

EESTI
SEALISTIKA

EESTI MAAKONDADE RAHVASTIK HINNATUD JA LOENDATUD

Ene-Margit Tiit
Mihkel Servinski

EESTI MAAKONDADE RAHVASTIK
HINNATUD JA LOENDATUD

Ene-Margit Tiit
Mihkel Servinski

Toimetanud Anu Jalak ja Marika Kivilaid
Küljendanud Irmela Klooster ja Alar Telk
Kaardid teinud Ülle Valgma
Kaane kujundanud Alar Telk

Kirjastanud Statistikaamet,
Tatari 51, 10134 Tallinn

Trükkinud Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

Märts 2015

ISBN 978-9985-74-585-4 (trükis)
ISBN 978-9985-74-586-1 (PDF)

Autoriõigus: Statistikaamet, 2015

Kaanefoto: Delfi/Scanpix. Fragment Anu Raua vaibast „Kogujad“ (Eesti Rahva Muuseum).

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale.

HEA LUGEJA!

Esimene Eesti Riigi Statistika Keskbüroo direktor ja Eesti statistikasüsteemi rajaja Albert Pullerits ütles enne Eesti Vabariigi esimest, 1922. aastal toimunud loendust, et rahvaloendus annab rahvale silmad. Nii on see Eesti rahvaloenduste ajaloos ka olnud.

Hästi korraldatud rahvaloendus on rahvastikuarengu kirjeldamisel kõige autoriteetsem andmeallikas. Rahvaloendus täpsustab jooksva rahvastikuarvestuse andmeid ja on paljude küsimuste puhul ainus võimalus statistilist infot saada. Rahvaloendust võib võrrelda pildi tegemisega kogu rahvast.

Rahvaloendused toimuvad enam-vähem ühel ajal kogu maailmas. Eelmises, 2010. aasta loendusvoorus, osales enamik maailma riike. See annab võimaluse võrrelda riikide rahvastikuarengut. Teie ees olev kogumik keskendub aga Eesti maakondade rahvastikule.

Viimane kümnend tõi Eestile suuri muutusi: liitumise Euroopa Liiduga ja varasemast suurema liikumisvabaduse, aga ka majanduskasvu-aastate kinnisvarabuumi, mis võimaldas uute asumite tekke ja seejärel majanduslanguse tõttu töötamise väljaspool Eestit. Muutused ei mõjunud Eesti eri piirkondadele ühtmoodi. Oli ja on oluline teada saada, kuidas on Eesti rahvastik muutunud ja kui palju muutused piirkonniti erinevad.

Rahvaloendustel kogutakse suur kogus andmeid. Loenduse tõeline väärtus oleneb aga sellest, kuidas oskame kogutud andmeid kasutada, et oma elu paremini korraldada.

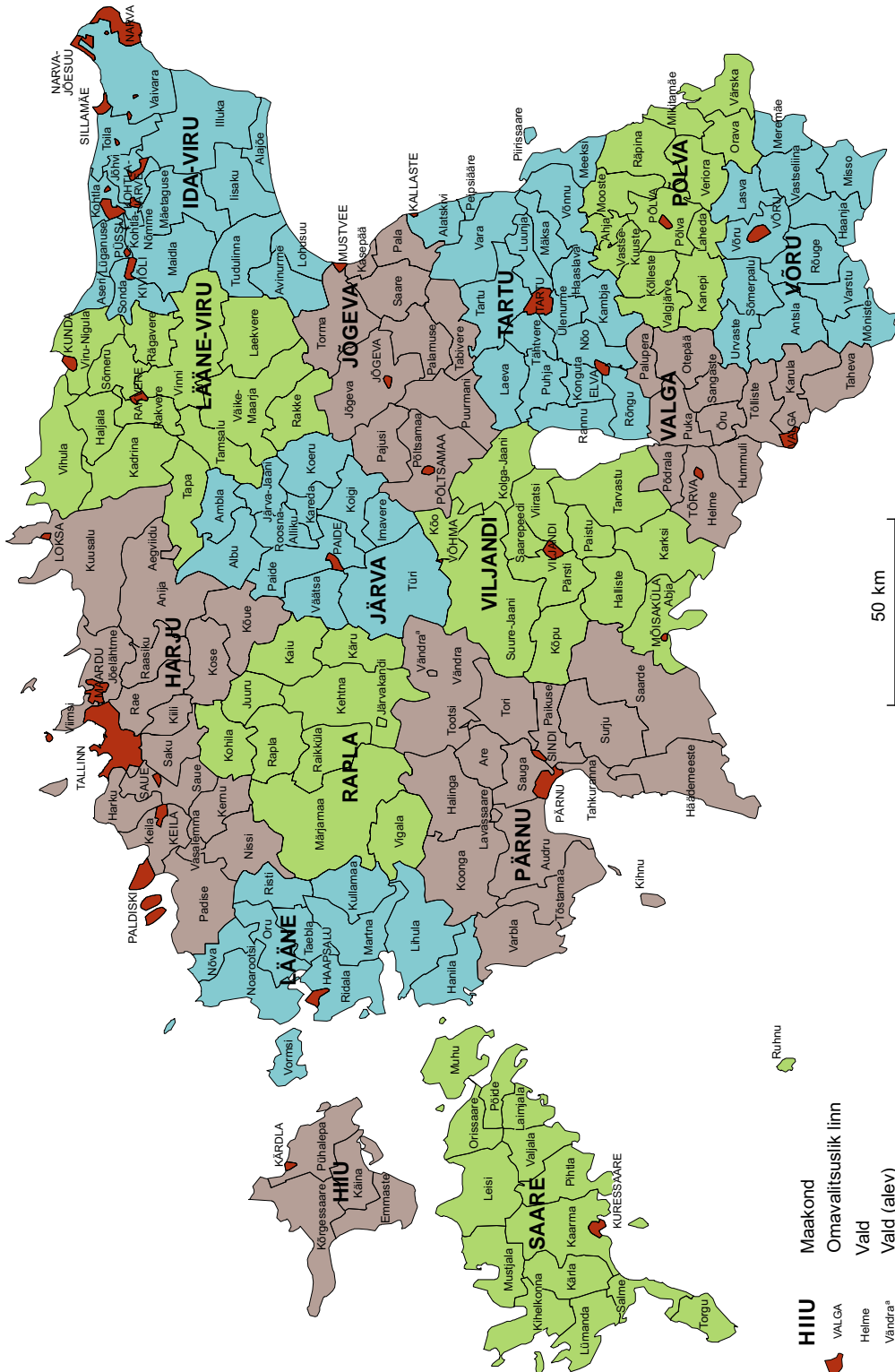
Soovin kõigile põnevaid avastusi rahvaloenduse tulemuste analüüsil ja edu uute teadmiste rakendamisel!

Igäüks loeb!

Diana Beltadze

2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse projektijuht

EESTI HALDUSJAOTUS, 31.12.2011

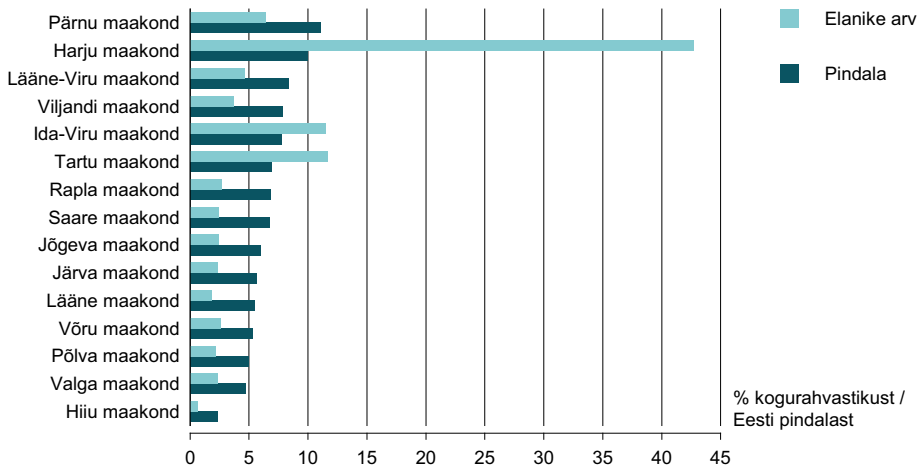
SISUKORD

1. RAHVASTIKU PAIKNEMINE	6
2. RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS	9
3. RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED	13
4. HARIDUS JA TERVIS	21
5. TÖÖELU	28
6. LEIBKOND JA PEREKOND	38
7. ELURUUMID JA ELAMISTINGIMUSED	48
I HARJUMAA.....	57
II HIIUMAA.....	87
III IDA-VIRUMAA.....	105
IV JÕGEVAMAA.....	132
V JÄRVAMAA	155
VI LÄÄNEMAA.....	177
VII LÄÄNE-VIRUMAA.....	200
VIII PÕLVAMAA.....	225
IX PÄRNUMAA.....	249
X RAPLAMAA.....	276
XI SAAREMAA	298
XII TARTUMAA.....	322
XIII VALGAMAA.....	349
XIV VILJANDIMAA	372
XV VÕRUMAA	398

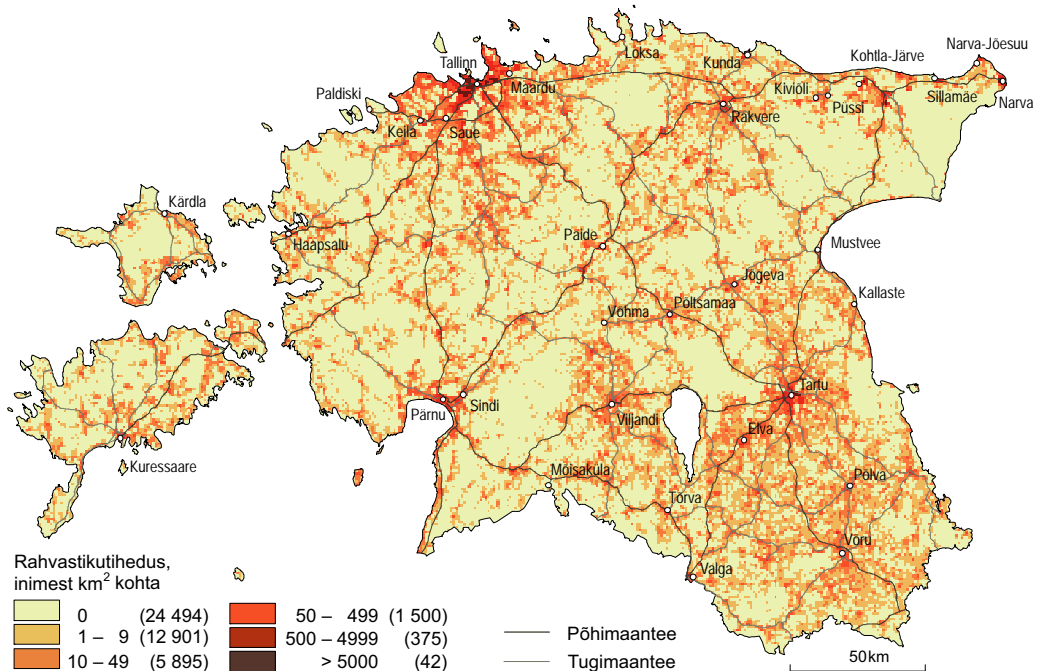
1. RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Eestis on 15 maakonda, maakonna keskmine suurus on 3000 km² ja keskmiselt elab igas maakonnas üle 86 000 inimese ehk 29 inimest km²-l. Tegelikult on aga maakonnad kõik erinevad nii suuruse kui ka elanike arvu (joonis 1.1), vanuse, rahvuse ja muude tunnuste poolest. Kui suurima (Pärnumaa) ja väikseima (Hiiumaa) maakonna pindalad erinevad peaaegu viis korda, siis rahvaarvu poolest ületab suurim (Harjumaa) väikseimat (Hiiumaa) koguni 65 korda. Rahvastikutihedus on ka maakondade sees äärmiselt erinev (kaart 1.1) – Eestis on palju maad, kus ruutkilomeetril ei ela ühtegi inimest, põhjuseks eelkõige looduslikud tingimused (elukohaks sobimatud sood ja rabad või hoopis viljakas põllumaa).

Joonis 1.1. Maakonnad rahvaarvu ja pindala järgi, 31.12.2011

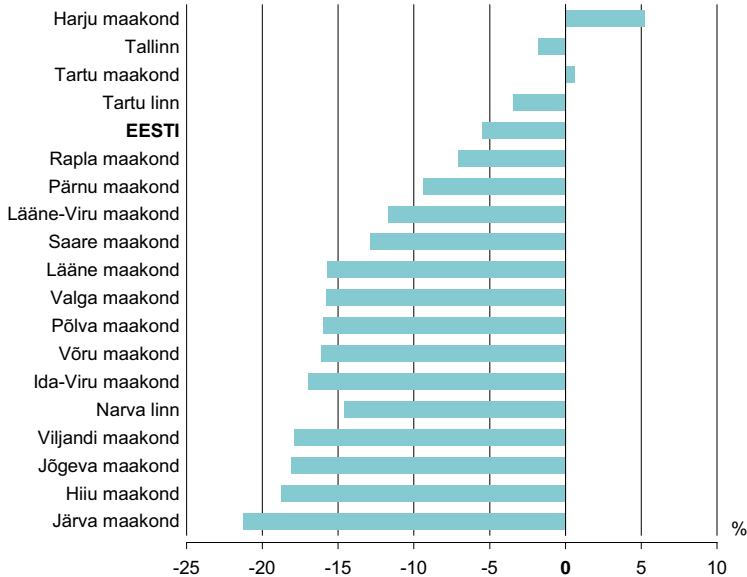
Kaart 1.1. Rahvastiku paiknemine Eestis, 31.12.2011

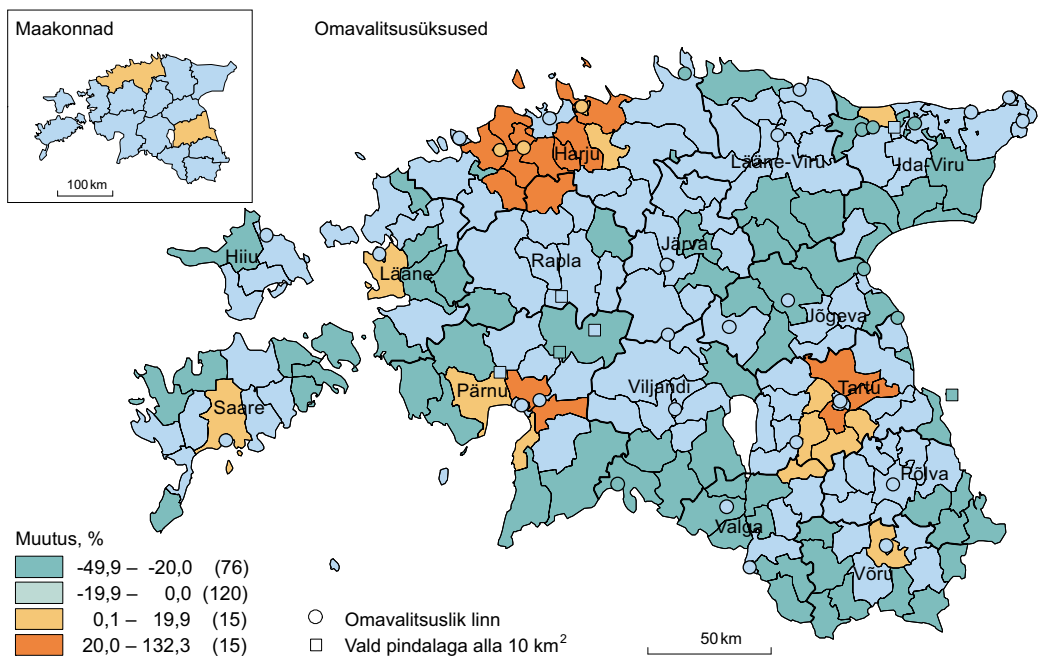
Rahvaloendustevahelisel perioodil suurenesid maakondade rahvaarvu erinevused veelgi, joonisel 1.2 on näidatud viimase ja eelmise loenduse rahvaarvu suhet maakonna järgi. Kaart 1.2 näitab rahvaarvu suhtelist muutust omavalitsusüksustes.

Rahvaarv kasvas Harju maakonnas, oli üsna stabiilne Tartu maakonnas ja kahanes ülejäänud maakondades. Kahanevates maakondades oli negatiivne nii loomulik kui ka rändeiv.

Joonis 1.2. Rahvaarvu suhteline muutus maakondades ja suurtes linnades, 31.03.2000–31.12.2011

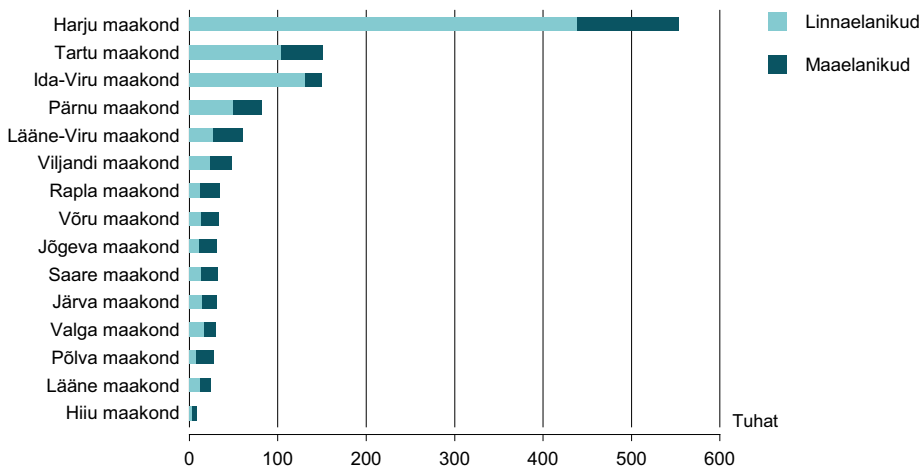

Kaart 1.2. Rahvaarvu suhteline muutus omavalitsusüksustes, 31.03.2000–31.12.2011

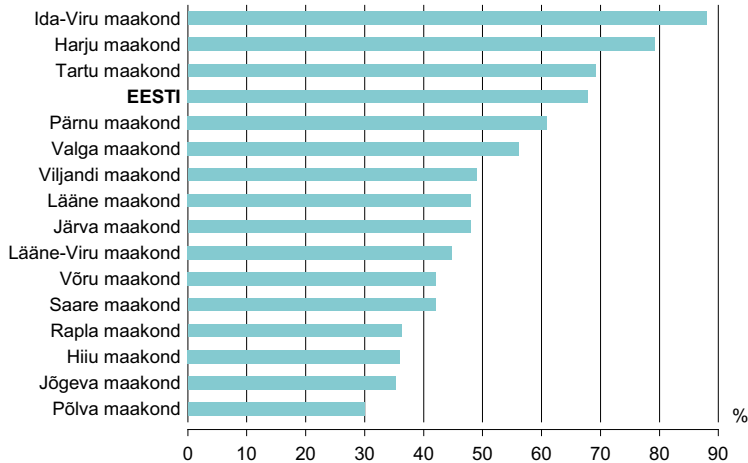
Eesti asulad jagunevad linnalisteks ja maa-asulateks, linnaliste asulate hulka loetakse peale linnade ka vallasisesed linnad ja alevid. Maa-asulad on külad ja alevikud. Edaspidi olgu linnaliste asulate elanikud nimetatud lihtsalt linnaelanikeks, ülejäänud on maaelanikud. Elanike arvu jagunemine linna- ja maaelanikeks maakondade kaupa on esitatud joonisel 1.3. Joonisel 1.4 on esitatud linnaelanike osatähtsus maakonniti. Eestis on kümme maakonda, kus maaelanikud on enamuses. Kõige suurem on maaelanike arvuline ülekaal Põlva- ja Jõgevamaal, kus maal elab kaks kolmandikku inimestest. Seevastu kõige linnalisemad on Ida-Virumaa (88% linnaelanikke) ja Harjumaa (79%). Kuigi Harjumaa elanikest neli viiendikku elab linnalistes asulates, on maakond siiski esikohal maaelanike üldarvu poolest: Harjumaa maa-asulates – küldes ja alevikes – elab 115 000 inimest, s.o üle veerandi kõigist Eesti maaelanikest. Iseasi, kuivõrd Tallinna linnalähedaste valdade elanikud end ise maaelanikena tunnevad ja kas nende elulaad vastab maaelu tavadele.

Joonis 1.3. Maakonnad linna- ja maaelanike arvu järgi, 31.12.2011

Eesti linnad on võrreldes maailmalinnadega väiksed. Isegi Tallinn on peaaegu sada korda väiksem kui maailma suurim linn Tokyo (38 miljonit elanikku). 2011. aasta rahvaloenduse ajal oli Eestis 33 omavalitsuslikku linna, 14 vallasisest linna ja 11 alevit. 33 on maagiline arv: nii palju oli linnu Eestis ka enne Teist maailmasõda, kuid toonane linnade loetelu erines märgatavalt praegusest. Vahepeal on juurde tekkinud uusi linnu (Kiviõli, Kohtla-Järve, Loka, Maardu, Narva-Jõesuu, Põlva, Püssi, Saue, Sillamäe ja Võhma), kuid osa toonaseid linnu on nüüdseks kaotanud suure osa elanikkonnast ja ka linnaõigused (vallasisesteks linnadeks on saanud Antsla, Jõhvi, Kilingi-Nõmme, Otepää, Suure-Jaani, Tapa ja Türi; Mustla on muutunud alevikuks, Nõmme Tallinna linnaosaks ja Petseri ei asu enam Eesti piirides).

Kokkuleppel võib Eestist rääkides suurteks linnadeks nimetada Tallinna, Tartut ja Narvat: nende elanike arv on üle 50 000.

Joonis 1.4. Maakonnad linnaelanike osatähtsuse järgi, 31.12.2011

Rahvaarvult kümme Eesti suuremat linna (rahvaloenduse andmetel) on Tallinn (393 222), Tartu (97 600), Narva (58 663), Pärnu (39 728), Kohtla-Järve (37 201), Maardu (17 524), Viljandi (17 473), Rakvere (15 264), Sillamäe (14 252) ja Kuressaare (13 166). Tallinn ja Tartu on ikka suurimad linnad olnud, ülejäänute järjestus on aga varieerunud. Viimasel ajal on suurim tõusja olnud Maardu ning järjestuses on langenud Kohtla-Järve ja Sillamäe.

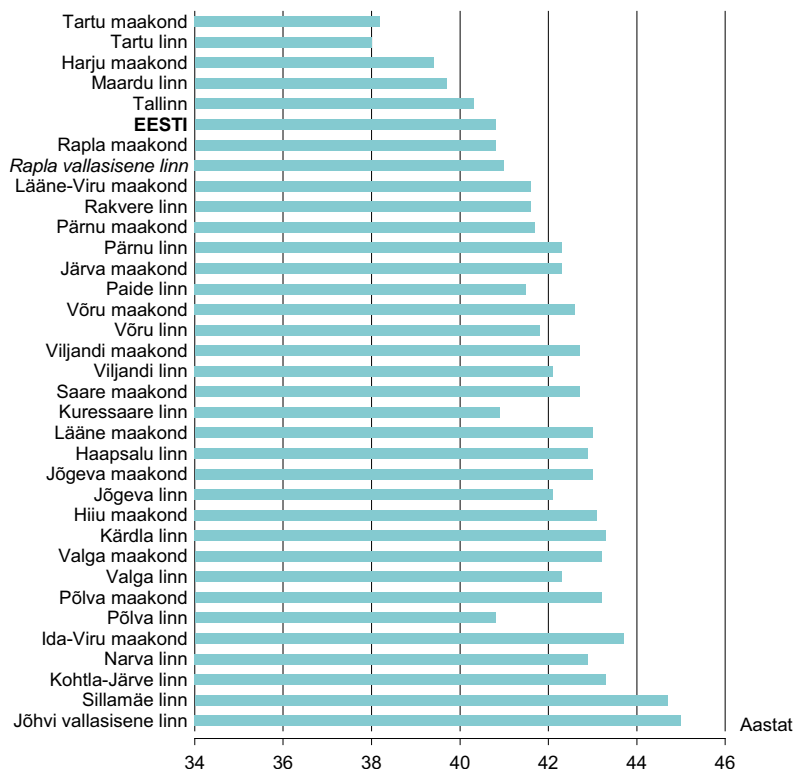
2. RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Keskmine vanus arvutatakse tavalisel viisil kõigi elanike vanuste keskmisena loendushetkel. Võrreldes eelmise rahvaloendusega on Eesti elanike keskmine vanus tõusnud kahe aasta võrra – 38,7 aastalt 2000. aastal 40,8 aastani 2011. aastal. Rahvastiku keskmise vanuse tõusu mõjutas ühelt poolt madal sündimus, teiselt poolt oodatava eluea märgatav pikenemine. Maakonniti olid keskmise vanuse erinevused võrdlemisi suured, madalaim oli keskmine vanus Tartumaal (38,2), kus arvestatav osa elanikest on õppurid, samuti ka Harjumaal (39,4), mis on oluline rändesiht. Vanimad on inimesed Ida-Virumaal (43,7), samuti Põlva- ja Valgamaal (mõlemas 43,2) (joonis 2.1). Võrreldes maakondade ja nendes paiknevate linnade elanike keskmisi vanuseid, on näha, et osas maakondadest on linnaelanikud maakonna keskmisest tasemest vanemad. Nii on see Harjumaal ja Pärnumaal, kus on arvestatav valglinnastumine – nooremad pered kolivad linna lähedale maale. Enamikus maakondades on aga olukord vastupidine – nooremad inimesed on pigem linnades, eakamad maal.

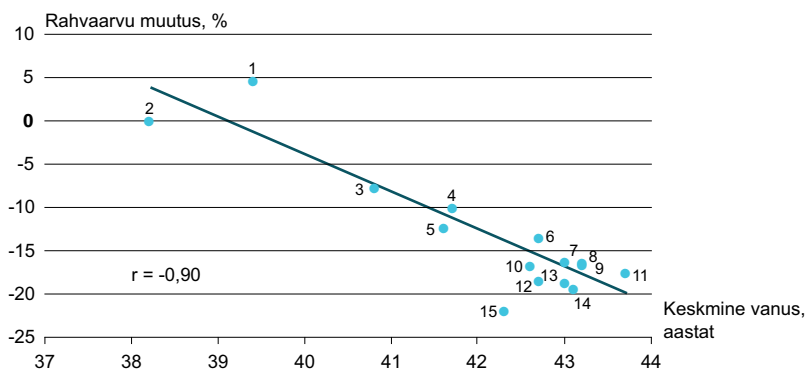
Tugev seos (korrelatsioon $r = -0,90$) on maakonna elanike keskmise vanuse ja elanike arvu muutuse vahel: mida kiiremini kahaneb elanike arv, seda kõrgem on keskmine vanus maakonnas (joonis 2.2).

Vanuserühmade maakonnatasemest detailsemat paiknemist kirjeldavad kaardid 2.1 ja 2.2, mis kinnitavad valglinnastumise ja vanuse vahelist seost.

Joonis 2.1. Maakondade ja suuremate linnade elanikud keskmise vanuse järgi, 31.12.2011

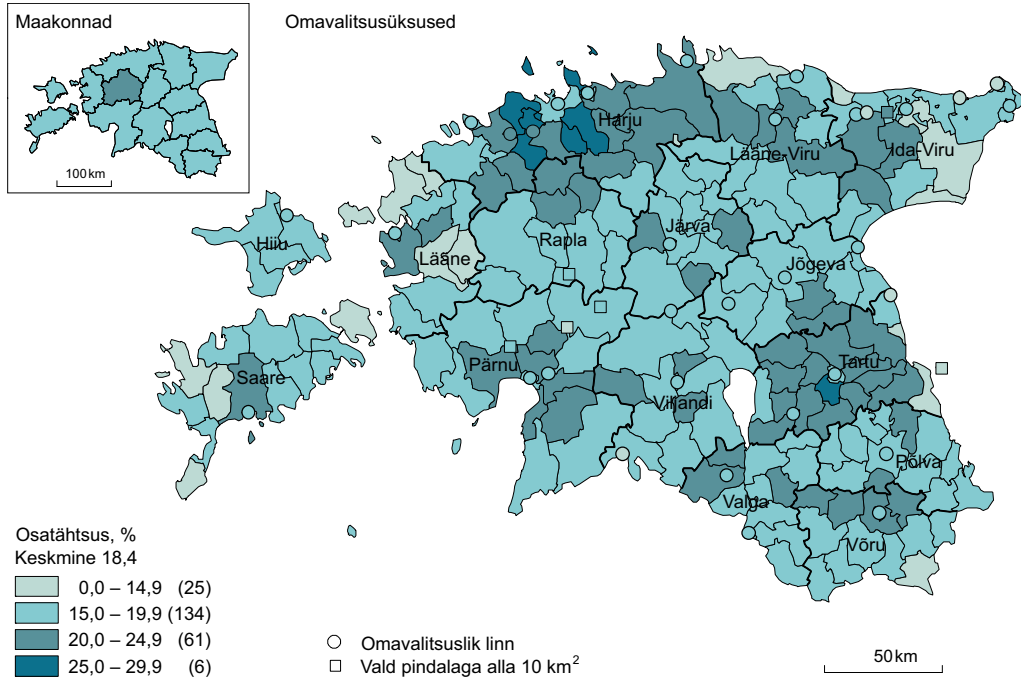

Joonis 2.2. Maakondade elanike keskmine vanus ja rahvaarvu muutus perioodil 31.03.2000–31.12.2011

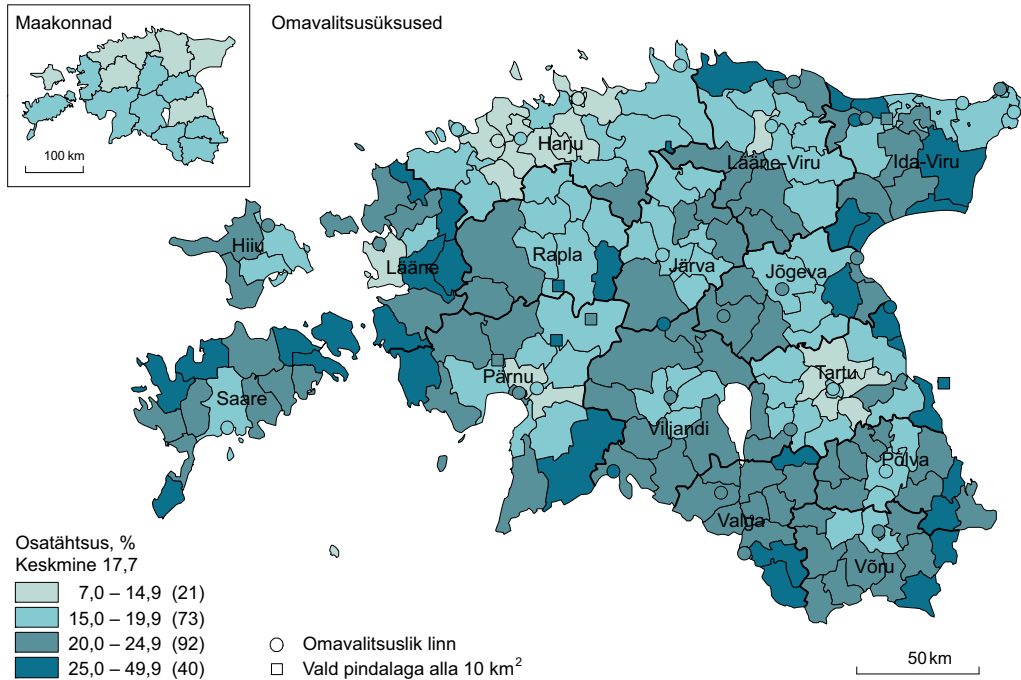

1 – Harju maakond	6 – Saare maakond	11 – Ida-Viru maakond
2 – Tartu maakond	7 – Lääne maakond	12 – Viljandi maakond
3 – Rapla maakond	8 – Valga maakond	13 – Jõgeva maakond
4 – Pärnu maakond	9 – Põlva maakond	14 – Hiiu maakond
5 – Lääne-Viru maakond	10 – Võru maakond	15 – Järva maakond

Kaart 2.1. Kuni 17-aastaste osatähtsus omavalitsusüksustes, 31.12.2011

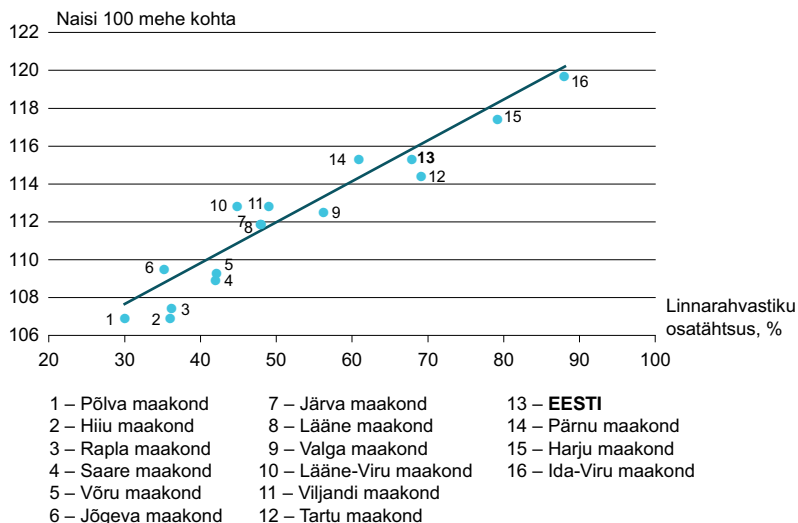
Kaart 2.2. Vähemalt 65-aastaste osatähtsus omavalitsusüksustes, 31.12.2011

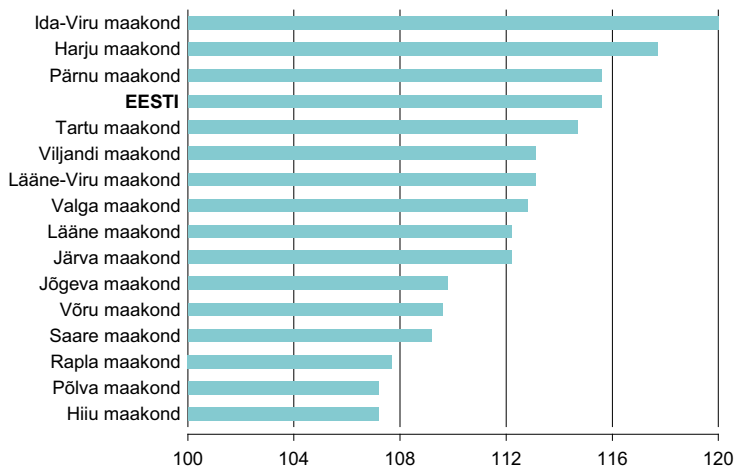
Rahvastiku sooline struktuur maakondades on tihedalt seotud linnaelanike osatähtsusega: linnarahvastiku osatähtsuse korrelatsioon naiste arvuga 100 mehe kohta on 0,95 (joonis 2.3). Selline seos on isegi loogiline, sest naistele sobivad töökohad paiknevad enamasti linnades. Maakondades, kus elab rohkem linnaelanikke, on ka naiste osatähtsus suurem; neis maakondades aga, kus on rohkem maaelanikke, on naisi suhteliselt vähem. Tõsi, ka neis maakondades on naisi meestest rohkem (joonis 2.4), kuid paigast ära on elanike vanuseline struktuur: naised on keskmiselt meestest vanemad ja noori naisi on palju vähem kui noori mehi.

Tähelepanuväärne on naiste ja meeste keskmise vanuse suur erinevus: naiste keskmine vanus ületab meeste keskmise vanuse viie kuni seitsme aasta võrra, suurim on vahe Ida-Virumaal, kus elanikkond ongi kõige vanem, ja väikseim Tartumaal, kus elavad keskmiselt Eesti kõige nooremad inimesed (joonis 2.5).

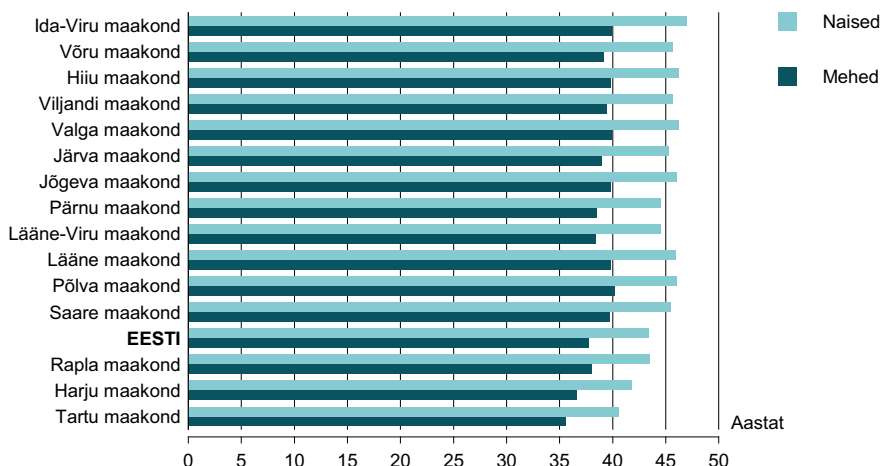
Joonis 2.3. Linnaelanike osatähtsus ja naiste arv 100 mehe kohta, 31.12.2011

Joonis 2.4. Naiste arv 100 mehe kohta maakonna järgi, 31.12.2011

Joonis 2.5. Meeste ja naiste keskmine vanus maakonna järgi (sorteeritud naiste ja meeste keskmise vanuse vahe järgi), 31.12.2011

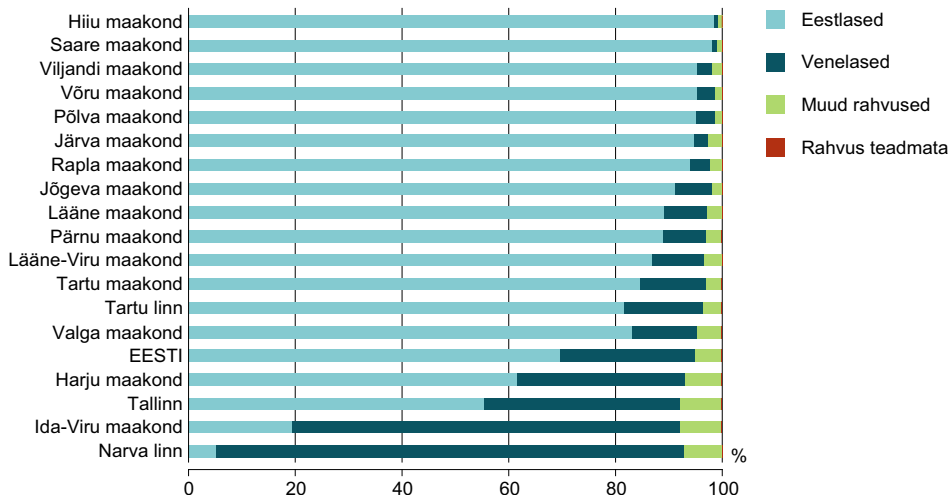

3. RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

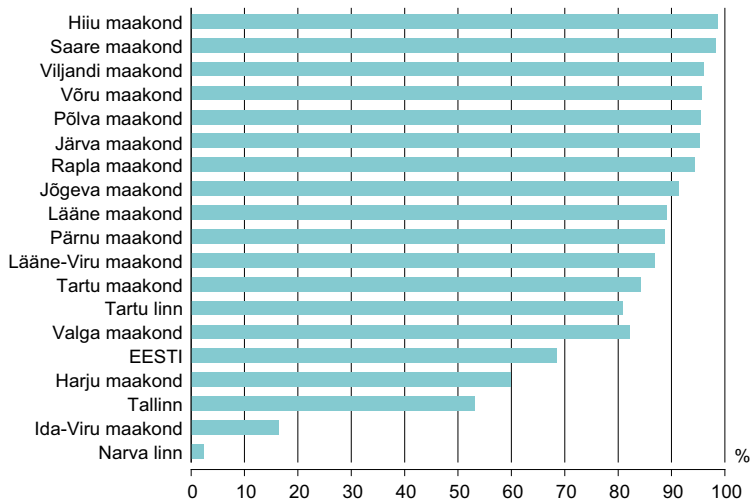
Eestlaste jaoks on rahvus olnud väga oluline näitaja ja seda on mõõdetud kõigil senistel rahvaloendustel. Elanikkonna rahvuslik struktuur on Eestis maakonniti väga erinev, aga kõigis maakondades, v.a Ida-Virumaa, ületab eestlaste osatähtsus muust rahvusest elanike osatähtsuse (joonis 3.1). Loendustevahelisel perioodil on maakondlikud erinevused süvenenud: Ida-Virumaal kahanes eestlaste osa viimase 12 aasta jooksul 20%-st 19,5%-ni. Muutus on küll väike, kuid vastassuunaline võrreldes kõigi teiste maakondadega, kus eestlaste osatähtsus on suurenenud.

Joonis 3.1. Maakondade ja suurte linnade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Rahvuse kõrval on oluline identiteeti näitav tunnus see, millist keelt räägitakse emakeelena. Emakeele maakondlik jaotus kopeerib väga täpselt rahvuse jaotust, sest eestimaalaste puhul on rahvus väga tihedalt seotud emakeelega (joonis 3.2). Kolmes Eesti suuremas linnas – Tallinn, Tartu, Narva – on eesti keelt emakeelena kõnelevaid elanikke vähem kui vastavas maakonnas: Eestile on iseloomulik, et sisserändajad on alati koondunud pigem linnadesse ja eestlased on jäänud maarahva ossa.

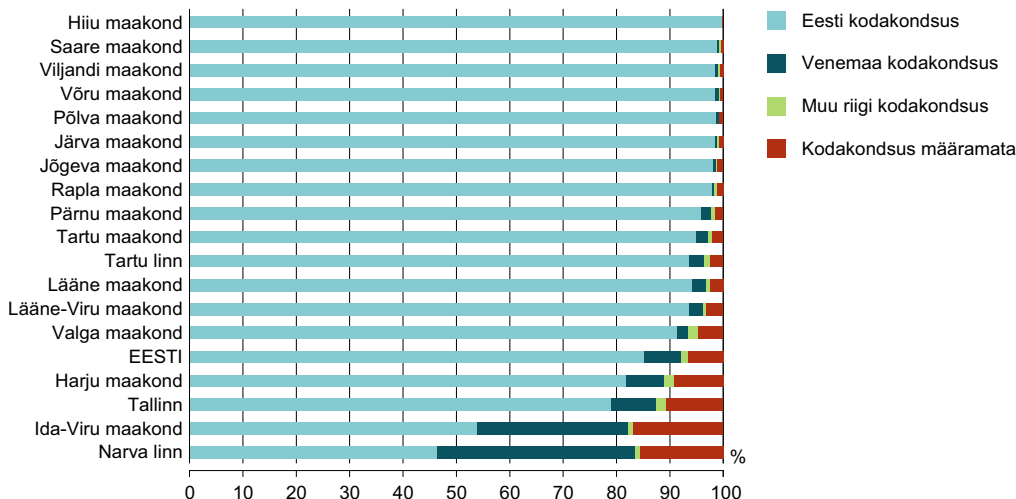
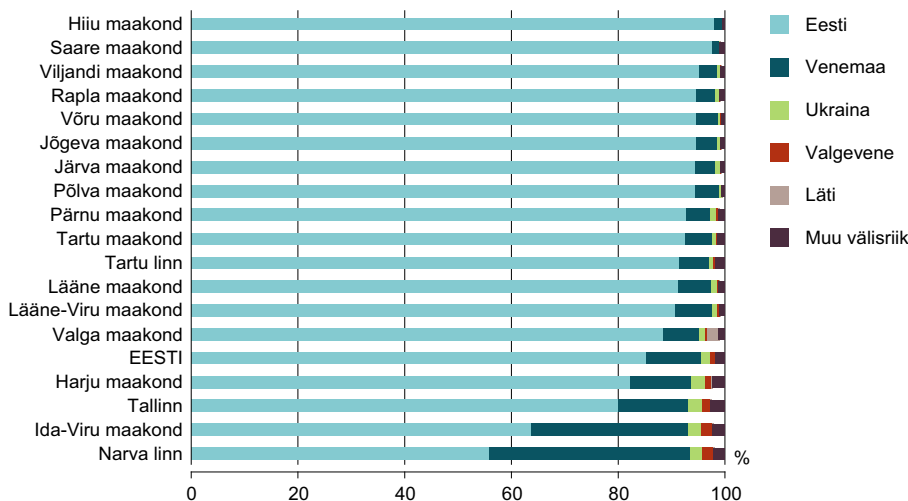
Joonis 3.2. Eesti keelt emakeelena kõnelejad maakondades ja suurtes linnades, 31.12.2011

Kodakondsus ja sünnikoht

Rahvusvaheliselt on kõige kasutatavam riiklikku identiteeti määrav tunnus kodakondsus. Üldjoontes on maakondade järjestus Eesti kodanike osatähtsuse järgi sarnane maakondade järjestusega eestlaste osatähtsuse järgi, kuid Eesti kodanikke on rahvastikus siiski rohkem kui eestlasi (vastavalt 85% ja 70%). Enamikus maakondades on mõni protsent Eesti kodanikke, kes ei ole eestlased. Pooltes Eesti maakondades on vähemalt 98% elanikest Eesti kodanikud, alla 90% on Eesti kodanikke ainult kahes maakonnas. Väikseim (54%) on Eesti kodanike arv Ida-Virumaal, kus on üle veerandi (28%) elanikest Vene kodanikud (joonis 3.3). Teistes maakondades on Venemaa kodanikke oluliselt vähem. Ida-Virus on ka suur hulk neid inimesi, kel on kodakondsus määramata (17%), Ida-Virule järgnevad selle näitaja poolest Harjumaa (9%) ja Valgamaa (5%).

Maakondade jaotus elanike sünniriigi järgi on sarnane jaotusega kodakondsuse järgi: maakondades, kus on palju välismaal sündinuid, on palju ka neid, kel puudub Eesti kodakondsus, ja vastupidi. Siiski on enamikus maakondades välismaal sündinuid rohkem kui inimesi, kes pole Eesti kodanikud. Erand on üksnes Ida-Virumaa, kus ka suur osa Eestis sündinuist on kas Venemaa kodanikud või pole oma kodakondsust määranud (joonis 3.4).

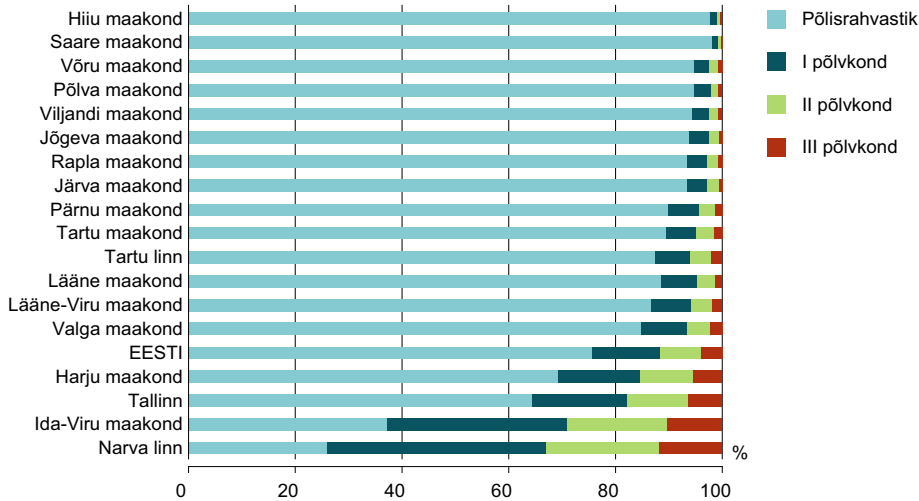
Joonis 3.3. Maakondade ja suurte linnade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis 3.4. Maakondade ja suurte linnade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Põlisus

2011. aasta rahvaloendus võimaldab selgitada ka Eesti elanike jagunemise põlisuse järgi. Eesti põliselanikeks loetakse need inimesed, kel on vähemalt üks vanem ja vanavanem sündinud Eestis. Kolmanda põlvkonna välispäritolu inimesed on need, kelle vanem(ad) on sündinud Eestis, kuid kõik vanavanemad on sündinud välismaal. Kui inimese mõlemad vanemad on sündinud välismaal, siis on ta kas esimese või teise põlvkonna välispäritolu vastavalt sellele, kas ta ise on sündinud välismaal või Eestis.

Ka elanikkonna põlisuse mõttes erineb Ida-Virumaa radikaalselt muust Eestist (joonis 3.5), kusjuures Narva linnas, mis sõjas maatasa tehti ja kuhu okupatsiooni ajal endisi elanikke elama ei lubatud, on põliselanikke eriti vähe – vaid veerand.

Joonis 3.5. Maakondade ja suurte linnade elanikud põlisuse järgi, 31.12.2011

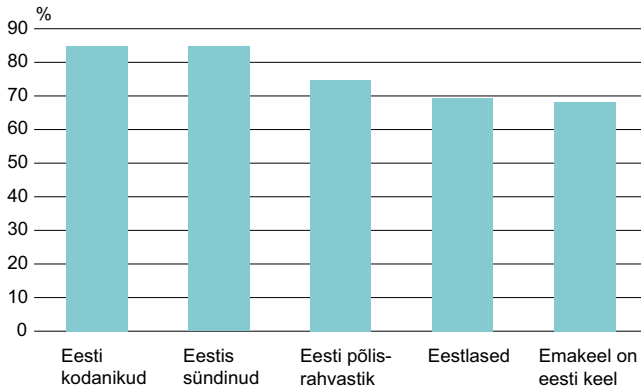

Identiteeditunnuste vahetorkord

Olles käsitlenud viit identiteeditunnust, tekib küsimus, kuivõrd need omavahel seotud on või vastastikku üksteist dubleerivad (joonis 3.6). Selgub, et seos on võrdlemisi tugev, ent mitte kõigil juhtudel ühtviisi.

Eesti kodanikke on Eesti püsielanike hulgas 85,2%, neist on etnilised eestlased 81,6%. Eesti rahvusest inimestest on Eesti kodanikud 99,7%, kuid umbes 3000 eestlast ei ole Eesti kodakondsusega, neist kahel kolmandikul on kodakondsus määramata. Eestis sündinute osatähtsus Eesti elanikkonnas on peaaegu niisama suur kui Eesti kodanikel – 86,1%, kuid need kontingendid ei ühti: Eestis elab ligi 76 000 inimest (5,9% rahvastikust), kes ei ole Eestis sündinud, kuid on Eesti kodanikud, ja vastupidi, sama palju Eestis sündinuid, kes ei ole Eesti kodanikud. Eestlasi, kes on sündinud väljaspool Eestit, on kokku umbes 23 000, s.o 1,8% kogurahvastikust. Põlisus ei määra samuti rahvust väga täpselt: põlisrahvastikust on eestlasi 89,8%, välispäritolu rahvastiku hulgas on 26 000 eestlast (2% kogurahvastikust). Võrdlemisi täpselt määrab eesti rahvust emakeel: 97,4% eestlastest peab eesti keelt oma emakeeleks, teiste rahvuste esindajaid, kelle emakeel on eesti keel, elab Eestis umbes 8000, s.o 0,6% kogurahvastikust.

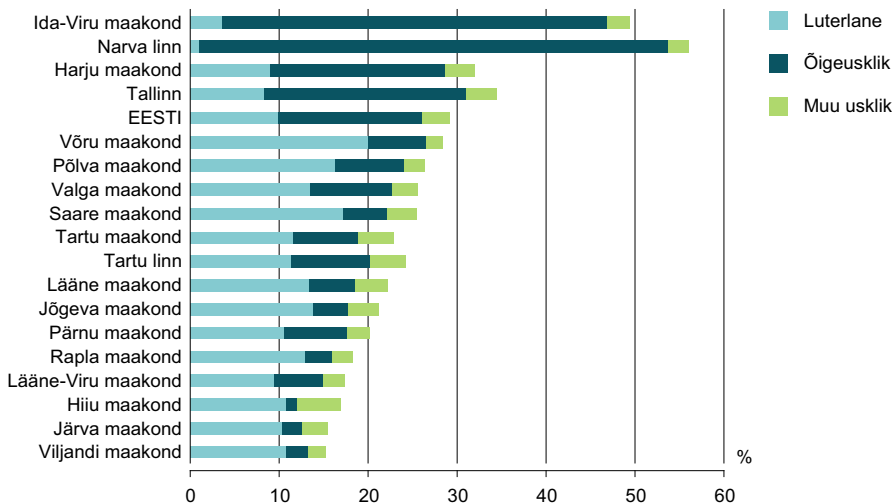
Joonis 3.6. Eesti elanikud identiteeditunnuste järgi, 31.12.2011

Usk

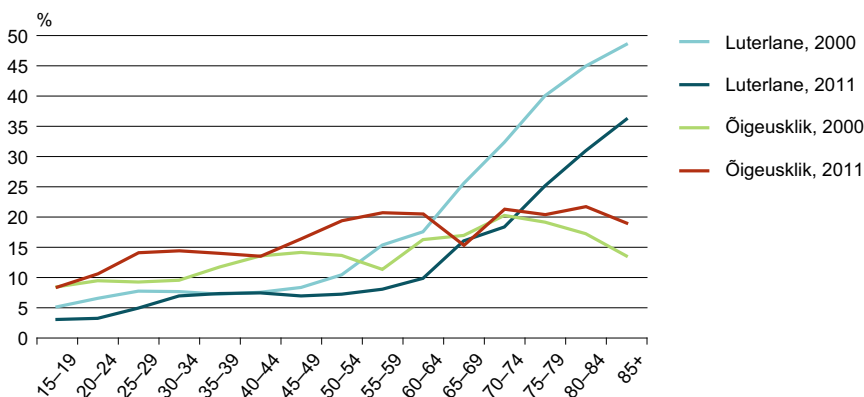
Klassikaliselt loetakse identiteeditunnuste hulka ka usk, kuid Eestis määrab eestlaste rahvuslikku identiteeti pigem leigus kiriklike religioonide suhtes. Mõningate uurimuste järgi austavad eestlased siiski üleloomulikke jõude või on looduseusku. Seetõttu jagunevad Eesti elanikud tunnustatava usu järgi võrdlemisi sarnaselt sellega, kuidas nad jagunevad teiste identiteeditunnuste järgi. Maakondlikud erinevused usu kui identiteeditunnuse puhul on olulised (joonis 3.7), kui arvestatakse ainult nende inimeste usueelistusi, kes vastasid, et peavad mõnda usku omaks.

Joonis 3.7. Maakondade ja suurte linnade vähemalt 15-aastased elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

Kuigi Eesti on traditsiooniliselt luterlik maa, on luterlasi praegu vähem kui õigeusklikke. Õigeusklike arvukus möödus luterlaste arvukusest kahe viimase rahvaloenduse vahelisel perioodil, mil arvestatav osa eakatest luterlastest suri, õigeusklike arv aga kasvas oluliselt (joonis 3.8). Õigeusk seostub suurel määral vene rahvusliku identiteediga ja seetõttu ongi Eestis üsna ebaharilikult linnades (kus elab rohkem mitte-eestlasi) usklikte osatähtsus suurem kui maa-asulates. Siiski on õigeusk mõnel Eesti alal ka ajalooliselt levinud – näiteks Setomaal, Kihnu saarel ja kohati ka Saaremaal. Peipsi ääres on juba mitu sajandit elanud vanausuliste venelaste kogukond.

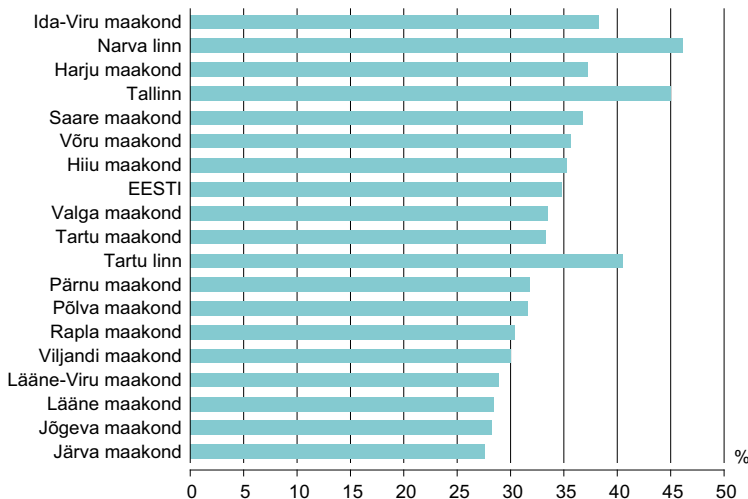
Joonis 3.8. Luterlaste ja õigeusklike osatähtsus vanuserühmas, 31.03.2000, 31.12.2011

Paiksus

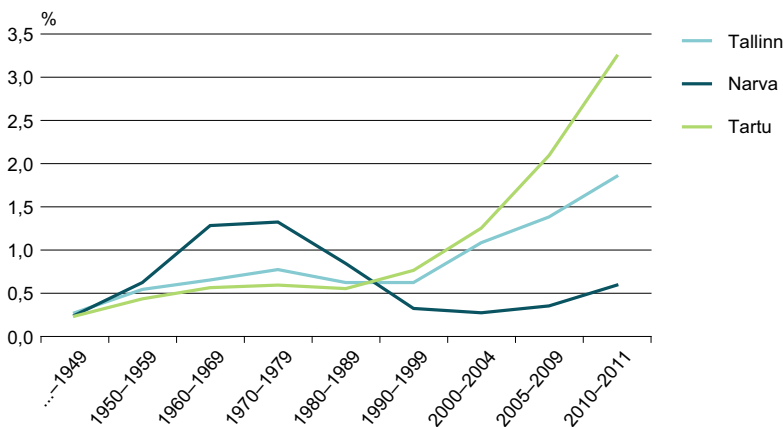
Maakondade kohalikku identiteeti iseloomustab inimeste paiksus. Keskmiselt kolmandik Eesti püselanikest on sünnist saadik elanud ühes linnas või vallas. Siiski on siin suured maakondlikud erinevused (joonis 3.9). Kõige püsivama elanikkonnaga maakonnad pole elanike paiksuse põhjuste poolest aga hoopiski mitte ühesugused. Ida-Virumaa on kõige püsivama elanikkonnaga maakond nähtavasti seetõttu, et sinne kogukond on võrdlemisi kinnine ja migratsiooniseosed teiste Eesti maakondadega on üsna nõrgad. Harjumaad iseloomustab suhteliselt suur sissetränn, kuid siit lahkutakse märksa harvem. Järgmised maakonnad – Saaremaa, Võrumaa ja Hiiumaa – kannavad ilmselt traditsiooniliselt tugevat kohalikku identiteeti. Graafiku alumises osas on Kesk-Eesti maakonnad, kus rahvastik on pigem liikuv.

Joonis 3.9. Sünnist saati ühes linnas või vallas elanud inimeste osatähtsus maakondades ja suurtes linnades, 31.12.2011

Joonisel 3.10 on esitatud eri perioodidel Eesti suurematesse linnadesse aastas saabunud elanike suhtarvud võrrelduna linnaelanike koguarvuga. Arvestatakse üksnes neid inimesi, kes elasid vastavas linnas ka loendusmomendil 31.12.2011, seetõttu suurenebki saabujate arv aastate edenedes.

Joonis 3.10. Suurtesse linnadesse aasta jooksul saabunud ja siiani seal elavate inimeste osatähtsus linna elanikkonnas eri perioodide järgi, 31.12.2011

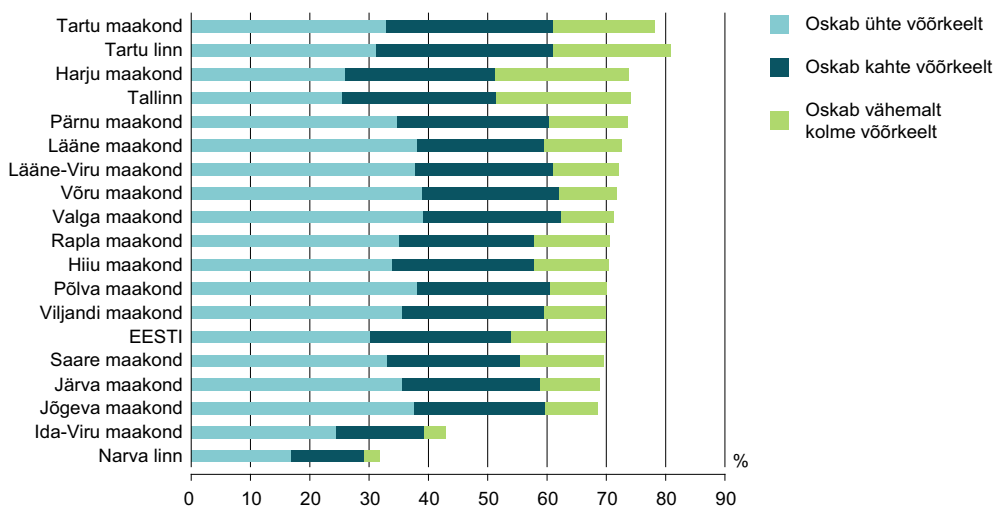
Joonis näitab, et Narva linna elanikkond komplekteerus suurel määral 70.–80. aastatel, kuid praegu sellesse linna enam kuigi palju ei rännata. Tallinnas ja Tartus on olukord vastupidine – neisse rändajate arv kasvab võrdlemisi kiiresti.

Võõrkeelte ja murrete oskus

Nende inimeste puhul, kes on võõrkeeli koolis õppinud, seostub võõrkeelte oskus kõigepealt haridusega. Siiski on võõrkeelte oskusel teisi seoseid, mis on elus sageli määrava tähtsusega. Eestis kuuluvad levinuimate võõrkeelte hulka eesti ja vene keel (sõltuvalt inimese emakeelest). Kas ja kui hästi inimene peale oma emakeele neid keeli (eriti eesti keelt) oskab, on tema identiteedi seisukohast ülioluline. Seepärast käsitletaksegi võõrkeelte oskust identiteeditunnusena. See haakub ka Eurostati käsitlusega, kus võõrkeelte oskust vaadeldakse erinevalt haridusest etnokultuurilise tunnusena.

Keskmiselt oskab iga vähemalt kümneaastane Eesti püsielanik 1,33 võõrkeelt, kuid üle veerandi (29%) ei oska ühtegi keelt peale emakeele. Maakonniti on pilt erinev – üldiselt on nendes maakondades, kus inimesed on haritumad, ka võõrkeelte oskajaid rohkem. Erandlik on aga Ida-Virumaa, kus keskmine haridustase on küll suhteliselt kõrge, kuid võõrkeelte oskus võrreldes muude maakondadega kesine (joonis 3.11).

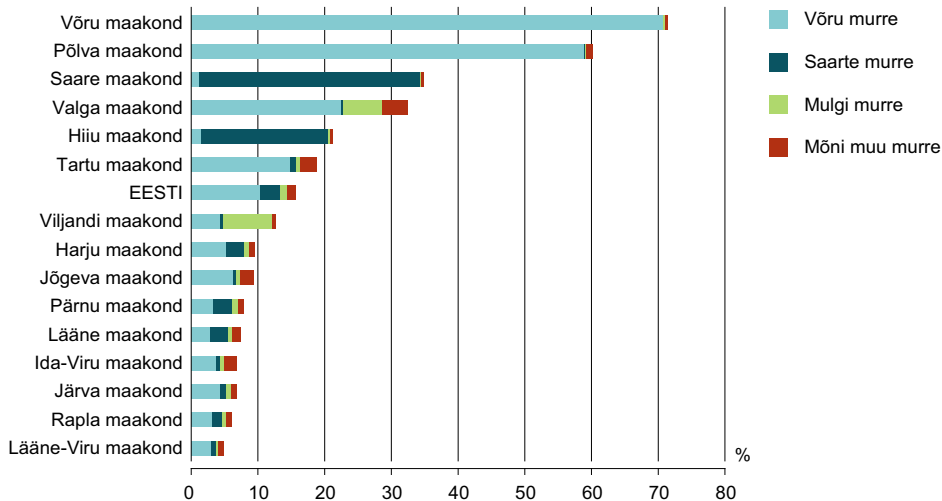
Joonis 3.11. Maakondade ja suurte linnade vähemalt kümneaastased elanikud osatavate võõrkeelte arvu järgi, 31.12.2011

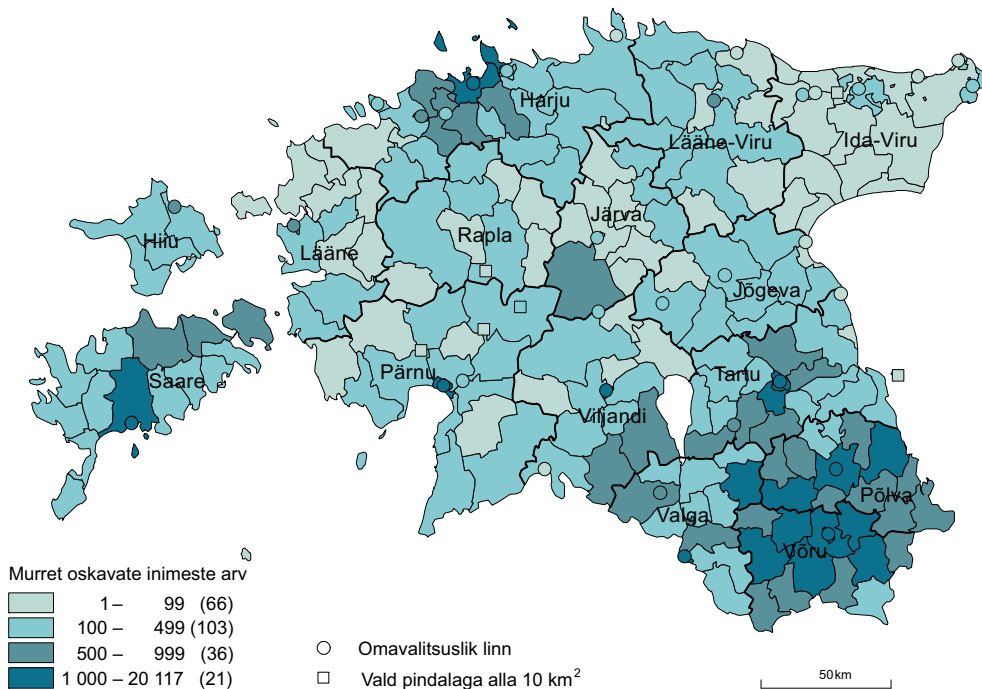
Võõrkeeled, mida kõige rohkem osatakse, on maakonniti erinevad: Harjumaal osatakse kõige enam inglise keelt, järgnevad vene, eesti ja soome keel. Ida-Virumaal on levinuim võõrkeel eesti keel (seda oskab 22% inimestest), järgnevad inglise ja vene keel. Kõigis ülejäänud maakondades on esimene võõrkeel vene ja teine inglise, kuid varieerub kolmas võõrkeel: Hiiu, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla ja Saare maakonnas on kolmandal kohal soome keel; Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakonnas aga saksa keel. Keelteoskus sõltub väga palju inimeste vanusest: üldiselt oskab vanem põlvkond paremini vene, noorem põlvkond inglise keelt.

Murdeoskust küsiti kõigi vähemalt kolmeaastaste inimeste kohta, kes emakeelena rääkisid eesti keelt. Selliseid inimesi oli 887 216. Mõned murret oskas neist 15% ehk 131 239 inimest. Maakonniti oli murdeoskus väga erinev (joonis 3.12, kaart 3.1). Kõige rohkem oli murdekeele rääkijaid Võru ja Põlva maakonnas ja kõige levinum murdekeel, mida tundsid inimesed üle Eesti, oli Võru murre (87 044 Võru murde oskajat, sh 12 532 Setu murraku oskajat).

Joonis 3.12. Maakondade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

Kaart 3.1. Murret oskavate inimeste arv omavalitsusüksustes, 31.12.2011

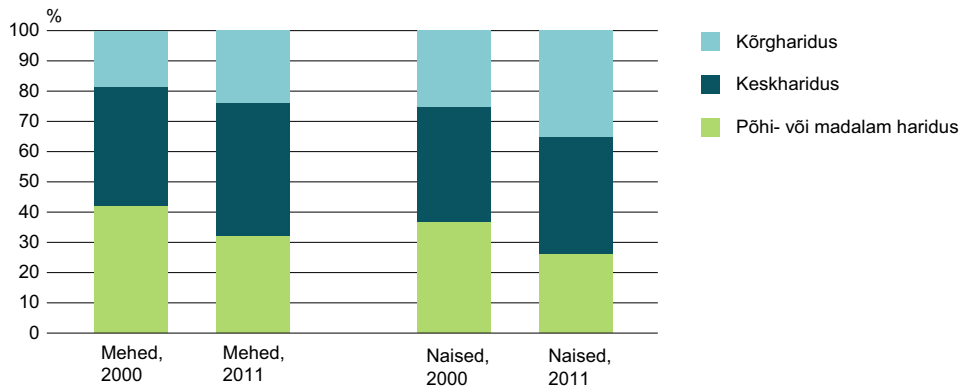
4. HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

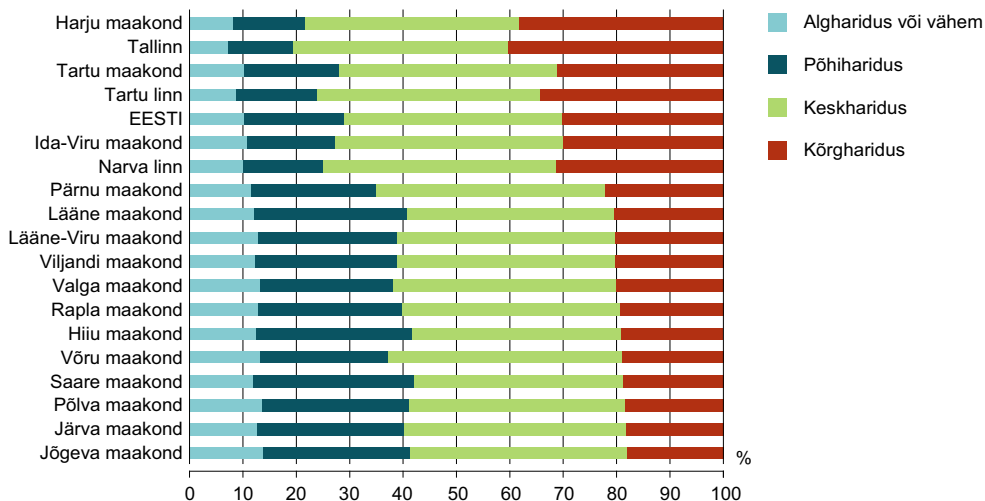
Eesti rahvastiku haridustase on praegusel ajal kõrge. Eesti on Euroopa Liidu (EL) riikide pingerea eesotsas niihästi vähemalt keskharidusega tööeliste inimeste osatähtsuse (neljas koht) kui ka kõrgharidusega inimeste osatähtsuse (kaheksas koht) poolest. Eriti tähelepanuväärne on Eesti naiste kõrge haridustase: Eestile kuulub EL-is teine koht kõrgharidusega 25–64-aastaste naiste määra poolest.

Haridusandmed on esitatud põhiliselt vähemalt kümneaastaste püsielanike kohta. Kesk- ja kõrgharidusega inimeste suhtarvud suurenesid märgatavalt pärast 2000. aasta rahvaloendust (joonis 4.1). Alloleval joonisel ei ole algharidust eristatud. Silmapaistev on eriti naiste kõrge haridustase: Eestis on hulk aastakäike, kus vähemalt pooled naised on kõrgema haridusega. Kuigi öeldu käib Eesti kohta tervikuna, pole siiski kõigis maakondades haridustase ühtviisi kõrge (joonis 4.2).

Joonis 4.1. Vähemalt kümneaastased elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.03.2000, 31.12.2011

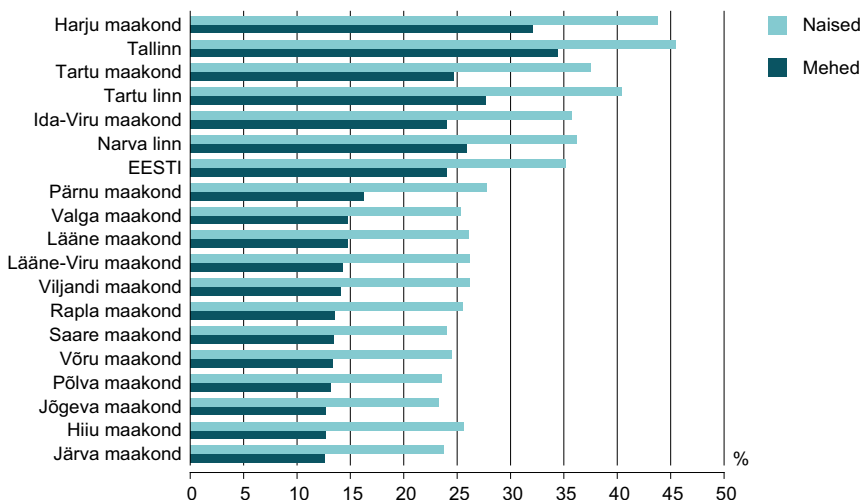
Joonis 4.2. Vähemalt kümneaastased maakondade ja suurte linnade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

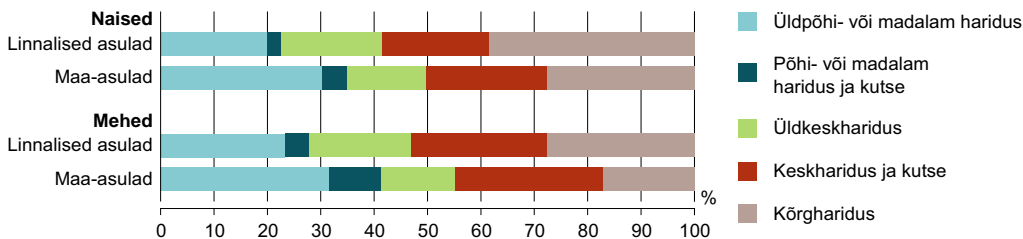
Ootuspäraselt on haridusjärjestuse tipus Harjumaa ja Tartumaa, kusjuures Harjumaa edestab Tartumaad kõigi haridustasemete puhul. Kolmandal kohal on Ida-Virumaa, mis jääb kõrgharitute määraga siiski pisut alla riigi keskmise. Ülejäänud maakonnad on haridustaseme poolest väga sarnased: kõrgharitute osatähtsus kõigub Pärnumaa 22% ja Jõgevamaa 18% vahel, keskkharidusega on keskmiselt 40%. Ülejäänud 30% inimestest, kellel on põhi- või madalam haridus – neist enamik on noorukid ja pensionärid – jagunevad enam-vähem suhtes 2 : 1 põhihariduse kasuks.

Eestis omandavad naised kõrgharidust märksa aktiivsemalt kui mehed. Joonis 4.3 näitab, et see seaduspära kehtib pea terves riigis: kõigis Eesti maakondades on kõrgharitud naised 10% võrra rohkem kui kõrgharitud mehed. Joonisel 4.4 võrreldakse haridustaseme suhtarve linna- ja maa-asulates. Keskmise ja madalama tasemega kutsehariduse poolest on mehed naistest ees, eriti puudutab see maa-asulates elavaid mehi. Linna- ja maaelanike haridustase erineb peamiselt kõrgharidusega inimeste suurema osatähtsuse poolest linnalistes asulates, muude tasemete puhul vahe praktiliselt puudub. Naiste suurema osatähtsuse põhjus madalaimas haridustasemes on eeskätt pensioniealiste suurem määr: 60–70 aastat tagasi põhikooli või kuueklassilise algkooli lõpetanud noored, eriti niud, olid oma ajastu ja elulaadi jaoks piisavalt kõrge haridusega.

Joonis 4.3. Kõrgharidusega meeste ja naiste osatähtsus maakondade ja suurte linnade vähemalt kümneaastaste elanike hulgas, 31.12.2011

Joonis 4.4. Vähemalt kümneaastased elanikud omandatud haridustaseme, soo ja elukoha järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

Õppimise kohta rahva ja eluruumide loendusel ei küsitud, kuid vastavad andmed võeti Eesti Hariduse Infosüsteemist. Noortest vanuses 7–14 aastat (tabelid 4.1 ja 4.2) õppis 99%, kusjuures erinevused maakondade ja sugude vahel praktiliselt puuduvad. Järgmises vanuserühmas, 15–19-aastaste hulgas, on õppijate arv kahanenud 89%-ni ning poiste ja tüdrukute vahele on tekkinud väike vahe: poisse õpib 88%, tüdrukuid 90%. Maakonniti on pilt üsna kirju: esirinnas on Hiiumaa (94%) ja Jõgevamaa (92%) naised, samuti Hiiumaa ja Saaremaa mehed (92% ja 90%). Järgmiste vanuserühmade puhul on edukamad loomulikult need maakonnad, kus paiknevad kõrgkoolid – need on Tartumaa ja Harjumaa, kuid siin ei saa andmeid enam hästi võrrelda, sest õppimiseks vahetatakse elukohta. Kindlasti tuleb uuringutes edaspidi suurema tähelepanu alla võtta üle 30-aastaste vanuserühm ja elukestev õpe.

Rääkides kolme- kuni kuueaastaste laste alusharidust andvates asutustes käimisest, tuleb märkida Valgamaa suurt erinevust (mahajäämust) ülejäänud maakondadest: siin käib koolieelsetes lasteasutustes vaid kolmveerad kolme- kuni kuueaastastest lastest, Eesti keskmine on 90%, Saaremaal koguni 94%.

Õpiränne on oluline osa pendelrändest ning selle maht ja sihtkohad näitavad koolivõrgu otstarbekust ja elanike valikuid tasemehariduse omandamisel. Joonisel 4.5 on eristatud laste, s.o kuni 15-aastaste ja vähemalt 15-aastaste õppurite õpirännet, esitatud on kolme õppekoha õpilaste osatähtsus kõigi maakonna õppurite hulgas. Vaadeldud on kolme taset: õppimine koduvallas või -linnas, õppimine mujal kodumaakonnas ja õppimine väljaspool kodumaakonda. Järjestus põhineb õppimisel kodulinna või -vallas. Kuigi laste ja noorte andmed on paigutatud ühisele graafikule, eristuvad nad selgelt: lapsed saavad valdavalt õppida oma kodulinna või -vallas. Kõige parem on selles mõttes olukord Ida-Virumaal, kus kodukohas (elukoha linnas või vallas) õpib üle 90% lastest, ja kõige probleemsem on Jõgevamaa, kus kodulinna või -vallas õpib 73% lastest. Väljaspool kodumaakonda käivad lapsed koolis võrdlemisi harva, kõige sagedamini (7% puhul) juhtub seda Raplamaa lastega, kes nähtavasti sageli käivad koolis Tallinna või ka mujal Harjumaal, samuti nagu tööränne Raplamaalt Harjumaale on väga intensiivne.

Noorukieas on kodulinna või -vallas õppimise võimalusi märksa vähem: vaid 41% vähemalt 15-aastastest õppuritest õpib kodulinna või -vallas ja veel 22% kodumaakonnas. Üle poole vähemalt 15-aastastest õppijatest käib teises maakonnas koolis (tasemeharidust omandamas) Jõgevamaal, Raplamaal ja Põlvamaal. Põhilised õppimiskeskused on Tartu ja Tallinn. Joonisel 4.6 on maakonnad järjestatud Tallinna mõju järgi. Selgub, et õppimiskoha mõttes jääb Viljandi murdepunktiks Tallinna ja Tartu mõju vahele.

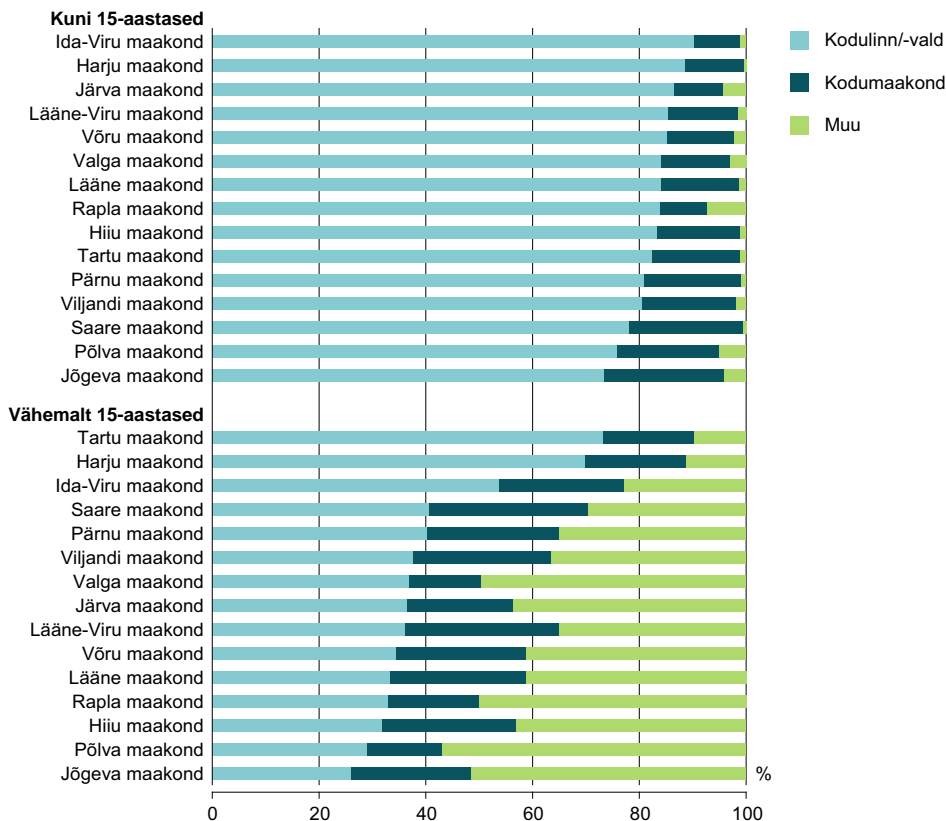
Tabel 4.1. Õppijate osatähtsus soo ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

	3–6	7–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30+
Mehed, %	89,8	98,3	98,9	88,2	39,0	14,4	1,7
Naised, %	90,2	98,5	99,0	90,1	51,1	20,1	2,6
Naiste ja meeste osatähtsuste vahe	0,37	0,18	0,08	1,88	12,17	5,76	0,86

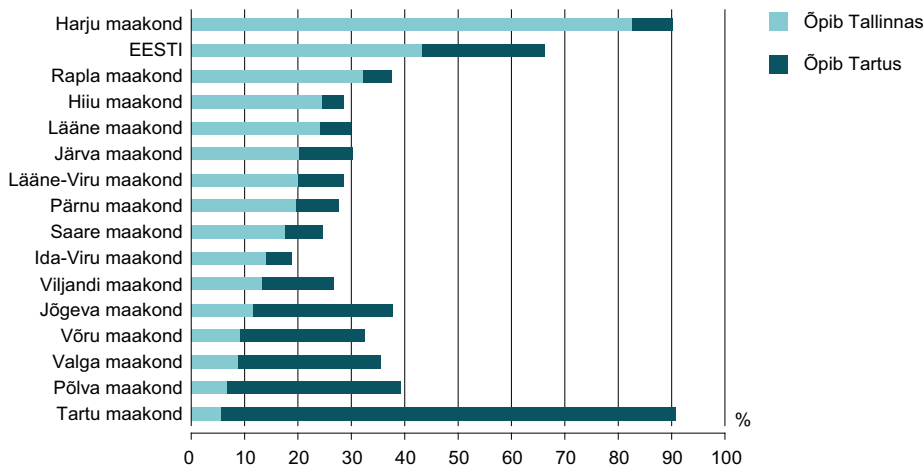
Tabel 4.2. Maakondade elanike osalemine õppetöös soo ja vanuserühma järgi (osatähtsus vanuserühma elanike hulgas), 31.12.2011 (%)

	3–6	7–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30+
Harjumaa mehed	91,1	97,7	98,5	88,5	42,9	17,0	2,3
Harjumaa naised	91,0	98,0	98,5	89,1	51,3	20,5	2,8
Hiiumaa mehed	86,0	100,0	99,6	92,2	33,1	11,8	1,3
Hiiumaa naised	90,0	98,9	99,0	94,0	42,8	19,2	2,5
Ida-Virumaa mehed	91,2	97,8	98,1	87,0	30,6	9,9	1,0
Ida-Virumaa naised	91,4	98,2	98,4	89,2	43,6	14,4	1,8
Jõgevamaa mehed	88,6	98,7	100,0	87,1	30,6	7,2	0,8
Jõgevamaa naised	88,0	99,5	99,9	92,3	39,6	17,2	1,9
Järvamaa mehed	87,6	99,3	98,8	86,9	29,1	6,8	0,9
Järvamaa naised	89,2	99,8	99,6	90,1	38,2	15,5	1,9
Läänemaa mehed	86,2	98,8	99,3	89,9	28,9	9,7	0,8
Läänemaa naised	86,7	98,8	99,4	90,8	37,3	14,7	1,9
Lääne-Virumaa mehed	84,7	99,4	99,5	86,4	25,1	7,4	1,0
Lääne-Virumaa naised	86,8	99,2	99,4	91,3	38,8	14,9	2,1
Põlvamaa mehed	87,4	99,5	99,1	88,5	32,9	6,8	0,6
Põlvamaa naised	87,2	97,6	99,0	91,8	44,6	14,5	1,8
Pärnumaa mehed	89,0	99,1	99,5	86,1	29,3	8,5	1,1
Pärnumaa naised	90,3	99,4	99,5	89,4	38,6	16,4	2,2
Raplamaa mehed	87,0	98,4	99,6	89,8	31,3	8,6	1,2
Raplamaa naised	91,2	99,2	99,6	89,2	40,2	13,8	2,3
Saaremaa mehed	93,5	99,3	100,0	90,0	30,5	8,4	1,0
Saaremaa naised	95,0	99,2	100,0	91,4	40,4	12,5	2,6
Tartumaa mehed	90,9	98,6	99,3	89,6	55,3	21,6	2,8
Tartumaa naised	90,9	98,8	99,6	91,8	70,3	31,2	4,0
Valgamaa mehed	73,3	97,5	99,3	87,6	22,9	7,3	0,5
Valgamaa naised	76,3	97,7	99,1	90,8	42,0	14,0	1,7
Viljandimaa mehed	87,1	99,2	99,7	87,6	27,4	7,7	1,0
Viljandimaa naised	86,4	98,7	99,9	89,3	45,4	14,2	1,8
Võrumaa mehed	90,7	99,6	99,5	87,7	30,7	7,3	0,9
Võrumaa naised	91,6	99,3	99,8	91,3	42,1	14,6	2,3

Joonis 4.5. Maakondade kuni 15-aastased ja vähemalt 15-aastased elanikud õppimiskoha järgi, 31.12.2011

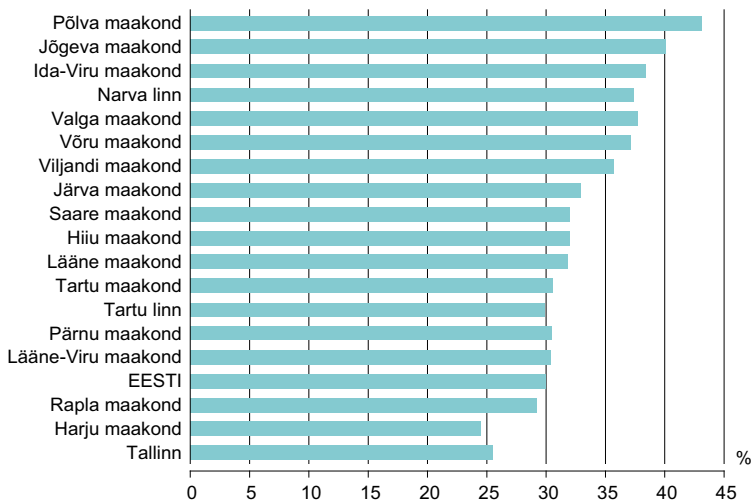
Joonis 4.6. Maakondade vähemalt 15-aastased elanikud Tartus ja Tallinnas õppijate osatähtsuste järgi, 31.12.2011

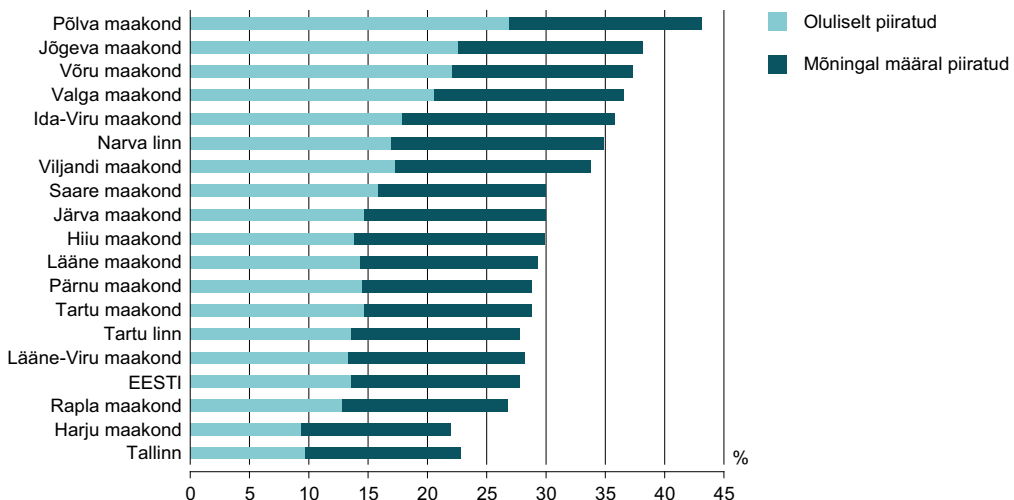
Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Pikaajalise haiguse või terviseprobleemide olemasolu kinnitas rahvaloendusel 30% Eesti inimestest, kuid maakonniti oli see näitaja üsna erineva väärtusega. Tervisest tulenevaid igapäevategevuste piiranguid kaebas 28% püsielanikest, umbes pooltel juhtudel olid need piirangud olulised. Arusaadavalt sõltuvad niihästi terviseprobleemid kui ka nendest tingitud piirangud suuresti inimeste vanusest: maakondades, kus elanikud on keskmisest vanemad, on ka terviseprobleeme ja neist tulenevaid piiranguid rohkem. Enam on terviseprobleeme Ida-Viru, Jõgeva ja Põlva maakonnas, kus elanikud ongi kõige vanemad, vähem Harju- ja Raplamaal. Kui vaadata tervisest tingitud igapäevaelu piiranguid, siis ilmneb siin veel üks tegur – sellised piirangud on sagedasemad maal. Nähtavasti on maal igapäevaেলuga toimetulek keerukam, seetõttu on kehvema tervisega inimesel linnas lihtsam elada kui maal (joonised 4.7 ja 4.8).

Joonis 4.7. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga elanike osatähtsus maakondades ja suurtes linnades, 31.12.2011

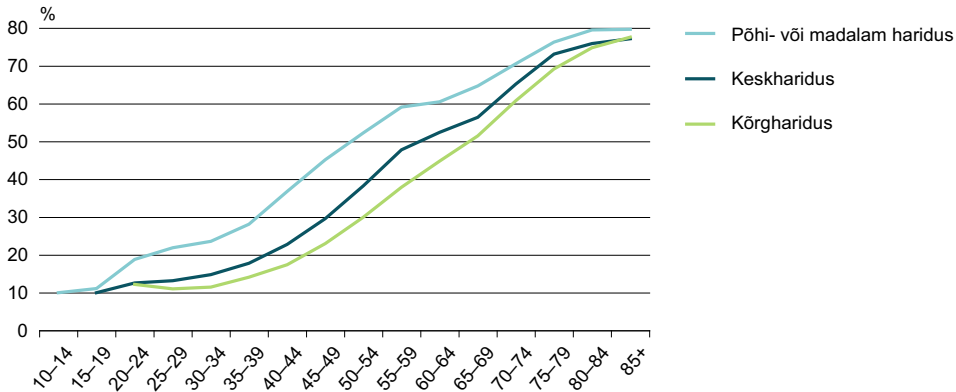
Joonis 4.8. Maakondade ja suurte linnade elanikud igapäevaেলuga toimetuleku järgi, 31.12.2011

Hariduse seotus tervisega

Tervisel ja haridusel on väga oluline vastastikune mõju. Ühelt poolt on haritumad inimesed ilmselt tänu elustiilile keskmisest parema tervisega (joonis 4.9). Teiselt poolt aga võivad terviseprobleemid takistada hariduse omandamist. See väljendub ka tervisest tingitud igapäevapiirangutes, kusjuures madalama haridustasemega inimeste puhul võivad lisategurid olla füüsiliselt komplitseeritum töö ja ebatervislikum elulaad. Ka see asjaolu seletab mõnevõrra terviseprobleemide maakondlikke erinevusi, mis samuti on korreleeritud maakondade elanike keskmise haridustasemega.

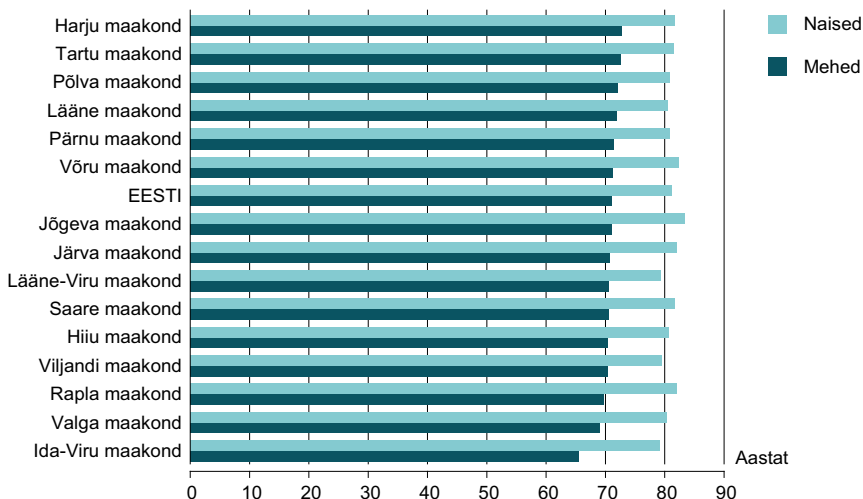
Joonis 4.9. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Oodatav eluiga on üks olulisemaid rahvastiku tervist iseloomustavaid koondnäitajaid, mida väga sageli riikide ja rahvaste võrdlemisel kasutatakse. Oodatav eluiga sünnimomendil näitab seda, kui vanaks keskmiselt elaks vaatlusaastal sündinud laps sel juhul, kui kõik tingimused (tervisekäitumine, tervishoiukorraldus) jääksid muutumatuks kogu tema elu jooksul. Tegelikkuses see prognoos loomulikult ei täitu, tingimused üldiselt paranevad järjest ja seetõttu elavad inimesed enamasti märksa kauem. Oodatav eluiga iseloomustab rahvastiku tervisekäitumist vaatlusaastal.

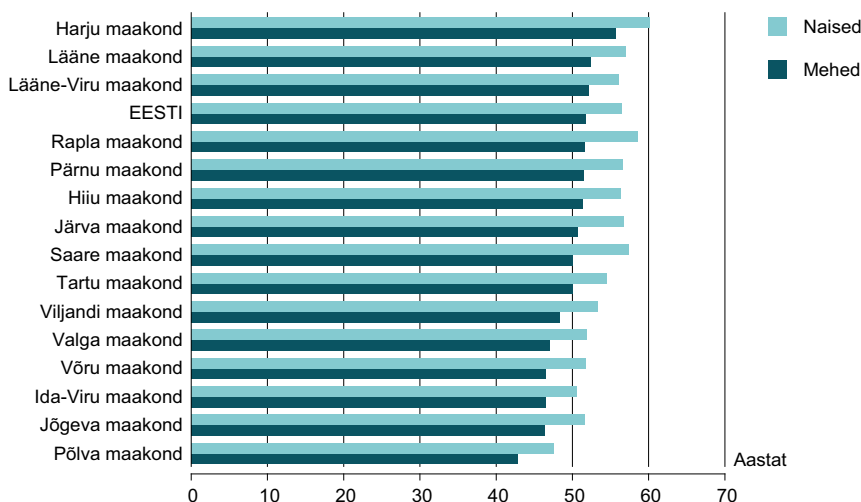
Joonis 4.10. Maakondade elanike oodatav eluiga sünnimomendil soo järgi, 31.12.2011

Eestis on oodatav eluiga (eriti meeste puhul) olnud Euroopa arenenud riikidega võrreldes palju lühem, kuid viimase tosina aasta jooksul tublisti – üle viie aasta – paranenud. Arvestatavate maakondlike erinevuste taga võivad olla nii keskkonnaningimused kui ka elulaad (joonis 4.10).

Järjest rohkem kasutatakse rahvastiku terviseseisundi hindamisel tervena elatavate aastate näitajat. Rahvaloenduse andmete (täpsemalt: oluliste tervisest tingitud piirangute ilmumise) põhjal hinnati tervena elatavaid aastaid ka Eesti maakondade elanike puhul. Selle näitaja maakondlikud erinevused on märkimisväärsed (joonis 4.11).

Joonis 4.11. Maakondade elanike tervena elatavad aastad soo järgi, 31.12.2011

5. TÖÖELU

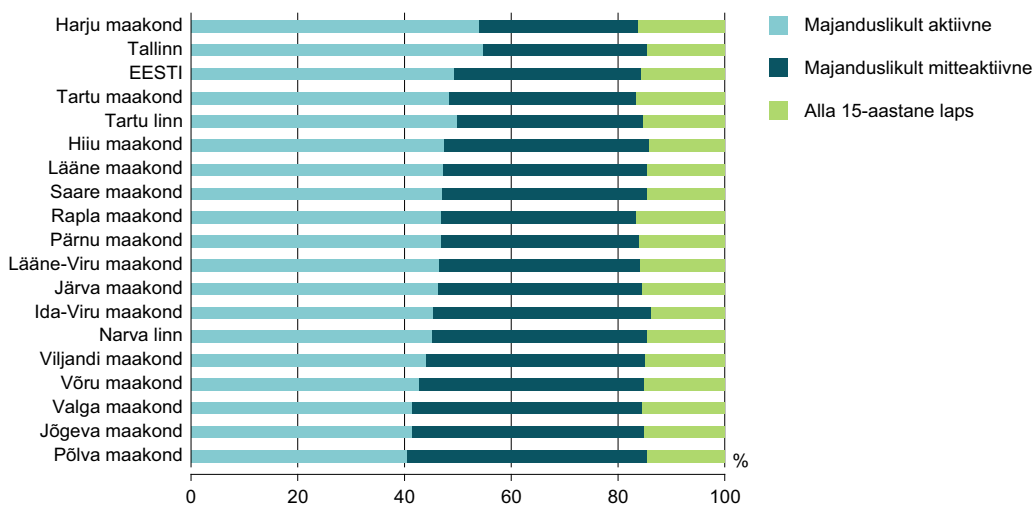
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Tööealine (vähemalt 15-aastane) elanikkond jaotatakse sotsiaal-majandusliku seisundi järgi kaheks – majanduslikult aktiivsed ja majanduslikult mitteaktiivsed. Majanduslikult aktiivsete hulka kuuluvad niihästi hõivatud (olenemata sellest, kas nad parajasti töötavad või on nt puhkusel) kui ka töötud. Kui lisada alla 15-aastased lapsed (kelle puhul majanduslikust aktiivsusest pole mõtet rääkida), saab elanikkonna jaotada kolmeks, nagu joonisel 5.1.

Sotsiaalset seisundit näitavate tunnuste poolest on maakonnad taas võrdlemisi erinäolised: majanduslikult aktiivseid inimesi on suhteliselt kõige rohkem Harjumaal ja Tartumaal. Majandusliku aktiivsuse poolest on üldiselt eespool ka Lääne-Eesti: Läänemaa, saarelised maakonnad, Raplamaa ja Pärnumaa. Seevastu laste osatähtsus rahvastikus on läänepoolsetes maakondades pigem väiksem, laste arvu poolest on esirinnas Tartu-, Harju- ja Raplamaa. Lõuna-Eesti – Põlva-, Võru-, Jõgeva- ja Valgamaa – elanikkond paistab silma majanduslikult aktiivsete inimeste väikese osatähtsusega, ent laste osa elanikkonnas on neis maakondades keskmine. Väikseim on laste osa elanikkonnas Ida-Virumaal.

Majanduslikult aktiivne elanikkond jaguneb omakorda hõivatuteks ja töötuteks. Loenduse andmeil oli Eestis hõivatute ja töötute suhe keskmiselt 8 : 1, iga kaheksa hõivatut kohta oli üks töötut. Parim oli see suhe Saaremaal, kus iga töötut kohta oli 11 hõivatut, samuti Tartumaal ja Järvamaal, kus hõivatute ja töötute suhe oli 10 : 1. Halvim oli olukord Ida-Virumaal, kus üks töötut tuli 4,5 hõivatut kohta (joonis 5.2).

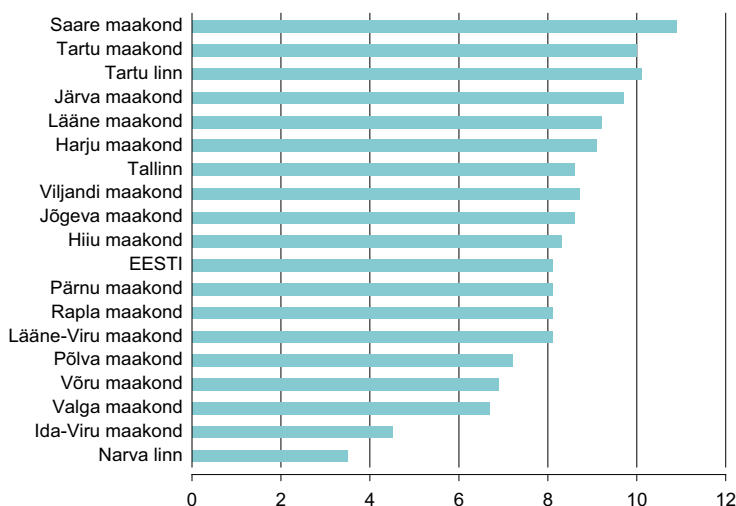
Joonis 5.1. Maakondade ja suurte linnade rahvastik majandusliku aktiivsuse järgi, 31.12.2011

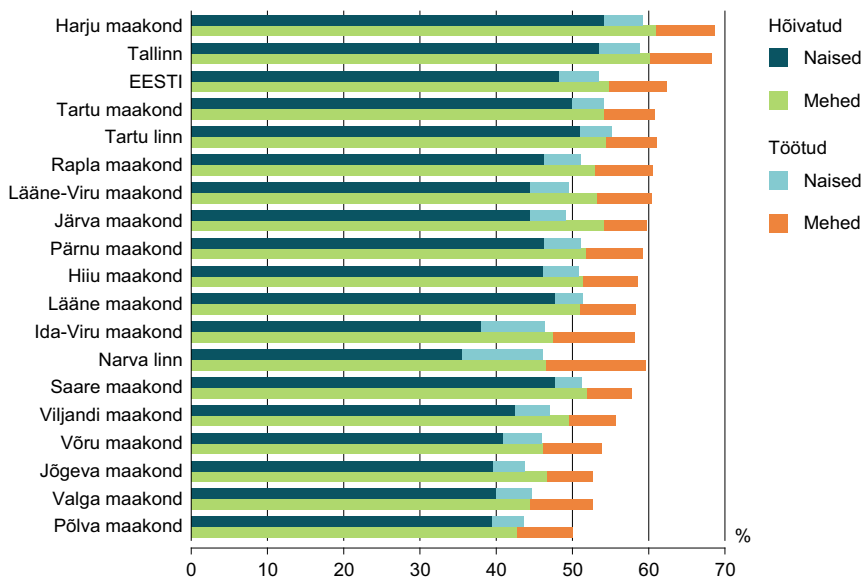
Majanduslikult aktiivseid ja hõivatud naisi on rohkem kui sama staatuses mehi. Iga saja majanduslikult aktiivse mehe kohta on Eestis 103 majanduslikult aktiivset naist ja iga saja hõivatud mehe kohta 106 hõivatud naist. Seevastu töötuid on naiste hulgas vähem: saja töötu mehe kohta on töötuid naisi vaid 82. Märksa rohkem on aga majanduslikult mitteaktiivseid naisi – neid on saja mehe kohta koguni 131. Nende hulgas on nii pensionäre, õppureid kui ka koduperenaisi. Majanduslikult aktiivsete meeste ja naiste jagunemist hõivatuteks ja töötuteks maakondade kaupa näitab joonis 5.3.

Joonis 5.4 näitab ettevõtjate osatähtsust hõivatute hulgas. Kui inimene on samal ajal ettevõtja ja palgatööline (nt talunik ja vallaametnik), määrab ta ise, kumba kategooriasse end loeb. Kuna ettevõtjate hulka arvatakse ka talupidajad, on nende osatähtsus suurem maakondades, kus on rohkem maa-asulaid, ning linnad ja suurema linnaelanike osaga maakonnad jäävad järjestuses tagaplaanile. Raskesti mõistetav on aga Järvamaa võrdlemisi tagasihoidlik koht võrreldes Pärnu- ja Raplamaaga.

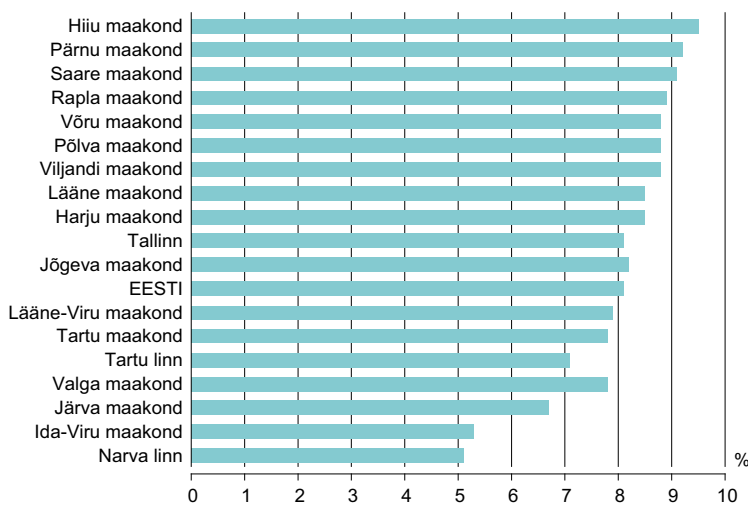
Joonis 5.2. Maakondade ja suurte linnade hõivatute arv töötu kohta, 31.12.2011

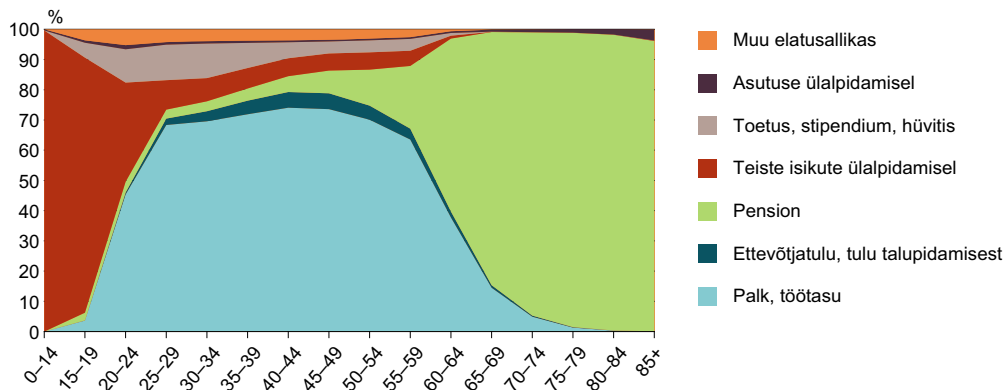
Joonis 5.3. Maakondade ja suurte linnade hõivatute ja töötute osatähtsus vähemalt 15-aastasest elanikkonnas soo järgi, 31.12.2011

Joonis 5.4. Ettevõtjate osatähtsus maakondade ja suurte linnade hõivatute hulgas, 31.12.2011

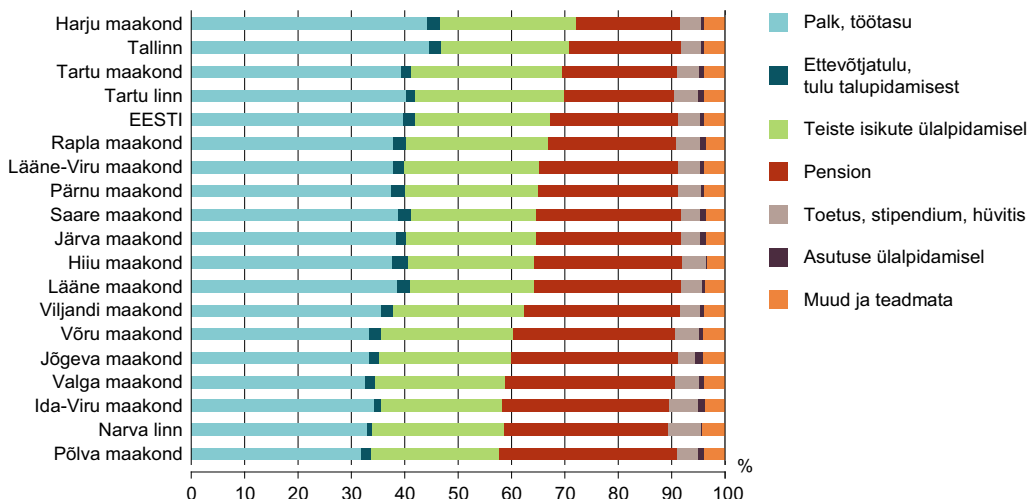

Elatusallikate sõltuvus vanusest on igati ootuspärane (joonis 5.5). Kuni 15. eluaastani on pea kõik Eesti inimesed teiste inimeste (enamasti pereliikmete) ülalpidamisel; asutustes elab lapsi vaid 750 (0,4% kõigist selleealistest). Alates 20. eluaastast hakkab palgasaaajate osatähtsus kiiresti kasvama ja vanuses 20–60 aastat on üle kahe kolmandiku inimeste sissetulekuallikas palgatöö. Alates 60. eluaastast hakkab palgatöötajate arv kahanema peaaegu sama kiiresti, kui kasvas 20. eluaastate puhul, inimeste peamiseks sissetulekuallikaks jääb pension. Ettevõtjate osatähtsus on suurim 40–50-aastaste hulgas.

Joonis 5.5. Elanikud peamise elatusallika ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

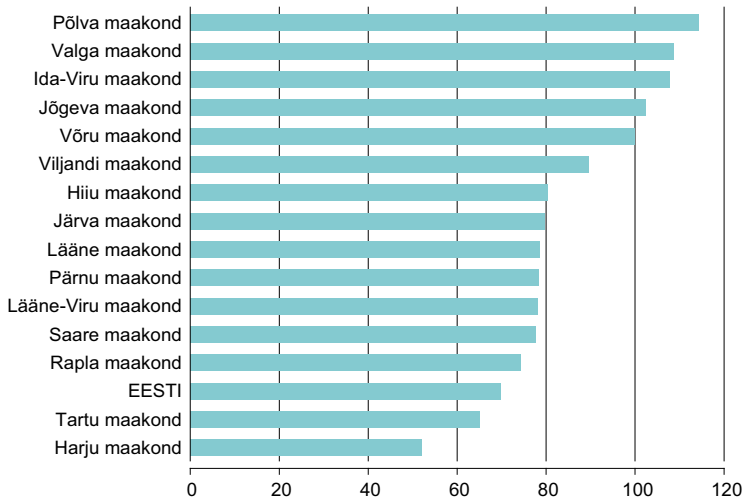
Maakonniti elatusallikate struktuuri võrdlemiseks võib elatusallikad mõtteliselt kahte rühma jaotada. Esimesse rühma kuuluvad nn aktiivsete leibkondade liikmete elatusallikad – need on palgatulu, ettevõtjatulu ja teiste isikute ülalpidamisel elamine. Teise rühma kuuluvad pensionitest ja toetustest elavad inimesed, samuti asutuste ülalpidamisel olijad ja teatava tinglikkusega ka „muud“ ehk need, kes juba loetletud rühmadesse ei kuulu.

Eesti elanikest kuulub ligikaudu kaks kolmandikku esimesse ja üks kolmandik teise rühma. Maakonnad jaotuvad selgelt kahte ossa: Eesti keskmisest tasemest suurem on esimese rühma osatähtsus Harjumaal (72%) ja Tartumaal (70%). Kõik ülejäänud maakonnad jäävad keskmisest tasemest madalamale. Nende hulgast eristub Raplamaa Eesti keskmisele väga lähedase elatusallikate struktuuriga. Kuigi ülejäänud maakondade vahel selget piiri ei ole, on üldiselt kõrgemal positsioonil Kesk- ja Lääne-Eesti maakonnad ning madalamal Lõuna- ja Ida-Eesti maakonnad. Pingerea lõpus on Põlvamaa, kus pensionist elavate inimeste arv ületab palgast elavate arvu, ja Ida-Virumaa, kus on peale suure hulga pensionäride ka suhteliselt väikseim ülalpeetavate pereliikmete osatähtsus (joonis 5.6).

Joonis 5.6. Maakondade ja suurte linnade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Eri piirkondade võrdlemiseks on tuletatud toetussuhte näitaja. Selleks on vaadeldud esiteks toetustest elatujaid (inimesi, kelle peamine elatusallikas on toetus riigilt või kohalikult omavalitsuselt või kes on asutuste ülalpidamisel) ning teiseks töötajaid (inimesi, kelle peamine elatusallikas on palga- või ettevõtjatulu). Mingis piirkonnas toetustest elatujate arv 100 töötaja kohta on selle piirkonna toetussuhe (joonis 5.7).

Joonis 5.7. Toetussuhe maakondades, 31.12.2011

Tegevusala

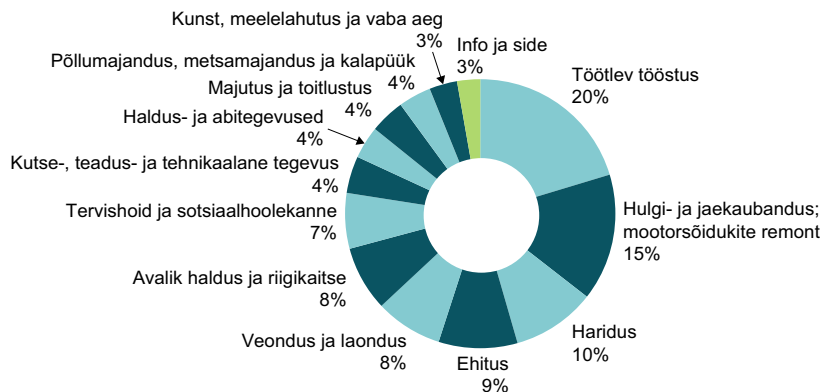
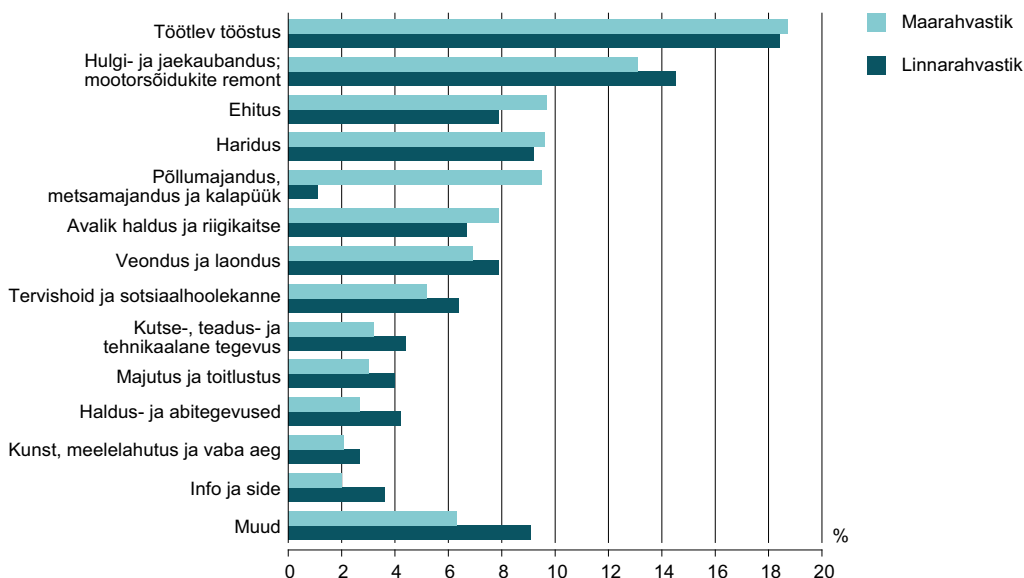
Rahvaloenduse andmete esitamise alus on rahvusvaheline tegevusalade klassifikaator. Kuna see sel sajandil muutus, ei saa kõiki tegevusalasid varasemaga võrrelda, kuid mõned olulised suundumused saab siiski esitada.

Vähenenud on töötleva tööstuse (22% → 18%), põllumajanduse, kalanduse ja metsanduse (6% → 4%), kinnisvaraarenduse (6% → 2%), veonduse (9% → 8%) ja kaubanduse (15% → 14%) osatähtsus.

Suurenenud on ehituse (6% → 8%) ja hotellinduse (3% → 4%) osatähtsus, klassifikaatorisse on lisandunud iseseisvana uued valdkonnad – info ja side (3%) ning kunst ja vaba aeg (2%). Vaid protsendi murdosa võrra on suurenenud hariduse ja tervishoiu vallas töötajate osatähtsus. Joonisel 5.8 on kujutatud 13 kõige levinumat tegevusala (tegevusalade koguarv klassifikaatoris on 21), mis katavad 91% kõigist tegutsejatest.

Tänapäeva Eestis ei erine linna- ja maainimeste tegevusalade struktuur olulisel määral. Ainus (ja ülimalt ootuspärane) suur erinevus on põllumajanduses hõivatute osatähtsuses. Maaelanikest töötab põllumajanduses ligi 10% hõivatutest, linnas vaid 1%. Kõik teised erinevused on üsna väikesed (joonis 5.9).

Mehed ja naised jagunevad tegevusalade järgi endiselt vägagi reljeefselt. Mehed domineerivad ehituses, veonduses, töötlevas tööstuses ja põllumajanduses, sides, mäetööstuses, energeetikas ja veevarustuse alal. Naisi on rohkem hariduse ja tervishoiu valdkonnas, majutuses ja toitlustuses, kaubanduses, finantsalal ja ka meelelahutusäris. Valdkondi, kus mehed ja naised on esindatud enam-vähem võrdselt, leidub Eestis vähe – need on avalik haldus ning kutse- ja teadusala tegevus (joonis 5.10).

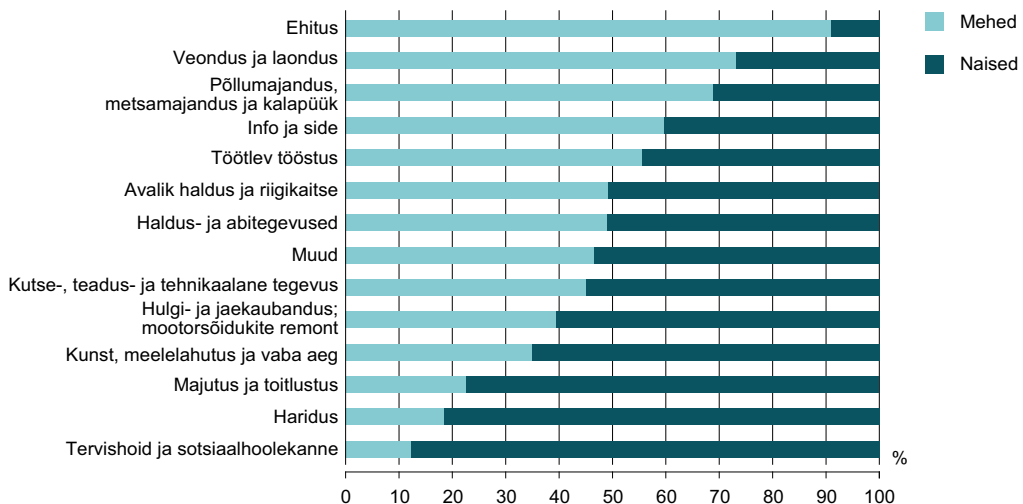
Joonis 5.8. Levinumad tegevusalad, 31.12.2011

Joonis 5.9. Linna- ja maarahvastiku tegevusalade struktuur, 31.12.2011

Maakondade vahel on tegevusvaldkondade erinevused samuti võrdlemisi väikesed. Kõigis maakondades on kõige rohkem inimesi hõivatud töötlevas tööstuses, kusjuures see arv kõigub 16%-st Harju- ja Tartumaal 24%-ni Lääne-Virumaal. Suur on töötlevas tööstuses hõivatute ostähtsus veel ka Viljandi- ja Valgamaal (24%) (tabel 5.1).

Hõivatute arvu poolest teisel kohal on enamikus maakondades kaubandus (11% Läänemaal kuni 16% Harjumaal). Vaid Jõgevamaal ja Saaremaal on teisel kohal põllumajandus (vastavalt 15% ja 12% hõivatutest). Hariduse valdkond on pooltes maakondades kolmandal, pooltes neljandal kohal. Kõige olulisem eripära ilmneb Ida-Virumaal, kus erinevalt muudest maakondadest on olulised tegevusalad mäendus ja energeetika.

Tabel 5.1. Maakondade ja suurte linnade hõivatud enam levinud tegevusalade järgi, 31.12.2011

	Töötlev tööstus	Hulgi- ja jae-kaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	Haridus	Ehitus	Veondus ja laondus	Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus
Kogu Eesti	102 751	78 335	51 711	47 008	42 137	39 412
Harju maakond	42 045	41 717	19 838	19 012	23 322	18 566
Tallinn	28 395	29 480	14 118	12 878	16 195	12 932
Hiiu maakond	712	371	333	368	356	350
Ida-Viru maakond	12 375	6 133	5 632	4 352	3 638	3 424
Narva linn	4 349	2 527	2 215	2 148	1 485	992
Jõgeva maakond	2 084	1 266	1 320	1 177	574	954
Järva maakond	2 806	1 469	1 202	1 387	903	858
Lääne maakond	2 236	1 100	1 086	929	744	813
Lääne-Viru maakond	5 954	3 121	2 273	2 280	1 899	1 821
Põlva maakond	1 798	1 110	1 054	879	631	868
Pärnu maakond	7 003	4 422	3 059	3 661	2 389	2 209
Rapla maakond	2 863	1 977	1 427	1 707	1 037	1 053
Saare maakond	2 965	1 501	1 215	1 579	883	913
Tartu maakond	10 325	9 235	8 784	5 549	3 321	4 323
Tartu linn	6 148	6 187	6 321	3 375	2 104	2 815
Valga maakond	2 520	1 201	1 116	1 012	756	898
Viljandi maakond	4 405	2 274	1 966	1 892	941	1 028
Võru maakond	2 660	1 438	1 406	1 224	743	1 334

Joonis 5.10. Hõivatud tegevusala ja soo järgi, 31.12.2011

Tabel 5.1. Maakondade ja suurte linnade hõivatud enam levinud tegevusalade järgi, 31.12.2011

Järg

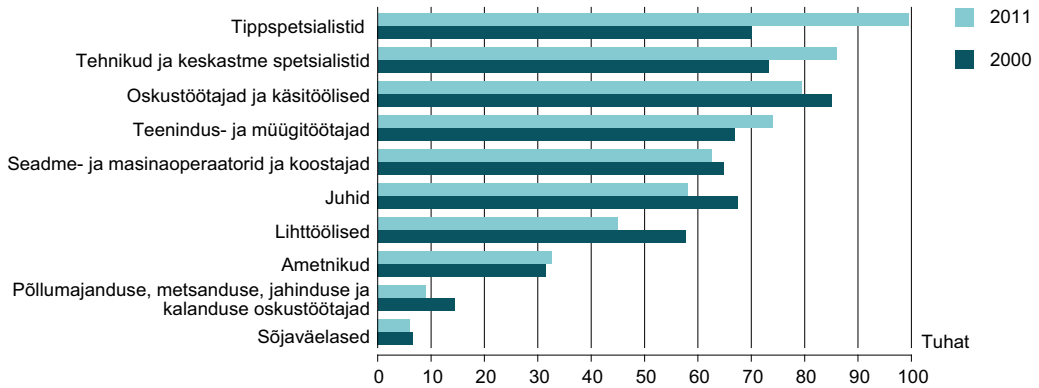
Tervishoid ja sotsiaalhoolkanne	Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	Haldus- ja abitegevused	Majutus ja toitlustus	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	Info ja side	
33 644	22 377	21 013	20 776	20 284	17 134	Kogu Eesti
13 541	14 891	13 020	11 502	2 425	12 721	Harju maakond
10 239	11 151	10 024	9 032	842	10 038	Tallinn
163	71	85	119	310	43	Hiiu maakond
3 704	941	1 765	1 295	846	552	Ida-Viru maakond
1 208	336	724	561	76	238	Narva linn
712	268	242	237	1 724	79	Jõgeva maakond
604	189	266	310	1 443	161	Järva maakond
756	183	287	368	640	96	Lääne maakond
1 069	390	665	730	2 109	237	Lääne-Viru maakond
777	182	191	243	1 078	77	Põlva maakond
2 461	735	964	1 438	2 178	322	Pärnu maakond
812	403	381	357	991	229	Rapla maakond
862	269	269	635	1 027	176	Saare maakond
5 528	3 111	1 972	2 329	2 016	2 085	Tartu maakond
4 079	2 379	1 439	1 782	520	1 662	Tartu linn
644	167	223	438	819	90	Valga maakond
1 358	384	434	412	1 706	176	Viljandi maakond
653	193	249	363	972	90	Võru maakond

Ametiala

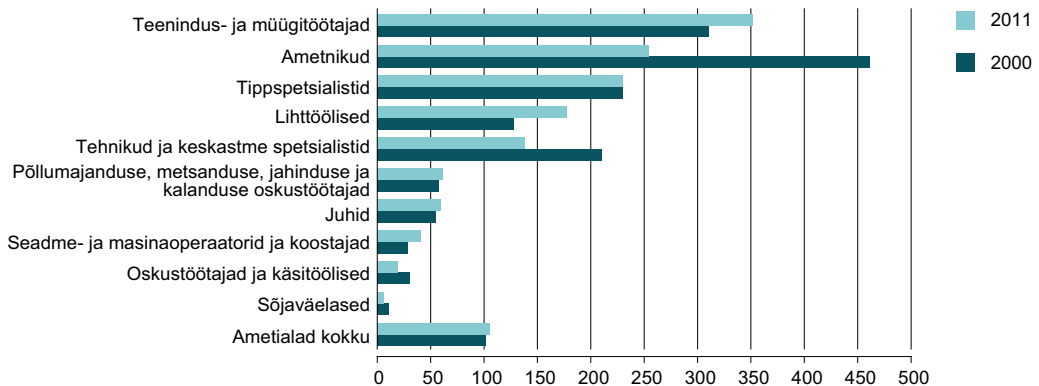
Ametialade struktuur põhineb rahvusvahelisel klassifikaatoril, millest siin on kasutatud üksnes kõrgeimat taset. Võrreldes eelmise loendusega on suurenenud tipp- ja keskastme spetsialistide arv, samuti on lisandunud teenindus- ja müügitöötajaid. Vähenenud on niihästi juhtide kui ka lihttööliste arv (joonis 5.11).

Nagu tegevusalade puhul, püsib ka ametialade juures meeste ja naiste hõive struktuur suuresti erinev. Naiste osa on suurem ametnike hulgas – nad on spetsialistid ja teenindajad, kuid neid on rohkem ka lihttööliste hulgas. Mehed on pigem oskustöötajad ja seadmeoperaatorid. Juhtide hulgas on meeste arvuline ülekaal arvestatav. Kahe viimase rahvaloenduse võrdluses on kõige rohkem muutunud ametnike sooline jaotus (joonis 5.12).

Joonis 5.11. Vähemalt 15-aastased töötajad ametiala järgi, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis 5.12. Naiste arv 100 mehe kohta ametiala järgi, 31.03.2000, 31.12.2011

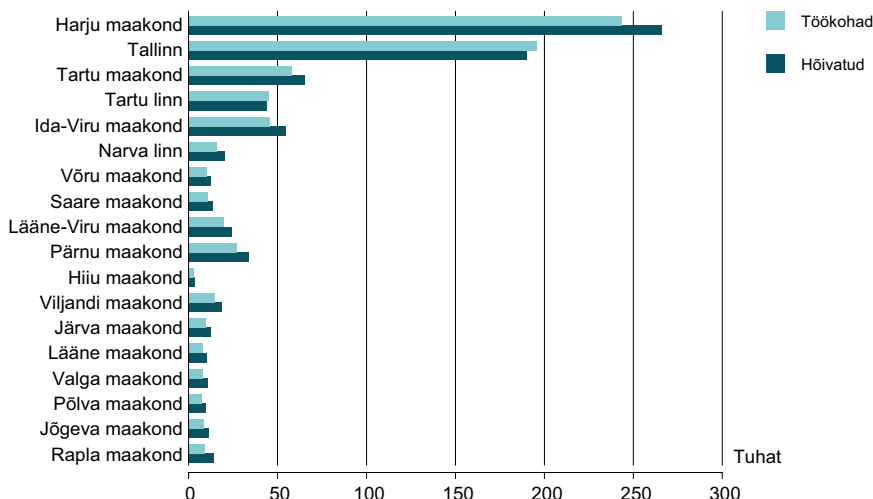
Tööränne

Tööränne on olukord, kus inimese elukoht ja töökoht ei asu samas haldusüksuses. Töörände puhul käsitletakse vaid hõivatuid, keda Eestis oli 561 138 ehk 51,3% kõigist vähemalt 15-aastastest püsielanikest. Neist 95% töötab Eestis, kusjuures 3% töökoht ei ole seotud kindla maakonnaga ja 6% töökohta maakond ei ole teada.

Ligi pooled (47%) kõigist Eesti hõivatutest elavad Harjumaal. Ükski maakond – ka mitte Harjumaal – ei paku töökohti kõigile selles maakonnas elavatele hõivatutele. Töökohti on rohkem kui hõivatud elanikke kahes Eesti suurimas linnas – Tallinnas ja Tartus (joonis 5.13).

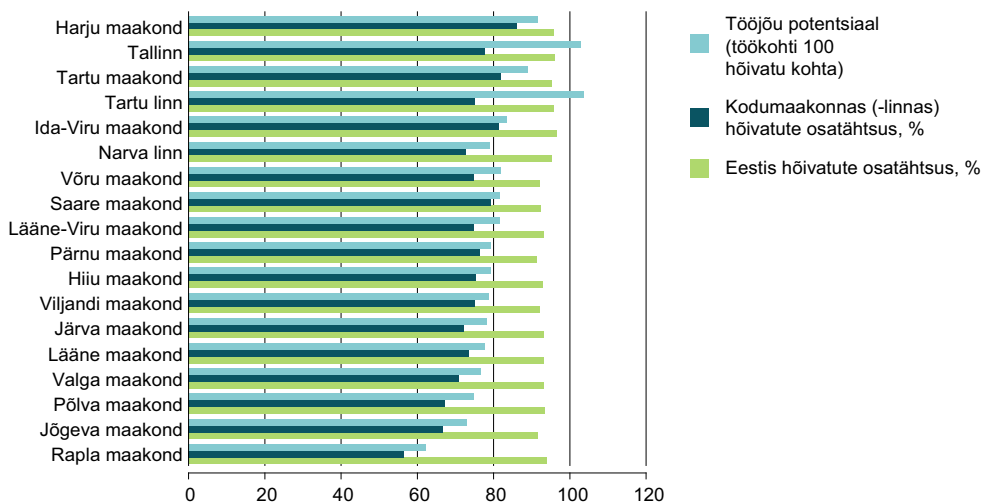
Eestis töötab 95% hõivatutest, kuid ligi 50 000 hõivatu kohta ei ole töötamise maakonda võimalik märkida. Neist ühe osa puhul pole töökoht täpselt teada, kuid osal puudubki kindla maakonnaga seotud töökoht, sest töö on liikuv. Need inimesed on jooniselt 5.13 välja jäetud, kuigi nad kuuluvad Eestis töötavate hõivatute hulka.

Enamik töörändest toimub maakondade sees (joonis 5.14), rohkem suuremate linnade ümbruses, kus inimesed on asunud elama linnalähedastesse valdadesse, kuid töötavad linnas. Seda võib peale Tallinna ja Tartu näha ka Pärnus, Haapsalus, Kuressaares ja muudeski maakonnakeskustes. Kõigist maakondadest käib suur hulk inimesi tööle ka Tallinnas ja Harjumaal (kaart 5.1). Harjumaal on esimene rändesiht Hiiu, Ida-Viru, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Rapla, Saare ja Viljandi maakonna hõivatutele, kusjuures rändajate hulk on seda väiksem, mida kaugemal asub maakond.

Joonis 5.13. Maakonnad ja suured linnad töökohtade ja hõivatute arvu järgi, 31.12.2011

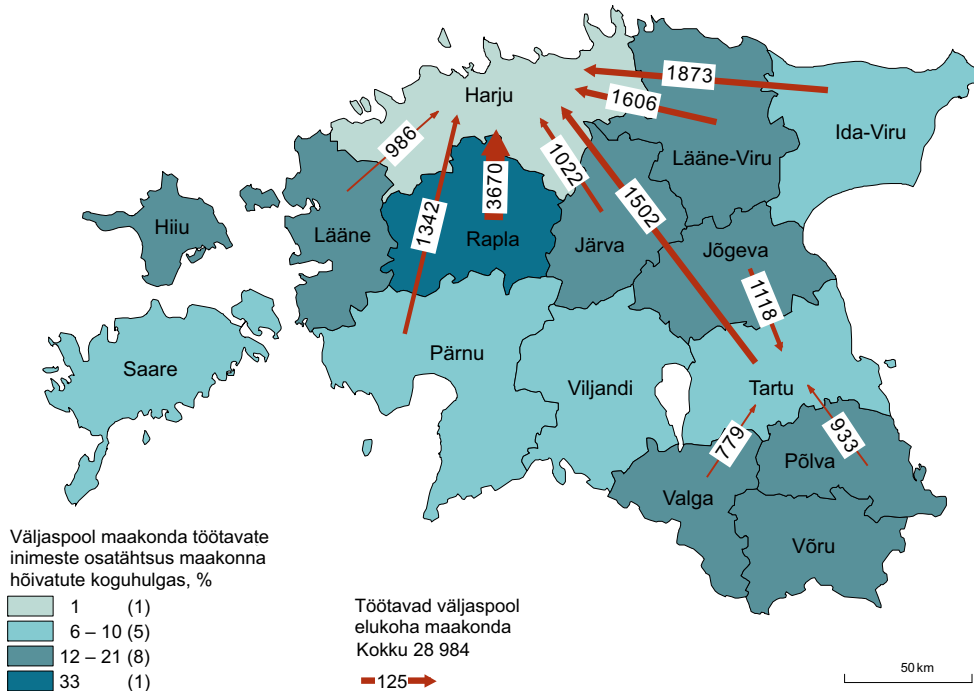
Väga oluline on tööränne Tallinnasse Põhja-Raplamaa elanike puhul. Lõuna-Eestis on arvestatav tömbekeskus Tartu, siin käib inimesi tööl Jõgeva-, Põlva-, Võru- ja Valgamaalt. Pärnu linn on laiema ümbruskonna tömbekeskuse rolli kaotanud, kuid on arvestatav keskus oma maakonnas. Mingil määral on naabrite, Põlva- ja Valgamaa jaoks keskusena hakanud toimima Võrumaa. Mõneti erandlik on Narva, siin käivad väljastpoolt tööl ainult Narva-Jõesuu ja Vaivara valla elanikud, teiste Ida-Virumaa valdadega (seda enam muu Eestiga) side peaaegu puudub. Töökohtade arvu ja oma maakonnas töötavate inimeste arvu vahetõrge näitab maakondade avatust sisserändele. Ootuspäraselt on kõige vähem mujalt tööle tulijaid Saaremaal, kuid ka Ida-Virumaal. Võrdlemise aktiivne on tööränne Kagu-Eestis – Tartumaa, Võrumaa ja Põlvamaa vahel.

Eestis töötab vähemalt 91% iga maakonna hõivatutest. Siiski töötab välismaal ligi 25 000 Eesti püsielanikku, neist 61% (üle 15 000) Soomes. Järgnevad Norra, Rootsi ja Venemaa, kus töötab vastavalt üle 1800, 1500 ja 1300 Eesti püsielaniku.

Joonis 5.14. Maakonnad ja suured linnad tööjõu potentsiaali ja kodumaakonnas (-linnas) või Eestis hõivatute osatähtsuse järgi, 31.12.2011

Välismaal töötavad rohkem Pärnu, Jõgeva, Viljandi, Võru ja Saare maakonna elanikud. Vähem on välismaal töötavaid inimesi Ida-Virumaal (3%), Harjumaal (4,1%) ja Tartumaal (4,6%). See näitab, et välismaal töötamise juures pole määrav mitte kaugus, vaid ilmselt kohaliku tööturu olukord ja inimeste keeleoskus. Ida-Virumaalt (eriti Narvast) käiakse tööle kõige sagedamini Venemaal, Hiiumaa hõivatute jaoks on populaarne sihtkoht Rootsi. Välismaal töötavaid peamiselt nooremad, vanemad aga eelistavad tööd kodumaal. Maa-asulatest käivad kõige aktiivsemalt välismaal tööle 15–29-aastased (ligi 9% selles vanuses hõivatutest). Linnadest töökäijate puhul on noorim (vanuses 15–29) ja keskealine (vanuses 30–49) töötajate rühm arvuliselt tasakaalus – mõlemast töötab välismaal ligi 5%. Noorte tööst tingitud pendelrändele lisandub õpiränne.

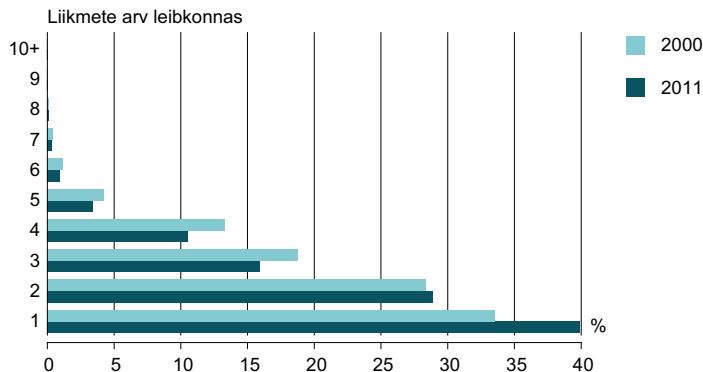
Kaart 5.1. Maakondadevahelise töörände kümme suuremat voogu, 31.12.2011

6. LEIBKOND JA PEREKOND

Leibkond

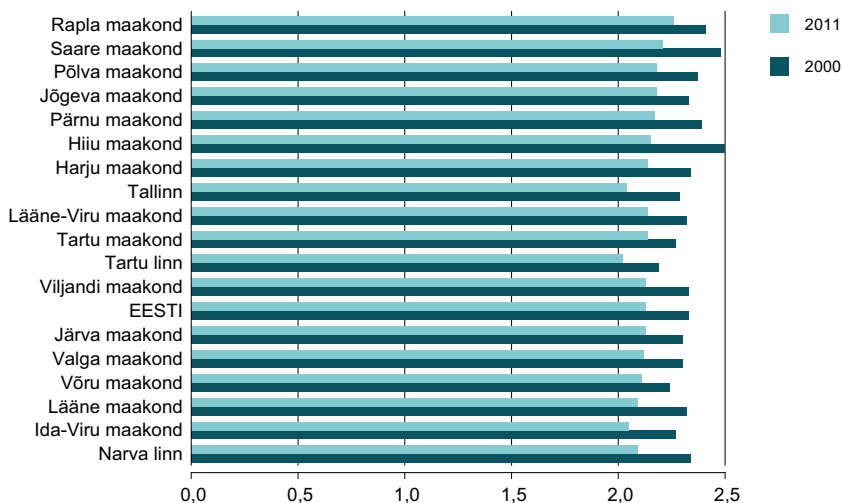
Leibkonna moodustavad tavaliselt koos elavad inimesed, kellel on ühine kodune majapidamine (sh ühine eelarve ja toit). Ka üksi elav inimene on omaette leibkond – see eristab leibkonda perekonnast. Leibkondade hulgas on ka asutusleibkonnad, s.o mingis asutuses (hooldekodus, vanglas, kloostri) alaliselt elavad inimesed. Ülejäänud leibkondi nimetatakse tavaleibkondadeks. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel elas asutusleibkondades pisut üle 1% kogu elanikkonnast, s.o 15 127 inimest, ja 99% püsielanikest moodustas ligi 600 000 tavaleibkonda keskmise suurusega 2,13 inimest. Võrreldes eelmise loendusega 2000. aastal on leibkondade arv ligi 18 000 võrra (ehk 3%) suurenenud, kuid leibkonna keskmine suurus on vähenenud (joonis 6.1). Selle põhjus on laste arvu kahanemine, suurem hulk omaette elavaid tudengeid ning samuti avaramad elamistingimused, mille tõttu täiskasvanuks saanud pereliikmed tihti omaette leibkonnana elama asuvad.

Joonis 6.1. Tavaleibkonnad liikmete arvu järgi, 31.03.2000, 31.12.2011

Kõigis Eesti maakondades on keskmine leibkonna suurus loendusele eelnenud 12 aasta jooksul vähenenud, kusjuures muutunud on ka maakondade järjestus selle näitaja järgi (joonis 6.2).

Kui vaadelda möödunud 12 aasta kaht demograafilist protsessi – rahvastiku vähenemine ja leibkondade arvu muutumine –, siis ka need ei olnud üldiselt sünkroonsed, kuigi suundumused olid sarnased. Leibkondade arv suurenes kahes maakonnas – Harjumaal ja Tartumaal, samuti Tallinna ja Tartu linnas. Kõigis ülejäänud maakondades leibkondade arv vähenes nagu rahvaarvki, kuid siiski vähem kui rahvaarv – enamikus maakondades alla 10%.

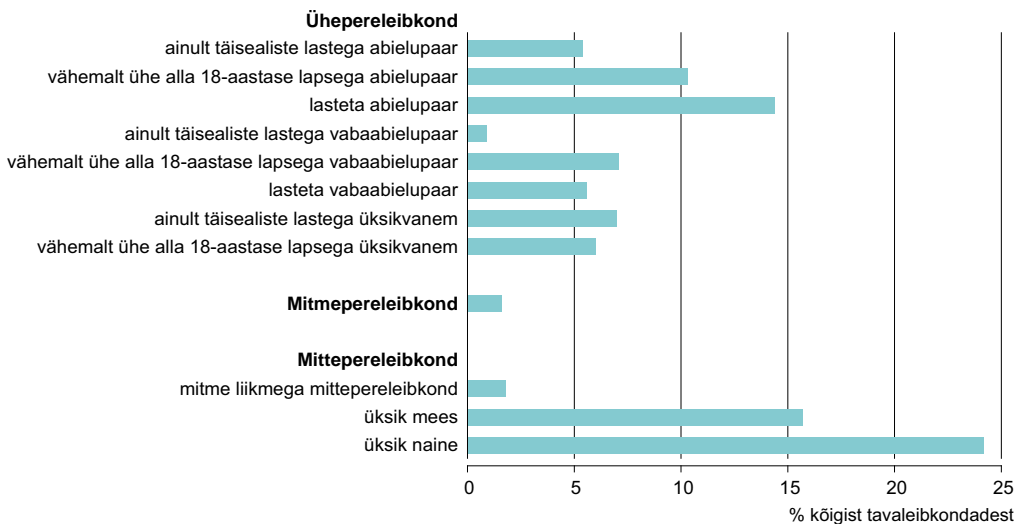
2000. aastal keskmiselt suurima leibkonnaga silma paistnud Hiiumaa kaotas vahepeal palju inimesi (19%), kusjuures leibkondade arv vähenes vaid 6%. Järelikult jäid leibkonnad varasemaga võrreldes palju väiksemaks, nagu näha ka jooniselt 6.2. Sarnane oli olukord ka mitmes teises maakonnas. Tartus ja Tallinnas vähenes küll elanike arv, kuid leibkondade arv suurenes – nähtavasti aitas sellele kaasa tõsiasi, et suurenes üliõpilaste hulk, kes elavad enamasti üheliikmelistes leibkondades, ja selle tõttu vähenes neis linnades ka leibkonna keskmine suurus.

Joonis 6.2. Keskmine tavaleibkonna suurus maakondades ja suurtes linnades, 31.03.2000, 31.12.2011

Leibkonnad olid keskmisega võrreldes üsna suured linnalähedastes uusasumites. Harjumaal olid sellised Kiili, Harku, Rae ja Viimsi vald, kus keskmine leibkonna suurus oli vastavalt 2,83 inimest (võrreldes eelmise loendusega kasvanud 0,1 võrra), 2,61, 2,59 ja 2,58 inimest, ning Tartumaal Ülenurme, Luunja ja Tartu vald (leibkonna keskmine suurus vastavalt 2,64, 2,62 ja 2,57). Väljaspool Harju- ja Tartumaad oli veel vaid mõni vald, kus keskmine leibkonna suurus ületas 2,5 – need olid Are ja Sauga Pärnumaal ning Saarepeedi Viljandimaal. Ühtekokku oli selliseid valdu 14, kuid üheski linnas ei ulatunud leibkonna keskmine suurus 2,5-ni. Linnade hulgas oli suurim keskmine leibkond Saue linnas (2,48).

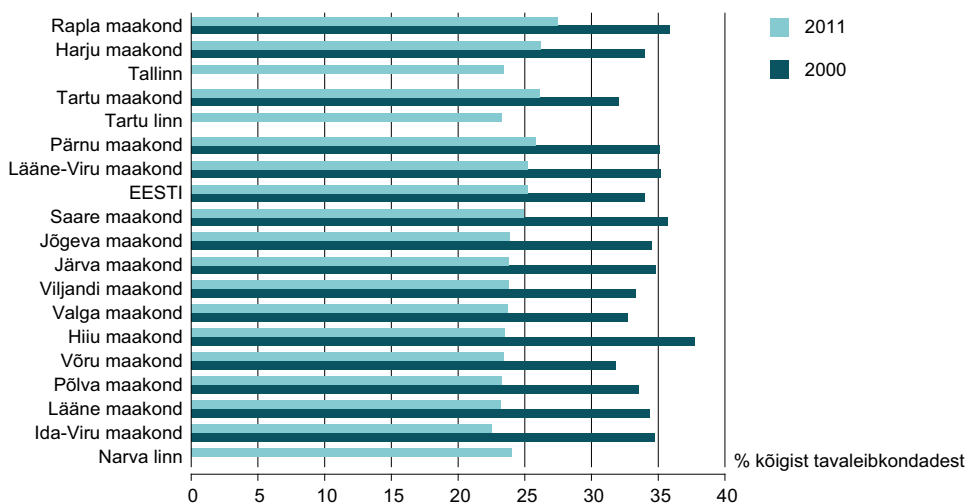
Eesti tavaleibkonnad jagunevad 12 põhilise leibkonnatüübi vahel joonisel 6.3 toodud moel. Ühepereleibkonnad katavad 57% kõigist leibkondadest, kusjuures lisaliikmeid on 8%-l ühepereleibkondadest. Kõige levinum leibkonnatüüp on üksik naine (vallaline, lesk või lahutatud) – selliseid leibkondi on Eestis ligi veerand, üksiku mehe leibkondi on 15%. Järgmine leibkonnatüüp (14%) on ilma alla 18-aastaste lasteta abielupaar – enamik niisuguste leibkondade liikmeid on eakad, nende elukaares on kätte jõudnud nn tühja pesa periood, kui lapsed on vanematekodust lahkunud. Noori lastetuid abielupaare on vähe. Lastega abielupaar on sotsiaalses mõttes kõige loomulikum leibkond, kuid selliseid leibkondi on Eestis vaid 10%. Järgnevad lastega vabaabielupaar – 7% leibkondadest – ja kaks üksikvanema peretüüpi. Täiskasvanud lastega üksikvanemaid on 7% ja alaealiste lastega üksikvanemaid 6%. Lasteta vabaabielupaare on ligi 6%, need on sageli noored. Eesti jaoks on võrdlemisi haruldased mitmepereleibkonnad, kus kõige sagedamini elab koos mitu põlvkonda.

Joonis 6.3. Tavaleibkonnad põhitüübi järgi, 31.12.2011

Lastega leibkondade osatähtsus on kõigis maakondades väga palju vähenenud (joonis 6.4). Alla 18-aastaste lastega leibkondade osatähtsus on vähenenud kolmveerandini eelmise loenduse aegsest määrust (25,2% aastal 2011 ja 34% aastal 2000). Lastega leibkondade suhtarv on 2011. aasta andmetel ühtlaselt madal kõigis maakondades, kusjuures sellel näitajal praktiliselt puudub seos eelmise loenduse sama näitaja andmetega.

Joonis 6.4. Maakondade ja suurte linnade alla 18-aastaste lastega tavaleibkonnad osatähtsuse järgi kõigi tavaleibkondade hulgas, 31.03.2000, 31.12.2011

Perekonnaseis ja kooseluvormid

Kuigi leibkond on põhimõtteliselt perekonnasarnane inimeste kooslus, defineeritakse perekonda tänapäeval kitsamalt. Perekonnana käsitletakse üksnes lähisugulastest koosnevat inimeste rühma, st niisugust leibkonda, mille kõigi liikmete vahel on kas vanemlus- või partnerlussuhted. Perekond on:

- abielupaar või lasteta vabaabielupaar;
- lapse või lastega abielu- või vabaabielupaar;
- lapse või lastega üksikvanem.

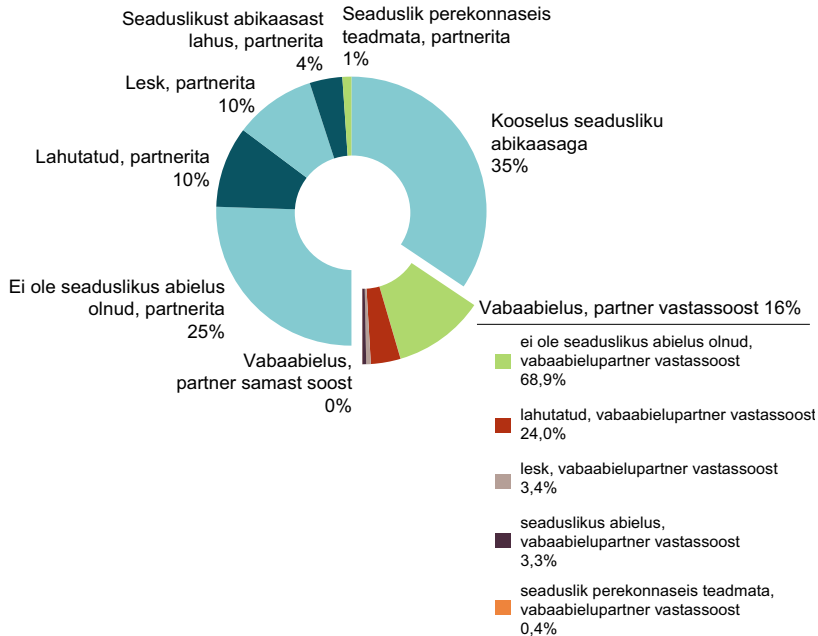
Selle määratluse puhul ei ole lapse vanus oluline. Näiteks lapsega üksikvanema perekond võib olla ka 75-aastane ema koos 50-aastase pojaga, kui viimasel ei ole samas leibkonnas ei partnerit, abikaasat ega lapsi. Perekonna definitsiooni alusel on määratud ka iga perekonnaliikme seisund perekonnas – perekonda kuuluv inimene on kas abikaasa/partner, (üksik)vanem või laps.

Perekond võib ühtlasi olla leibkond, kuid on ka võimalik, et leibkonda kuulub mitu perekonda või perekond ja veel üks või mitu lisaliiget. Sel juhul nimetatakse leibkonda kuuluvat perekonda tavaliselt peretuumaks. Põhimõtteliselt on perekond ja peretuum sünonüümid, kuid peretuuma terminit kasutatakse tavaliselt leibkonda kuuluva perekonna puhul ehk olukorras, kus leibkond ei ole perekond. Vastavalt peretuumade arvule räägitakse ühe-, kahe- ja mitmepereleibkondadest. Leibkonda, kuhu ei kuulu ühtegi peretuuma, nimetatakse mitmepereleibkonnaks.

Tänapäeval on leibkondade koosseis muutunud väga paljutahuliseks. Joonisel 6.5, mille andmed hõlmavad kõiki vähemalt 15-aastaseid Eesti püselanikke, on esitatud rahvusvaheliselt analüüsitavate kooseluvormide hulgast ainult need, mis Eestis kasutusel on. Kõige arvukam on kooselu registreeritud abikaasaga – sel viisil elab üle kolmandiku loendatutest. Teine arvukas kategooria (eriti noorte hulgas) on vallalised, kes pole olnud seaduslikus abielus ja kellel ka praegu partnerit ei ole. Üle kümnendiku inimestest elab vabaabielus, kusjuures nad pole kunagi seaduslikus abielus olnud. Ligi kümnendik on lahutatuid ja peaaegu sama palju on ka leski, kes elavadki üksinda. Kõige pisemasse rühma kuuluvad need umbes 400 inimest, kes elavad vabaabielus samasoolise partneriga – neid on 0,04% kõigist püselanikest.

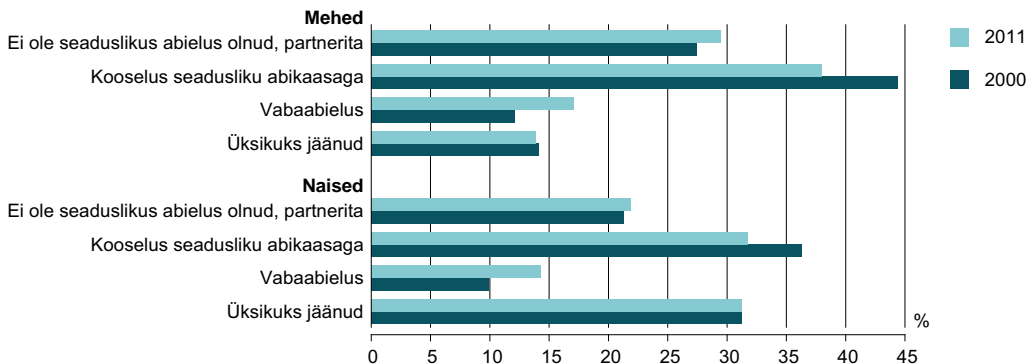
Kooseluvorm oleneb väga palju inimese vanusest, aga ka soost, sest Eestis on naisi rohkem kui mehi. Meestest on abielus ja elab koos abikaasaga 38%, vabaabielus vastassoost partneriga 17%. Abielus pole olnud ja elab üksi ligi 30% meestest. Naiste hulgas on märksa rohkem leski ja mõnevõrra rohkem ka lahutatuid. Partneriga koos elavaid naisi ja mehi on arvult võrdselt, kuid protsentuaalselt on partneriga koos elavaid naisi vähem.

Joonis 6.5. Vähemalt 15-aastased elanikud kooseluvormi järgi, 31.12.2011

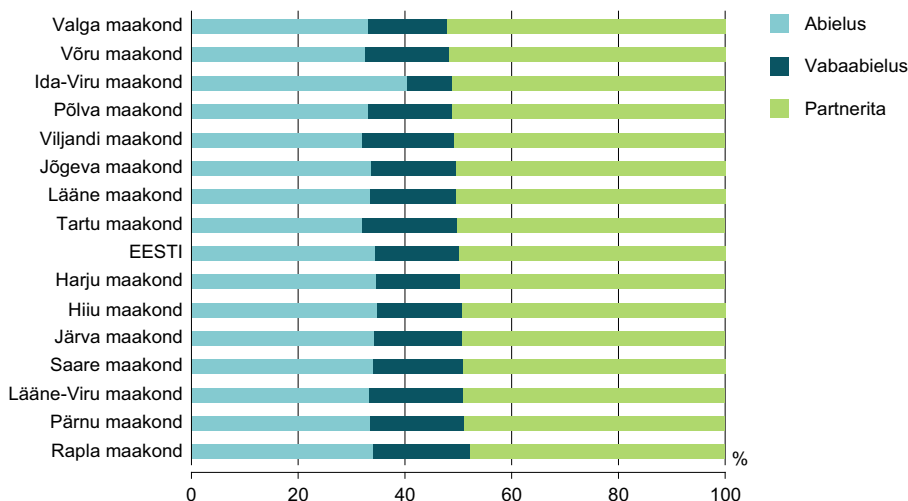
Võrreldes eelmise rahvaloenduse ajaga on pilt mõnevõrra muutunud, nihe on toimunud traditsiooniliste abielusuhete vähenemise poole. Joonisel 6.6 on võrdluseks esitatud kaks olulisemat paarisuhete vormi – kooselu seadusliku abikaasaga ja vabaabielu, st paarisuhte inimesega, kes ei ole seaduslik abikaasa. Lisaks sellele on ka partnerita inimeste puhul esitatud kaks võimalust – üks, et inimene ei ole kunagi seaduslikus abielus olnud ja on praegu üksik, ja teine, et ta on üksikuks jäänud kas pärast lahutust, lehestumist või ka seaduslikust abikaasast lahku elama asumist.

Joonis 6.6. Partnerlussuhted leibkondades soo järgi, 31.03.2000, 31.12.2011

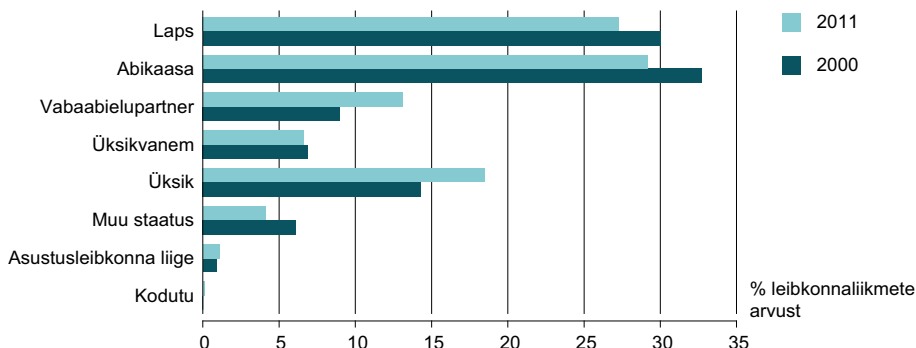
Üldiselt maakonnad kooseluvormide struktuuri poolest väga ei erine: üksikute osatähtsus on vähemalt 15-aastases elanikkonnas vahemikus 52,2–47,7%. Abielus ja vabaabielus olijate osatähtsus ei erine samuti oluliselt. Erand on vaid Ida-Virumaa, kus ainsana on abielus üle 40% vaadeldavas vanuserühmas olevaid inimesi ja kus vabaabielus olijate määr on oluliselt väiksem kui teistes maakondades (joonis 6.7).

Joonis 6.7. Maakondade vähemalt 15-aastased elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

Kahe viimase rahvaloenduse vahel on leibkondade struktuur arvestatavalt muutunud. Laste arvu vähenemist on eespool juba kommenteeritud. Pisut (0,7% võrra) on kasvanud faktilises kooselus olevate inimeste osatähtsus (42%), kuid kõigi partnerlussuhtes olijate hulgas on registreerimata partnerite osa suurenenud 21%-st 31%-ni. See on Euroopas üldlevinud suundumus: noored ei kiirusta oma kooselu seadustama, eakad abielupaarid aga kaovad lesestumise ja surma tõttu. Üksikvanemate osatähtsus on jäänud praktiliselt samaks, üksikute osatähtsus ja arv on aga märgatavalt suurenenud (14%-st 18%-ni) just täisealiste laste kodust lahkumise tõttu (joonis 6.8). Muutused näitavad eestlaste elukorralduse sarnastumist heaoluriikide elustiiliga, aga see ei tarvitse olla ühiskonna kestliku arengu mõttes positiivne.

Joonis 6.8. Elanikud seisundi järgi leibkonnas, 31.03.2000, 31.12.2011

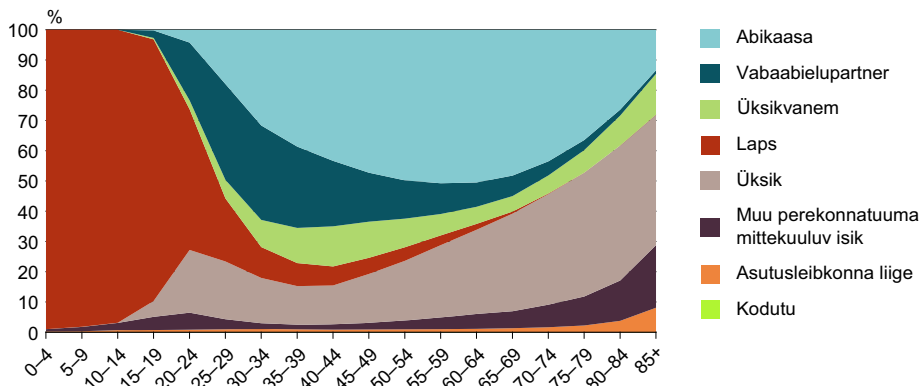

Inimese seisundi muutusest elukaare jooksul annab ülevaate joonis 6.9. Kuni 19. eluaastani on enamik püsielanikke leibkonnas lapse seisundis, kusjuures seisund „laps“ ei tähenda tingimata, et tegu on alaealisega.

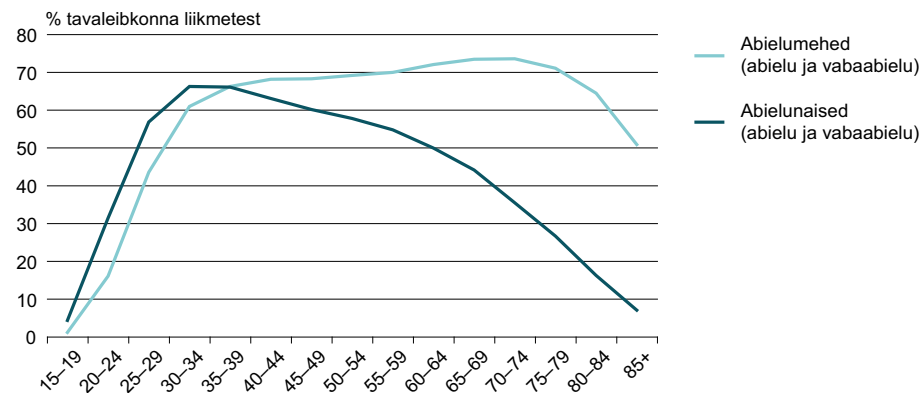
Juba 15–19-aastaste vanuserühmast elab üksi 5%, oma vanemate perest erinevas peres 4% ja vabaabielus üle 2%. Järgmistest aastakäikudest alates läheb pilt mitmekesiseks: 20–24-aastastest elab lapsena vanemate peres alla poole (46%), 23% on juba leidnud partneri, kusjuures abiellunud on 4%. Üksi elab 21%, üksikvanemana 3%. Järgmistes vanuserühmades kasvab abielus ja eriti vabaabielus oliivate hulk ning väheneb vanemate leibkonda jäänud laste osatähtsus. Abieluinimesi on kõige rohkem (51%) 50–55-aastaste hulgas, üksikvanemaid on enim (13%) 40–44-aastaste hulgas. Vabaabielupartnerite osatähtsus aga hakkab alates 30. eluaastast kahanema. Üksikute osatähtsus väheneb esialgu samuti, saavutades miinimumi (13%) 35–39-aastaste puhul ja hakates sealtmaalt tõusma. Laste kui leibkonnaliikmete osatähtsus väheneb 30-aastaste puhul 10%-ni ja kahaneb üha vanemate puhul, kuid nulliks ei muutu selle näitaja väärtus isegi pensioniealiste hulgas.

„Muu“ ehk perekonda mittekuuluva inimese seisusesse võib inimene suurema tõenäosusega sattuda elukaare kahes etapis. Kõigepealt õpingute ajal, elades sugulaste või tuttavate leibkonnas (5%). Teine etapp algab pensionieas ja kõnealuse staatuse osatähtsus kasvab järjest vanuse suurenedes, ulatudes 75-aastaste puhul 10%-ni ja 85-aastaste puhul koguni üle 20%. Asutusleibkonnas elab üldiselt alla 1% püsielanikest, kuid 60–65-aastaste puhul tõuseb see suhtarv üle 1% piiri ja kerkib kuni 8%-ni 85-aastaste ja eakamate vanuserühma puhul.

Joonis 6.9. Elanikud vanuserühma ja seisundi järgi leibkonnas, 31.12.2011

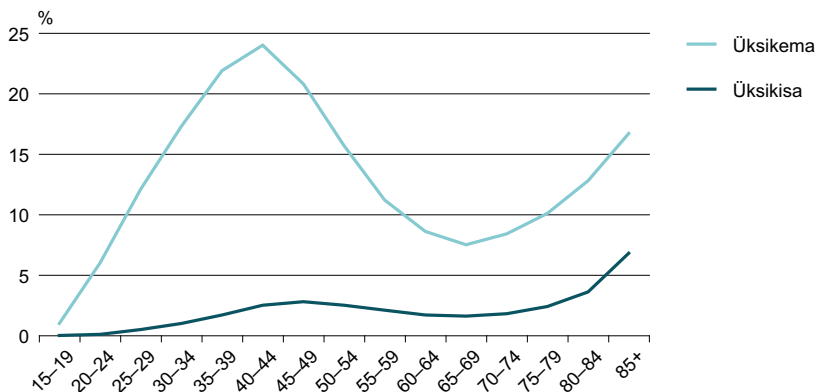

Joonis 6.10. Tavaleibkondade abielumehed ja -naised vanuserühma järgi, 31.12.2011

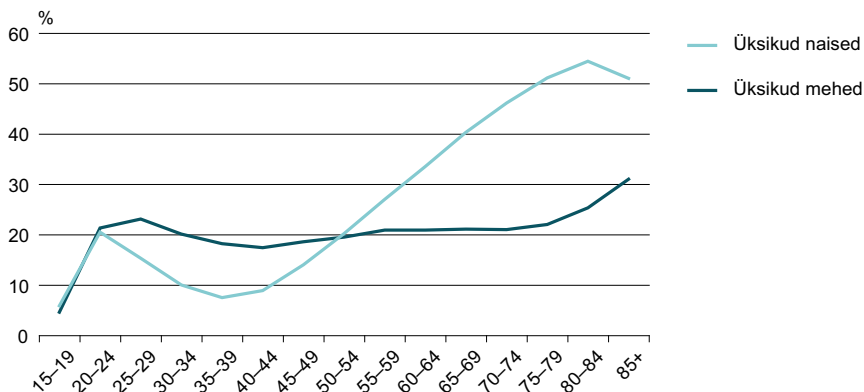

Meeste ja naiste seisundite suurim erinevus seisneb selles, et mehed on hoopiski suurema osa elukaarest abielus – selle põhjus on meeste keskmiselt lühem eluiga (joonis 6.10). Ka üksikvanema seisundis (sh ka täiskasvanud lapsega koos elades) on mehed märksa harvem kui naised (joonis 6.11). Üksi elab aga tööealisi (25–44-aastaseid) mehi ligi kümnendiku võrra rohkem kui naisi (joonis 6.12).

Joonis 6.11. Tavaleibkondade üksikvanemad soo ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis 6.12. Tavaleibkondade üksikud soo ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

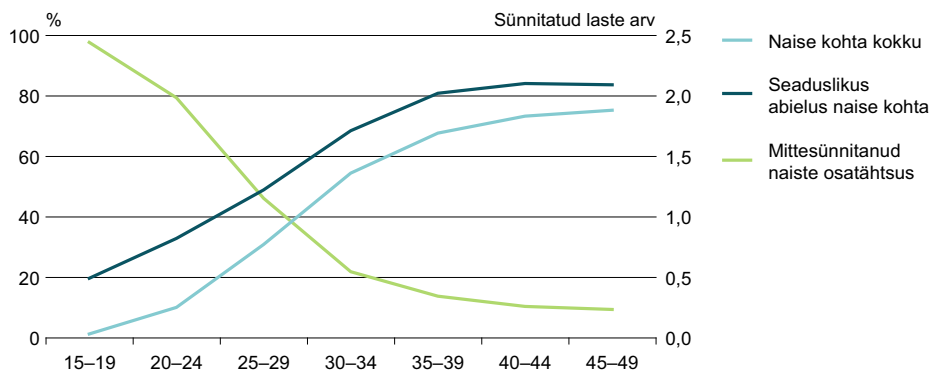

Sünnituskäitumine ja lapsed

Sünnituskäitumist iseloomustavatest tunnustest mõõdeti loendusel naise vanust esimese lapse sünnil ja sünnitatud laste arvu. Viimane näitaja on väga tähtis rahvastiku jätkusuutlikkuse hindamisel.

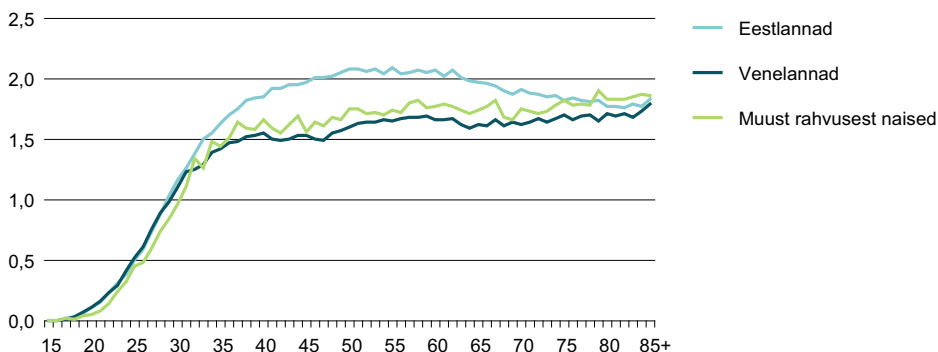
Joonisel 6.13 on kujutatud loendushetkel viljakas eas naiste sünnituskäitumist nende seadusliku perekonnaseisu järgi. Kuigi viimase kümnendi jooksul on seaduslikust abielust sündinud alla poole lastest, on abielunaiste keskmine sünnitatud laste arv mõnevõrra suurem. Tähelepanu väärib see, et viljaka ea lõpuni mitte sünnitanud naisi on vaid kümnendik kohordist (lähedal bioloogilisele piirile). See näitab, et vabatahtlik lastetus ei ole Eestis olnud kuigi populaarne.

Joonis 6.13. Naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

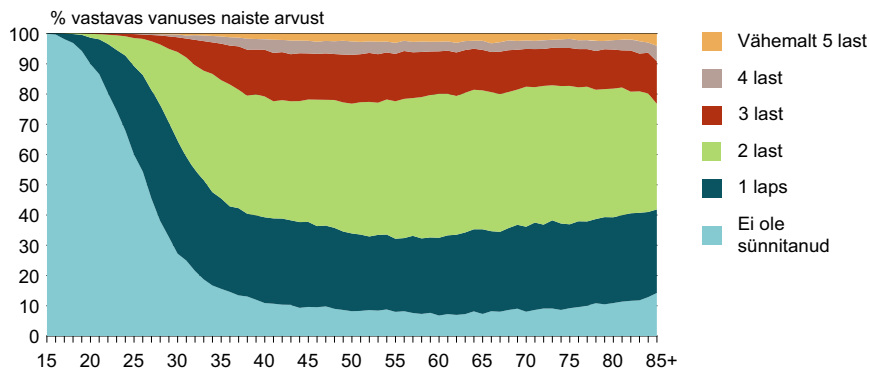
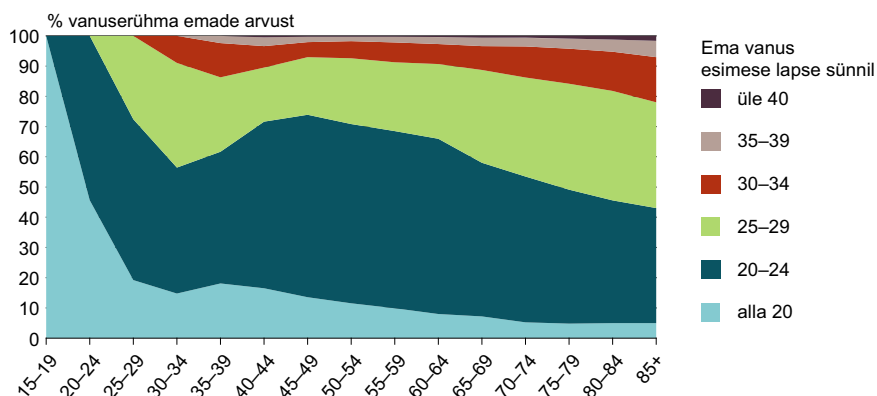
Keskmise laste arvu poolest saab omavahel võrrelda sünnituseast väljunud naise, kelle vanus on vähemalt 45–50 aastat. Niisuguses eas naiste keskmine laste arv näitab vastava põlvkonna lõpetatud sündimuskordajat. Äsja sellesse ikka jõudnud ongi Eesti viimase aja kõige lasterikkamad naised (sündinud aastail 1951–1968). Eestis sõltub sünnituskäitumine oluliselt rahvusest: venelannad ja muude rahvuste esindajad on üldiselt olnud eestlastest vähem viljakad (joonis 6.14).

Joonis 6.14. Keskmine sünnitatud laste arv vanuse ja rahvuse järgi, 31.12.2011

Kõigi vähemalt 31-aastaste naiste hulgas on kõige enam kahelapselisi. See vastab eesti naiste jaoks pikka aega ideaaliks olnud kahelapselisele peremudelile. Kõige lasterikkamate kohortide puhul jääb lastetute naiste osatähtsus alla 10%.

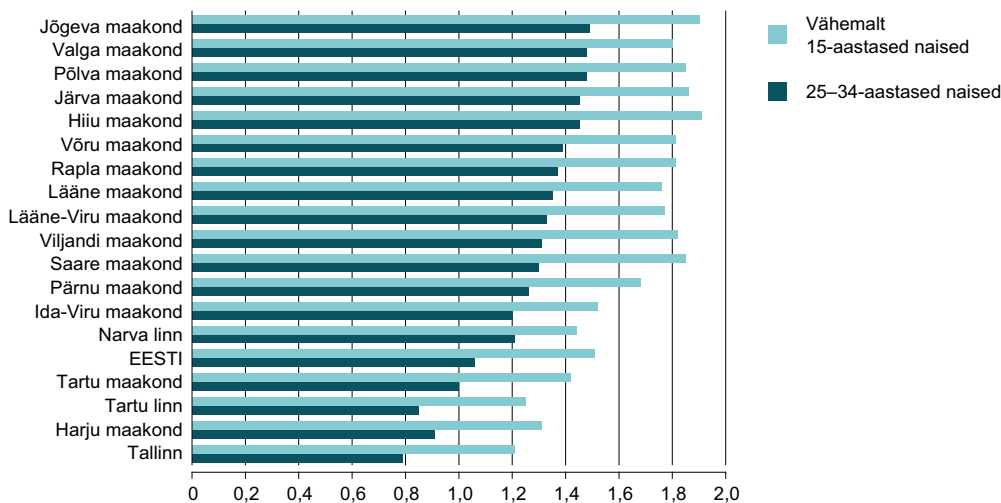
Sünnitamise vanus muutub laineliselt, nagu ka mitu muud demograafilist protsessi. Kui praegusest 25–29-aastaste naiste põlvkonnast on esimese lapse enne 25. eluaastat sünnitanud vaid 38%, siis nende 50. eluaastale lähenevatest emadest oli enne 25. sünnipäeva emaks saanud juba kaks kolmandikku, aga üle 80-aastaste vanaemade nooruses ei ulatunud 25-aastaste emade osatähtsus isegi 30%-ni (joonised 6.15 ja 6.16).

Joonis 6.15. Sünnitatud laste arv naise vanuse järgi, 31.12.2011**Joonis 6.16. Esmasünnitanute vanus nende vanuse järgi rahvaloenduse ajal, 31.12.2011**

Võrreldes maakondade keskmisi sünnitatud laste arve, tuleb tähele panna naiste vanusjaotust. Arusaadavalt on keskmiselt vähem lapsi nendes maakondades, kus on palju noori naisi, kes võivad veel lapsi sünnitada – see iseloomustab kõige enam Harju- ja Tartumaad. Seevastu maakondades, kus naiste keskmine vanus on kõrge, on märksa rohkem neid, kelle sünnitusiga on juba möödas ja lapsed saadud. Kavandatud ja tegelikult sünnitatavate laste arvu vahet mõjutavad siiski ka teised tegurid peale naise vanuse. Traditsiooniliselt on maal pered suuremad ja lapsi rohkem, see suundumus püsib, kusjuures lasterohkemad on pigem põlisel maa-asulad, mitte linnalähedased uusasumid. Lisaks sellele on eestlaste keskmine laste arv enamasti olnud pisut suurem kui siinsetel teiste rahvuste esindajatel, kuigi sünnitama on venelased hakanud sageli nooremalt kui eestlased.

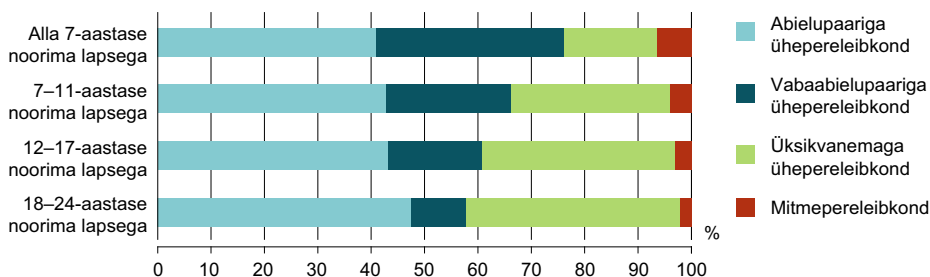
Joonisel 6.17 on maakonniti esitatud kaks näitajat. 25–34-aastaste naiste laste arv näitab naiste sünnituskäitumist praegusel ajal. Vähemalt 15-aastaste naiste keskmise laste arvu juures tulevad arvesse niihästi noored neid, kes pole veel sünnitanud, viljakas eas naised kui ka eakad, kes on oma lapsed juba aastate või aastakümnete eest ilmale toonud. Nähtub, et sünnituskäitumist on mõjutanud minevikus ja mõjutab nüüdki väga palju elukoht – kõige vähem lapsi on kõige linlikumates maakondades (seal, kus linnaelanike osatähtsus on suur ja paikneb mõni Eesti suurem linn), kõige rohkem lapsi on aga maakondades, kus rahvas elab enamasti maal, traditsioonilistes küldes.

Joonis 6.17. Maakondade ja suurte linnade 25–34-aastaste naiste ja kõigi vähemalt 15-aastaste naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

Ligi 95% iga vanuserühma lastest kasvab ühepereleibkonnas, kuid eri vanuses laste puhul on leibkonna koosseis arvestatavalt muutunud. See, et nooremad lapsed kasvavad järjest sagedamini vabaabielupaari peres abielupaari pere asemel, iseloomustab praegust pereloomu suundumust Eestis. See aga, et üksikvanemaga peredes kasvab seda suurem osa lapsi, mida vanemad nad on, näitab perede lagunemistendentsi – väga paljud lapsed mitte ei sünni üksikvanema perre, vaid kaotavad ühe vanematest pere lagunemise tõttu. Mitmepereleibkonnas on üldiselt lapsi võrdlemisi vähe, kuid kõige rohkem on noorimasse vanuserühma kuuluvaid lapsi – see näitab, et üsna sageli alustab leibkond oma elutsüklit koos teise (enamasti vanemate) leibkonnaga (joonis 6.18).

Joonis 6.18. Lapsed vanuse ja kasvupere tüübi järgi, 31.12.2011

7. ELURUUMID JA ELAMISTINGIMUSED

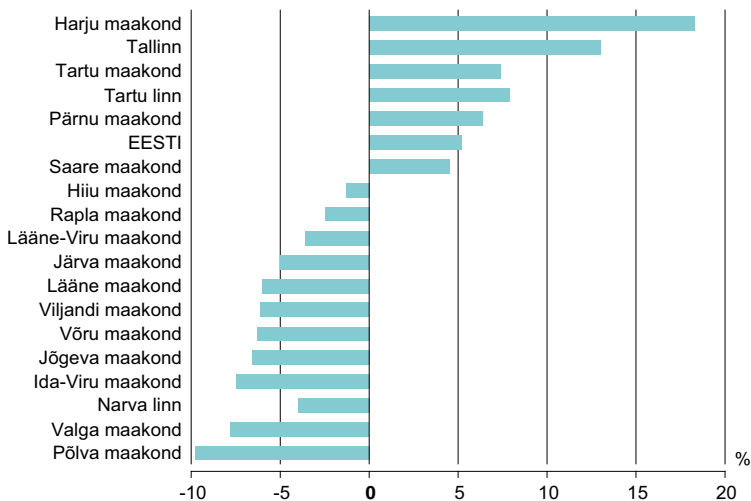
Eluruumide arv ja omandivorm

Eluruume oli 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal Eestis 657 791, neist 99% tavaeluruumid, ülejäänutest umbes 7000 ühiselamutoad ja 1000 elamiseks kasutatavad mitteeluruumid. Võrreldes 2000. aastaga oli eluruumide arv suurenenud 4,6%. Arvestades, et inimeste arv on 5,5% kahanenud, on eluruumide arv inimese kohta kasvanud 10,7%. Tavaeluruume oli Eestis 2011. aasta lõpul kokku 649 746 – ümmarguselt iga kahe Eesti püsielaniku kohta oli üks eluase, kas korter või elamu.

Suuremas osas maakondadest oli aga eluruumide arv loendustevahelisel perioodil koguni vähenenud (joonis 7.1). See on üldiselt kooskõlas elanike arvu kahanemisega, kuid mõõdukam. Eluruumide arvu suurenemist Pärnumaal ja Saaremaal seletab ka see, et nendes maakondades asub häid puhkepiirkondi, kuhu inimesed meelsasti suvekodu või teise eluruumi soetavad. Eluruumide arvu muutus on mõnel juhul seotud ka administratiivpiiride muutusega: kahe rahvaloenduse vahel sai Järvamaa Lehtse vallast Tapa valla moodustamise järel Lääne-Virumaa osa. 2000. aastal elas Lehtse vallas 1658 alalist elanikku ja vallas oli 890 tavaeluruumi. Joonisel 6.1 on muutusega arvestatud.

Eluruumi omanik oli 96%-l juhtudest Eesti elanik, 1% eluruumide omanik oli välisriigi elanik ja 2% eluruumidest kuulusid riigile või omavalitsusele. Eesti inimestest elas 82% enesele või oma leibkonnaliikmele kuuluvas eluruumis (maa- ja linnalistes asulates vastavalt 85% ja 80%), ülejäänutest pooled üürisid eluruumi ja pooled kasutasid eluruumi muudel alustel (nt asutuse või sotsiaalkorterid). Loendatud 864 kodutust elas 750 linnalises asulas, ülejäänud maal.

Joonis 7.1. Maakondade ja suurte linnade tavaeluruumide arvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

Eluruumide vanus (ehitusaeg)

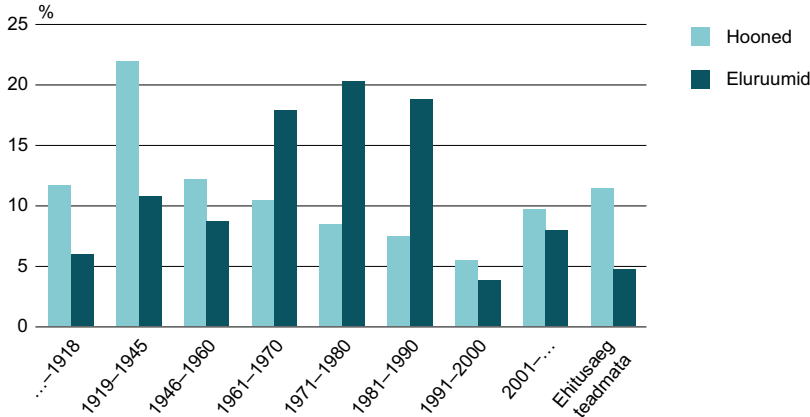
Vanust osati täpselt määrata 88% eluhoonete kohta, kuid sellega selgus siiski üle 95% eluruumide ehitusaeg – teadmata on peamiselt vanade üksikelamute ehitusaeg. Eestis paiknevad eluruumidega hooned on keskmiselt võrdlemisi vanad. Kõige rohkem on aastail 1919–1946, st eelmise iseseisvuse ajal ehitatud hooneid (joonis 7.2). Jättes välja sõja-aastad, mil ei ehitatud, valmis tollal ligi 2400 hoonet aasta kohta – enamasti olid need talumajad, aga ka kuni kümne üürikorteriga linnamajad. Keskmiselt oli sellel perioodil ehitatud hoonetes 1,5 eluruumi. Kõige rohkem eluruume lisandus aga aastail 1971–1980, kui iga aasta kohta valmis üle 13 000 eluruumi valdavalt suurtes korterelamutes – eluruumide arv oli siis üle seitsme korra suurem kui valminud hoonete arv. Veelgi suurem oli see järgmisel kümnendil, kuid sellel perioodil ehitatud hooneid on Eesti pinnal siiski pisut vähem. Alates taasiseseisvumisest on asutud ehitama taas väiksemaid hooneid, eluruumide keskmine arv hoone kohta oli 90. aastate lõpus 2,1, viimasel kümnendil 2,5.

Võrreldes hoonete ja eluruumide vanust eelmise ja viimase loenduse ajal, ilmneb, et kõige rohkem (18%) on loetelust kadunud enne 1919. aastat ehitatud hooneid ja eluruume. Vahemikus 1919–1945 ehitatud hoonetest ja eluruumidest on alles ligi 90%, kusjuures välja on langenud peamiselt eramuid, mitte linnakortereid. Järgmistel perioodidel ehitatud hoonete arv ei ole

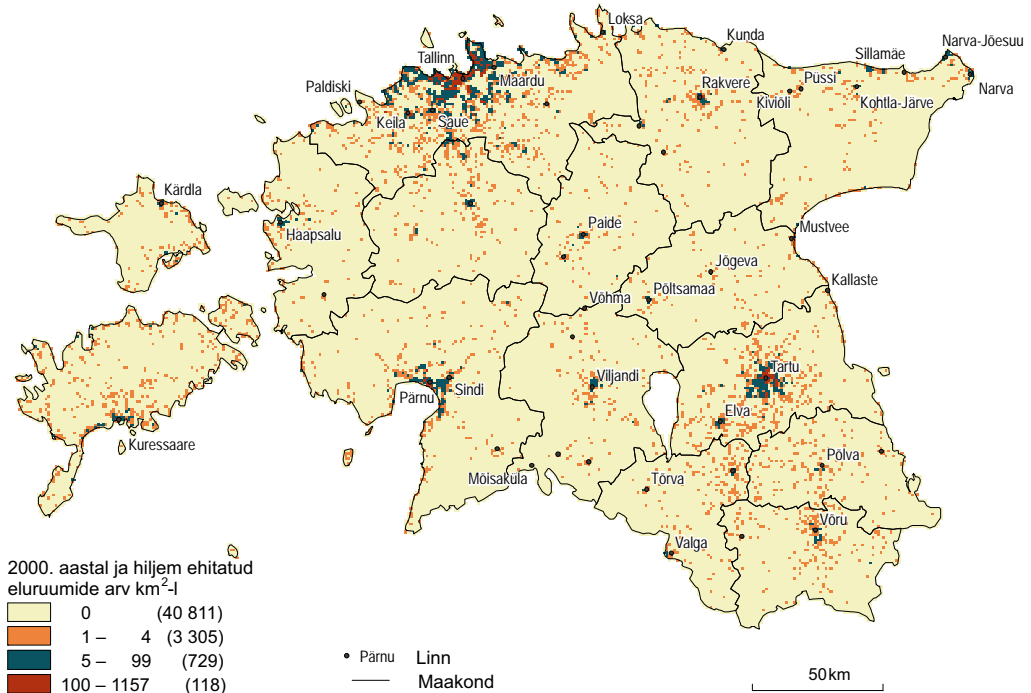
märkimisväärselt muutunud, nende arv on vähenenud 1–3%. Aastal 2000 oli Eestis eluruumidega hoone ehitusaeg loenduse andmetel keskmiselt 1948, praegu on see 1957. Eluruumide keskmine ehitusaasta on pisut hilisem (sest hiljem ehitatud majades on eluruumi keskmiselt rohkem), vastavalt 1962 ja 1967.

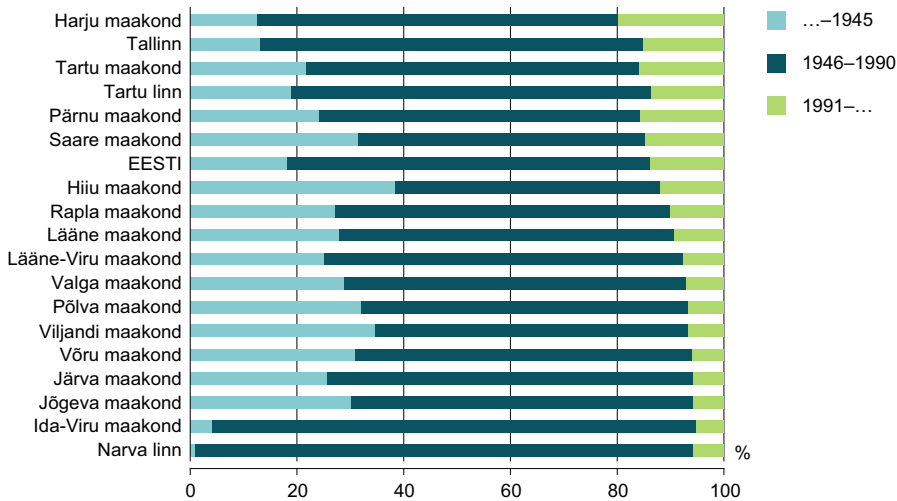
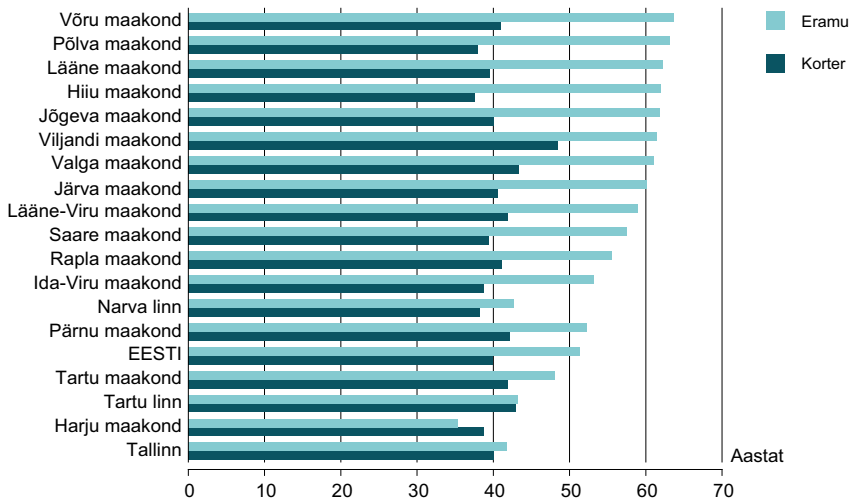
Eluruumide vanus on maakonniti küllaltki erinev. Erinevusi kujutavad joonised 7.3 ja 7.4. Seos ehituse ja rahvaarvu muutuse vahel on ilmne: kuhu tuleb inimesi, seal ka ehitatakse (kaardid 7.1 ja 1.2).

Joonis 7.2. Elamiskõlblikuna säilinud hooned ja eluruumid ehitusaja järgi (osatähtsus kõrgis loendatud tavaeluruumidega hoonetes, neis asuvates eluruumides), 31.12.2011

Kaart 7.1. 2000. aastal või hiljem ehitatud eluruumide arv ruutkilomeetril, 31.12.2011

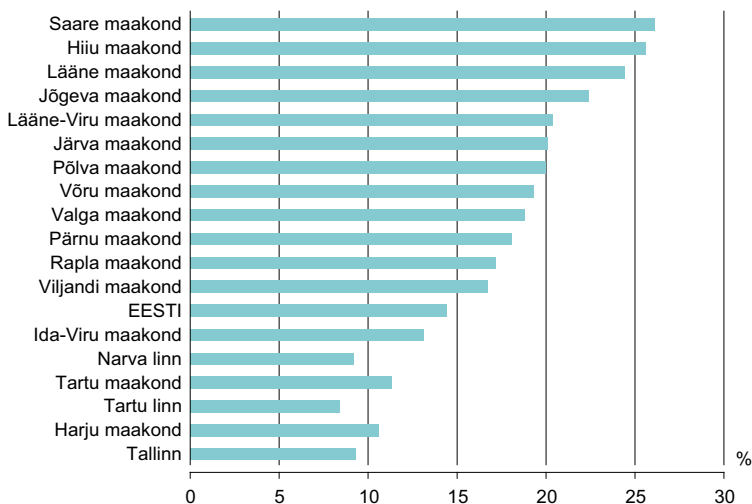
Joonis 7.3. Tavaeluruumid maakondades ja suurtes linnades ehitusaja järgi, 31.12.2011

Joonis 7.4. Maakondade ja suurte linnade tavaeluruumid keskmise hinnangulise vanuse järgi, 31.12.2011

Eluruumide asustatus

Asustatud oli loendushetkel kõigist eluruumidest 84%, ülejäänud olid kas tühjad või ajutiseks kasutamiseks reserveeritud – nt maakodud. Asustatud eluruumide osatähtsus oli 2000. aastaga (87%) võrreldes vähenenud, kuid absoluutarvuna suurenes asustatud eluruumide arv üle 7000 (ehk 1%).

Valdavalt paiknevad asustamata eluruumid piirkondades, kust on suhteliselt rohkem elanikke lahkunud (Jõgevamaa, Hiiumaa). Lisaks sellele on asustamata eluruumide hulgas ka maakodusid, kus elatakse vaid osa aastast (nt Saare-, Lääne- ja Hiiumaal) (joonis 7.5).

Joonis 7.5. Püsielaniketa tavaeluruumide osatähtsus maakondades ja suurtes linnades, 31.12.2011

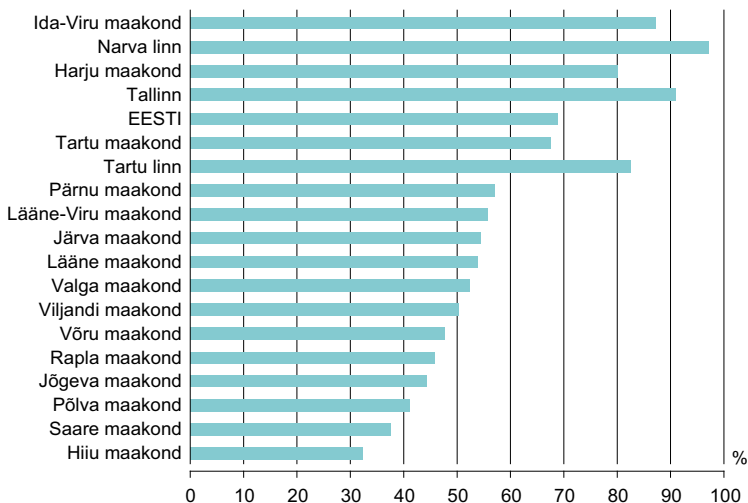

Eluruumide pind

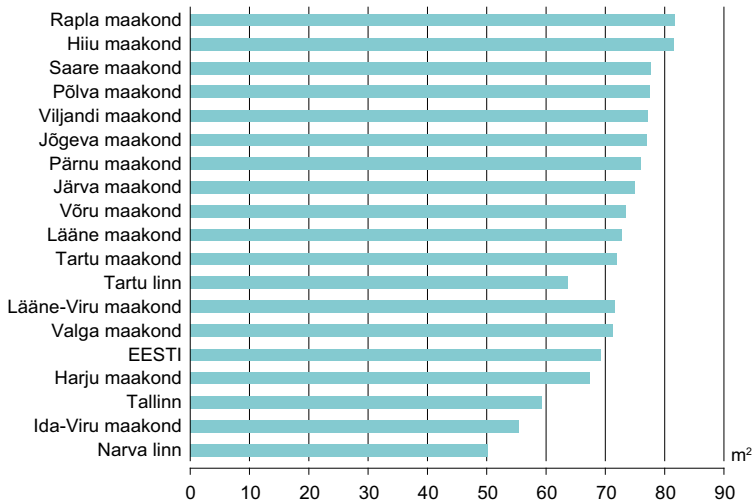
Keskmine eluruumi pindala oli loenduse andmetel 69 m². Eluruumide avarus püsib linnas ja maal üsna erinev – maal on eluruumi pindala keskmiselt 87 ja linnas 61 m², seega maal on eluruumid keskmiselt 44% ruumikamad. Võrreldes eelmise loendusega on keskmine eluruumi kogupind suurenenud 19%, ühe elaniku kohta aga 30%.

Suurem osa inimestest elab ikka korterelamutes, neis paiknevate eluruumide osatähtsus on üle 68% ja see näitaja ei ole loendustevahelisel perioodil eriti muutunud, kuid on maakonniti üsna erinev (joonis 7.6). Ootuspäraselt on eluruumi keskmine pindala väiksem linnastunud maakondades (Ida-Viru, Harju) (joonis 7.7), kus rohkem eluruume paikneb kortermajades. Suuremad on eluruumid aga maakondades, kus domineerivad eramud, sh ka vanad talumajad.

Joonis 7.6. Maakondade ja suurte linnade korterelamutes paiknevate tavaeluruumide osatähtsus, 31.12.2011

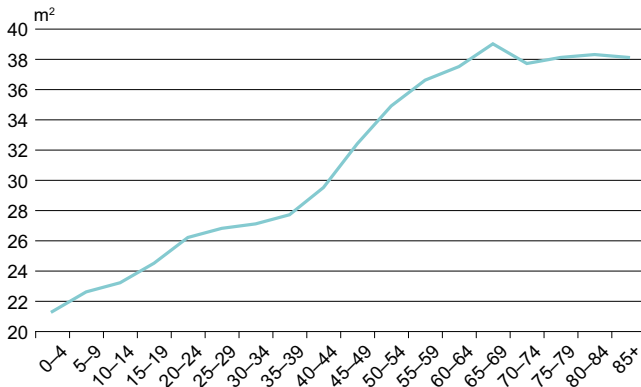
Joonis 7.7. Maakondade ja suurte linnade tavaeluruumid keskmise pindala järgi, 31.12.2011

Kasutatava elamispinna sõltuvus elanike vanusest

Et hinnata, kui suurt elamispinda inimene kasutab, jagatakse leibkonna kasutatav elamispind leibkonnaliikmete arvuga. Eluaja jooksul inimese elamispind üldiselt suureneb: kui väikelapse kasutuses on keskmiselt pisut üle 20 m² elamispinda, siis pensionieaks kasvab kasutatav pind ligemale kaks korda suuremaks, 40 m²-ni. Elamiseks kasutatav pind kasvab kiiresti 45–60-aastastel: see on aeg, mil lapsed kodunt lahkuvad ja vanemad jäävad kahekesi või koguni üksi (joonis 7.8).

Joonis 7.8. Kasutatav keskmine elamispind inimese vanuse järgi, 31.12.2011

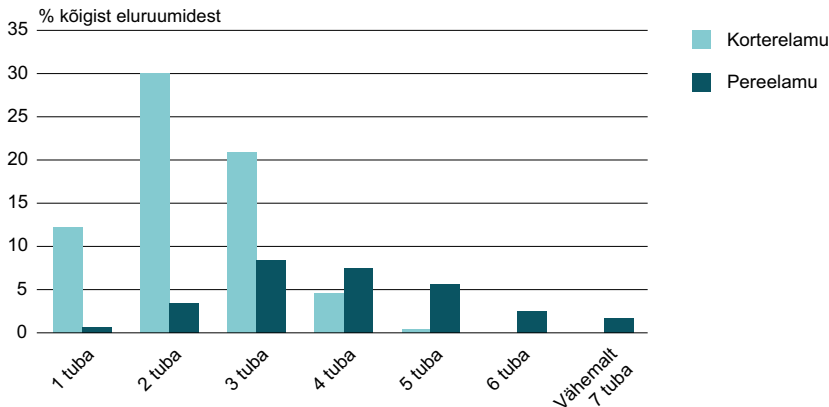

Tubade arv korter- ja pereelamus

Eesti inimestest elab 71% korterites ja ülejäänud 29% pereelamutes (siia hulka loetakse peale ühepereelamute ka paaris- ja ridamajad jms hooned). Kõige levinum eluruumitüüp on kahetoaline korter, milles elab ligi kolmandik Eesti inimestest, järgneb kolmetoaline korter. Eramute puhul on levinuim suurus kolm kuni viis tuba, sellises eramus elab üle viiendiku eestimaalastest. Rohkem kui nelja toaga korterid on haruharvad, vähe esineb ka väga väikse tubade arvuga eramuid (joonis 7.9).

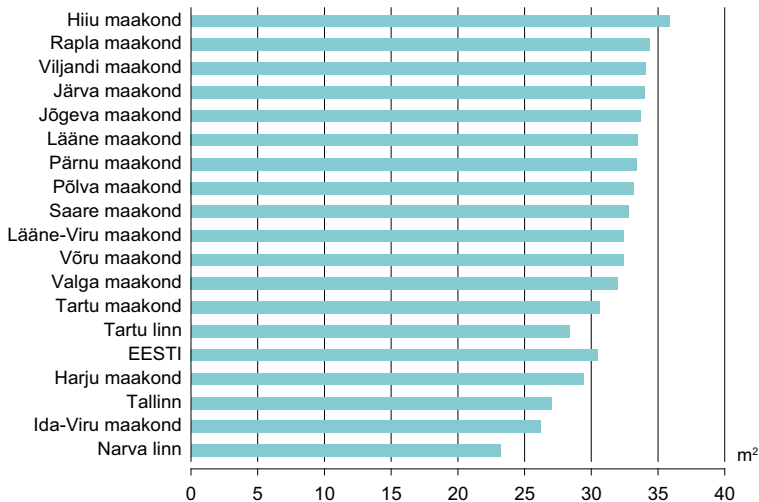
Üldiselt elavad suuremad leibkonnad rohkemate tubadega eluruumides ning keskmiselt on toa kohta vähem elanikke suuremates korterites ja eluruumides. Maal on elamistingimused ühe inimese kohta üldiselt lähedamad kui linnas: ühe inimese on kohta linnalises asulas 27,9 m² elamispinda ja 1,18 tuba, maa-asulas on vastavad arvud 36,0 ja 1,37.

Joonis 7.9. Korter- ja pereelamud tubade arvu järgi, 31.12.2011

Maakonniti on elamispinna ruumikus võrdlemisi erinev. Hiiumaal on iga inimese käsutuses elamispinda 37% rohkem ja keskmine tubade arv 34% suurem võrreldes Ida-Virumaaga (joonis 7.10).

Joonis 7.10. Maakondade ja suurte linnade keskmine elamispind elaniku kohta, 31.12.2011

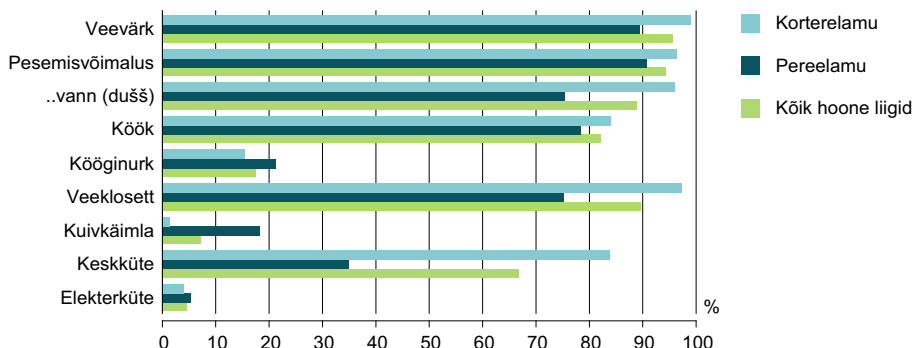

Eluruumide tehnovarustus

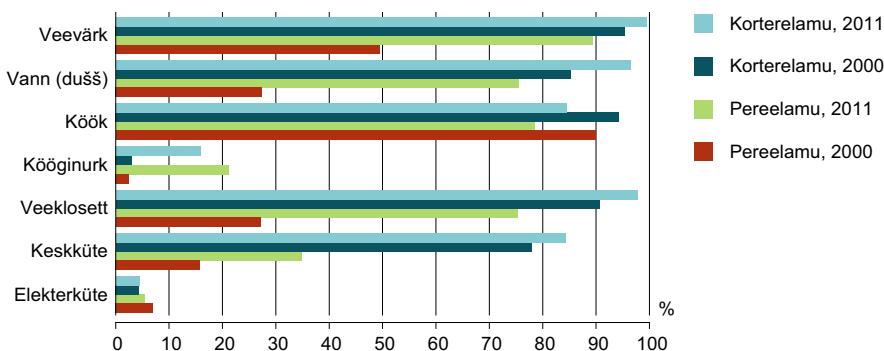
Eluruumide tehnovarustusest annab ülevaate joonis 7.11. Muutusest kahe viimase rahvaloenduse vahelisel perioodil räägib joonis 7.12. Ilmneb, et aastaks 2011 on märkimisväärselt paranenud eluruumide veevarustus, eriti eramute puhul. Selle üks põhjus on väikelinnade ja maarajoonide veevarustuse parandamine, mille tulemusena on paljud eramud veevärgiga ühendatud. Teine samuti oluline põhjus on uute, täielikuma tehnovarustusega elamute valmimine ja vanade, ilma

tehnovarustuse talumajade kasutusest välja langemine. On siiski ka näitaja, mille väärtus ei ole loendustevahelisel ajal suurenenud – see on köögi olemasolu eluruumis. Köögi asemele on tekkinud kööginiši või avatud köögiga eluruumid niihästi eramutesse kui ka kortermajadesse, viimaste puhul on vahel tegu vanade korterite ümberehitusega. Muudatusi küttesüsteemides ei saa üheselt tõlgendada, sest küsimuse vastusevariante on muudetud, kuid eramute puhul on märgata selget tendentsi, et varasema, talumajades domineeriva puukütte kõrval võetakse kasutusele mitmesuguseid uusi küttesüsteeme.

Joonis 7.11. Korter- ja pereelamud tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

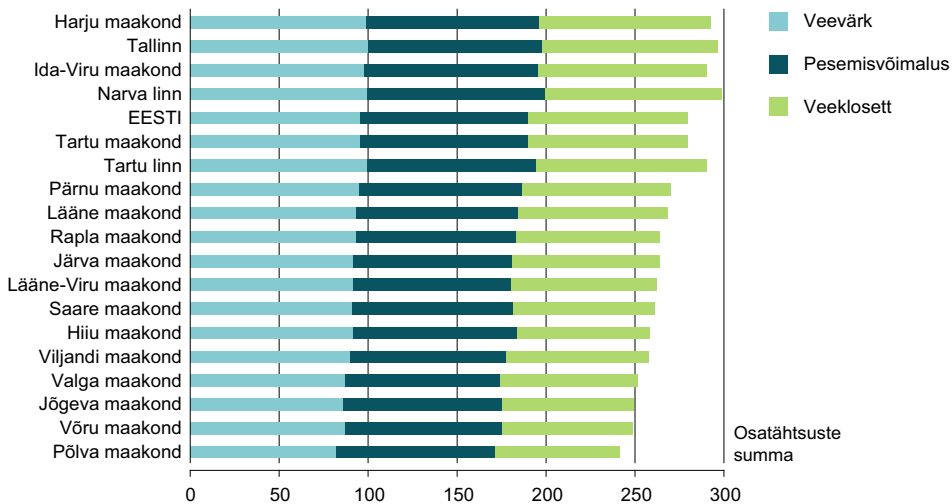

Joonis 7.12. Korter- ja pereelamute tehnovarustuse võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

Maakonniti on tehnovarustuse tase mõnevõrra erinev, kusjuures paremas seisus on maakonnad, kus linnaliste asulate osatähtsus on suurem, kuid ka neis piirkondades, kus elamud on uuemad. Lisaks Harjumaale, kus peale linnaliste asulate suure määra on ka arvestatav hulk uusehitisi, on veevarustuse tase hea ka linnalise asustusega Ida-Virumaal ja Tartumaal. Pingerea lõpus on maalise elanikkonnaga ja suhteliselt vaesemad Lõuna-Eesti maakonnad – Põlva-, Jõgeva-, Valga- ja Võrumaa. Siiski ei ole erinevused väga suured. Kui veevärgiga eluruumides elavate inimeste osatähtsus kõigi maakonna elanike hulgas on Põlvamaal 82% ja Harjumaal 99%, siis pesemisvõimaluste vahekord on Lõuna-Eesti jaoks märksa soodsam: pesemisvõimaluseta põlvamaalasi on vaid 8% rohkem kui pesemisvõimaluseta harjumaalasi. Ilmselt kompenseerivad Lõuna-Eestis veevärgi puudumist saunad. Veekloseti puhul on aga erinevused suured: sirelipõõsas paiknev majake asendab toas paiknevat WC-d ligemal kolmandikul Põlvamaa elanikest (joonis 7.13). Joonisel on järjestuse alus veevärki omavate inimeste osatähtsus, jonele lisandub veel pesemisvõimalust (vanni, dušši, viimaste puudumisel ka sauna) ja eluruumisest veeklosetti omavate inimeste osatähtsus, seega kogusummas võib joone pikkus ulatuda 300-ni.

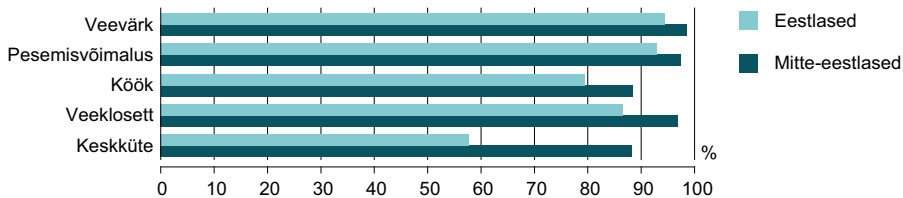
Joonis 7.13. Maakondade ja suurte linnade elanikud veevärki, pesemisvõimaluse ja veekloseti olemasolu järgi eluruumis, 31.12.2011

Elamistingimuste sõltuvus rahvusest

Elamistingimused sõltuvad Eestis rahvusest üsna märgatavalt. Eestlased on pigem maarahvas, kelle eluasemete hulgas on suur hulk vanu talumaju, teiste rahvuste esindajad aga on linna-inimesed, kelle eluasemed on kõigi mugavustega (joonis 7.14). Seevastu elamispinda on eestlastel rohkem – keskmine pind eestlasest elaniku kohta on 32, mitte-eestlastel 25 m², ja keskmiselt on inimese kohta eluruumis vastavalt 1,3 ja 1,1 tuba.

Joonis 7.14. Tavaeluruumide tehovarustus elanike rahvuse järgi, 31.12.2011

I HARJUMAA

HARJUMAAST ÜLDISELT

Harju maakond asub Põhja-Eestis. Põhjas piirneb see Soome lahega, edelas Lääne, lõunas Rapla, kagus Järva ja idas Lääne-Viru maakonnaga. Harjumaa praegused piirid kujunesid põhiliselt välja 1962. aastal. Praegune Harjumaa katab ka vahetult mere ääres asuva muinasaegse Revala (Rävala) maakonna, mille keskus oli Lyndanise kants, mis esialgu oletatavasti kandis Härjapea, hiljem aga Toompea nime. Toonane Harjumaa asus Revalast lõuna pool, praeguse Lõuna-Harjumaa kohal. Enne II maailmasõda oli Harjumaa mõnevõrra suurem, kattes ka osa Raplamaast.

Suurem osa Harjumaast paikneb Harju lavamaal, äärmine lääneosa ulatub Lääne-Eesti madalikule, ida- ja kaguosa aga Kõrvemaale. Soome lahe äärne rannajoon on umbes 320 km pikkune ja lahe ääres paikneb rannikumadalik, mida lavamaast eraldab Põhja-Eesti paekallas. Harjumaa hõlmab 74 saart kogupindalaga 54 km². Harjumaa alla kuuluvad Pakri saared, Naisaar, Aegna, Prangli, Aksi, Rammu ja hulk väiksemaid Soome lahe saari. Pakri poolsaarel, Türisalus ja Rannamõisas ulatub paekallas pangana mereni, mujal on see näha sisemaise astanguna. Harjumaa on suuremas osas tasandikuline, siin on liigirikkaid puisniite, loodusid ja loometsa. Maakonna servaaladel asub suuremaid metsi ja soid. Harjumaal on rohkesti loodus- ja maastikukaitsealasid, maakonna piiresse jääb ka enamik Lahemaa rahvusparkist.

Harju maakonna pindala on 4333 km² (10% Eesti territooriumist), maakondade hulgas on see suuruse poolest teisel kohal Pärnumaa järel. Elanikke on maakonnas 552 927 (42,7% riigi rahvastikust), selle poolest hoiab Harjumaa maakondade pingereas ülekaalukalt esikohta. Asustustihedus on 127,6 inimest km² kohta, ka selle näitajaga on Harjumaa maakondadest esimene, edestades teisel kohal olevat Tartumaad asustustiheduse poolest 2,5 korda. Linnaelanike osatähtsus on Harju maakonnas 78,3%, kui aga arvata linnade hulka ka vallasisene Kehra linn, siis 78,8%, ja kui lugeda linnaliste asulate hulka ka Aegviidu ja Kiili alev, suureneb linnaliste asulate elanike osatähtsus Harju maakonnas 79,2%-ni. Selle näitaja poolest on Harjumaa maakondade võrdluses Ida-Virumaa järel teisel kohal.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Harjumaal seitse omavalitsuslikku linna ja 19 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kuus omavalitsuslikku linna ja 18 valda (tabel I-1; kaart I-1). Harjumaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, 31 alevikku ja 396 küla.

Tallinn on Eesti Vabariigi pealinn ja Harju maakonna halduskeskus. Linn asub Eesti põhjarannikul Põhja-Eesti pangal, Kopli ja Tallinna lahe ääres. Selles kohas oli asula juba 5000 aastat tagasi ja eestlaste linnus enam kui 1000 aasta eest. Tallinna linna mainiti esimest korda 1154. aastal, kui Sitsiilia kuningriigi õukondlane araablane Muḥammad al-Idrīsī joonistas maailmakaardile Soome lahe äärde linna, mida peetakse tänapäeva Tallinna esmaseks asulaks ja sadamakohaks. Tallinna ajalooline nimi on Reval (muinasmaakonna Revala järgi), linn sai Lübecki linnaõigused 1248. aastal. Linna nime seostatakse Taaniga (Taanilinn). Taaniga seob Tallinna legend, mille järgi langenud Tallinnas 1219. aastal eestlastega peetud lahingu ajal taevast punane valge ristiga lipp, mis innustanud Taani väge lahingut võitma. Sellest sai Taani riigi lipp – arvatavasti vanim riigilipp maailmas.

Tallinn on olnud Läänemere tähtis sadamalinn ja kuulunud Hansa Liitu, 15. sajandil oli Tallinn rikas kaubalinn. Sel ajal ehitati suur osa Tallinna vanalinnast, mis praegu kuulub UNESCO maailmapärandi nimistusse.

Sõdade ja epideemiade tõttu on Tallinna rahvastik aeg-ajalt väga palju vähenenud, pärast Põhja-sõda kahanes elanike arv vaid mõne tuhandeni. Tsaari-Venemaa koosseisus hakkasid Tallinnas 19. sajandi lõpul ja eriti enne I maailmasõda arenema sõjatööstus ja laevaehitus. Iseseisvunud Eesti Vabariigis võeti sihiks väikeriigile elutähtsad tootmissuunad ning kultuuri- ja elukeskkonna areng. Kiiresti kasvas Tallinna lähedusse rajatud männimetsane Nõmme aedlinn, mis sai

1926. aastal linnaõigused, ent ühendati 1940. aastal Tallinnaga. Uus pööre Tallinna arengus tuli pärast II maailmasõda Nõukogude okupatsiooni tingimustes, mil Tallinnas hakati taas intensiivselt arendama suurriigile olulisi tööstusharusid. Selle tarvis immigreeriti siia massiliselt tööjõudu muudest Nõukogude Liidu piirkondadest. Immigrantide asustamiseks rajati uued elamurajoonid: 1960. aastatel Mustamäe, 1970. aastatel Õismäe ja 1980. aastatel Lasnamäe. Aastail 1944–1988 Tallinna elanikkond mitmekordistus. Linna haldusalasse loeti ka selle lähipiirkonnad, sh Saue ja Maardu, nendega koos ulatus linnaelanike arv 1980. aastate lõpuks poole miljonini. Alates 2000. aastate algusest on Tallinna elanikkond valgiinnastumise tulemusena kahanenud, kasvanud on aga linnalähedased vallad: Viimsi, Rae, Harku ja Kiili. 2011. aasta loenduse andmetel elas Tallinnas 393 222 inimest. Linna halduspiiridesse kuuluvad ka Ülemiste ja Harku järv ning Aegna saar. Tallinn on Eesti tähtsaim majandus- ja kultuurielu keskus, tänu rahvusvahelise lennu- ja laevaliikluse arengule on väga palju suurenenud Tallinna kui transpordikeskuse tähtsus.

Maardu (17 524 elanikku) on linn Tallinnast ida pool Muuga lahe kaldal. Esimest korda mainiti asulat tänapäeva Kallavere kohal aastal 1241. Linna nimi pärineb teisel pool Maardu järve paiknevalt Maardu mõisalt, mis on arvatavasti nime saanud surmahaldjas Marduse järgi.

Maardust sai tööstusasula tänu fosforiidi kaevandamisele, mida alustati juba 1920. aastatel. 1939. aastal rajati linna Eesti Fosforiidi tehas ja karjäärid. Pärast II maailmasõda ehitati siia keemiakombinaat, mis tootis fosforiidist muu hulgas väetisi ja reostas suuresti keskkonda (vabrikukorstnast tõusnud väävliaurudest punetav „rebasesaba“ mürgitas linna õhku). Praeguseks on siin tootmine ümber korraldatud ja reostus lõppenud. 1951. aastal sai Maardu alevi- ja 1980. aastal linnaõigused, kuid kuulus administratiivselt Tallinna alla. Iseseisvaks linnaks sai Maardu 1991. aastal ja see on praegu üks kiiremini suureneva elanikkonnaga linnu Eestis.

Keila (9763 elanikku) on linn Harju maakonna lääneosas Keila jõe kallastel Tallinnast edelas, Tallinna-Paldiski raudtee ääres. Keila jõeäärne piirkond on olnud asustatud juba muinasajast saadik. Kirjalikes allikates mainiti Keilat esimest korda 1241. aastal. 1925. aastal sai Keilast alev ning 1938. aastal linn, millest kujunes üks Tallinna eeslinna. Tänapäeval on Keila Tallinna ja Maardu järel elanike arvult kolmas linn Harju maakonnas.

Saue (5514 elanikku) on Tallinna vahetus läheduses paiknev võrdlemisi kiiresti kasvav väikelinn. 1792. aastal ehitati Saue mõisahooned, mille ümber hakkas 1920. aastatel tekkima aedlinn. 1960. aastal liideti Saue asundus Tallinnaga. Pärast seda hakkas Saue arenema elamuehitus. Aastal 1973 moodustati Tallinna linnastu koosseisus Saue alev. 25. augustil 1993 sai Saue alevist Saue linn, mis 1994. aastal eraldus Tallinnast.

Paldiski (aastani 1933 Baltiski; 4085 elanikku) on sadamalinn Harju maakonnas Pakri poolsaarel, administratiivselt alluvad Paldiskile ka Suur- ja Väike-Pakri saar, seepärast on linna asustustihedus erakordselt väike. Muistse asustuse jäljed on Paldiski ümbruses olemas juba 1. aastatuhandest. 17. sajandil ehitasiid rootslased siia sadama. Pärast Eestimaa vallutamist Põhjasõjas aastal 1710 alustas Vene keiser Peeter I kindlustatud süvasadama ehitust. 1762. aastast alates hakkas asula vene keeles kandma nime Baltiiski Port. Pakri lähel oli teiste võimalike sadamakohtade ees kolm suurt eelist: see on praktiliselt jäävaba, väga sügav ning kaitstud tormide eest Pakri saartega. Aastal 1783 sai sadama juures olev asula linnaõigused, seega kuulub Paldiski Eesti vanimate linnade hulka.

Aastal 1933 nimetati linn ümber Paldiskiks. 1939. aasta septembris valis linnavolikogu linna uueks nimeks Lahe. Samal aastal rajas Nõukogude sõjavägi sinna laevastiku mereväebaasi, enamik tsiviilelanikkonnast ja linnavalitsus evakueeriti ning linna nimi jäi muutmata. 1962. aastal loodi Paldiskisse Nõukogude tuumaallveelaevade õppekeskus, linn koos Pakri saartega suleti ja salastati. Paldiskist sai Nõukogude garnisonilinn. 1994. aastal lahkus sõjavägi Paldiskist ja linn avati taas. 1996. aastal sai Paldiski halduslikult iseseisvaks. Paldiskis paikneb Amandus Adamsoni ateljeemuuseum.

Loksa (2759 elanikku) on linn Soome lahe kaldal. Läbi linna voolab Valgejõgi Hara lahte. Loksa on Eesti kõige põhjapoolsem linn. Linn tekkis Loksa küla maale, kuhu 19. sajandi lõpus rajati tellisetehas ning 20. sajandi alguses elling ja saeveski. Loksa sai aleviks 1948. aastal ja linnaks 1993. aastal. Linna suurim tööandja on laevatehas.

Kehra (2889 elanikku) on vallasisene linn Anija vallas Harjumaal, Tallinnast idas. Seda kohanime on esimest korda mainitud 1241. aastal. 1945. aastal sai Kehra alevistaatuse, 1993. aastal aga linnaõigused. Alates 2002. aastast (mil linn ühines Anija vallaga), on Kehra vallasisene linn. Linn on tuntud seal asuva paberitehase järgi, mis alustas tööd aastal 1938 ja mille toodang kasvas märgatavalt 1950. aastatel. Kehrat läbib Tallinna–Narva raudtee.

RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Harjumaa elanikkond suurenenud 5,2%, mis on riigi elanikkonna üldise kahanemise taustal erandlik. Siinjuures on eriti suurenenud just valdade elanike hulk (üle 40%), keda aga ei saa nende linnalise elustiili tõttu võrrelda traditsioonilise maaelanikkonnaga. Harjumaal on viimastel aastatel ka loomulik iive olnud pigem nullist pisut kõrgem, samuti on väljarände saldo nullilähedane. Põhiline rahvaarvu mõjutaja on aga sisseränne. Sisserändajad on eeskätt noored, kes liiguvad muudest maakondadest Tallinna õppima ja tööle. Sellega kaasneb keskmisest parema sissetulekuga perede liikumine Tallinna lähivaldadesse, kus elutingimused on üldiselt lähedamad ja paremad – samasugune protsess on omane kogu maailma suurematele linnadele, Eestis on see hoogustunud sel sajandil. 21. sajandil on üle kahe korra suurenenud Viimsi, Kiili ja Harku valla elanikkond, pea sama palju ka Rae vald. Siiski pole kogu Harjumaal elanike hulga muutus ühesuunaline. Ääremaade vallad – Anija, Nissi, Padise, Vasalemma, samuti ka Loksa linn ja Aegviidu alev – on kaotanud 10–20% elanikest (joonis I-1; kaart I-2).

Tallinna ümbruses ilmneb suurim erinevus loendatud ja registreeritud elanikkonna paiknemise vahel: kuna linn pakub oma registreeritud elanikele mitmeid soodustusi (tasuta ühistransport, koolivalikuvõimalus jms), on osa Tallinna ümbruses elavatest inimestest rahvastikuregistri järgi tallinlased.

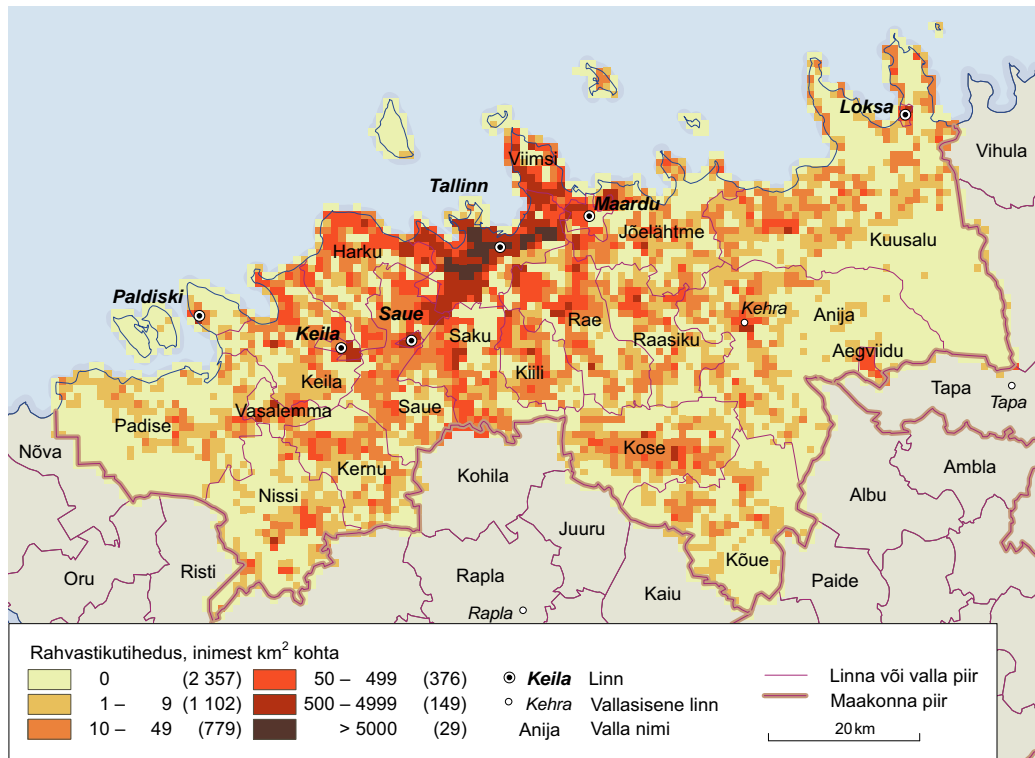
Tabel I-1. Harju maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

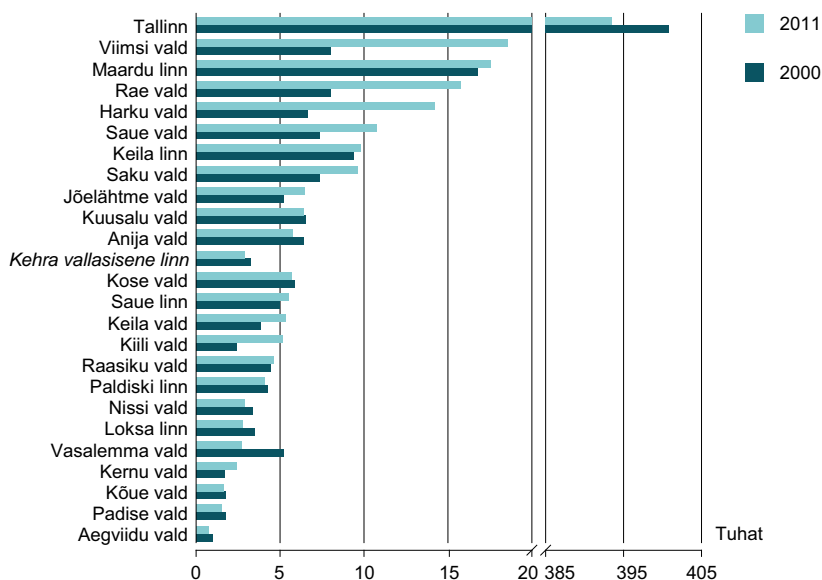
	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
HARJU MAAKOND	552 927	4 333,13	127,6
Tallinn	393 222	158,27	2 484,5
Keila linn	9 763	11,25	867,8
Loksa linn	2 759	3,81	724,1
Maardu linn	17 524	22,76	769,9
Paldiski linn	4 085	60,17	67,9
Saue linn	5 514	4,39	1 256,0
Aegviidu vald	761	11,97	63,6
Anija vald	5 731	520,94	11,0
<i>Kehra vallasisene linn</i>	2 889	3,87	746,5
Harku vald	14 181	159,07	89,1
Jõelähtme vald	6 462	210,86	30,6
Keila vald	5 318	178,88	29,7
Kernu vald	2 404	174,70	13,8

Tabel I-1. Harju maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Järg Rahvastikutihedus, inimest/km ²
Kiili vald	5 155	100,37	51,4
Kose vald	5 673	237,33	23,9
Kuusalu vald	6 412	707,93	9,1
Kõue vald	1 624	295,51	5,5
Nissi vald	2 902	264,92	11,0
Padise vald	1 528	366,55	4,2
Raasiku vald	4 579	158,86	28,8
Rae vald	15 721	206,73	76,0
Saku vald	9 618	171,13	56,2
Saue vald	10 759	195,22	55,1
Vasalemma vald	2 699	38,66	69,8
Viimsi vald	18 533	72,84	254,4

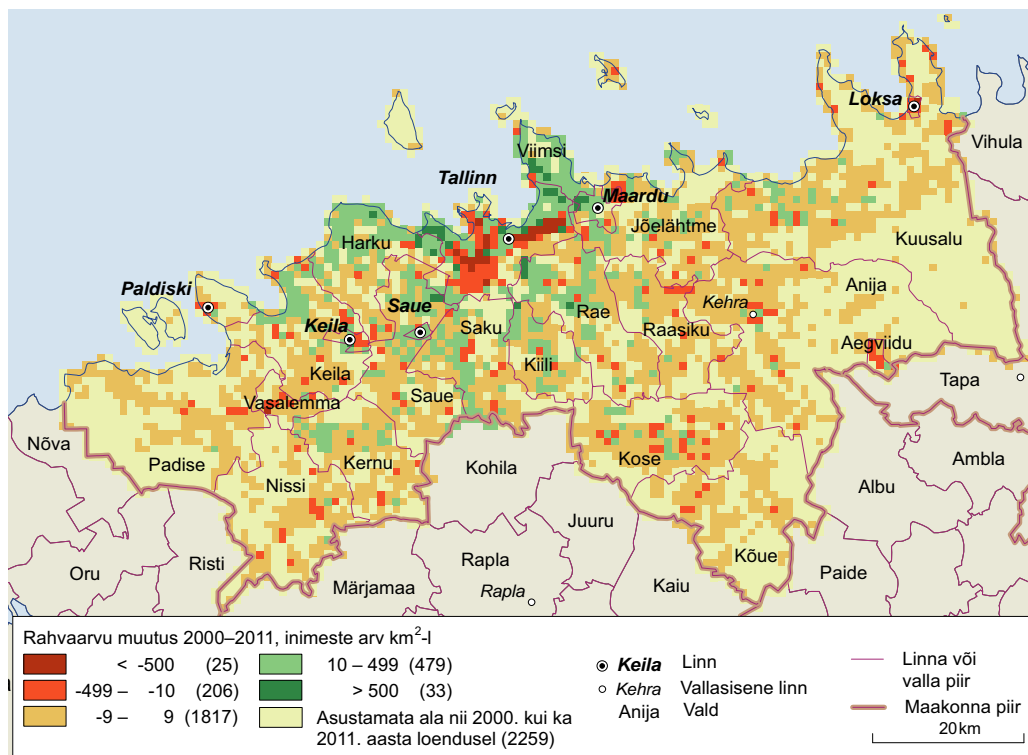
Kaart I-1. Harju maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis I-1. Harju maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart I-2. Harju maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

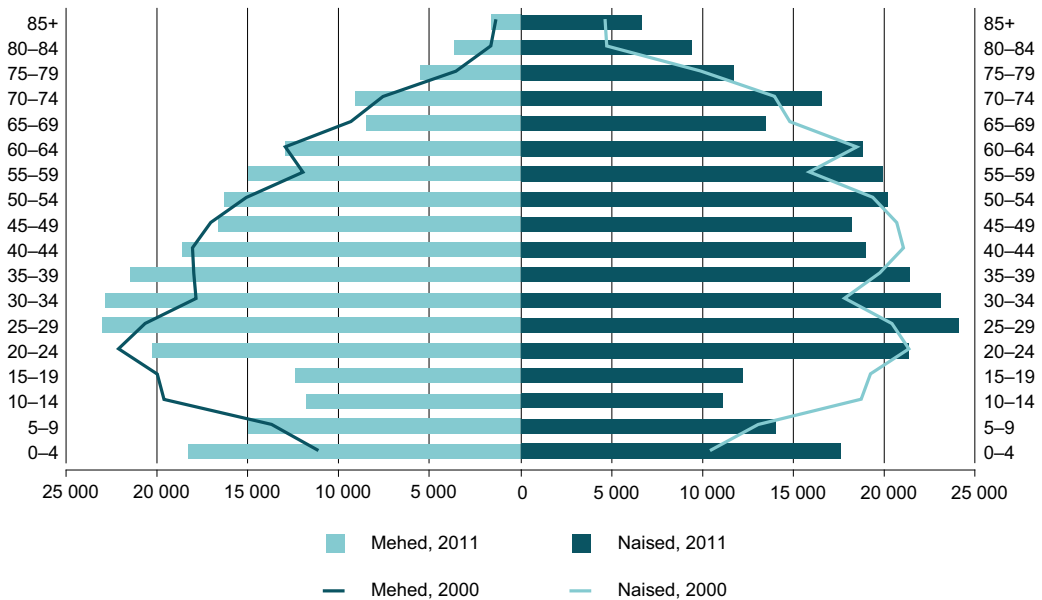
Harjumaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid erineb teiste maakondade rahvastikupüramiididest selle poolest, et siin ei eristu keskealiste ja nooremate lained: püramiid on normaalse kujuga kuni suure lüngani 10–19-aastaste vanuserühmades. Kolm nooremat vanuserühma on taas suuremad (joonis I-2).

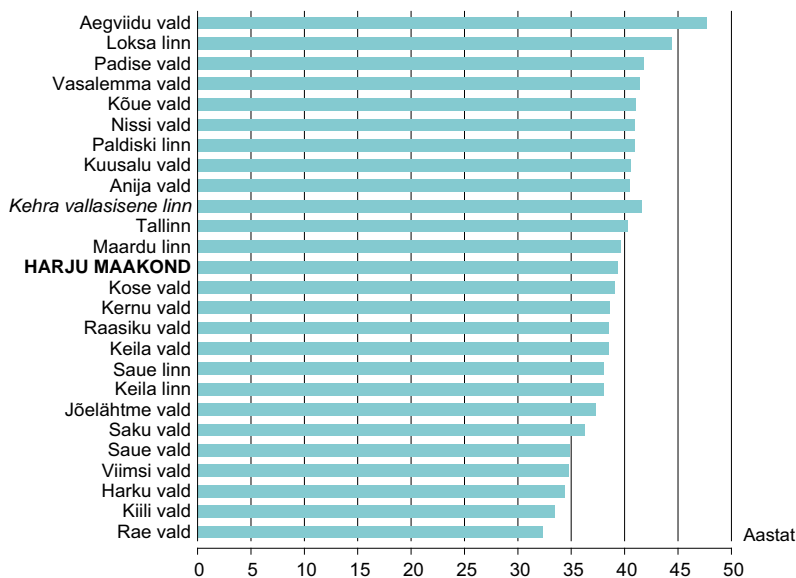
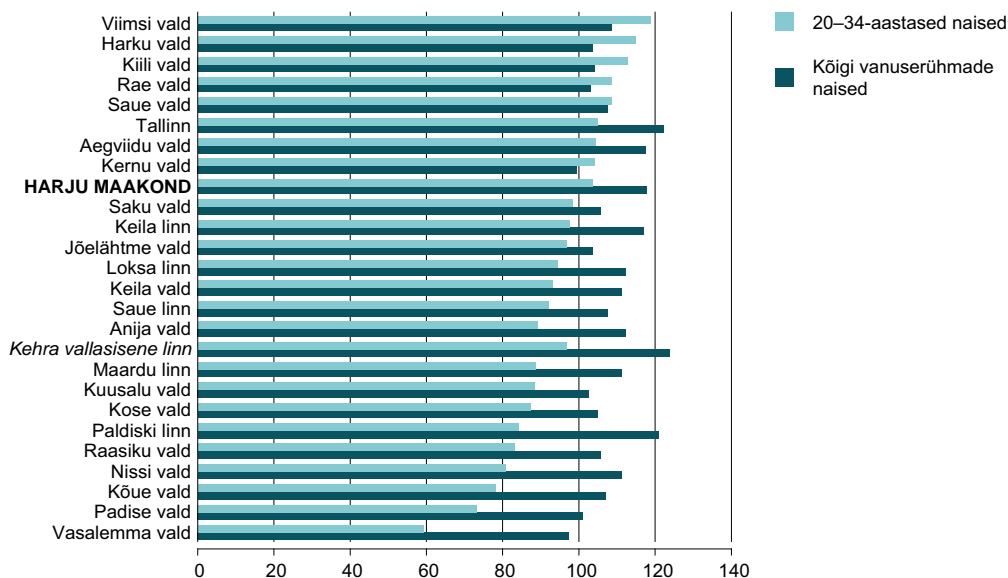
Harjumaa elanikkond on suhteliselt noor – keskmine vanus on 39 aastat ja mediaanvanus 38 aastat, seega on Harjumaa elanik keskmisest Eesti elanikust üle aasta noorem, mediaanvanus on koguni kaks aastat madalam. Maakondade pingereas on Harjumaa teisel kohal Tartumaa järel. Kõige vanemad on Aegviidu valla elanikud – mehed keskmiselt 45-, naised 50-aastased (joonis I-3). Noorimad, 31–34-aastased, on Kiili ja Rae valla elanikud.

Naiste ja meeste arvuline vahekord on Harjumaal keskmisest märksa naistekesksem: 100 mehe kohta elab siin 118 naist (joonis I-4). Naisi on meestest rohkem ka noorte (20–34-aastaste) hulgas, siin on 100 mehe kohta 103 naist. Selle tasakaalutuse põhjus on ühelt poolt noorte naiste suurem tung omandada kõrgharidus, teiselt poolt aga ka haritud naistele sobivate töökohtade olemasolu Tallinnas.

Olukord pole siiski kogu Harjumaal ühesugune, suurim puudus noortest naistest on Padise ja Kõue vallas, kus 100 noore mehe kohta on alla 80 noore naise.

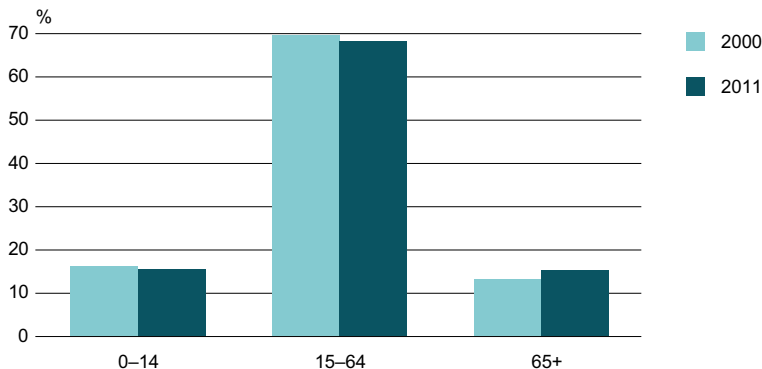
Joonis I-2. Harju maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis I-3. Elanike keskmine vanus Harju maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis I-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Harju maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade suhe on Harjumaal loenduste vahel muutunud samamoodi nagu mujalgi Eestis, kuid muutus on olnud võrdlemisi mõõdukas. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) ligi 17% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) 14%, siis 2011. aastal on nii lapsi kui ka eakaid 16%. Seega on tööealiste osatähtsus väga vähe muutunud, vähenedes 70%-st 68%-ni (joonis I-5).

Joonis I-5. Harju maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

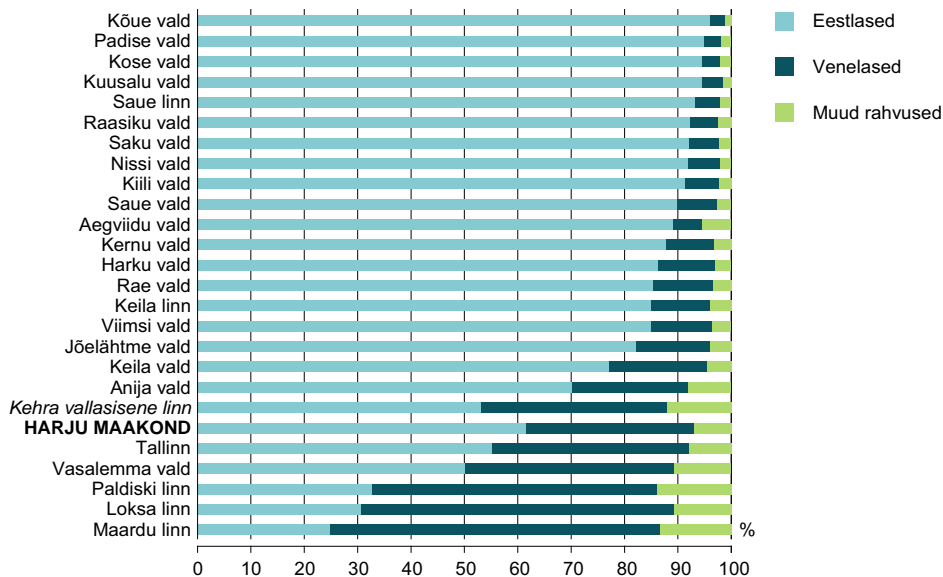

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

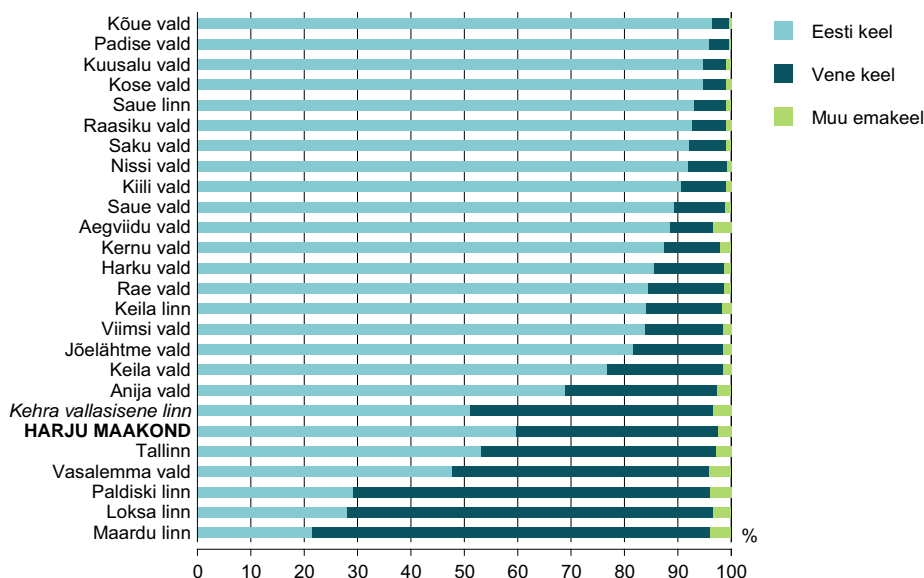
Harju maakond on rahvusliku ja keelilise koosseisu poolest Eesti maakondadest üks mitmekesisemaid. Siinsest elanikkonnast on 62% eestlased (vähem riigi keskmisest), 31% venelased ja 7% muude rahvuste esindajad (joonis I-6). Suuresti on see nõukogudeaegse massilise immigratsiooni tulemus, kuid ka praegu on Harjumaa, eriti Tallinn, sisserändajate jaoks ahvatlevaim paik. Harjumaa väikelinnadest on eestlased vähemuses Maardus, Loksal ja Paldiskis, Tallinna elanikest on eestlasi 55%. Kõigis valdades (v.a Vasalemma, kus suur osa elanikkonnast on kinnipeetavad), on eestlaste osatähtsus vähemalt 70%.

Joonis I-6. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Emakeele jaotus sarnaneb rahvuse jaotusega. 60% Harjumaal elanikest peab emakeeleks eesti keelt, see on 9% vähem riigi keskmisest (joonis I-7). Märkimist väärib ka see, et Harjumaal (erinevalt paljudest muudest maakondadest) on eesti keelt emakeeleks pidajaid vähem kui eestlasi: siin maakonnas elab üle 10 000 eestlase, kelle emakeel ei ole eesti keel. Vene keel on 38% harjumaalaste emakeel ja 2% peab emakeeleks mõnd muud keelt. Seega on muude rahvuste esindajatest (7%) kaks kolmandikku sulandunud vene keelt emakeelena kõnelejate kogukonda.

Joonis I-7. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

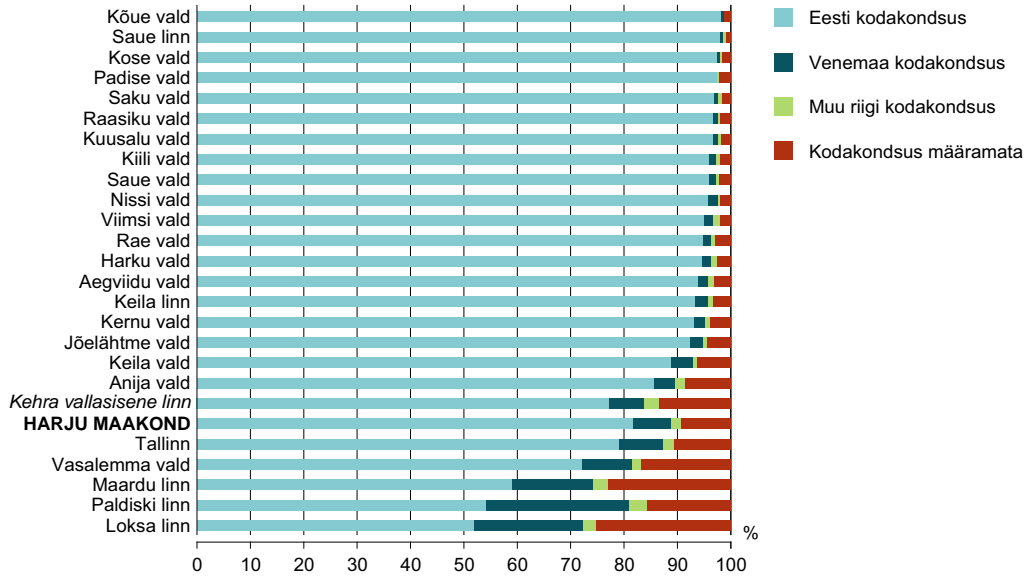
Kodakondsus ja sünnikoht

Harjumaal elanikest on 82% Eesti kodanikud, Venemaa kodanikke on siin 7%, teiste riikide kodanikke 2% ja kodakondsus on määramata 9%-l elanikest. Elanikkonna kodakondsuse mitmekesisuse poolest on Harjumaal riigis teisel kohal Ida-Virumaa järel. Vene kodanike osatähtsus elanikkonnas on kõige suurem Paldiskis ja Loksas, kodakondsus on määramata ligi veerandil Loksas ja Maardus elanikest (joonis I-8). Tallinna elanikest on Eesti kodanikke 79%, Vene kodanikke 8% ja kodakondsus on määramata 11%-l. Seega on Harjumaal Eesti kodanikke 3% võrra vähem kui Eesti riigis tervikuna.

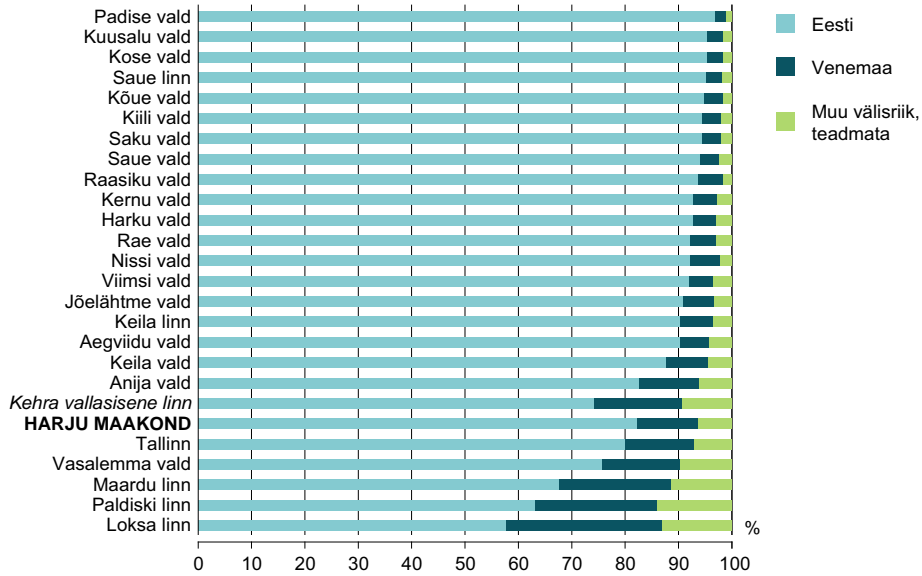
Sünnikohtade statistika on ootuspäraselt võrdlemise sarnane kodakondsuse andmetega. Eestis on Harjumaal elanikest sündinud 82%, Venemaal 12% ja muudes välisriikides 6% (joonis I-9). Väljaspool Eestit sündinute osatähtsuse poolest on Harjumaal maakondade järjestuses samuti teisel kohal Ida-Virumaa järel. Võrreldes Eesti keskmisega on Harjumaal Eestis sündinuid 3% võrra vähem.

Harjumaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi kodumaakonnas 89%, oma kodulinnas või -vallas aga 67%. Seega on Harjumaal elanikud võrreldes teiste maakondade elanikega oma kodupaigale väga lojaalsed. Selle näitaja poolest on Harjumaal teistest pikalt ees ja see näitab, et Harjumaal on väga sageli sisseerände sihtpaik, kuhu tullaakse, ent kust eriti ei lahkuta. Tallinnas sündinutest elab praeguseni Tallinnas üle 70% (joonis I-10).

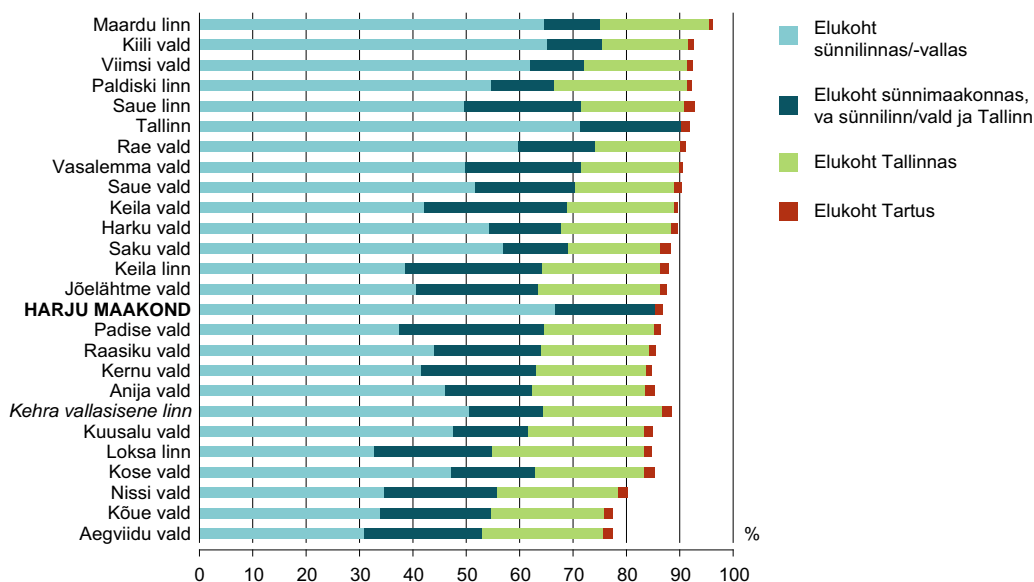
Joonis I-8. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis I-9. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Joonis I-10. Harju maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

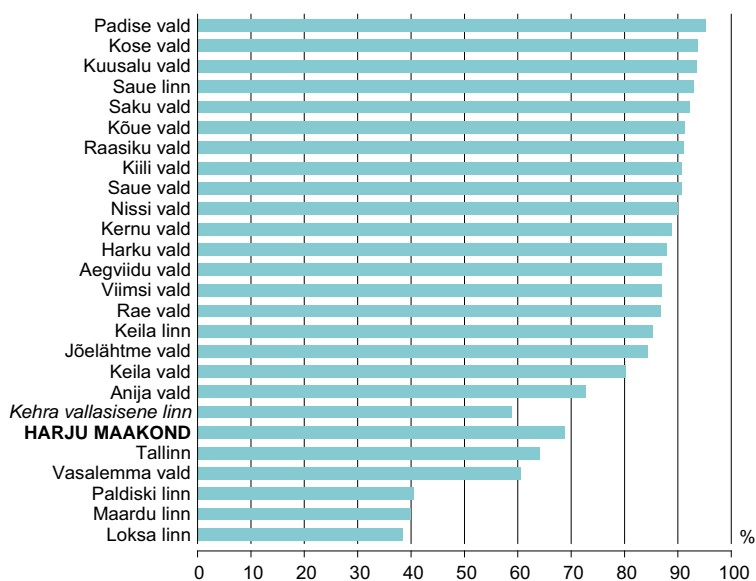

Põlisus

Harjumaal on põlisrahvastiku osatähtsus 69%, mis annab maakondade järjestuses välispäritolu rahvastiku osatähtsuse järgi teise koha Ida-Virumaa järel.

Põlisrahvastiku hulka kuuluvad need Eesti elanikud, kel on Eestis on sündinud vähemalt üks vanem ja vanavanem. Tallinlaste hulgas on põliselanikke 64%, pisut rohkem kui eestlasi ja eesti emakeelega inimesi (joonis I-11). Kõige väiksem – napilt 40% – on põlisrahvastiku osatähtsus Loksa, Maardu ja Paldiski linnas – veel väiksem on see vaid Ida-Virumaa linnades Narvas, Sillamäel ja Kohtla-Järvel.

Joonis I-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Harju maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

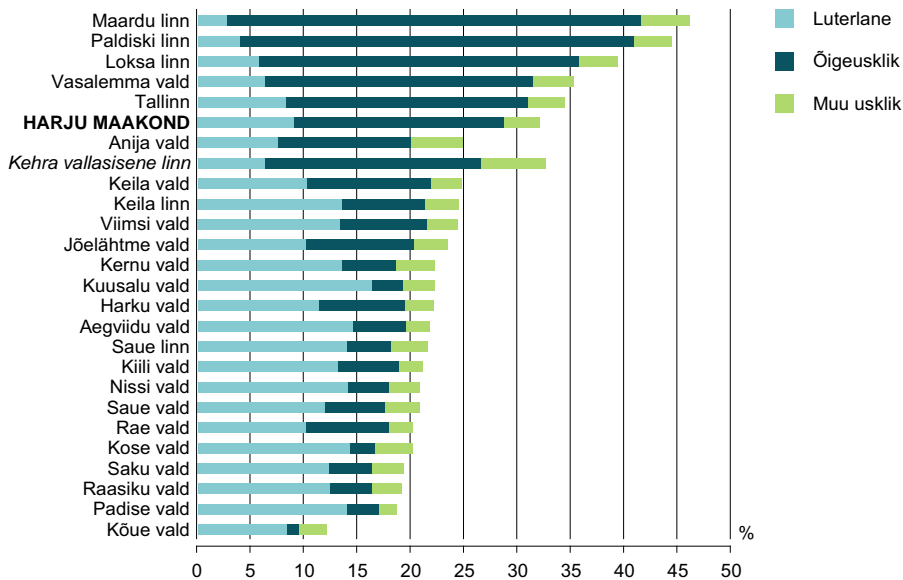

Usk

Harjumaa elanikest on usklikke 32%, selle osatähtsusega on Harjumaa Eesti maakondade hulgas usulembuse poolest teisel kohal Ida-Virumaa järel. 20% Harjumaa usklikke on õigeusklikud, 9% luterlased ja ülejäänud 3% elanikest tunnistavad teisi religioone (joonis I-12). Nende hulgas on esikohal katoliiklased (2600 tunnistajat), järgnevad baptistid ja Jehoova tunnistajad (mõlemaid 1800) ning islamiusulised (1000 tunnistajat). Muude uskude tunnistajaid on Harjumaal vähem, sh taarausulisi 400.

Usklikke jagunemine Harjumaal näitab selgelt, et Eesti oludes seondub religioon rahvusliku identiteediga: vene rahvusest harjumaalased on suurema tõenäosusega usklikud ja nende puhul on eelistatuim õigeusk. Harjumaa eestlased suurema tõenäosusega eitavad usku või on selle suhtes ükskõiksed, kuid kui nad usku tunnistavad, siis kõige sagedamini luterlust. Ülejäänud religioonid, eriti katoliiklus ja islam, seostuvad teiste rahvuste esindajatega.

Joonis I-12. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

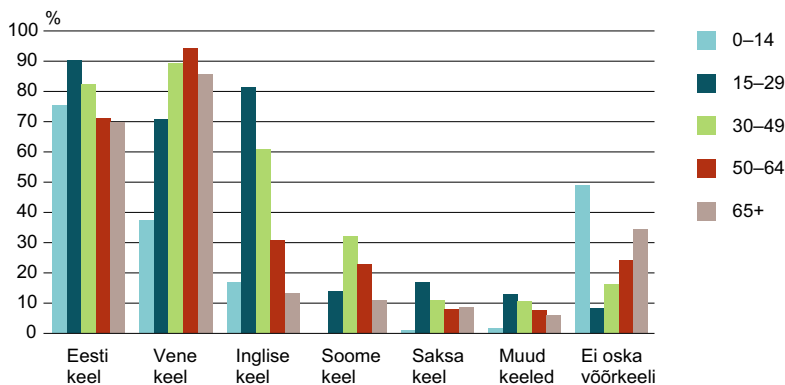
Üldise võõrkeelte oskuse poolest on Harjumaa maakondade järjestuses teisel kohal Tartumaa järel. Siin ei oska ühtegi võõrkeelt veerand elanikkonnast, peamiselt siiski lapsed ja üle 65-aastased eakad. Eesti keelt oskab kõigist vanuserühmadest vähemalt 70%, lastest 75%, nooremas tööeas inimestest üle 90% ja keskmises tööeas üle 80%. Vähemalt 65-aastastest harjumaalastest ei oska eesti keelt 30% ja enamik neist ei oska ühtegi teist keelt peale vene keele (joonis I-13).

Ka vene keele oskus oleneb palju vanuserühmast. Lastest oskab vene keelt alla 40%, nooremas tööeas on vene keele oskajaid umbes 70%, kuid keskmises tööeas on harjumaalastest vene keele oskajaid rohkem kui eesti keele oskajaid (vastavalt 90% ja 83%). Veelgi drastilisem on vahe järgmistes vanuserühmades: vanemas tööeas Harjumaa elanikest oskab vene keelt 95%, eesti keelt aga 71%. Ka pensioneeride hulgas on vene keele oskajaid rohkem kui eesti keele oskajaid. See näitab nõukogude aja keelepoliitikat: vene keele oskus oli praktiliselt kohustuslik kõigile, seega valdavadi vanema põlvkonna eestlased vene keelt. Kohaliku keele oskus seevastu kohustuslik ei olnud ja venelased ei pidanud vajalikuks eesti keelt õppida, see ilmneb kesk- ja vanemaealiste napimas eesti keele oskuses. Nooremas tööeas inimestest oskab inglise keelt

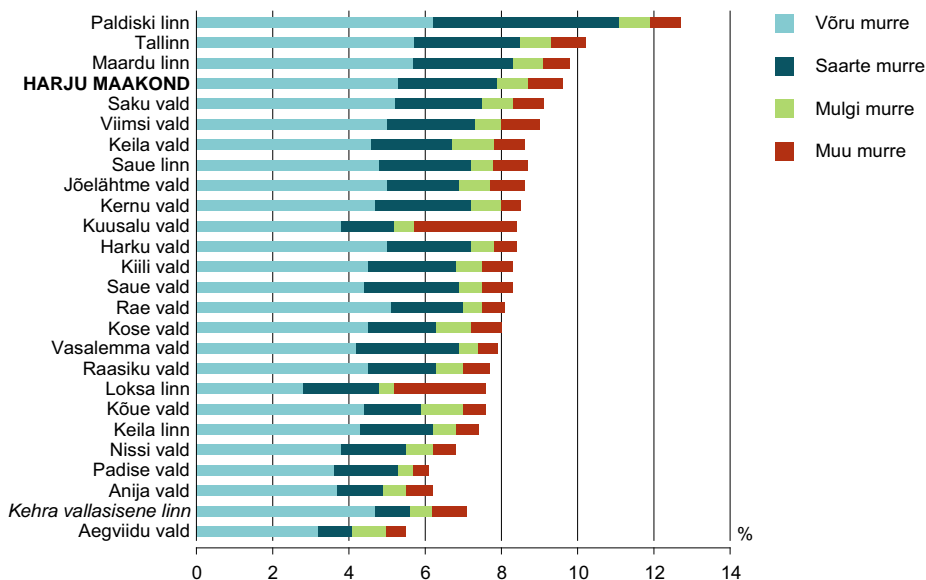
üle 80%, keskmises tööeas aga vaid 60%. Keskmises tööeas inimeste puhul on aga üsna palju soome keele oskajaid – seda keelt oskab tervelt kolmandik 30–49-aastastest harjumaalastest. Saksa keelt oskavad rohkem (17%) taas nooremad töötajad. Seega oleneb Harjumaa elanike keeleoskus peale nende rahvuse ka vanusest.

Murdekeele oskuse kohta küsiti vaid neilt vähemalt kolmeaastastelt püsielanikelt, kelle emakeel on eesti keel. Kuna Harjumaal kõneldav keel on Eesti kirjakeele alus, on üsna ootuspärane, et Harjumaa elanikest suurem osa ei tunne Eesti murdeid ega pea väikesi kohalikke kõneeripärasid murdekeeleks. Siiski eristuvad Harjumaa elanike hulgas siia rännanud Lõuna-Eesti või saarte elanikud, kes oskavad oma kodukoha murret. Nii selgubki, et murdekeelt oskab napilt 10% Harjumaa elanikest, seda on küll Eesti keskmisest vähem, ent ometi paikneb Harjumaa maakondade pingereas murdeoskuse poolest enam-vähem keskel. 5% Harjumaa elanikest oskab Võru, 3% saarte ja 2% muid murdeid (joonis I-14).

Joonis I-13. Harju maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis I-14. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

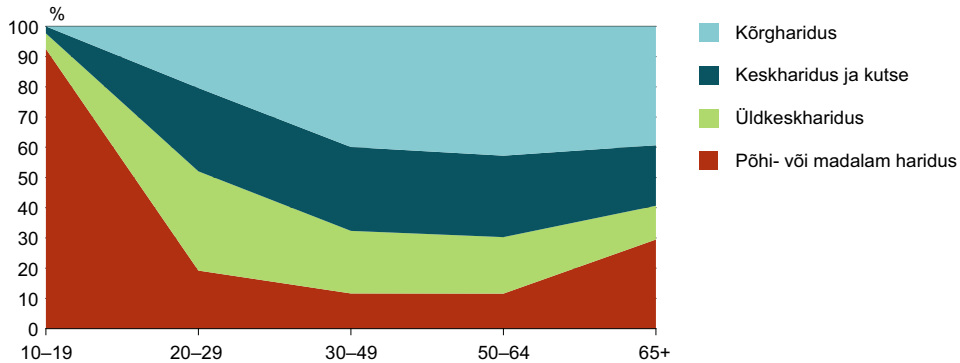

HARIDUS JA TERVIS

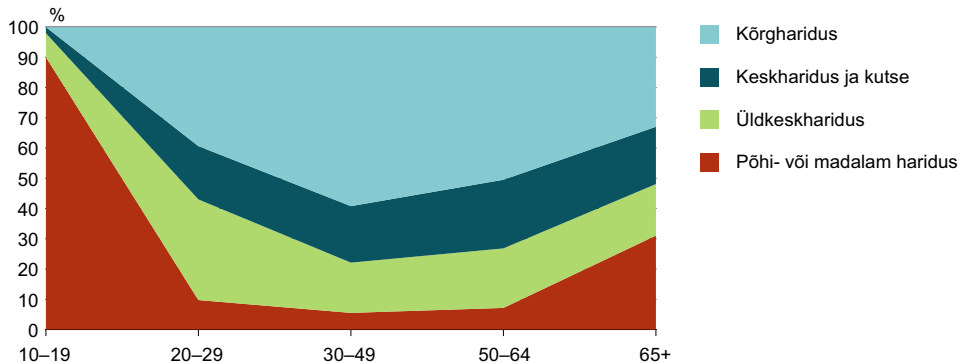
Omandatud haridustase

Naiste ja meeste hariduse erinevus, eriti kõrghariduse poolest, on Harjumaal märkimisväärne. 20–64-aastaste naiste hulgas on kõrgharitud vähemalt poolteist korda rohkem kui samaealiste meeste hulgas, kusjuures naiste haridustase on kõrgem nimelt nooremates vanuserühmades: 20–29-aastastest Harjumaa meestest on kõrgharidusega 20%, naistest aga 39% (joonis I-15; joonis I-16). 30–49-aastaste vanuserühmas on kõige rohkem nii kõrgharidusega mehi kui ka naisi – mehi 39%, naisi 59%. 50–64-aastaste puhul erinevus väheneb: selleealistest naistest on kõrgharidusega pooled, meestest aga 42%. Üle 65-aastaste puhul muutub olukord vastupidiseks: meestest on kõrgharidusega 39%, naistest 32%. Nooremas ja keskmises tööeas inimeste hulgas on aga naistest poolteist korda rohkem keskhariduse ja kutsega mehi. Vaid põhi- või madalama haridusega piirdunud harjumaalasi on meeste hulgas keskmiselt poolteist korda rohkem, kui jätta välja üle 65-aastased, kelle puhul meeste ja naiste osatähtsused on võrdsed.

Joonis I-15. Harju maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

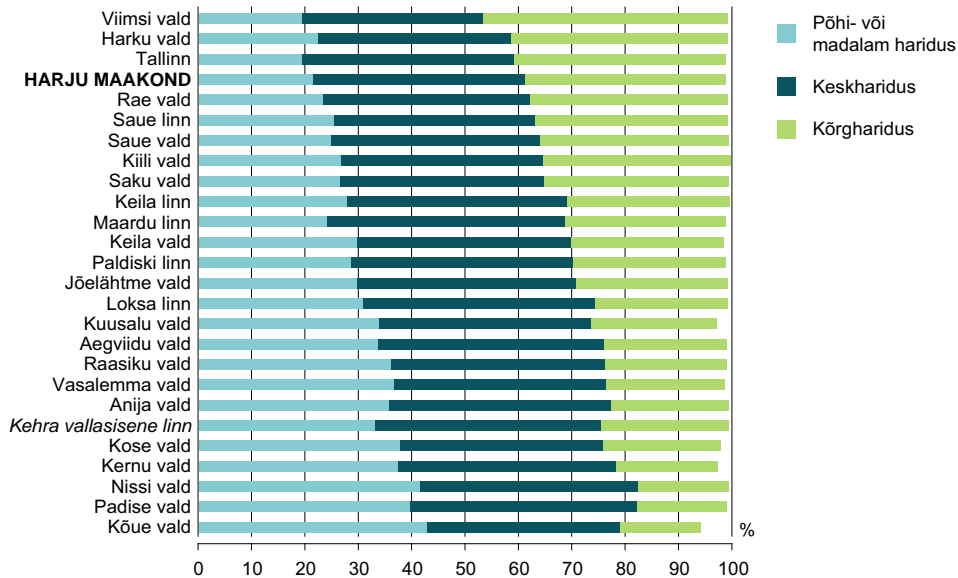
Joonis I-16. Harju maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Harjumaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) tublisti rohkem (38%), nii on Harjumaa maakondade pingereas kõrgharitud osatähtsuse poolest esikohal, edestades napilt Tartumaad. Suur vahe on ka suhteliselt madala ehk vaid põhi- või madalama haridusega inimeste osatähtsuses: Harjumaal on selliseid inimesi 21%, kogu Eestis aga 29%. Eesti keskmisest pisut suurem osatähtsus on Harjumaal ainult keskharidusega ja pisut väiksem keskhariduse ja

kutsega inimestel. Kõige rohkem elab kõrgharidusega inimesi Tallinna lähivaldades Viimsis ja Harkus, seejärel Tallinnas. Kõrgharidusega inimesi on üsna vähe ja madalama haridustasemega inimesi seevastu palju Harjumaa äärevaldades Nissis, Padisel ja Kõues (joonis I-17).

Joonis I-17. Vähemalt kümneaastased Harju maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

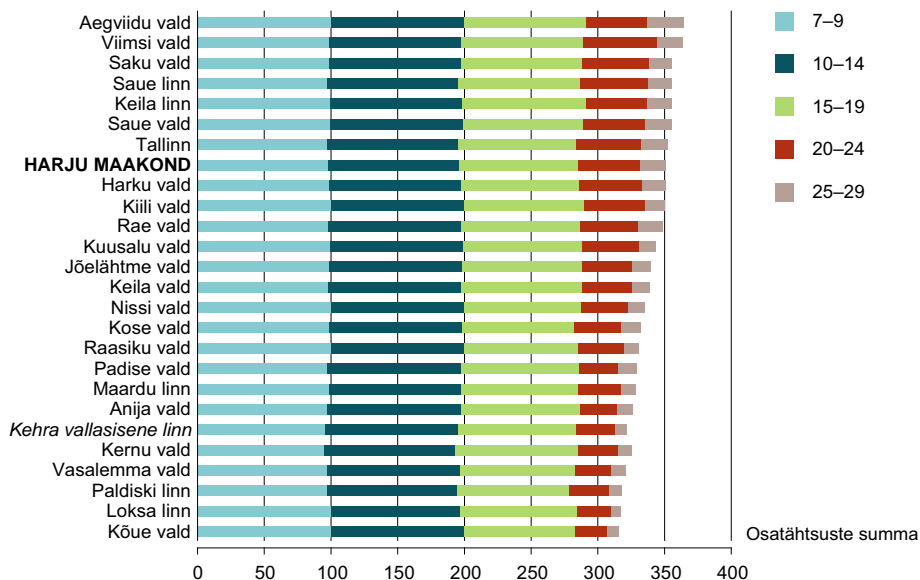

Õppimine ja õpiränne

Harjumaa noored õpivad riigi keskmisest aktiivsemalt. Kuni 15. aastani õpivad (samuti nagu enamikus teisteski maakondades) enam-vähem kõik noored, sh 15–19-aastastest 89%. Tähelepanuväärne on aga üle 20-aastaste õpiaktiivsus: 20–24-aastastest õpib 47%, 25–29-aastastest 19% ja üle 30-aastastest üle 3%. Nende näitajate poolest jääb Harjumaa maha üksnes Tartumaast (joonis I-18).

Kõigist Harjumaa õppuritest õpib kodumaakonnas 93%, sh 77% kodulinnas või -vallas. Selle näitaja poolest on Harjumaa maakondade järjestuses napilt teisel kohal Tartu järel. Väljaspool kodumaakonda õpib osa noori äärevaldadest (Kõue, Aegviidu, Kernu), lisaks õpib 5% Harjumaa noortest Tartus (joonis I-19).

Joonis I-18. Õppivate noorte osatähtsus Harju maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis I-19. Õppivate noorte osatähtsus Harju maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

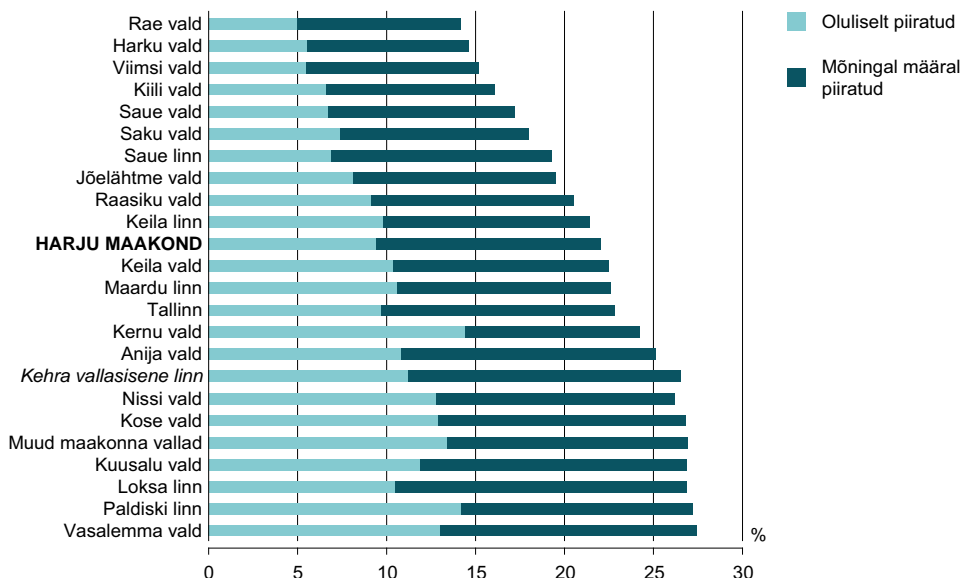
Harjumaa elanikud on Eesti keskmisest aasta nooremad, seepärast esineb siin terviseprobleeme riigi keskmisest (30%) mõnevõrra väiksema sagedusega (25%-l). Selle näitaja poolest on Harjumaa maakondade järjestuses Raplamaa ees esikohal. Harjumaa elanike tervis on kõigis vanuserühmades parem eakaaslastest mujal Eestis, sest neil esineb vähem pikaajalisi haigusi. Tervisenäitajad on kõige paremad Tallinna lähivaldade, Viimsi, Rae ja Harku elanikel (tabel I-2). Kõige rohkem on terviseprobleeme Kõue ja Aegviidu valla elanikel, kes on ka üsna eakad.

Tabel I-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Harju maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
HARJU MAAKOND	24,5	5,6	11,9	16,3	36,1	62,0
Keila linn	23,7	6,1	12,3	16,2	35,5	61,5
Loksa linn	30,0	5,8	10,2	16,0	39,6	66,5
Maardu linn	24,8	5,9	10,5	17,6	37,0	64,1
Paldiski linn	29,7	9,4	12,7	19,8	40,9	69,3
Saue linn	22,2	5,2	12,3	15,2	35,3	54,1
Tallinn	25,5	5,7	12,2	16,6	36,3	62,5
Aegviidu vald	31,9	0,0	11,7	19,4	35,6	62,9
Anija vald	27,1	6,7	10,5	18,9	38,7	64,0
<i>Kehra vallasisene linn</i>	28,3	6,4	10,4	20,2	39,2	62,7
Harku vald	17,2	4,2	11,5	13,3	31,6	52,1
Jõelähtme vald	21,3	4,9	8,8	16,6	33,5	59,5
Keila vald	23,5	6,8	9,6	15,2	37,8	60,2
Kernu vald	25,5	5,8	11,0	19,0	37,9	63,9
Kiili vald	18,0	4,2	11,5	13,3	35,2	63,4
Kose vald	28,7	8,3	15,1	21,8	44,7	61,1
Kuusalu vald	28,5	5,4	14,7	21,4	40,2	62,0
Kõue vald	33,1	10,3	10,6	25,4	47,5	71,1
Nissi vald	27,5	6,4	12,3	18,5	36,2	64,3
Padise vald	25,7	5,4	9,8	17,6	35,2	58,7
Raasiku vald	22,1	4,8	10,9	14,7	34,4	56,9
Rae vald	16,0	4,2	9,7	13,0	30,8	58,0
Saku vald	20,8	5,1	10,8	15,3	33,6	58,4
Saue vald	19,3	5,2	12,4	14,2	31,7	59,1
Vasalemma vald	29,7	5,8	13,9	21,2	43,4	63,6
Viimsi vald	17,0	5,4	9,5	11,6	29,2	54,7

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Harjumaa elanikest on tervisest tingitud igapäevapiiranguid 22%-l, mis on märksa parem Eesti keskmisest tasemest (28%) (joonis I-20). Selle näitaja poolest on Harjumaa maakondade järjestuse tipus, edestades teisel kohal olevat Läänemaad 3% võrra. Ka oluliste piirangutega inimesi (9%) on Harjumaal märksa vähem kui riigis keskmiselt (14%). Alljärgneval joonisel ei ole andmekaitselistel kaalutlustel esitatud andmeid osa Harjumaa valdade kohta, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta. Valdade võrdluses on kõige vähem piiranguid linnalähedastes valdades – Rae, Harku, Viimsi, Kiili; kõige rohkem aga Vasalemma valla ning Paldiski ja Loksa linna elanikel.

Joonis I-20. Harju maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

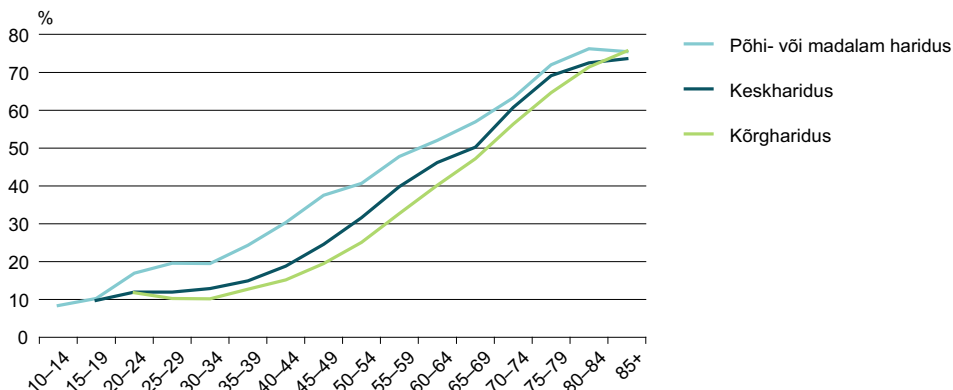

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitse eesmärgil.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Harjumaal nagu enamikus teisteski maakondades. Vanusevahemikus 25–49 aastat on kõrgharitudel terviseprobleeme vähemalt 1,9 korda vähem kui neil, kelle haridus piirub põhikooliga või jääb veelgi madalamaks. Keskharidusega inimestel on terviseprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega inimestel, üldiselt on põhi- või madalama haridusega tööealistel harjumaalastel terviseprobleeme poolteist korda sagedamini kui keskharidusega samaealistel inimestel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid mõnikord on olukord ka vastupidine: kehvem tervis on madalama hariduse põhjus (joonis I-21).

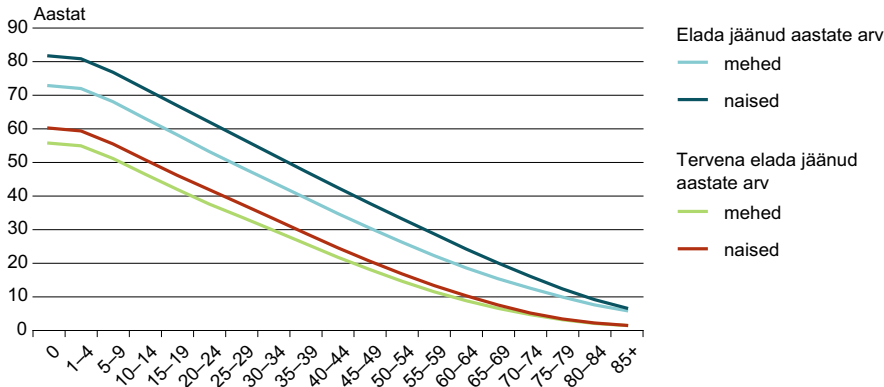
Joonis I-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Harju maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud hariduse järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Harjumaal elavatel meestel ja naistel on haigusvaba eluiga (56 ja 60 aastat) Eesti pikim, keskmisest nelja aasta võrra pikem ja kolme aasta võrra pikem ka järgmisele kohale jäävast Läänemaast (joonis I-22). Ka oodatav eluiga sünnimomendil – meestel 73 ja naistel 82 aastat – on Eesti keskmisest natuke pikem, selle näitaja poolest on Harjumaal Eesti maakondade hulgas esikohal, edestades napilt Tartumaad.

Joonis I-22. Harju maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

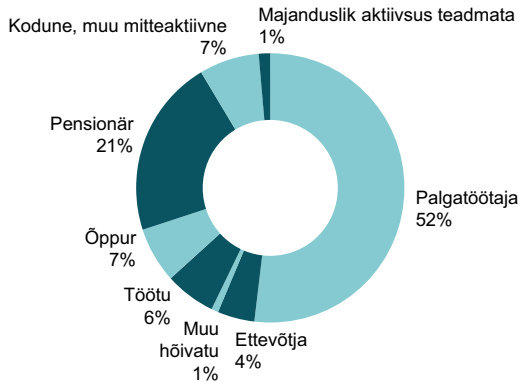
Harjumaal on Eesti arenenuim majanduspiirkond, mis on pikalt ees ka teisele kohale jäänud Tartumaast. Suurem ressursside, sh haritud ja oskusliku tööjõu hulk ja hea ühendus välismaaga mere- ja õhustranspordi abil põhjustavad majanduse kiiremat arengut ning seega ka rikkalikumat töökohtade valikut ja soodsamaid palku, mis ahvatlevad noori ja ambitsioonikaid inimesi pealinna õppima ja tööle asuma. See suundumus on võrdlemisi intensiivselt jätkunud ka viimase tosina aasta jooksul.

Harjumaal majanduse tugevusest tulenev rahvastikukasv sisserände arvel kajastub ka elanikkonna sotsiaalse seisundi jaotuses. Tööelistest elanikest on Harjumaal palgatöötajaid 52% (riigi keskmisest 5% võrra rohkem) (joonis I-23).

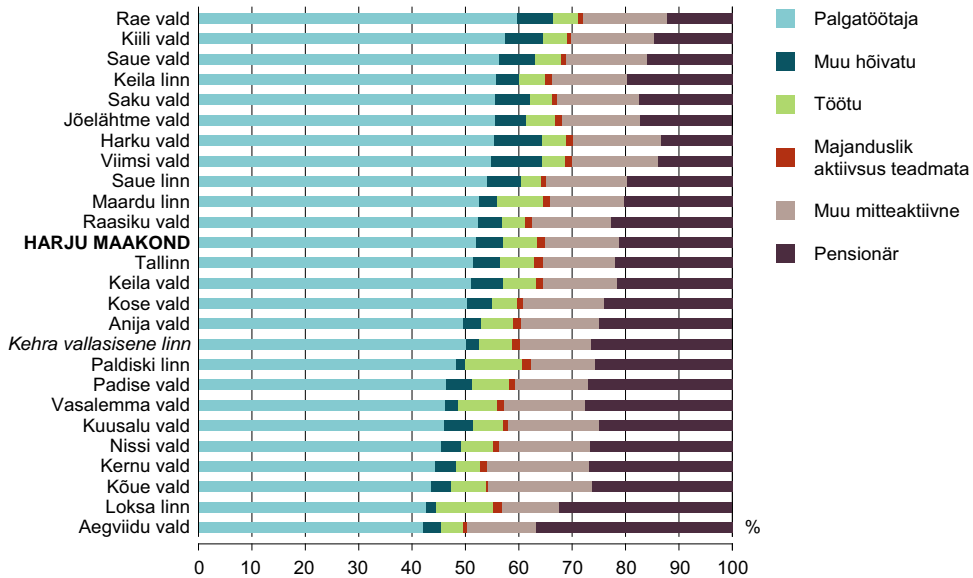
Pensionäre on Harjumaal 21% (riigi keskmisest 5% võrra vähem). Muude sotsiaalsete rühmade osatähtsus vastab riigi keskmisele, pisut enam on ettevõtjaid ja vähem õppureid. Viimast asjaolu seletab Tallinna töökohtade rohkus, mistõttu pealinna kõrgkoolide õppurid enamasti töötavad ja seega arvati nad loendusel töötajate sekka.

Maakonna valdades on elanike sotsiaalne struktuur võrdlemisi varieeruv, kusjuures järjestus on tuttav eelmistest diagrammidest. Parem on sotsiaalne struktuur linnalähivaldades – Rae, Kiili, Viimsi, Harku, Saue –, kusjuures nende omavaheline järjestus võib küll muutuda, kuid erinevused on väikesed. Pingerea lõpus on aga maakonna kaugemad piirkonnad, vananev Aegviidu alev ja rohkesti töökohti kaotanud Loksa linn (joonis I-24).

Joonis I-23. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

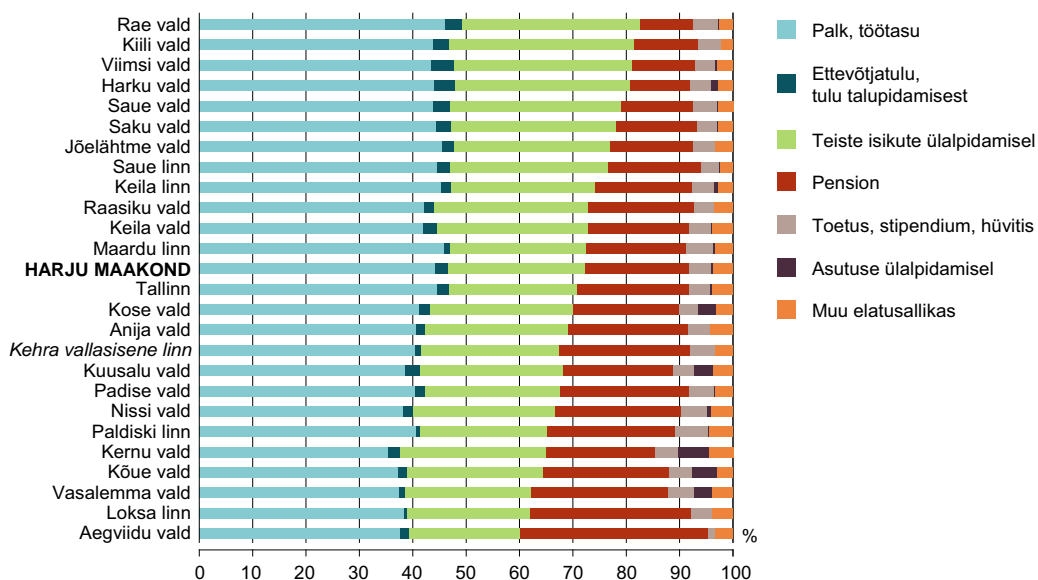

Joonis I-24. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

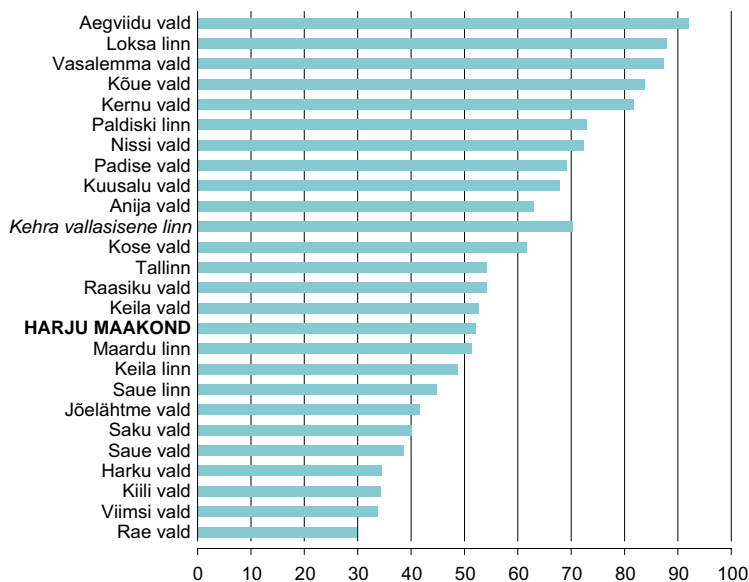
Kui vaadata kõiki maakonna elanikke, selgub, et palgatöötajaid on 44% (riigi keskmisest tasemest 4% rohkem), teiste isikute ülalpidamisel olevaid inimesi 26% (pea riigi keskmine) ja pensionäre 20% (riigi keskmisest üle 4% vähem). Siin on peale soodsama vanusjaotuse oluline ka pensioniealiste avaram võimalus töötada (joonis I-25). Toetusesaajaid, asutuse ülalpeetavaid ja muudest allikatest elatujaid on Harjumaal suhteliselt sama palju kui teisteski maakondades.

Joonis I-25. Harju maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahetõrje kajastab toetussuhe. Ootuspäraselt on Harjumaa toetussuhte (52) järgi maakondade hulgas parimal positsioonil, olles keskmisest (70) 18 ühiku ja teisel kohal asuvast Tartu maakonnast (65) 13 ühiku võrra eespool (joonis I-26). Toetussuhte väärtus näitab, et Harjumaal on keskmiselt iga toetusesaaja kohta peaaegu kaks tulutoojat, mis loomulikult on sotsiaalses mõttes soodus olukord. Valdade vahel on Harjumaal üsna suured erinevused, kuid enamikus omavalitsusüksustest on toetussuhe märksa parem riigi keskmisest.

Joonis I-26. Toetussuhe Harju maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

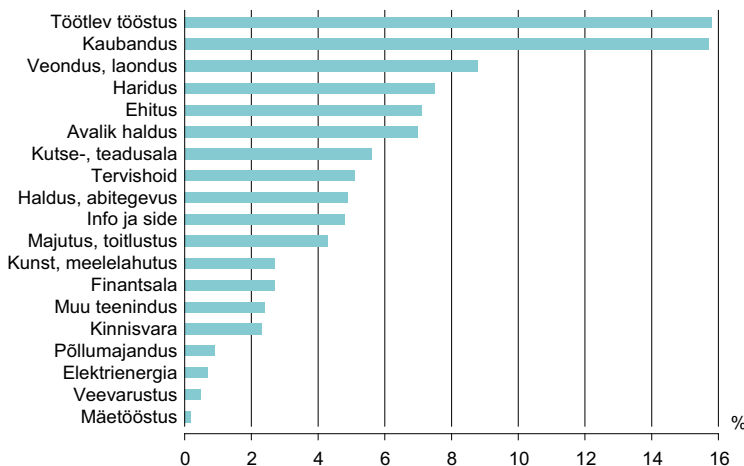

Parim on olukord taas linnalähivaldades, kus toetussuhe on Eesti kohta rekordiliselt hea, 30–35, ehk ühe toetusesaaja (nt pensionäri) kohta tuleb kolm tulusaajat (kusjuures ei arvestata leibkonnaliikmete toetusest elatuvaid inimesi). Isegi kõige keerukamas olukorras olevates Vasalemma ja Aegviidu vallas ning Loksa linnas on toetussuhe 90 ringis, st, et tulutoojaid on natuke rohkem kui toetusesaajaid.

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, nii on see ka Harjumaal, kus selle osatähtsus on 16% ehk riigi keskmisest 2% võrra väiksem (joonis I-27). Napilt on teisele kohale jäänud kaubandus (16%), mille osatähtsus Harjumaal on riigi keskmisest tasemest 2% võrra suurem. Kolmandale kohale on Harjumaal ilmselt tänu sadamatele ja lennujaamale tõusnud veondus ja laondus (9%), mis riigis tervikuna paikneb alles viiendal kohal. Järgnevad haridus, avalik haldus ja ehitus (7%), neist hariduses ja ehituses on hõivatute osatähtsus riigi keskmisest väiksem. See ei tähenda siiski nende valdkondade alaarengut Harjumaal, erinevused on võrdlemisi väikesed. Riigi keskmisest 2% võrra suurem on ka teaduse- ja kutsealase tegevuse ning info ja side vallas töötajate osatähtsus. 1% võrra riigi keskmisest suurem on finantstegevuses hõivatute osatähtsus. Seega ilmneb, et Harjumaa tegevusvaldkondade hulgas on suur mõju kaubandusel, logistikal ning info- ja finantstegevusel, vähem on otsest tootmist.

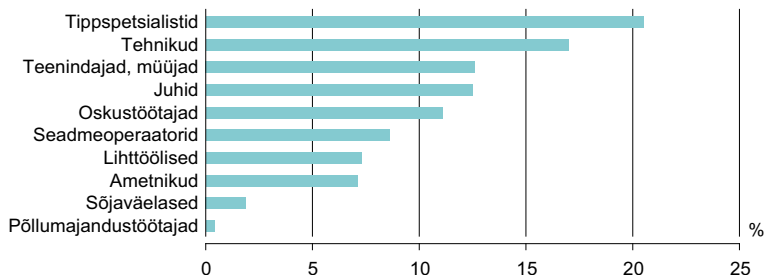
Joonis I-27. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

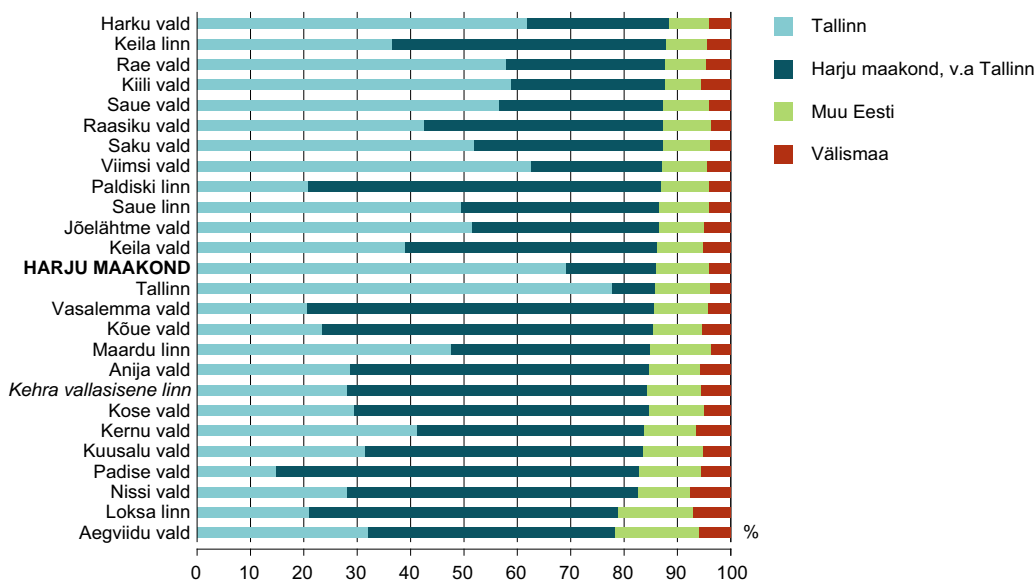
Ametiala

Ametialadest on Harjumaal esikohal tippspetsialistid (21%), järgnevad kesktaseme spetsialistid (17%) (joonis I-28). Kui lisada juurde juhid (12%), siis selgub, et pooled Harjumaa hõivatutest töötavad otseselt või kaudselt juhtidena. Juhtidega võrdne osatähtsus on Harjumaal müüjatel ja teenindajatel. Oskustöötajaid ja seadmeoperaatoreid, kes enamikus maakondades on esindatuse poolest ametite esikolmikus, on Harjumaal keskmisest vähem (11% ja 9%). Viimasele kohale (alla 1%) on taandunud põllumajanduse oskustöötajate osatähtsus.

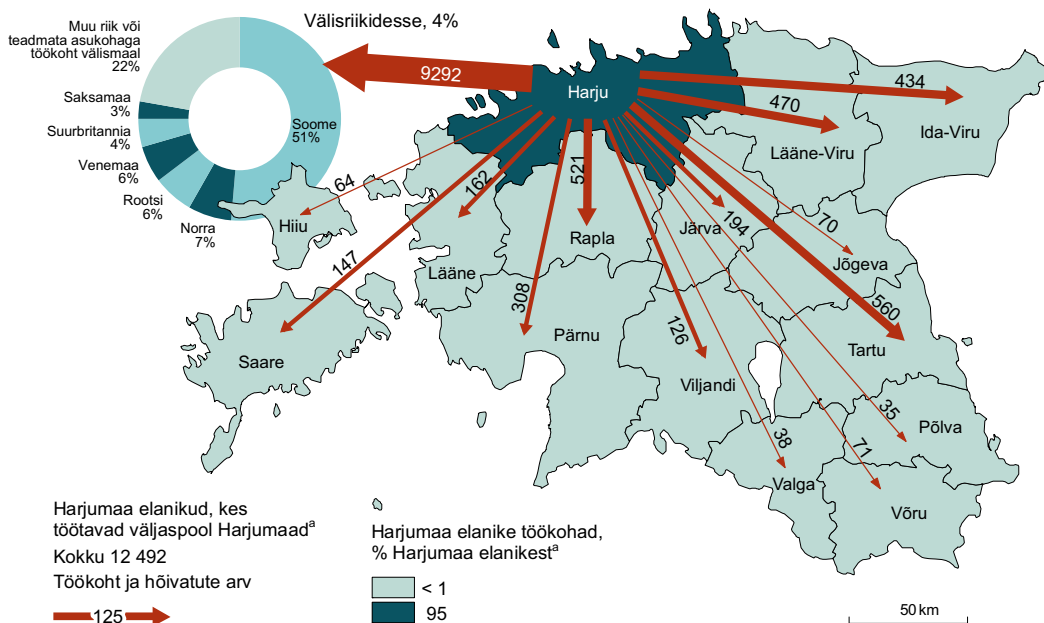
Harjumaa on riigis esikohal spetsialistide, ametnike ja juhtide osatähtsuse poolest: siin on neid 57% riigi 49% vastu, teisele kohale jäänud Tartumaal on neid 54% ja kõigis teistes maakondades alla 50%, enamasti ka alla 40%.

Joonis I-28. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

Tööränne

Harjumaa hõivatutest töötab samas maakonnas 86%, mis on maakondade hulgas esikoha vääriline tulemus. (joonis I-29; kaart I-3). Suur osa töökohtadest paikneb Tallinnas, kuid valglinnastumine on puudutanud ka ettevõtteid ja hulk neist paikneb samuti nagu elukohadki Tallinna lähivaldades. Enamasti aga ei tähenda see inimeste töötamist koduvallas, vaid maakonnasisest töörännet. Teistes Eesti maakondades käiakse Harjumaa tööle vähe (10%), ka välismaal käib Harjumaa inimesi tööle riigi keskmisest vähem (4%), hoolimata soodsast transpordiühendusest. Nähtavasti vähendavad kodumaakonna üsna soodsad töövõimalused Harjumaa elanike soovi töötada välismaal.

Joonis I-29. Harju maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart I-3. Vähemalt 15-aastaste Harju maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töökohti. 228 602 inimese elu- ja töökoht on Harjumaal.

PEREKOND

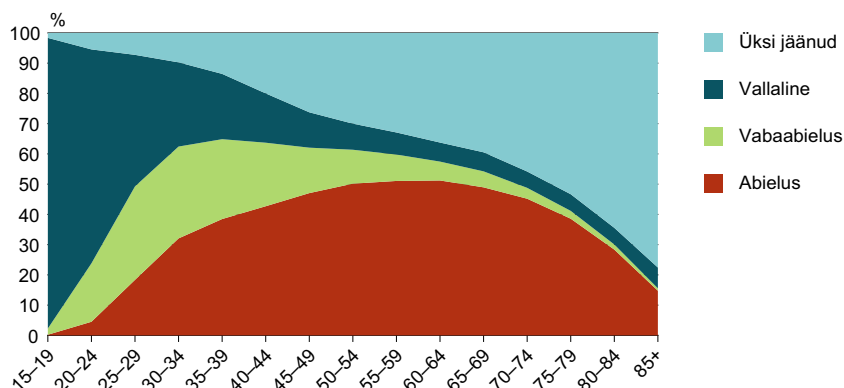
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Harjumaa elanike perekonnasuhted ei erine palju perekonnasuhetest Eesti ülejäänud maakondades. Mõnevõrra mõjutab suhteid siiski mitmekesisem rahvastiku koosseis, kusjuures mõju on pisut ootamatu: Harjumaal (sh Tallinnas) on vabaabielusid riigi keskmisest veidi vähem (vastavalt 16% ja 15%), abielusid aga pigem rohkem (33% ja 35%). Põhjus peitub Harjumaa ja Tallinna rahvastiku etnilises koosseisus – mitte-eestlaste abielukäitumine on eestlastest enamasti traditsioonilisem.

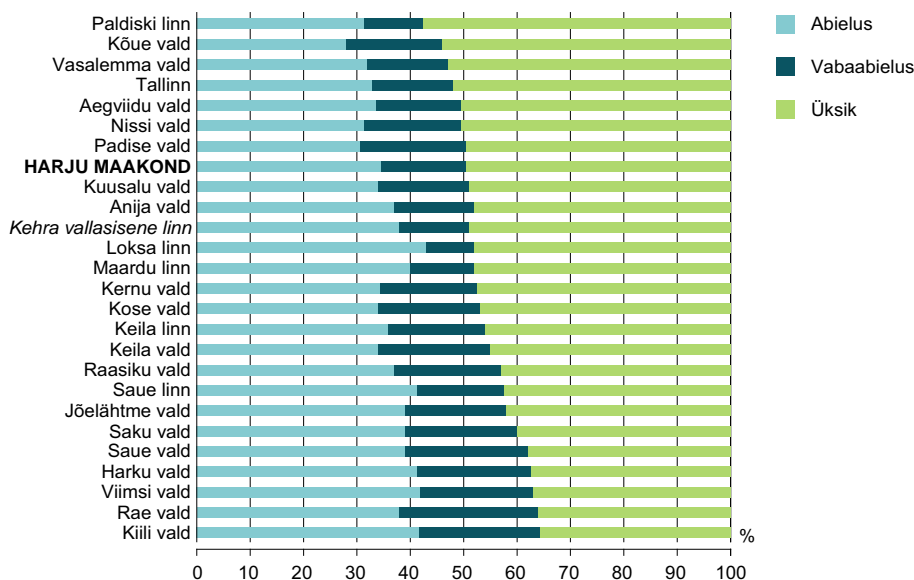
Koos abikaasa või partneriga elavad Harjumaal pooled (50%) vähemalt 15-aastastest inimestest, kusjuures maakonna rahvastikust 35% on abielus ja 16% vabaabielus (joonis I-30). Vabaabielu on Harjumaal levinuim 20–25-aastaste hulgas; neist elab 31% koos partneriga, kes ei ole abikaasa. Abieluinimesi on kõige rohkem (51%) 55–64-aastaste vanuserühmas. Kõigist 30–59-aastastest inimestest elab vähemalt 60% koos abikaasa või partneriga.

Harjumaa valdades ja linnades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad. Abieluinimesi on kõige rohkem Kiili ja Viimsi vallas (42%) ja vabaabielus inimesi Rae vallas (26%), enim üksikuid – 57% – on Paldiskis (joonis I-31).

Joonis I-30. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis I-31. Vähemalt 15-aastased Harju maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

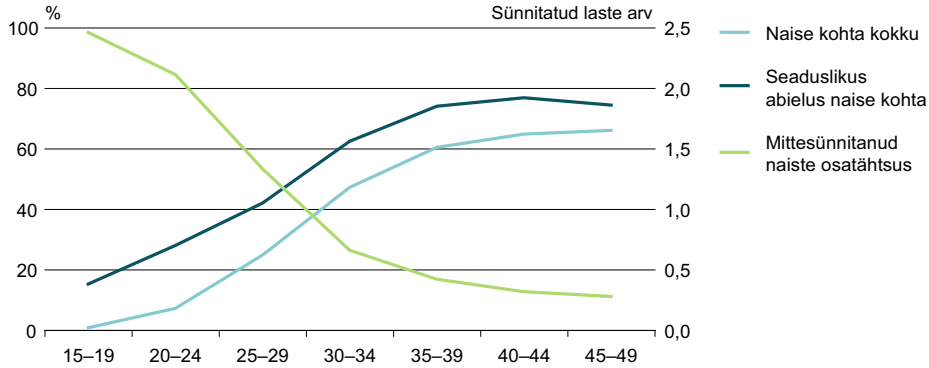
Sünnituskäitumine ja lapsed

Harjumaal on seni sündimusnäitajad olnud märksa allpool Eesti keskmist taset. Praegu 40–44-aastaste ja 45–49-aastaste põlvkondade naised, kes enamikus maakondades on ületanud taastetaseme, on Harjumaal sünnitanud vaid keskmiselt 1,62 ja 1,65 last (joonis I-32). Veelgi väiksemad on need arvud Tallinnas (vastavalt 1,5 ja 1,54). Lastetuks on Harjumaal jäänud üle 11% 45–49-aastastest naistest ja ligi 13% 40–44-aastastest naistest. Need osatähtsused on Eesti maakondade võrdluses suurimad.

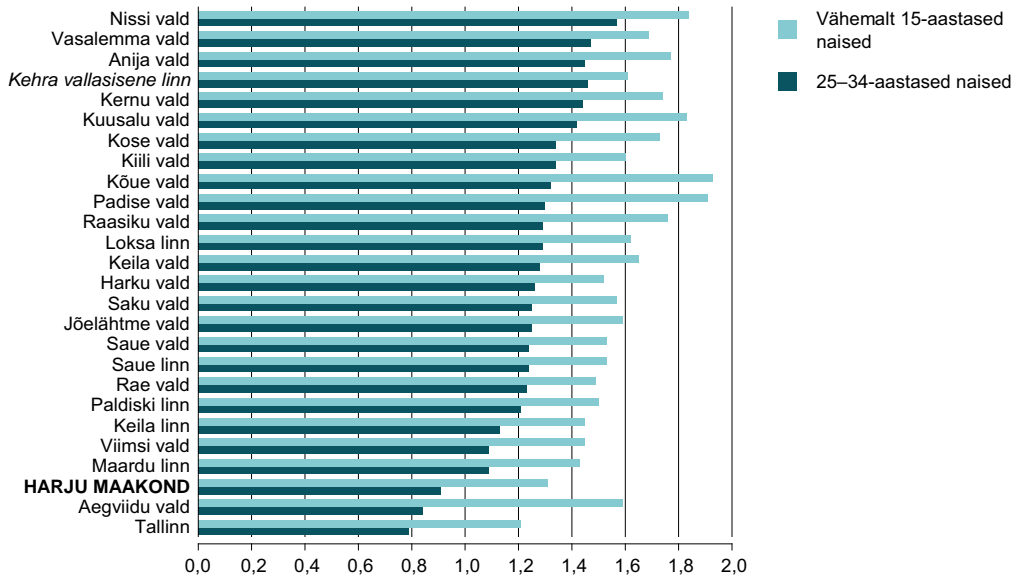
Nooremate, 25–34-aastaste naiste sünnitamisaktiivsus on samuti väike, keskmiselt on selles vanuserühmas naise kohta sündinud 0,9 last. Lisades siia teistes vanuserühmades sünnitatud 0,4 last, selgub, et keskmiselt on Harjumaa naisel 1,3 last, mis on riigi ulatuses väga väike arv.

Keskmine sünnitatud laste arv vähemalt 15-aastase naise kohta oleneb üsna palju elukohast, see ulatub 1,2-st lapsest Tallinnas 1,9-ni Padise ja Kõue vallas (joonis I-33). Seega – lapsi on rohkem ääremaadel, kus elutingimused on mitmeski mõttes tagasihoidlikumad, kuid elu looduslähedasem ja traditsioonilisem.

Joonis I-32. Harju maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis I-33. Harju maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

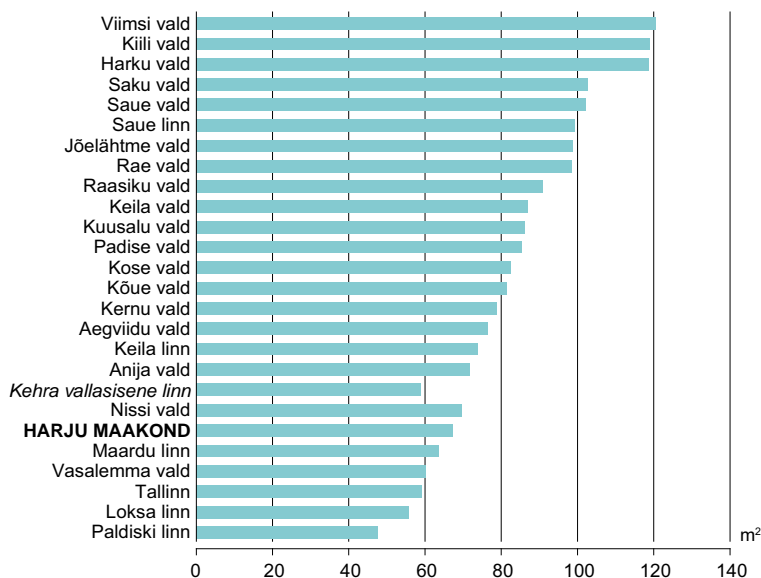

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

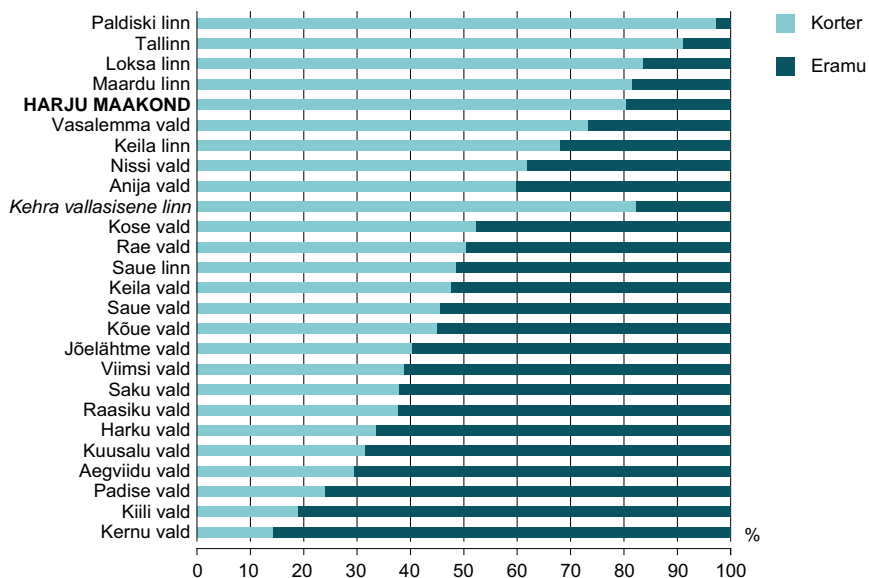
Harjumaal asub 56 694 eluhoonet ja neis on 265 900 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt neli kuni viis eluruumi. Harjumaal asub 26% kõigist Eesti eluhoonetest, 41% eluruumidest ning 39% kogu elamispinnast. Harjumaa eluruumid on Eesti keskmisest tasemest 2 m² võrra väiksemad, keskmine eluruumi suurus on siin 67 m² (joonis I-34). Harjumaa eluruumidest paikneb kortermajades 80%, korterite osatähtsuse poolest on Harjumaa maakondade järjestuses teisel kohal Ida-Virumaa järel, kus kortermajas asub 87% eluruumidest. Kortermajades paiknevad

eluruumid ootuspäraselt linnades, selles mõttes on esikohal Paldiski, kus kortermajades asub 97% eluruumid (joonis I-35). Teisel kohal on Tallinn, kus 9% eluruumidest asub eramutes – need on peamiselt Pirita ja Nõmme linnaosas. Linnalähedastes uusehituste valdades on keskmiselt pooled eluruumid kortermajades, erandina tõuseb esile Kiili vald, kus 80% eluruumidest on eramus. Eramutes paikneb eluruumid rohkem ka Harjumaa äärevaldades (Kernu, Padise, Aegviidu).

Joonis I-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Harju maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

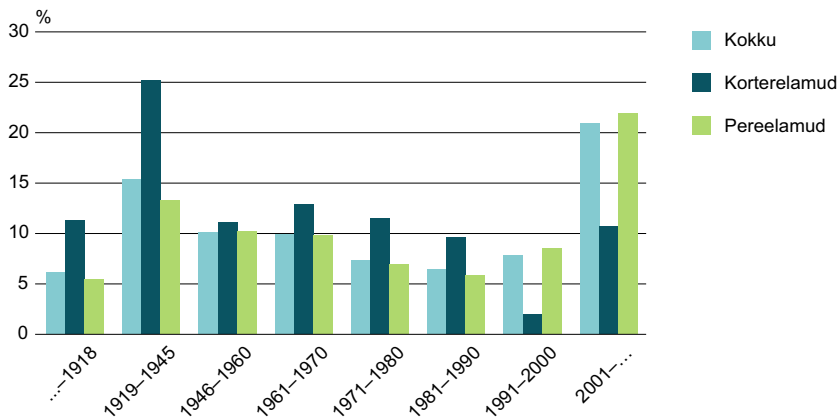
Joonis I-35. Harju maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

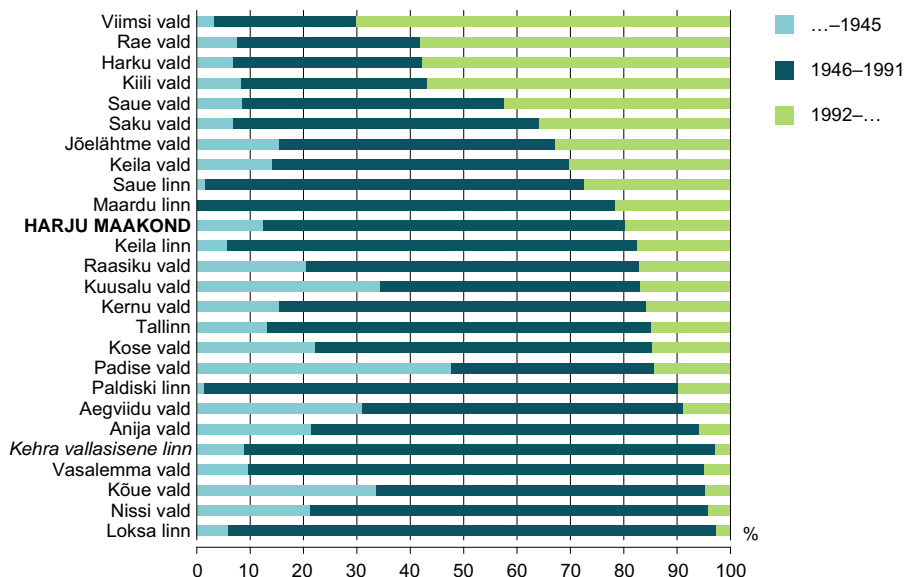
Eramuid ehitati Harjumaal kõige intensiivsemalt enne sõda (joonis I-36). Korteremajade ehituse tippaeg oli eelmise sajandi 60. aastatel, see kestis 80. aastate lõpuni. Kuna ehitatavad korteremajad olid väga suured, ei olnud hoolimata massiivsest ehitustööst lisandunud hoonete arv väga suur. Eramuehitus rauges vähehaaval kuni 80. aastateni, tõus algas 90. aastatel. Ka korteremajade ehitus sai taasiseseisvumisel uue hoo, ehitatud hoonete arvu poolest sarnanesid 2000. aastad juba nõukogudeaegse tippehitusajaga. Kokkuvõttes on viimasel kümnendil Harjumaal uusi hooned kerkinud rohkem kui kunagi varem, kuid üldiselt on uued korteremajad väiksemad kui nõukogude ajal ehitatud suurehitised.

Pärast taasiseseisvumist on Harjumaal ehitatud 20% kõigist eluruumidest, see on poolteist korda rohkem kui riigis keskmiselt (14%) (joonis I-37). Kõige rohkem on viimasel kümnendil ehitatud linnalähedastes valdades, kus uusehitiste osatähtsus ületab 50%. Sõjaeelsest ajast pärineb 12% Harjumaa eluruumidest (kogu riigis 18%) ja nõukogude ajal on ehitatud 67% kõigist olemasolevatest eluruumidest, see on täpselt sama suur osatähtsus kui riigis keskmiselt.

Joonis I-36. Harju maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

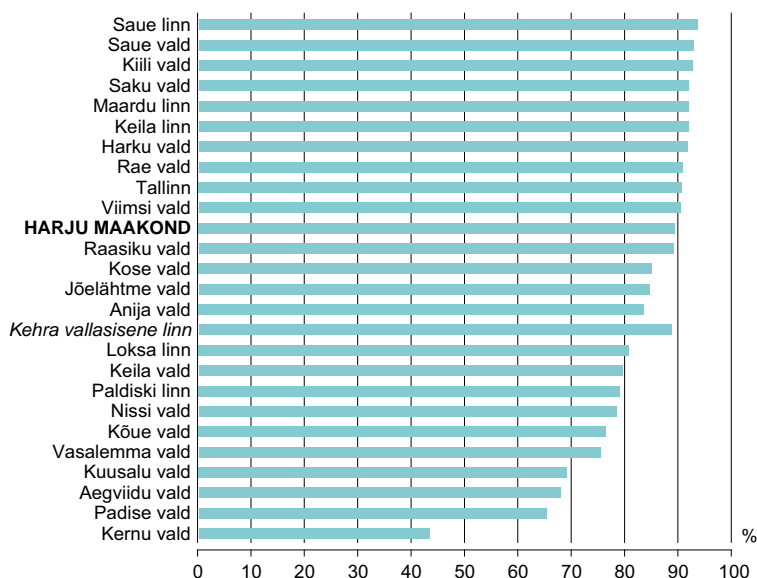

Joonis I-37. Harju maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

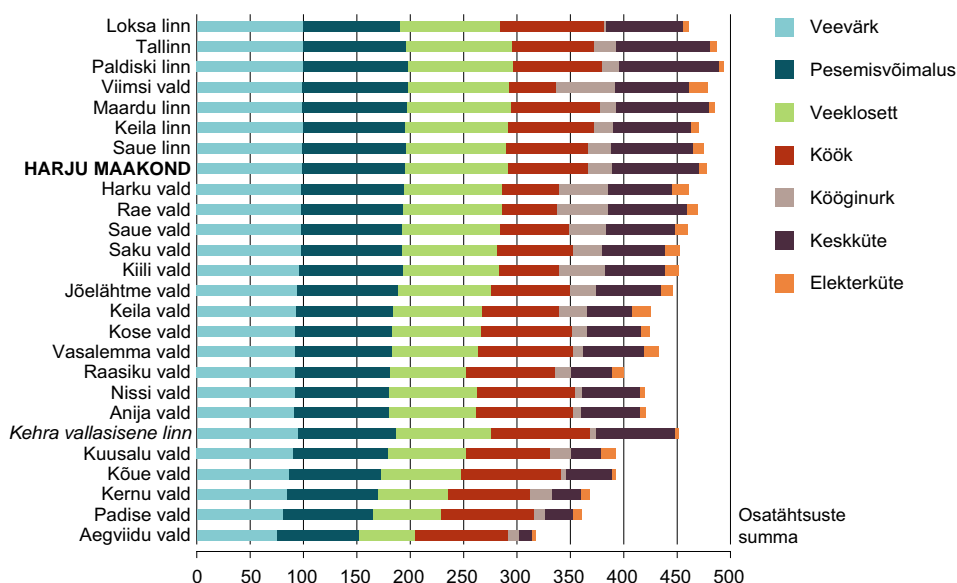

Asustatud on Harjumaa eluruumidest 89%, mis on 5% võrra rohkem Eesti keskmisest ja asetab Harjumaa maakondade pingereas esikohale (joonis I-38). Asustamata eluruumide hulgas on hooajati kasutatavaid maakodusid ning müügis olevaid, tihti uusi ja hästi korrastatud eluruumi. Maakonna äärealadel on ka selliseid eluruumi, mille elanikud on kas välja kolunud või siit ilmast lahkunud. Eluruumide tehovarustuse taseme poolest on Harjumaa Eesti maakondadest ootuspäraselt esimene, enamik näitajaid on paremad ka teisel kohal olevast Ida-Virumaast: veevarustusega on 99% eluruumidest, pesemisvõimalusega 97% ja veeklosetiga 96%, riigi keskmised on vastavalt 95%, 93% ja 88% (joonis I-39).

Joonis I-38. Harju maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Joonis I-39. Harju maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehovarustuse järgi, 31.12.2011

Köök või kööginurk on pea igas Harjumaa eluruumis (kööginurk domineerib uemates), keskküttega on 81% ja elekterküttega 5% eluruumidest. Valdade vahel on võrdlemisi suured erinevused, näiteks Aegviidus puudub veevärk ligi veerandis ja veeklosett koguni peaaegu pooltes eluruumides. Võrdlemisi tagasihoidlik on tehnovarustus ka Padise, Kernu ja Kõue vallas. Tehnovarustus on täielik 92–99%-l Harjumaa linnade ja Tallinna lähivaldade eluruumidest.

KOKKUVÕTE

Harjumaa on Eesti põhjarannikul paiknev maakond, mis katab kümnendiku Eesti territooriumist ja kus elab üle 40% Eesti rahvastikust.

Harjumaal asub Eesti pealinn Tallinn, seega on maakond riigi jaoks poliitilises mõttes keskse tähtsusega. Ühtlasi on tegu majanduslikult Eesti arenenuima piirkonnaga, ka on Harjumaa Eesti jaoks keskne transpordi- ja logistikasõlm. Siin paikneb Eesti ainus rahvusvaheline lennujaam ja enamik välismaailmaga ühendust pidavaid sadamaid, samuti lähtuvad siit raudtee- ja bussiliinid nii sise- kui ka välismaale.

Harjumaa rahvastik on kujunenud pikaajalise intensiivse sisse- ja väljarände tulemusena, see on rahvuslikult struktuurilt mitmekesine. Siiski on siin enamuseks eestlased (62%) ja emakeel on eesti keel 60%-l harjumaalastest. Eesti kodakondsusega on 82%, Eestis sündinud on samuti 82% ja riigikeelt oskab 84% Harjumaa elanikest.

Viimasel kümnendil toimunud ja seni kestva siserände sisse- ja väljarände tulemusena on Harjumaa elanikkond kasvanud 5% võrra, kusjuures kasvanud on peamiselt pealinna lähivallad. Sisseränne on Harjumaal suurendanud eestlaste ja Eesti kodanike osatähtsust. Tallinnaga külgnevate Viimsi, Rae, Harku ja Kiili valla elanikkond (mis koosneb ülekaalukalt eestikeelsetest Eesti kodanikest) on kümnekonna aasta jooksul rohkem kui kahekordistunud, Harju maakonna maa-asulate elanikkond on suurenenud enam kui 30 000 inimese võrra – see vastab keskmise suurusega Eesti maakonna elanike arvule.

See Harjumaa uuselanike kontingent on enamasti üsna noor, hea hariduse ja üldiselt hea tervisega ning neil inimestel on osa selles, et Harjumaa rahvastik on nii hariduse kui ka tervisenäitajate poolest vabariigi tipus. Siin on kõigis vanuserühmades pikaajalisi haigusi vähem kui teistes maakondades, samuti on siin rohkem kõrgharidusega ja vähem üksnes põhi- või madalama haridusega piirdunud inimesi. Ametialade jaotuse järgi on üle poole Harjumaa hõivatutest spetsialistid, ametnikud ja juhid, täpselt pooled on kas spetsialistid (enamasti tippspetsialistid) või juhid. Harjumaa elanike sotsiaalne struktuur erineb riigi keskmisest töötajate suurema ja pensionäride väiksema osatähtsuse poolest, kuid naised on siin 100 mehe kohta 118, see on riigi keskmisest veidi rohkem. Keskmisest rohkem on ka noori naisi, neid on 100 mehe kohta 103. Kõigi nende positiivsete näitajate taustal on negatiivne Harjumaa naiste vähene viljakus – siin ei ole taastetasemeni jõudnud loendushetkel 45–49-aastased naised, kellel on keskmiselt vaid 1,65 last, ja kõigi vähemalt 15-aastaste naiste keskmine laste arv on Harjumaal vaid 1,3, mis on palju väiksem kõigist teistest maakondadest. Suhteliselt kõrgemad on sündimusnäitajad maakonna äärepiirkondade maalistes valdades Padisel, Kõuel ja Nissis.

Elamistingimused on Harjumaal riigi keskmisest küll paremad tehnovarustuse poolest, kuid kuna 80% eluruumidest asub kortermajades, on eluruumid riigi keskmisest tasemest keskmiselt 2 m² võrra väiksemad. Eluruumidest on asustamata ligi 10%, nende hulgas on niihästi eluruumid, mis on tühjaks jäänud pärast omanike lahkumist, kui ka müügis olevaid või hooajati kasutatavaid eluruumid, eriti looduskaunites rannapiirkondades.

II HIIUMAA

HIUMAAST ÜLDISELT

Hiiumaa on Eesti väikseim maakond. Olemata Eesti põlismaakond, kuulus see kuni 1946. aastani Läänemaa koosseisu, oli siis lühikest aega omaette maakond ja seejärel rajoon. Maakonnaks sai Hiiumaa taas 1. jaanuaril 1990.

Hiiu maakond paikneb Hiiumaa saarel (mille kõrgeim tipp kerkis merest ligi 11 000 aastat tagasi) ning selle lähikonna saartel ja laidudel, neist suurim on Kassari. Hiiumaale kuulub ligikaudu 200 väikesaart, kuid valdav osa neist on asustamata. Kuigi Hiiumaal leidub inimtegevuse jälgi juba sellest ajast, kui saar merest kerkis, on siin püeiasustus tekkinud märksa hiljem – saart on tuhatkond aastat tagasigi nimetatud „tühjaks maaks“. Hiiumaa kõrgeimas punktis Kõpus asub Baltimaade vanim tuletorn, mis tegutseb alates 16. sajandi algusest. Üle poole Hiiumaast, eriti saare keskosa, on kaetud metsaga. Taimestik on siin liigirikas – mere läheduse tõttu pehmemas kliimas kasvab taimi, mida mujal Eestis ei leidu, neist tuntuim on jugapuu. Hiiumaa pinnas kerkib üha, keskmiselt 2,5 mm aastas.

Hiiumaa pindala on 1023 km², see on ligi 2,2% Eesti maismaast. Maakonnas elab 8482 püsielanikku ehk 0,7% Eesti rahvastikust. Asustustihedus on Hiiu maakonnas väike – ruutkilomeetri kohta vaid kaheksa inimest (maa-asulates koguni vaid viis). Hiiumaa elanikkonnast elab linnas üksnes 36%.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Hiiumaal üks omavalitsuslik linn ja neli valda (tabel II-1; kaart II-1). Hiiu maakonna valdades oli 2011. aasta lõpus kaks alevikku ja 182 küla.

Hiiumaa administratiivne keskus on selle maakonna ainus linn Kärkla, mida esimest korda mainiti 1564. aastal ja mis sai linnaõigused 1938. aastal. Kärklas tegutses alates 1830. aastast kalevivabrik, mis hoogustas linna kasvu. Kärkla linna eripära on arteesiaallikad.

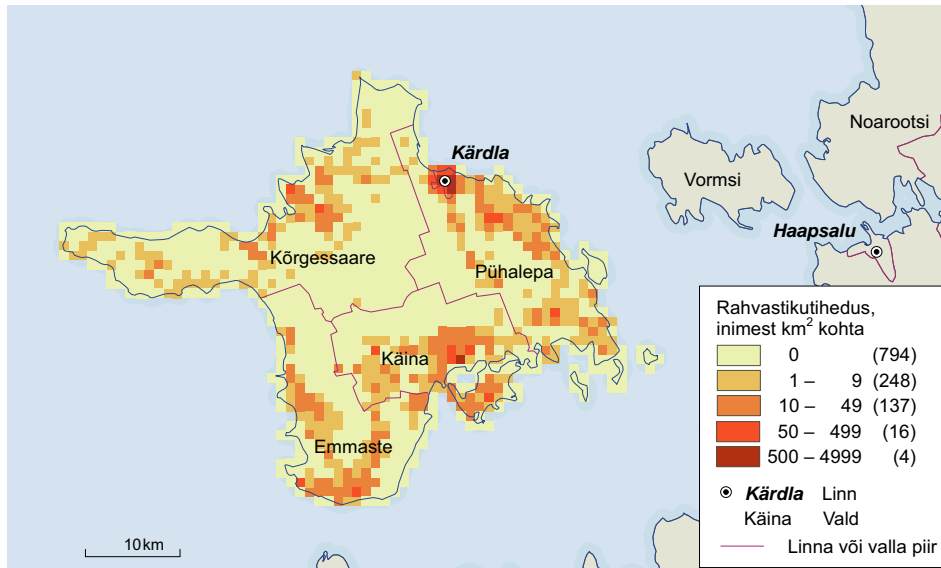
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Hiiumaa kaotanud 19% elanikkonnast – see on ülejäänud maakondadega võrreldes üsna suur kadu (joonis II-1, kaart II-2). Elanikke on kaotanud kõik Hiiumaa vallad, kusjuures ka Kärkla linna elanikkond vähenes sel ajal 19%.

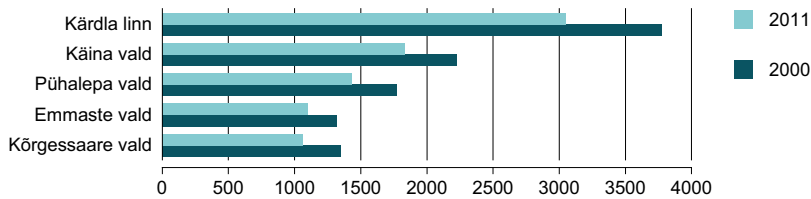
Tabel II-1. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
HIIU MAAKOND	8 482	1 023,26	8,3
Kärkla linn	3 050	4,50	677,8
Emmaste vald	1 102	197,49	5,6
Kõrgessaare vald	1 062	379,50	2,8
Käina vald	1 835	186,32	9,8
Pühalepa vald	1 433	255,45	5,6

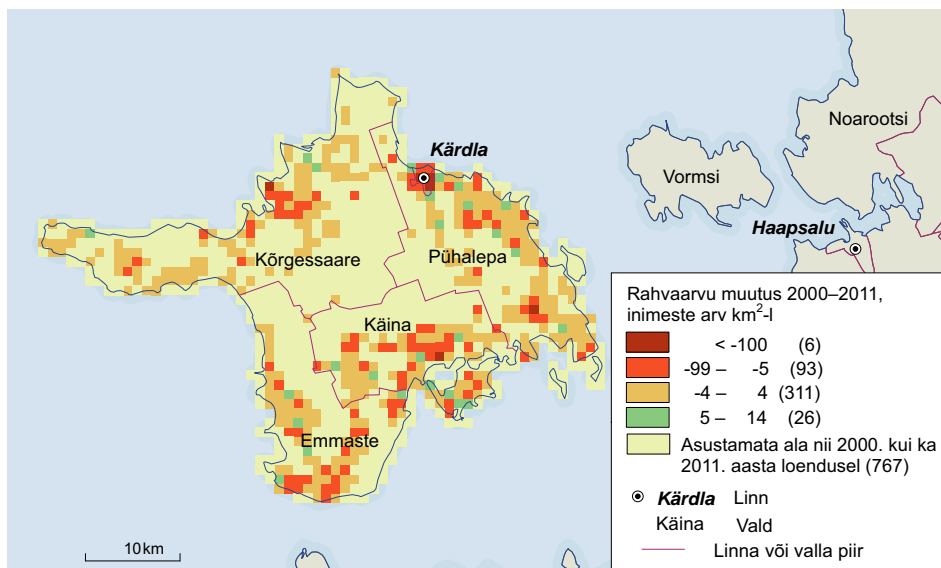
Kaart II-1. Hiiu maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis II-1. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart II-2. Hiiu maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

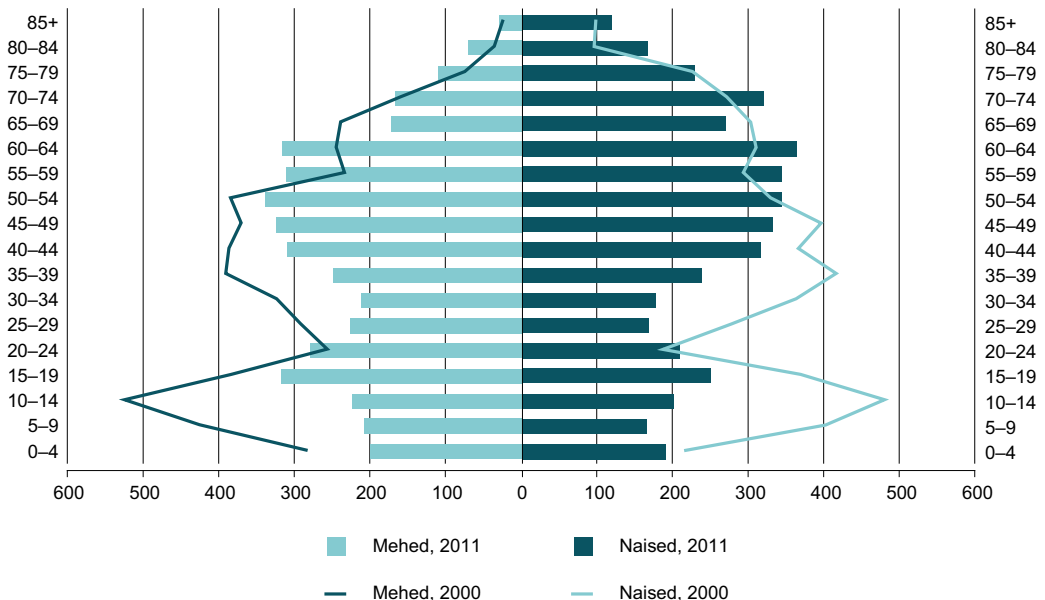
Hiiumaa rahvastikupüramiidis domineerivad 40–64-aastased, selles vanuses hiidlasi on märgatavalt rohkem kui nooremaid. Kõige väiksemad on kuni kümneaastaste vanuserühmad, kuid peaaegu sama väikesed on ka nende potentsiaalsete vanemate – 25–34-aastaste vanuserühmad. Naiste silmapaistev arvuline ülekaal ilmneb alates 65. eluaastast (joonis II-2).

Hiiumaa elanikkonna keskmine vanus on Eesti keskmisest üle kahe aasta kõrgem, s.o 43,1 aastat (joonis II-3). Selle põhjus on võrdlemisi suur väljaränne, sest lahkuvad peamiselt nooremad inimesed.

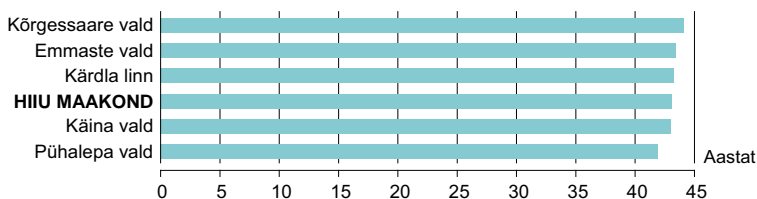
Mehi elab Hiiumaal keskmisest pisut enam – 100 mehe kohta on 110 naist (joonis II-4). Tasakaalust väljas on aga noorte – 20–34-aastaste meeste ja naiste suhtarv. Selles vanuses naisi on Hiiumaal märksa vähem kui samas eas mehi, sest noored õppimisealised naised on kõige aktiivsemad väljarändajad.

Vanuserühmade vaherkord on Hiiumaal muutunud nagu mujalgi Eestis. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi suhteliselt palju – 22%, siis nüüd on vaid 14%. Eakate osatähtsus läheneb 20%-le (joonis II-5).

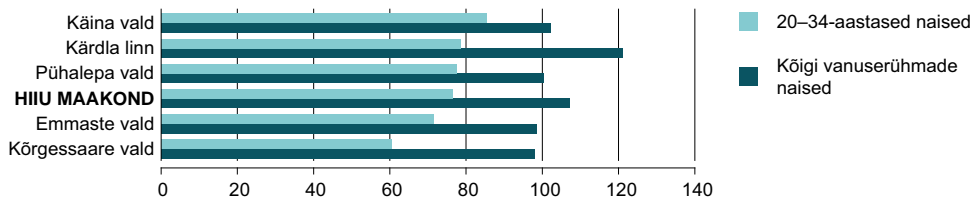
Joonis II-2. Hiiu maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

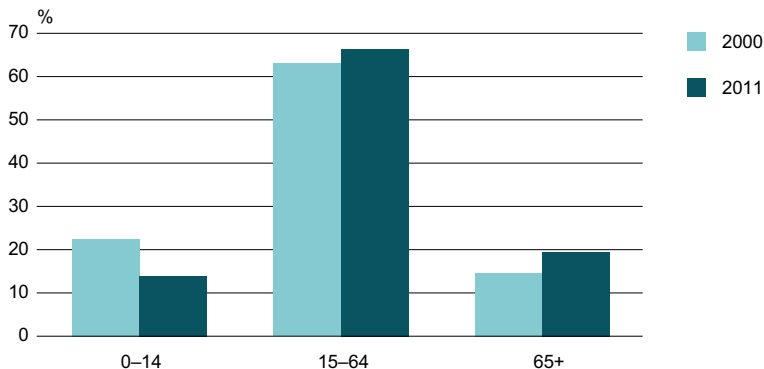
Joonis II-3. Elanike keskmine vanus Hiiu maakonna Kärdla linnas ja valdades, 31.12.2011

Joonis II-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Hiiuma maakonna Kärkla linnas ja valdades, 31.12.2011

Joonis II-5. Hiiuma maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

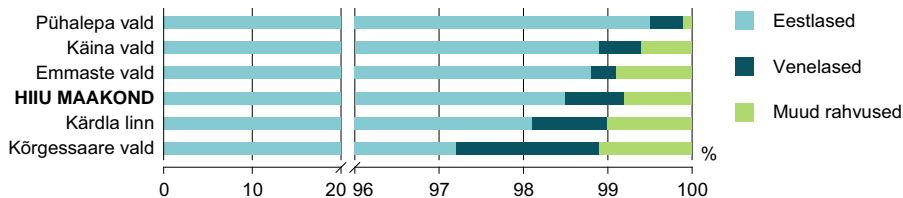

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

Hiiumaa esmaasukad olid pigem rootslased. Nii on teada, et 16. sajandi keskel asus Kärdlasse elama 24 rootsi perekonda. Rootslastega on seotud ka üks Vene riigi esimesi siinseid küditamisakte: 18. sajandi lõpul saadeti Reigi rootslased elama Lõuna-Ukrainasse. Aja jooksul vähenes kogu Hiiumaa rootslaste osatähtsus ja suurenes eestlaste osa, lõplikult lahkusid ranna-rootslased Eestist II maailmasõja päevil. Praegu on Hiiumaal enamuses eestlased (joonis II-6), eestlaste osatähtsus on pärast eelviimast rahvaloendust pisut suurenenud, olles nüüd 98,5% ehk kõigi maakondade suurim.

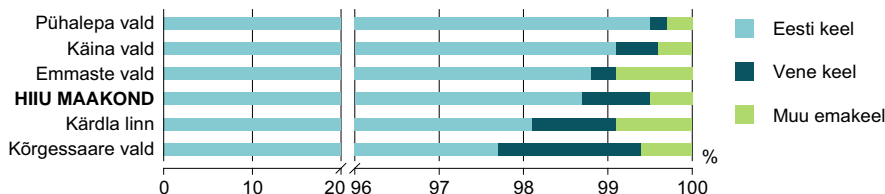
Joonis II-6. Hiiuma maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Siinjuures on tähelepanuväärne, et Hiiumaa elanike rahvuslik koosseis on võrdlemisi ühtlane: ka suurima mitte-eestlaste osatähtsusega vallas elab vaid 30 muu rahvuse esindajat. Üldse elas loendushetkel püsivalt Hiiumaal 61 venelast, 16 soomlast ja 13 ukrainlast, kõigi teiste rahvuste esindajaid – ka rootslasi – oli alla kümne inimese.

Ootuspäraselt on Hiiu maakond suuremas jaos eestikeelne: eesti keel on 98,7% Hiiu maakonna elanike emakeel – tähelepanuväärne on siinjuures see, et eesti keelt emakeelena räägivad ka mõned hiidlased, kes rahvuselt ei ole eestlased (joonis II-7).

Joonis II-7. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

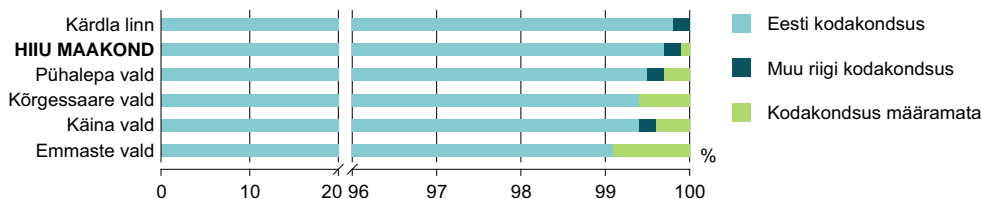
Kodakondsus ja sünnikoht

Hiiu maakonna elanikest on 99,6% Eesti kodanikud. Niihästi Vene kui ka määramata kodakondsusega inimesi elab Hiiumaal alla kümne. Teiste riikide kodakondsusega on Hiiumaal 21 inimest ja neid elab igas vallas (joonis II-8).

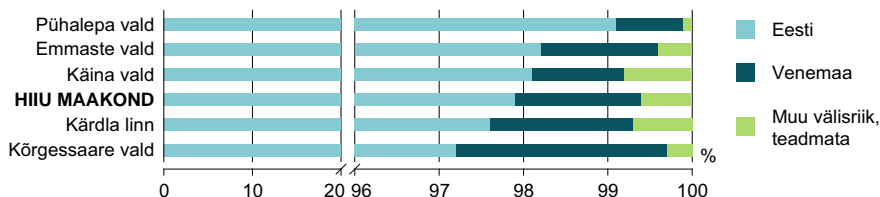
Ligi 98% Hiiu maakonna rahvastikust on sündinud Eestis, välismaal – peamiselt Venemaal – sündinuid on umbes 1,5% (joonis II-9). Ülejäänud püsielanikud jagunevad Ukrainas, Valgevenes, Soomes, Saksamaal, Lätis ja Leedus sündinute vahel.

Hiiu maakonnas sündinud Eesti püsielanikest elab siiani Hiiumaal üle poole, 55% (joonis II-10). Üle viiendiku Hiiumaal sündinud Eesti elanikest elab Tallinnas.

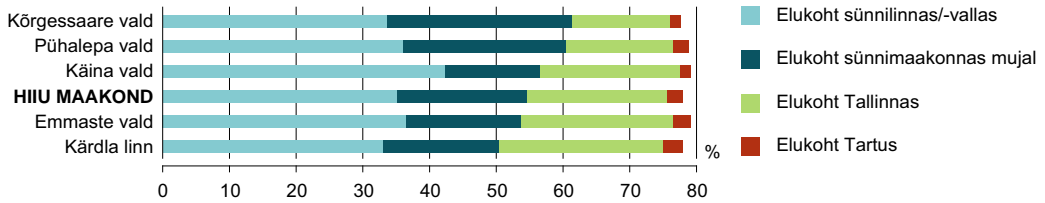
Joonis II-8. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis II-9. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

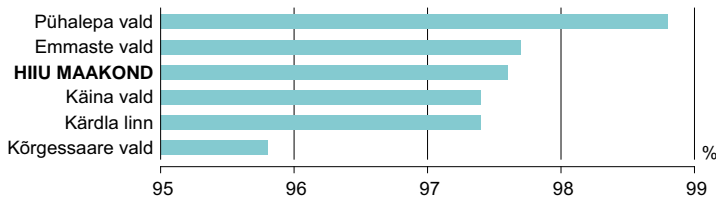
Joonis II-10. Hiiu maakonna Kärkla linnas ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Hiiumaal on põlisrahvastiku osatähtsus ühtlaselt väga kõrge, kõikudes valdades 96% ja 99% vahel, samasse vahemikku jääb see osatähtsus ka Kärkla linnas (joonis II-11).

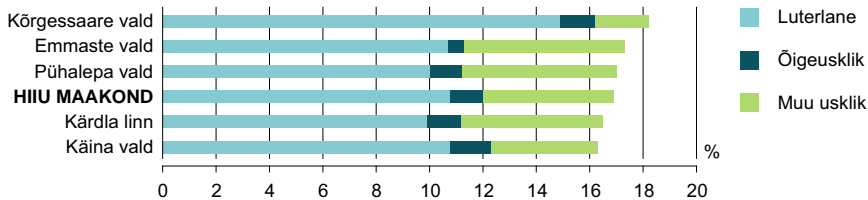
Joonis II-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Hiiu maakonna Kärkla linnas ja valdades, 31.12.2011

Usk

Hiiu maakonna elanikud suhtuvad religiooni võrdlemisi leigelt, mõnda usku peab neist omaks vaid 17%, kusjuures ülekaalukalt eelistatuim on luterlus (joonis II-12). Õigeusklikke on Hiiumaal vähem kui enamikus Eesti maakondades, luterlaste järel teisel kohal on arvukuse poolest baptistid.

Joonis II-12. Vähemalt 15-aastased Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

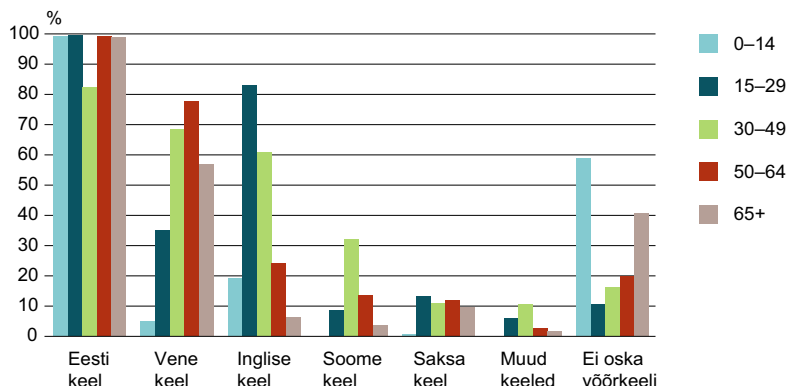

Võõrkeelte ja murrete oskus

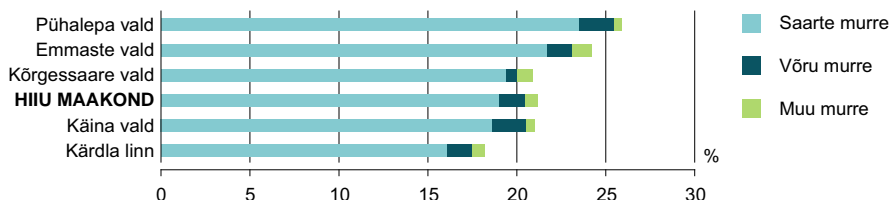
Võõrkeelte oskuse poolest on Hiiumaa elanikkond keskpärane (joonis II-13). Eesti keelt oskavad pea kõik (99,7%). Vene keelt oskab enamik vähemalt 30-aastaseid, seevastu alla 30-aastastest oskab üle 80% inglise keelt. Ainult oma emakeelt kõnelevaid tööealisi inimesi on Hiiumaal alla viiendiku.

Ümmarguselt viiendik Hiiumaa elanikest oskab murdekeelt, valdavehelistes erinevused pole suured, kuid kõige vähem murdekeele oskajaid on Kärkla linnas (joonis II-14). Domineerib saarte murre – mis on ka igati loomulik. Siiski, mõne protsendi jagu on kõigis valdades ka Võru murde oskajaid – nagu enamikus Eesti maakondades.

Joonis II-13. Hiiu maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis II-14. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

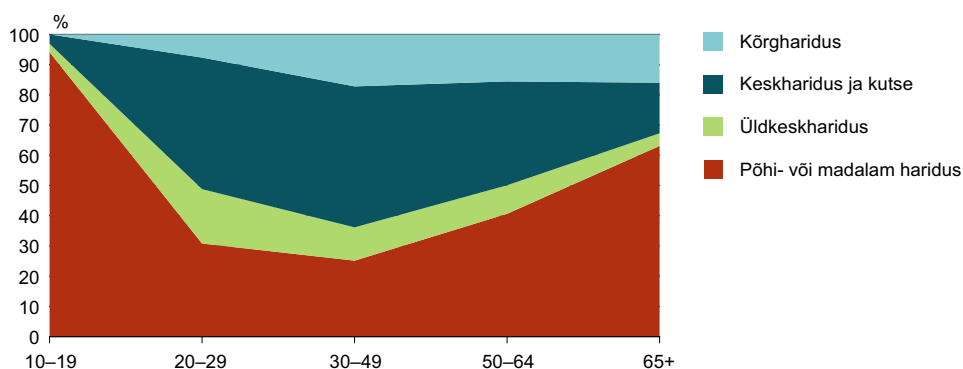

HARIDUS JA TERVIS

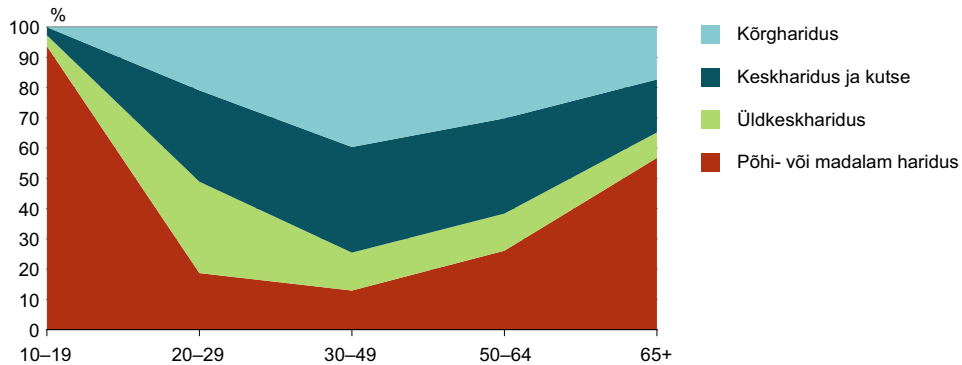
Omandatud haridustase

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge. Hiiumaa elanikkond on omandatud haridustaseme poolest Eesti maakondade võrdluses üks keskmisi. Meeste ja naiste haridustasemete vaheline lõhe on suur, eriti nooremates põlvkondades (joonised II-15 ja II-16). Kõige rohkem kõrgharitud on 30–49-aastaste naiste hulgas. Meeste puhul on kõrgharitud osatähtsus alates 30. eluaastast pea ühesugune.

Joonis II-15. Hiiu maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

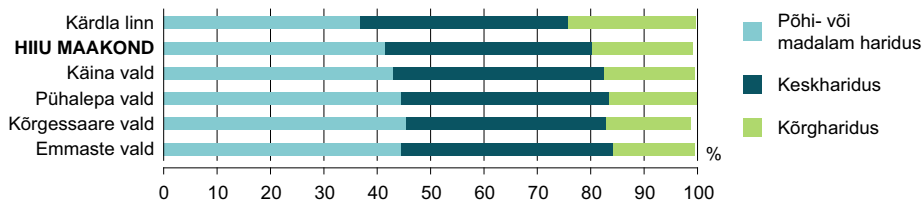

Joonis II-16. Hiiu maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Enamik valdades on põhiosa elanikest keskkharidusega, kuid omab ka kutset. Kõrgharidusega inimesi on ootuspäraselt Kärdla linnas rohkem kui mujal, muus osas elanike haridustase piirkonniti väga palju ei erine (joonis II-17).

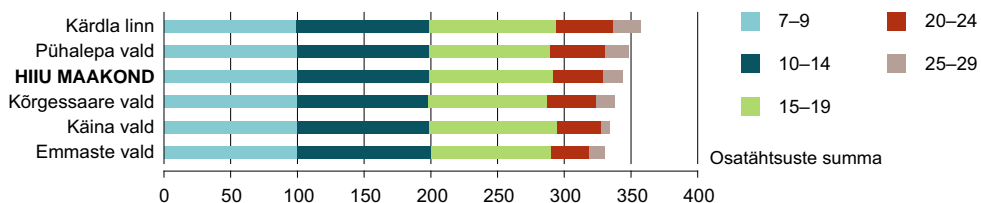
Joonis II-17. Vähemalt kümneaastased Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

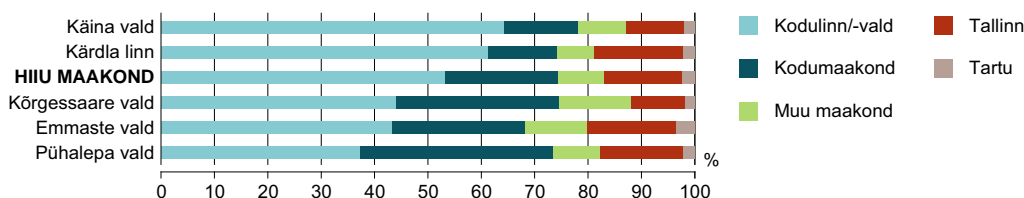
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Hiiumaa noori, ent vanemate õppurite osatähtsus on üpris väike (joonis II-18). Ilmselt on selle põhjus ka tõsiasi, et Hiiumaal ei asu ühtegi kõrgkooli ega kolledžit.

Joonis II-18. Õppivate noorte osatähtsus Hiiu maakonna Kärdla linnas ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Elukohalinnas või -vallas õpib pisut üle poole Hiiumaa noortest (joonis II-19), selles mõttes on parim Käina valla ja Kärdla linna õppurite olukord, halvim on seis Pühalepa vallas. Siiski õpib kodumaakonnas ligi kolmveerand kõigist Hiiumaa õppuritest.

Joonis II-19. Õppivate noorte osatähtsus Hiiu maakonna Kärdla linnas ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

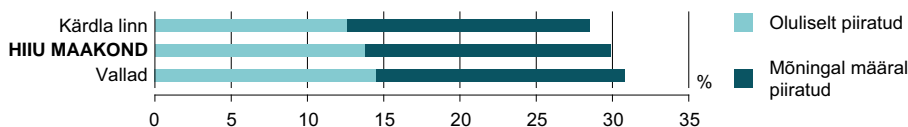
Hiiumaa, kus elanike keskmine vanus on üle 43 aasta ja mediaanvanus 45 aastat, kuulub suhteliselt eaka elanikkonnaga maakondade hulka. Tervisenäitajate poolest on Hiiumaa siiski pigem keskmik. Pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus on Hiiumaal keskmiselt 32% riigi 30% vastu (tabel II-2), ka selle poolest on Hiiumaa maakondade pingerea keskkohas.

Tabel II-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
HIIU MAAKOND	32,0	7,1	14,5	21,1	42,9	66,0
Kärdla linn	30,4	7,6	17,1	19,6	37,2	64,1
Emmaste vald	32,9	5,9	8,7	22,6	44,7	69,6
Kõrgessaare vald	33,3	3,9	12,7	20,8	44,2	68,2
Käina vald	32,7	7,3	14,7	22,6	45,4	65,1
Pühalepa vald	32,7	7,5	14,8	22,5	48,0	67,7

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Selgub, et Hiiumaa elanikel esineb keskmisest vaid pisut rohkem igapäevapiiranguid: Eesti keskmise 28% asemel on siin igapäevaelu piiratud kokku 30%-l elanikest, kusjuures pilt on valdades võrdlemisi ühtlane (joonis II-20). Parim on olukord Kärdla linnas. Alljärgneval joonisel ei ole eraldi kõigi Hiiumaa valdade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis II-20. Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitse eesmärgil.

Hariduse seotus tervisega

Haridustase mõjutab tervisest tingitud igapäevapiiranguid Hiiumaal samuti kui enamikus teisteski maakondades – 20–55-aastastel põhi- või vähema haridustega inimestel on tervisest tingitud piirangute tõenäosus märksa suurem kui samas eas keskaritutel ja palju suurem kui samaealistel

kõrgharitel. Siiski on seda seaduspära illustreeriv joonis võrdlemisi hüplik, sest eri vanuse-, hariduse ja toimetulekurühmades on Hiiumaal inimesi liiga vähe, suur mõju on juhuslikkusel (joonis II-21).

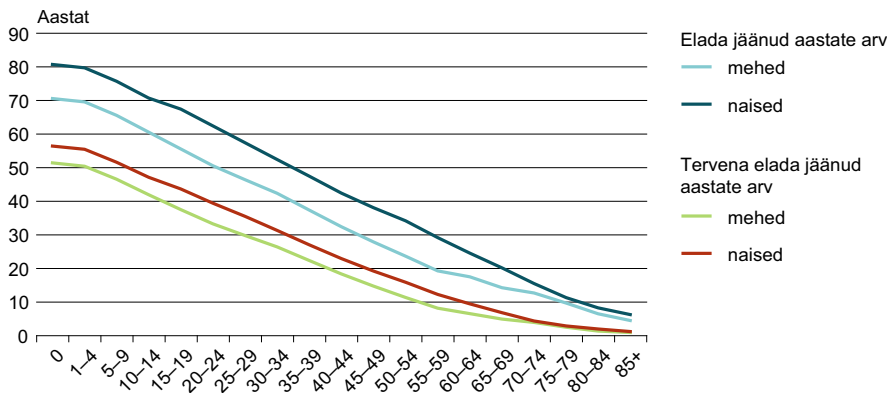
Joonis II-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Hiiu maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Oodatav eluiga sünnimomendil on Hiiu maakonna meestel (70 aastat) ja naistel (81 aastat) üsna lähedane Eesti keskmisele, kusjuures Hiiumaa jääb pingerea keskkohast ainult pisut allapoole. Seevastu sünnihetkel tervena elada jäänud aastate arvu poolest (meestel 51, naistel 56) on Hiiumaa maakondade pingereas keskmisest pisut kõrgemal kohal (joonis II-22).

Joonis II-22. Hiiu maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

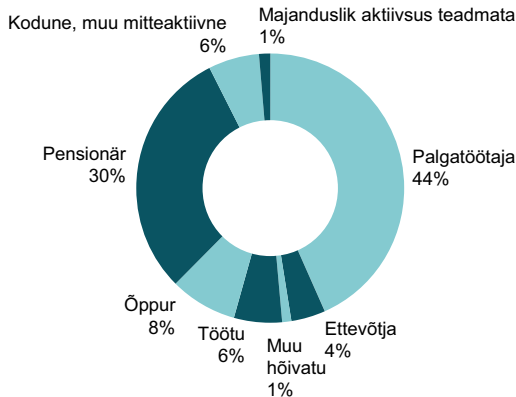

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

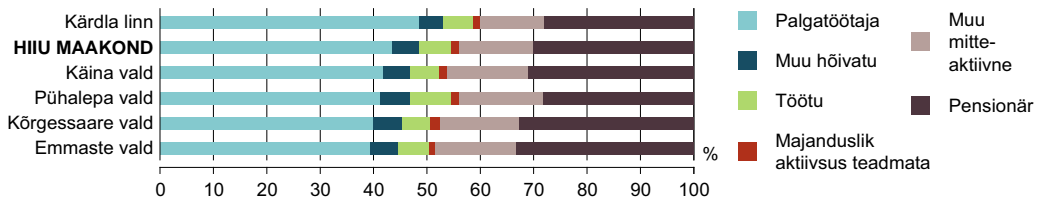
Hiiumaa elanike sotsiaal-majandusliku seisundi ja elatusallikate struktuuri analüüsidest tuleb arvestada, et sinne elanikkond on üpriski vana. 2011. aasta loenduse andmetel on Hiiumaal palgatöötajaid riigi keskmisest vähem, kuid ettevõtjaid ja õppureid pisut rohkem (joonis II-23). Oluline erinevus võrreldes riigi keskmisega on suurem pensionäride osatähtsus – see tuleneb maakonna elanike vananemisest, mis viitab Hiiumaa ääremaastumisele.

Joonis II-23. Vähemalt 15-aastased Hiiumaa maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

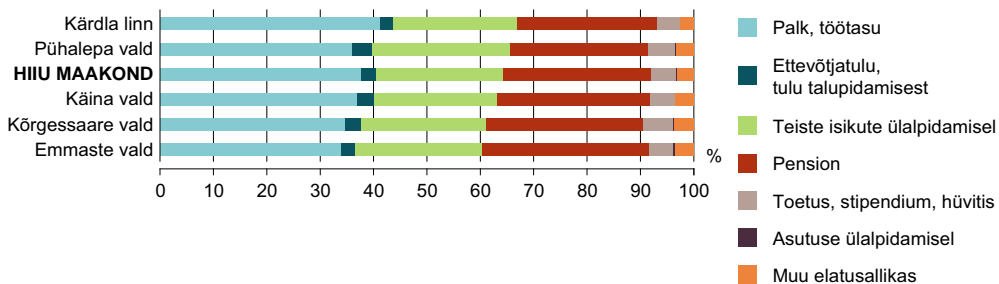
Üldiselt on Hiiumaa elanikkond sotsiaal-majandusliku seisundi poolest võrdlemisi ühtlane, vaid Kärdla linnas on palgatöötajate ja pensionäride suhe mõnevõrra soodsam kui valdades (joonis II-24). Töötus on Hiiumaa maakonnas riigi keskmisest veidi väiksem.

Joonis II-24. Vähemalt 15-aastased Hiiumaa maakonna Kärdla linna ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

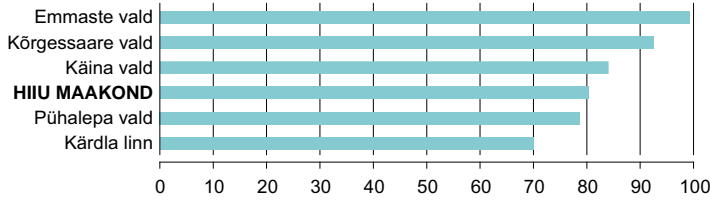

Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Selgubki, et elatusallikate poolest on Hiiumaa eripära ettevõtlusest (sh talupidamisest) elatavate inimeste suur osatähtsus (6%, s.o riigi kõrgeim) (joonis II-25). Palgast elatavate inimeste osatähtsuse järgi on hiidlased maakondade pingerea teises pooles ja seetõttu on ka toetussuhe siin märksa suurem kui Harjumaal – Emmaste vallas napilt alla 100. Soodsaim toetussuhe on Kärdla linnas – 70 (joonis II-26).

Joonis II-25. Hiiumaa maakonna Kärdla linna ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

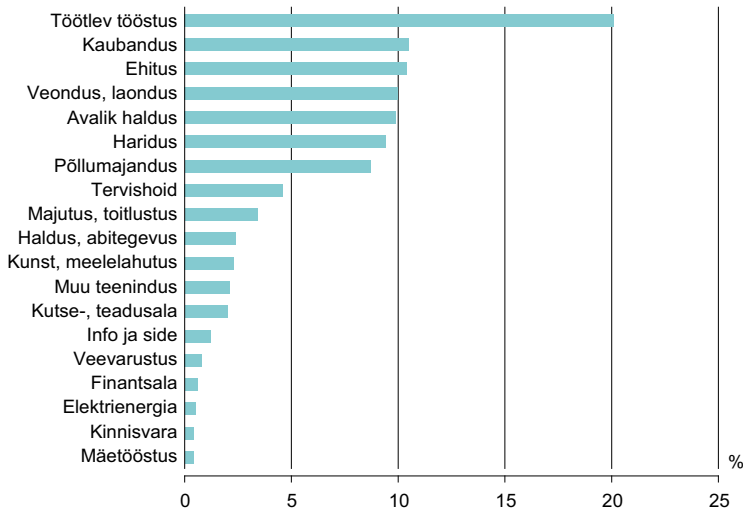
Joonis II-26. Toetussuhe Hiiu maakonna Kärkla linnas ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Hiiumaal on riigi keskmisest 2,4 korda rohkem hõivatuid põllumajanduses – see on iseloomulik suuremale osale maalise elanikkonnaga maakondadele (joonis II-27). Mõnevõrra rohkem on hõivatuid ka ehituse ja veonduse vallas. Üle poole vähem kui keskmiselt on Hiiumaal hõivatuid teaduse ning info ja side valdkonnas. Kaubanduses töötajate osatähtsus on kolmveerand keskmisest tasemest. Seevastu avalikus halduses töötab Hiiumaal keskmisest 40% rohkem inimesi – see iseloomustab väikeste valdadega maakondi.

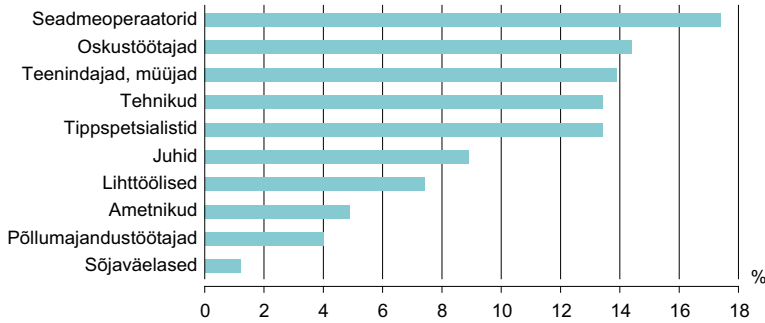
Joonis II-27. Vähemalt 15-aastased Hiiu maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Hiiumaa majanduse arengust ilmneb, et siin on ajalooliselt olnud mitu edukat ja oma aja kohta uuenduslikku tööstusettevõtet – 17. sajandi algul asutati nt Eesti vanim klaasikoda ja 20. sajandi algul esimene kunstiiduvabrik. Seetõttu polegi üllatav, et ametialadest on Hiiumaal võrdlemisi arvukalt esindatud seadme- ja masinaoperaatorid (riigi pooleteisekordne tase) (joonis II-28). Üsna tähtis on Hiiumaal ka põllumajandus, seetõttu on siin palju põllumajanduse oskustöötajad (2,5-kordne keskmine tase). Keskmisest vähem on tippspetsialiste (nagu kõigis maakondades peale Harju- ja Tartumaa), siiski ületab nende osatähtsus kolmveerandi riigi keskmisest.

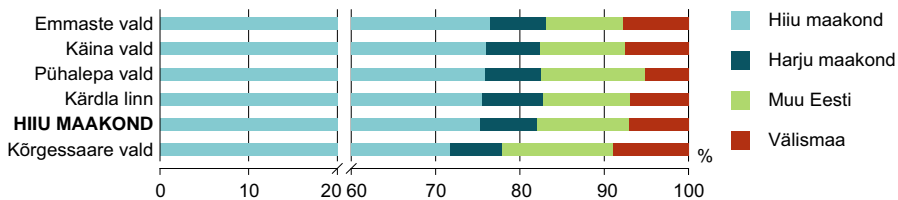
Joonis II-28. Vähemalt 15-aastased Hiiumaale töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

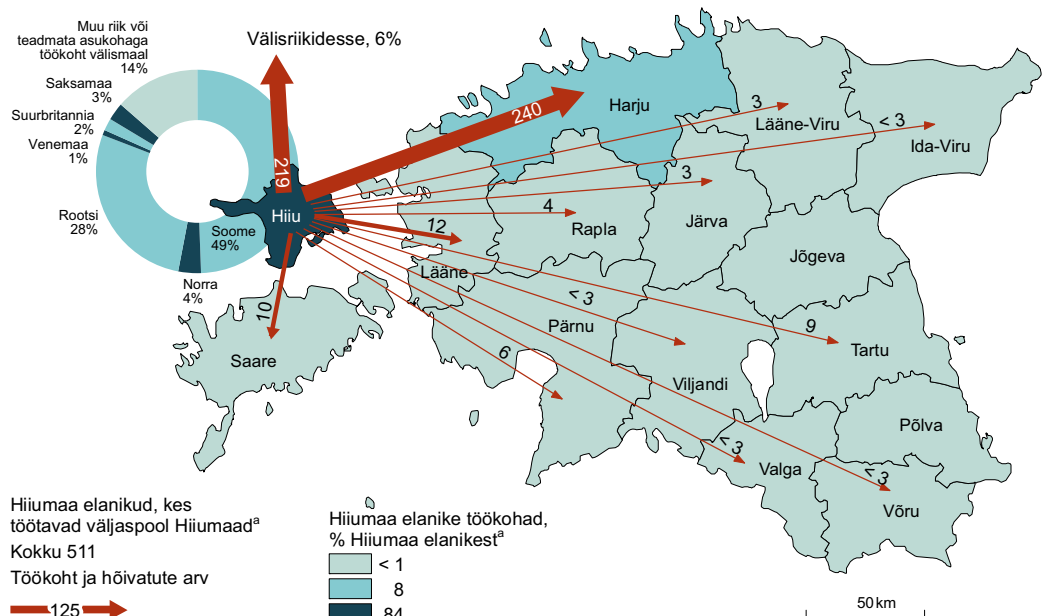
Tööränne

Hiiumaa hõivatutest töötab kodumaakonnas 75% (ehk keskmisest veidi vähem), Harjumaal 7%, mujal Eestis (sh teadmata maakonnas) 11% ja välismaal 6% (joonis II-29; kaart II-3).

Joonis IV-29. Hiiumaale töötajad Kärkla linna ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart II-3. Vähemalt 15-aastaste Hiiumaale töötajate tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

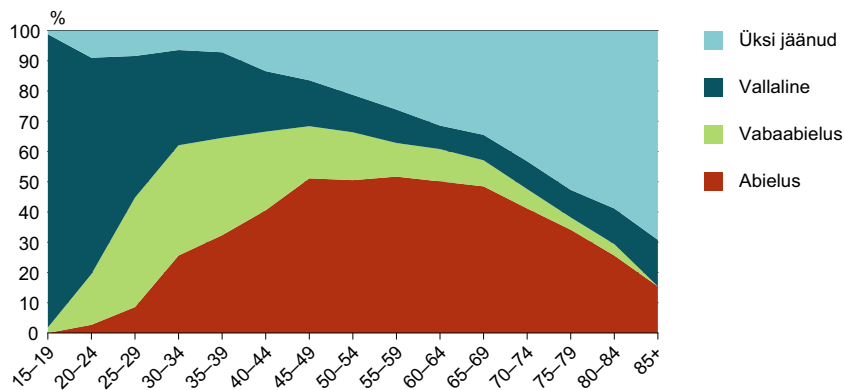
Välismaal töötada on Hiiumaal võrreldes teiste Eesti maakondadega populaarne, seda eriti noorte (15–29-aastaste) hulgas, piiri taga töötab 11% selle vanuserühma hõivatutest. Soome kõrval on sagedane sihtriik Rootsi, kus käib tööil ligi 2% Hiiumaa hõivatutest.

PEREKOND

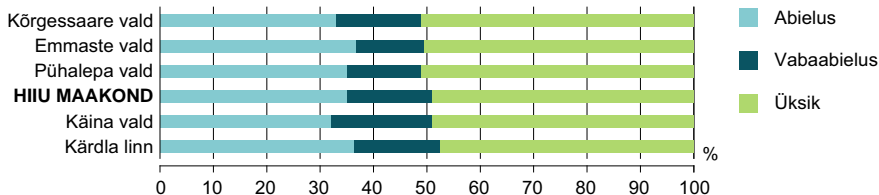
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Hiiumaal nagu mujalgi Eestis algab pere loomine 20. eluaastast, kuid üldjuhul sellega ei kiirustata. Kuni 30. eluaastani suureneb vabaabielus elavate inimeste osatähtsus, mis on mitu korda suurem seaduslikult abiellunute omast (joonis II-30). 30. eluaastast peale vabaabielude osatähtsus stabiliseerub ja 35. eluaastaks jõuab seaduslike abielude arvukus sellele järele. Pärast keskiga elavad inimesed pigem seaduslikus abielus, kuigi vabaabielu esineb ka nende vanuses. Kõigist Hiiumaa elanikest on seaduslikus abielus pisut üle kolmandiku, vabaabielus aga poole vähem – alla kuuendiku, ja peaaegu pooled hiidlased on kas veel üksikud (nende osatähtsus jääb eluõhtuks kümnendiku kanti) või üksikuks jäänud, viimaste osa kasvab alates 30. eluaastast pidevalt (joonis II-31).

Joonis II-30. Vähemalt 15-aastased Hiiumaa maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis II-31. Vähemalt 15-aastased Hiiumaa maakonna Kärda linn ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

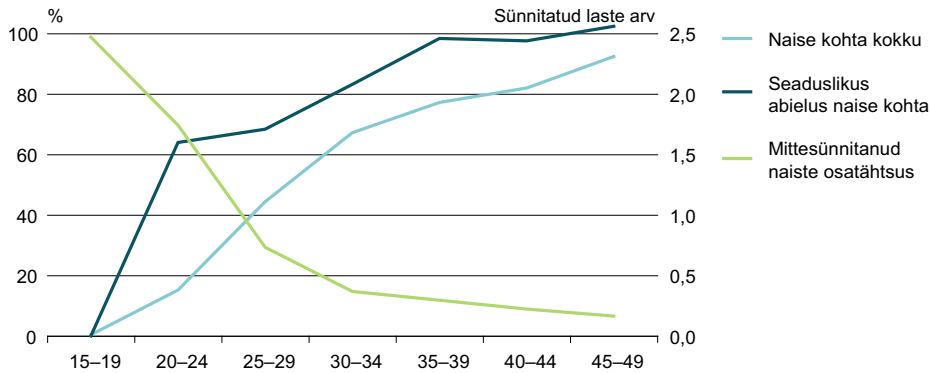

Sünnituskäitumine ja lapsed

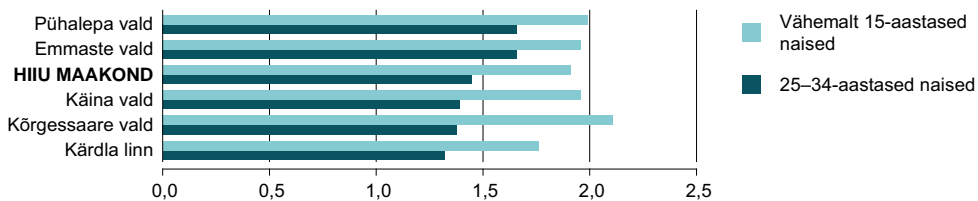
Hiiumaa maakonnas on seni lapsi sündinud Eesti kohta palju. Viljakast east väljunud 40–49-aastastel Hiiumaa naistel on keskmiselt 2,3 last, abielunaistel koguni üle 2,5 (joonis II-32).

Lastetuks on 45–49-aastastest Hiiumaa naistest jäänud alla kümnendiku. Ka keskmise sünnitatud laste arvu poolest vähemalt 15-aastase naise kohta on Hiiumaa Eesti maakondade hulgas üks edukamaid (joonis II-33).

Joonis II-32. Hiiu maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

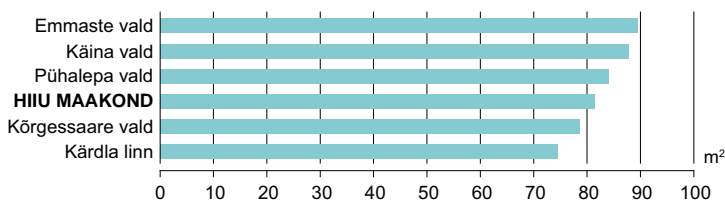
Joonis II-33. Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

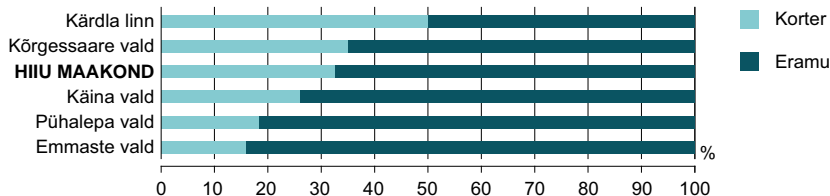
Hiiumaal paikneb 1,6% kõigist eluruumidega hoonetest Eesti pinnal, 0,8% eluruumidest ja 0,9% kogu elamispiinnast. Keskmine eluruumi suurus Hiiumaal on 82 m². Seega on siin eluruumid võrdlemisi avarad (joonis II-34).

Joonis II-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Hiiu maakonna Kärdla linnas ja valdades, 31.12.2011

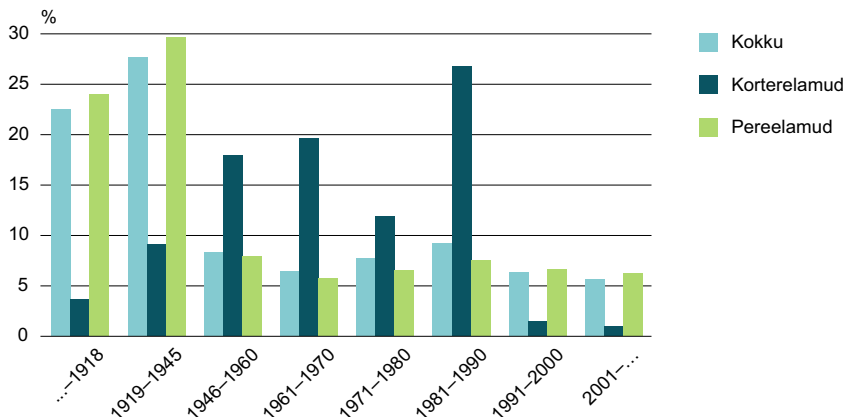
Avarad eluruumid paiknevad tüüpiliselt eramutes, mitte kortermajades. Hiiumaal ongi alla kolmandiku eluruumidest korterid (32,6%) ja võrdlemisi palju on traditsioonilisi talumaju (joonis II-35).

Joonis II-35. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

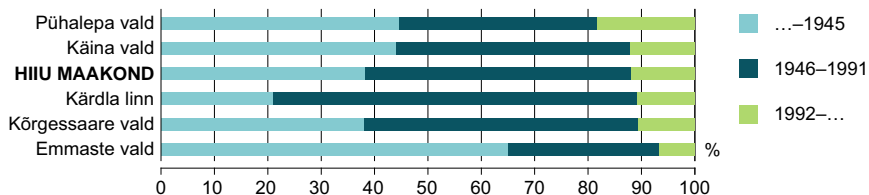

Hiiumaa nagu mitme muu maakonna elamuehitust iseloomustab murdepunkt 1960. aastatel, mil senini domineerinud eramuehitust tabas langus, mis kestis 70. aastate keskpaigani. Samal ajal hoogustunud kortermajade ehitus saavutas maksimumi 80. aastatel, langes järsult 90. aastatel. 2000. aastatel on Hiiumaa elamuehitus vaatamata rahvaarvu kahanemisele pigem kerges tõus (joonis II-36). Pärast taasiseseisvumist on kõige rohkem uusi eluruumi valminud Pühalepa vallas (joonis II-37).

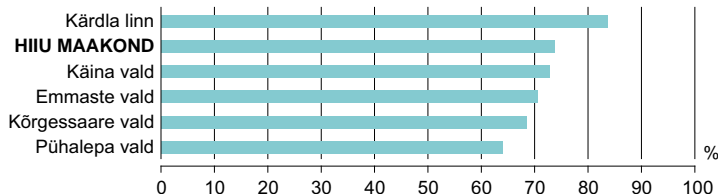
Joonis II-36. Hiiu maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

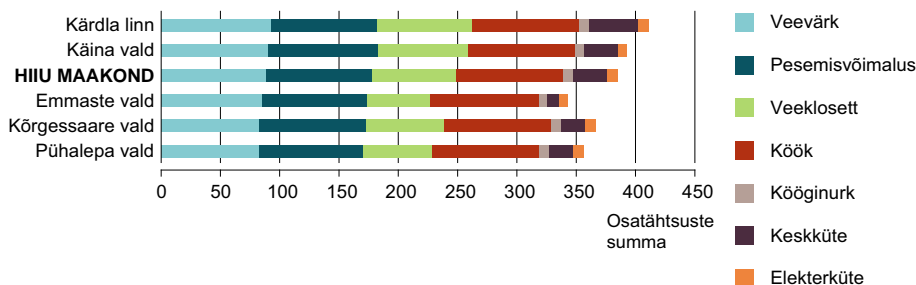
Joonis II-37. Hiiu maakonna Kärkla linna ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

Asustatud on Hiiumaa eluruumidest 74% (joonis II-38). Suure hulga eluruumide tühjaks jäämise peamine põhjus on viimaste kümnendite intensiivne väljaränne. Asustamata eluruumide hulgas on arvestatav hulk hooajati kasutatavaid eluruumi, sh suvekodusid. Eriti võib seda arvata Pühalepa valla kohta, kuhu on viimastel aastatel üsna palju uusi eluruumi ehitatud.

Joonis II-38. Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Veevärk on Hiiu maakonnas 88%-l, pesemisvõimalus (vanni või duši puudumisel arvestatakse ka sauna) aga 90%-l eluruumidest (joonis II-39). Ootuspäraselt on veevärgi ja veekloseti olemasolu poolest paremas seisus Kärdla linn. Enamasti on eluruumides köök (91%-l), kuid 9%-l on kööginišš. Keskküttega on vaid 41% Kärdla ja 29% kogu Hiiu maakonna eluruumidest, elektriga köetakse 6% eluruumidest.

Joonis II-39. Hiiu maakonna Kärdla linna ja valdade tavaeluruumid tehnavarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Hiiumaa, Eesti väiksem maakond, paikneb samanimelisel saarel, olles seega meretagune maakond, mida seob teiste maakondadega vaid mere- ja õhutee, kusjuures peamine on regulaarne parvlaevaühendus. Hiiumaa pindala on 1023 m² ehk 2,2% Eesti maismaa pinnast, ja siin elab 8482 püsielanikku, s.o 0,7% Eesti rahvastikust. Hiiumaa rahvaarv on ligi kolm korda väiksem ja pindala üle kahe korra väiksem kui Eesti suuruselt teises maakonnas Läänemaal. Ka asustustihedus on Hiiumaal Eesti väiksem – siin elab vaid kaheksa inimest ruutkilomeetril.

Hiiumaal elab rahvuse ja emakeele poolest väga homogeenne rahvastik – siinsetest elanikest 98,5% on eestlased ja ligi 99% peab eesti keelt oma emakeeleks. Üle 99% Hiiumaa elanikest on Eesti kodanikud, seejuures 98% on Eestis sündinud ja ligi 98% kuulub põliselanike hulka.

Viimase 12 aasta jooksul on Hiiumaa negatiivse iibe ja väljarände tagajärjel kaotanud ligi 19% elanikest, kusjuures arvestatakse nii välis- kui ka riigisisest rännet. See on kõigi maakondade suurim rahvastikukadu ning selle tagajärjel on paigast nihkunud tähtsad rahvastikunäitajad. Siiski on Hiiumaa elanikkond (hoolimata maakonna väiksusest) võrreldes teiste Eesti maakondadega võrdlemisi truu oma kodukohale, 55% Hiiumaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi kodusaaarel.

Religiooni suhtutakse Hiiumaal võrdlemisi leigelt, usku peab omaks vaid 17% rahvastikust, kusjuures ülekaalukalt eelistatuim on luterlus ja teisel kohal baptisim.

Haridustaseme poolest on Hiiumaa maakondade järjestuses keskmiste hulgas. Kõige rohkem elab siin kesk- ja kutseharidusega inimesi, kõrgharidusega inimesi on riigi keskmisest tasemest vähem. Meeste ja naiste haridustaseme erinevus on suur nagu enamikus maakondades – kõrgharidusega mehi on keskmiselt poole vähem kui sama haridustasemega naisi.

Hiiumaa elanike võõrkeelte oskus on keskmine. Vene keelt oskab enamik vähemalt 30-aastaseid, seevastu alla 30-aastastest oskab üle 80% inglise keelt. Ainult oma emakeelt kõnelevaid tööealisi inimesi on Hiiumaal alla viiendiku. Murdekeelt – sagedamini saarte murret – kõneleb Hiiumaal 17% inimestest.

Hiiumaa, kus elanike keskmine vanus on üle 43 aasta ja mediaanvanus 45 aastat, kuulub üsna eaka elanikkonnaga maakondade hulka. Siiski on Hiiumaa tervisenäitajate poolest keskmiste hulgas. Pikaajalise haigusega inimeste elanikkonnas on Hiiumaal 32% (riigi keskmine on 30%). Ka tervisest tingitud igapäevaelu piiranguid on siin Eesti keskmisest (28%) vaid pisut rohkem (30%-l inimestest). Oodatav eluiga on Hiiumaa meestel (70 aastat) ja naistel (81 aastat) üsna lähedane Eesti keskmisele, alates sünnihetkest tervena elada jäänud aastate arvu poolest (meestel 51, naistel 56) on Hiiumaa maakondade pingereas keskmisest pisut kõrgemal kohal.

Palgatöötajaid on Hiiumaal riigi keskmisest vähem, kuid pisut rohkem on ettevõtjaid ja õppureid. Keskmisest palju rohkem on pensionäre: 30% rahvastikust. Elatusallikate puhul on Hiiumaa eripära ettevõtlusest (sh talupidamisest) elatuvate inimeste riigi kõrgeim osatähtsus (6%). Tegevusaladest on Hiiumaal esikohal töötlev tööstus, kus leiab tööd viiendik maakonna hõivatutest. Keskmisest märksa rohkem on hõivatuid põllumajanduses ja avalikus halduses. Ametialadest on Hiiumaal võrdlemisi arvukalt esindatud seadme- ja masinaoperaatorid. Kodumaakonnas töötab kolmveerand Hiiumaa hõivatutest, 7% töötab Harjumaal. Välismaal – Soome kõrval ka Rootsis – töötada on võrdlemisi populaarne.

Hiidlased pereloomisega eriti ei kiirusta, peaaegu pooled neist on kas veel üksikud või juba üksikuks jäänud. Siiski, keskmise sünnitatud laste arvu poolest vähemalt 15-aastase naise kohta on Hiiumaa Eesti maakondadest üks edukamaid.

Hiidlased elavad enamasti eramutes, millest suur osa on aga vanad talutared. Vaid kolmandik eluruumidest paikneb kortermajas. Eluruumid on võrdlemisi avarad, ent kümnendikus puudub veevõrk ja pesemisvõimalus. Veerand Hiiumaa eluruumidest seisab tühjalt.

III IDA-VIRUMAA

IDA-VIRUMAAST ÜLDISELT

Ida-Virumaa paikneb Eesti mandri kirdeosas ja moodustab idapoolse osa Eesti ühest põlismaakonnast – Virumaast. Ida-Virumaa piirneb läänes Lääne-Viru ja edelas Jõgeva maakonnaga. Ida-Virumaa on piirimaakond – selle idapiir on ühtlasi Eesti riigi ja alates 2004. aastast ka Euroopa Liidu idapiir.

Aegade jooksul on Ida-Virumaal tehtud mitu haldusmuudatust. Alates maakondade moodustamisest 1990. aastal ei ole maakonna piir muutunud.

Ida-Viru maakonna arengut on palju mõjutanud II maailmasõja aegsed lahingud ning kaevanduste ja tööstuse tööjõuvajaduste rahuldamiseks 1945. aastal alanud massiivne immigratsioon Nõukogude Liidu eri piirkondadest. See muutis täies ulatuses Ida-Virumaa rahvastiku koosseisu.

Intensiivne kaevandus on oluliselt muutnud ka Ida-Virumaa maastikupilti. Kuigi enam ei ilmesta seda tossavad ja haisvad tehisevulkanid, on tuhamäed senini siinse maastiku eripära, kusjuures osa neist on metsastatud või kasutusel ekstreemspordi- ja turismiobjektidena.

Ida-Virumaa looduse omapärad on pankrannik, mis Ontikal saavutab oma maksimaalse kõrguse 56,5 meetrit, hulk kärestikulisi merre suubuvaid jõgesid ja rohkesti järvi. Maakonna idaosas on Alutaguse metsamassiiv, kagust piirab maakonda Peipsi järv, millel samuti kui merel on pikk liivarand.

Ida-Virumaa pindala on 3364 km² (7,5% Eesti maismaast) ja rahvaarv 149 172 (11,5% Eesti rahvastikust). Pindala poolest on Ida-Virumaa Eestis viiendal ja rahvaarvu poolest kolmandal kohal (Harju- ja Tartumaa järel). Ida-Virumaa elanikkonnast suurem osa – 87% – elab linnades (arvestatud on ka vallasisest Jõhvi linna), seega on Ida-Virumaa Eesti linnastunuim maakond. Kuigi linnad on tekkinud suuresti tänu mäe-, keemia ja energeetikatööstuse intensiivsele arendamisele nõukogude ajal, on nad siiski üsna eripalgelised.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Ida-Virumaal seitse omavalitsuslikku linna ja 16 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kuus omavalitsuslikku linna ja 16 valda (tabel III-1; kaart III-1). Ida-Virumaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, 14 alevikku ja 208 küla.

Ida-Virumaa administratiivne keskus on vallasisene linn Jõhvi – 10 775 elanikuga üks väiksemaid maakonnalinnu, Ida-Virumaa suuruselt neljas linn Narva, Kohtla-Järve ja Sillamäe järel. Jõhvit mainiti kihelkonnakeskusena esimest korda 1354. aastal, aleviks sai see 1917. ja linnaks 1938. aastal.

Ida-Virumaa suurim linn on Narva (58 663 elanikku). Muinasaegset asulakohta mainiti ilmselt esimest korda 12. sajandil vene kroonikas; Muinas-Eesti linnuse kohale ehitasid taanlased 13. sajandil uue linnuse. Narva staatuse piirilinnana on olnud alati eripärane. 16. sajandist kuulus Narva Rootsile, pärast Põhjasõda aga Venemaale, Peterburi kubermangu. 1917. aastal otsustas linnarahvas hääletusel Narva ja Ivangorodi ühinemise Eestiga. Narva elanikkond on kogu oma eksistentsi ajal olnud mitmerahvuseline, kuid 1922. ja 1934. aasta rahvaloenduste andmetel olid eestlased siin enamuses. Narva linn kannatas sõja ja okupatsioonide tõttu Eesti linnadest kõige enam: linn pommitati maatas ja pärast Eesti taasokupeerimist Nõukogude võimu poolt ei lubatud endistel narvalastel linna tagasi elama asuda.

Ülejäänud Ida-Virumaa linnad on üsna noored ja nende teke on seotud Ida-Virumaa kui kaevandus- ja tööstuspiirkonna arenguga. Nõukogude ajal tekkinud linnadest suurim on Kohtla ja Järve külade kohale tekkinud Kohtla-Järve (37 201 elanikku), mida esimest korda mainiti 1240. aastal ja mis sai linnaks 1946. aastal. Kohtla-Järve eripära on kuus eraldiseisvat linnaosa, mille omavaheline kaugus ulatub mõnekümne kilomeetrini. See on pärand kunagisest Kohtla-Järve linnapiirkonnast.

Suuruselt järgmine on Sillamäe (14 252 elanikku), mis sai linnaõigused 1957. aastal. Kõrtsikohana on seda mainitud 16. sajandi alguses. 1920. aastate lõpul arendati Sillamäed tööstus- ja

sadamalinnana, kuid seejärel purustati linn sõjas. 1945. aastal sai siin erilise hoo keemiatööstus, kusjuures selle põhistiimul oli uraanimaagi avastamine. Sillamäed ehitasid vangid ja immigrandid Nõukogude Liidu teistest piirkondadest, kusjuures aastail 1947–1991 oli Sillamäe kinnine linn, kuhu eestlastel juurdepääs põhimõtteliselt puudus.

Ida-Virumaal hakati põlevkivi kaevandama ja töötleva juba 1918. aastal ja see tegevusvaldkond arenes Eesti Vabariigis, kus põlevkivi kasutati kütteks ja õlitoormeks. Sel ajal asutati Ida-Virumaale Kiviõli ja Küttejõu asulad. Praegune Kiviõli linn (5634 elanikku) rajati aastal 1922, linnaõigused sai see aastal 1946.

Kuurortlinnana arenes Narva-Jõesuu (2632 elanikku; varasem nimetus Hungerburg, tõlkes Näljalinn), mille ajalugu on sama kirju kui „emalinnal“ Narvalgi: üks hiilgeaegu oli 19. sajandi lõpul, mil linnast kujunes Peterburi kõrgkihi kuurort; sihipäraselt arendati kauni liivarannaga Narva-Jõesuud (mis sai aleviõigused 1890. aastal) kui puhkusekohta ka Eesti Vabariigis, kus mitu korda kaaluti alevile linnaõiguste andmist ja selle nime muutmist. Linnaõigused sai Narva-Jõesuu siiski alles 1993. aastal.

Ida-Virumaa väikseim linn on Püssi vallasine linn (1083 elanikku). Püssit mainiti esimest korda 15. sajandil, aleviks sai see aastal 1954 ja linnaks aastal 1993.

RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Ida-Virumaa elanikkonnast elab linnades 87%. Asustustihedus on maakonnas üsna suur – ruutkilomeetri kohta 44 inimest, selle näitaja poolest on Ida-Virumaa Harju- ja Tartumaa järel kolmas. Selle põhjus on kindlasti siinne Eesti suurim linnaelanike osatähtsus. Viimase tosina aasta jooksul on Ida-Virumaa kaotanud elanikkonnast 17%, mis on ülejäänud maakondadega võrreldes üpriski suur kadu (joonis III-1; kaart III-2). Elanikke on kaotanud enamik Ida-Virumaa valdu, kõige enam aga Püssi, Kiviõli ja Kohtla-Järve – vastavalt 42%, 24% ja 22%. Elanikkond on ligi kolmandiku võrra vähenenud ka Sonda ja Tudulinna vallas, ainus elanikke pisut juurde võitnud vald on Lüganuse.

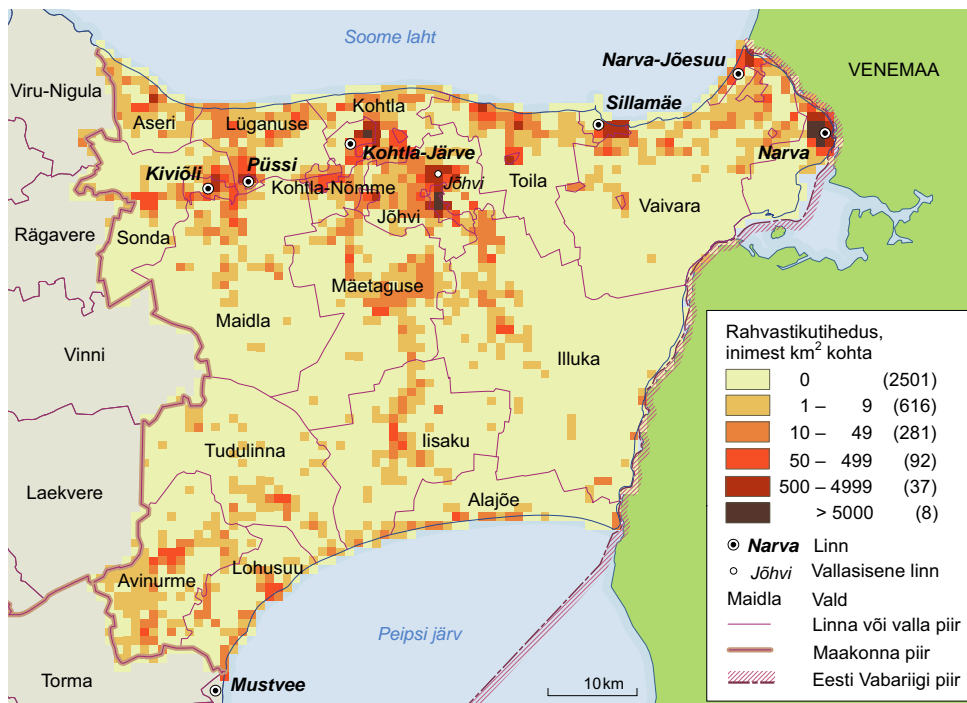
Tabel III-1. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
IDA-VIRU MAAKOND	149 172	3 364,05	44,3
Kiviõli linn	5 634	11,75	479,5
Kohtla-Järve linn	37 201	41,77	890,6
Narva linn	58 663	84,54	693,9
Narva-Jõesuu linn	2 632	11,03	238,6
Püssi linn	1 083	2,10	515,7
Sillamäe linn	14 252	10,54	1 352,2
Alajõe vald	320	109,61	2,9
Aseri vald	1 807	67,14	26,9
Avinurme vald	1 305	193,62	6,7
Iisaku vald	1 182	257,62	4,6
Illuka vald	868	543,82	1,6
Jõhvi vald	12 739	124,06	102,7
<i>Jõhvi vallasine linn</i>	10 775	7,55	1 427,2

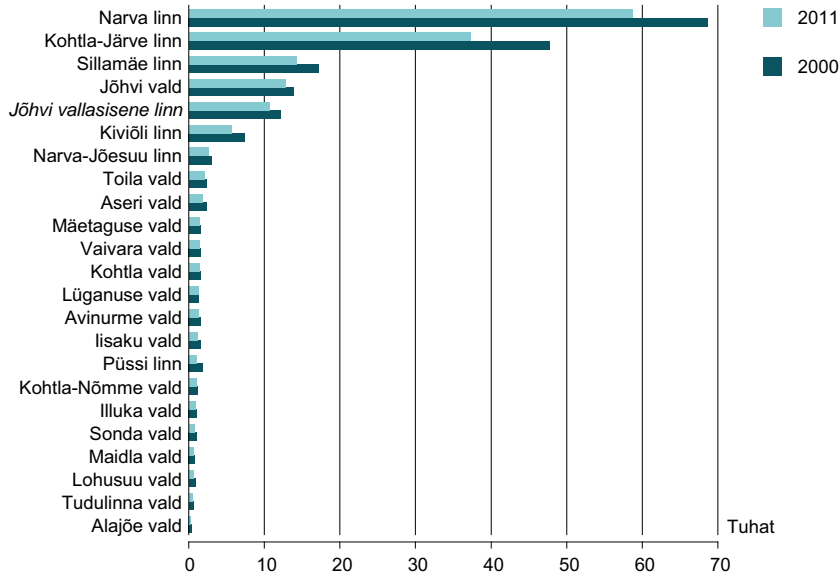
Tabel III-1. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Järg Rahvastikutihedus, inimest/km ²
Kohtla vald	1 399	101,56	13,8
Kohtla-Nõmme vald	1 032	4,64	222,4
Lohusuu vald	687	103,28	6,7
Lüganuse vald	1 363	104,57	13
Maidla vald	702	332,30	2,1
Mäetaguse vald	1 452	285,04	5,1
Sonda vald	784	148,08	5,3
Toila vald	2 176	159,66	13,6
Tudulinna vald	462	269,38	1,7
Vaivara vald	1 429	397,97	3,6

Kaart III-1. Ida-Viru maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

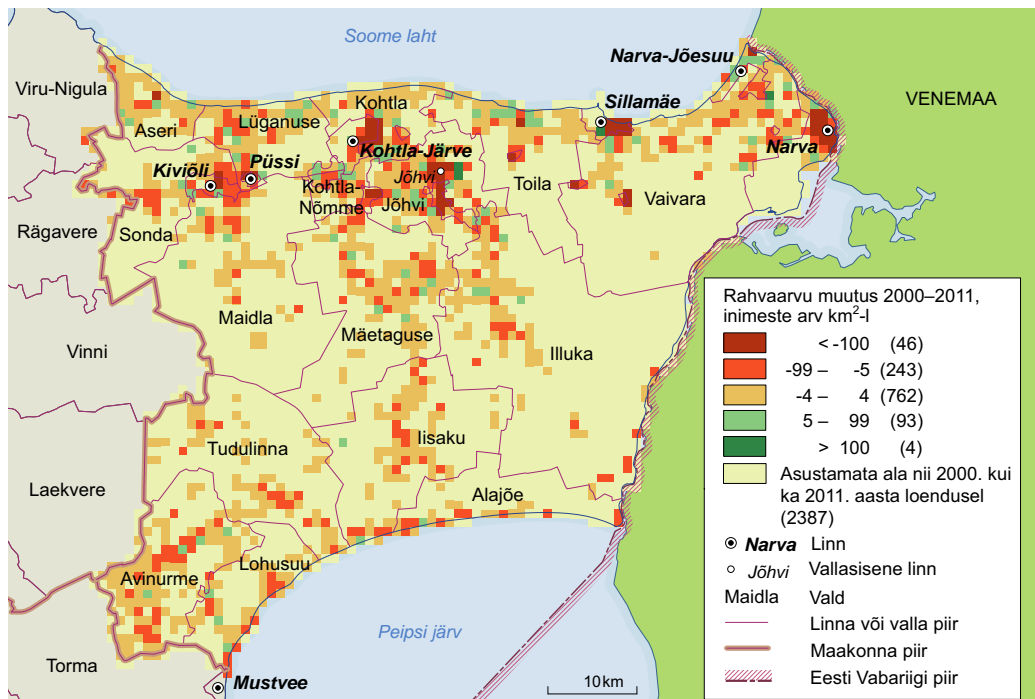

Joonis III-1. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

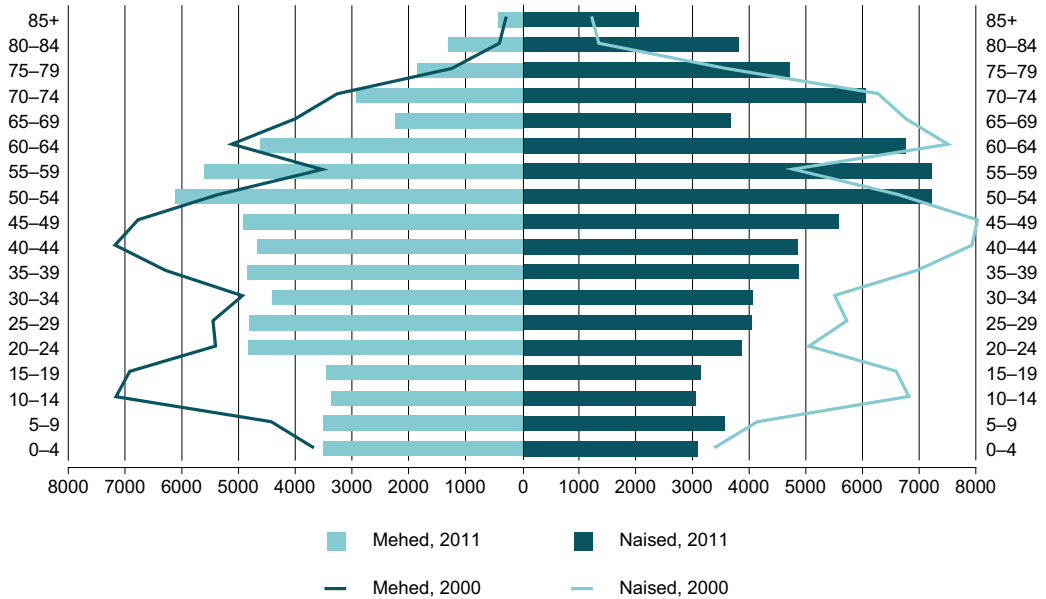
Kaart III-2. Ida-Viru maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

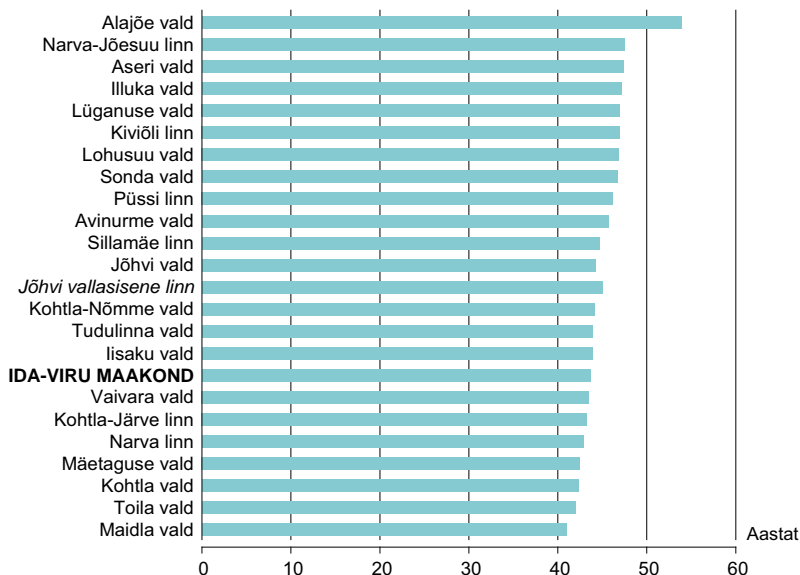
RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Pooled Ida-Virumaa naised on alla 50-aastased, pooled aga vähemalt 50-aastased. Seda asjaolu kinnitab Ida-Virumaa elanikkonna vanusjaotust kirjeldav rahvastikupüramiid, kus alla 20-aastastele vastavad jooned on lühikesed, 50–60-aastaste arvukust kujutavad jooned aga üle kahe korra pikemad (joonis III-2).

Joonis III-2. Ida-Viru maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis III-3. Elanike keskmine vanus Ida-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

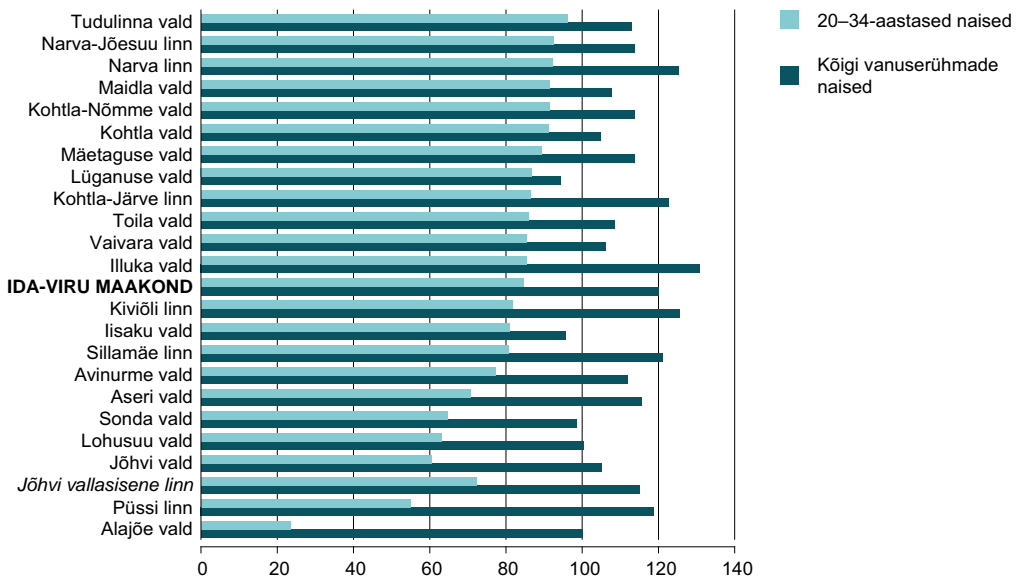

Ida-Virumaa elanikkonna keskmine vanus on Eesti keskmisest ligi kolme aasta võrra kõrgem, s.o 43,1 aastat (joonis III-3). Meeste ja naiste keskmine vanus erineb seitsme aasta võrra. Riigi kõrgeim on ka mediaanvanus – 46 aastat, naistel koguni 50 aastat.

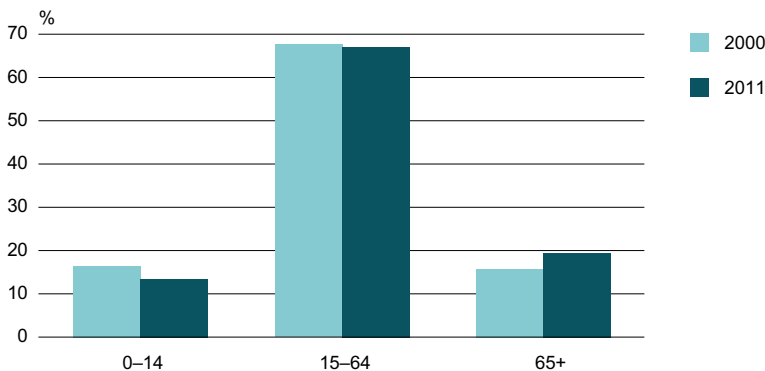
Naisi elab Ida-Virumaal keskmisest pisut enam – 100 mehe kohta 120 (joonis III-4). Tasakaalust väljas on aga noorte – 20–34-aastaste meeste ja naiste arvuline vahekord. Selles vanuses naisi on Ida-Virumaal vaid 85% samaealiste meeste arvust. Nähtavasti on ka Ida-Virumaalt kõige aktiivsemalt lahkunud noored õppimisealised naised, kusjuures noori naisi on kaotanud kõige enam maavallad.

Vanuserühmade vahekord on Ida-Virumaal muutunud nagu mujalgi Eestis. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) enam-vähem võrdselt, siis nüüd on laste arv ja osatähtsus märgatavalt kahanenud. Eakate osatähtsus läheneb 20%-le (joonis III-5).

Joonis III-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Ida-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis III-5. Ida-Viru maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

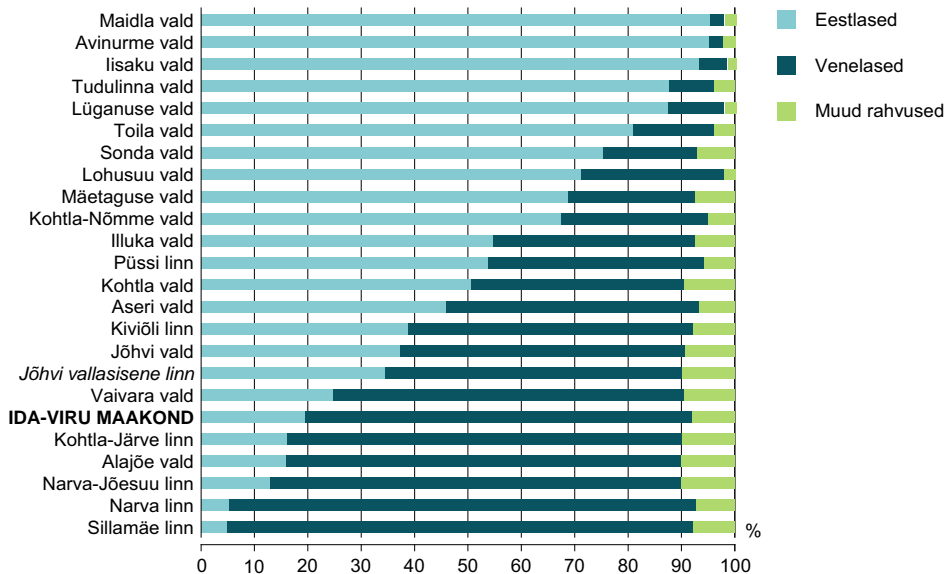

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

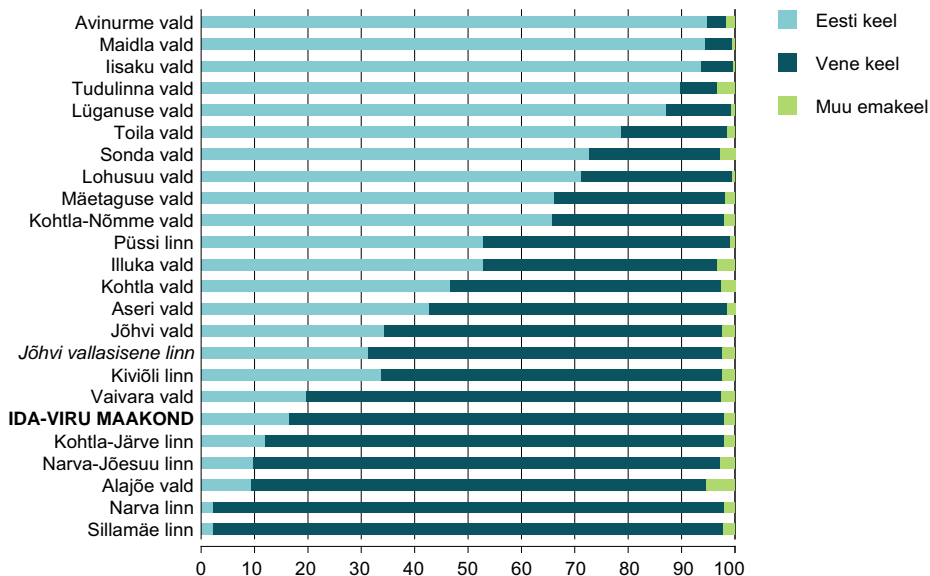
Rahvus ja emakeel

Ida-Virumaa rahvastikupilt on nõukogude ajal põhjalikult muutunud: eestikeelse maalise asustusega piirkonnast, kus vaid Narva linnas elas muudest rahvustest inimesi, sh ka venelasi, sai 50 aasta jooksul domineerivalt venekeelne ja linnastunud piirkond, kus eestlaste osatähtsus elanikkonnas on kahanenud viiendikuni (joonis III-6). Praegu on Ida-Virumaa linnade elanikud enamasti venelased, eestlasi elab rohkem vaid maavaldades.

Joonis III-6. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis III-7. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

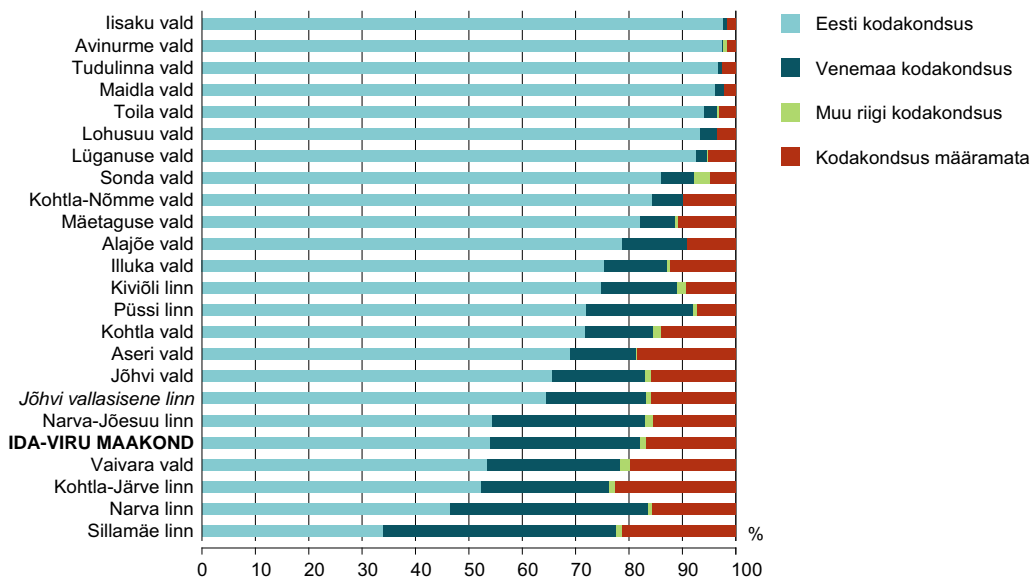
Erinevalt kõigist teistest Eesti maakondadest eestlaste osatähtsus Ida-Virumaal loenduste vahel ei suurenenud, vaid vähenes 20%-st 19,5%-ni. Peeaegu täielikult venekeelsed on siiani Sillamäe ja Narva linn, kuhu nõukogude ajal eestlased ei saanudki asuda.

Ootuspäraselt on Ida-Viru maakond valdavalt venekeelne: vene keelt peab emakeeleks 81,6% Ida-Viru elanikest, see tähendab, et venekeelses keskkonnas peab vene keelt oma emakeeleks ka osa neist inimestest, kes ennast rahvuselt eestlasteks loevad (joonis III-7).

Kodakondsus ja sünnikoht

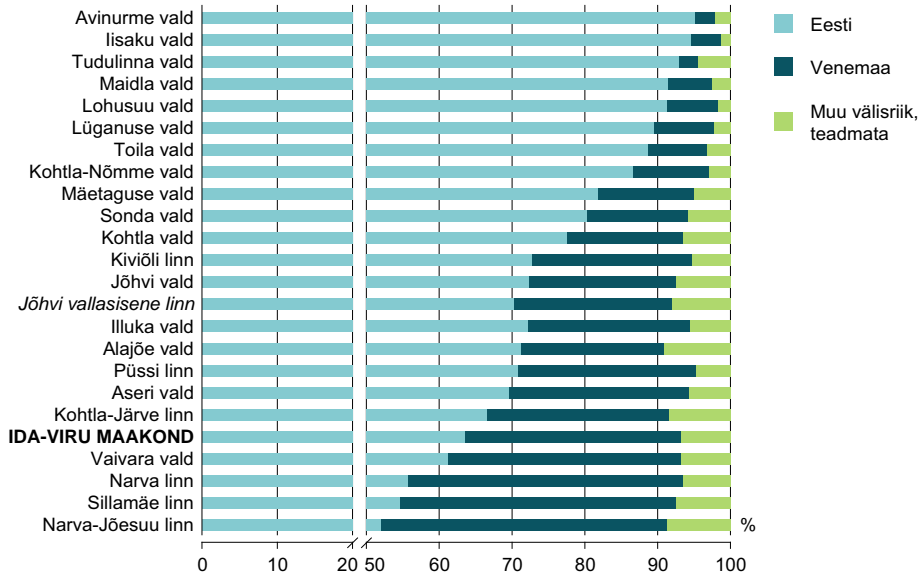
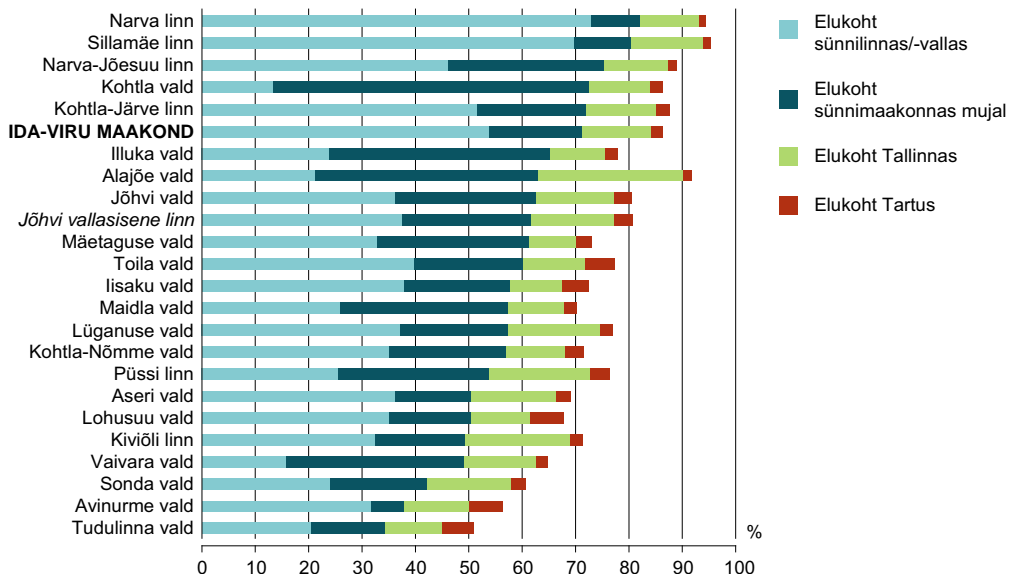
Ka kodakondsuse poolest erinevad Ida-Viru maakonna elanikud ülejäänud Eesti maakondade elanikest tunduvalt. Eesti kodanikke elab siin pisut üle poole, 54%. 28% elanikest on Venemaa kodanikud, 17% elanike kodakondsus on määramata. Alla poole elanikest on Eesti kodakondsusega Narva ja Sillamäe linnas, mujal on enamik elanikke siiski Eesti kodanikud (joonis III-8).

Joonis III-8. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

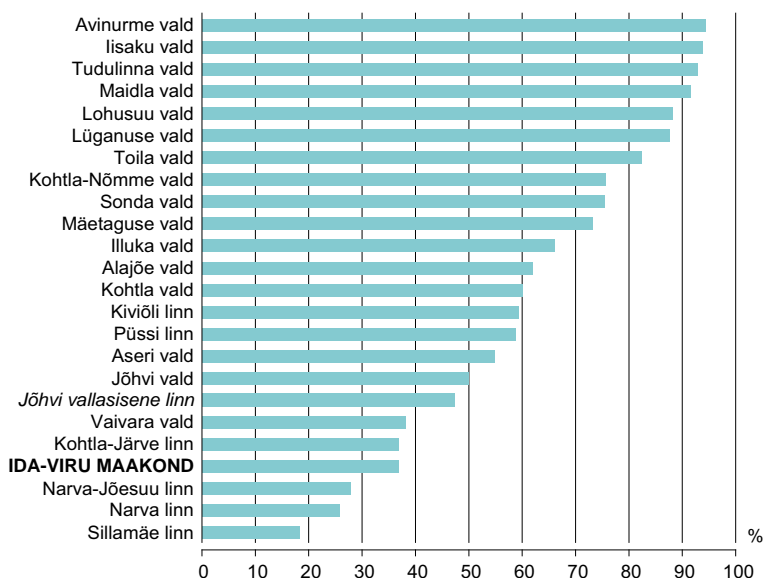
Ligi kaks kolmandikku Ida-Virumaa rahvastikust on Eestis sündinud, Venemaal ja mujal välismaal sündinuid on vastavalt 30% ja 7%. Väljaspool Eestit sündinuid elab kõige rohkem Narva-Jõesuu, Sillamäe ja Narva linnas (joonis III-9).

Ida-Virumaa elanikkond on aga võrdlemisi paikne. Selles maakonnas sündinud Eesti püsielanikest elab siiani Ida-Virumaal üle 70%, kusjuures üle poole, 54%, elab sünnilinnas või -vallas. Tallinnasse on kolinud 13% Ida-Virumaal sündinud Eesti elanikest (joonis III-10).

Joonis III-9. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Joonis III-10. Ida-Viru maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Ootuspäraselt on põlisrahvastiku osatähtsus Ida-Virumaal väiksem kui mujal Eestis, jäädes alla 40%. Kõige väiksem on põlisrahvastiku osatähtsus Sillamäel – alla viiendiku, 20% ja 30% vahel on see ka Narvas ja Narva-Jõesuus (joonis III-11).

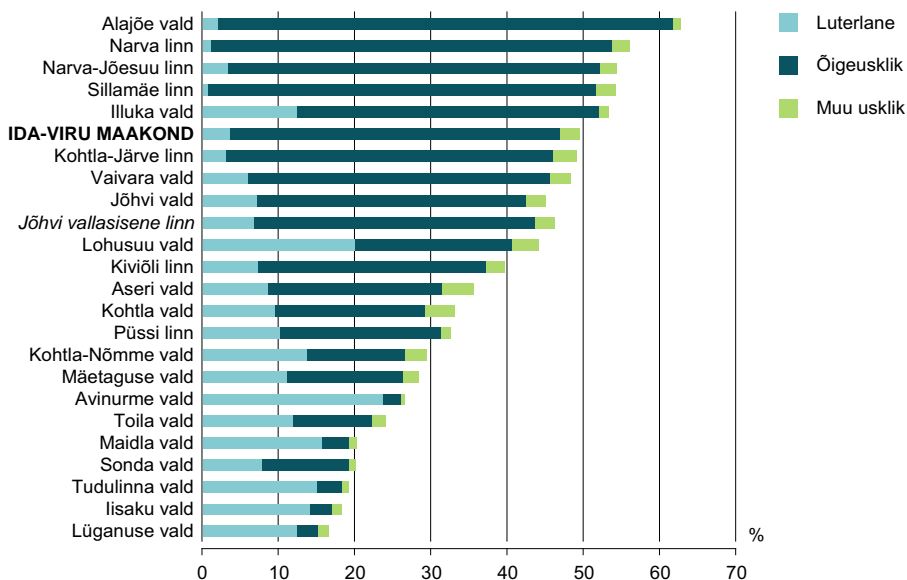
Joonis III-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Ida-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Ida-Virumaa on Eesti kõige religioossem maakond, usklikke on siin ligi pool elanikkonnast. Suurem osa neist tunnistab õigeusku (joonis III-12). Eestikeelsetes maavaldades on usklikke märksa vähem ja neis domineerib üldiselt luterlus. Üle poole elanikest on usklikud Narva, Narva-Jõesuu ja Sillamäe linnas, samuti Alajõe ja Illuka vallas. Illuka vallas asub Pühtitsa Jumalaema Uinumise Stavropigiaalne Naisklooster. Vallas on ka arvestatav luterlaste kogukond.

Joonis III-12. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

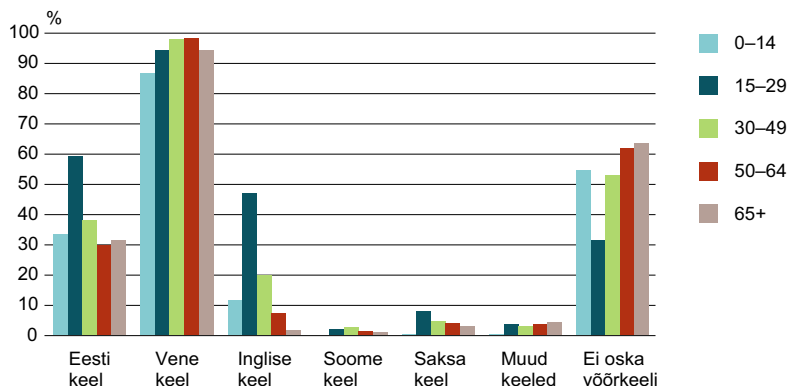

Võõrkeelte ja murrete oskus

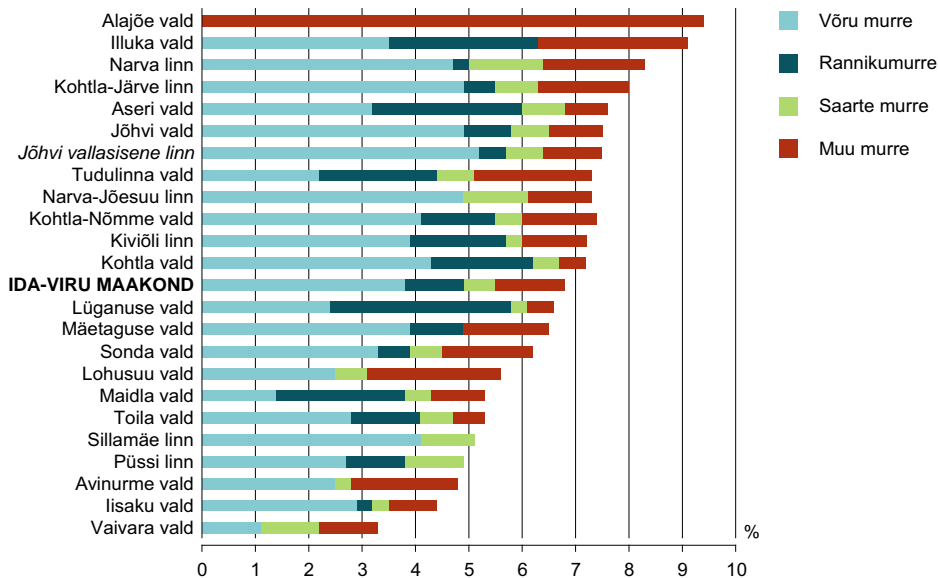
Võõrkeelte oskuse poolest on Ida-Virumaa elanikkond tagasihoidlik (joonis III-13). Eesti keelt oskab 30–64-aastastest alla 40%. Vene keelt oskavad peaaegu kõik, teisi võõrkeeli osatakse vähe, 15–29-aastastest pooled oskavad siiski inglise keelt.

Murdekeelt oskab vaid 7% Ida-Viru eestikeelsetest elanikest, üle poole neist tunneb Võru murret (joonis III-14). Kohalikku rannikumurret teavad võrdlemisi vähesed.

Joonis III-13. Ida-Viru maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis III-14. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

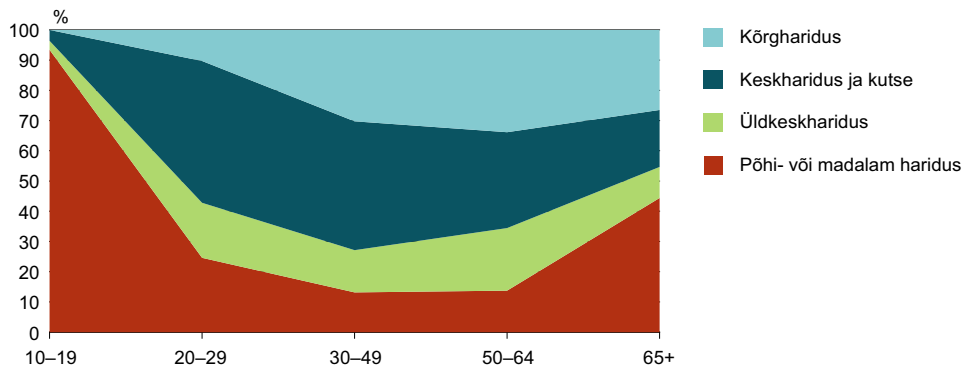

HARIDUS JA TERVIS

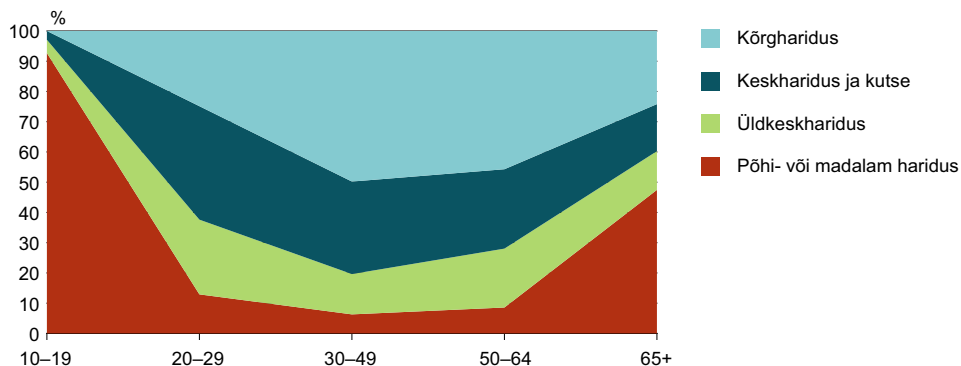
Omandatud haridustase

Haridustase on Eestis üldiselt kõrge, kusjuures Ida-Virumaa elanikkond kuulub Eesti haritumate hulka, seda just kõrgema haridusega inimeste osatähtsuse poolest. Meeste ja naiste haridustase on siingi väga erinev, eriti nooremates põlvkondades (joonised III-15 ja III-16). Kõige rohkem kõrgharitud on 30–49-aastaste naiste hulgas. Kõige rohkem kõrgharidusega mehi on 50–64-aastaste hulgas.

Joonis III-15. Ida-Viru maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

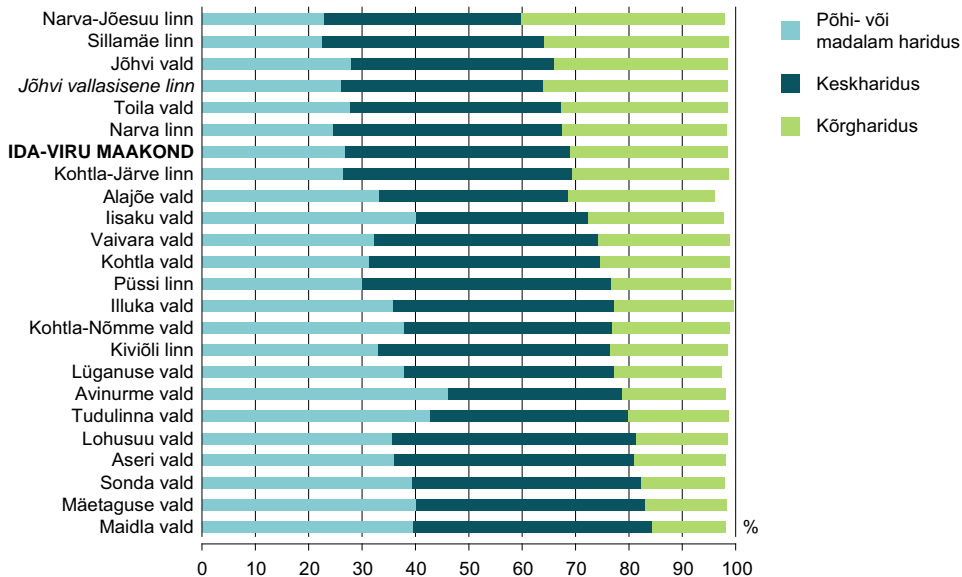

Joonis III-16. Ida-Viru maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Ootuspäraselt on kõrgharitudite osatähtsuse poolest esirinnas linnad, kuid tähelepanuväärne on, et kõige rohkem kõrgharidusega inimesi elab eaka elanikkonnaga Narva-Jõesuus (joonis III-17). Nähtavasti on sellest kujunenud haritud venekeelsete pensionäride elupiirkond.

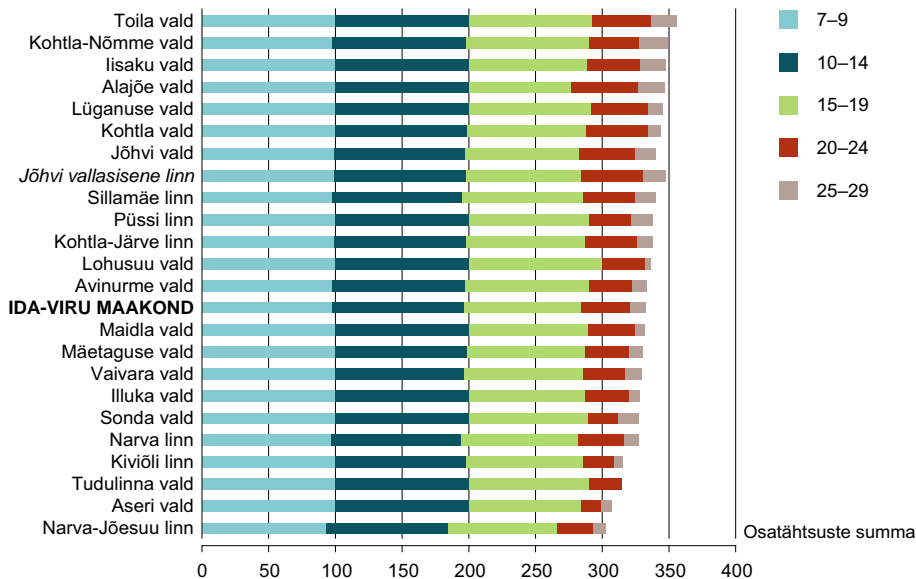
Joonis III-17. Vähemalt kümneaastased Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

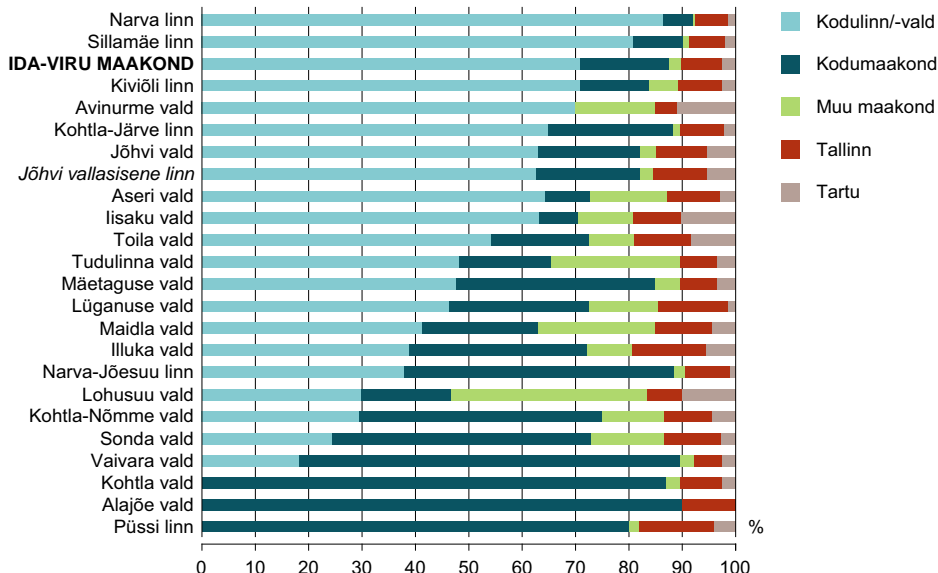
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Ida-Virumaa noori, ent vanemate (20–24-aastaste) õppurite osatähtsus on Eesti keskmisest (45%) märksa väiksem (36%) (joonis III-18). Ilmselt on siin põhjus Ida-Virumaal paiknevate kõrgkoolide (kolledžite) võrdlemisi kitsas erialavalik.

Joonis III-18. Õppivate noorte osatähtsus Ida-Viru maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Elukohaga samas linnas või vallas õpib 71% ja samas maakonnas 87% Ida-Virumaa noortest – see on riigi parim tulemus Harju- ja Tartumaa järel (joonis III-19). Seevastu Tallinnas ja Tartus (vastavalt 7% ja 3%) õpib Ida-Virumaa noori suhteliselt vähem kui enamiku teiste maakondade puhul. Oma vallas/linnas ei saa õppida Alajõe ja Kohtla valla ning Püssi linna noored, sest neis puudub kool.

Joonis III-19. Õppivate noorte osatähtsus Ida-Viru maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Ida-Virumaa, kus elanike keskmine vanus on ligi 44 ja mediaanvanus 46 aastat, on Eesti eakaima elanikkonnaga maakond. Seega on ka tervisenäitajad pigem halvad. Ka oodatav eluiga on Ida-Virumaal teiste Eesti maakondadega võrreldes suhteliselt lühike.

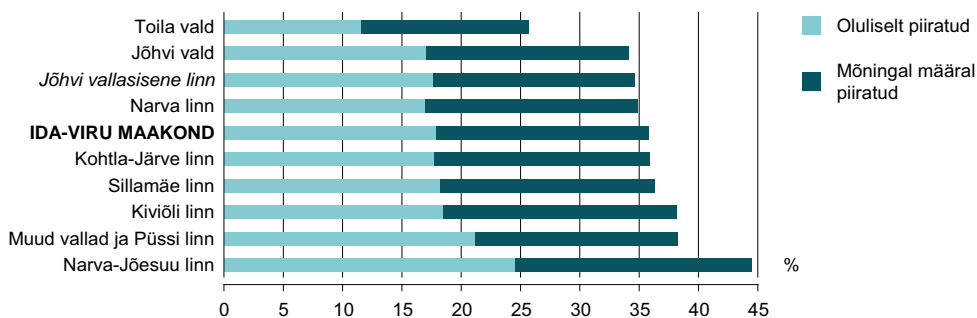
Pole selge, kuivõrd põhjustab Ida-Virumaa elanike lühemat elukestust sinne kaevandus- ja tööstuspiirkonnale omane loodussaaste (pidades silmas pigem minevikku, mitte tänapäeva) ja kuivõrd elanike elustiil (mis tuleneb osalt teisest rahvusest ja kultuuritaustast). Pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus on Ida-Virumaal 38% riigi keskmise 30% vastu (tabel III-2), sellega on Ida-Virumaa maakondade pingereas Põlva- ja Jõgevamaa järel kolmandal kohal.

Pikaajalised terviseprobleemid tähendavad ka piiranguid igapäevaelus. Ida-Virumaa elanikest piirab tervis igapäevaelu enam kui kolmandikul – 36%-l, see on märgatavalt üle Eesti keskmise taseme (28%), kuid olukord on siiski parem kui Põlvamaal (43%). Alljärgneval joonisel III-20 ei ole kõigi Ida-Virumaa linnade ja valdade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvatati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Tabel III-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
IDA-VIRU MAAKOND	38,4	10,6	14,5	26,6	51,6	76,1
Kiviõli linn	40,9	8,5	11,8	26,2	49,6	76,2
Kohtla-Järve linn	38,7	12,8	14,7	28,2	51,5	77,0
Narva linn	37,4	9,7	13,9	26,1	52,5	75,7
Narva-Jõesuu linn	47,0	17,4	21,3	29,1	57,5	77,2
Püssi linn	36,6	11,3	11,7	29,1	42,9	67,7
Sillamäe linn	39,8	10,2	15,4	27,7	49,9	79,7
Alajõe vald	55,3	16,7	0,0	38,7	61,7	80,8
Aseri vald	42,3	14,1	17,0	25,9	51,5	73,0
Avinurme vald	43,0	8,6	15,8	30,7	57,0	77,2
Iisaku vald	35,5	10,3	17,6	17,7	46,4	73,4
Illuka vald	41,5	6,4	10,3	25,6	54,7	75,3
Jõhvi vald	37,3	9,2	15,3	24,8	48,4	75,6
<i>Jõhvi vallasisene linn</i>	37,9	8,8	14,7	23,9	48,2	75,8
Kohtla vald	33,5	9,7	12,8	21,3	50,7	66,5
Kohtla-Nõmme vald	37,8	16,0	18,9	24,5	48,0	68,3
Lohusuu vald	49,3	6,8	20,7	34,4	72,9	79,4
Lüganuse vald	48,0	5,3	15,8	31,2	68,2	80,5
Maidla vald	33,3	5,7	12,9	24,6	47,2	75,6
Mäetaguse vald	38,2	9,5	18,9	26,5	54,2	74,8
Sonda vald	41,7	12,8	13,9	30,0	54,7	68,6
Toila vald	29,0	8,8	10,7	18,0	41,6	64,1
Tudulinna vald	37,0	10,8	8,6	31,6	54,5	62,6
Vaivara vald	38,6	9,7	15,7	25,9	53,7	75,6

Joonis III-20. Ida-Viru maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

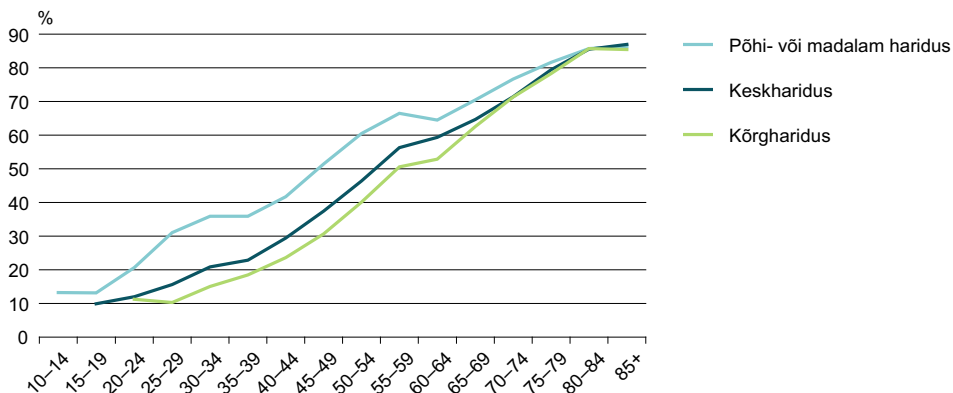

^a Andmeid väikeste omavalitsusüksuste kohta ei luba avaldada andmekaitse eeskirjad.

Hariduse seotus tervisega

Hariduse mõju tervisele on näha ka Ida-Virumaa elanike puhul nagu enamikus teisteski maakondades. 20–55-aastastel põhi- või vähema haridusega inimestel on terviseprobleemide tõenäosus suurem kui samas eas keskharitutel ja palju suurem kui samaealistel kõrgharitutel. Siiski on kõrghariduse mõju inimeste tervisele Ida-Virumaal, kus üldine haridustase on kõrge, oodatust väiksem (joonis III-21).

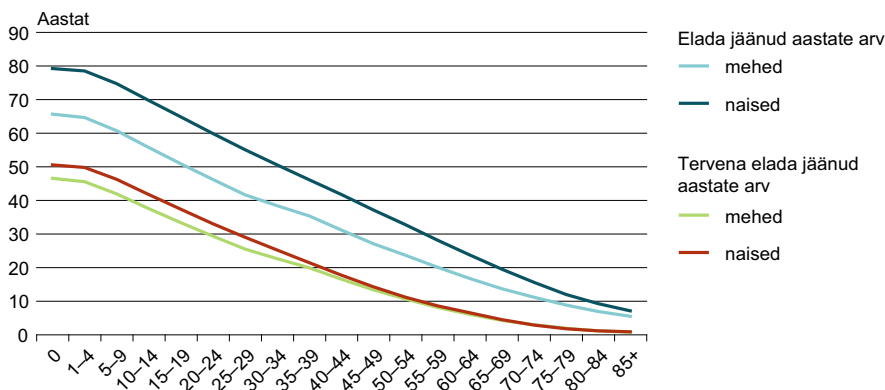
Joonis III-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Ida-Viru maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Oodatav eluiga on Ida-Virumaal Eesti lühim. Ida-Virumaa meeste 65,5 aasta pikkune oodatav eluiga sünnimomendil on Eesti meeste keskmisest 5,5 aastat lühem (joonis III-22). Naiste puhul on erinevus väiksem, vaid kaks aastat – Ida-Virumaal on nende oodatav eluiga 79,2, Eestis keskmiselt 81,2 aastat. Sünnihetkel tervena elada jäänud aastaid on Ida-Virumaa meestel samuti viie ja naistel kuue võrra vähem kui Eestis keskmiselt (vastavalt 51,7 ja 56,5), kuid selle näitaja pooldest on Jõgeva- ja Põlvamaa pigem veelgi halvemas seisus.

Joonis III-22. Ida-Viru maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

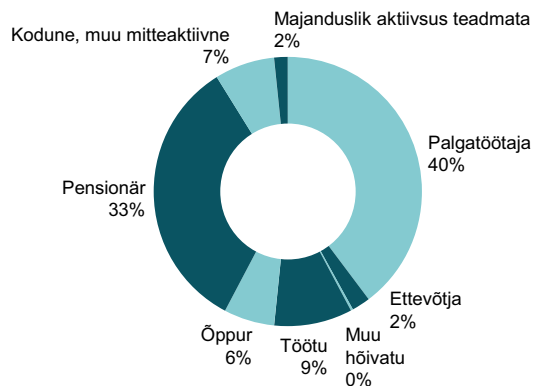
Rohkem kui mujal on Ida-Virumaal majanduselule mõju avaldanud Nõukogude okupatsiooni ja taasiseseisvumisega seotud struktuurimuutused, kusjuures Ida-Virumaal on muust Eestist märksa rohkem Eesti kodakondsuseta ja eesti keelt mitteoskavaid inimesi. Ida-Virumaa elanike sotsiaal-majandusliku seisundi ja elatusallikate struktuuri analüüsidest tuleb arvestada ka seda, et siinne elanikkond on riigi keskmisest vanem, laste ja noorukite osatähtsus rahvastikus on väiksem kui mujal Eestis ning ka tervisenäitajad on Eesti keskmisest halvemad.

Nähtavasti nende tegurite mõjul ongi Ida-Virumaal palgatöötajaid ja ettevõtjaid Eesti keskmisest palju vähem, pensionäre aga rohkem (joonis III-23). Töötute osatähtsus on Ida-Virumaal Eesti suurim.

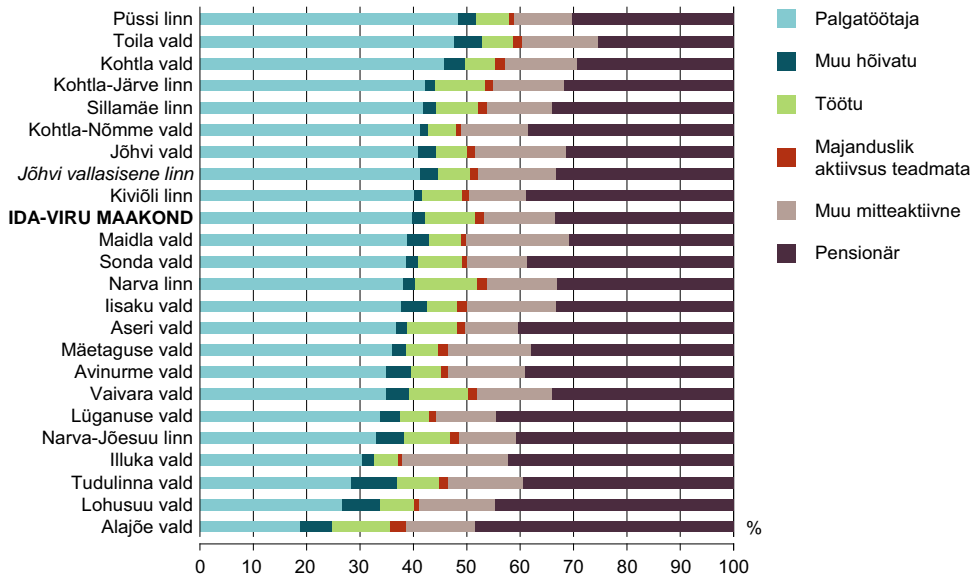
Palgatöötajate ja pensionäride arvu vahekord on Ida-Virumaa valdades ja linnades üsnagi erinev. Üpris palju on palgatöötajaid Toila ja Kohtla vallas, samuti Püssi linnas (joonis III-24). Narva, Kohtla-Järve, Jõhvi ja Sillamäe linnas on küll palgatöötajaid rohkem kui enamikus valdades, kuid neis linnades on ka võrdlemisi palju töötuid – ligi kaks korda rohkem riigi keskmisest. Mõnes vallas, kus palgatöötajaid on vähe, on arvestatav hulk ettevõtjaid – kõige tüüpilisemad sellised vallad on Alajõe, Lohusuu ja Tudulinna, ka Narva-Jõesuus on ettevõtjaid suhteliselt rohkem. Samas on just nendes valdades (ja linnas) kõige suurem pensionäride osatähtsus. Pensionäre on palju ka edukalt kasvanud Lüganuse vallas, samuti Illukal.

Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Selgubki, et elatusallikate puhul on Ida-Virumaale iseloomulik suur hulk pensionidest ja toetustest elatuvaid inimesi, seevastu palgast, ettevõtlustulust ja leibkonnaliikmete toetusest elatuvate inimeste osatähtsus on Ida-Virumaal Eesti võrdluses väike. N-ö aktiivsete leibkonnaliikmete osatähtsuse poolest ulatuvad Eesti keskmise tasemeni vaid mõned vallad eesotsas Toilaga (joonis III-25).

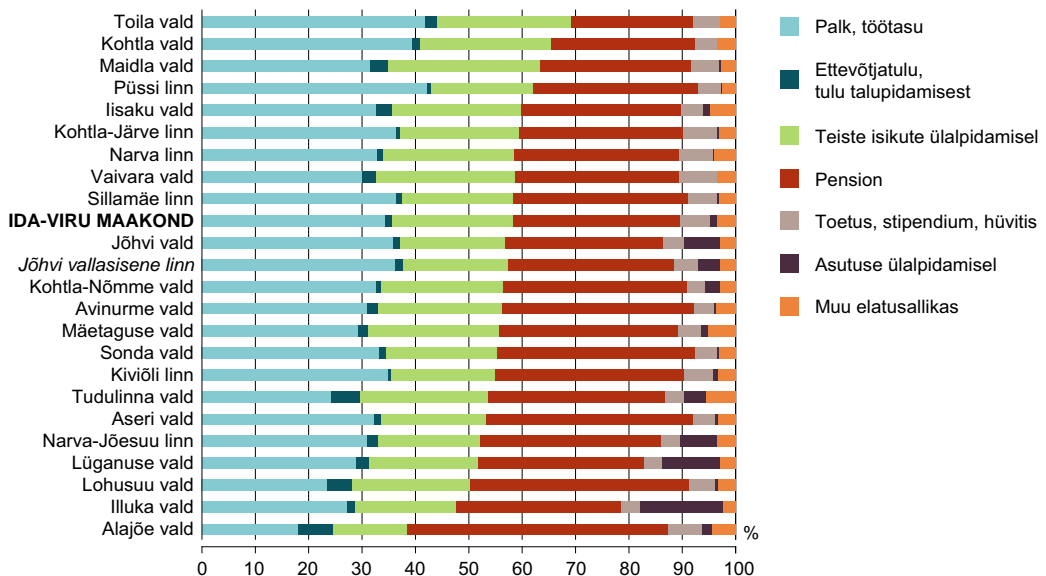
Joonis III-23. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

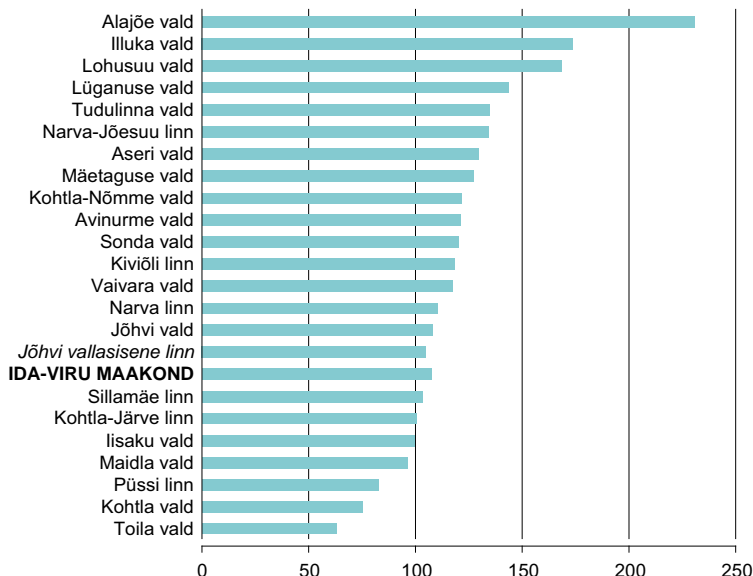
Joonis III-24. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis III-25. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

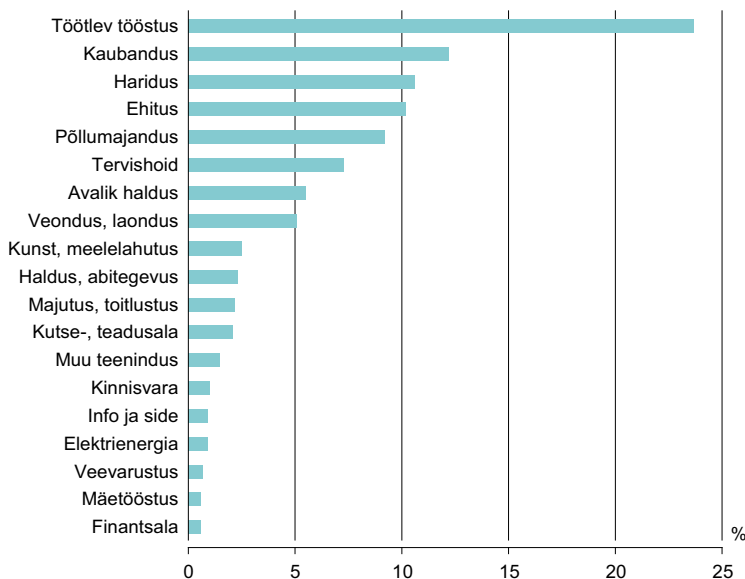

Toetustest elatujate ja töötajate vaherkorda iseloomustab toetussuhe. Ida-Virumaa on ka toetussuhte (108) järgi maakondade pingereas kolmandal kohal Põlva ja Valga maakonna järel (joonis III-26). Ainult neljas vallas ja Püssi linnas on toetussuhe alla 100, see tähendab, et neis on riigilt toetuse saajaid vähem kui tulutoojaid. Suurim – 231 – on toetussuhe Alajõe vallas.

Joonis III-26. Toetussuhe Ida-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib Ida-Virumaal töötlev tööstus, sellel alal on rakendust leidnud ligi veerand maakonna elanikest (joonis III-27). Tähelepanuväärselt suur on mäetööstuses ja energeetikas hõivatute osatähtsus, suur on ka hariduses ja tervishoius töötajate osa, kuid muudest maakondadest vähem on hõivatuid majutuse ja toitlustuse, põllumajanduse ja teaduse ning tehnika vallas.

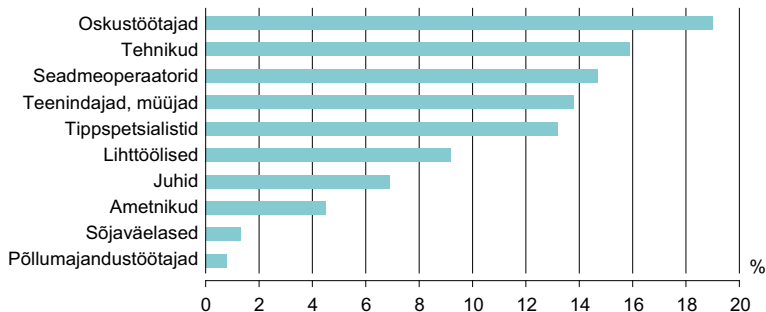
Joonis III-27. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ida-Virumaa majanduse arengut vaadates on selge, et siin domineerivad mäe- ja keemiatööstus ning energeetika, seevastu põllumajanduse osatähtsus majanduses on üsna väike.

Arvestades Ida-Virumaa elanike kõrget haridustaset (enamasti tehnikasuunitlusega), ongi arusaadav, et ametialadest on Ida-Virumaal esindatuse poolest esimesed oskustöötajad, tipp- ja kesktaseme spetsialistid ning seadmeoperaatorid (joonis III-28).

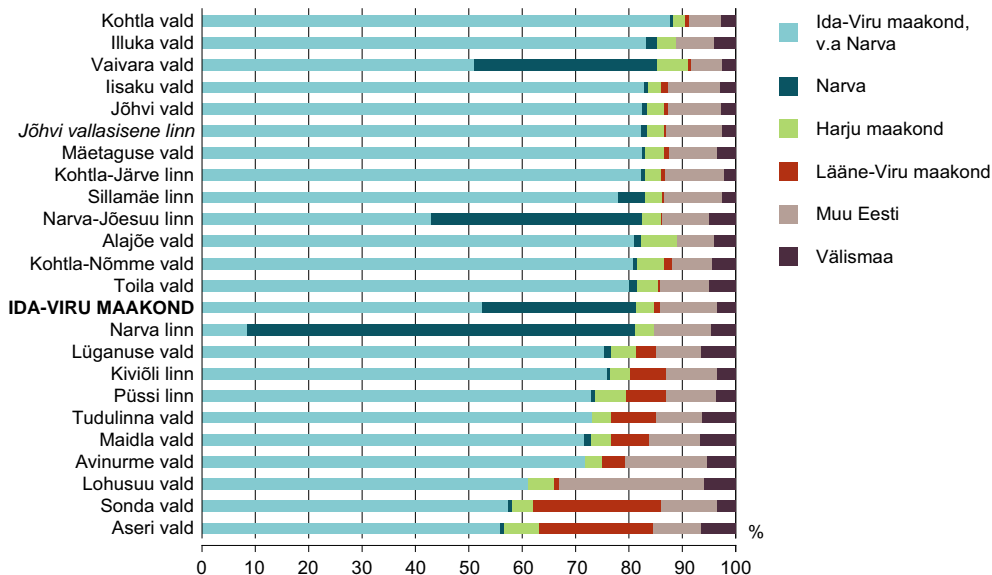
Joonis III-28. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

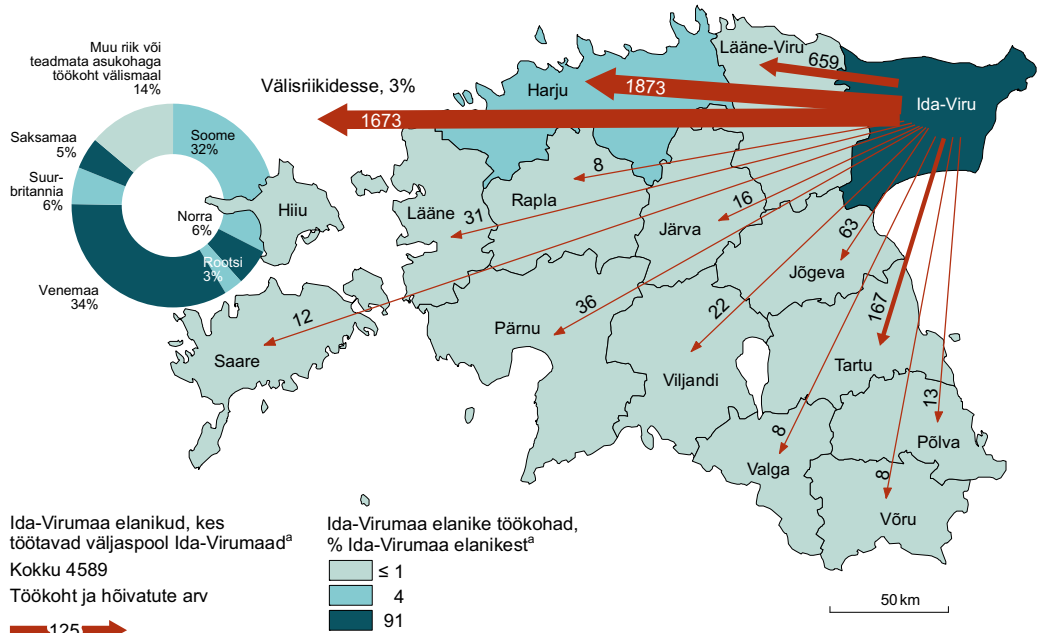
Tööränne

Ida-Virumaa hõivatutest töötab üle 81% samas maakonnas, seega on see maakond oma elanikele töö pakkujana esirinnas. 29% maakonna töötajatest töötab Narvas, kuid Eesti suuruselt kolmas linn ei ole siiski Ida-Virumaal kuigi tähtis tõmbekeskus – Narvas käiakse tööle vaid Narva-Jõesuust ja Vaivara vallast. Välismaal töötab hõivatud idavirulastest vaid 3%, kusjuures sihtriigina edestab Venemaa pisut Soomet. Aktiivsemad välismaal töötajad on 15–29-aastased noored – Aseri, Avinurme ja Alajõe vallast käib välismaal tööle üle kümnendiku sellest vanuserühmast (joonis III-29; kaart III-3).

Joonis III-29. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart III-3. Vähemalt 15-aastaste Ida-Viru maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töökohti.

44 327 inimese elu- ja töökoht on Ida-Virumaal.

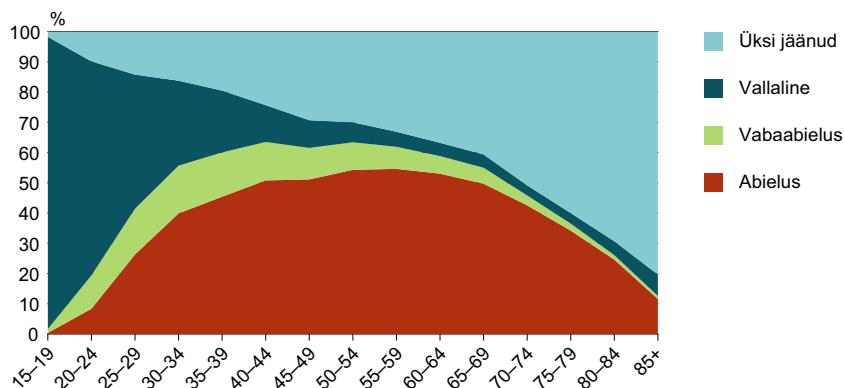
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

Perekonnasuhted on Ida-Virumaal mõnevõrra erinevad teistest maakondadest, seda põhjustab teisele rahvusele omane traditsioon.

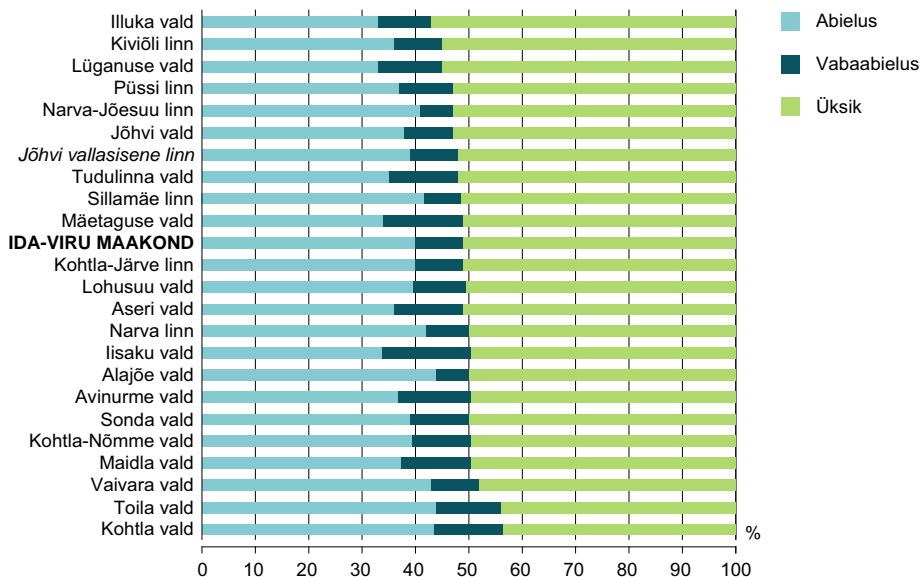
Ida-Virumaal abiellutakse üsna varakult, vabaabielud on siin märksa vähem levinud ja 20–24-aastaste hulgas on abiellunute osatähtsus suurem ja vabas kooselus elavate inimeste osatähtsus väiksem kui üheski teises maakonnas (joonis III-30).

Joonis III-30. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Kuigi 40. eluaastaks on 60% Ida-Viru elanikest partneri leidnud, elab kokkuvõttes üle poole maakonna elanikest üksinda. Abieluinimesi elab enim Toila vallas, enim üksikuid on Illuka vallas (joonis III-31).

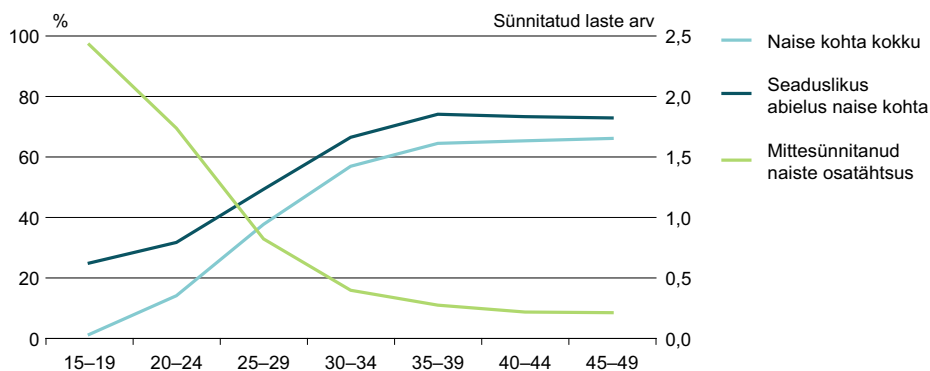
Joonis III-31. Vähemalt 15-aastased Ida-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

Sünnituskäitumine ja lapsed

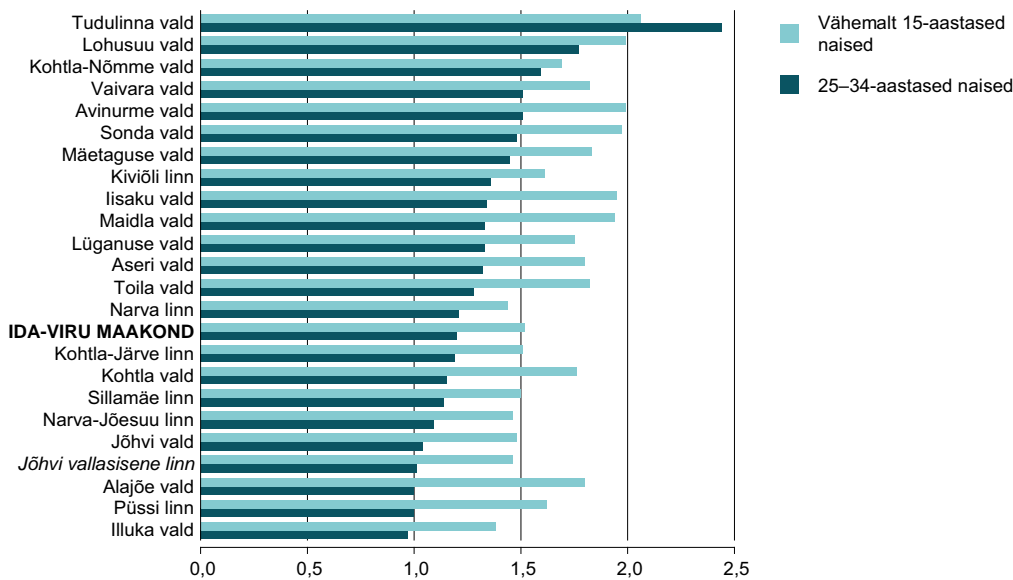
Ida-Virumaa on viimase poolsajandi jooksul olnud Eesti kõige lastevaesem maakond, nähtavasti on siin taas tegu suure osa elanike rahvuse eripäraga. Eriti vähe sündis siin lapsi 90. aastatel, kui sündimus kogu Eestis vähenes, seda näitab ka Ida-Virumaa rahvastikupüramiid. Jooniselt III-32 on näha, et kuigi Ida-Virumaa naised sünnitavad esimese lapse suhteliselt varakult ja juba 25. eluaastaks on ligi pooled naised sünnitanud, jääb keskmine sünnitatud laste arv sünnituseast väljumisel alla 1,7, mis on Eesti keskmisest palju vähem. Lastetuks on 45–49-aastastest Ida-Virumaa naistest jäänud alla kümnendiku.

Joonis VIII-32. Ida-Viru maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mitted sünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Kuigi 25–34-aastaste naiste sünnitatud laste arv on kõigis Ida-Virumaa valdades võrdlemisi suur, jääb keskmine sünnitatud laste arv naise kohta peaaegu kõigis valdades ja linnades siiski alla kahe. Enamikus linnadest on keskmine laste arv naise kohta väiksem kui maalistes valdades (joonis III-33).

Joonis III-33. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

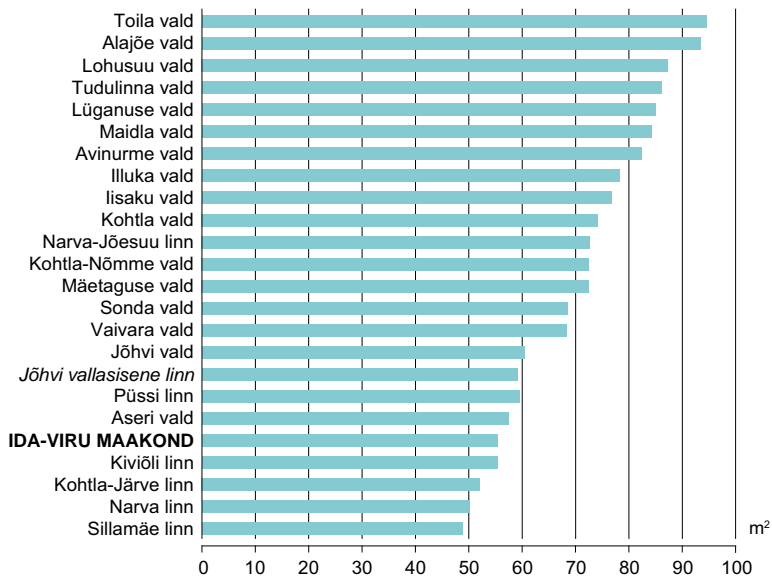
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Ida-Virumaal asub ligi 12 000 eluhoonet ja neis on üle 79 000 eluruumi – siin paikneb 5,6% Eesti eluhoonetest ja 12,2% eluruumidest ning 9,8% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on siin 55,4 m², mis on Eesti väikseim – põhjuseks suur korterelamute osatähtsus (joonised III-34 ja III-35).

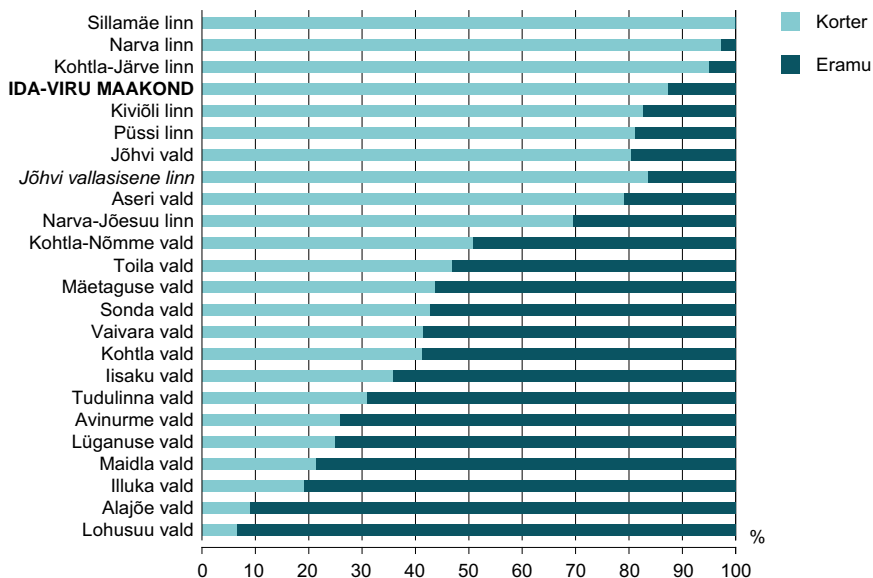
Ida-Virumaal algas vahetult pärast sõda, aastail 1946–1960, aktiivne ehitus. Peamiselt ehitati kortermaju, et tagada elamispind teistest Nõukogude Liidu piirkondadest saabunud uusasukatele. Sellest perioodist pärineb ligi 40% Ida-Virumaal praegu paiknevatest kortermajadest. Järgmistel kümnenditel Ida-Virumaal ehitustempo aeglustus (erinevalt Eesti muudest piirkondadest). Pärast taasiseseisvumist kahanes kortermajade ehituse aktiivsus järsult, kuid eramuehitus jätkus ligikaudu varasemal (suhteliselt tagasihoidlikul) tasemel, seega viimastel kümnenditel lisandus elamispinda pigem eramutes, mitte kortermajades (joonis III-36).

Pärast taasiseseisvumist on Ida-Virumaal ehitatud vaid 5% eluruumidest, mis on märksa vähem Eesti keskmisest (14%) (joonis III-37). Siiski on Ida-Virumaa eluruumide keskmine ehitusaeg (1971) hilisem kui Eesti keskmine (1968).

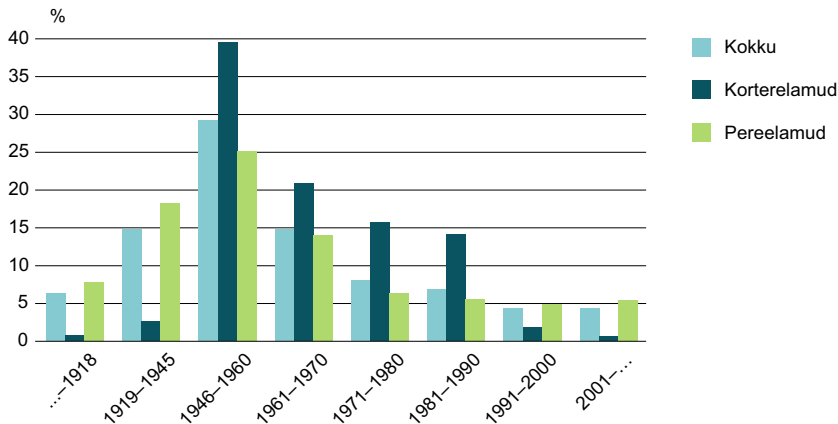
Joonis III-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Ida-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

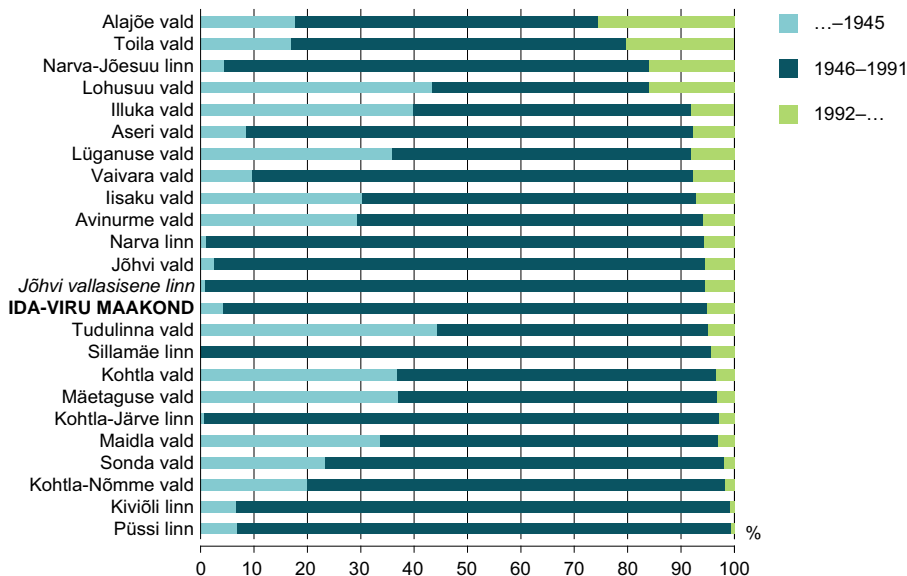
Joonis III-35. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

Joonis III-36. Ida-Viru maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

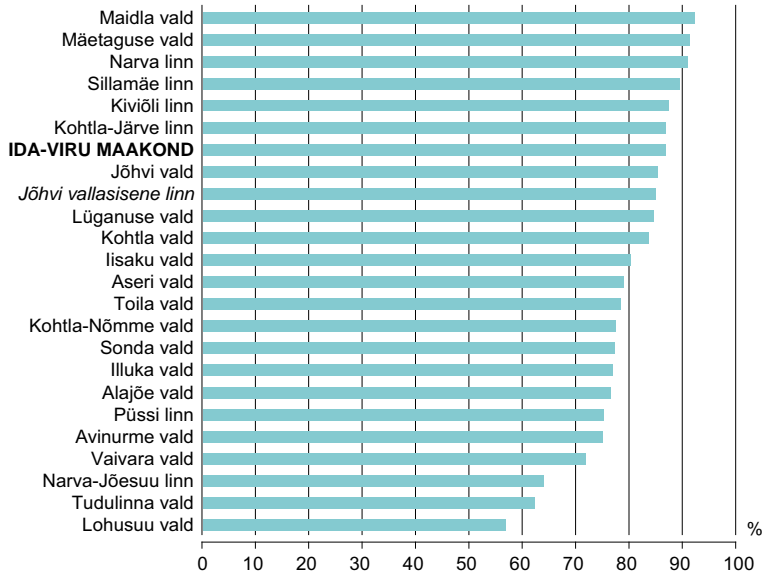
Joonis III-37. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

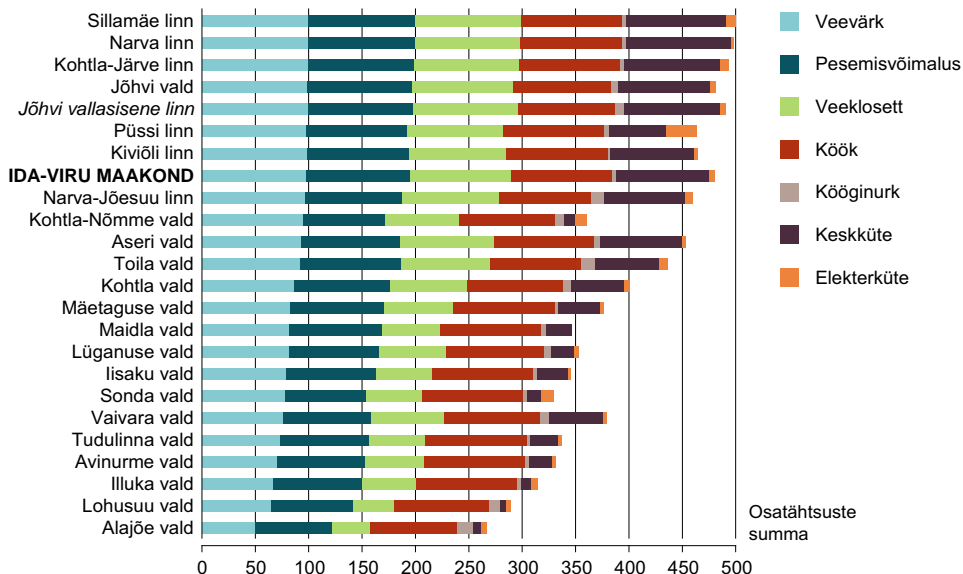
Asustatud on Ida-Virumaa eluruumidest 87%, mis on pisut rohkem Eesti keskmisest tasemest (joonis III-38). Suurim asustamata eluruumide osatähtsus on Narva-Jõesuu linnas ning Peipsi ääres Tudulinna ja Lohusuu vallas, kus on tõenäoliselt ka keskmisest rohkem hooajati kasutatavaid elurume.

Eluruumide tehovarustus on Ida-Virumaal väga hea. Veevärgiga on siin 98%, pesemisvõimalusega 97% ja veeklosetiga 95% eluruumidest, kusjuures kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 93% ja 88% (joonis III-39). Traditsioonilise köögi on 94% eluruumidest ja keskküttega on varustatud koguni 88%, mis on taas märksa suurem osatähtsus kui üheski teises maakonnas.

Joonis III-38. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Joonis III-39. Ida-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Ida-Virumaa on 149 172 elanikuga Eesti suuruselt kolmas maakond, kus elab 11,5% riigi rahvastikust. Kolmandal kohal on Ida-Virumaa ka rahvastikutiheduse poolest (44,3 inimest km² kohta) ja viiendal kohal pindala poolest (3364 km², s.o 7,5% Eesti maismaast).

Ida-Virumaa elanike keskmine vanus on Eesti keskmisest ligi kolme aasta võrra kõrgem, s.o 43,1 aastat. Naiste ja meeste keskmise vanuse vahe on seitse aastat. Riigi kõrgeim on ka

mediaanvanus – keskmiselt 46 aastat, naistel koguni 50 aastat. Ida-Virumaa rahvastikupüramiidis on kõik neli noorimat vanuserühma väiksema arvukusega kui ükskõik milline vanuserühmadest vahemikus 20–69 aastat, mis on võrdlemisi ebatavaline ja halvaendeline.

Ida-Virumaa erineb kõigist teistest Eesti maakondadest rahvusliku struktuuri poolest – maakonna elanikest on eestlasi napilt viiendik. Linnade elanikud on suuremas osas venelased, eestlasi elab rohkem vaid maavaldades. Eesti keelt peab oma emakeeleks vaid 16% idavirulastest, see tähendab, et ka osa eestlasi on omaks võtnud vene keele, mida ei juhtu ülejäänud maakondades. Ida-Virumaa elanikest on 54% Eesti ja 28% Vene kodakondsusega, 17%-l on kodakondsus määramata. Ligi kaks kolmandikku Ida-Virumaa elanikest on sündinud Eestis, ülejäänutest enamik Venemaal.

Viimase 12 aasta jooksul on Ida-Virumaa kaotanud ligi 17% elanikest. See on maakondade hulgas üks suuremaid rahvastikukadusid.

Ida-Virumaa on Eesti kõige religioossem maakond, usku peab siin omaks ligi pool elanikkonnast. Enamasti tunnistatakse õigeusku.

Ida-Virumaa elanikkond kuulub Eesti haritumate hulka, seda just kõrgema haridusega inimeste osatähtsuse poolest. Meeste ja naiste haridustaseme erinevus on siingi suur, eriti nooremates põlvkondades. Kõrgkoolialiste noorte (20–24-aastaste) hulgas on õppurite osatähtsus Eesti keskmisest (45%) märgatavalt väiksem (36%), nähtavasti kohalike kõrgkoolide (kolledžite) kesise erialavaliku tõttu. Elukohaga samas linnas või vallas õpib 71% ja samas maakonnas 87% Ida-Virumaa noortest – see on riigi parim tulemus Harju- ja Tartumaa järel. Võõrkeelte oskuse poolest on Ida-Virumaa elanikkond tagasihoidlik. Eesti keelt oskab alla 40% 30–64-aastastest. Vene keelt oskavad peaaegu kõik, teisi võõrkeeli osatakse vähe, vaid noorima vanuserühma esindajatest pooled oskavad inglise keelt.

Ida-Virumaa kuulub üpris eaka elanikkonnaga maakondade hulka. Seetõttu on siin tervisenäitajad pigem halvad ja oodatav eluiga teiste Eesti maakondadega võrreldes suhteliselt lühike. Pikaajaliste haigustega inimeste osatähtsus on Ida-Virumaal 38% (riigi keskmine on 30%), millega Ida-Virumaa on maakondade pingereas Põlva- ja Jõgevamaa järel tagantpoolt kolmandal kohal. Üle kolmandiku Ida-Virumaa elanikest (36%) kogeb tervise tõttu igapäevaelu piiranguid.

Ida-Virumaa meeste 65,5 aasta pikkune oodatav eluiga on Eesti meeste keskmisest 5,5 aasta võrra lühem. Naiste puhul on erinevus väiksem, vaid kaks aastat, Ida-Virumaal on nende oodatav eluiga sünnimomendil 79,2 aastat. Sünnihetkel tervena elada jäänud aastaid on Ida-Virumaa meestel viie ja naistel kuue võrra vähem kui Eestis keskmiselt (vastavalt 51,7 ja 56,5).

Ida-Virumaal on palgatöötajaid ja ettevõtjaid Eesti keskmisest palju vähem, pensionäre aga rohkem. Töötute osatähtsus on Ida-Virumaal Eesti suurim. Ida-Virumaale on iseloomulik suur pensionidest ja toetustest elatuvate inimeste osatähtsus, seevastu palgast, ettevõtlustulust ja leibkonnaliikmete toetusest elatuvate inimeste osatähtsus on Ida-Virumaal maakondade võrdluses väike. Ametialade esindatuse poolest on Ida-Virumaal esirinnas oskustöötajad, tipp- ja kesktaseme spetsialistid ning seadmeoperaatorid. Tegevusaladest domineerib Ida-Virumaal töötlev tööstus, sellel alal on rakendust leidnud ligi veerand maakonna elanikest. Tähelepanuväärset suurt on mäetööstuses ja energeetikas hõivatute osatähtsus, palju on ka hariduses ja tervishoius töötajaid.

Ida-Virumaa hõivatutest töötab üle 81% samas maakonnas, seega on see maakond oma elanikele töö pakkujana esirinnas. 29% maakonna töötajatest töötab Narvas. Välismaal töötab hõivatud idavirulastest vaid 3%, kusjuures sihtriigina edestab Venemaa pisut Soomet.

Perekonnasuhted on Ida-Virumaal mõnevõrra erinevad kui teistes maakondades. Siin abiellutakse üsna varakult ja vabaabielud on märksa vähem levinud. Siiski elab üle poole maakonna elanikest üksi, ilma partnerita. Kuigi Ida-Virumaa naised alustavad sünnitamist suhteliselt varakult ning juba 25. eluaastaks on ligi pooled naised sünnitanud, jääb keskmine sünnitatud laste arv sünnitamiseast väljumisel alla 1,7, mis on Eesti keskmisest palju vähem. Ida-Virumaa on viimase poolsajandi jooksul olnud Eesti kõige lastevaesem maakond.

Idavirulased elavad enamasti korterites. Keskmine eluruumi suurus on siin 55,4 m², mis on Eesti väikseim, kuid tehnovarustuse tase on seevastu Eesti parimaid. 13% Ida-Virumaa eluruumidest seisid loenduse ajal tühjalt.

IV JÕGEVAMAA

JÕGEVAMAAST ÜLDISELT

Jõgeva maakond asub Eesti idaosas ja selle naabrid on kirdes Ida-Viru, põhjas Lääne-Viru, loodes Järva, edelas Viljandi ja lõunas Tartu maakond. Maakonna idapiir asub Peipsi järvel ja see on ühtlasi riigipiir Venemaaga.

Jõgevamaa on üks viiest maakonnast, mida ei olnud Eesti esimesel iseseisvusperioodil. Maakond moodustati 25. veebruaril 1949 Tartumaa põhjaosast ja Viljandimaa kirdeosast: Tartumaalt läksid Jõgevamaa koosseisu Jõgeva ja Mustvee linn ning Avinurme, Jõgeva, Kaarepere, Kasepää, Kuremaa, Kursi, Laiuse, Lohusuu, Saare, Sadala, Torma, Vaimastvere ja Voore vald; Viljandimaalt Põltsamaa linn ning Lustivere, Pajusi ja Põltsamaa vald. 1950. aastal kaotati Eestis maakonnad ja vallad ning moodustati rajoonid. 1950. aasta 26. septembri seadusega jagati Eesti 39 rajooniks (ja viieks vabariikliku alluvusega linnaks). Valdade rolli võtsid osalt üle külanõukogud. Jõgevamaa jagati kolmeks rajooniks: Jõgeva, Mustvee ja Põltsamaa.

Halduskorralduse muutused jätkusid. 1. jaanuariks 1965 oli Eestis 15 rajooni ja kuus vabariikliku alluvusega linna. Jõgeva rajooni kuulus kolm rajoonilise alluvusega linna: Jõgeva, Mustvee ja Põltsamaa ning 16 külanõukogu: Jõgeva, Järve, Kalevi, Laiuse, Lustivere, Pajusi, Pala, Palamuse, Pedja, Puurmani, Põltsamaa, Raja, Sadala, Tabivere, Torma ja Vasseevere.

Eesti ida- ja keskosas asuval Jõgeva maakonnal on nii Põhja- kui ka Lõuna-Eesti tunnusjooni. Läänest itta hõlmab maakond ala Navesti jõe ülemjooksult Peipsi järveni ja põhjast lõunasse ala Pandivere kõrgustiku lõunatipust Võrtsjärve madalikuni, millest osa jääb ka Jõgevamaa koosseisu. Jõgevamaa loodus on piirkonniti väga erinev, aga suur osa maakonnast – Vooremaa – kannab mälestusi jääajast omapäraste voorte ja nende vahel paiknevate järvede ja soodega, mis on rahvasuus seotud Kalevipoja legendidega.

Jõgeva maakonna pindala on 2600 km² (ligi 6% Eesti maismaast) ehk kõigi maakondade võrdluses üheksas. Elanikke on Jõgevamaal 31 376 (2,4% Eesti rahvastikust), mis annab maakondade hulgas kümnennda koha. Linnaelanike osatähtsus on Jõgeva maakonnas 35,2%.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Jõgeva maakonna territooriumil kolm omavalitsuslikku linna ja kümme valda (tabel IV-1; kaart IV-1). Jõgevamaa valdades on 11 alevikku ja 225 küla.

Jõgevamaa administratiivne keskus on Jõgeva linn, mis ajaloolisest külakohast (mida esimest korda mainiti 16. sajandil) kasvas linnaks tänu Tallinna-Tartu raudteele. Aleviõigused sai Jõgeva aastal 1919 ja linnaõigused aastal 1938. Linn asub Pedja jõe ja Piibe maantee ristumiskohas. Kuna Eesti madalaimad talvetemperatuurid on mõõdetud Jõgeval (17. jaanuaril 1940 mõõdeti siin Eesti külmarekord: –43,5 °C), kannab Jõgeva ka külmapeelinna nime.

Jõgevamaa teise linna – Põltsamaa – kohal olnud asulat on kroonikates märgitud juba 13. sajandil, mil siia rajati linnus, kus aastail 1570–1578 oli Liivimaa kuninga Magnuse residents. Linnaõigused sai Põltsamaa 1926. aastal.

Jõgevamaa kolmas linn on Peipsi kaldal asuv Mustvee. Asula esmamainimine jääb 15. sajandi lõppu, aleviks sai Mustvee 1919. aastal ja linnaks 1938. aastal. Mustvee elanikkonnast on üle poole vanausulised venelased, kes on siin elanud alates 17. sajandist, mil nad omaette usulahku koondusid ja tagakiusamise eest Eestisse pagesid. Linna eripära on kirikute rohkus, enamasti on need õigeuskirikud.

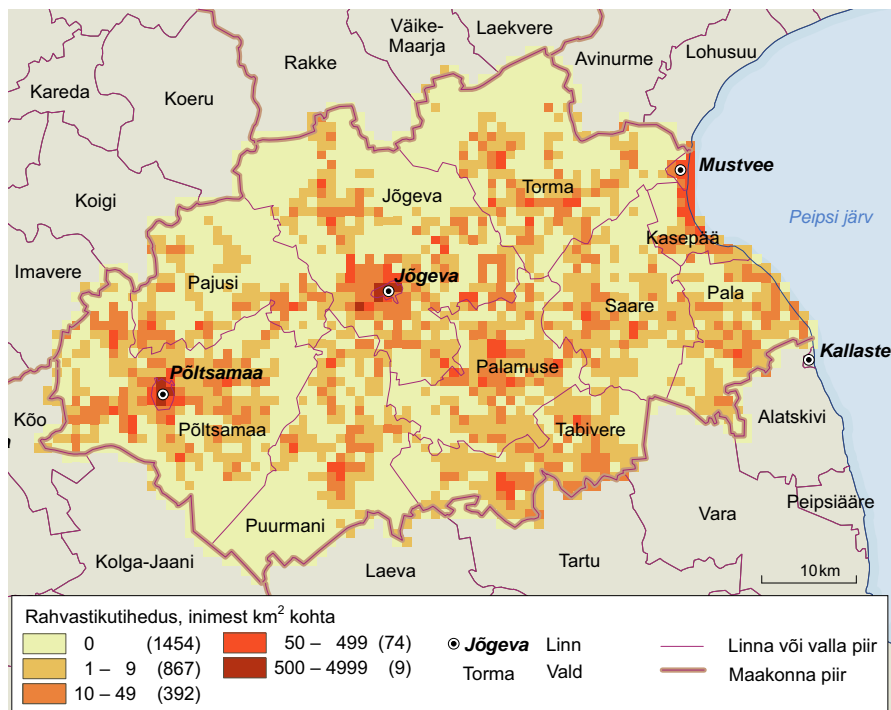
Rahvastiku paiknemine

Jõgevamaa elanikkonnast elab linnades vaid 35%. Asustustihedus on maakonnas võrdlemisi väike – ruutkilomeetri kohta vaid 12 inimest (maa-asulates koguni vaid üheksa inimest). Viimase tosina aasta jooksul on Jõgevamaa oma elanikkonnast kaotanud 18%, mis on üsna suur kadu ülejäänud maakondadega võrreldes. Jõgeva linna elanikkond vähenes sel ajal 14% võrra (joonis IV-1; kaart IV-2).

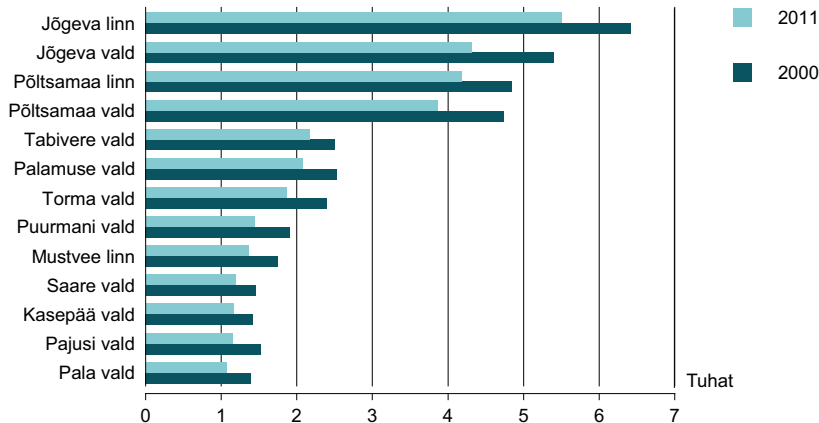
Tabel IV-1. Jõgeva maakonna linnade ja valdade pindala, rahvaarv ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
JÕGEVA MAAKOND	31 376	2 603,83	12,0
Jõgeva linn	5 501	3,86	1 425,1
Mustvee linn	1 358	5,45	249,2
Põltsamaa linn	4 188	5,99	699,2
Jõgeva vald	4 315	458,80	9,4
Kasepää vald	1 161	40,87	28,4
Pajusi vald	1 152	232,47	5,0
Pala vald	1 072	156,71	6,8
Palamuse vald	2 079	215,88	9,6
Puurmani vald	1 442	292,56	4,9
Põltsamaa vald	3 871	416,87	9,3
Saare vald	1 190	224,71	5,3
Tabivere vald	2 179	200,40	10,9
Torma vald	1 868	349,26	5,3

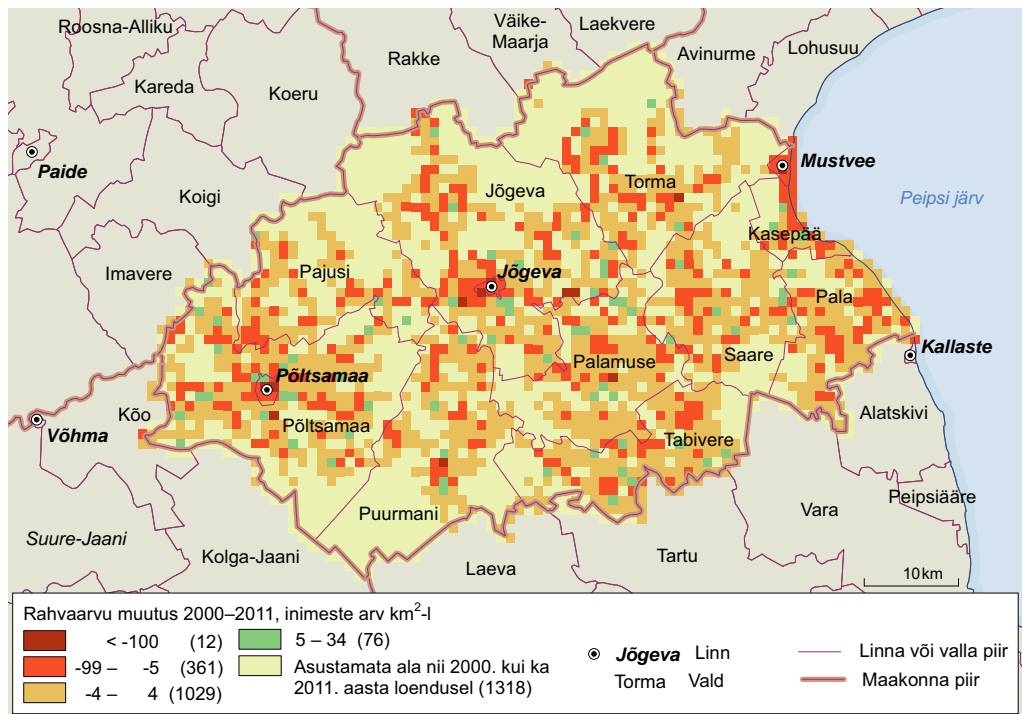
Kaart IV-1. Jõgeva maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis IV-1. Jõgeva maakonna linnade ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart IV-2. Jõgeva maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

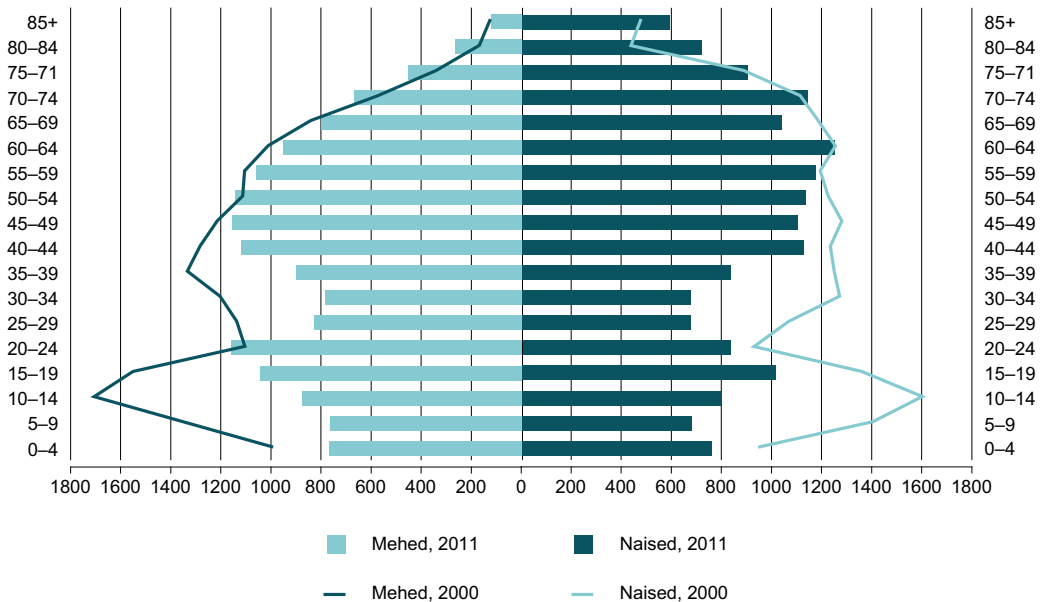
Jõgevamaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on Eesti rahvastikule tüüpiliselt kahe lainega, kusjuures vanem – 40–60-aastaste laine on arvukam nooremast, 15–24-aastaste lainest (joonis IV-2). Samuti on tüüpiline suur eakamate naiste osatähtsus.

Jõgevamaa elanikud on Eesti keskmisest (40,8 aastat) üle kahe aasta vanemad, keskmine vanus on 43 aastat (joonis IV-3). Selle põhjus on võrdlemisi suur väljaränne, sest lahkuvad peamiselt nooremad inimesed. Kaunis suurt väljarännet kinnitab ka rahvaarvu vähenemine. Suhteliselt nooremad inimesed elavad Tabivere ja Palamuse vallas, eakamad aga Peipsi ääres.

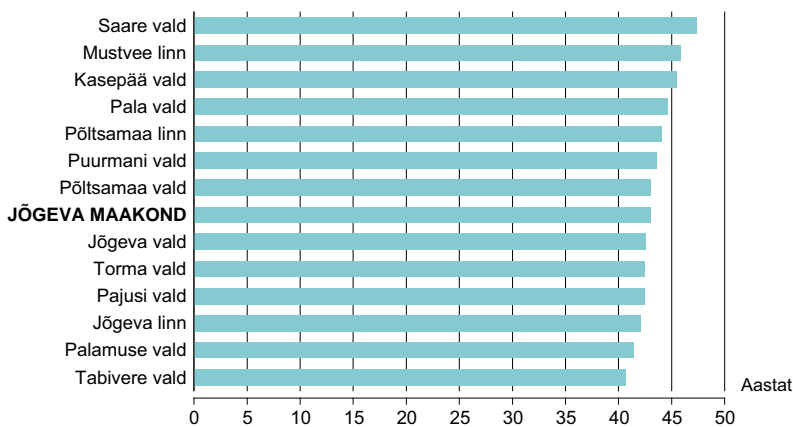
Naisi on Jõgevamaal Eesti keskmisega võrreldes veidi vähem: siin on 100 mehe kohta 110 naist, Eestis keskmiselt 116. Tasakaalust väljas on aga noorte, 20–34-aastaste meeste ja naiste arvuline vahekord. Selles vanuses naisi on Jõgevamaal märksa vähem kui samaealisi mehi (joonis IV-4), selle põhjus on ilmselt noorte, sh õppimisealiste naiste intensiivsem väljaränne, sest Jõgevamaal ei ole võimalik omandada keskkaridusejärget kutse- ega kõrgharidust.

Vanuserühmade vahekorra muutus sarnaneb olukorraga mujal Eestis, eripärane on 3% väiksem tööealiste ja selle võrra suurem eakate osatähtsus (vastavalt 64% ja 21%) (joonis IV-5).

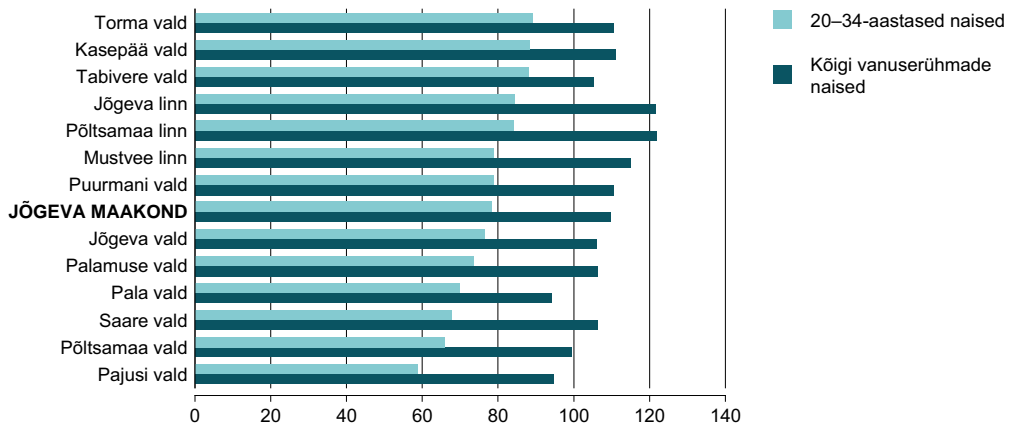
Joonis IV-2. Jõgeva maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

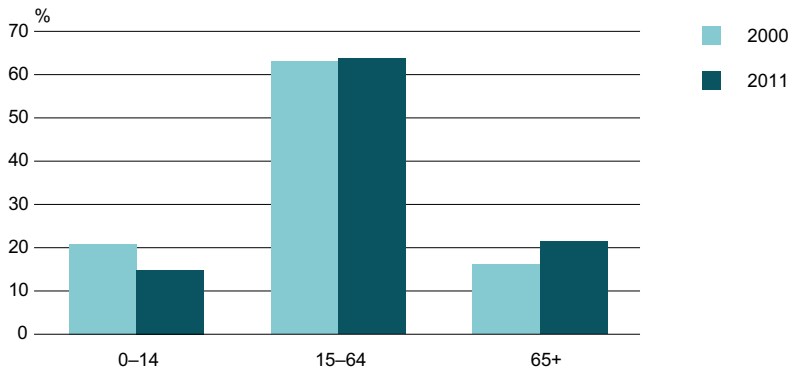
Joonis IV-3. Elanike keskmine vanus Jõgeva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis IV-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Jõgeva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis IV-5. Jõgeva maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

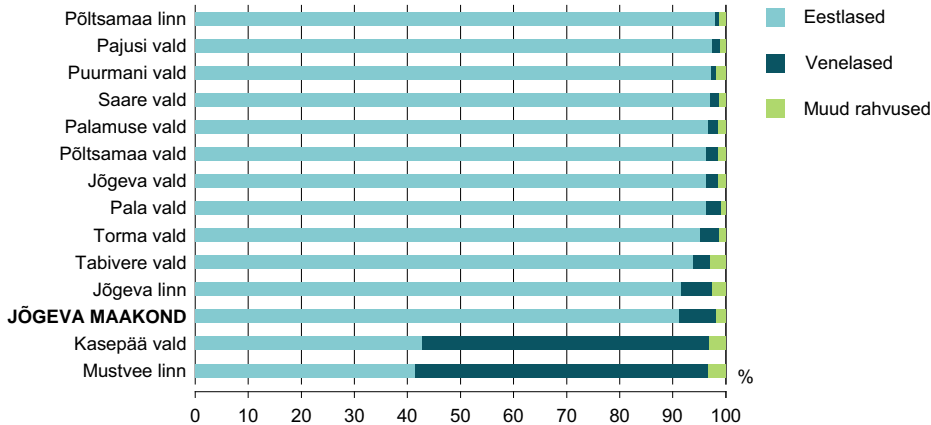

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

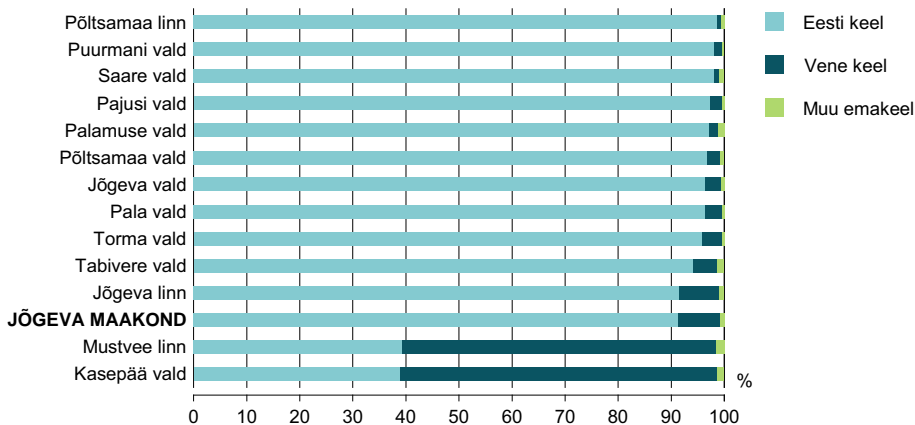
Rahvus ja emakeel

Enamikus Jõgevamaa valdades on eestlaste osatähtsus suur, erand on Peipsi-äärne ala (Mustvee ja Kasepää), kus domineerivad venelased (joonis IV-6). Sama pilt avaneb Jõgevamaa rahvastiku koosseisule emakeele järgi: keskmiselt on maakonnas eesti keelt emakeelena kõnelejaid 91%, sama on eestikeelsete elanike osatähtsus Jõgeva linnas; Põltsamaa linnas ja enamikus valdades on eesti emakeelega inimeste osatähtsus üle 95%, kuid Mustvee linnas ja Kasepää vallas jääb nende osatähtsus alla 40% (joonis IV-7).

Joonis IV-6. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis IV-7. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

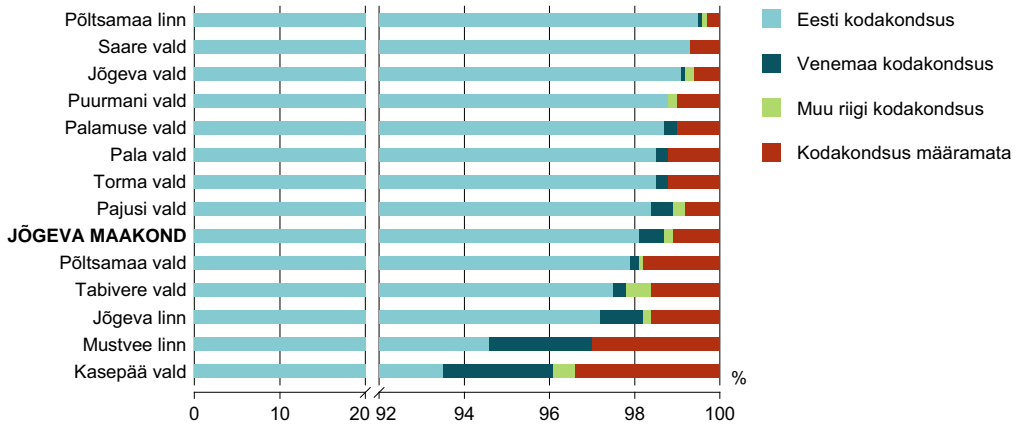
Kodakondsus ja sünnikoht

Jõgeva maakonna elanikest on üle 98% Eesti kodanikud, kusjuures vaid Peipsiääre (Kasepää ja Mustvee) elanikest on 2–3% Vene kodanikke ja peaaegu sama palju ka neid, kelle kodakondsus on määramata. Kodakondsus on määramata ka 2%-l Põltsamaa valla elanikest (joonis IV-8).

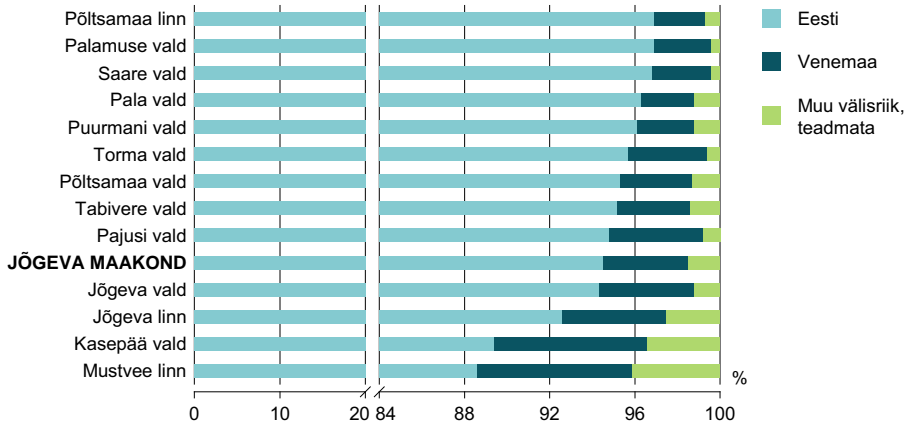
Ligi 95% Jõgevamaa rahvastikust on sündinud Eestis. Välismaal – peamiselt Venemaal – sündinuid on kõige rohkem Peipsi-äärsetes piirkondades (joonis IV-9). Kuigi need alad on venelastega asustatud olnud juba aastasadu, on neisse viimasel ajal saanud ilmselt rohkem sisseändajaid kui mujale Eesti maapiirkondadesse.

Jõgeva maakonnas sündinud inimesed ei ole oma kodumaakonnaga väga tugevasti seotud, neist on üle poole rännanud muudesse Eestimaa paikadesse. Suurimad tõmbekeskused on olnud Tartu ja Tallinn (neisse on rännanud vastavalt 12% ja 11% Jõgevamaal sündinuist). Kõige truumad sünnikohale on Kasepää elanikud (joonis IV-10).

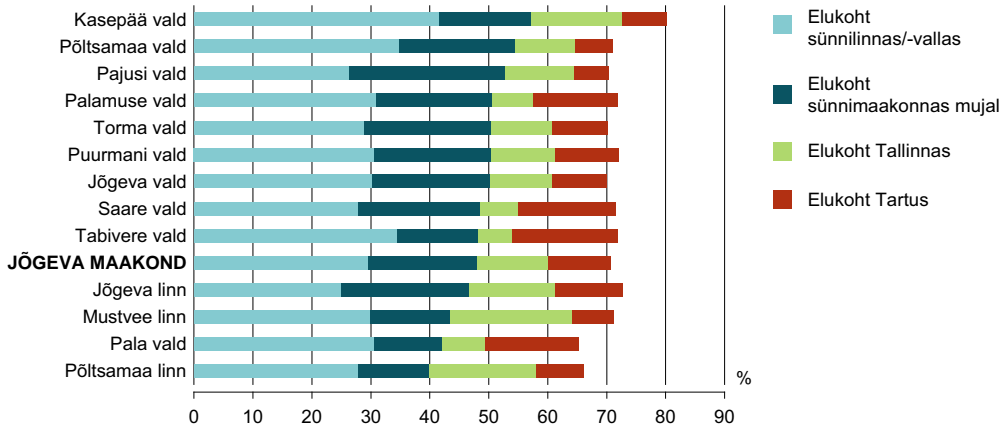
Joonis IV-8. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis IV-9. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

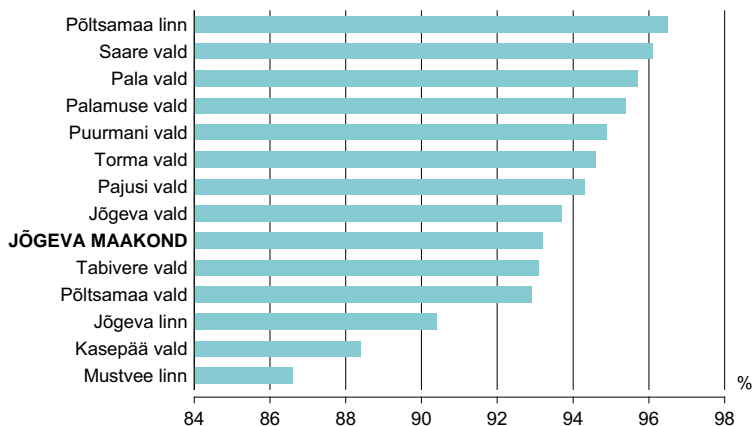
Joonis IV-10. Jõgeva maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Jõgevamaa elanikkond kuulub ülekaalukalt põlisrahvastiku hulka (see tähendab, et vähemalt üks iga inimese vanematest ja vanavanematest on sündinud Eestis) (joonis IV-11). Kõige suurem (11–13%) on välispäritolu elanike osatähtsus Peipsi ääres Mustvee linnas ja Kasepää vallas, kus on sisserändajatele nähtavasti kõige sobivam kultuurikeskkond.

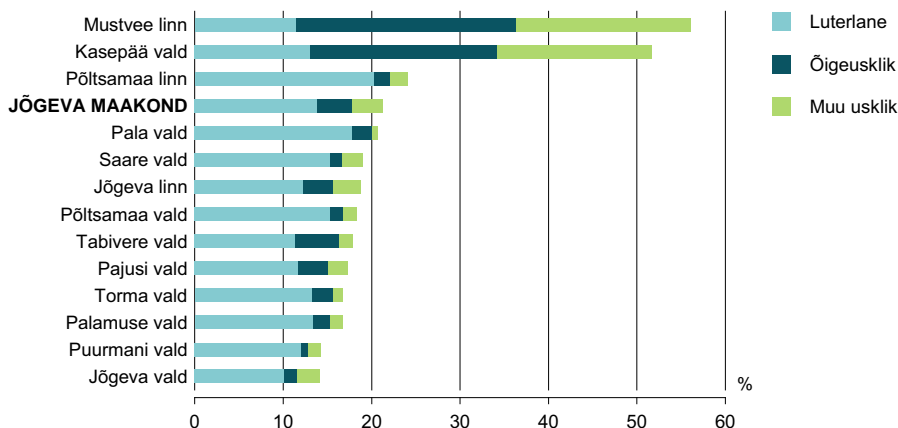
Joonis IV-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Jõgeva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Jõgevamaal on usklikke napilt üle viiendiku elanikest (joonis IV-12), kusjuures domineerib luteri usk. Kõige religioossemad inimesed elavad Peipsi ääres, usklikke on neist üle poole, Mustvee linnas koguni 56% vähemalt 15-aastastest elanikest. Peipsi ääres – Mustvee linnas ja Kasepää vallas – on peaaegu võrdsetel esindatud õigeusk, vanausk ja eelmistest vaid veidi vähem luterlus. Ülejäänud osa Jõgevamaast on suuremas jaos luteri usku ja usklikke osa rahvastikus kõigub 14% (Jõgeva vald) ja 24% (Põltsamaa linn) vahel. Muude religioonide pooldajatest on Jõgevamaal esikohal Jehoova tunnistajad.

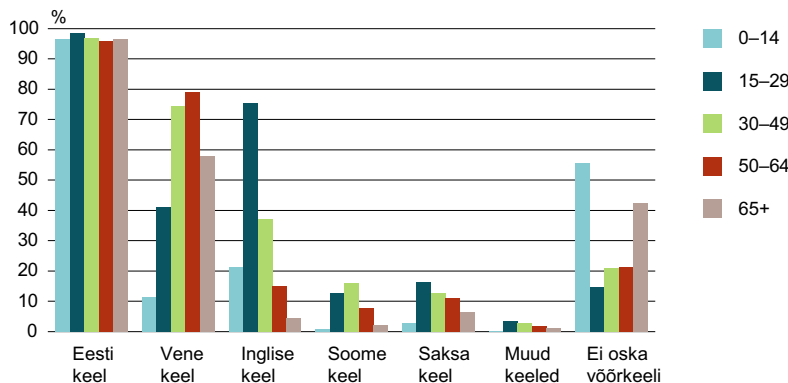
Joonis IV-12. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

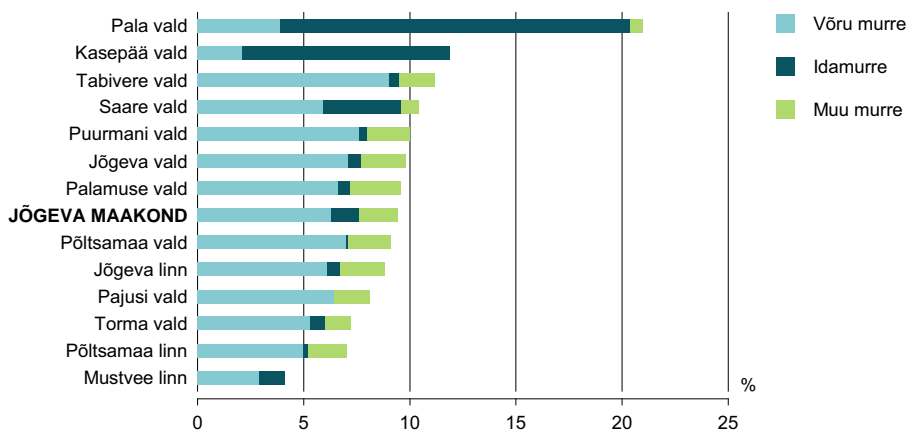
Võõrkeelte oskuse poolest on Jõgevamaa elanikkond keskpärane (joonis IV-13). Eesti keelt oskavad pea kõik, üle 30-aastaste elanike esimene võõrkeel on vene keel, mida oskab umbes 80%, nooremate puhul on see inglise keel, neist oskab vene keelt vaid 45%. Vanemate inimeste puhul on ülejäänud võõrkeelte oskus üsna tagasihoidlik. Inglise keelt oskab üle 30-aastastest vaid 40%, vanematest aga alla 20%. Keskmise osatavate võõrkeelte arv inimese kohta jääb Jõgevamaal alla 1,5.

Joonis IV-13. Jõgeva maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Murdeid kõneldakse Jõgevamaal võrdlemisi vähe, kusjuures hoolimata sellest, et piirkond kuulus kunagi Tartu maakonda, ei ole Lõuna-Eesti (Tartumaa) murre siin kuigi levinud. Võru murret (sh eriti Setu murrakut) kõnelevad pigem sisserännanud. Vaid mõned Peipsi-äärsete piirkondade eestikeelsetest elanikest oskasid ja teadsid loendusel nimetada kohalikku idamurret (joonis IV-14).

Joonis IV-14. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

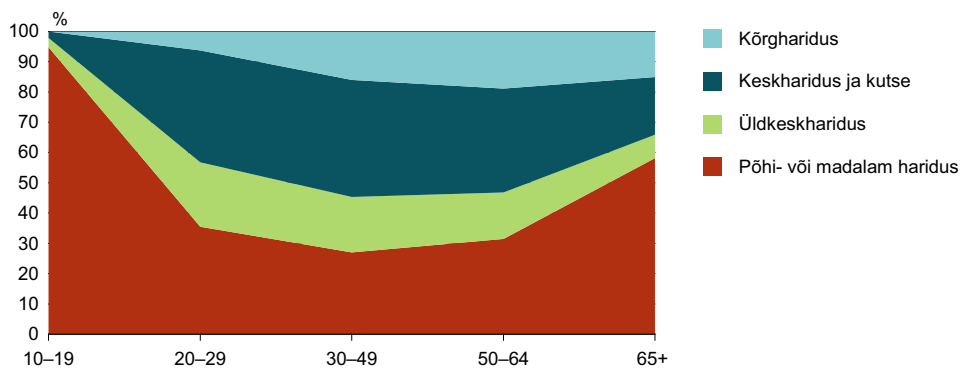
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

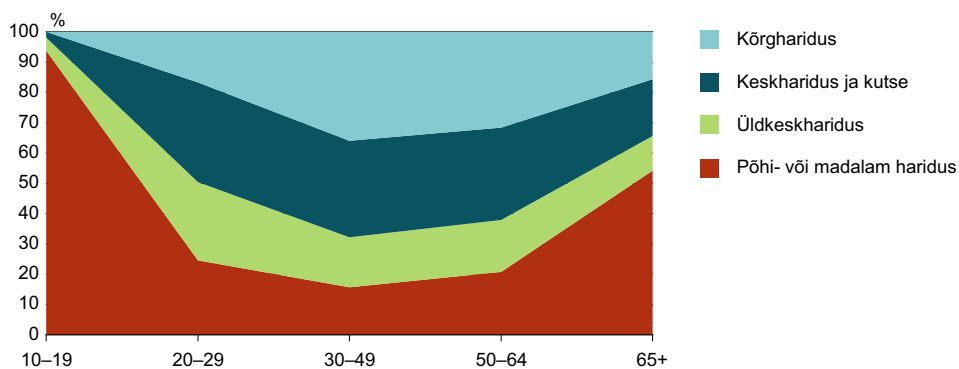
Haridustase on Eestis üldiselt kõrge, kuid Jõgevamaa elanikkond on teiste maakondadega võrreldes üsna vähe haritud. Lõhe meeste ja naiste haridustaseme vahel on suur, eriti nooremates põlvkondades (joonised IV-15 ja IV-16). Kõige rohkem kõrgharitud on 30–49-aastaste naiste hulgas. Meeste hulgas on kõige rohkem kõrgharitud 50–64-aastaste seas, kuid neidki on napilt kaks kolmandikku sellest, kui palju on samas eas kõrgharitud naisi.

Enamikus valdades on põhiosa elanikest keskhariduse ja kutsega (joonis IV-17). Piirkondlikud erinevused elanike haridustasemes ei ole kuigi suured. Peale Põltsamaa ja Jõgeva linna on kõrgema haridusega töötajate osatähtsus suur ka Palamuse vallas, üsna madal aga Saare, Pajusi ja Põltsamaa vallas.

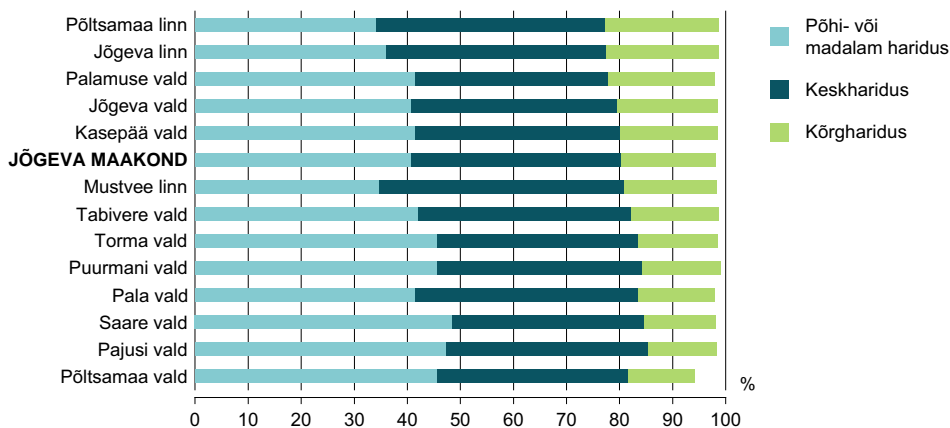
Joonis IV-15. Jõgeva maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis IV-16. Jõgeva maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

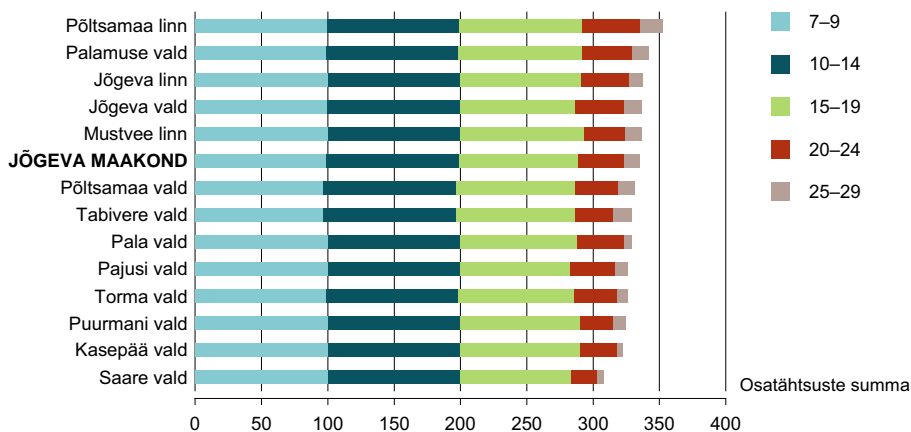
Joonis IV-17. Vähemalt kümneaastased Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

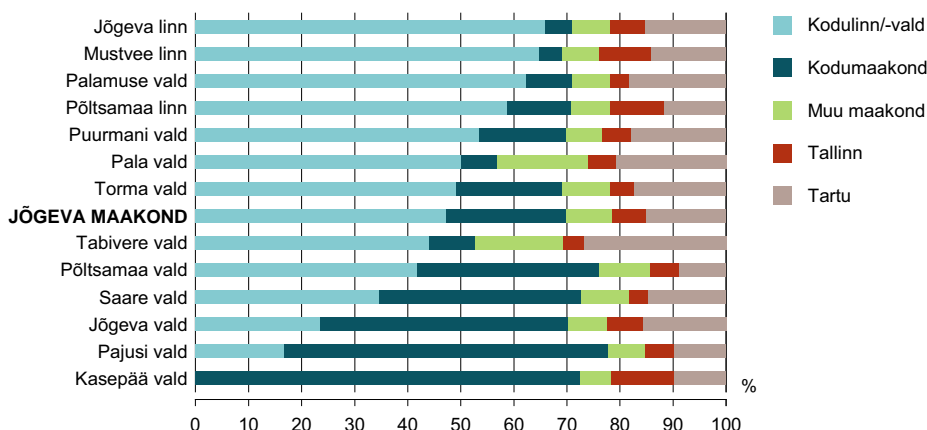
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Jõgevamaa noori, ent vanemate õppurite osatähtsus on üsna väike (joonis IV-18). Ilmselt on selle põhjus ka tõsiasi, et Jõgevamaal ei asu ühtegi kõrgkooli ega kolledžit.

Joonis IV-18. Õppivate noorte osatähtsus Jõgeva maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Jõgevamaa koolivõrk põhjustabki võrdlemisi suurt õpirännet – kodulinnas või -vallas on võimalik õppida vähem kui pooltel Jõgevamaa noortest (joonis IV-19). Ühtegi kooli ei ole Kasepää vallas, Pajusi vallas on vaid kaks lasteaeda-alkkooli.

Joonis IV-19. Õppivate noorte osatähtsus Jõgeva maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Jõgevamaa, kus elanike keskmine vanus on 43 ja mediaanvanus 45 aastat, kuulub suhteliselt eaka elanikkonnaga maakondade hulka. See, aga ka üsna kesine majandusolukord ja võrdlemisi aktiivne väljaränne on põhjused, miks Jõgevamaal võrreldes teiste Eesti maakondadega on tervisenäitajad pigem halvad – keskmine pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus maakonnas on 40% riigi keskmise 30% vastu.

Maakonna keskmisest tasemest halvem tervis on Peipsi-äärse piirkonna elanikel, pikaajalisi haigusi põeb neist üle poole. Siin on ka laste tervis halb (nt Mustvee linnas), kusjuures laste suuremat haigestumust ei saa seletada elanikkonna kõrgema keskmise vanusega (tabel IV-2).

Tabel IV-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

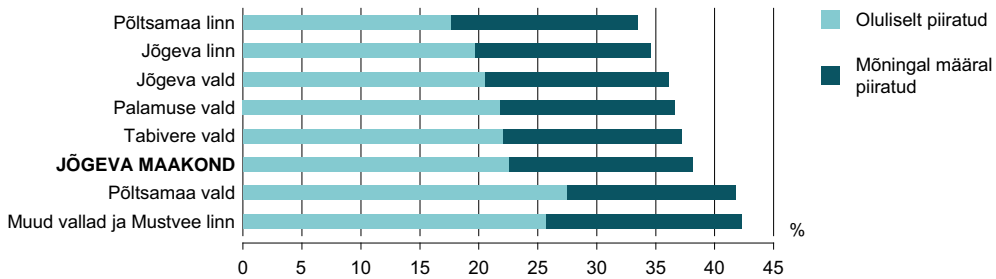
	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
JÕGEVA MAAKOND	40,1	10,1	15,3	29,5	56,7	76,8
Jõgeva linn	37,3	11,7	14,5	26,5	53,1	76,0
Mustvee linn	52,4	17,4	26,7	38,5	72,5	80,6
Põltsamaa linn	37,0	9,8	13,3	23,7	47,5	74,9
Jõgeva vald	37,5	9,5	14,8	25,5	54,1	74,6
Kasepää vald	52,5	12,6	15,4	44,4	72,9	85,9
Pajusi vald	38,3	9,9	10,2	30,3	59,5	72,5
Pala vald	36,4	8,3	10,7	26,4	49,6	68,0
Palamuse vald	39,2	10,1	15,2	29,6	57,7	79,5
Puurmani vald	40,8	7,5	15,7	30,2	57,0	76,8
Põltsamaa vald	44,0	11,5	18,7	38,0	59,1	79,4
Saare vald	44,9	8,1	14,4	27,4	57,9	80,2
Tabivere vald	37,6	10,6	14,7	25,7	58,7	78,9
Torma vald	40,8	6,2	13,6	35,4	61,4	75,0

Halvemate tervisenäitajatega on kooskõlas ka tõsiasi, et Jõgevamaa elanikel on Eesti keskmisest vähemalt veerandi võrra rohkem igapäevaeluga toimetuleku piiranguid, kusjuures pilt on kõigis valdades võrdlemisi ühtlane. Parim on selles mõttes olukord Põltsamaa linnas, seevastu Põltsamaa vallas on seis üsna kehv (joonis IV-20). Joonisel ei ole andmekaitsetel kaalutlustel kõigi Jõgevamaa valdade ja linnade kohta eraldi andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Hariduse seotus tervisega

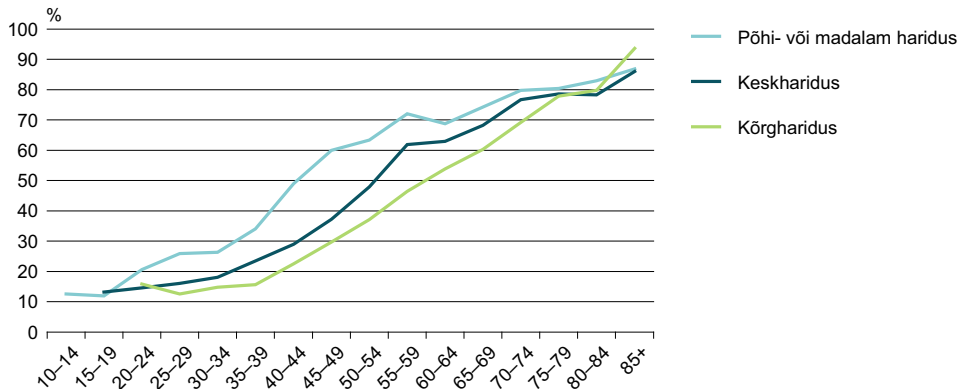
Hariduse mõju tervisele on Jõgevamaal suur, nagu enamikus teisteski maakondades – 20–55-aastastel põhi- või vähema haridusega inimestel on tervisest tingitud piirangute tõenäosus üle 50% võrra suurem kui samas eas keskharitutel ja 90% võrra suurem kui samas eas kõrgharitutel. Mõnevõrra mõjutab Jõgevamaa elanike igapäevast toimetulekut ka maakonna maaline iseloom, sest linnades on igapäevaeluga toimetulek üldiselt hõlpsam (joonis IV-21).

Joonis IV-20. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

^a Andmeid väikeste omavalitsusüksuste kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

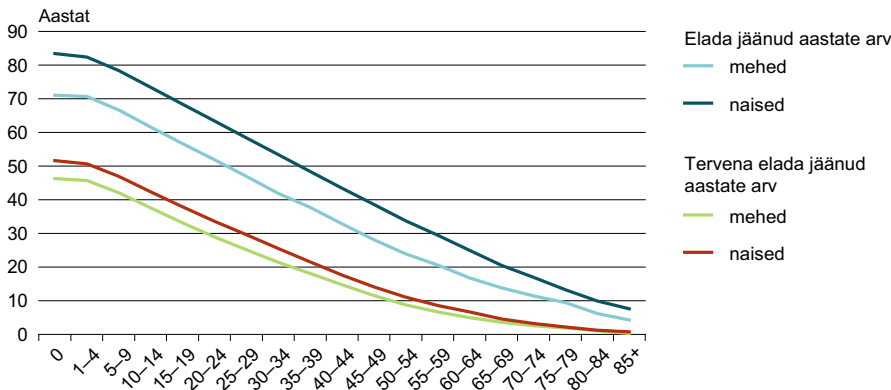
Joonis IV-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Jõgeva maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Hoolimata kehvast tervisest on Jõgeva inimeste oodatav eluiga sünnimomendil üsna pikk, ent haigusvabade eluaastate arv võrdlemisi vähene. Keskmine eluiga on siin meestel 71 aastat (riigi keskmine) ja naistel 83,4 aastat (Eesti keskmisest kaks aastat pikem). Tervena elada jäänud aastate arv sünnihetkel on aga meestel 46,3 ja naistel 51,6 aastat, need näitajad on riigis viimaste hulgas. Siit järeldub, et Jõgevamaa mehed põevad keskmiselt 25 aasta jooksul (35% kogu eluajast) pikaajalisi haigusi, mis seavad piiranguid nende igapäevaelule, ja Jõgevamaa naised põevad selliseid haigusi keskmiselt 32 aastat, (38% kogu elueast). Haigusaastate arv on Jõgevamaa meestel ja naistel suurimaid riigis (joonis IV-22).

Joonis IV-22. Jõgeva maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

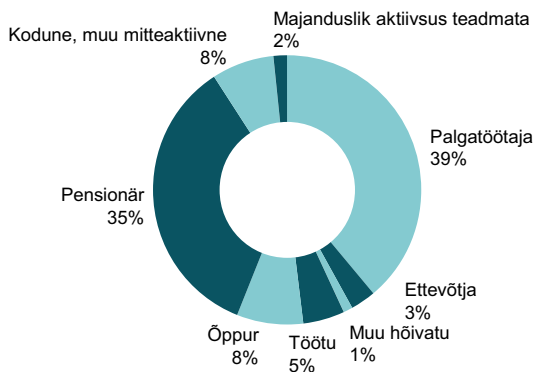
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Jõgevamaa elanike sotsiaal-majandusliku seisundi ja elatusallikate struktuuri analüüsidest tuleb arvestada, et sinne elanikkond on üsna vana ja võrdlemisi suur osa rahvastikust on kehvasti tervisega. Nii ongi siin pensionäride ja palgatöötajate osatähtsused sarnased – mõlemad on ligemale kolmandik (joonis IV-23). Joonisel IV-24 on esitatud Jõgevamaa linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike koosseis sotsiaal-majandusliku seisundi järgi.

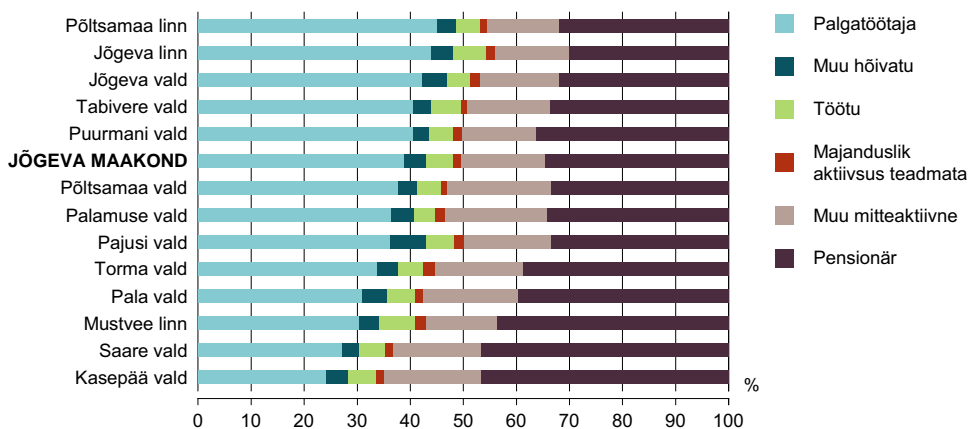
Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti nende elatusallikad. Siin ilmnevad Jõgevamaa linnade ja valdade vahel märgatavad erinevused (joonis IV-25).

Toetustest elatujate ja töötajate vahel on iseloomustab toetussuhe. Jõgevamaal on toetuse saajaid suhteliselt palju, siin on toetussuhe 102,5 – selle näitaja poolest on Jõgeva maakond Eesti maakondadest tagantpoolt neljas. Toetussuhte erinevus maakonna linnades ja valdades on märkimisväärne (joonis IV-26). Taas eristub ülejäänud aladest Peipsi rannik: üle 150 on toetussuhe Mustvee linnas ning Kasepää ja Saare vallas. Madalaim on toetussuhe Põltsamaa ja Jõgeva linnas, kuid neiski ületab see pisut 80 piiri.

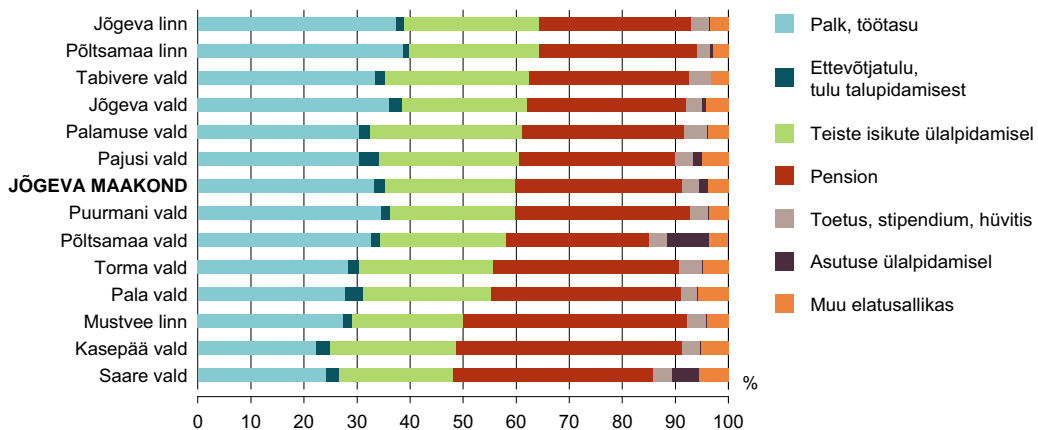
Joonis IV-23. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

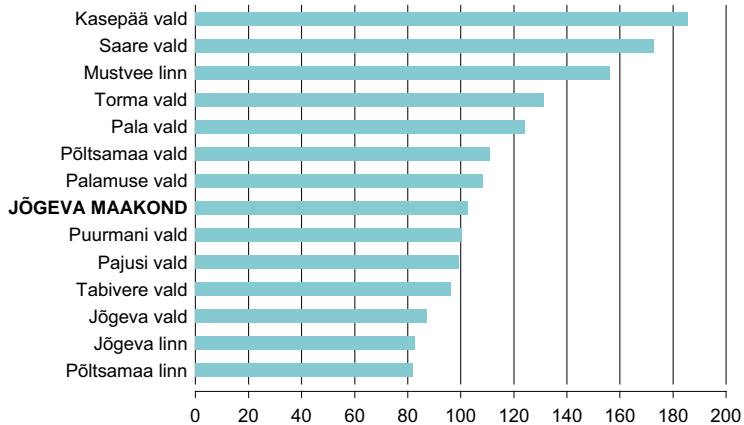
Joonis IV-24. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis IV-25. Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

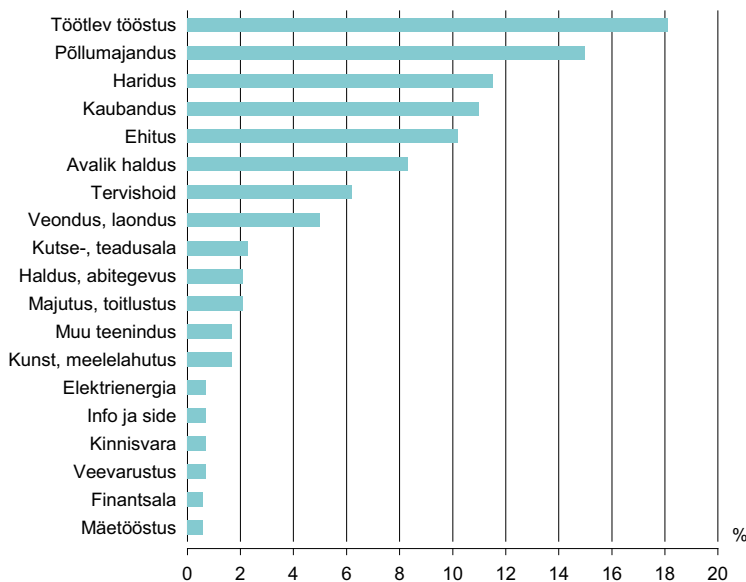
Joonis IV-26. Toetussuhe Jõgeva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusalade struktuur näitab, et Jõgeva maakonnas on tähtsal kohal põllumajandus – sellel alal tegutseb 15% hõivatutest ehk koguni neli korda rohkem inimesi kui Eesti maakondades keskmiselt. Tegevusalade järjestuses on põllumajandus Jõgevamaal töötleva tööstuse järel teisel kohal üleriikliku 11. koha asemel. Üle keskmise (11% riigi keskmise 9% asemel) on paradoksaalselt haridustöötajaid (nähtavasti on siin üsna väikesed koolid) ja ehitajaid (10% keskmise 8% asemel). Seevastu teaduse ning majutuse ja toitlustuse vallas töötajaid on vaid pisut üle poole maakondade keskmisest tasemest, info ja side puhul on see näitaja koguni alla veerandi (joonis IV-27).

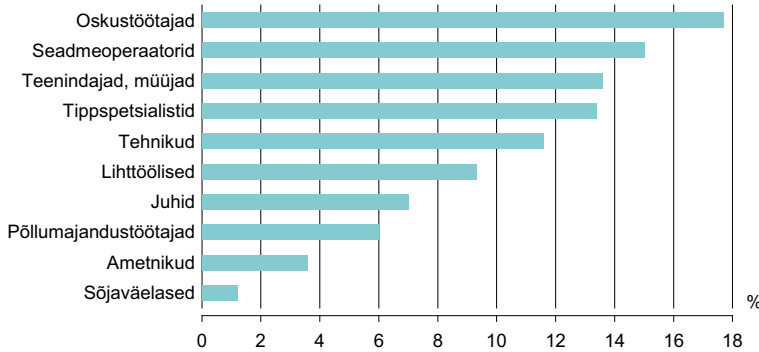
Joonis IV-27. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialadest on Jõgevamaal keskmisest suurema esindatusega põllumajanduse oskustöötajad (6% keskmise 1,6% asemel). Nende hulga poolest hoiab Jõgevamaa maakondade pingereas esikohta. Teiste maakondadega võrreldes on Jõgevamaal rohkem oskustöölisi ning seadme- ja masinaoperaatoreid (vastavalt 18% ja 15% riigi keskmise 14% ja 11% asemel). Keskmisest vähem, napilt kaks kolmandikku riigi keskmisest tasemest, on juhte (7% keskmise 10% asemel) ja ametnikke, tipp- ja kesktaseme spetsialiste on vaid kolmveerand riigi keskmisest tasemest (25% töötajatest riigi 33% asemel) (joonis IV-28).

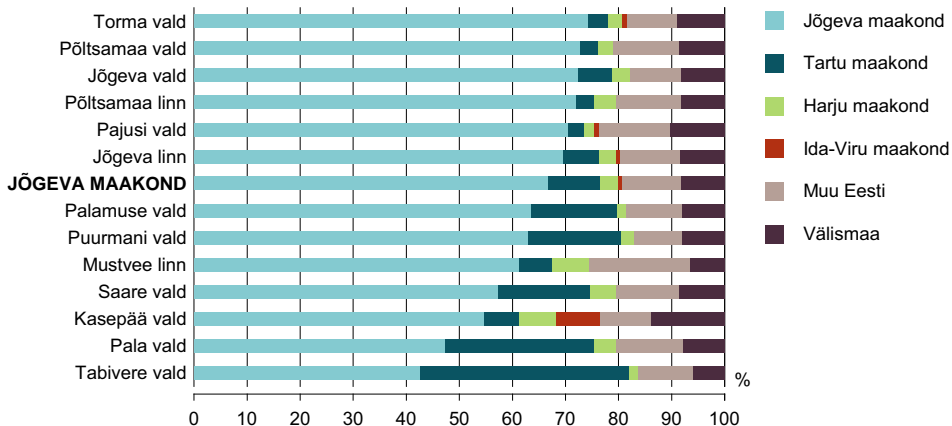
Joonis IV-28. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

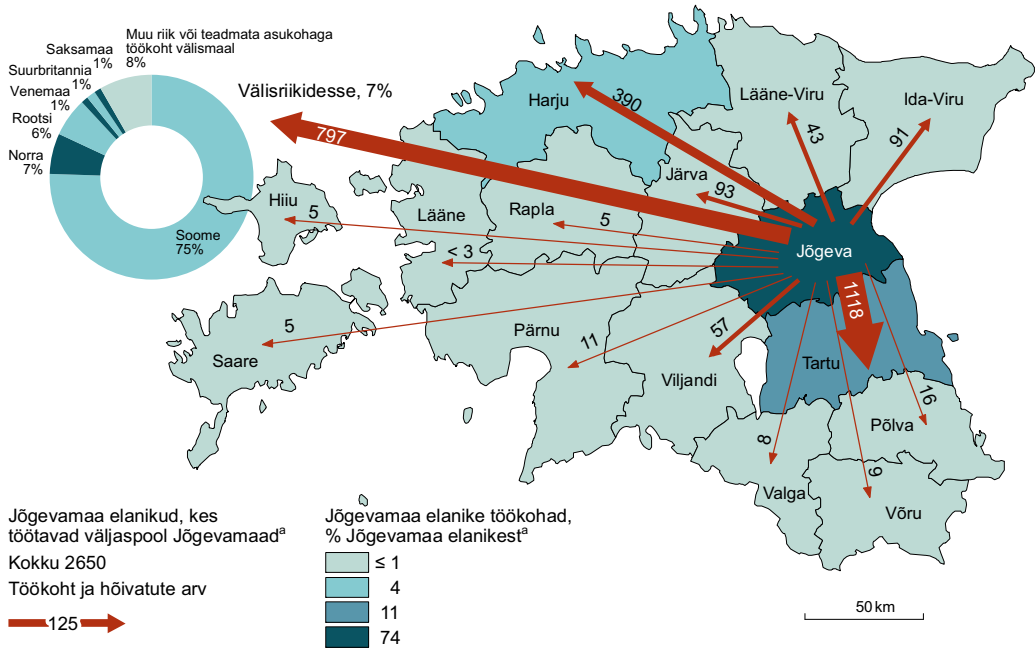
Tööränne

Jõgevamaa hõivatutest töötab kaks kolmandikku kodumaakonnas ja kümnendik Tartumaal. Tartu ongi Jõgevamaa hõivatute jaoks tugevaim tõmbekeskus. Harjumaal käib tööil vaid 3% hõivatutest, mõnest piirkonnast, nt Kasepää vallast, käiakse tööil Ida-Virumaal. Jõgeva on maakond, kus üsna palju inimesi käib tööil välismaal, kusjuures sihtriikidest on ülekaalukalt esikohal Soome. Eriti palju käivad välismaal tööil noored: kõigist hõivatud 15–29-aastastest Jõgevamaa elanikest käib välismaal tööil ligi 13%, suurim – üle 18% – on see näitaja Saare, Pajusi ja Kasepää vallas (joonis IV-29; kaart IV-3).

Joonis IV-29. Jõgeva maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart IV-3. Vähemalt 15-aastaste Jõgeva maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

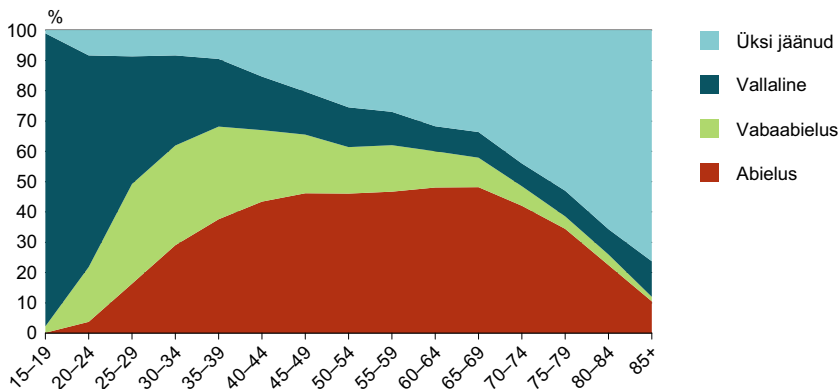
7676 inimese elu- ja töökoht on Jõgevamaal.

PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

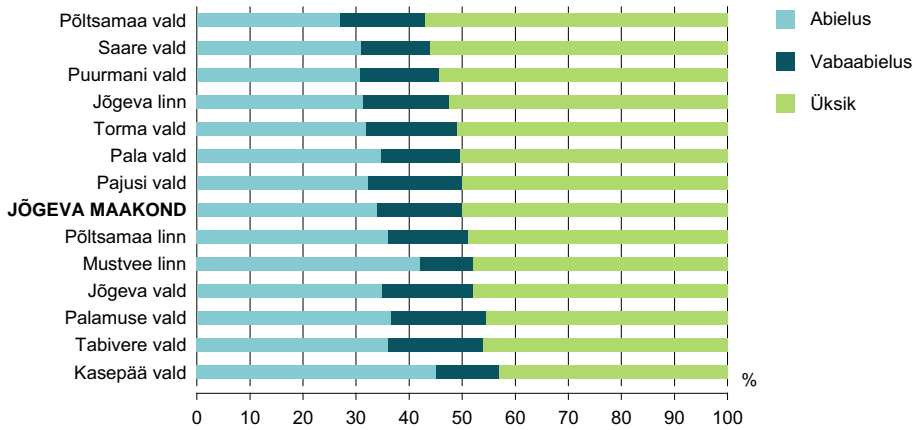
Perelooma algab Jõgevamaal 20. eluaastast. Kuni 30. eluaastani elatakse enamasti vabaabielus, siis selle kooseluvormi osatähtsus stabiliseerub ja 35. eluaastaks jõuab sellest mööda seaduslik abielu. Kõigest Jõgevamaa elanikest on seaduslikus abielus umbes kolmandik, vabaabielus poole vähem – kuuendik – ja pooled on kas veel üksikud või üksikuks jäänud. 60–69-aastastest inimestest on 48% abielus ja 30–34-aastastest on 30% üksikuid, kes pole enesele veel partnerit leidnud (joonis IV-30).

Joonis IV-30. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Jõgevamaa linnad ja vallad on elanike perekonnaseisu struktuurilt mõnevõrra erinevad, kuid erilisi äärmusi ei esine (joonis IV-31).

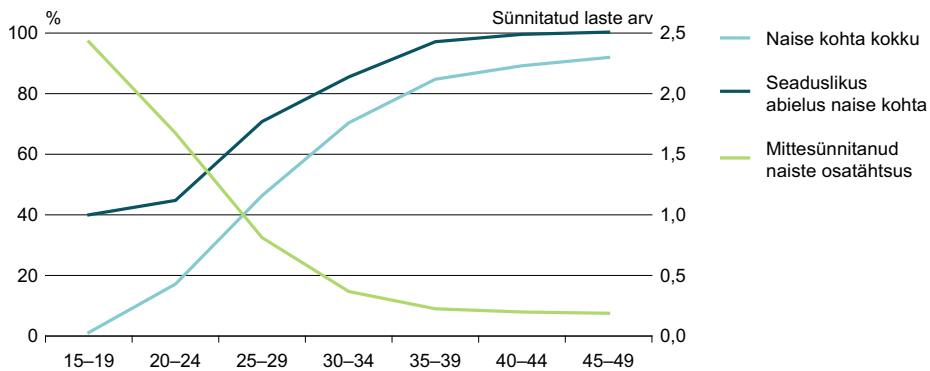
Joonis IV-31. Vähemalt 15-aastased Jõgeva maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

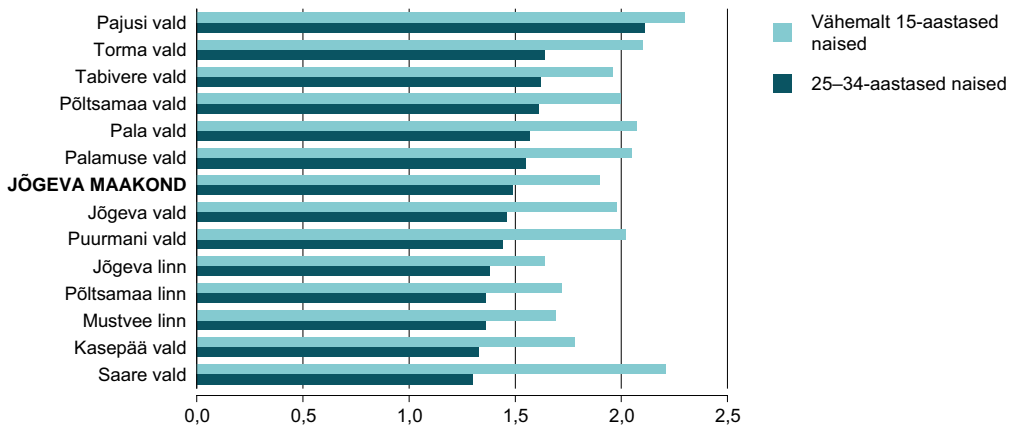
Sünnituskäitumine ja lapsed

Jõgevamaal on Eesti kohta suhteliselt palju lapsi sündinud. Viljakast east väljunud, 40–49-aastastel Jõgevamaa naistel on keskmiselt 2,3 last, abielunaistel koguni üle 2,5 (joonis IV-32). Lastetuks on 45–49-aastastest naistest jäänud alla kümnendiku. Võrdlemisi aktiivsed sünnitajad on olnud 25–34-aastased naised. Pajusi vallas on selles vanuses naistel keskmiselt üle kahe lapse, Tabivere, Torma, Põltsamaa, Palamuse ja Pala vallas üle 1,5 lapse (joonis IV-33). Ka summaarse laste arvu poolest on Jõgevamaa Eesti lasterikkamate maakondade hulgas.

Joonis IV-32. Jõgeva maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis IV-33. Jõgeva maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

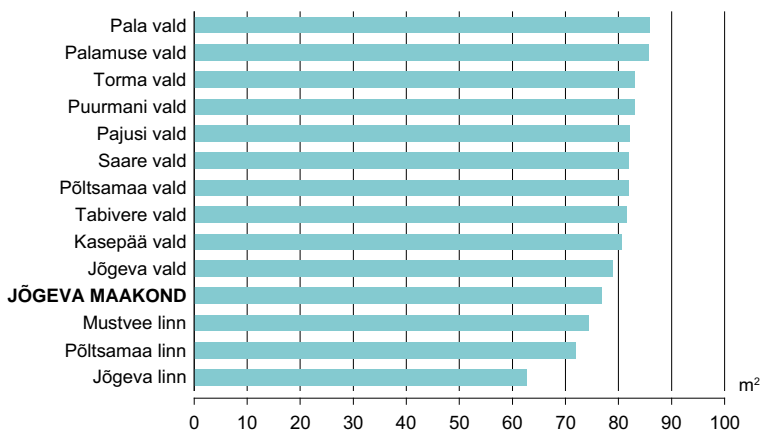
Jõgevamaal paikneb 4,6% kõigist eluruumidega hoonetest, 2,6% eluruumidest ja 2,8% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus Jõgevamaal on 76,9 m². Elatakse pigem väiksemates hoonetes, kuid eluruumid on ka linnades võrdlemisi avarad võrreldes linnaeluruumidega mujal Eestis (joonis IV-34).

Avarad eluruumid paiknevad tüüpiliselt eramutes, mitte kortermajades. Jõgevamaal ongi alla poole eluruumidest korterid (44,3%) ja võrdlemisi palju on traditsioonilisi talumaju (joonis IV-35).

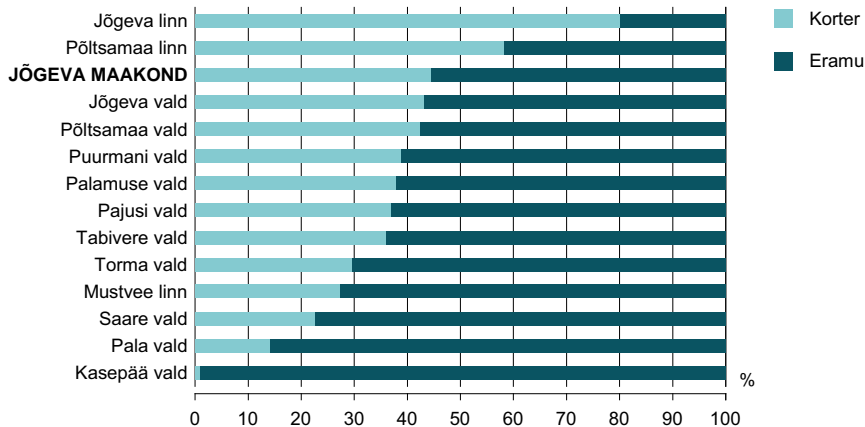
Jõgevamaa elamuehitust iseloomustab murdepunkt 1960. aastatel, mil senini domineerinud eramuehitus rauges. Samal ajal hoogustunud kortermajade ehitus saavutas maksimumi 1980. aastatel, et siis pea seiskuda. Elamuehitus väheneb Jõgevamaal ka praegu (joonis IV-36).

Üllataval kombel on pärast taasiseseisvumist kõige rohkem uusi elurume valminud Mustvees ja Kasepää vallas, muudes Jõgevamaa paikades on viimaste kümnendite ehitusmaht olnud riigi keskmisest ligi poole võrra väiksem (joonis IV-37).

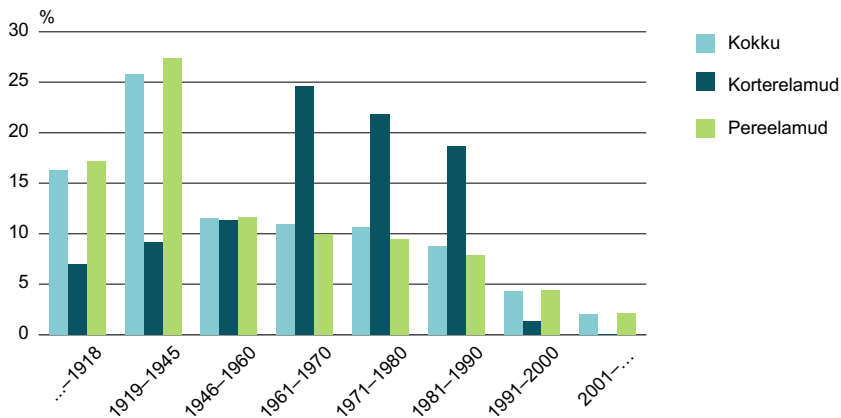
Joonis IV-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Jõgeva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

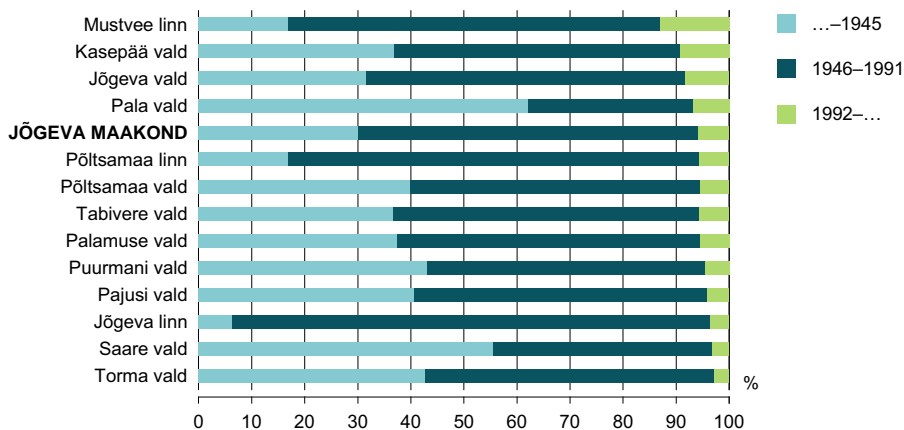
Joonis IV-35. Jõgeva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

Joonis IV-36. Jõgeva maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

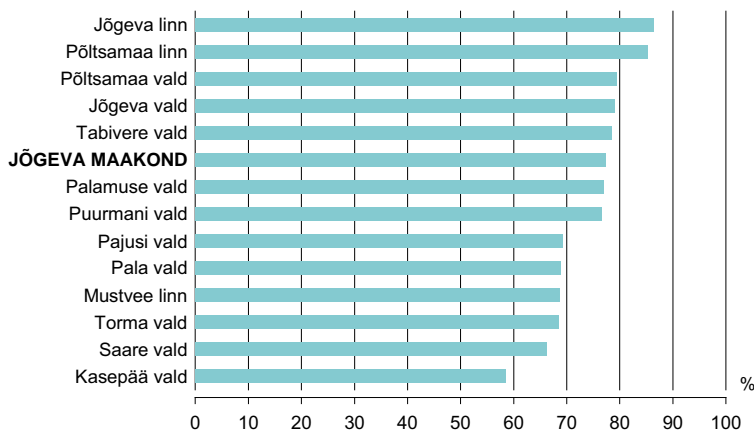

Joonis IV-37. Jõgeva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

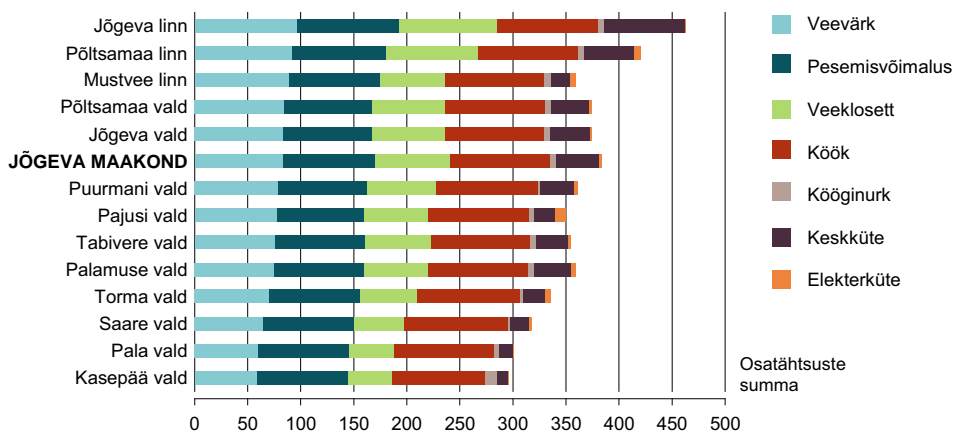
Asustatud on Jõgevamaa eluruumidest 77% (joonis IV-38). Ühelt poolt on suure hulga eluruumide tühjana seismise taga viimaste kümnendite üpriski intensiivne väljaränne. Teiselt poolt on asustamata eluruumide hulka loetud ka hooajati kasutatavad eluruumid, sh suvekodud. Võib oletada, et neid on rohkem Peipsi ääres, mis osalt seletab ka suuremat ehitusaktiivsust nendes piirkondades.

Joonis IV-38. Jõgeva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Veevärgiga on Jõgeva maakonnas 83%, pesemisvõimalusega (vanni või duši puudumisel arvestatakse ka sauna) aga 87% eluruumidest (joonis IV-39). Ootuspäraselt on parem tehnovarustus linnades, eriti Jõgeval. Mustvee linnas on küll 90%-l eluruumidest veevõrk, kuid WC on siiski vaid 62%-l. Enamikus eluruumides on köök (94%); keskküte on enam kui kolmveerandis Jõgeva linna ja ligi pooltes Põltsamaa linna eluruumides, ülejäänud valdades ja Mustvee linnas piirdub keskküttega eluruumide osatähtsus 35%-ga või jääb sellest allapoole. Kümnendikus Pajusi valla eluruumidest on elekterküte.

Joonis IV-39. Jõgeva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Jõgevamaa on väike maakond Eesti kesk- ja idaosas, kus traditsiooniliselt on tähtsal kohal põllumajandus.

Sarnaselt enamiku Eesti maakondadega on Jõgevamaa probleem elanike arvu vähenemine, millele aitab kaasa mehhaniseerimise tulemusel järsult kahanenud tööjõuvajadus põllumajanduses. Gümnaasiumi lõpetanud noored lahkuvad sageli kodumaakonnast, sest võimalused seal haridusteed jätkata on üsna kesised. Atraktiivsete töökohtade nappus ei soosi maakonnast väljapoole õppima suundunud maakonda naasma. Suur osa Jõgevamaast kuulub Tartu linna tööjõuareaali.

Jõgevamaa elanikud on Eesti keskmisest üle kahe aasta vanemad. Sündide arvu kahanemise ja peamiselt nooremate inimeste väljarände tõttu on maakonna elanikkond vananenud. Seepärast on maakonnas suhteliselt palju tervise- ja toimetulekuprobleeme. Viimased on siiski pigem seotud olukorraga tööturul kui vananemisega.

Jõgevamaa rahvastikust saab rääkida ka positiivselt. Jõgevamaal on oodatav eluiga sünnihetkel Eesti kontekstis üsna pikk – eriti naistel. Jõgevamaa keskikka jõudnud naised on suhteliselt lasterikkad – nende sünnitatud laste arv ületab Eesti keskmise taseme.

Jõgevamaa elanikkonnast enamik on eestlased, üksnes Peipsi rannikul on juba sajandeid elanud vanausuliste venelaste kogukond. Maakonna elanikest oskab eesti keelt pea 100%. Üle 98% jõgevamaalastest on Eesti kodanikud.

Maakonna ühtse identiteedi kujundamine on Jõgevamaal keerukam kui enamikus teistes Eesti maakondades: Jõgevamaa Peipsi-äärne osa on hoopis teistsugune kui Põltsamaa linna ümbrus.

Jõgevamaa on väheseid maakondi Eestis, kus maakonnakeskusega konkureerib veel teinegi keskus ehk Põltsamaa linn. Mustvee linna kui keskuse roll on veidi taandunud, kuid mitte nii tuntavalt, et Jõgevamaa kontekstis ei saaks rääkida kolmest keskusest. On üllatav, et tavaeluruumide arvus on pärast taasiseseisvumist valminud eluruumide osatähtsus kõige suurem just Mustvee linnas.

V JÄRVAMAA

JÄRVAMAAST ÜLDISELT

Järvamaa paikneb Eesti südames, sisemaal, ja sellel maakonnal pole ühtegi välispiiri. Maakond piirneb läänes Harju ja Rapla, põhjas ja kirdes Lääne-Viru, kagus Jõgeva, lõunas Viljandi ning edelas Pärnu maakonnaga. Ka Eesti mandri virtuaalne keskpunkt paikneb Järvamaal.

Järvamaa on üks Eesti põlismaakondi, mida on mainitud juba 13. sajandil, kuid aja jooksul on selle piirid, suurus ja mõnevõrra isegi asukoht muutunud. Iseseisev maakond oli Järvamaa ka sõjajärgses Eesti Vabariigis.

Järvamaa paikneb Pandivere kõrgustikul, suure osa maakonna pinnast hõlmavad kaitsealad, sh Pandivere veekaitseala.

Praegu on Järvamaa üpris väike maakond pindalaga 2460 km² ja rahvaarvuga 30 537 inimest, mis tähendab maakondade järjestuses vastavalt 10. ja 11. kohta. Järvamaal elab 12,4 inimest km²-l, seega on asustus võrdlemise hõre, asustustiheduse poolest on Järvamaa samuti 10. kohal.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Järvamaal kaks omavalitsuslikku linna ja 14 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga üks omavalitsuslik linn ja 11 valda (tabel V-1; kaart V-1). Järvamaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, üheksa alevikku ja 183 küla.

Järvamaal on üks iseseisev linn, see on 8228 elanikuga maakonnakeskus Paide, mida esimest korda mainiti aastal 1265 ja mis sai linnaõigused aastal 1291. Oletatavasti on linn eestikeelse nime saanud paekivi järgi, saksa keeles on linna nimetatud „valge kivi“ järgi, millest oli tehtud Paide loss, „valge kivi/linna“ nimetust on kasutatud teisteski keeltes. Paidel on Eesti ajaloo kuri kuulsus – siin hukati Jüriöö ülestõusu järel eestlaste saadikud (neli kuningat). Paide ajaloo on olnud ka mõõnaperioode, kus selle tähtsus linnana vähenes ja elanike arv palju kahanes, kuid viimase paarisaja aasta jooksul on Paide olnud Järvamaa keskus.

Teine Järvamaa suurem keskus on vallasisene Türi linn, mis sai 1917. aastal alevi- ja 1926. aastal linnaõigused. Linna arengut toetas seda läbiv Tallinna-Viljandi raudtee. Eesti Vabariigis omandas Türi tähtsuse ringhäälingukeskusena, kuhu 1937. aastal rajati Eesti peasaatejaam 197 meetri kõrguse mastiga. Praegu tuntakse Türi kui kevadpealinna, kus toimuvad kevadeti rahvusvaheliseltki populaarsed lillelaadad.

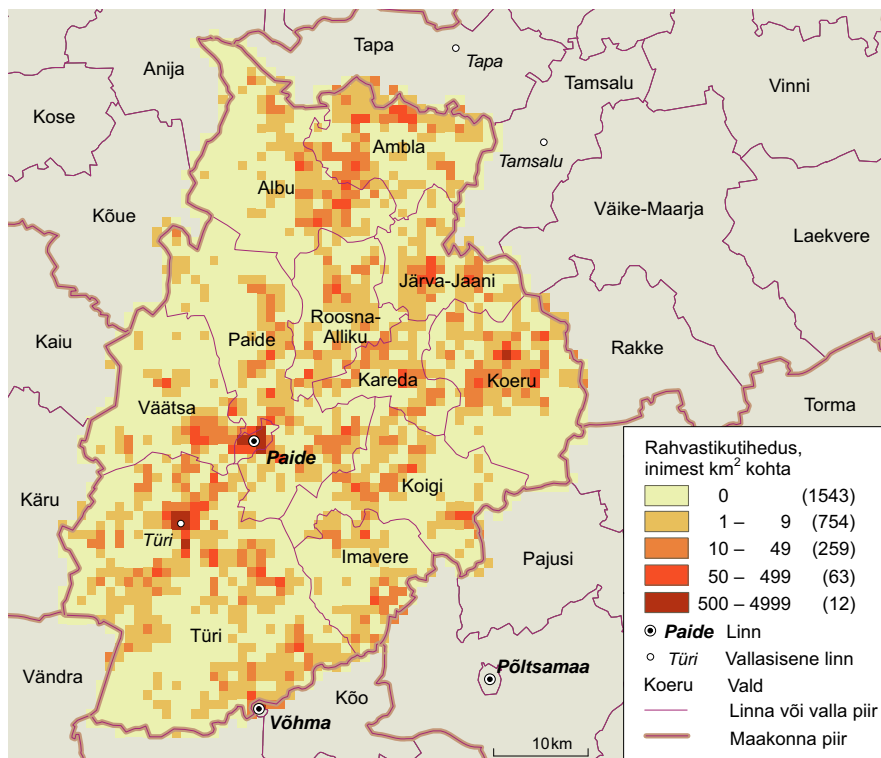
Linnaelanike osatähtsus Järvamaal on 27%, kui pidada silmas üksnes iseseisvat Paide linna. Kui aga arvestada ka vallasisest Türi linna ja Järva-Jaani alevit, on linnaliste asulate elanike osatähtsus 48%.

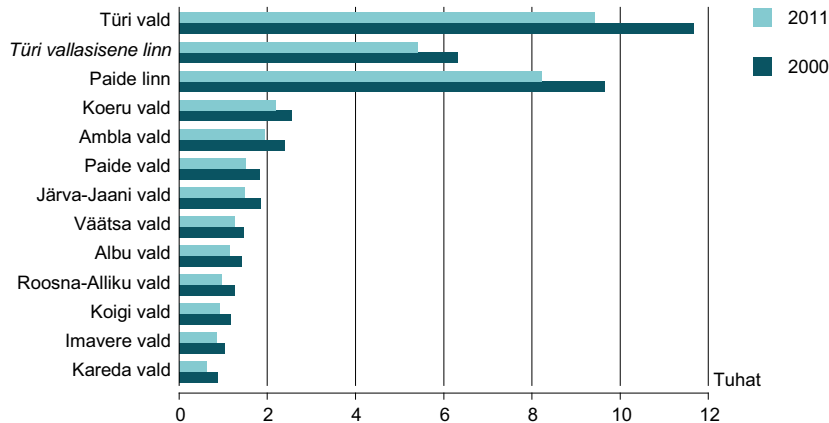
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Järvamaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tagajärjel kaotanud 17,7% elanikkonnast, mis on üsna suur kadu ülejäänud Eesti maakondadega võrreldes (neljas koht Hiiumaa, Jõgeva- ja Viljandimaa järel) (joonis V-1, kaart V-2). Peale elanike lahkumise vähendas Järvamaa rahvaarvu ka administratiivpiiride muutus: Lehtse vald, kus 2000. aastal elas 1658 inimest, ühines Tapa linnaga, nii moodustus Tapa vald, mis paikneb Lääne-Virumaal. Eelmise loenduse aegsete valdade loetelust on kadunud ka Kabala ja Oisu vald, mis koos Türi linnaga ühinesid Türi vallaga. Elanikke on kaotanud enamik Järvamaa valdu, ka Paide linna elanikkond on 19% võrra vähenenud.

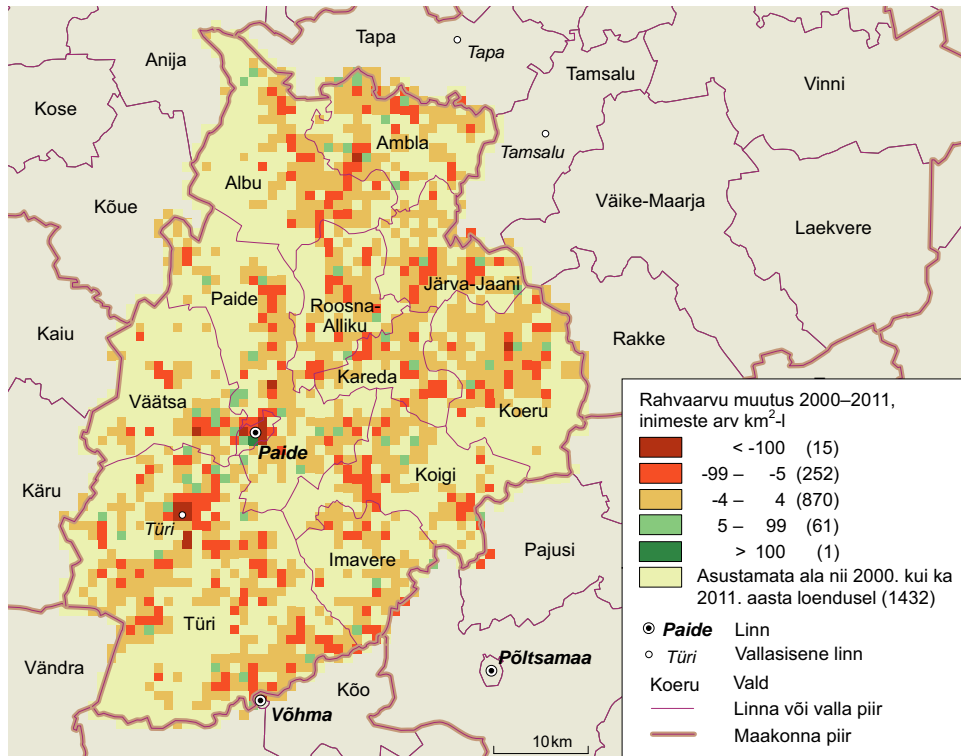
Tabel V-1. Järva maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
JÄRVA MAAKOND	30 537	2 459,58	12,4
Paide linn	8 228	10,03	820,3
Albu vald	1 140	257,19	4,4
Ambla vald	1 935	166,45	11,6
Imavere vald	849	139,59	6,1
Järva-Jaani vald	1 488	126,82	11,7
Kareda vald	631	91,58	6,9
Koeru vald	2 203	236,82	9,3
Koigi vald	908	204,45	4,4
Paide vald	1 507	300,40	5,0
Roosna-Alliku vald	973	132,11	7,4
Türi vald	9 419	598,81	15,7
<i>Türi vallasisene linn</i>	5 410	9,80	552,0
Väätsa vald	1 256	195,33	6,4

Kaart V-1. Järva maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis V-1. Järva maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

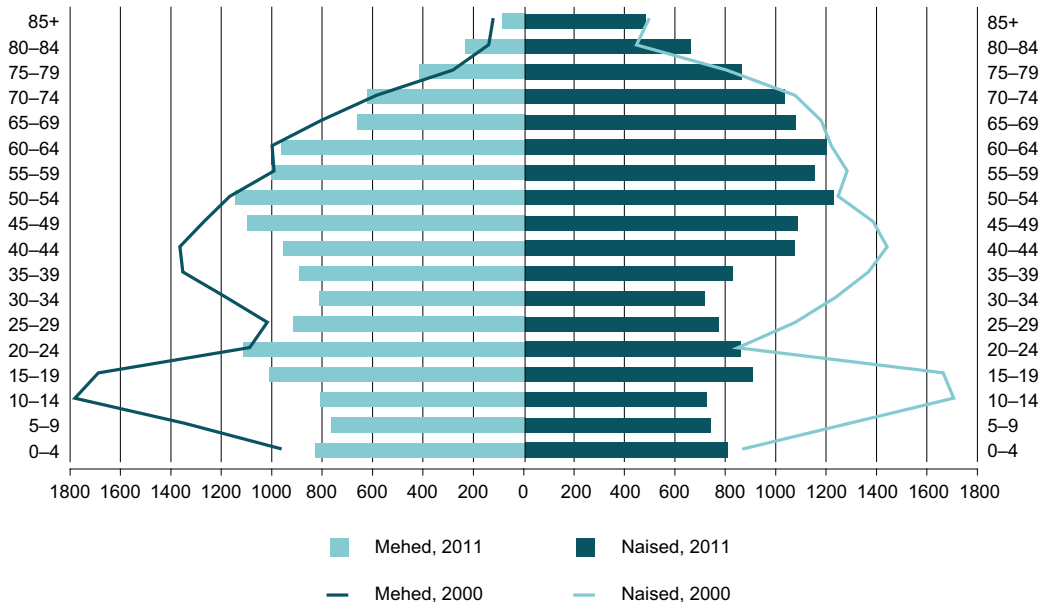
Kaart V-2. Järva maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

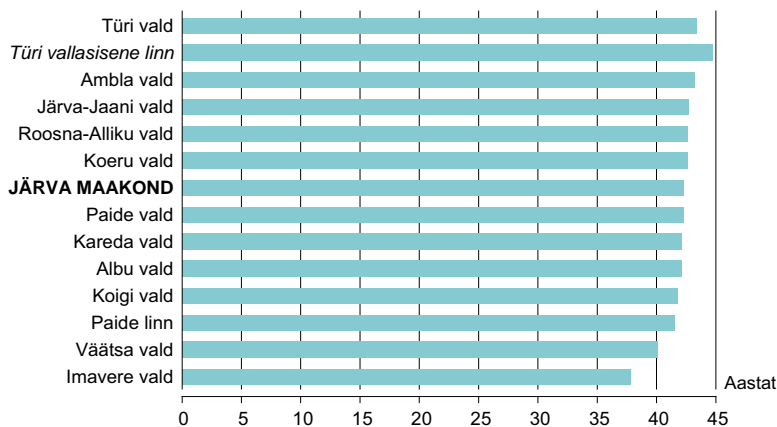
Järvamaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on kahelaineline: kõige arvukam on 50–60-aastaste vanuserühm, kus domineerivad naised, nagu see on enamikus Eesti väiksemates maakondades. Teine laine – 20–30-aastased – on pisut väiksema arvukusega, eriti naiste osa, kuid siiski küllalt suur. Laste osatähtsus on sellest märksa väiksem, kuid taas on positiivne see, et kõige noorem rühm on vanematest arvukam (joonis V-2).

Järvamaa elanikkonna keskmine vanus on Eesti keskmisest poolteise aasta võrra kõrgem, s.o 42,3 aastat (joonis V-3). Maakondade järjestuses on Järvamaa selle näitaja poolest enam-vähem keskel, kuuendal kohal. Meeste ja naiste keskmine vanus erineb kuue aasta võrra, mediaanvanus aga on naistel 48 ja meestel 40 aastat. Järvamaa valdadest on noorima elanikkonnaga tööstuslikult arenenud Imavere, kus saeveskis töötab üle 300 inimese.

Joonis V-2. Järva maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

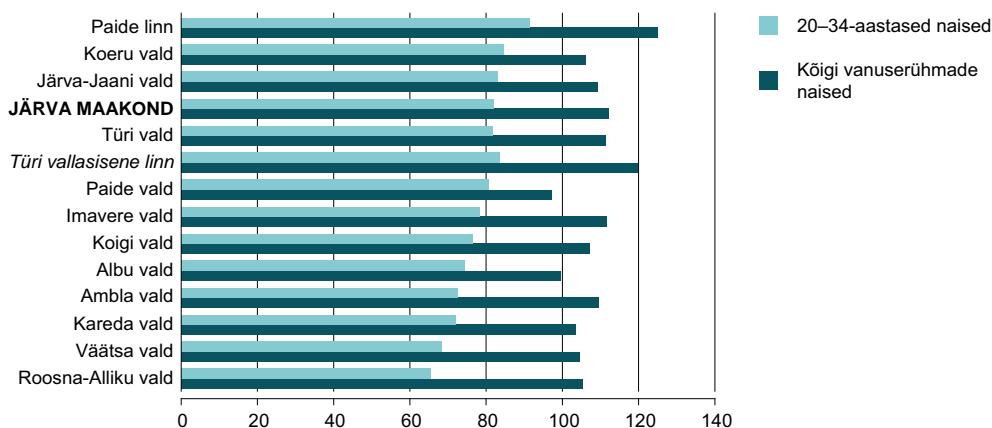

Joonis V-3. Elanike keskmine vanus Järva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

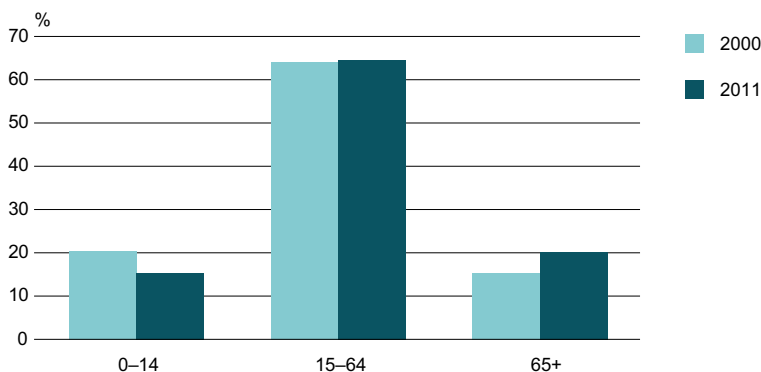
Naiste ja meeste arvu vahetegur on Järvamaal maalise elanikkonnaga maakonna kohta üsna keskmine – 100 mehe kohta elab siin 112 naist (joonis V-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on vaid 82 noort naist. Nähtavasti on ka Järvamaalt kõige aktiivsemalt lahkunud noored õppimisealised naised.

Joonis V-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Järva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Järvamaal muutunud nagu mujalgi Eestis. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) üle 20% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) umbes 15%, siis 2011. aastal on need arvud vastupidised – lapsed on 15% ja eakaid 20%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 2% võrra rohkem. Tööealisi (vanuses 15–64) on Järvamaal 64%, s.o pisut vähem riigi keskmisest (67%) (joonis V-5).

Joonis V-5. Järva maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

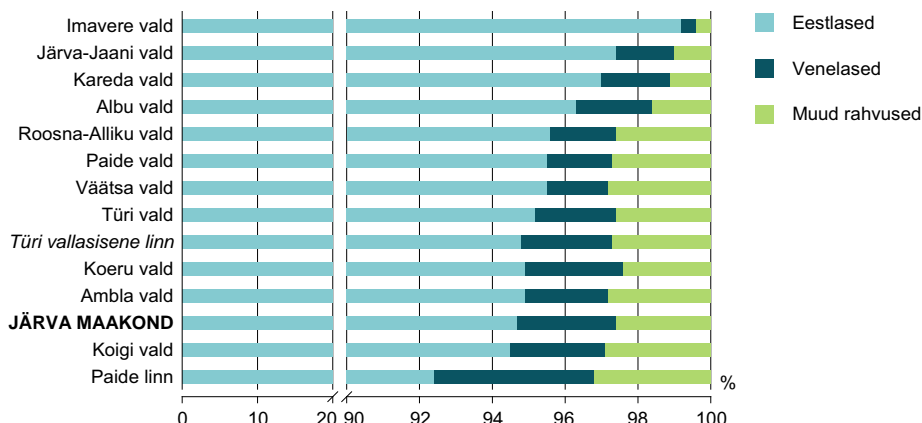

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

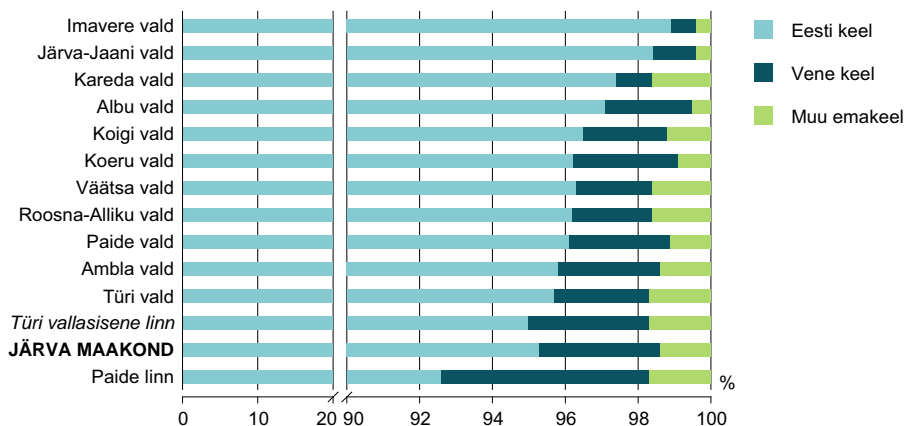
Järva maakond kuulub suuremas jaos põlisrahvastikuga asustatud eestikeelsete maakondade hulka, siin elavatest inimestest on ligi 95% eestlased, ülejäänutest on pooled venelased ja pooled teiste rahvuste esindajad. Ootuspäraselt on eestlaste osatähtsus kõige väiksem maakonnalinnas Paides, kuid siingi on eestlasi üle 92% (joonis V-6).

Joonis V-6. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega: üle 95% Järvamaa elanikest loeb oma emakeeleks eesti keelt (joonis V-7). Tähelepanuväärne on ka see, et maakonnas on eesti keelt emakeeleks pidavate inimeste arv mõnevõrra suurem kui eestlaste arv: siin, eestikeelses keskkonnas, on ka mõne mitte-eestlase emakeel eesti keel.

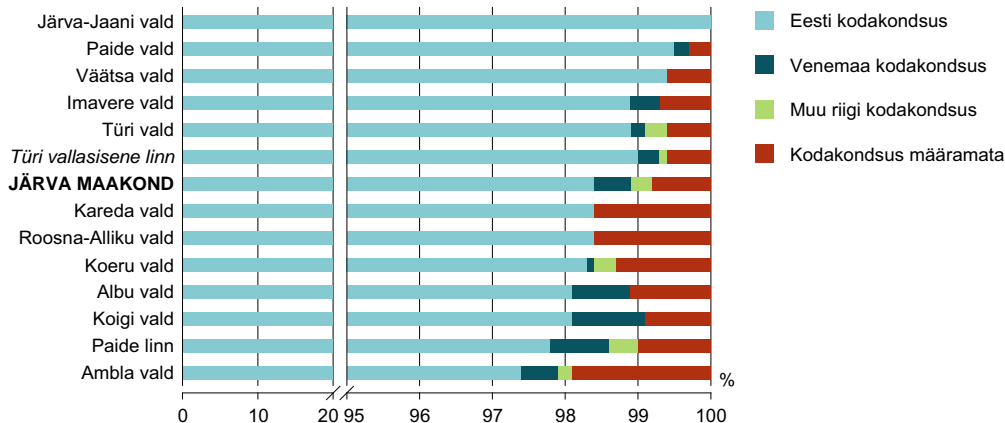
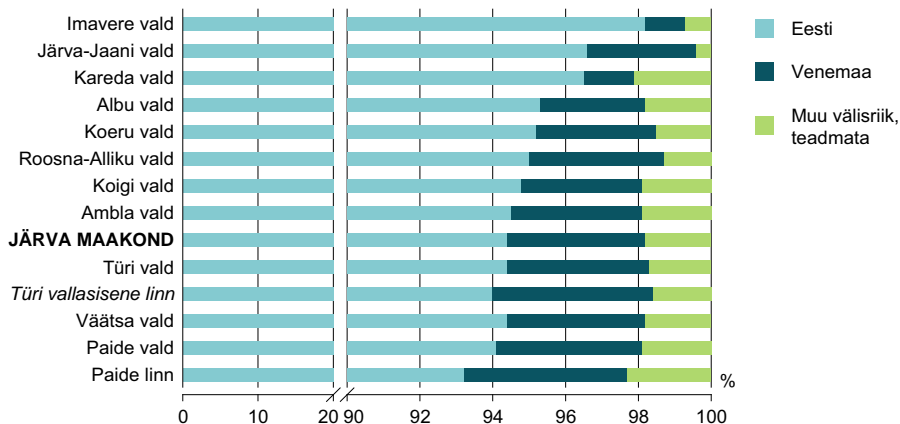
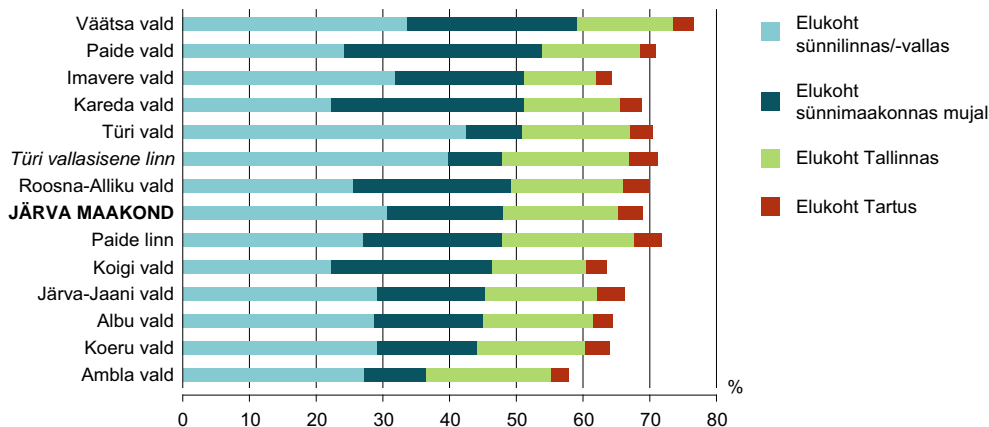
Joonis V-7. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

Kodakondsus ja sünnikoht

Järvamaa elanikest on enamik (98,5%) Eesti kodanikud, Vene kodanikke on pool protsenti ja kodakondsuseta inimesi alla protsendi. Isegi Paide linnas on peaaegu 98% Eesti kodanikke (joonis V-8).

Suurem osa (94,5%) Järvamaa elanikest on sündinud Eestis, Venemaal sündinuid on alla 4% ja muudes riikides sündinuid alla 2%. Kõige rohkem muudes riikides sündinuid elab Paide linnas, kuid siingi on Eestis sündinuid üle 93% (joonis V-9).

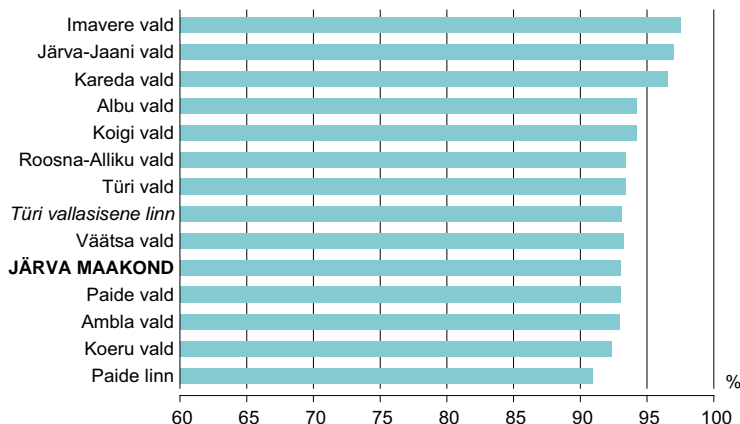
Joonis V-8. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis V-9. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Joonis V-10. Järva maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukohta järgi, 31.12.2011

Järvamaa elanikele on iseloomulik suur liikuvus: selles maakonnas sündinuist elab praeguseni Järvamaal vaid 48% (joonis V-10), selle pooldest on Järvamaa Eesti maakondade hulgas esikohal koos Jõgevamaaga, kust samuti üle poole maakonnas sündinuist on teistesse Eesti piirkondadesse kolinud. Eesti keskmine elanike liikuvuse näitaja on 68%, eriti truud oma sünnimaakonnale on peale Harjumaa Ida-Viru-, Pärnu- ja Tartumaa elanikud. Arusaadavalt on märgatav mõju ka maakonna suurusel – suuremas maakonnas on rohkem võimalusi elukohta vahetada ka maakonna sees.

Põlisus

Ootuspäraselt kuuluvad Järvamaa elanikud enamasti (93%) põlisrahvastiku hulka: nende vanemad ja vanavanemadki (vähemalt üks kummaski põlvkonnast) on sündinud Eestis. Kõigis Järvamaa valdades on põliselanikke üle 90% (joonis V-11).

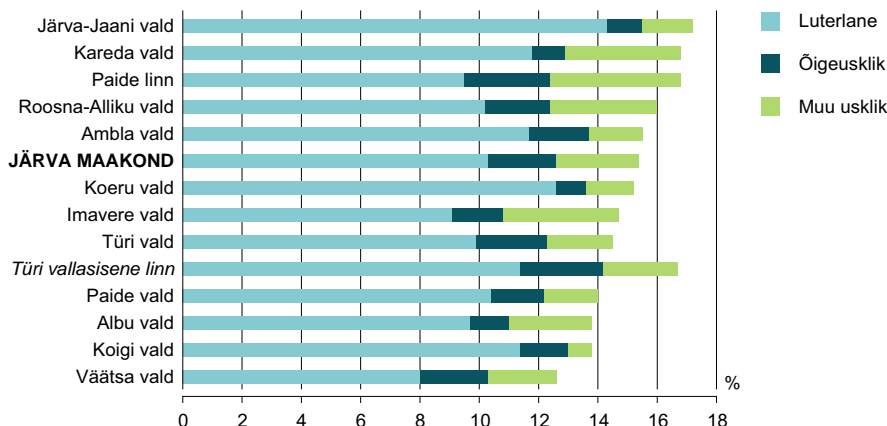
Joonis V-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Järva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Järvamaa on ühes Viljandimaaga Eesti kõige usuleigem maakond, kus mõnd usku peab omaks vaid 15% vähemalt 15-aastastest elanikest. Enamasti on Järvamaa usklikud luterlased, õigeusku tunnustab vaid 2% elanikest, ka muid uskusid tunnustab alla 3% maakonna elanikest (joonis V-12).

Joonis V-12. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

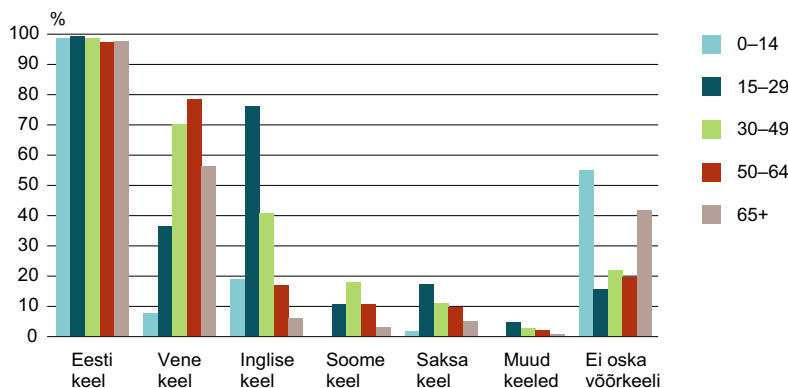

Võõrkeelte ja murrete oskus

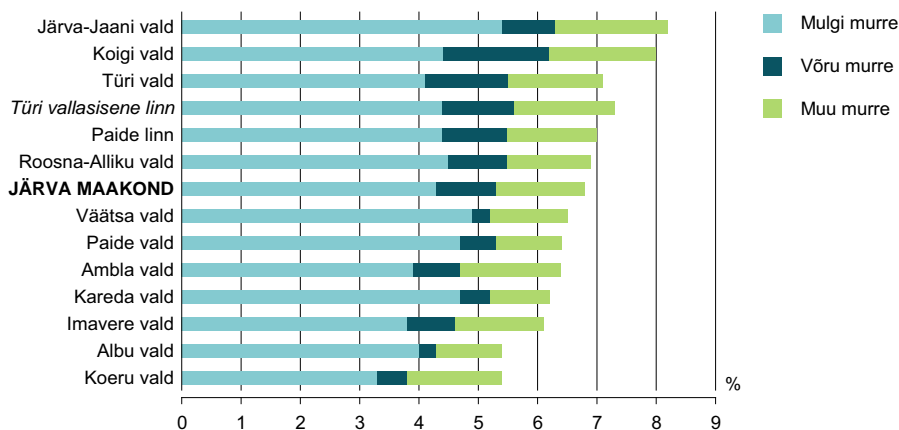
Võõrkeelte oskus on Järvamaal üsna tagasihoidlik (joonis V-13), ligi 30% maakonna elanikest ei kõnele võõrkeeli ja keskmiselt osatakse 1,14 võõrkeelt, sellest vähem osatakse võõrkeeli vaid Ida-Viru-, Jõgeva- ja Põlvamaal. Eesti keelt oskavad peaaegu kõik Järvamaa elanikud.

Murdekeelt oskab vaid 7% Järvamaa elanikest, üle poole neist tunneb Võru murret. Protsendi jagu on ka neid, kes oskavad saarte murret, naabermaakonna Mulgi murret tunneb alla 1% elanikest (joonis V-14).

Joonis V-13. Järva maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis V-14. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

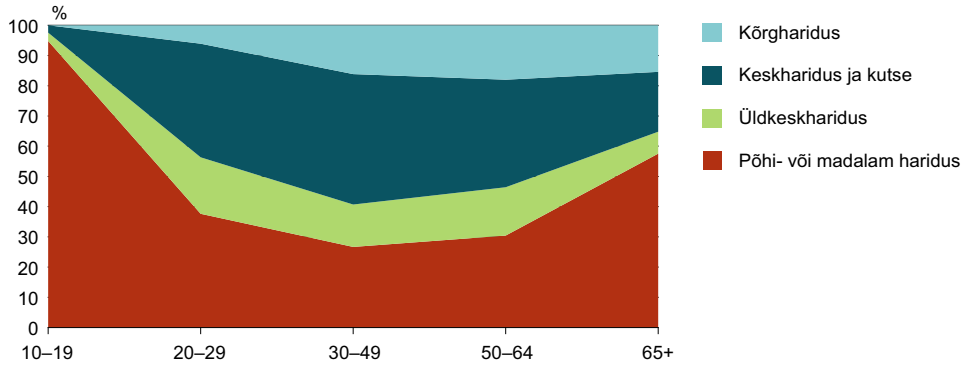

HARIDUS JA TERVIS

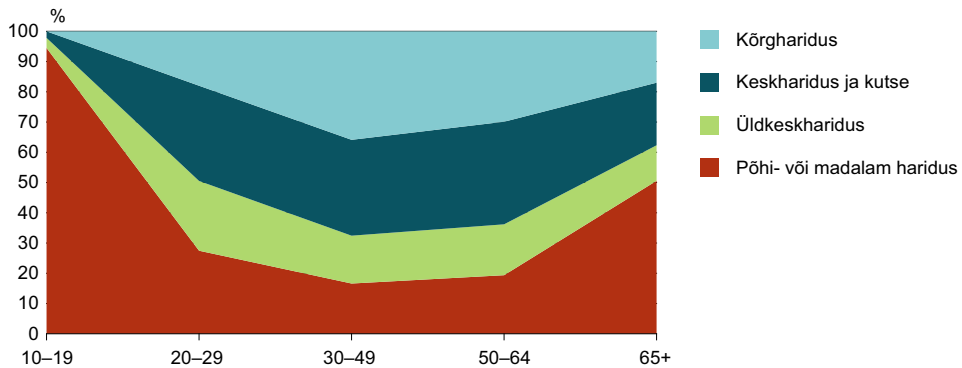
Omandatud haridustase

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Järvamaa elanikkond ei kuulu Eesti haritumate hulka, kõrgema haridusega inimeste osatähtsus on siin Jõgevamaa järel väiksemad (18%). Meeste ja naiste hariduse erinevus on siin suur, eriti nooremates põlvkondades (joonised V-15 ja V-16). Kõige rohkem kõrgharitud naisi on 30–49-aastaste ja kõrgharitud mehi 50–64-aastaste hulgas. Tõsiasi, et 20–29-aastaste vanuserühmas on kõrgema haridusega mehi kolm korda vähem kui sama haridustasemega naisi, (vastavalt 6% ja 18%) ei viita olukorra paranemisele lähitulevikus.

Joonis V-15. Järva maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

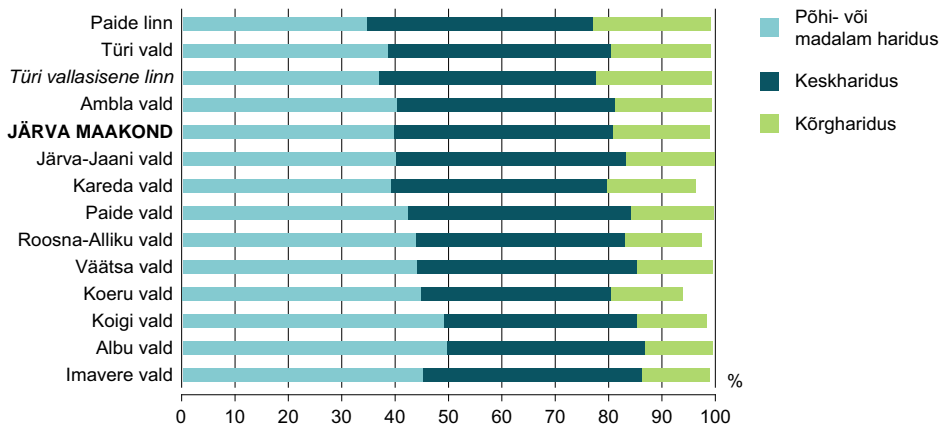

Joonis V-16. Järva maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Ootuspäraselt on kõrgharitude osatähtsuse poolest esirinnas linnad, kuid üldiselt jagunevad Järvamaa elanikud haridustaseme järgi omavalitsusüksustes võrdlemisi ühtlaselt.

Joonis V-17. Vähemalt kümneaastased Järva maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

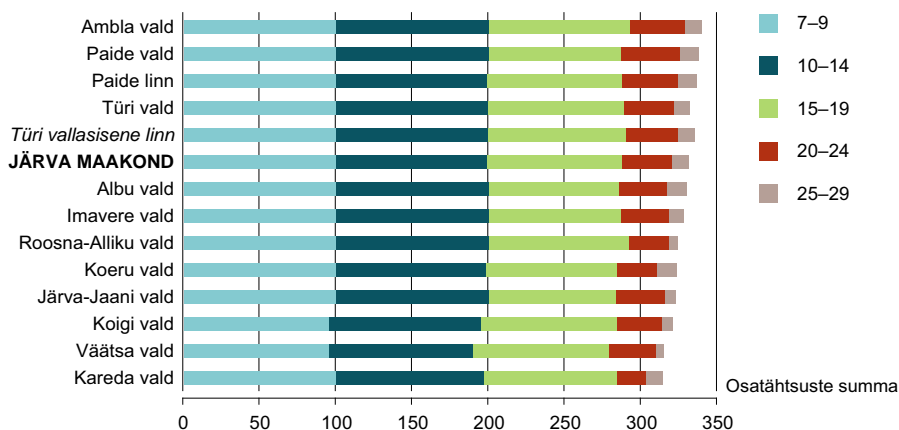

Õppimine ja õpiränne

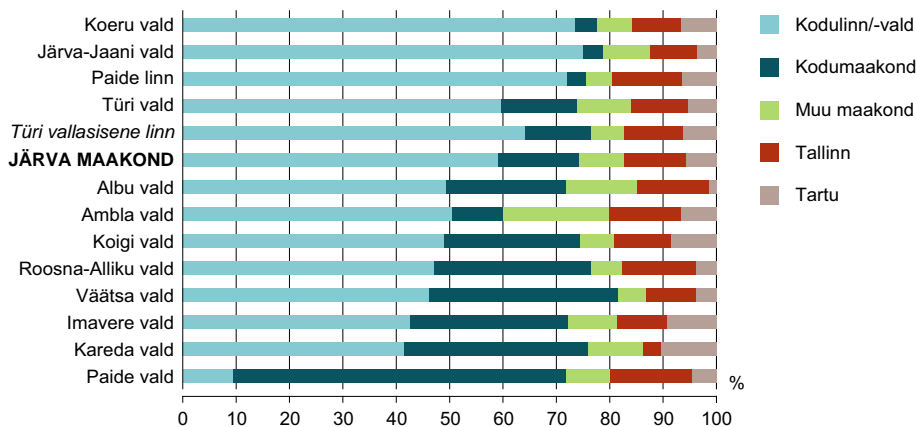
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Järva maakonna noori, ent vanemate (20–24-aastaste) õppurite osatähtsus on Eesti keskmisest (45%) märksa väiksem (33%) (joonis V-18).

Kodulinnas või -vallas õpib 59% ja kodumaakonnas 75% Järvamaa noortest. Kuigi see osatähtsus on alla riigi keskmise, mille puhul on määrava tähtsusega suured linnad, on Järvamaal õpirände olukord parem kui enamikus ülejäänud maakondades (joonis V-19).

Joonis V-18. Õppivate noorte osatähtsus Järva maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis V-19. Õppivate noorte osatähtsus Järva maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

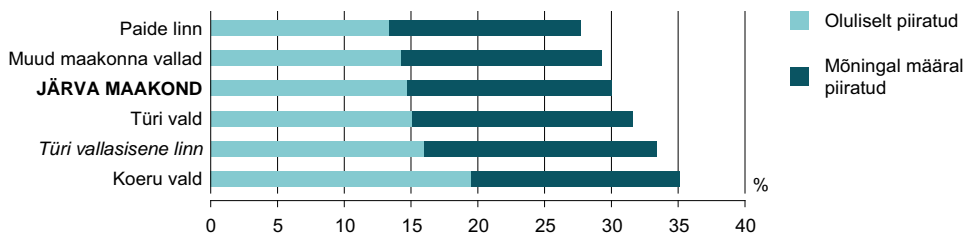
Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Järvamaa, kus elanike keskmine vanus on 42,3 ja mediaanvanus 44 aastat, on keskmise vanuse poolest Eesti maakondade hulgas enam-vähem keskmine (kuues), kuigi keskmine vanus on 1,5 aasta võrra kõrgem Eesti keskmisest. Ka pikaajaliste haiguste põdejate osatähtsus on Järvamaal Eesti keskmisest suurem – siin on terviseprobleeme 32,9%-l, kogu riigis aga 30%-l elanikest (tabel V-2). Siiski on raske kinnitada, et enamate terviseprobleemide põhjus on Järvamaa elanike kõrgem iga, sest probleeme on riigi keskmisest rohkem kõigis vanuserühmades. Maakonna sees varieerub terviseprobleemidega inimeste osatähtsus Paide valla 28%-st kuni Koeru valla 37%-ni.

Tabel V-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Järva maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
JÄRVA MAAKOND	32,9	9,0	13,9	22,7	45,1	67,6
Paide linn	31,4	8,5	15,0	21,7	42,9	66,2
Albu vald	32,9	6,6	14,4	25,7	42,2	69,9
Ambla vald	34,1	8,0	15,2	24,1	46,8	66,9
Imavere vald	27,9	3,8	11,7	21,2	44,1	75,0
Järva-Jaani vald	34,7	10,7	11,8	19,8	47,8	73,4
Kareda vald	32,8	9,1	12,5	21,4	46,2	69,8
Koeru vald	37,3	7,2	14,9	25,8	53,0	74,0
Koigi vald	31,1	8,3	10,3	25,6	43,3	62,4
Paide vald	27,9	8,6	11,4	20,3	40,6	54,4
Roosna-Alliku vald	32,1	4,1	12,4	22,7	46,6	65,2
Türi vald	34,7	11,0	14,1	23,3	45,8	68,4
<i>Türi vallasisene linn</i>	37,2	12,6	16,2	22,2	47,1	71,0
Väätsa vald	29,4	10,3	11,0	21,8	41,2	67,8

Pikaajalised terviseprobleemid piiravad ka inimeste igapäevaelu. Järvamaal on tervisest tingitud igapäevapiiranguid 30%-l elanikest, see on natuke üle Eesti keskmise taseme (28%), kusjuures selle näitaja poolest on Järvamaa maakondade pingereas täpselt keskel – kaheksandal kohal. Alljärgneval joonisel V-20 ei ole andmekaitseteliste kaalutlustel kõigi Järvamaa linnade ja valdade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

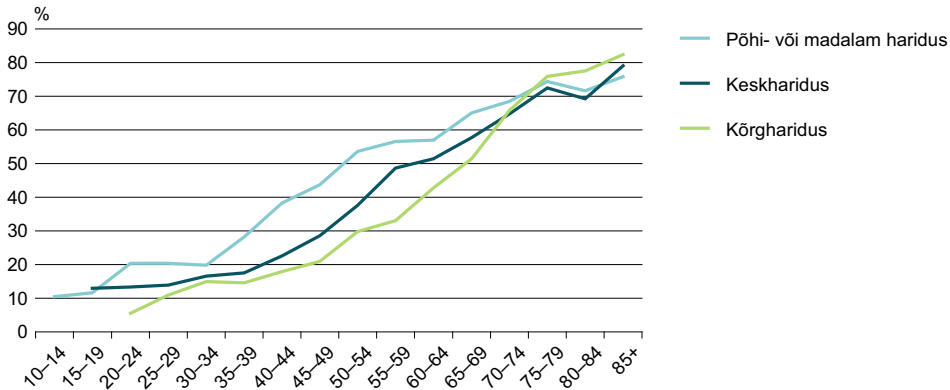
Joonis V-20. Järva maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Järvamaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades: 20–55-aastastel kõrgharidusega inimestel on pikaajaliste terviseprobleemide esinemise tõenäosus ligi poole väiksem kui samas eas põhi- või vähema haridusega piirdunud inimestel (joonis V-21). Keskharidusega inimestel on terviseprobleemide esinemise tõenäosus kõigis vanuserühmades suurem kui kõrgharitutel ja väiksem kui põhi- või madalama haridusega inimestel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme suurel määral just madalama haridusega määratud elulaad, kuid eitada ei saa ka vastupidist mõju: kehvem tervis on takistanud haridust omandada.

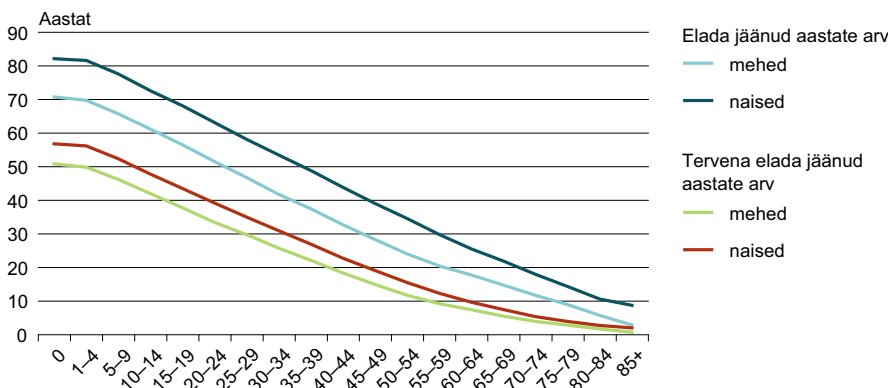
Joonis V-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Järva maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Oodatav eluiga sünnimomendil on Järvamaal Eesti keskmise lähedane: meestel 71 aastat (pea keskmine) ja naistel 82 aastat (aasta võrra naiste keskmisest pikem) (joonis V-22). Ka haigusvabade aastate arv on Järvamaal riigi keskmine: meestel 51 ja naistel 57 aastat; nende näitajate järgi paiknebki Järvamaa maakondade pingerea keskel.

Joonis V-22. Järva maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

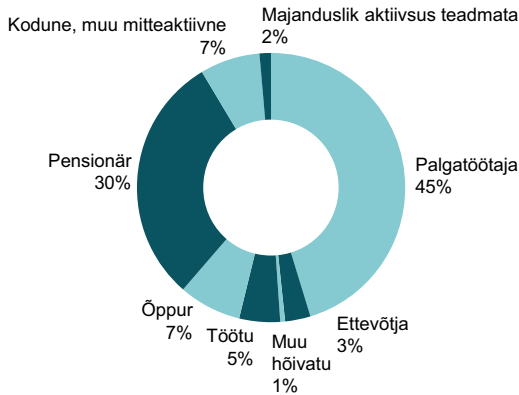
Järvamaa kuulub pigem Lääne-Eesti majanduspiirkonda, kuid jääb kõvasti maha selle piirkonna arenenumatest maakondadest.

Tööeliste elanike sotsiaalne koosseis on Järvamaal üsna lähedane Eesti keskmisele, vaid pensionäre on siin 4% võrra rohkem; 1% jagu vähem on aga palgatöötajaid, ettevõtjaid ja ka töötuid (joonis V-23). Valdadevahelised erinevused on Järvamaal võrdlemisi väikesed (joonis V-24).

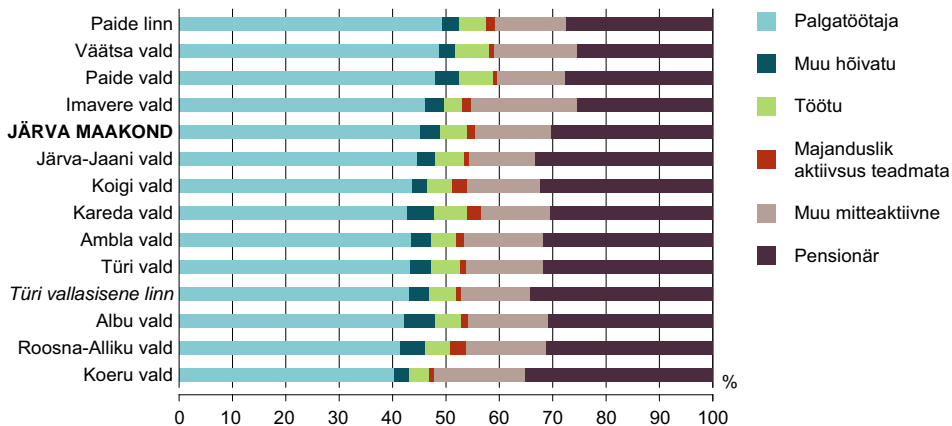
Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Selgub, et elatusallikate järgi on Järvamaa üsna soodsas seisus – palgatöötajate osatähtsuse poolest tööealises elanikkonnas on Järvamaa riigis viiendal kohal Harju-, Tartu-, Saare- ja Läänemaa järel (joonis V-25).

Toetustest elatujate ja töötajate vahetõrke iseloomustab toetussuhe. Järvamaa on toetussuhte järgi maakondade pingerea keskel, kuigi näitaja keskmine väärtus – 79,7 – on riigi keskmisest (69,7) täpselt 10 ühiku võrra suurem. Siiski on Koeru ainus Järvamaa vald, kus toetusesaajaid on tulusaajatest rohkem ja toetussuhe üle 100 (joonis V-26).

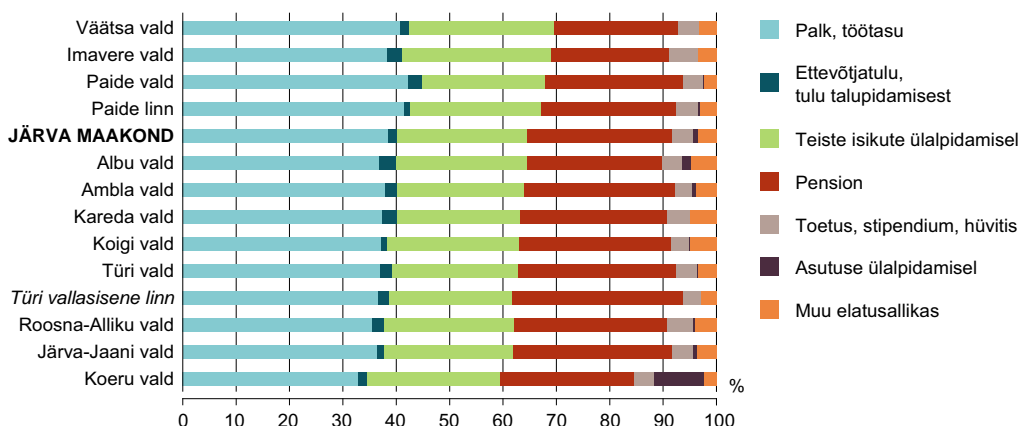
Joonis V-23. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

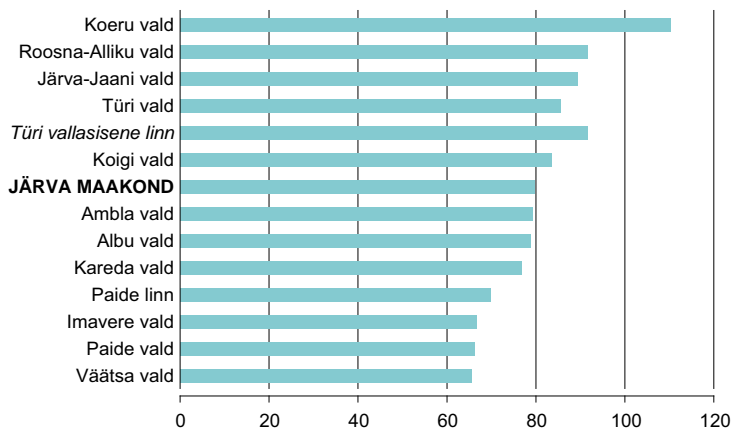
Joonis XIV-24. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis V-25. Järva maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

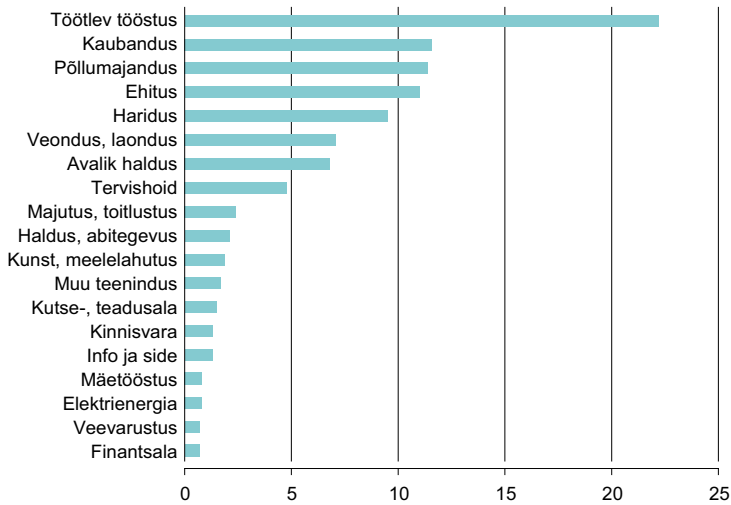
Joonis V-26. Toetussuhe Järva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib Järvamaal nagu enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, sellel alal on rakendust leidnud 22% maakonna töötajatest (5% keskmisest tasemest enam) (joonis V-27). Teisel kohal on kaubandus, kus hõivatuid on keskmisest siiski paari protsendi võrra vähem (12%). Tähelepanuväärselt suur on põllumajanduses hõivatute osatähtsus – neid on 11% ja sellega on põllumajandus siin tegevusaladest kolmandal kohal kogu riigi 11. koha asemel, lükates tavapärasest tahupoole hariduse ja ehituse (vastavalt 9,5% ja 11% hõivatutest), kuigi nende valdkondade hõivatute osatähtsus ei ole riigi keskmisest väiksem. Keskmisest väiksem on aga majutuse ja toitlustuse, kutse- ja teadustegevuse, info ja side ning meelelahutuse vallas hõivatute osatähtsus – nii on see enamikus väiksemates maakondades.

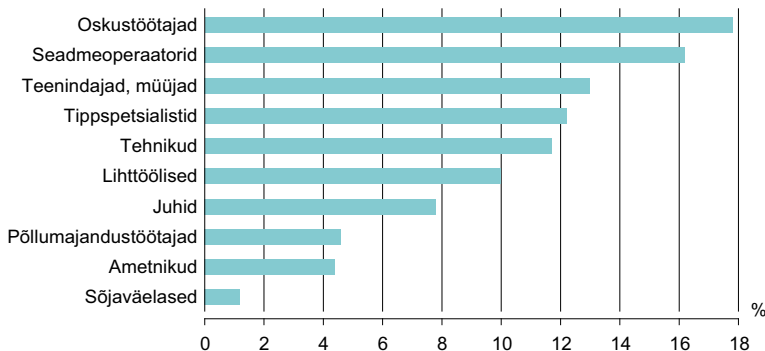
Joonis V-27. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotus on Järvamaal sarnane maakondade keskmisega: esikohal on oskustöötajad (18%, riigi keskmisest tasemest 14% rohkem) (joonis V-28). Teisel kohal on seadmeoperaatorid nagu enamikus maakondades, kuid nendegi osatähtsus on võrdlemisi suur – 16% (keskmiselt 11%). Ka müüjate kolmas koht (13%) vastab riigi keskmisele. Keskmisest tasemest märksa vähem on aga tehnikuid ja tippspetsialiste, kes kogu riigis hõivavad pingereas vastavalt teise ja esimese koha 15% ja 18% esindatusega.

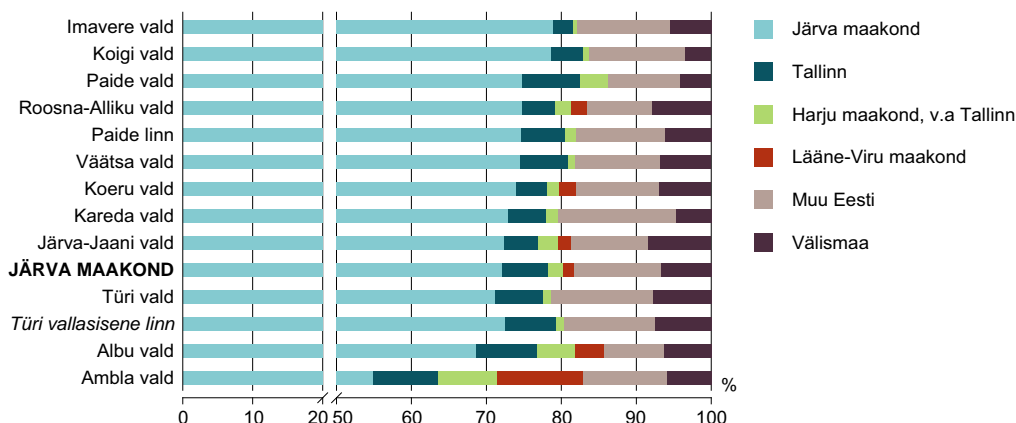
Joonis V-28. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

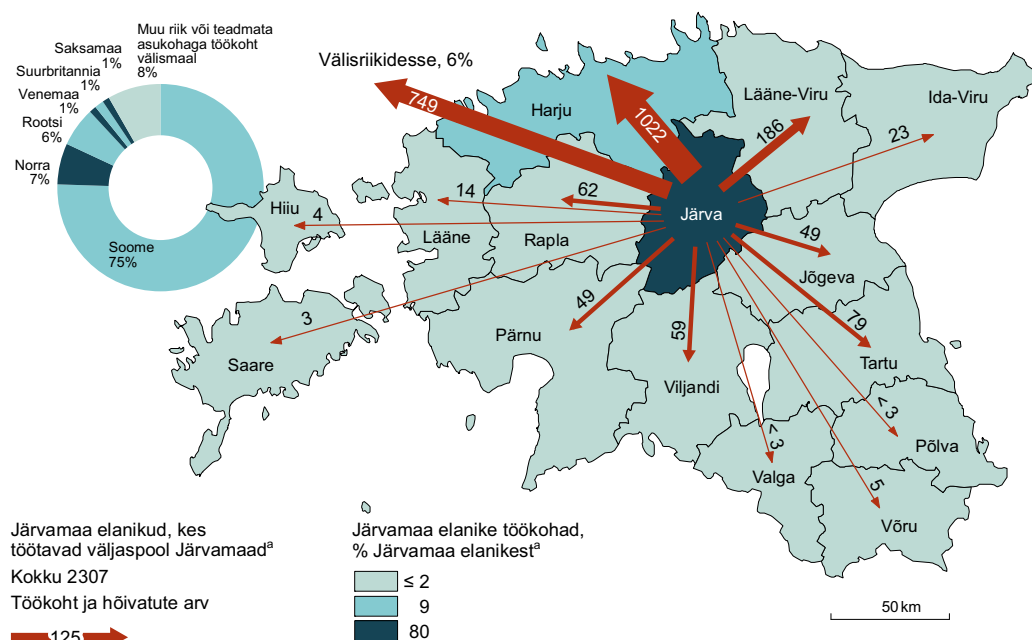
Tööränne

Järvamaal hõivatutest töötab samas maakonnas 72%, mis on maakondade järjestuses üsna keskmine tulemus. Keskse asendi tõttu on Järvamaalt võrdlemisi lihtne käia tööl teistes Eesti maakondades (joonis V-29; kaart V-3). Kõige populaarsem töörände siht on Tallinn (6%) ja muud Harjumaa vallad ja linnad. Tööl käiakse ka naabrite juures Lääne-Virumaal (üle kümnendiku Ambla valla töötajatest). Välismaal töötab 6% Järvamaa hõivatutest, see näitaja ületab Eesti keskmist.

Joonis V-29. Järva maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart V-3. Vähemalt 15-aastaste Järva maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töokohti.

9141 inimese elu- ja töökohat on Järvamaal.

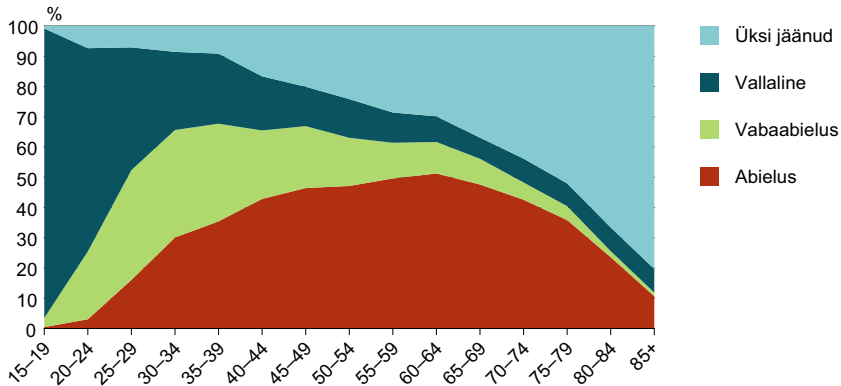
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

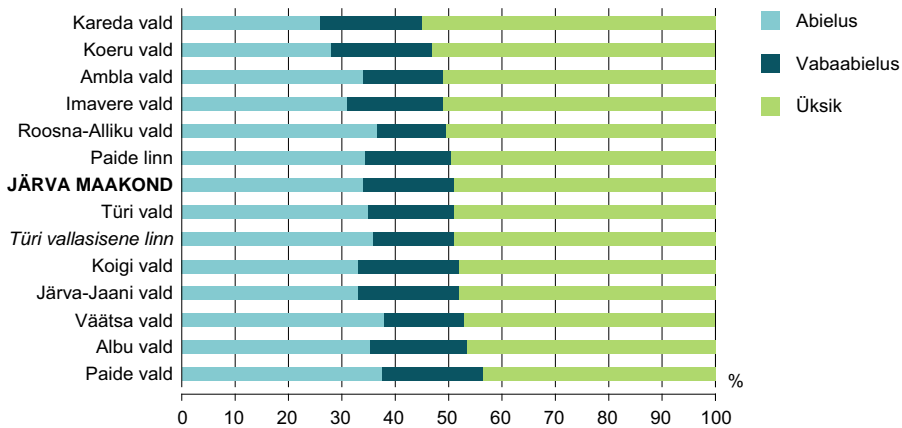
Perekonnasuhted Järvamaal ei erine oluliselt perekonnasuhetest ülejäänud maakondades (välja arvatud Ida-Virumaa). Pisut üle poole (51%) vähemalt 15-aastastest Järvamaa elanikest elab koos abikaasa või partneriga, kusjuures üks kolmandik neist – enamasti nooremad – on vabaabielus ja kaks kolmandikku – enamasti vanemad inimesed – on abielus (joonis V-30).

30–49-aastastest inimestest elab kaks kolmandikku koos partneriga, abielus olijaid on aga kõige rohkem 60–64-aastaste hulgas. Abieluinimesi on kõige rohkem Paide vallas (38%), vabaabielus inimesi Järva-Jaanis (19%) ja enim üksikuid Kareda vallas (55%) (joonis XV-31).

Joonis V-30. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

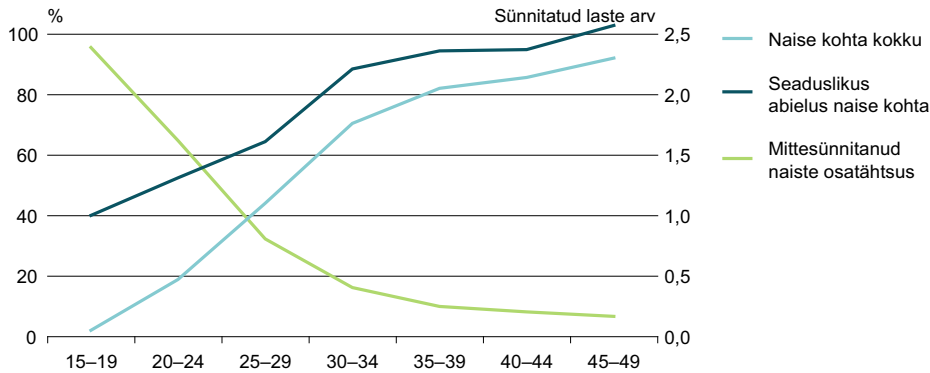
Joonis V-31. Vähemalt 15-aastased Järva maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

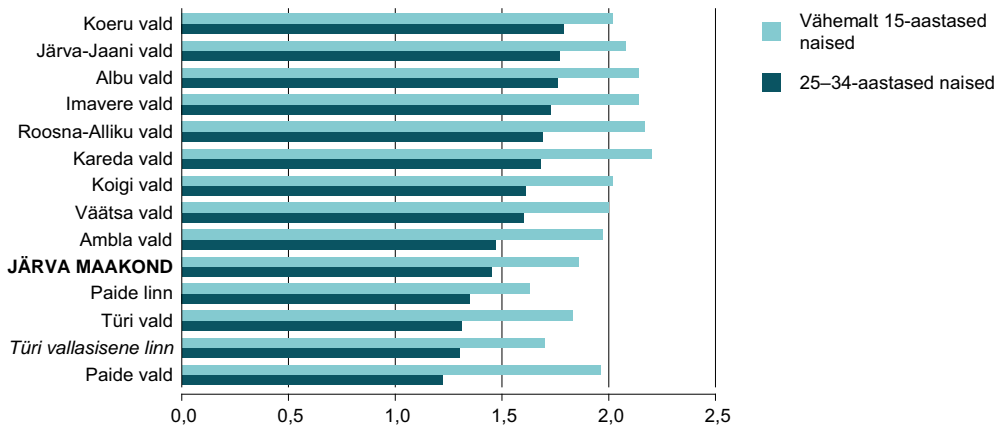
Sünnituskäitumine ja lapsed

Järvamaal on sündimushäitajad Eesti keskmisest pisut paremal tasemel – on ju tegu suuremas osas eestlastest elanikkonnaga, kes elab peamiselt maal. Nii näitabki lõpetatud sündimuskordaja sünnituseast väljunud naiste laste arvuks 2,3, mis ületab taastetaseme (joonis V-32). Selle põlvkonna naiste puhul on ka lastetute osatähtsus väga väike – vaid 7–8%. Kas järgmised põlvkonnad ka samale tasemele jõuavad, pole praeguste andmete põhjal võimalik ennustada. Jooniselt V-33 ilmneb, et 25–34-aastastel järvalannadel on keskmiselt juba pea 1,45 last, mis muudab selle eesmärgi saavutamise üsna tõenäoseks.

Joonis V-32. Järva maakonna naiste keskmine sündinud laste arv ja mittesündinud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis V-33. Järva maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sündinud laste arv, 31.12.2011

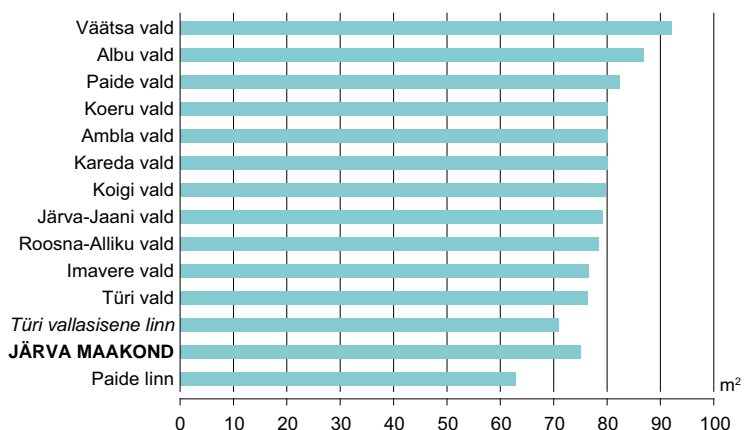
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Järvamaal asub 8217 eluhoonet ja neis on 16 783 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt kaks eluruumi. See on 3,8% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,6% eluruumidest ning 2,8% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on siin 75 m², mis on Eesti keskmisest 6 m² võrra rohkem (joonis V-34). Siiski on Järvamaa maakondade pingereas eluruumi suuruse järgi enam-vähem keskmine.

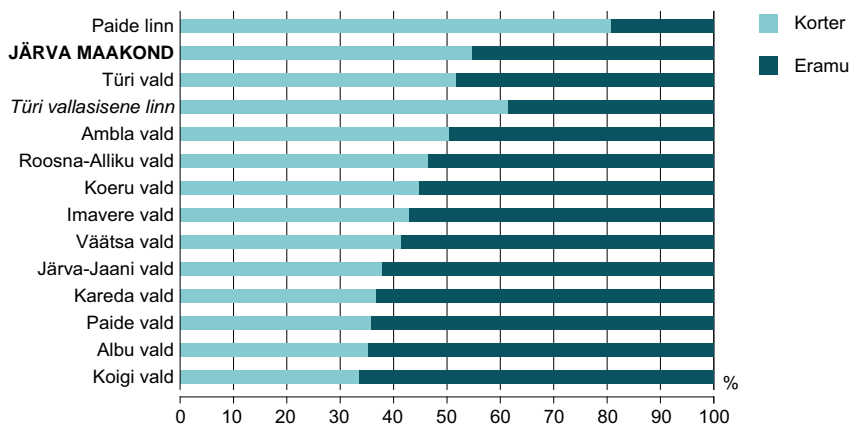
Kuigi Järvamaal paikneb suur osa asulatest maal, on siin üle poole (55%) eluruumidest korterid; korterite suhtarvu poolest on Järvamaa Eesti maakondade hulgas suuremate linnadega maakondade järel kuuendal kohal (joonis V-35). Kõige väiksemad eluruumid on Paide ja Türi linnas, kõige suuremad aga Väätsa vallas.

Eramuid ehitati Järvamaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis (joonis V-36). Sellest ajast peale on eramuehitus järjekindlalt vähenenud. Nõukogude ajal, 1961.–1990. aastal, ehitati Järvamaal kortermaju, kõige intensiivsem oli ehitus 1970. aastatel, kuid ehitatavate hoonete arv jäi sel perioodil alla sõjaeelsele. Pärast taasiseseisvumist on Järvamaal ehitatud vaid 6% eluruumidest, mis on märksa vähem Eesti keskmisest (14%) (joonis V-37).

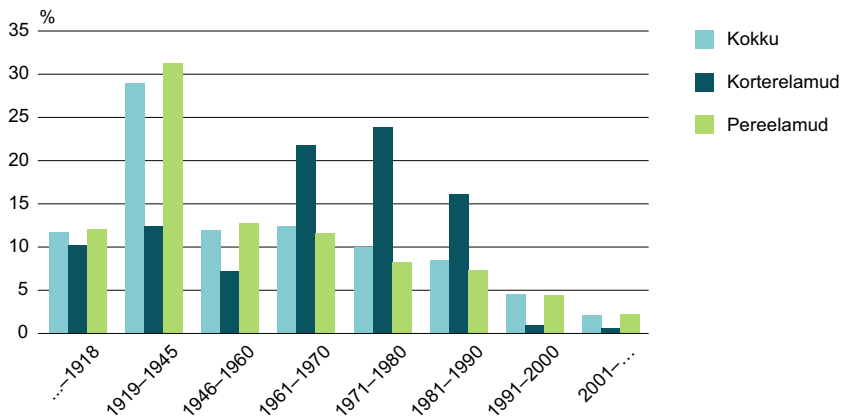
Joonis V-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Järva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

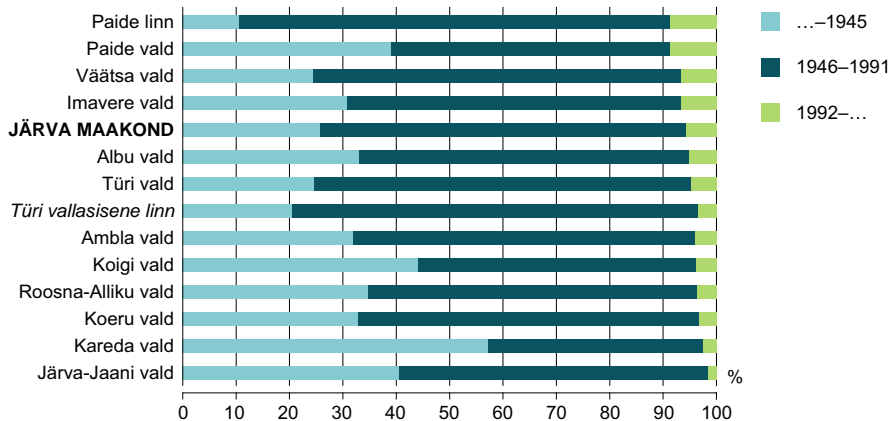

Joonis V-35. Järva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

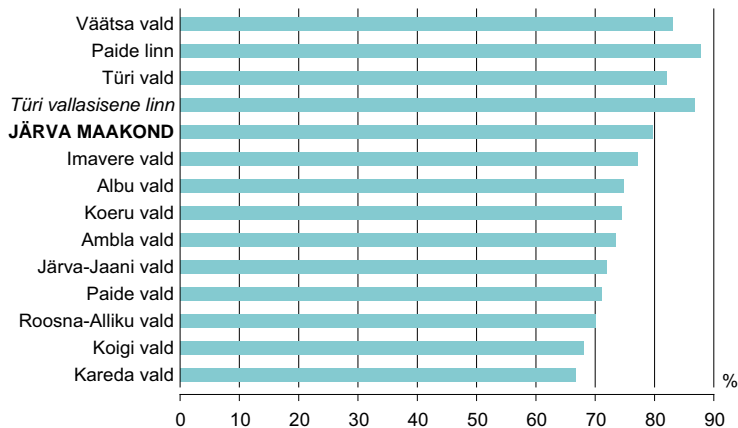

Joonis V-36. Järva maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

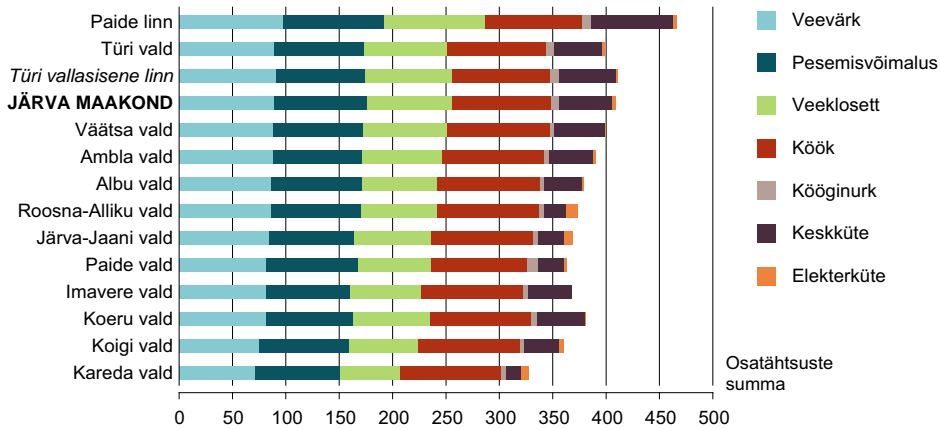
Joonis V-37. Järva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

Asustatud on Järvamaa eluruumidest ligi 80%, mis on märksa vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis V-38). Tõenäoliselt ei ole Järvamaal kuigi palju hooajaliseks kasutamiseks reserveeritud eluruumid, sest tegu ei ole populaarse suvituspiirkonnaga. Seega on asustamata eluasemed jäänud tühjaks pärast elanike lahkumist.

Joonis V-38. Järva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse poolest on Järvamaa Eesti maakondade pingerea keskel, jäädes maha linnalikest maakondadest, kuid olles eespool Lõuna-Eestist. Veevärgiga on siin 90%, pesemisvõimalusega 86% ja veeklosetiga 80% eluruumidest, kusjuures kogu Eesti puhul on need osatähtsused 95%, 93% ja 88% (joonis V-39).

Joonis V-39. Järva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Järvamaa asub Eesti keskel ja on ka statistilises mõttes üsna keskmine maakond. Võib-olla ongi see keskne asukoht Järvamaa jaoks probleem, sest siit on hõlbus tööl käia Eesti teistes piirkondades, ka Tallinnas. Nii ongi Järvamaa viimase tosina aasta jooksul kaotanud oma elanikkonnast ligi 18%. Majandustegevuses on Järvamaale iseloomulik põllumajanduse üsna suur osatähtsus töötleva tööstuse kõrval. Järvamaa rahvastik koosneb suuremas osas eestlastest (95%), kelle emakeel on eesti keel ja kes on niihästi Eesti kodanikud kui ka põliselanikud. Järvamaa rahvastik on Eesti kohta võrdlemisi tagasihoidliku haridustasemega, kõrgharitud on siin riigi keskmisest vähem, vaid 18%, kusjuures meeste ja naiste haridustase on väga erinev. Järvamaa elanikkonda iseloomustab oskustöötajate suhteliselt suur osatähtsus võrreldes spetsialistidega. Järvamaa elanikud on üpris usuleigid. Siin osatakse vähe murdekeeli, aga ka vähe võõrkeeli. Sündimushäitajad on Järvamaal olnud Eesti kohta väga head ja on seda praeguseni, seega on sinne rahvastik väljarändest hoolimata üpriski jätkusuutlik.

VI LÄÄNEMAA

LÄÄNEMAAST ÜLDISELT

Läänemaa paikneb Eesti mandri lääneosas. Maakond piirneb kirdes Harju, idas Rapla ja kagus Pärnu maakonnaga. Läänemaast läände jäävad mere taga paiknevad Saare ja Hiiu maakond.

Läänemaa on üks Eesti põlismaakondi, mida on mainitud juba 13. sajandil, kuid aja jooksul on selle piirid ja suurus muutunud. Iseseisev maakond oli Läänemaa ka sõjajärgses Eesti Vabariigis. Praegune Läänemaa hõlmab toonasest vaid keskmise osa – kunagise maakonna lõunapoolne ala Mihkli ja Varbla ümbruses kuulub praegu Pärnumaa koosseisu, idapoolsed alad Märjamaa ja Vigala ümbruses moodustavad poole Raplamaast ning Hiiumaa on omaette maakond.

Läänemaa maastik on suuremas osas tasane, see paikneb Lääne-Eesti madalikul. Maastikku ilmestavad poolsaared ja lahed. Läänemaa on üks Eesti soisemaid piirkondi: soostumus on 24%. Maakonna territooriumil asub Matsalu rahvuspark. Läänemaa koosseisu kuulub ka üle 300 saare ja laiu (4,2% maakonna territooriumist), suurimad neist on Vormsi ja Osmussaar.

Praegu on Läänemaa üsna väike maakond, selle pindala on 2383 km² ja rahvaarv 24 144 inimest. Nende näitajate poolest on Läänemaa maakondade järjestuses vastavalt 11. ja 14. kohal. Läänemaal elab 12,4 inimest km²-l, seega on piirkond hõreda asustusega, asustustiheduse poolest paikneb Läänemaa samuti eelviimasel, 14. kohal.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Läänemaal üks omavalitsuslik linn ja 11 valda (tabel VI-1; kaart VI-1). Valdades oli 2011. aasta lõpus kuus alevikku ja 236 küla.

Läänemaal on üks iseseisev linn, see on maakonna keskus, 10 251 elanikuga Haapsalu, mis rajati 1263. aastal piiskopilinnusena ja sai linnaõigused 1279. aastal. Linna nime päritolu seostatakse haavasaluga, kuid on ka teisi seletusi. Haapsalu sai juba 19. sajandi algul tuntuks ravimuda poolest, nii kujunes sellest linnast kuurort, kus on puhanud paljud tuntud inimesed. 13. sajandil ehitatud Haapsalu toomkirikuga (mis on Baltikumi suurim ühelööviline kirik) on seotud romantiline Valge Daami legend, mis on inspireerinud paljusid kunstnikke ja heliloojaid ning mida meenutatakse igal aastal festivali, etenduste ja kontsertidega.

Läänemaa teine suurem keskus on vallasisene 1338 elanikuga linn Lihula, mida muinaslinnusena mainiti esimest korda juba 1211. aastal. Linnaõigused sai Lihula 1993. aastal, kuid juba kuue aasta pärast ühines linn Lihula vallaga ja jäi vallasiseseks linnaks.

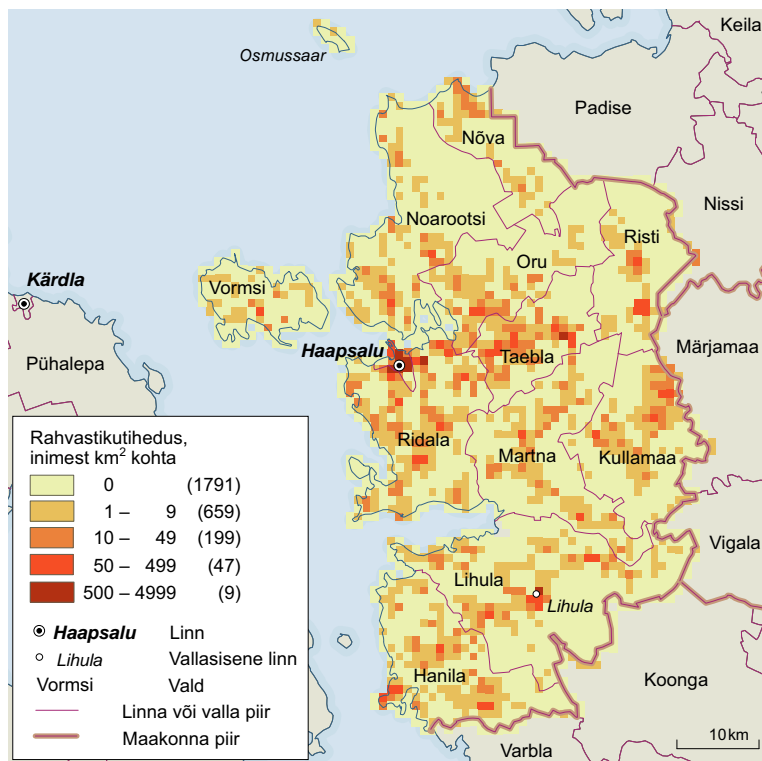
Linnaelanike osatähtsus Läänemaal on ainult Haapsalut arvestades 42%, arvestades ka Lihulat, on see 48%.

Rahvastiku paiknemine

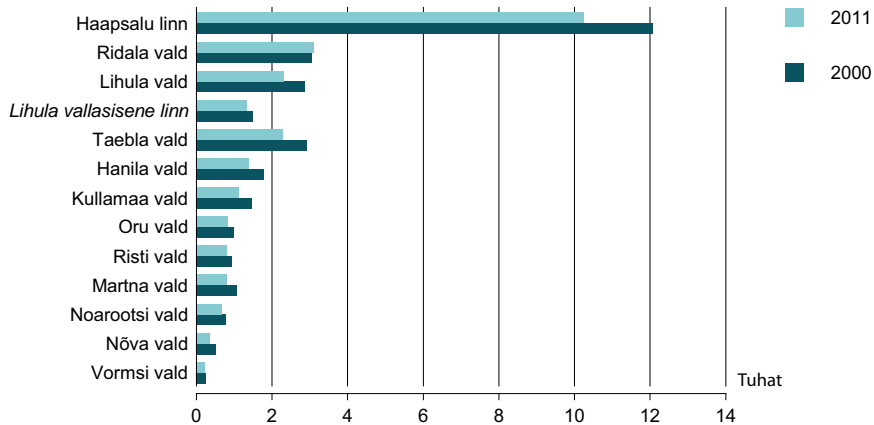
Viimase tosina aasta jooksul on Läänemaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tagajärjel kaotanud 15,7% elanikkonnast (joonis VI-1, kaart VI-2). Siiski paikneb Läänemaa selle näitaja poolest riigisisese pingerea keskosas. Elanikke on kaotanud enamik Läänemaa valdu, ka Haapsalu linna elanikkond on 15% vähenenud.

Tabel VI-1. Lääne maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

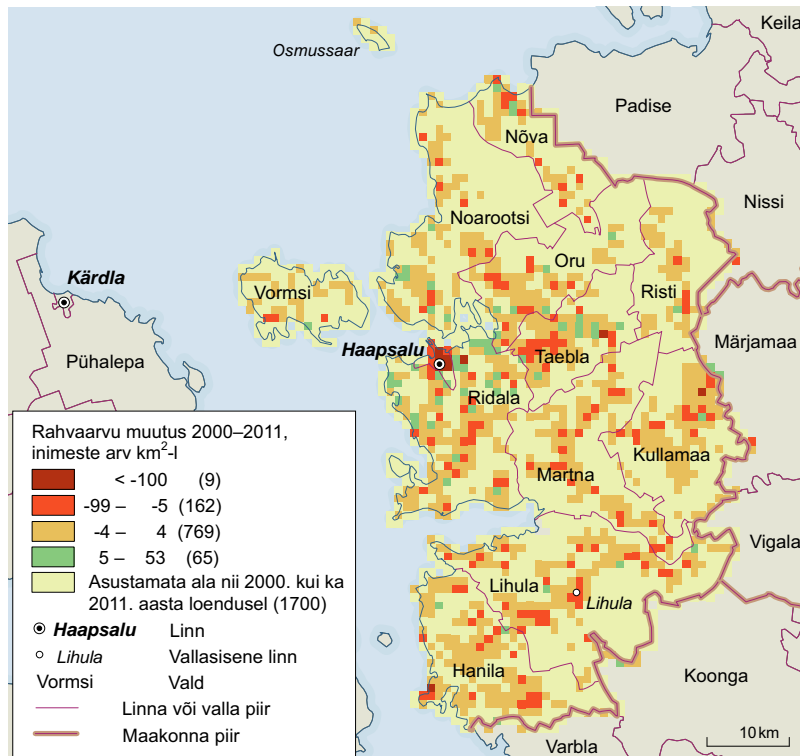
	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
LÄÄNE MAAKOND	24 140	2 383,12	10,1
Haapsalu linn	10 251	10,59	968,0
Hanila vald	1 371	231,88	5,9
Kullamaa vald	1 127	224,53	5,0
Lihula vald	2 310	367,31	6,3
<i>Lihula vallasine linn</i>	1 338	4,19	319,3
Martna vald	799	269,42	3,0
Noarootsi vald	677	296,36	2,3
Nõva vald	350	129,61	2,7
Oru vald	825	197,65	4,2
Ridala vald	3 109	253,56	12,3
Risti vald	814	167,84	4,8
Taebala vald	2 276	141,46	16,1
Vormsi vald	231	92,93	2,5

Kaart VI-1. Lääne maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis VI-1. Lääne maakonna linnade ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart VI-2. Lääne maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

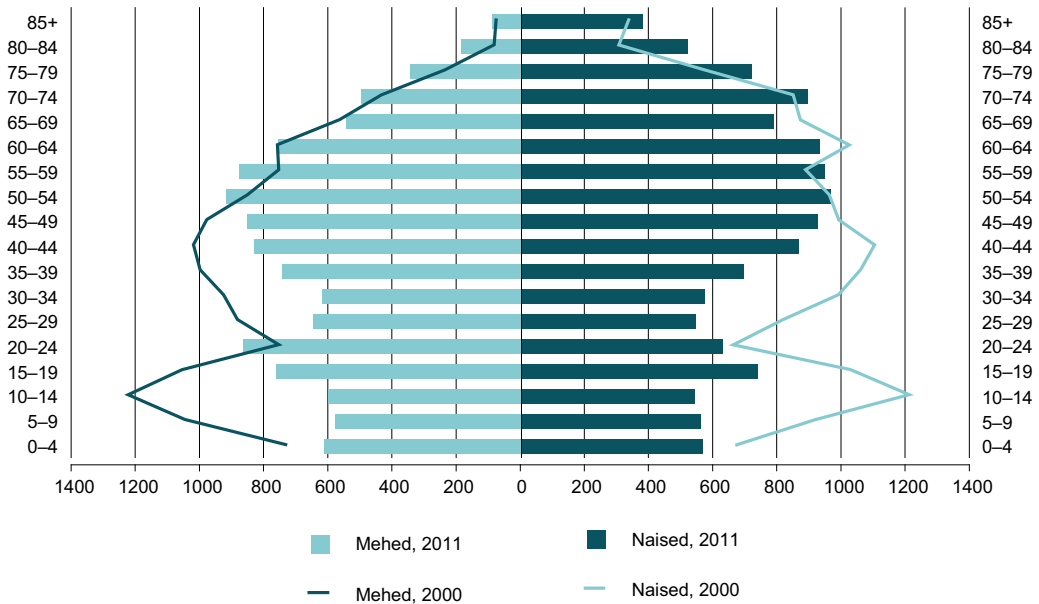

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

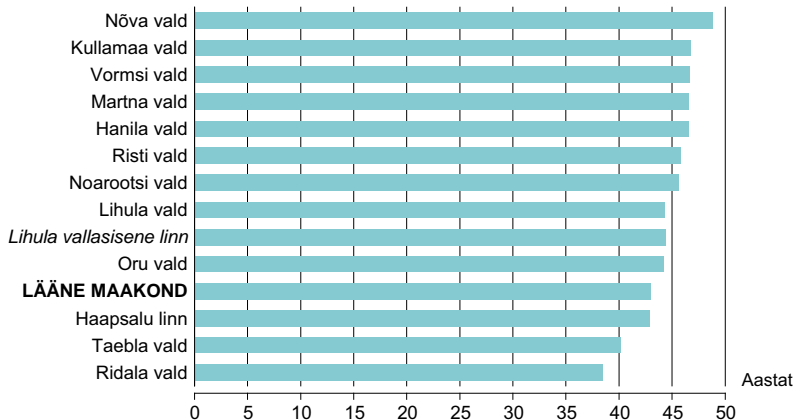
Läänemaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustavas rahvastikupüramiidis on kõige arvukam 40–60-aastaste vanuserühm (joonis VI-2). Tähelepanuväärne on ka teine, laulva revolutsiooni ajal sündinute laine – 20–30-aastased, mis on siiski väiksem. Laste osatähtsus on sellest märksa väiksem, kuid taas on positiivne see, et kõige noorem rühm on vanematest rühmadest suurem.

Läänemaa elanike keskmine vanus on Eesti keskmisest üle kahe aasta kõrgem, s.o 43 aastat (joonis VI-3). Maakondade järjestuses on Läänemaa selle näitaja poolest enam-vähem keskel, kuuendal kohal. Meeste ja naiste keskmine vanus erineb kuue aasta võrra, mediaanvanus aga on naistel 48 ja meestel 41 aastat. Läänemaa valdadest on noorima elanikkonnaga Haapsalu külje all paiknev Ridala vald, kuhu on viimasel ajal kolinud noori peresid linnast. Kõige eakamad on Nõva valla ja Vormsi saare elanikud.

Joonis VI-2. Lääne maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

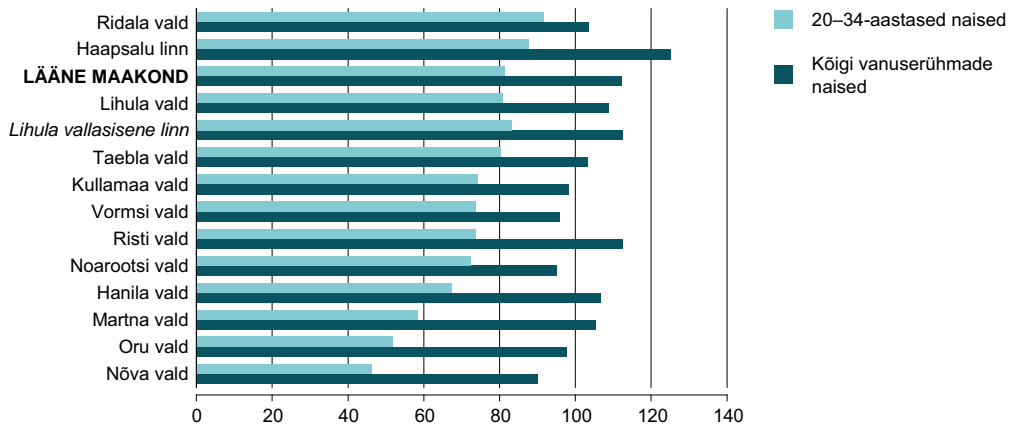

Joonis VI-3. Elanike keskmine vanus Lääne maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

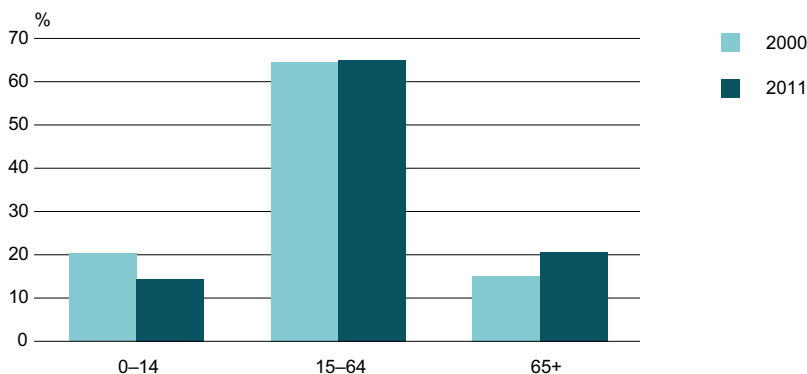
Naiste ja meeste suhtarv on Läänemaal maalise elanikkonnaga maakonna kohta üsna keskmine: 100 mehe kohta elab siin 112 naist (joonis VI-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on vaid 81 noort naist. Nähtavasti on ka Läänemaalt kõige aktiivsemalt lahkunud noored õppimisealised naised.

Joonis VI-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Lääne maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahetorkord on Läänemaal muutunud nagu mujalgi Eestis. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) üle 20% ja eakaid (65-aastaseid ja vanemaid) ligi 15%, siis 2011. aastal on need arvud vastupidised – lapsed on 14% ja eakaid 21%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 2% võrra rohkem. Tööealisi (15–64-aastaseid) on Läänemaal 65%, see on lähedane riigi keskmisele (67%) (joonis VI-5).

Joonis VI-5. Lääne maakonna vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

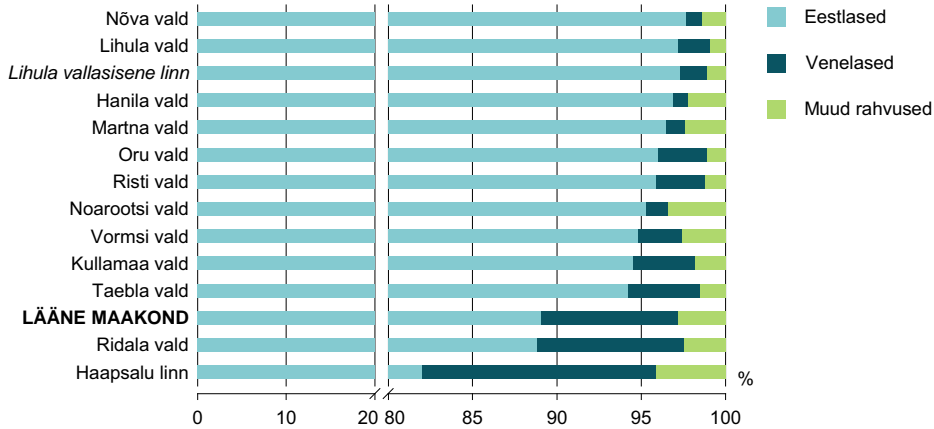

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

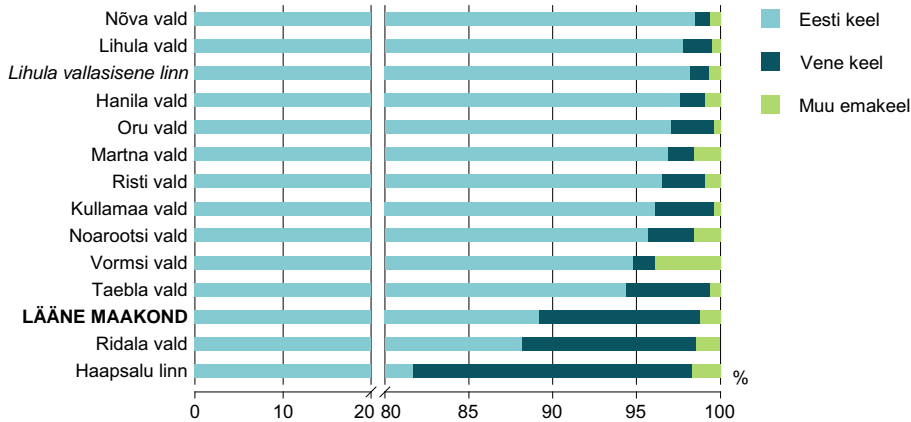
Lääne maakond kuulub valdavalt põlisrahvastikuga asustatud eestikeelsete maakondade hulka, olles maakondade pingereas eestlaste osatähtsuse poolest keskel. Siin elavatest inimestest on 89% eestlased, ülejäänutest on kolm neljandikku venelased ja veerandi jagu teiste rahvuste esindajad. Ootuspäraselt on eestlaste osatähtsus kõige väiksem maakonnalinnas Haapsalus, kus eestlasi on 82% (joonis VI-6). Enamikus Läänemaa valdades on eestlasi 94–97%.

Joonis VI-6. Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Emakeele jaotus on üpriski sarnane rahvuse jaotusega: 89% Läänemaa elanikest loeb oma emakeeleks eesti keelt, 10% vene keelt ja 1% mõnda muud keelt (joonis VI-7).

Joonis VI-7. Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

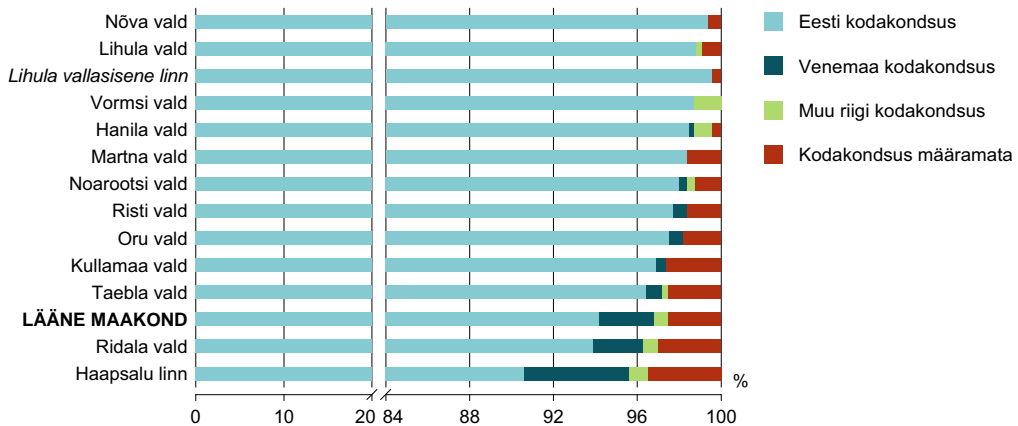
Kodakondsus ja sünnikoht

Läänemaa elanikest on 94% Eesti kodanikud, ülejäänutest on peaaegu pooled Vene kodanikud ja pooled kodakondsuseta, teiste riikide kodanikke on kokku alla protsendi. Kodakondsuse poolest, nagu rahvuse ja emakeele poolestki, on kõige kirjum Haapsalu linna ja selle külje all paikneva Ridala valla elanikkond (joonis VI-8).

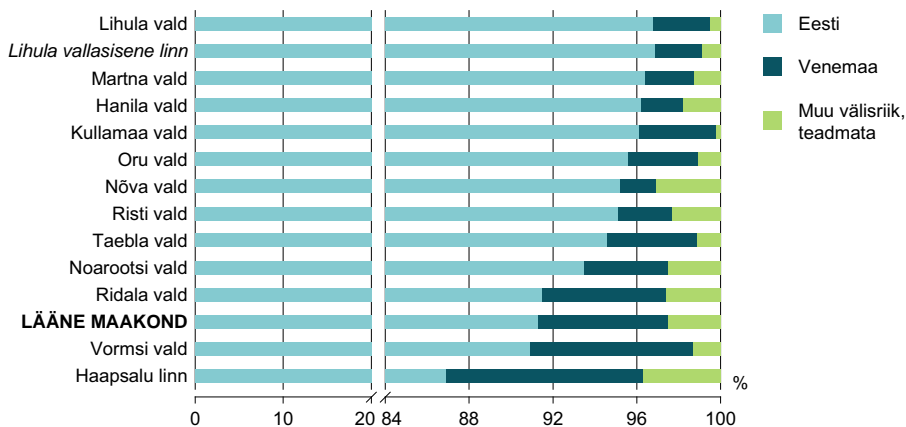
Enamik (91,3%) Läänemaa elanikest on sündinud Eestis, Venemaal sündinuid on 6,2% ja muudes riikides sündinuid 2,5%. Kõige rohkem elab väljaspool Eestit sündinuid Haapsalu linnas, kus Eestis sündinute osatähtsus on 87% (joonis VI-9).

Läänemaa elanikele on iseloomulik võrdlemisi suur liikuvus: selles maakonnas sündinuid elab praeguseeni samas maakonnas vaid 52% (joonis VI-10), mis ongi väikese maakonna puhul ootuspärane. Selle poolest on Läänemaa Eesti maakondade hulgas neljandal kohal Jõgeva-, Järva- ja Põlvamaa järel. Eesti keskmine selle näitaja puhul on 68%, eriti truid oma sünnimaakonnale on peale harjumaalaste ka Ida-Viru-, Pärnu- ja Tartumaa elanikud.

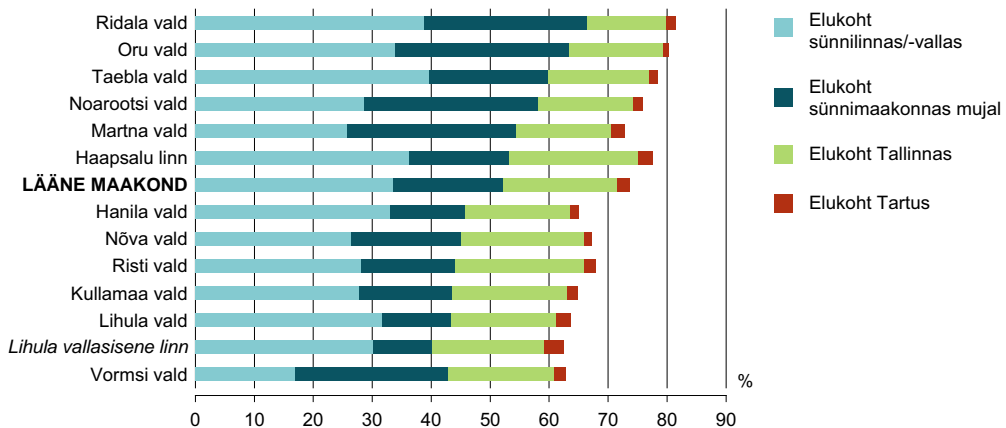
Joonis VI-8. Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis VI-9. Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

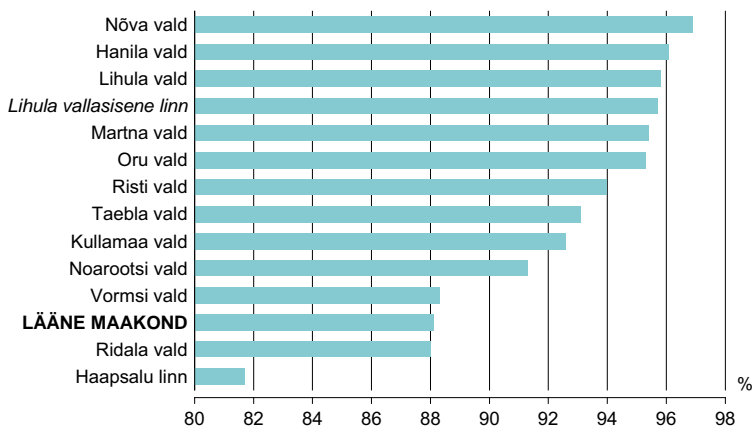
Joonis VI-10. Lääne maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Ootuspäraselt kuulub suurem osa (88%) Läänemaa elanikke põlisrahvastiku hulka: nende vanemad ja vanavanemadki (vähemalt üks kummastki põlvkonnast) on sündinud Eestis. Kõiki Läänemaa valdu iseloomustab tõsiasi, et põliselanikke on neis üle 88%, üksnes Haapsalu linnas on põliselanike osatähtsus vaid 82% (joonis VI-11).

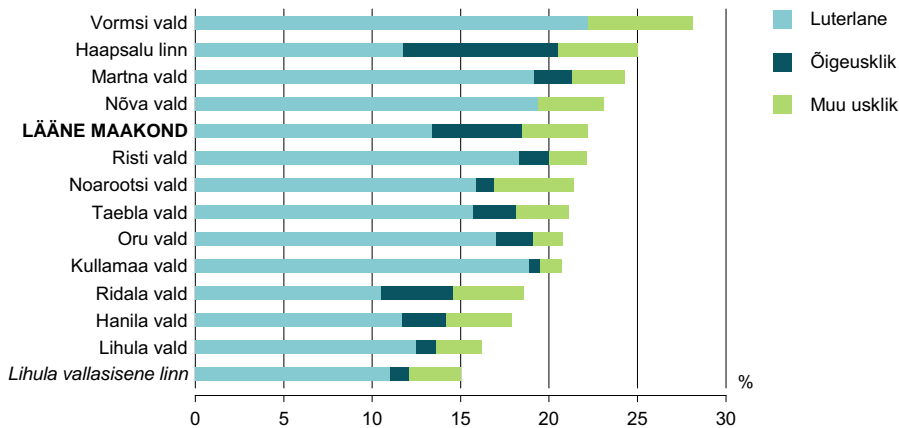
Joonis VI-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Lääne maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Läänemaal peab mõnd usku omaks 22% elanikest, mis on Eestis enam-vähem keskmine näitaja. Domineeriv usk on luterlus (13,4% elanikest), selle järel tunnistab õigeusku 5% Läänemaa elanikest, kuid maakonnas elab ka arvestatav hulk baptiste (joonis VI-12).

Joonis VI-12. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

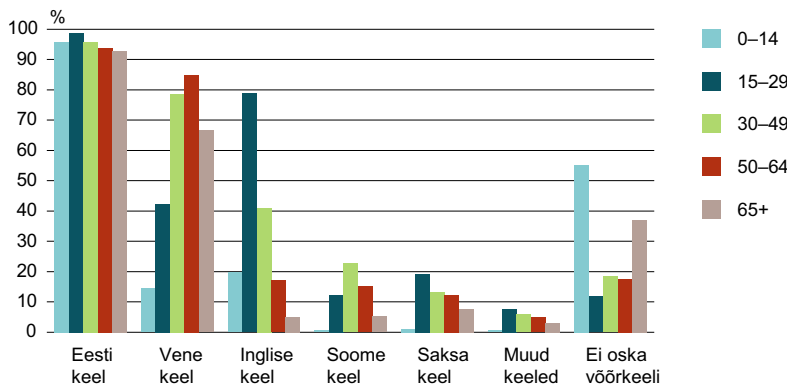

Võõrkeelte ja murrete oskus

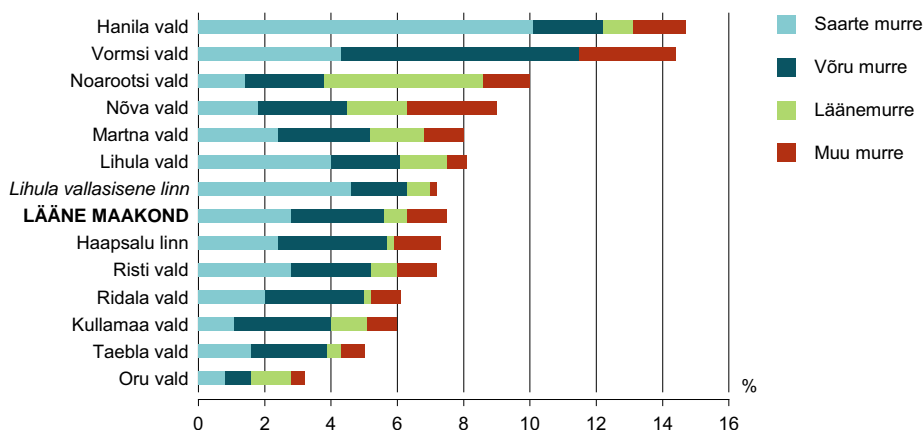
Võõrkeelte oskus on Läänemaal suhteliselt hea, võõrkeeli ei oska siin 26% elanikest, see annab neljanda koha Harju-, Tartu- ja Pärnumaa järel (joonis VI-13), Eesti keelt oskavad pea kõik Läänemaa elanikud (olenevalt vanuserühmast 93–99%).

Murdekeelt oskab vaid 7,5% läänemaalastest, neist omakorda üle kolmandiku oskab Võru murret, sama palju ka saarte murret. Kohaliku läänemurde oskamise on ära märkinud alla 1% elanikest (joonis VI-14).

Joonis VI-13. Lääne maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis VI-14. Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

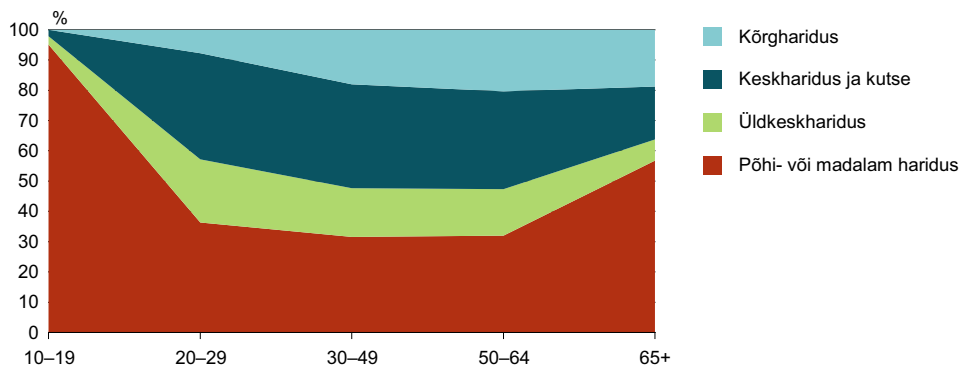
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

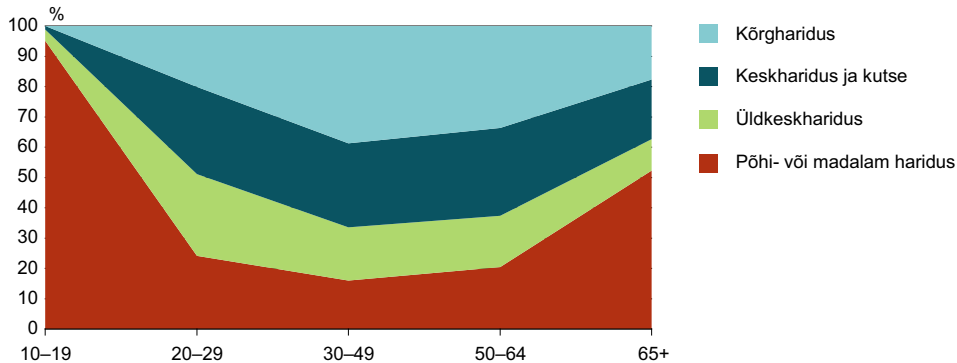
Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Läänemaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) märksa vähem (20%).

Ometi on Läänemaa maakondade kõrgharitute osatähtsuse pingereas üpris kõrgel, viiendal kohal. Meeste ja naiste haridus erineb siin märgatavalt, eriti nooremates põlvkondades (joonised VI-15 ja VI-16). Kõrgharitud naised on kuni 50-aastaste hulgas üle kahe korra rohkem kui sama haridustasemega mehed, meeste hulgas on seevastu rohkem keskhariduse ja kutsega inimesi. Naiste puhul on kõige rohkem kõrgharitudid 30–49-aastaste hulgas ja meeste puhul 50–64-aastaste hulgas. Kuna 20–29-aastaste vanuserühmas on kõrgema haridusega mehed üle kahe korra vähem kui sama haridustasemega naised (vastavalt 8% ja 20%), ei kahane lõhe naiste ja meeste hariduse vahel ka lähitulevikus.

Joonis VI-15. Lääne maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

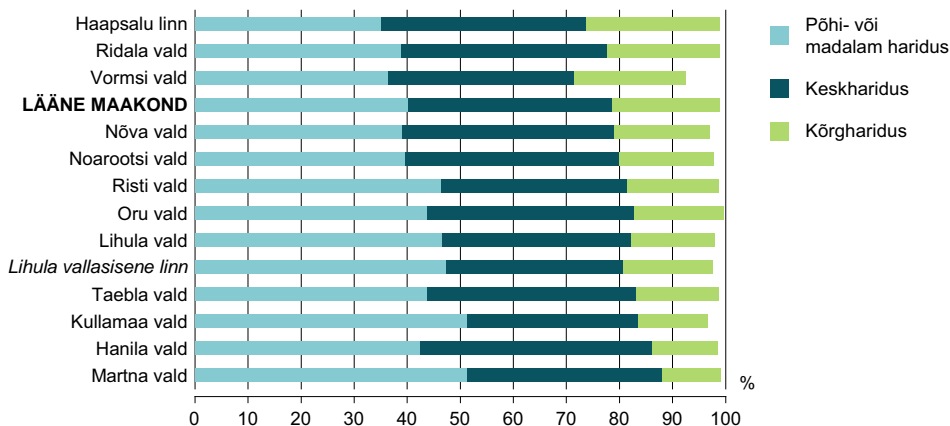

Joonis VI-16. Lääne maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Ootuspäraselt on kõrgharitude osatähtsuse poolest esirinnas linnad, Läänemaal seega Haapsalu ja ka sellega külgnev Ridala vald (joonis VI-17).

Joonis VI-17. Vähemalt kümneaastased Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

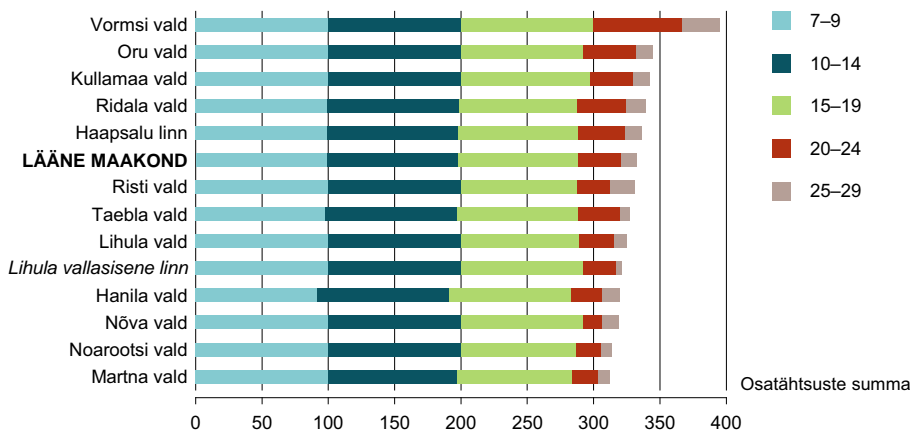

Õppimine ja õpiränne

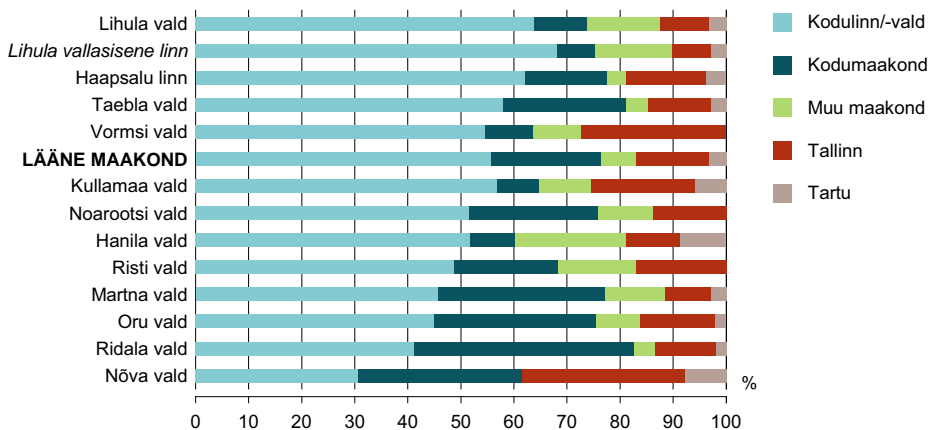
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Läänemaa noori, kusjuures selles eas õppurite osatähtsuse poolest on Läänemaa maakondade võrdluses üsna kõrge, viiendal kohal. Seevastu vanemate (20–24-aastaste) õppurite osatähtsus on Eesti keskmisest (45%) märksa väiksem (32%) ja kokkuvõttes kõigi õppurite osatähtsuste summa järgi langeb Läänemaa maakondade järjestuse teise poole (joonis VI-18).

Kodulinnas või -vallas õpib 57% ja kodumaakonnas 76% Läänemaa noortest. See osatähtsus on väiksem kui riigi keskmine ja üldiselt on õpiränne Läänemaal riigi keskmisest mõnevõrra probleemsem. Näiteks käib oma koduvallas koolis vaid alla kolmandiku Nõva valla õppuritest (joonis VI-19).

Joonis VI-18. Õppivate noorte osatähtsus Lääne maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VI-19. Õppivate noorte osatähtsus Lääne maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Läänemaa elanike keskmine vanus on 43 ja mediaanvanus 45 aastat, selle näitaja järgi on maakond Eestis kuuendal kohal, kuigi keskmine vanus on siin Eesti keskmisest 2,2 aasta võrra kõrgem.

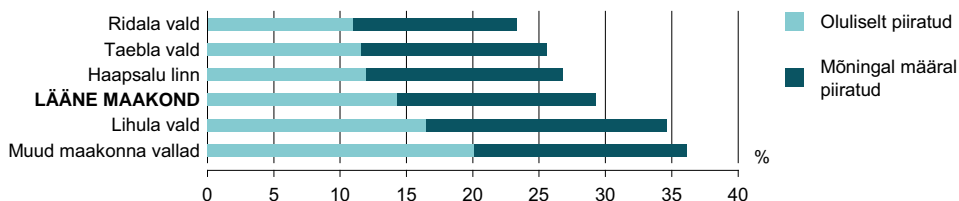
Ka pikaajalise haiguse põdejate osatähtsus on Läänemaal Eesti keskmisest suurem – siin kannatab terviseprobleemide all 31,8%, kogu riigis aga 30% elanikest. Ometi pole üheski Läänemaa vanuserühmas haigestumus riigi keskmisest suurem. Maakonna sees varieerub terviseprobleemidega inimeste osatähtsus Ridala valla 25%-st kuni Kullamaa valla 47%-ni, kusjuures halvimate tervisenäitajatega vallas on elanike tervis halvem kõigis vanuserühmades (tabel VI-2).

Tabel VI-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Lääne maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
LÄÄNE MAAKOND	31,8	7,4	13,9	21,3	42,2	65,4
Haapsalu linn	30,1	7,9	14,0	18,6	40,3	62,9
Hanila vald	37,6	5,3	14,4	19,9	45,4	74,4
Kullamaa vald	47,1	10,8	19,8	37,4	60,4	75,3
Lihula vald	34,8	6,5	18,4	21,7	45,9	66,4
<i>Lihula vallasisene linn</i>	35,2	6,1	19,4	22,1	41,9	69,7
Martna vald	38,3	9,5	10,1	31,0	47,0	66,5
Noarootsi vald	27,9	0,0	5,1	22,1	33,3	60,4
Nõva vald	38,6	11,5	16,4	26,3	40,9	65,3
Oru vald	33,8	5,8	10,2	23,0	44,6	72,5
Ridala vald	25,1	7,0	11,0	19,7	38,9	59,0
Risti vald	36,1	8,1	13,5	27,7	39,6	68,4
Taebala vald	28,9	7,1	13,5	22,4	40,6	65,3
Vormsi vald	37,7	10,7	13,6	20,0	45,8	73,5

Pikaajaliste terviseprobleemidega seostuvad ka tervisest tingitud piirangud igapäevaelus. Läänemaa elanikest on igapäevaelu tervise tõttu piiratud 29,3%-l, see on natuke üle Eesti keskmise taseme (28%), kusjuures selle näitaja poolest on Läänemaa maakondade pingereas keskmisest pisut paremas seisus ehk kuuendal kohal. Alljärgneval joonisel VI-20 ei ole andmekaitselistel kaalutlustel kõigi Läänemaa valdade ja linnade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis VI-20. Lääne maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

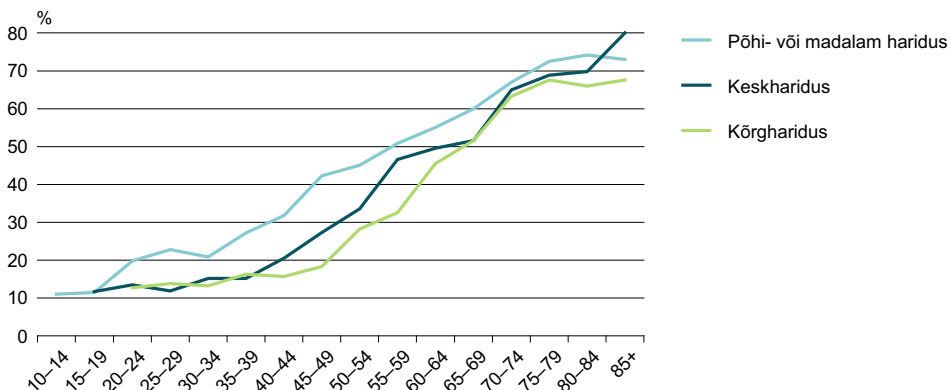

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Läänemaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. 20–39-aastastel põhi- või madalama haridusega inimestel on terviseprobleeme vähemalt poolteist korda sagedamini kui samas eas kõrgharitudel, 40–49-aastaste puhul kasvab erinevus juba enam kui kahekordseks (joonis VI-21). Keskharidusega inimesed asuvad terviseprobleemide sageduse poolest kõrg- ja põhiharidusega inimeste vahel. Oletatavasti on vähem terviseprobleeme neil, kelle elulaadi määrab kõrgem haridus, kuid eitada ei saa ka vastupidist mõju: kehvem tervis on takistanud hariduse omandamist.

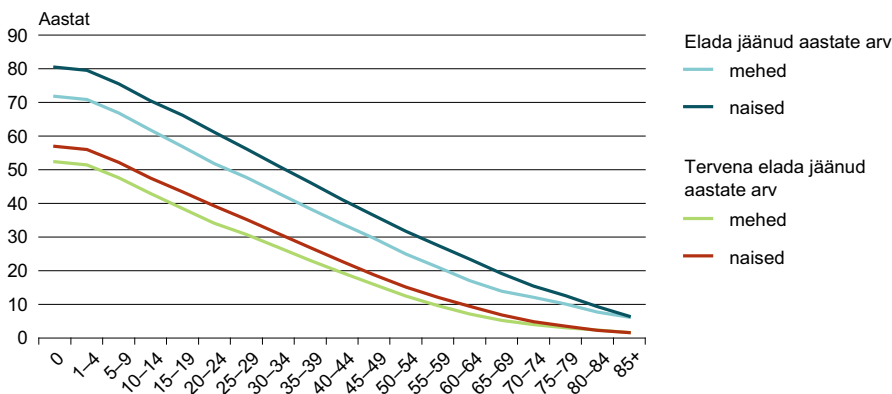
Joonis VI-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Lääne maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Oodatav eluiga sünnimomendil on Läänemaal Eesti keskmise lähedane: meestel 72 aastat (aasta võrra keskmisest pikem), naistel 81 aastat (pea keskmine tase) (joonis VI-22). Ka haigusvabade aastate hulk on Läänemaal riigi keskmisest pisut suurem: meestel 52 ja naistel 56 aastat, seega paikneb Läänemaa mõlema näitajaga maakondade pingerea edukamas pooles.

Joonis VI-22. Lääne maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

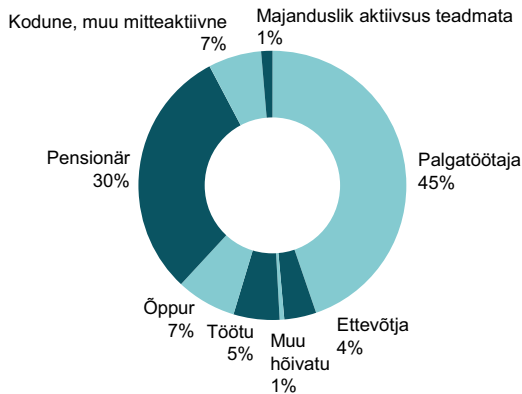
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Majanduse arengu järgi kuulub Läänemaa Lääne-Eesti piirkonda. Tööealise elanikkonna sotsiaalne koosseis on Läänemaal üsna sarnane Eesti keskmisega, vaid pensionäre on siin 4% võrra rohkem, 1% jagu vähem on aga palgatöötajaid, töötuid ja koduseid (joonis VI-23). Pensionäride osatähtsus on valdades üsna erinev (joonis VI-24).

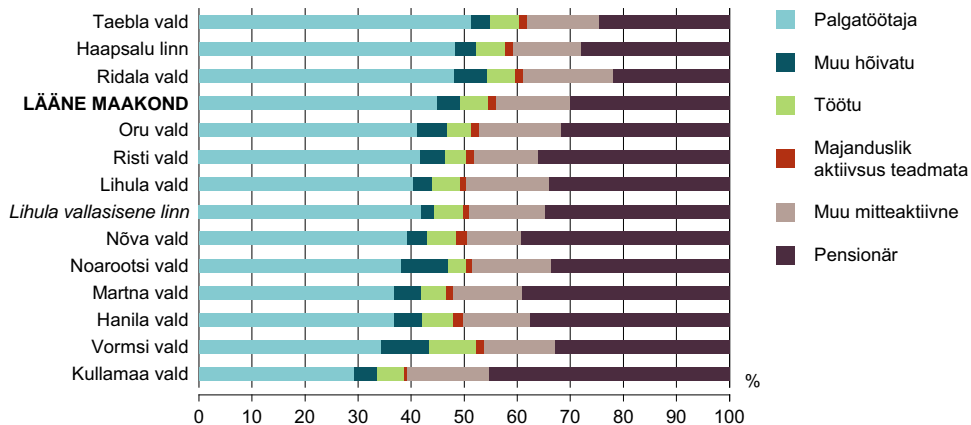
Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Selgub, et elatusallikate poolest on Läänemaa soodsas seisus – palgatöötajate osatähtsuse järgi tööealises rahvastikus on Läänemaa riigis neljandal kohal Harju-, Tartu- ja Saaremaa järel (joonis VI-25).

Toetustest elatujate ja töötajate vahelkorda iseloomustab toetussuhe. Toetussuhte järgi on Läänemaa maakondade pingereas keskkohast pisut kõrgemal, kuigi näitaja keskmine väärtus – 78,9 – on riigi keskmisest (69,7) 9 ühiku võrra suurem. Läänemaa vallad on toetussuhte mõttes vägagi erinevad, Kullamaa vallas on toetussuhe koguni kolm korda suurem (üle 160) kui Ridala vallas (55) (joonis VI-26).

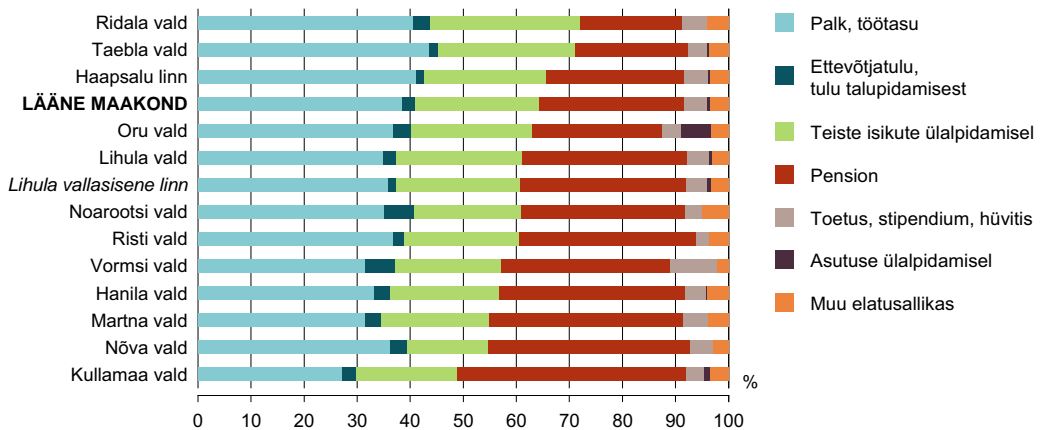
Joonis VI-23. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

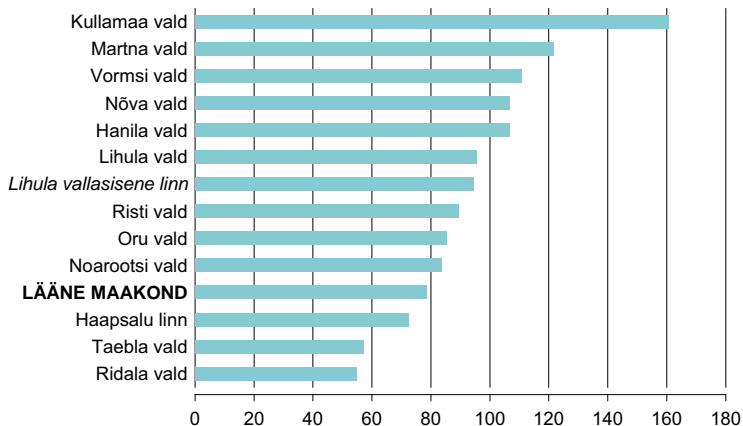
Joonis VI-24. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis VI-25. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

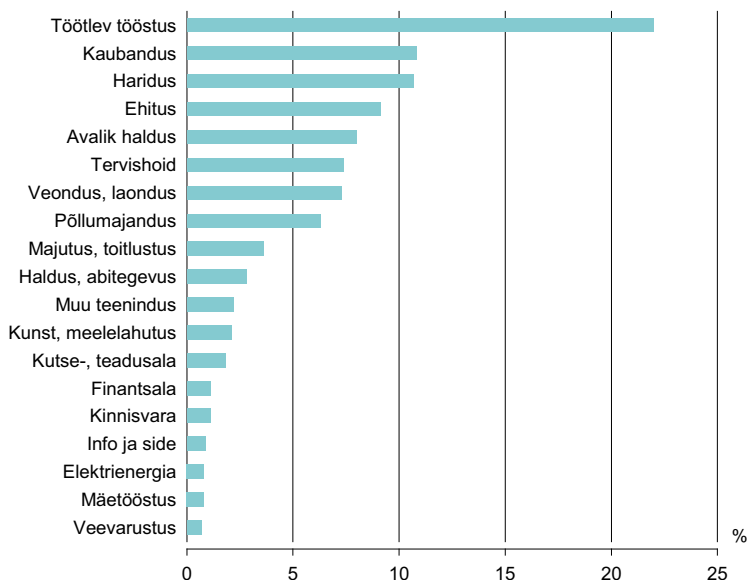

Joonis VI-26. Toetussuhe Lääne maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

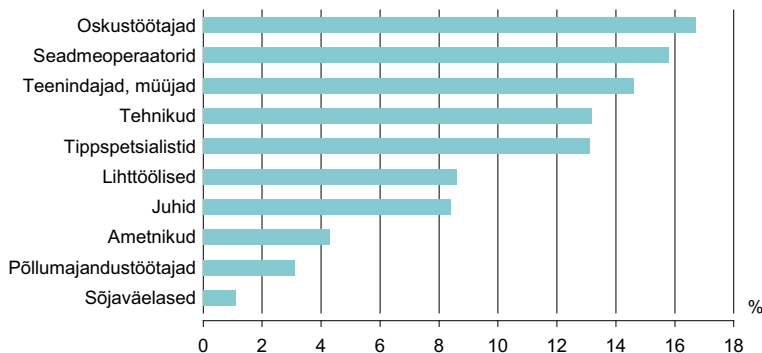

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib Läänemaal, nagu enamikus Eesti maakondades, töötlev tööstus. Sellel alal on rakendust leidnud 22% maakonna töötajatest (5% riigi keskmisest tasemest enam) (joonis VI-27). Teisel kohal on kaubandus, kus hõivatuid on siiski keskmisest paari protsendi võrra vähem (11%). Enam-vähem samal tasemel on hariduses hõivatute määr. Tavapärasest tagapool on järjestuses veendus, kus hõivatute osatähtsus jääb siiski keskmise lähedale (7%). Põllumajandus on hõivatute osatähtsuse (6%) poolest maakonnas kuues, mis ei ole eriti kõrge koht, arvestades Läänemaa kalandustraditsioone. Hoolimata Läänemaa kuurortide mainest on majutuses ja toitlustuses keskmisest vaid pisut rohkem hõivatuid. Väiksem on aga kutse- ja teadustegevuse, info ja side ning meelelahutuse alal hõivatute osatähtsus – nii on see enamikus väiksemates maakondades.

Joonis VI-27. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

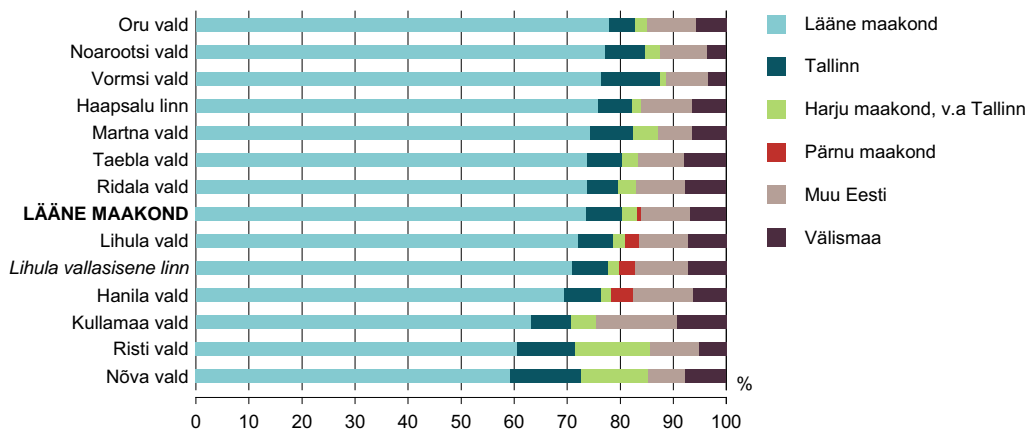
Ametialade jaotus on Läänemaal sarnane maakondade keskmisega. Ainus erinevus on, nagu enamikus maakondades, et arvukuse poolest esikohal ei ole spetsialistid. Esikohal on seevastu oskustöötajad (17%), neid on rohkem kui riigis keskmiselt (14%) (joonis VI-28). Teisel kohal on seadmeoperaatorid nagu ka teistes maakondades, nendegi osatähtsus on võrdlemisi suur – 16% (keskmiselt 11%). Ka müüjate ja teenindajate kolmas koht (15%) vastab enamiku maakondade näitajatele, kuid nende osatähtsus on kõrgem riigi keskmisest (13%). Keskmisest tasemest märksa vähem on Läänemaal tehnikuid ja tippspetsialiste, kes kogu riigis hõivavad pingereas vastavalt teise ja esimese koha 15% ja 18% esindatusega, Läänemaal aga on 13%-ga neljandaks ja viiendaks jäänud.

Joonis VI-28. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

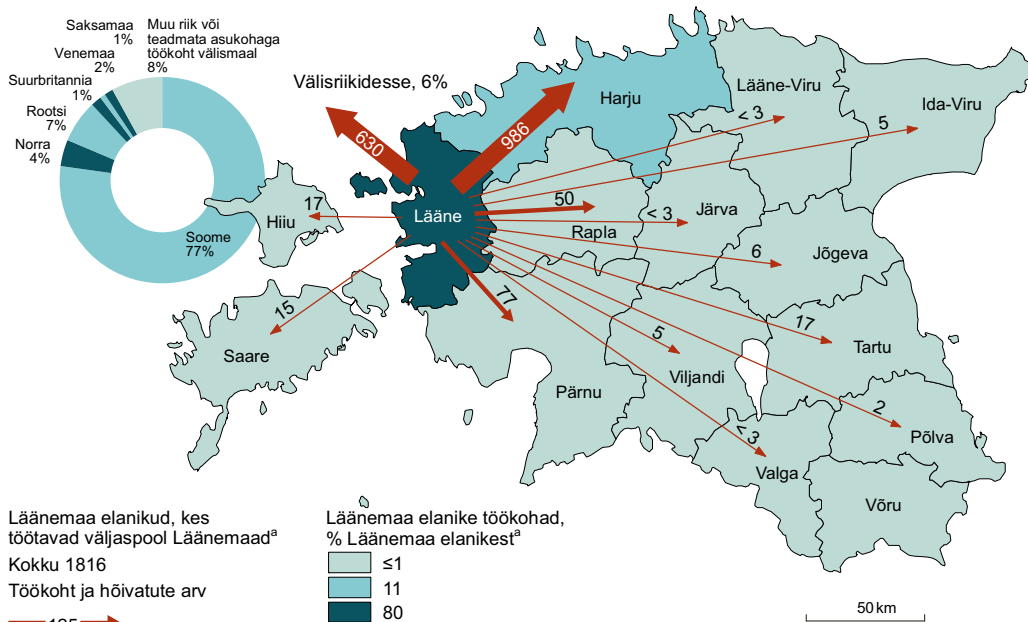
Tööränne

Läänemaa hõivatutest töötab samas maakonnas 73,5%, mis on kõigi maakondade keskmise lähedane tulemus (joonis VI-29; kaart VI-3). Läänemaalt on võrdlemisi lihtne käia tööle Harjumaal. Kõige populaarsem töörände siht on Tallinn (6,8%) ja muud Harjumaa vallad ja linnad (2,8%). Lõuna-Läänemaalt käiakse tööle ka Pärnumaal. Välismaal töötab 6% Läänemaa hõivatutest, see näitaja ületab Eesti keskmist.

Joonis VI-29. Lääne maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart VI-3. Vähemalt 15-aastaste Lääne maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töökohti.

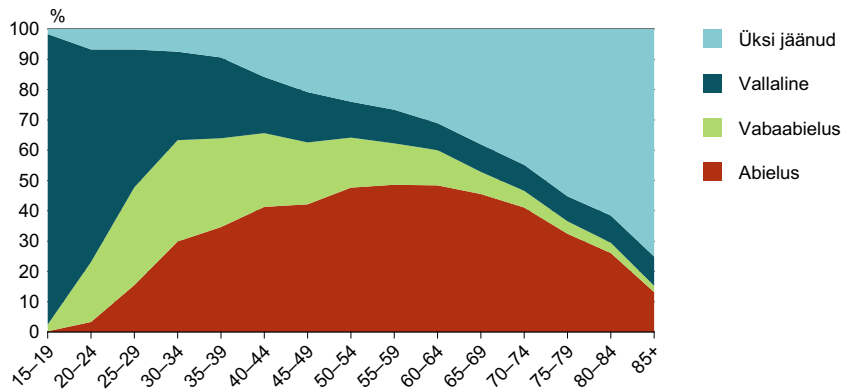
7490 inimese elu- ja töökoht on Läänemaal.

PEREKOND

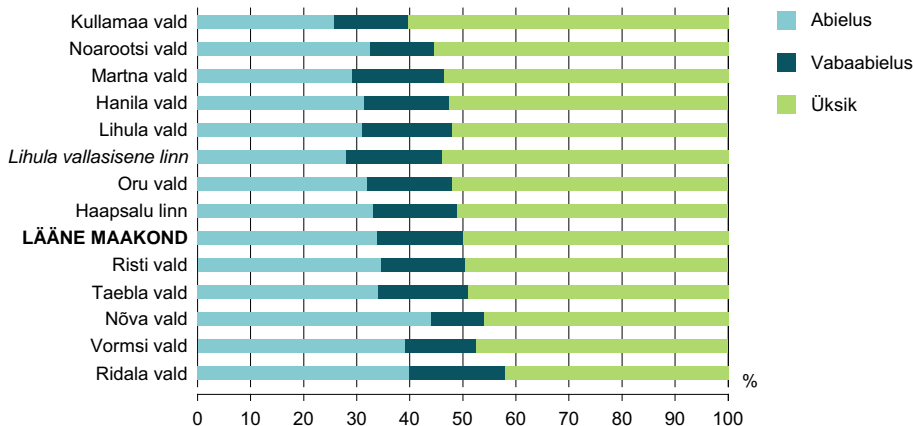
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Perekonnasuhted Läänemaal ei ole eriti teistsugused kui ülejäänud maakondades (v.a Ida-Virumaa). Pooled vähemalt 15-aastastest Läänemaa elanikest elavad koos abikaasa või partneriga, kusjuures peaaegu kolmandik neist (16%) – enamasti nooremad – on vabaabielus ja kaks kolmandikku (34%), sageli vanemad inimesed, on abielus (joonis VI-30). Kõigist 30–64-aastastest inimestest elab 60–65% koos abikaasa või partneriga, abieluinimesi on aga kõige rohkem 55–59-aastaste hulgas. Läänemaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad: Nõva vallas on abieluinimesi 44% ja üksikuid 46%, Kullamaal on need näitajad 26% ja 61%, kusjuures mõlemad vallad kuuluvad Läänemaa eakama elanikkonnaga valdade hulka (joonis VI-31).

Joonis VI-30. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VI-31. Vähemalt 15-aastased Lääne maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

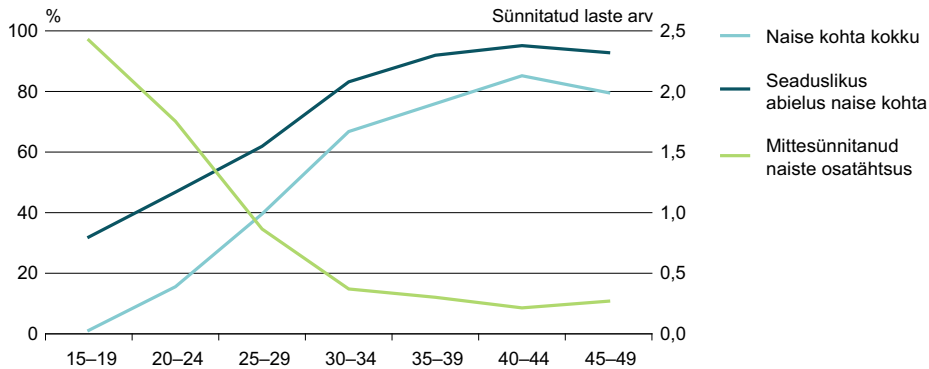

Sünnituskäitumine ja lapsed

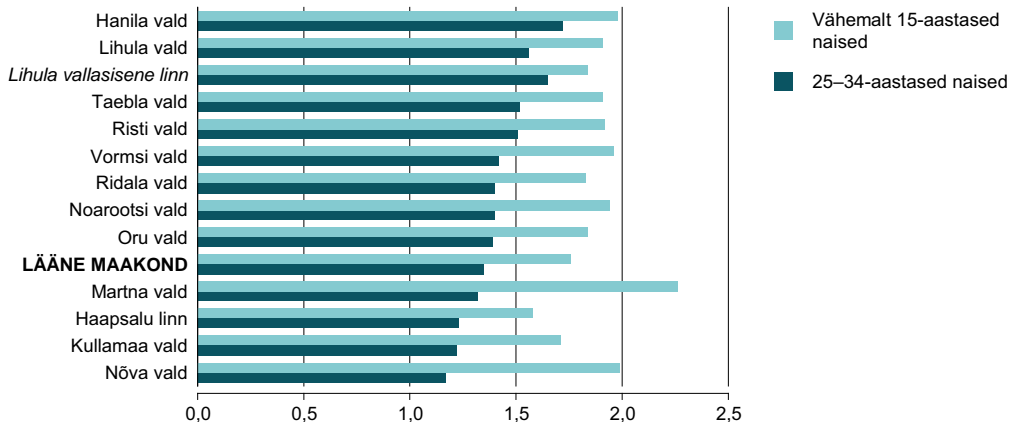
Läänemaal on sündimusnäitajad Eesti keskmisest pisut paremad – on ju tegu suuremas jaos eestlastest koosneva elanikkonnaga, kes elab peamiselt maal.

Nii näitabki sünnituseast väljuvate (40–44-aastaste) naiste lõpetatud sündimuskordaja laste arvu 2,13, mis ületab napilt taastetaseme (joonis VI-32). Selle naiste põlvkonna puhul on ka lastetute osatähtsus väike, 9%. Kas järgmised naiste põlvkonnad võiksid samale tasemele jõuda, pole praeguste andmete põhjal võimalik ennustada. Jooniselt VI-33 ilmneb, et 25–34-aastastel Läänemaa naistel on keskmiselt peaaegu 1,35 last, järelikult on selle eesmärgi saavutamine võimalik.

Joonis VI-32. Lääne maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VI-33. Lääne maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

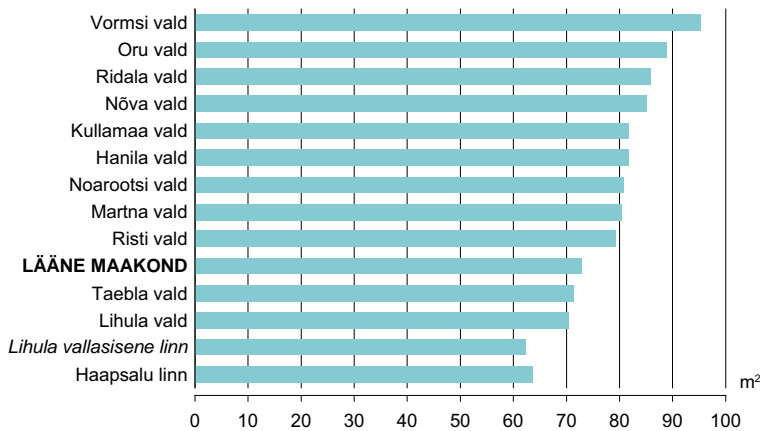

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

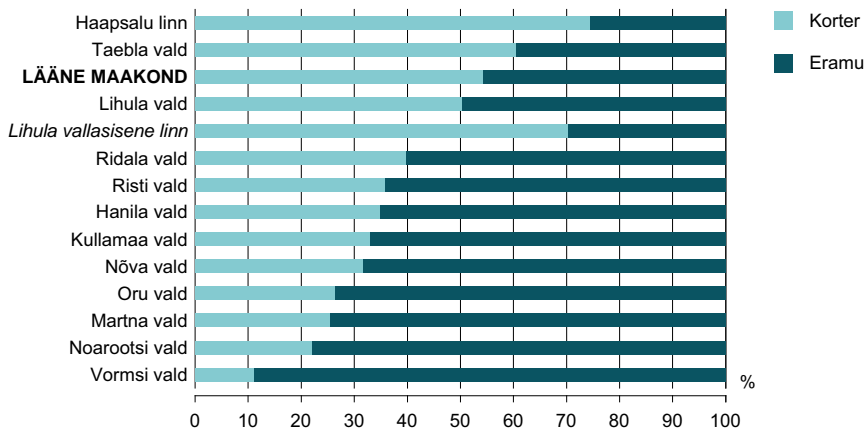
Läänemaal asub 6947 eluhoonet ja neis on 14 230 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt pisut alla kahe eluruumi. Läänemaal paikneb 3,2% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,2% eluruumidest ja 2,3% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on siin 72,8 m², mis on Eesti keskmisest 3 m² võrra suurem (joonis VI-34). Ometi on Läänemaa selle näitaja poolest pingereas pigem väiksemate eluruumidega maakondade poolel.

Kuigi Läänemaal paikneb üle poole asulatest maal, on siin üle poole (54%) eluruumidest korterid; korterite suhtarvu järgi on Läänemaa Eesti maakondade hulgas enam-vähem keskmine. Kõige väiksemad eluruumid Läänemaal on ootuspäraselt Haapsalu ja Lihula linnas, kõige suuremad – Vormsi, Oru ja Ridala vallas (joonis VI-35).

Joonis VI-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Lääne maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis VI-35. Lääne maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

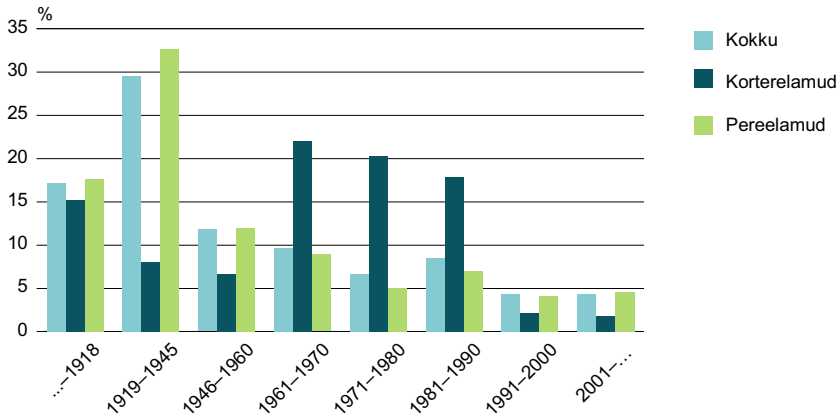

Eramuid ehitati Läänemaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis. Sellest ajast peale on eramuehitus üldiselt vähenenud, kuid võrdlemisi erandlikult kosus aastail 1981–1990 (joonis VI-36). Nõukogude ajal, eriti aastail 1961–1970, ehitati Läänemaal kortermaju, kõige intensiivsem oli ehitus 1970. aastatel ja sellest ajast peale on see pidevalt vähenenud.

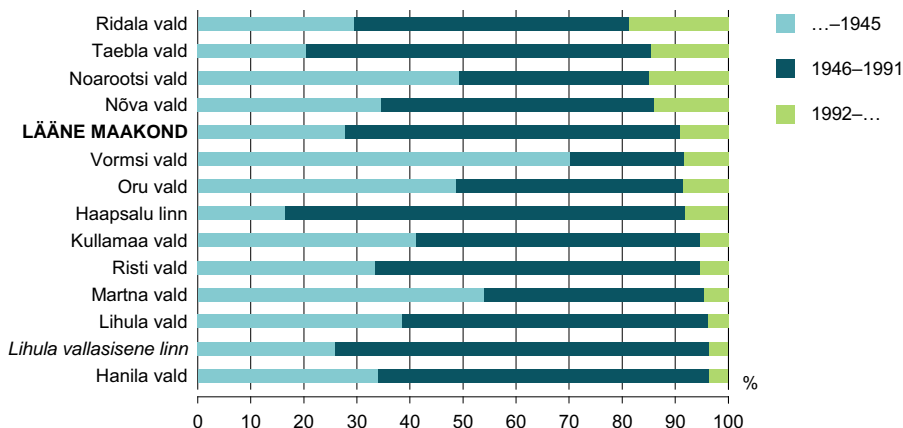
Pärast taasiseseisvumist on Läänemaal ehitatud 9% eluruumidest, mis on märksa vähem Eesti keskmisest (14%). Kõige rohkem uusi elurume (18%) on ehitatud Ridala vallas (joonis VI-37).

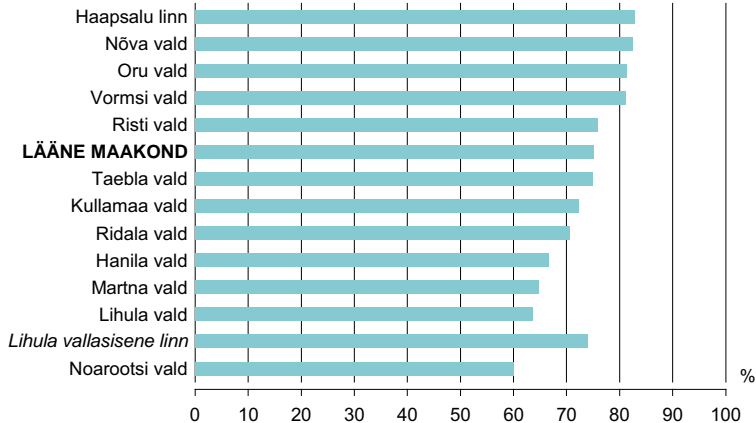
Asustatud on Läänemaa eluruumidest 75,2% ehk märgatavalt vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis VI-38). Osalt mõjutavad seda näitajat hooajaliseks kasutuseks reserveeritud eluruumid, kuid suur osa neist on ilmselt pärast elanike lahkumist tühjaks jäänud.

Joonis VI-36. Lääne maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

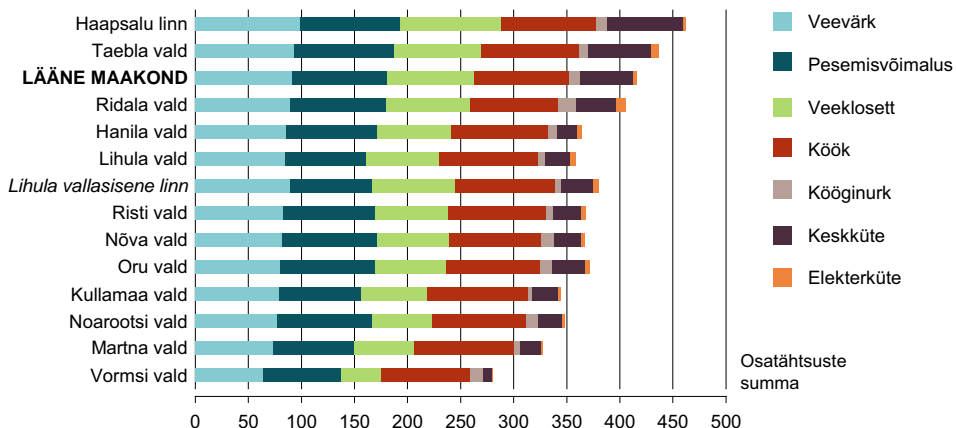

Joonis VI-37. Lääne maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

Joonis VI-38. Lääne maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnavarustuse taseme poolest on Läänemaa Eesti maakondade pingerea keskel, jäädes maha linnalikest maakondadest, kuid edestades Lõuna-Eestit. Veevärgiga on siin 91%, pesemisvõimalusega 90% ja veeklosetiga 82% eluruumidest (joonis VI-39), kusjuures kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 93% ja 88%.

Joonis VI-39. Lääne maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnavarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Läänemaa on võrdlemisi väike maakond, mis asub Eesti lääneosas. Läänemaa rahvastik koosneb peaaegu 90% ulatuses eestlastest, kelle emakeel on eesti keel ja kes on niihästi Eesti kodanikud kui ka põliselanikud. Läänemaa rahvastik on Eesti kohta üsna hea haridustaseme ja keelteoskusega. Läänemaa elanikkonna hulgas on pensionäre riigi keskmisest 4% võrra rohkem ja sedajagu vähem on palgatöötajaid, aga ka töötuid. Läänemaa hõivatute tegevusala on kõige sagedamini töötlev tööstus, riigi keskmisest tasemest veidi enam on hõivatuid põllumajanduses (6%), hariduses ja tervishoius. Läänemaa elanike religiooniaelistus on luterlus, kuid arvestatav hulk on ka baptiste. Murdekeeli räägitakse siin vähe. Läänemaa perekonnaseisu- ja sündimusnäitajad on Eesti keskmise lähedased. Kõigist maakonna eluruumidest on asustamata 75,2%, selle näitaja poolest on Läänemaa Saare- ja Hiiumaa järel riigis kolmandal kohal.

VII LÄÄNE-VIRUMAA

LÄÄNE-VIRUMAAST ÜLDISELT

Lääne-Virumaa paikneb Eesti mandri põhjaosas ja selle koosseisu kuulub ka mitu saarekest, nende hulgas Eesti põhjapoolseim, Vaindloo. Maakond piirneb läänes Harju, lõunas Järva, kagus Jõgeva ja idas Ida-Viru maakonnaga. Põhjas piirab Lääne-Virumaad Soome laht.

Lääne-Virumaa on osa Eesti põlismaakonnast Virumaast, mida on mainitud juba 13. sajandil, kuid vanimad asustusjäljed pärinevad koguni 10 000 aasta tagusest ajast. Iseseisev maakond oli Virumaa ka sõjaeelses Eesti Vabariigis. Nõukogude ajal jaotati maakond (pärast korduvaid reforme) kaheks osaks, mis on väga erineva iseloomu, rahvastiku ja isegi loodusega. Lääne-Viru maakond moodustati endisest Rakvere rajoonist 1991. aastal, kuid viimane piiride muudatus toimus 2005. aastal, kui Tapa linnast ja Saksi vallast loodi Tapa vald ja seni Järvamaale kuulunud Lehtse vald liideti Lääne-Virumaa koosseisu.

Lääne-Virumaa maastik jaguneb Põhja-Eesti rannikumadaliku, Viru lavamaa ja Pandivere kõrgustiku vahel. Maakonnas on mitu maastiku- ja looduskaitseala, aga ka hästi korrastatud mõisakomplekse ja parke.

Praegu on Lääne-Virumaa võrdlemisi suur, selle pindala on 3628 km² ja rahvaarv 59 842 inimest. Seega on Lääne-Virumaa Eesti maakondade järjestuses pindala järgi neljas ja rahvaarvu järgi viies. Lääne-Virumaal elab 16,5 inimest km²-l. Kuigi Lääne-Virumaa on kaunis hõreda asustusega, asub see siiski asustustiheduse poolest viiendal kohal Harju, Ida-Viru, Tartu ja Pärnu maakonna järel.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Lääne-Virumaal neli omavalitsuslikku linna ja 14 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kaks omavalitsuslikku linna ja 13 valda (tabel VII-1; kaart VII-1). Lääne-Virumaa valdades oli 2011. aasta lõpus kaks vallasisest linna, 21 alevikku ja 377 küla.

Lääne-Virumaal on kaks iseseisvat linna, need on maakonnakeskus Rakvere ja tsemendilinnake Kunda. Lisaks neile on veel kaks vallasisest linna – Tapa ja Tamsalu.

Rakvere on 15 264 elanikuga maakonnakeskus, mis sai linnaõigused 1302. aastal. Linna kohal asus juba 12. sajandil üks suuremaid Muinas-Eesti linnuseid nimega Tarvanpää. 13. sajandi alguses rajasid taanlased muinaslinnuse kohale ordulinnuse, mille nimetus – Wesenbergh – tähendab alamsaksa keeles tarva pead. Selle ümber kujunes asustus, millest sai linn. Ordulinnuse varem edasi Rakvere üks olulisi ajaloolisi mälestusmärke. Rakvere linna läbib Tallinna-Narva-Peterburi raudtee.

Lääne-Virumaa teine iseseisev linn on 3422 elanikuga Kunda. Kunda sai 1920. aastal alevi- ja 1938. aastal linnaõigused. Kunda on tekkinud 19. sajandi teisel poolel rajatud tsemendivabriku juurde ja nõukogude ajal oli linn üleni hall – kaetud tsemenditolmuga. Praegu tsemenditootmine küll jätkub, kuid linn on roheline. Kunda läheduses on leitud üle 10 000 aasta vanuseid inimasustuse jälgi, mis on iseloomulikud kogu piirkonnale (Baltimaad, Soome, Venemaa) ja kannavad esmaleiukoha järgi Kunda kultuuri nimetust.

Vallasine Tapa linn (5896 elanikku) on Eesti ajaloos tuntud kui tähtis raudtee sõlmpunkt, siin lõikuvad Tallinna-Tartu ja Tallinna-Narva (Peterburi) raudteed. Tapale rajati 20. sajandi jooksul mitmeid raudteega seotud ehitisi. Esimest korda mainiti Tapat 15. sajandil, aleviõigused sai see 1917. ja linnaõigused 1926. aastal. Tapa on olnud ka Eesti militaarkeskus: enne Teist maailmasõda paiknesid siin Eesti armee soomusrongid. Nõukogude okupatsiooni ajal rajati Tapale sõjaväe lennuväli ja siin olid suured väekoondised. Ka praegu asub Tapal Eesti kaitseväge väljaõppekeskus ja teisisigi sõjaväeosi.

Teine vallasisene linn Lääne-Virumaal on 2236 elanikuga Tamsalu, mida on esimest korda mainitud 16. sajandi alguses ja mis sai linnaks 1996. aastal. Ka Tamsalu asub Tallinna-Tartu raudtee ääres, mis on sellegi linna arengut stimuleerinud.

Linnaelanike osatähtsus Lääne-Virumaal ainult iseseisvaid linnu arvestades on 31%, koos vallasiseste linnadega aga 45%.

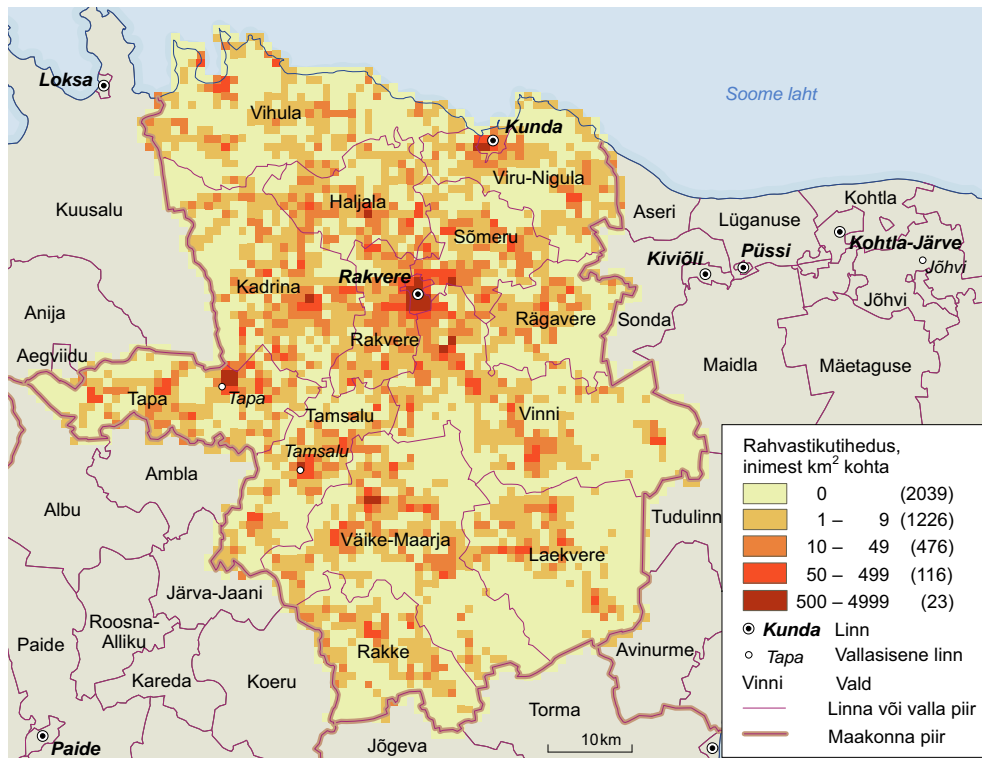
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Lääne-Virumaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisese rände) tagajärjel kaotanud 13,8% elanikkonnast (joonis VII-1; kaart VII-2). Siiski paikneb Lääne-Virumaa selle näitaja poolest riigisese pingerea edukamas osas, enamiku maakondade kaotus on olnud suuremgi. Elanikke on lahkunud kõigist Lääne-Virumaa valdadest, ka Rakvere linna elanikkond on 11% vähenenud. Loendustevahelisel perioodil toimus Lääne-Viru maakonnas mitu administratiivüksuste muutust: Tapa linnast ja Saksi vallast (v.a kolm küla: Kiku, Pariisi ja Salda) moodustati uus, Tapa vald, millega ühines ka seni Järvamaa koosseisu kuulunud Lehtse vald. Kiku, Pariisi ja Salda küla ühinesid aga Kadrina vallaga, Avanduse vald läks Väike-Maarja valla koosseisu. Tapa linn jäi vallasiseseks linnaks. Ühinesid ka Tamsalu vald ja Tamsalu linn ning linn jäi vallasiseseks. Ka täiendust saanud vallad ei kasvanud elanike arvu poolest.

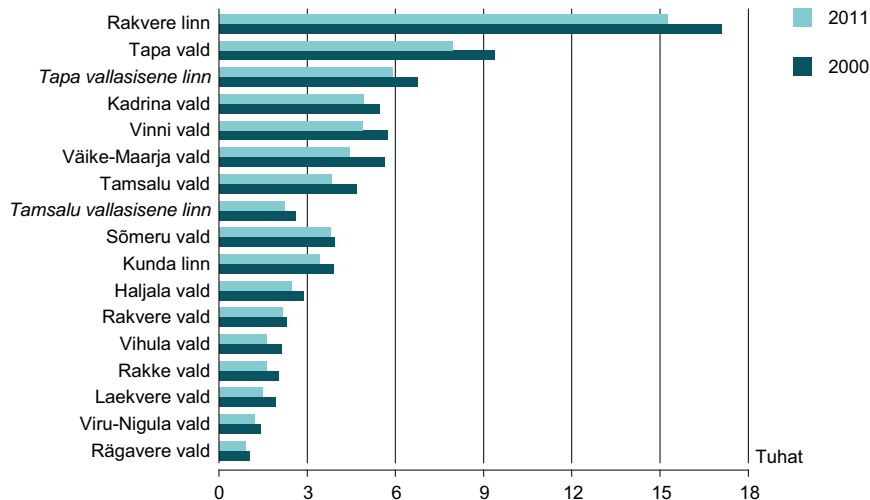
Tabel VII-1. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
LÄÄNE-VIRU MAAKOND	59 842	3 627,80	16,5
Kunda linn	3 422	10,01	341,9
Rakvere linn	15 264	10,74	1 421,2
Haljala vald	2 474	183,02	13,5
Kadrina vald	4 902	354,81	13,8
Laekvere vald	1 480	352,42	4,2
Rakke vald	1 596	225,87	7,1
Rakvere vald	2 147	127,69	16,8
Rägavere vald	891	173,74	5,1
Sõmeru vald	3 778	168,19	22,5
Tamsalu vald	3 811	214,63	17,8
<i>Tamsalu vallasisene linn</i>	2 236	4,03	554,8
Tapa vald	7 961	264,33	30,1
<i>Tapa vallasisene linn</i>	5 896	17,41	338,7
Vihula vald	1 603	364,28	4,4
Vinni vald	4 867	486,65	10,0
Viru-Nigula vald	1 193	234,05	5,1
Väike-Maarja vald	4 453	457,38	9,7

Kaart VII-1. Lääne-Viru maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

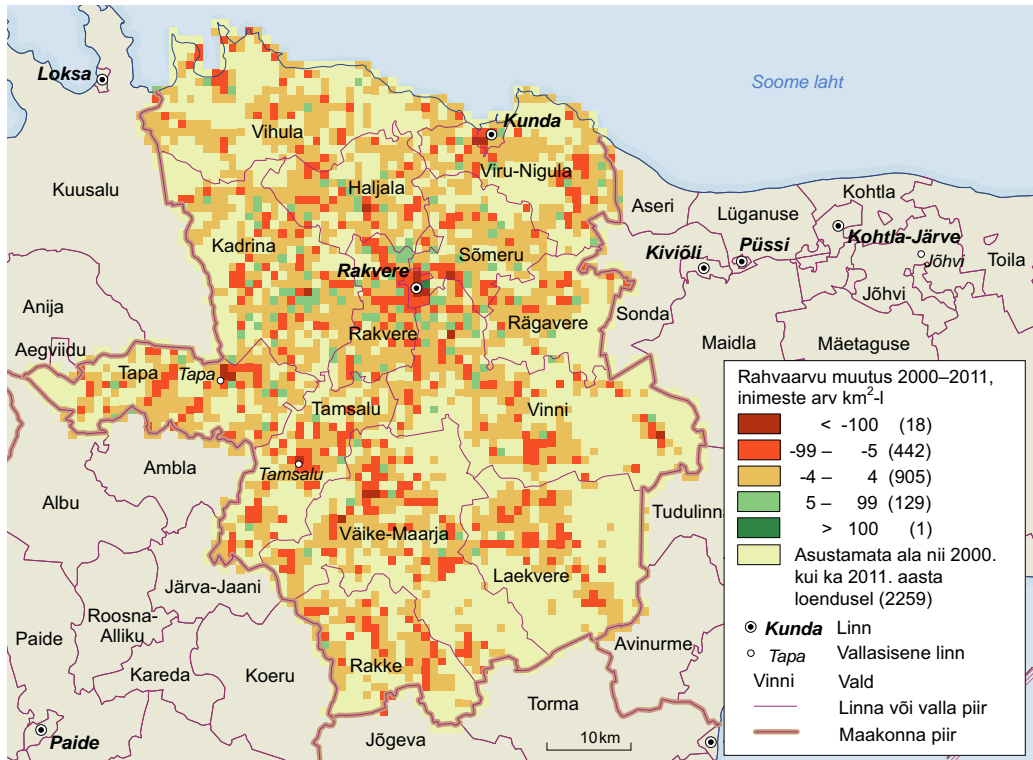

Joonis VII-1. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart VII-2. Lääne-Viru maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

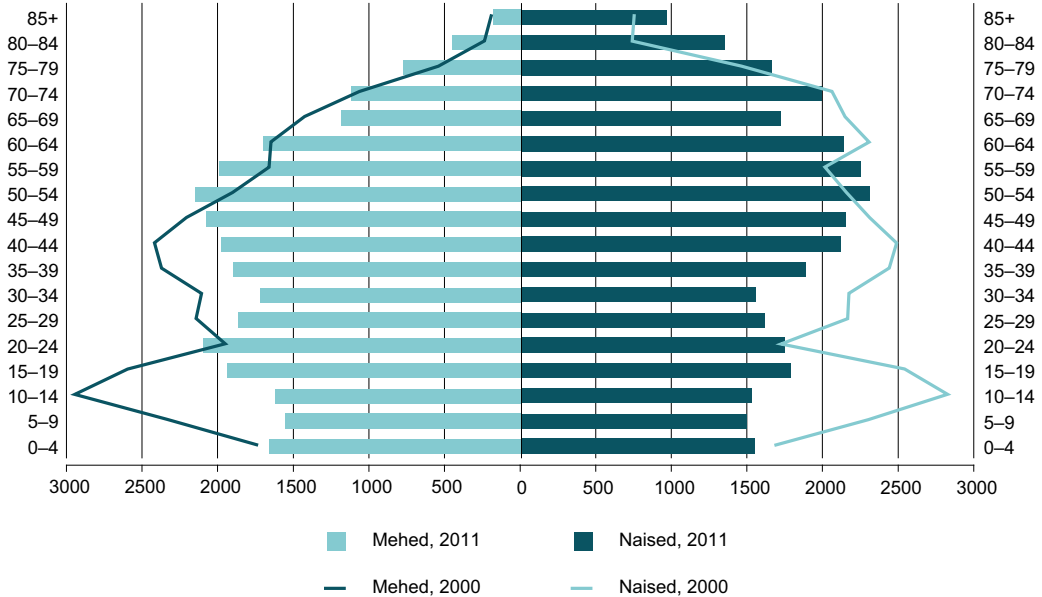
RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Lääne-Virumaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustavas rahvastikupüramiidis on kõige arvukam 40–60-aastaste vanuserühm (joonis VII-2). Tähelepanuväärne on ka teine, laulva revolutsiooni ajal sündinute laine (20–30-aastased), mis on siiski väiksem. Laste osatähtsus on sellest märksa väiksem, kuid positiivne on nende puhul see, et kõige noorem rühm on vanematest suurem.

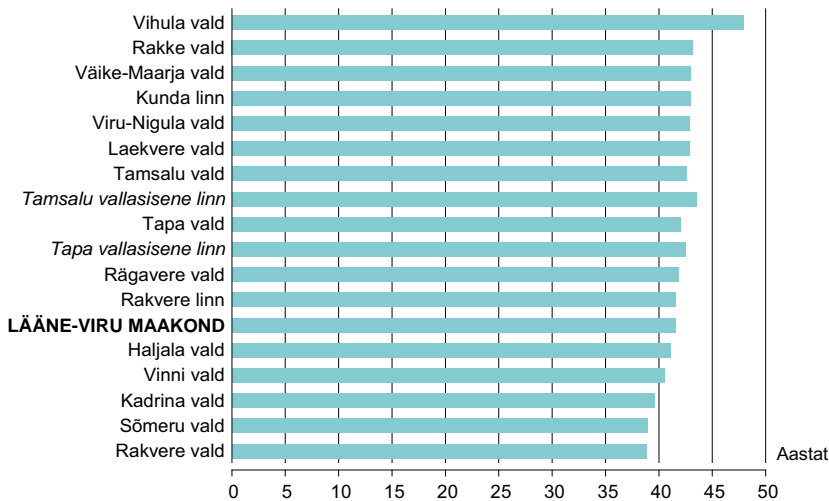
Lääne-Virumaa elanikkonna keskmine vanus on Eesti keskmisest ligi aasta võrra kõrgem, s.o 41,6 aastat. Maakondade järjestuses on Lääne-Virumaa selle näitaja poolest siiski positiivsemas pooles. Meeste ja naiste keskmine vanus erineb kuue aasta võrra, mediaanvanus aga on naistel 46 ja meestel 39 aastat. Lääne-Virumaa valdadest on elanikkonna poolest noorimad Rakvere külje all paiknevad Rakvere ja Sõmeru vald, kuhu on viimasel ajal kolunud nooremaid peresid linnast (joonis VII-3). Kõige eakamad on Vihula valla elanikud.

Naiste ja meeste arvuline vahetegur on Lääne-Virumaal üsna keskmine maalise elanikkonnaga maakonna kohta – 100 mehe kohta elab siin 113 naist (joonis VII-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on vaid 86 noort naist. Siiski on olukord enamikust muudest maakondadest pisut parem. Lääne-Virumaalt, nagu teistestki ilma ülikoolideta maakondadest, on kõige aktiivsemalt lahkunud noored õppimisealised naised.

Joonis VII-2. Lääne-Viru maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

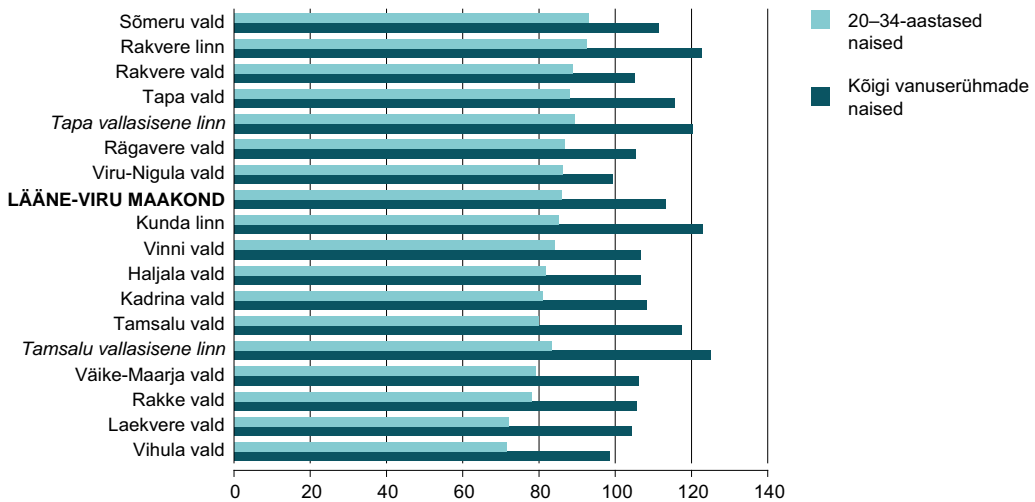

Joonis VII-3. Elanike keskmine vanus Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

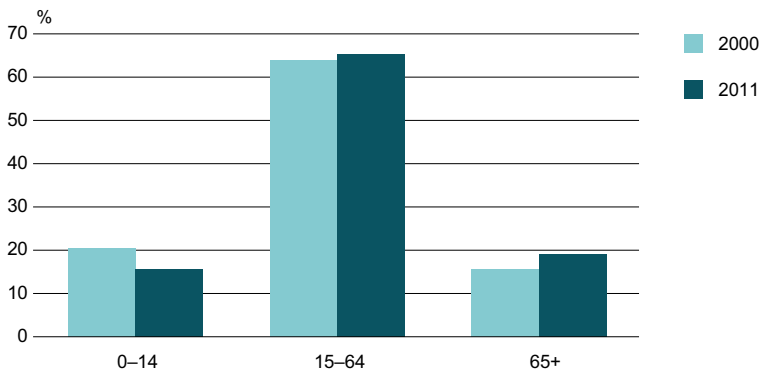

Vanuserühmade vahekord on Lääne-Virumaal loendustevahelisel perioodil muutunud nagu mujalgi Eestis: laulva revolutsiooni lapsed on saanud täiskasvanuks ja eakaid on lisandunud pikenenud eluea tõttu. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) 20% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) umbes 16%, siis 2011. aastal on need määrad vastupidised – lapsi on 16% ja eakaid 19%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 1% võrra rohkem. Tööelisi (15–64-aastaseid) on Lääne-Virumaal 65%, see on lähedane riigi keskmisele (67%) (joonis VII-5).

Joonis VII-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis VII-5. Lääne-Viru maakonna vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

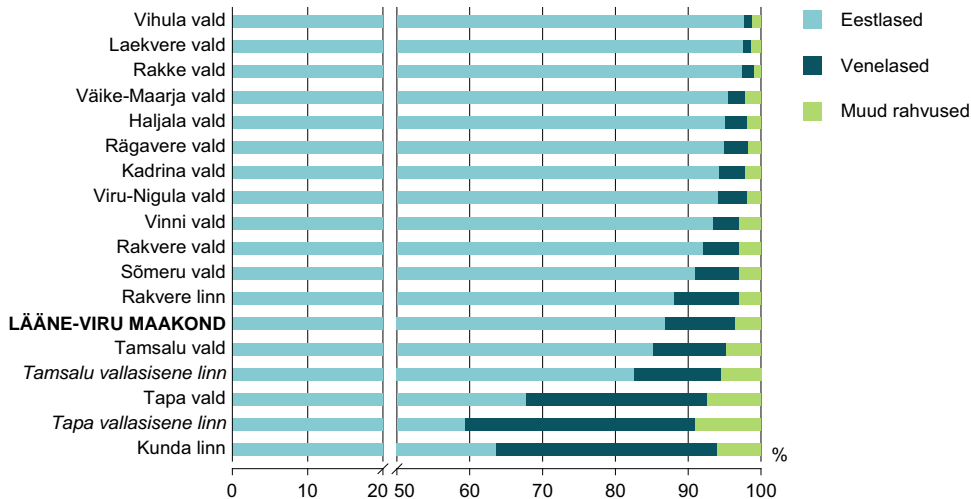

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

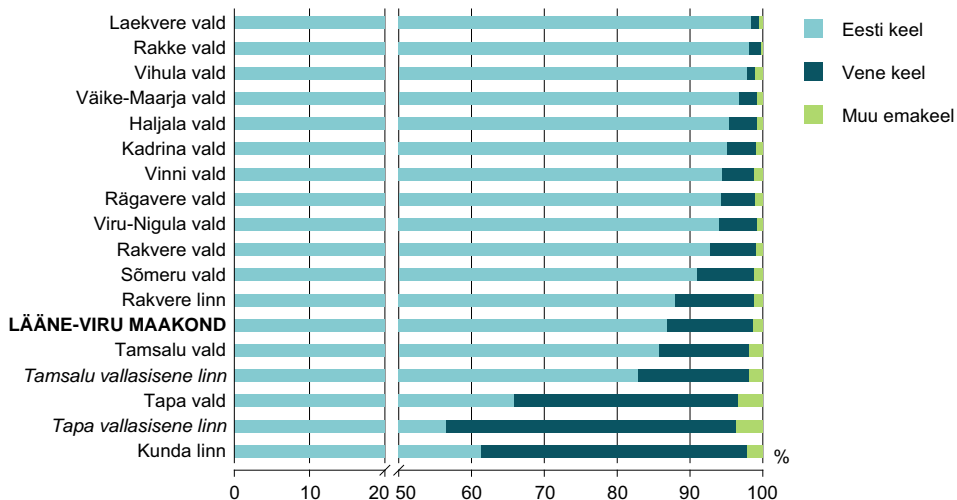
Lääne-Viru maakond kuulub valdavalt põlisrahvastikuga asustatud eestikeelsete maakondade hulka (eestlasi on 87%), olles maakondade pingereas teiste rahvuste esindajate osatähtsuse poolest siiski viiendal kohal Ida-Viru, Harju, Valga ja Tartu maakonna järel. Siin elab ligi 10% venelasi ja 3% muude rahvuste esindajaid. Ootuspäraselt on eestlaste osatähtsus kõige väiksem (60%) Tapa linnas, mis nõukogude ajal oli venekeelne: veel 1989. aastal oli siin eestlasi napilt üle kolmandiku (joonis VII-6). Muulaste osatähtsus on võrdlemisi suur ka tööstusliku profiiliga Kundas. Rakvere linnas on eestlasi 88% ja ülejäänud valdades üle 90%.

Joonis VII-6. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Emakeele jaotuses sarnaneb pilt suuresti rahvuse jaotusega: 87% Lääne-Virumaa elanikest loeb oma emakeeleks eesti keelt, 12% vene keelt ja 1% mõnda muud keelt. Tähelepanuväärne on emakeele valiku seos keelekeskkonnaga: Tapal, kus eestlaste osatähtsus on väikseim, on eesti keelt kõnelevaid inimesi pisut (3% võrra) vähem kui eestlasi, ülejäänud maakondades aga on suhe pigem vastupidine (joonis VII-7).

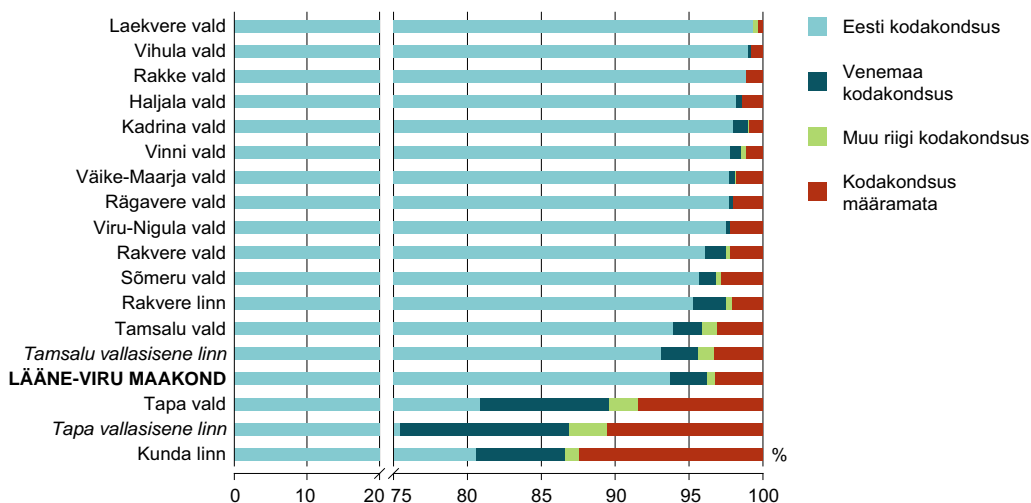
Joonis VII-7. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

Kodakondsus ja sünnikoht

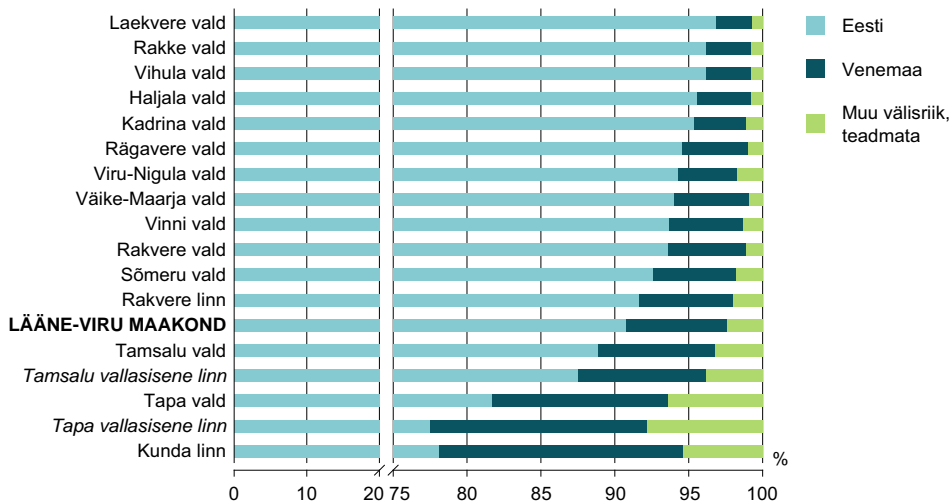
Lääne-Virumaa elanikest on 94% Eesti kodanikud, ülejäänutest on peaaegu pooled Vene kodanikud ja pooled kodakondsuseta, teiste riikide kodanikke on kokku alla protsendi. Kodakondsuse poolest, samuti kui rahvuse ja emakeele poolestki, on kõige kirjum Tapa linn (Eesti kodakondsusega on 75%, Venemaa kodakondsusega 11% ja määramata kodakondsusega 10% elanikest), kuid ka Kunda linn, kus viiendik püsielanikest ei ole Eesti kodanikud (joonis VII-8).

Joonis VII-8. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

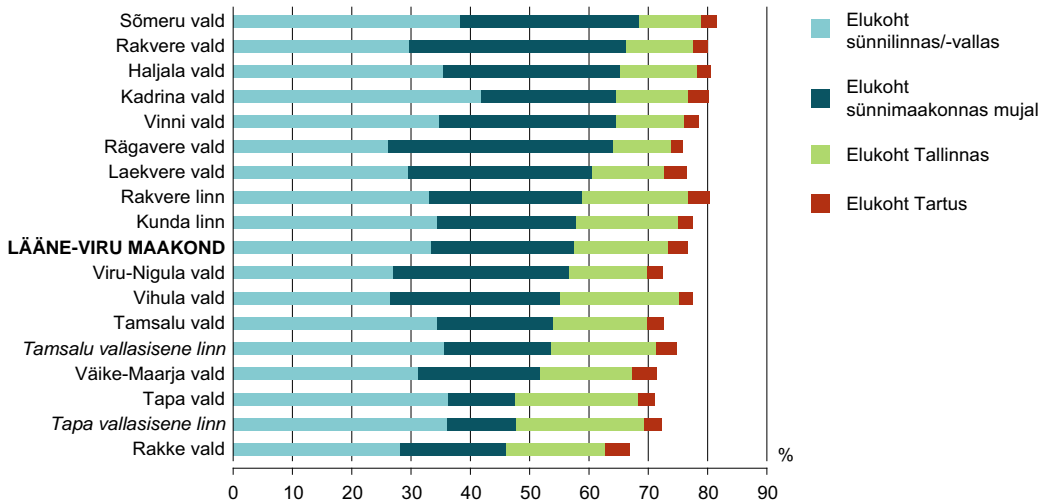
Ligikaudu samasugune on ka Lääne-Virumaa elanike jaotus sünniriigi järgi: siinsetest elanikest on 91% sündinud Eestis, 7% Venemaal ja 2% muudes riikides. Kõige rohkem – 22% – on Eestist väljaspool sündinuid Tapa ja Kunda linnas, enamikus valdades on üle 90% püsielanikest sündinud Eestis (joonis VII-9).

Joonis VII-9. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Kolmandik Lääne-Virumaal sündinutest elab praegugi oma sünnilinnas või -vallas, sünnimaakonnas elab aga üle 57% – see on võrdlemisi suur hulk, mis jääb alla vaid Harju, Ida-Viru, Pärnu, Tartu ja Saare maakonna vastavale näitajale (joonis VII-10).

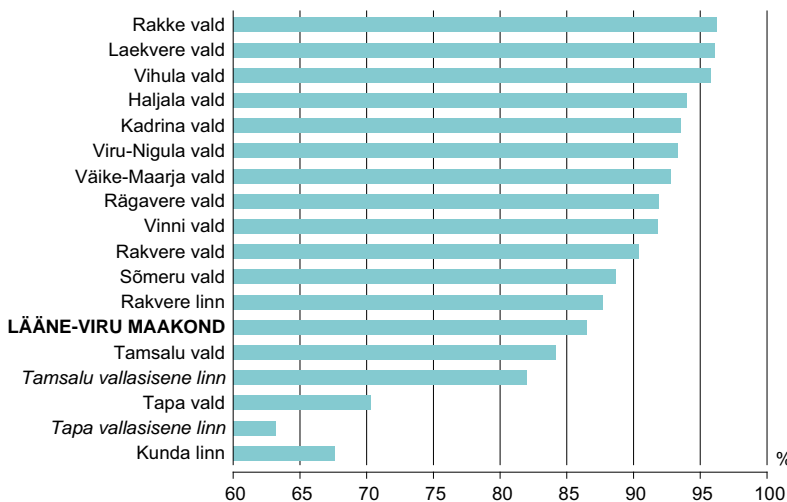
Joonis VII-10. Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukohta järgi, 31.12.2011

Põlisus

Ootuspäraselt kuuluvad Lääne-Virumaa elanikud enamasti (86%) põlisrahvastiku hulka: nende vanemad ja vanavanemadki (vähemalt üks kummastki põlvkonnast) on Eestis sündinud. Samas ei ole Lääne-Virumaa elanikkonna põlisuse poolest Eesti maakondade pingerea tipus, vaid jääb pigem selle alumisse poolde. Ilmselt vähendab Lääne-Virumaal põliselanike osatähtsust välispäritolu elanike võrdlemisi suur osatähtsus (üle kolmandiku) Tapa ja Kunda linnas (joonis VII-11). Teise võimaliku tõlgenduse järgi näitab eestikeelse rahvastiku ja põliselanike osatähtsuse vahekorid hoopiski seda, et Lääne-Virumaal on välispäritolu rahvastik edukalt integreerunud.

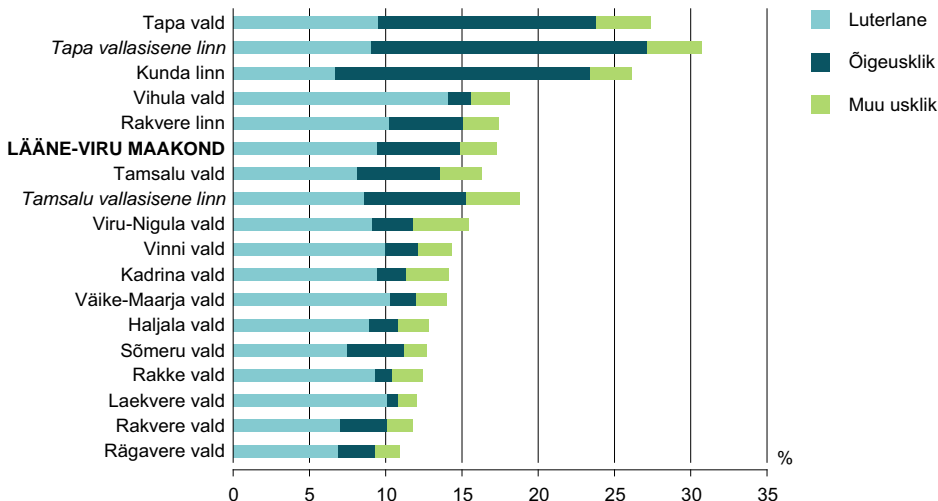
Joonis VII-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Lääne-Virumaal peab mõnd usku omaks 18% elanikest, mis on üsna tagasihoidlik näitaja – neljas koht kõige usuleigemate, Viljandi, Järva ja Hiiu maakonna järel. Domineeriv religioon on luterlus, mida pooldab ligi 10% elanikest, õigeusku tunnistab 5% inimestest, kes on peamiselt Tapa ja Kunda linna elanikud (joonis VII-12).

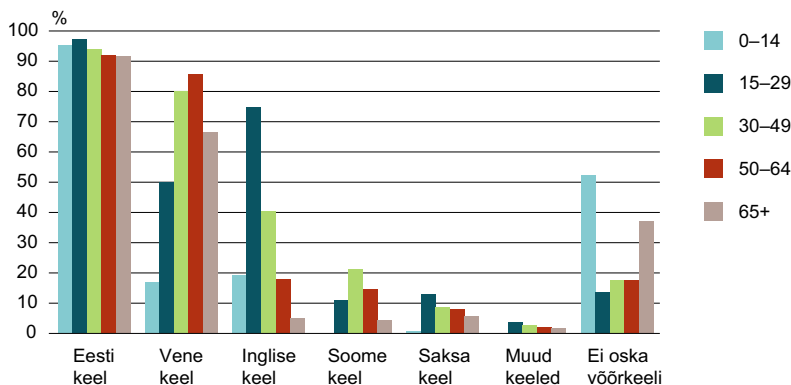
Joonis VII-12. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

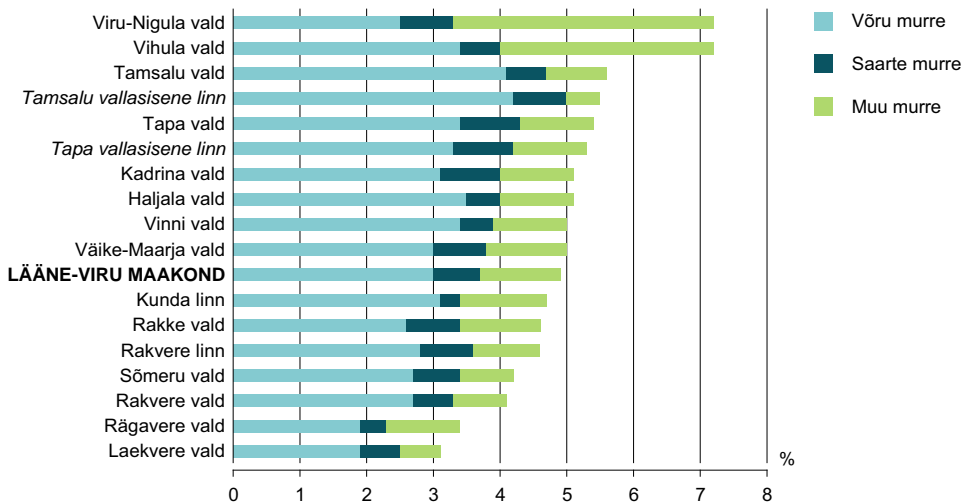
Keelteoskuse poolest on Lääne-Virumaa võrdlemisi heal positsioonil – nende inimeste osatähtsus, kes ühtegi võõrkeelt ei oska (enamasti kas lapsed või eakad), on vaid pisut üle veerandi (26,5%), mis annab viienda koha Tartu, Harju, Pärnu ja Lääne maakonna järel (joonis VII-13). Eesti keele oskajaid on kõigis vanuserühmades üle 90%, tööelistest üle nelja viiendiku oskab vene keelt ja noorematest tööelistest kolmveerand oskab ka inglise keelt. Lääne-Virumaal osatakse mõnevõrra ka soome keelt, seda märkis enda kohta näiteks üle viiendiku keskealistest.

Joonis VII-13. Lääne-Viru maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Murdekeelt oskab vaid 5% Lääne-Virumaa elanikest, neist üle poole oskab Võru murret, alla 1% saarte murret. Kohalikku rannikumurret tunneb vaid mõni protsent Viru-Nigula ja Vihula valla elanikest (joonis VII-14).

Joonis VII-14. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

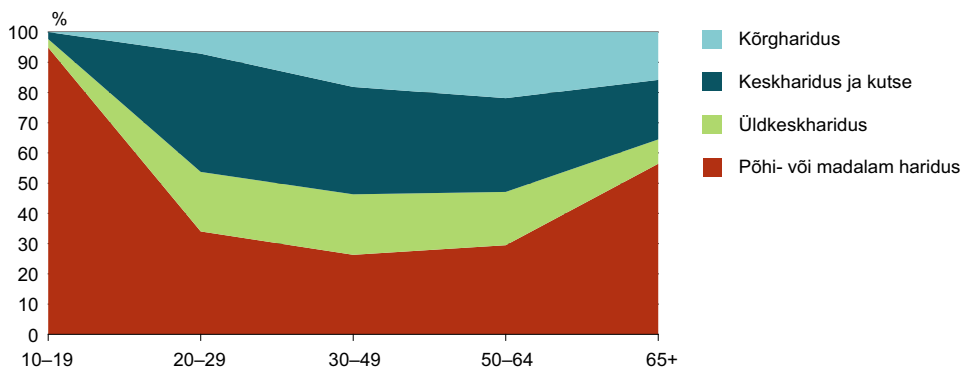
HARIDUS JA TERVIS

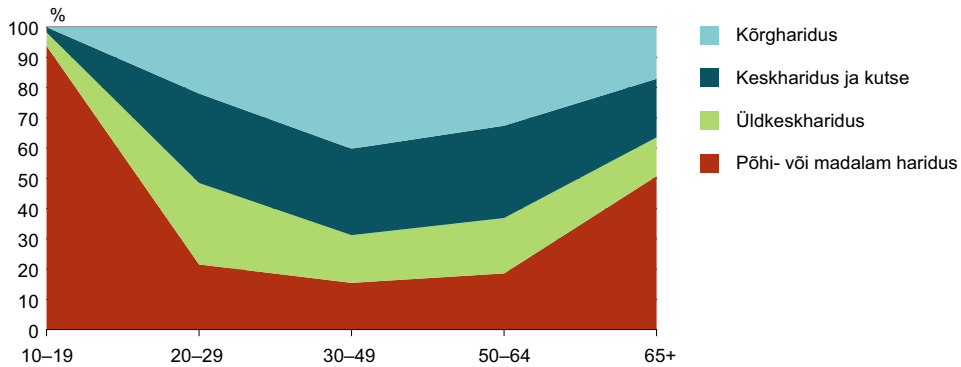
Omandatud haridustase

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Lääne-Virumaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) märksa vähem (20%).

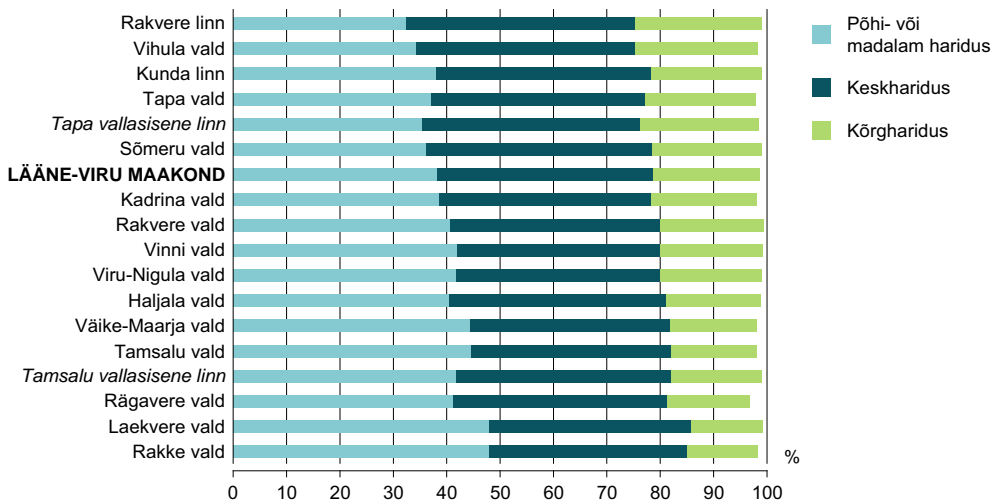
Ometi on Lääne-Virumaa kõrgharitudte osatähtsuse järgi koostatud pingereas maakondade hulgas üsna keskel. Meeste ja naiste vaheline lõhe on siin suur, eriti nooremates põlvkondades (joonised VII-15 ja VII-16). Kõrgharitud naised on kuni 50-aastaste inimeste hulgas üle kahe korra rohkem kui kõrgharitud mehed, meeste hulgas on seevastu rohkem keskhariduse ja kutsega inimesi. Kõige rohkem kõrgharitud naised on 30–49-aastaste hulgas (ligi 40%). Meeste hulgas on kõrgharitud kõige rohkem 50–64-aastaste seas (22%). Tõsiasi, et 20–29-aastaste vanuserühmas on kõrgema haridusega mehed kolm korda vähem kui sama haridustasemega naised (vastavalt 7% ja 21%) viitab, et hariduslõhe lähitulevikus ei kahane.

Joonis VII-15. Lääne-Viru maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VII-16. Lääne-Viru maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

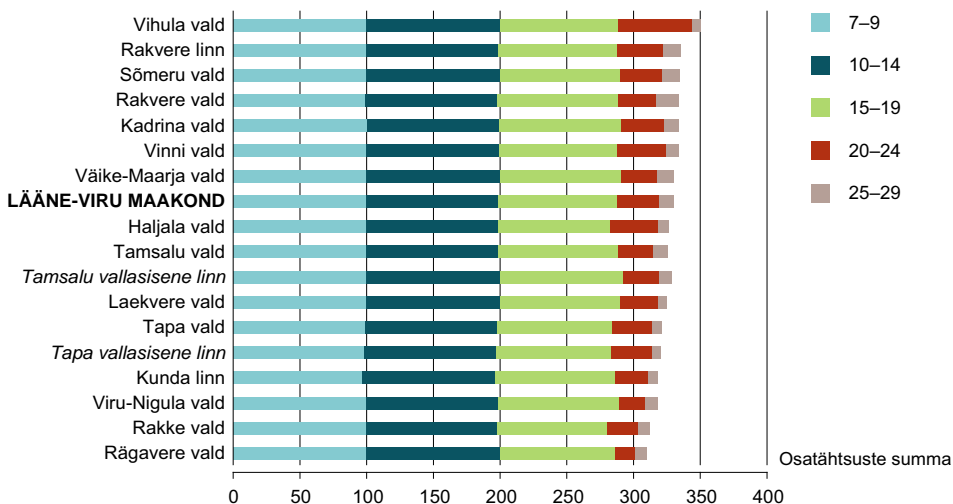
Ootuspäraselt on kõrghariduse osatähtsuse poolest esirinnas Rakvere, kuid kõrgharitud on palju ka võrdlemisi eaka elanikkonnaga mereäärses Vihula vallas (joonis VII-17).

Joonis VII-17. Vähemalt kümneaastased Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

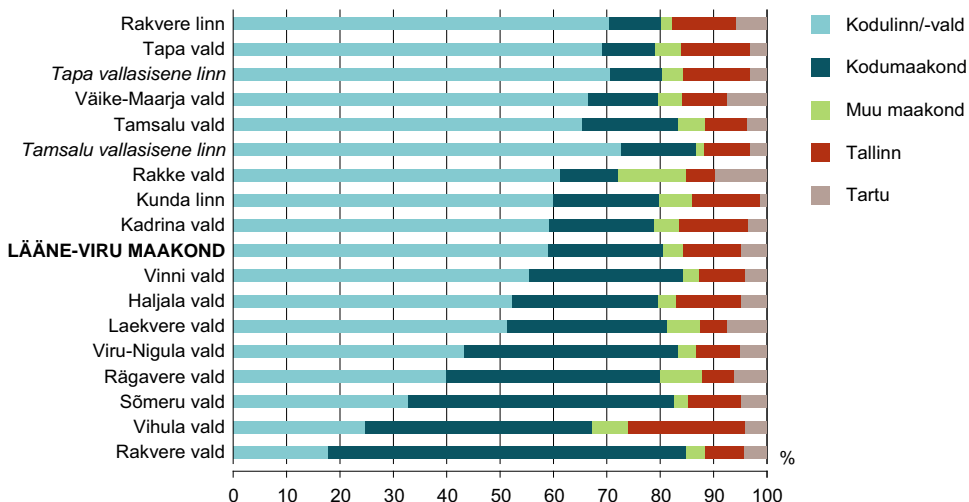
Kuni 19. eluaastani õpib enamik Lääne-Virumaa noori, selle poolest maakond teistest ei erine. Tagasilöökk ilmneb aga alates 20. eluaastast, mil õppijate arv võrreldes teiste maakondadega väheneb: vanemate (20–24-aastaste) õppurite osatähtsuse poolest Lääne-Virumaal Eesti keskmisest (45%) märgatavalt väiksem (31%), samasugune on olukord järgmises vanuserühmas (Lääne-Virumaal õpib 11%, kogu Eestis – 17%) ja kokkuvõttes langeb Lääne-Virumaa maakondade järjestuse teise poolde (joonis VII-18). Seda seletab asjaolu, et Lääne-Virumaal on võimalused kõrgharidust omandada võrdlemisi piiratud.

Joonis VII-18. Õppivate noorte osatähtsus Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Kodulinna või -vallas õpib 59% ja kodumaakonnas üle 80% Lääne-Virumaa noortest. See osatähtsus on küll alla riigi keskmise, kuid maakondade võrdluses on Lääne-Virumaa olukord keskmisest paremgi (joonis VII-19).

Joonis VII-19. Õppivate noorte osatähtsus Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

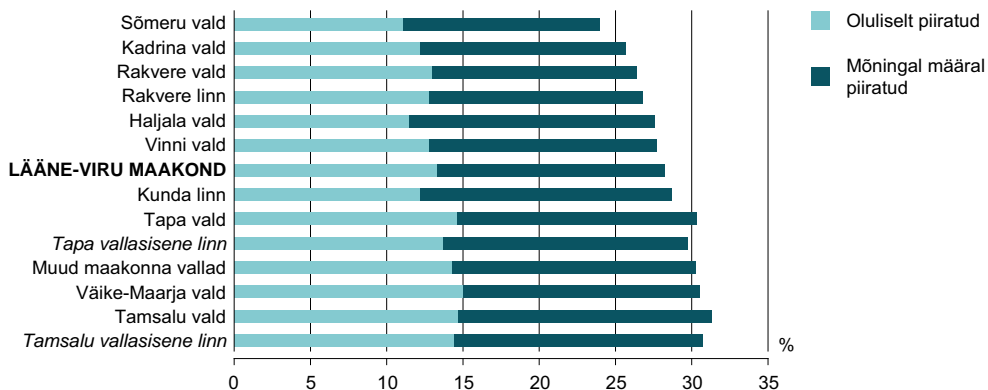
Lääne-Virumaa elanikkond on keskmise vanuse poolest (41,6 aastat) Eesti maakondade hulgas enam-vähem keskel. Ka pikaajaliste haiguste põdejate osatähtsus – 30% – vastab Eesti keskmisele tasemele. Riigi keskmisest suurem pole haigestumus Lääne-Virumaal üheski vanuserühmas. Ka maakonnasisene varieeruvus on võrdlemisi väike: pikaajalise haigusega inimeste osatähtsus on Sõmeru vallas 26% ja Rakke vallas 36%, vähemalt osaliselt seletab seda nende valdade elanike erinev vanusjaotus (tabel VII-2).

Tabel VII-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
LÄÄNE-VIRU MAAKOND	30,4	7,1	12,1	20,9	42,5	66,8
Kunda linn	31,5	8,3	12,3	19,4	40,7	68,0
Rakvere linn	29,1	6,2	11,8	18,8	42,4	65,5
Haljala vald	30,1	7,7	11,6	23,4	41,2	66,7
Kadrina vald	28,3	7,1	12,6	20,7	42,5	65,3
Laekvere vald	31,2	7,2	9,6	22,6	42,2	67,6
Rakke vald	35,7	10,0	8,9	27,4	44,7	74,6
Rakvere vald	29,2	7,5	11,9	24,4	43,0	68,1
Rägavere vald	29,0	4,1	13,1	17,5	44,3	62,7
Sõmeru vald	26,3	6,0	12,7	17,2	43,0	61,7
Tamsalu vald	32,2	8,2	11,5	22,4	41,5	68,9
<i>Tamsalu vallasisene linn</i>	31,5	6,9	9,5	19,6	40,3	68,3
Tapa vald	32,3	8,4	12,1	21,6	44,5	69,3
<i>Tapa vallasisene linn</i>	32,0	7,9	9,8	21,0	43,1	69,7
Vihula vald	31,4	3,8	11,6	18,6	35,9	59,9
Vinni vald	30,6	7,5	14,1	22,5	43,5	68,3
Viru-Nigula vald	33,9	7,3	12,6	23,2	44,0	72,1
Väike-Maarja vald	32,7	7,5	13,1	24,9	42,5	66,1

Pikaajalised terviseprobleemid tähendavad ka piiranguid igapäevaelus. Selliseid piiranguid kogeb 28,2% Lääne-Virumaa elanikest, mis on peaaegu võrdne Eesti keskmisega (28%) (joonis VII-20). Maakondade pingereas on Lääne-Virumaa selle näitaja poolest keskmisest natuke paremal kohal. Alljärgneval joonisel VII-20 ei ole andmekaitsetel kaalutlustel kõigi Lääne-Virumaa valdade ja linnade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis VII-20. Lääne-Viru maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

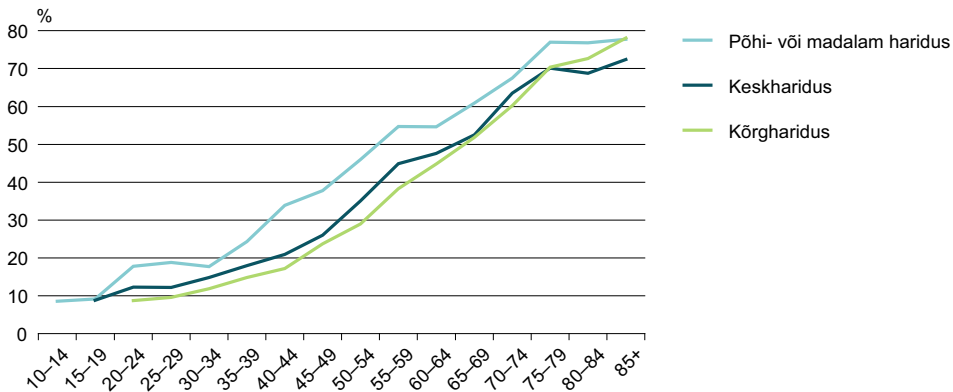

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Lääne-Virumaal samuti, nagu enamikus teisteski maakondades. 20–59-aastastel põhi- või madalama haridusega inimestel on terviseprobleeme vähemalt poolteist korda sagedamini kui samas eas kõrgharitudel, 40–44-aastaste puhul kasvab erinevus kahekordseks, samuti on vahe suur alla 30-aastaste puhul (joonis VII-21). Keskharidusega inimesed paigutuvad terviseprobleemide sageduse poolest enamasti kõrg- ja põhiharidusega inimeste vahele. Oletatavasti tingib terviseprobleemide puudumise parema haridusega määratud elulaad, kuid eitada ei saa ka vastupidist mõju: kehvem tervis on takistanud hariduse omandamist.

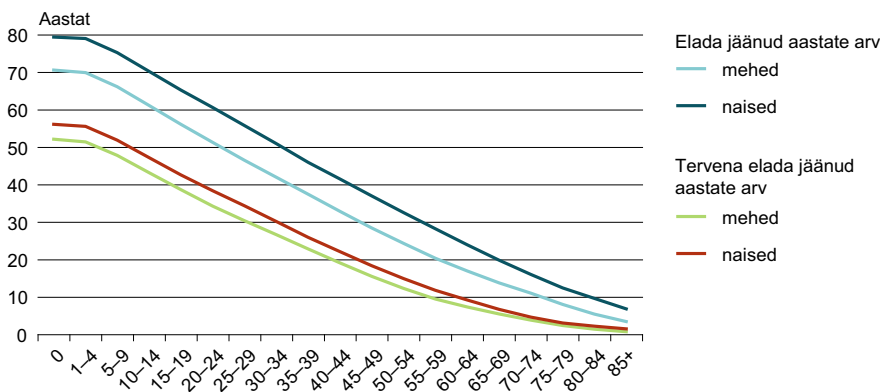
Joonis VII-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Lääne-Viru maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Hoolimata võrdlemisi headest tervisenäitajatest on Lääne-Virumaal oodatav eluiga sünnimomendil Eesti keskmise tasemega võrreldes lühike. Meeste oodatav eluiga on siin Eesti keskmisest pool aastat ja naistel koguni poolteist aastat lühem (vastavalt (70,6 ja 79,4) (joonis VII-22)). Seevastu haigusvaba aega on Lääne-Viru meestel Eesti keskmisest ligi poole aasta võrra rohkem (52,1), naistel aga sama palju vähem (56,1).

Joonis VII-22. Lääne-Viru maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

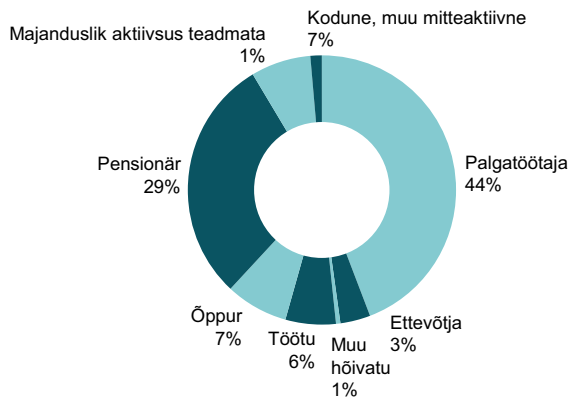
TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

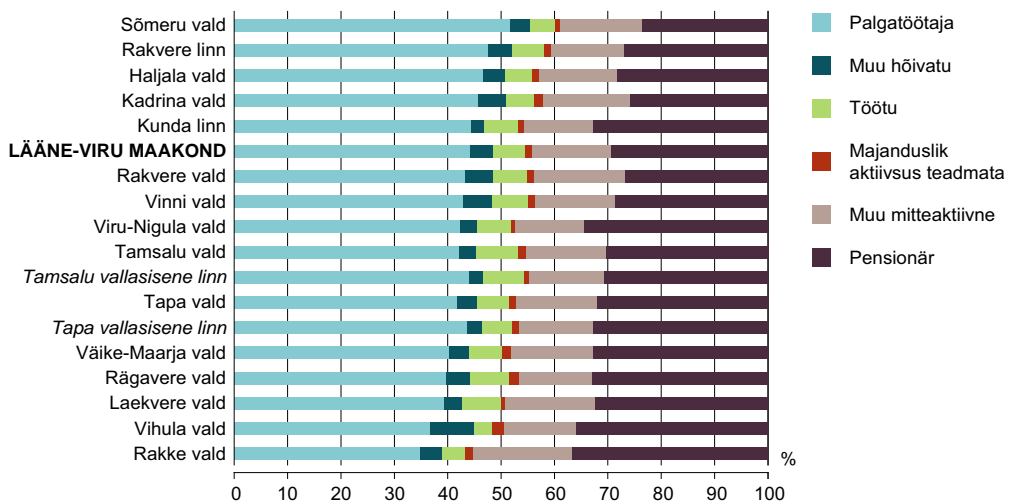
Põhja-Eesti majanduspiirkonda kuuluva Lääne-Virumaa tööealiste sotsiaalne koosseis erineb Eesti keskmisest 3% võrra suurema pensionäride ja 2% võrra väiksema palgatöötajate suhtarvu poolest (joonis VII-23). Pensionäride osatähtsus on aga valdades üsna erinev, kõikudes viiendikust Sõmeru vallas kolmandikuni Rakkes (joonis VII-24).

Elanike sotsiaalne seisund määrab olulisel määral ka nende elatusallikad. Maakondade pingereas on Lääne-Virumaa üks keskmisi: riigi keskmise tasemega võrreldes on 2% jagu vähem palgasaajaid ja sama palju rohkem pensionäre. Maakonnasiseses võrdluses erinevad keskmisest kõige enam Sõmeru vald, kus palgatöötajaid on üle kahe korra rohkem kui pensionäre, ja Rakke vald, kus pensionäride arv ületab pisut palgatöötajate arvu (joonis VII-25).

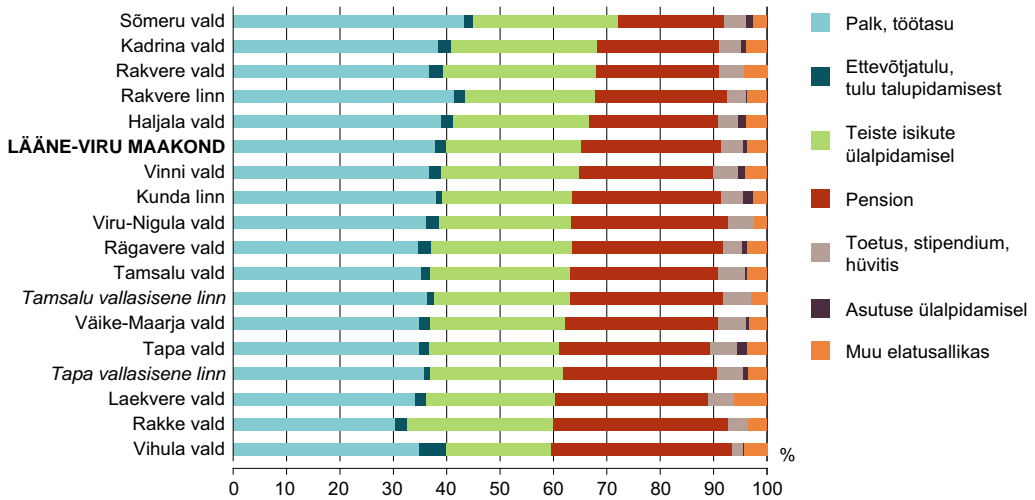
Joonis VII-23. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis VII-24. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

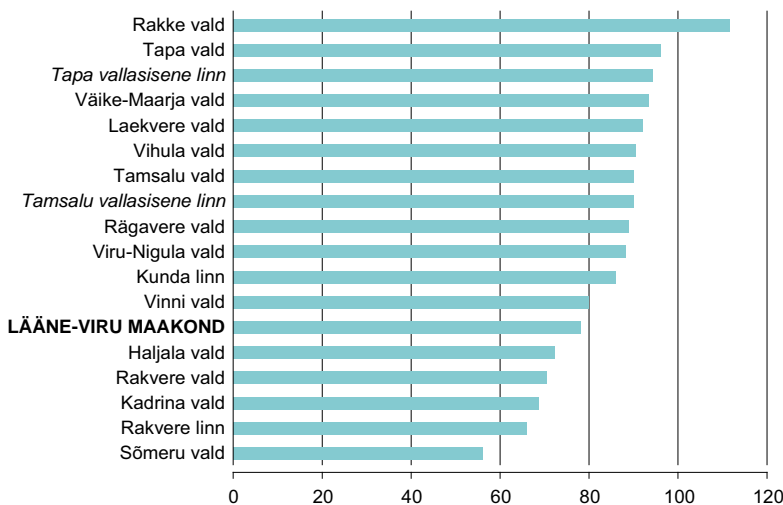

Joonis VII-25. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahetõrja iseloomustab toetussuhe. Lääne-Virumaa on toetussuhte järgi maakondade pingereas viiendal kohal Harju, Tartu, Rapla ja Saare maakonna järel, kuigi näitaja keskmine väärtus – 78,9 – on riigi keskmisest (69,7) 8 ühiku võrra suurem. Lääne-Virumaa valdades on toetussuhe üsna erinev, kuid enamasti jääb siiski alla 100, mis tähendab, et toetuse vajajaid on vähem kui tulutoojaid. Üksnes Rakke vallas on toetussuhe üle 100 (112) ja ületab kaks korda toetussuhte väärtust Sõmeru vallas (56) (joonis VII-26).

Joonis VII-26. Toetussuhe Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

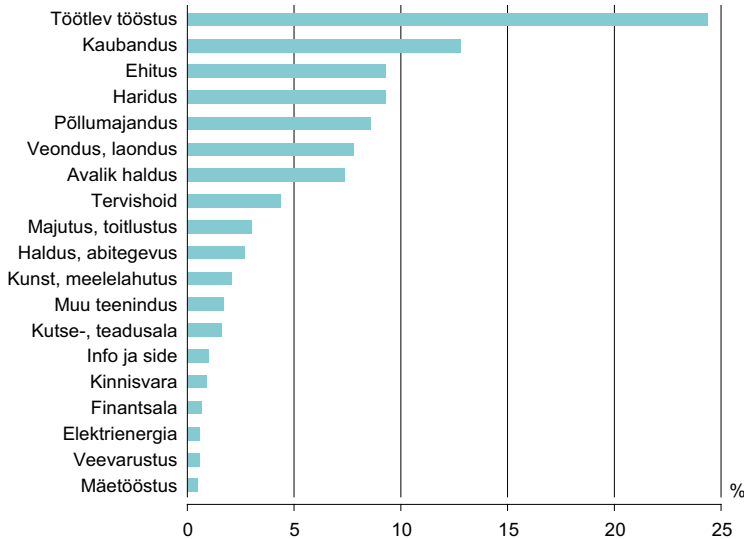

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, kuid Lääne-Virumaal on selle osatähtsus riigi kõrgeim: töötlevas tööstuses on rakendatud ligi veerand (24,4%) maakonna töötajatest (joonis VII-27). Riigi keskmisest märksa rohkem, ligi 9%, on Lääne-Virumaal

ka põllumajanduses töötajaid, kuid selle poolest on maakond pingereas enam-vähem keskpaigas. Hõivatute suhtarvu poolest teisel kohal on kaubandus, järgnevad haridus ja ehitus, nagu enamiku maakondade puhul. Keskmisest mõnevõrra väiksem on aga kutse- ja teadustegevuse, info ja side ning meelelahutuse alal hõivatute osatähtsus – nii on see enamikus väiksemates maakondades.

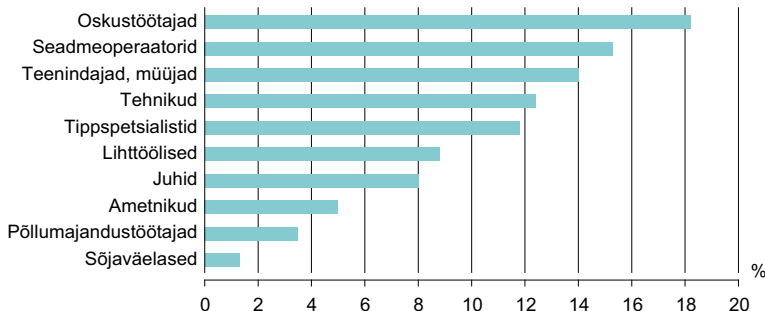
Joonis VII-27. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotus on Lääne-Virumaal sarnane maakondade keskmisega, kuid nagu enamiku maakondade puhul, on riigi keskmisest tasemest suurem oskustöötajate osatähtsus, sest suurem osa riikliku pingerea tipus olevaid tippspetsialiste ja kesktaseme spetsialiste on koondunud Harju- ja Tartumaale. Lääne-Virumaal on arvukuse poolest esikohal oskustöötajad (18%), neid on rohkem riigi keskmisest tasemest (14%) (joonis VII-28). Teisel kohal on seadmeoperaatorid, nagu ka enamikus teistes maakondades. Nendegi osatähtsus on võrdlemisi suur – 15% (keskmine on 11%). Ka müüjate ja teenindajate kolmas koht sarnaneb enamiku maakondade olukorraga, nende osatähtsus on protsendi jagu kõrgem riigi keskmisest (13%). Keskmisest tasemest märksa vähem on Lääne-Virumaal aga tehnikuid ja tippspetsialiste, kes kogu riigis hõivavad pingereas vastavalt teise ja esimese koha, olles esindatud 15% ja 18%-ga, siin aga on mõlemad 12%-ga neljandale ja viiendale kohale jäänud.

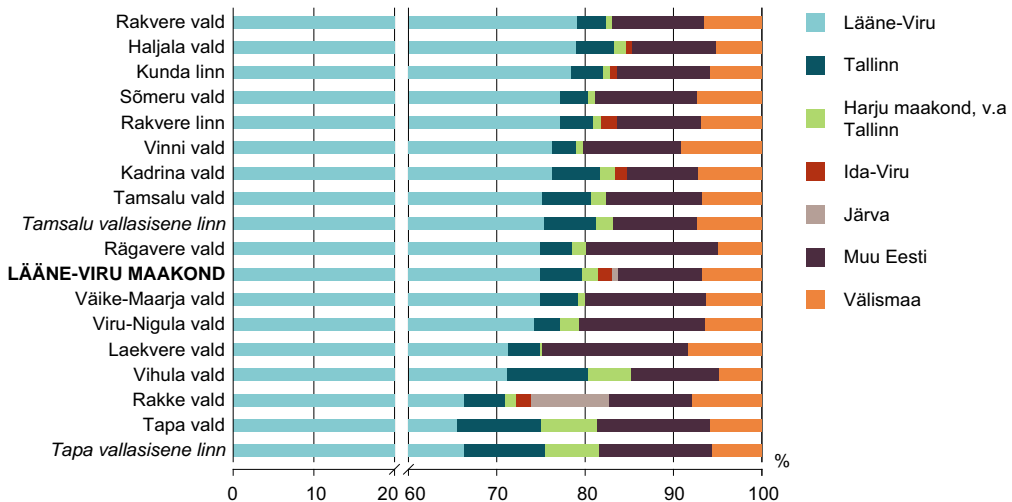
Joonis VII-28. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

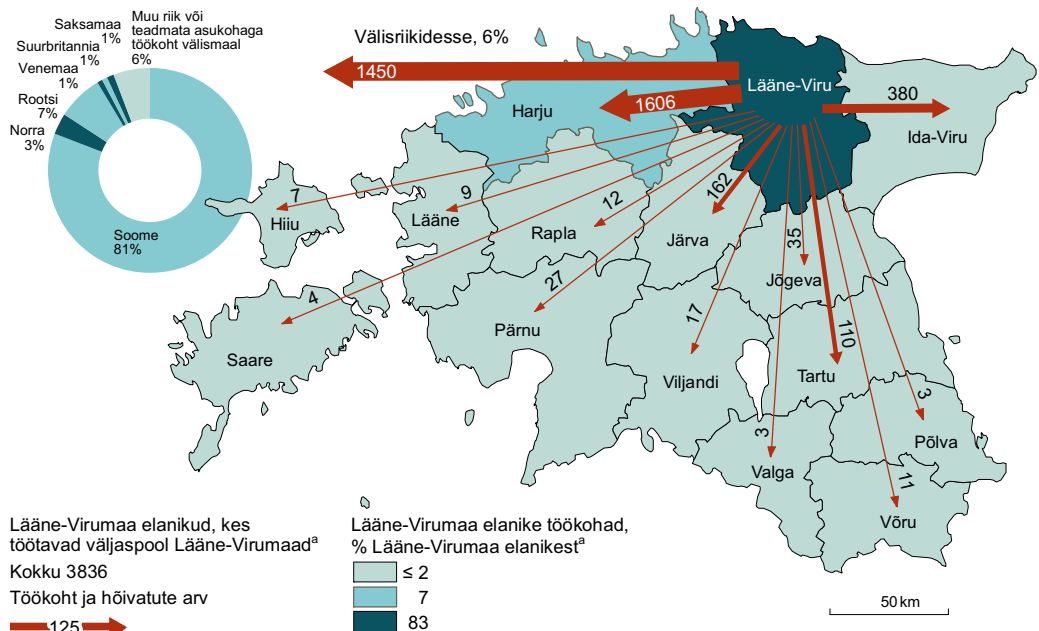
Tööränne

Lääne-Virumaa hõivatutest töötab samas maakonnas 75%, mis on maakondade võrdluses üpris keskmine tulemus (joonis VII-29). Lääne-Virumaalt käiakse väljaspool tööle kõige rohkem Tallinnas (4,8%), aga ka mujal Harjumaal (1,8%), selles on aktiivseimad Tapa linna ja valla inimesed. Lääne-Virumaalt käiakse tööle ka Ida-Virumaal (1,6%). Välismaal töötab 6% maakonna hõivatutest, see näitaja ületab Eesti keskmist (kaart VII-3). Aktiivseimalt käivad välismaal tööle Vinni ja Laekvere valla elanikud (vastavalt 9% ja 8% töötajatest).

Joonis VII-29. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart VII-3. Vähemalt 15-aastaste Lääne-Viru maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

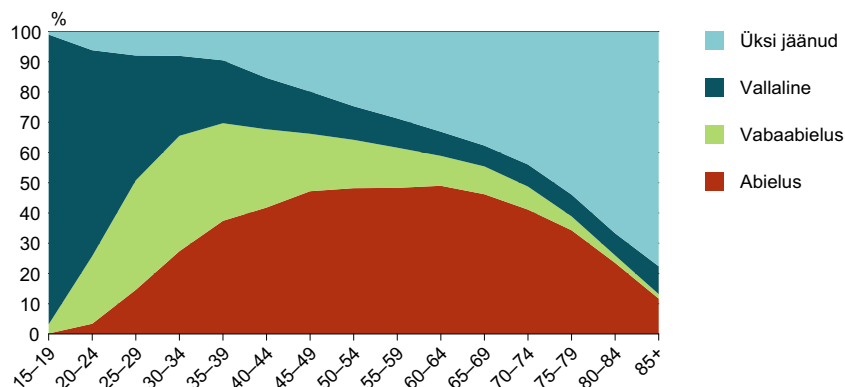

PEREKOND

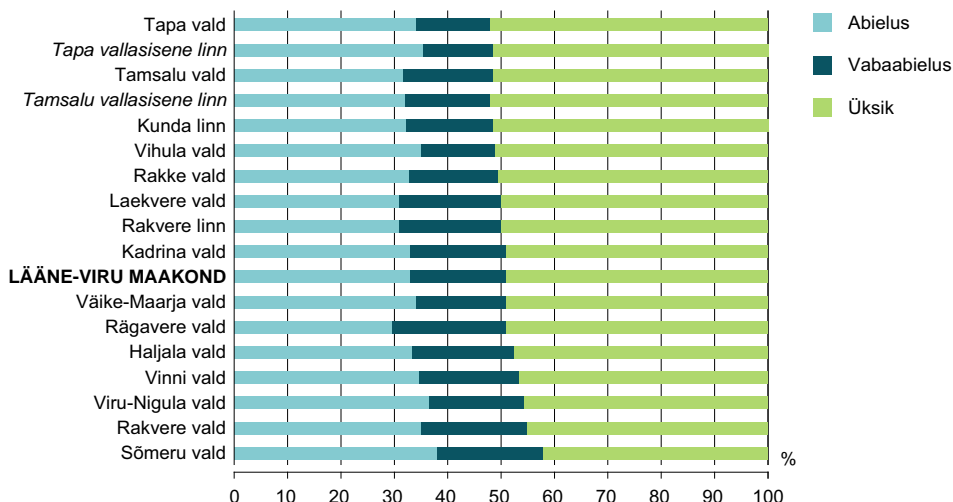
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Perekonnasuhted Lääne-Virumaal ei erine oluliselt perekonnasuhetest ülejäänud maakondades (v.a Ida-Virumaa). Üle poole (51%) vähemalt 15-aastastest Lääne-Virumaa elanikest elab koos abikaasa või partneriga, kusjuures üle kolmandiku neist (18%) – valdavalt nooremad – on vabaabielus (maksimum, 38%, on 30–34-aastaste vanuserühmas) ja kaks kolmandikku (33%), enamasti vanemad inimesed, on abielus (joonis VII-30). Kõigist 35–44-aastastest inimestest elab üle kahe kolmandiku koos abikaasa või partneriga, abieluinimesi on aga kõige rohkem (49%) 60–64-aastaste hulgas. Lääne-Virumaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, näiteks üksikuid on Tapa vallas 52%, Sõmeru vallas seevastu 42% (joonis VII-31).

Joonis VII-30. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VII-31. Vähemalt 15-aastased Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

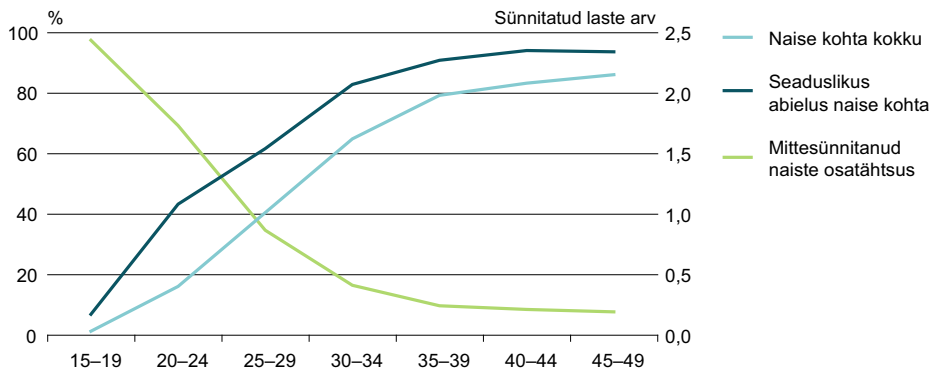

Sünnituskäitumine ja lapsed

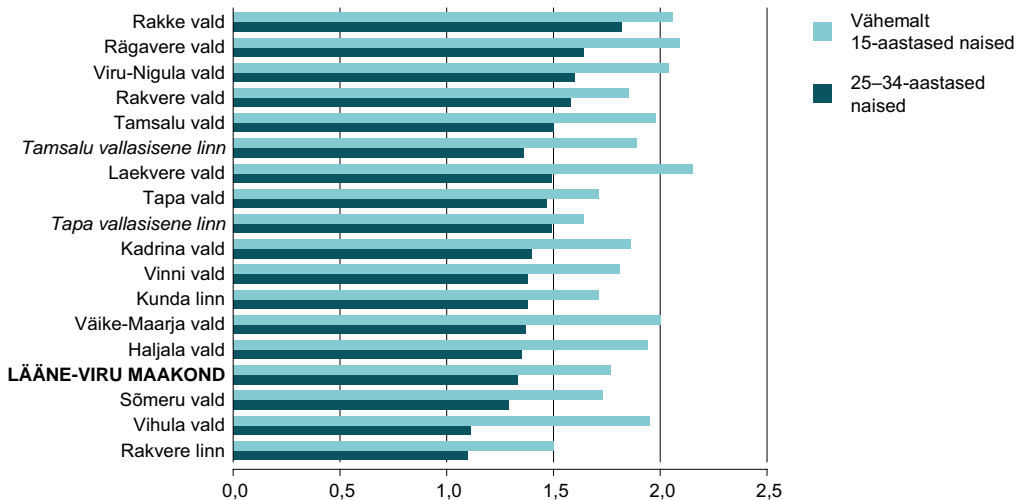
Lääne-Virumaal on sündimused Eesti keskmisest pisut paremad – on ju tegu suuresti eestlastest koosneva elanikkonnaga, kes elab peamiselt maal.

Nii näitabki sünnituseast väljuvate (40–44-aastaste) naiste lõpetatud sündimuskordaja laste arvu 2,15, mis napilt ületab taastetaseme (joonis VII-32). Selle naiste põlvkonna puhul on ka lastetute osatähtsus väike, 8%. Kas järgmised põlvkonnad jõuavad samale tasemele, pole praeguste andmete põhjal võimalik ennustada. Jooniselt VII-33 ilmneb, et 25–34-aastastel Lääne-Virumaa naistel on keskmiselt peaaegu 1,33 last, mis muudab selle eesmärgi saavutamise võimalikuks.

Joonis VII-32. Lääne-Viru maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VII-33. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

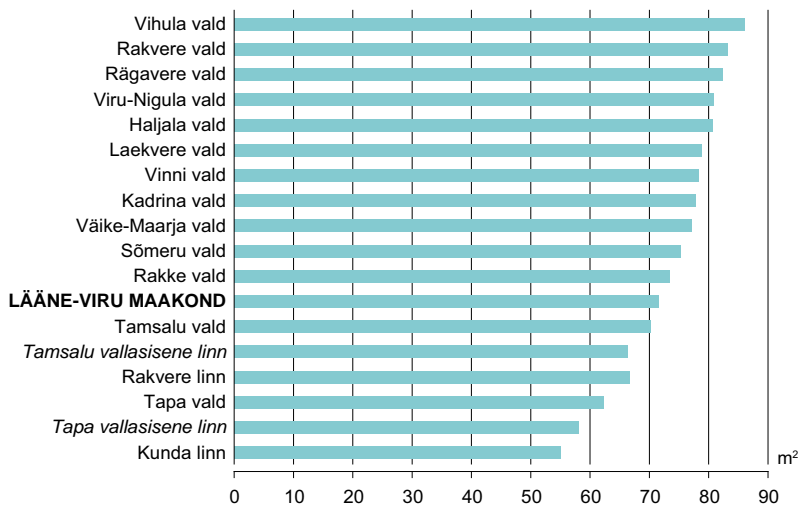

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Lääne-Virumaal asub 15 348 eluhoonet ja neis on 32 932 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt pisut üle kahe eluruumi. Niisiis paikneb Lääne-Virumaal 7,1% kõigist Eesti eluhoonetest, 5,1% eluruumidest ning 5,2% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on siin 71,6 m²,

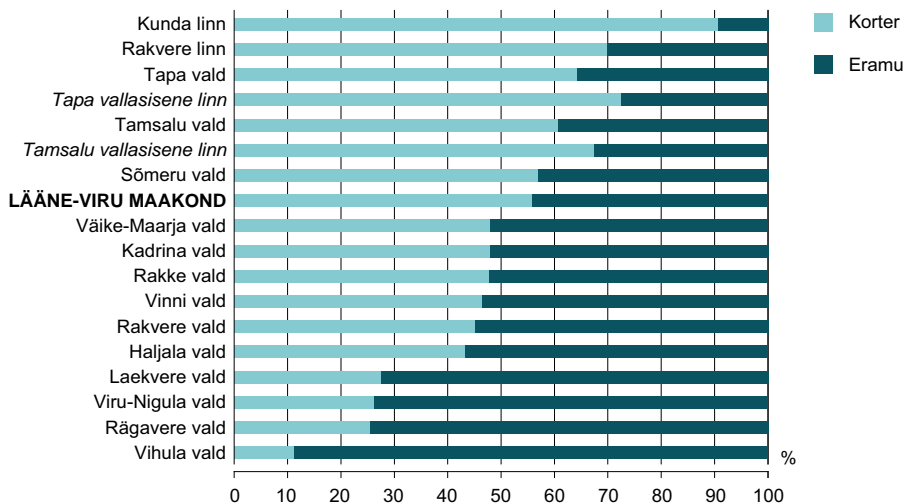
mis on Eesti keskmisest 2 m² võrra rohkem (joonis VII-34). Siiski on Lääne-Virumaa eluruumi keskmise suuruse järgi maakondade pingereas väiksemate poolel, veel väiksem on keskmine eluruum vaid Ida-Viru, Harju ja Valga maakonnas.

Joonis VII-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Lääne-Viru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

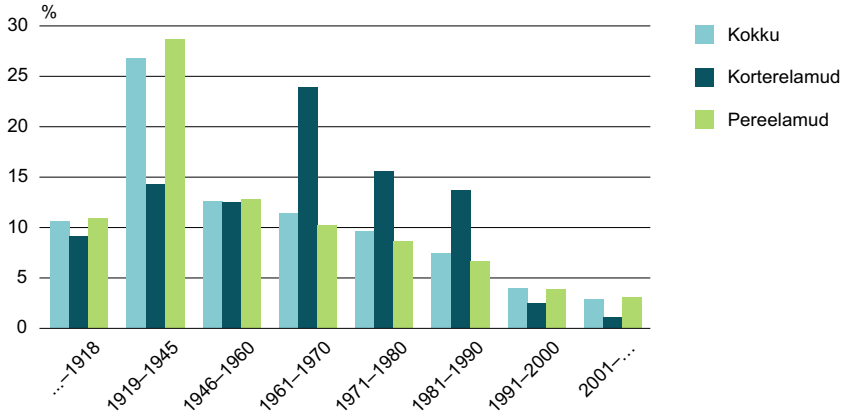
Kuigi Lääne-Virumaal elab üle poole elanikest maa-asulates, on 56% inimeste eluase korter (joonis VII-35). Korterite suhtarvu poolest on Lääne-Virumaa Eesti maakondade hulgas viiendal kohal, sagedamini elatakse korterites vaid Ida-Viru, Harju, Tartu ja Pärnu maakonnas. Kõige väiksemad eluruumid Lääne-Virumaal on ootuspäraselt Kunda ja Tapa linnas, kõige suuremad – Vihula ja Rakvere vallas.

Joonis VII-35. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

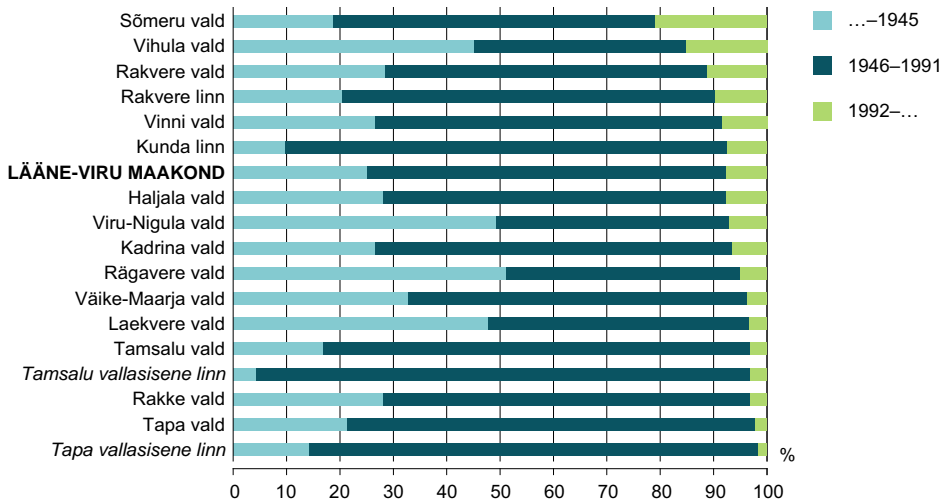
Eramuid ehitati Lääne-Virumaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis. Sellest ajast peale on eramuehitus üldiselt vähenenud. Nõukogude ajal (eriti aastail 1961–1970) ehitati Lääne-Virumaal kortermaju, kõige intensiivsem oli ehitus 1960. aastatel ja sellest ajast peale on see pidevalt vähenenud (joonis VII-36).

Joonis VII-36. Lääne-Viru maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

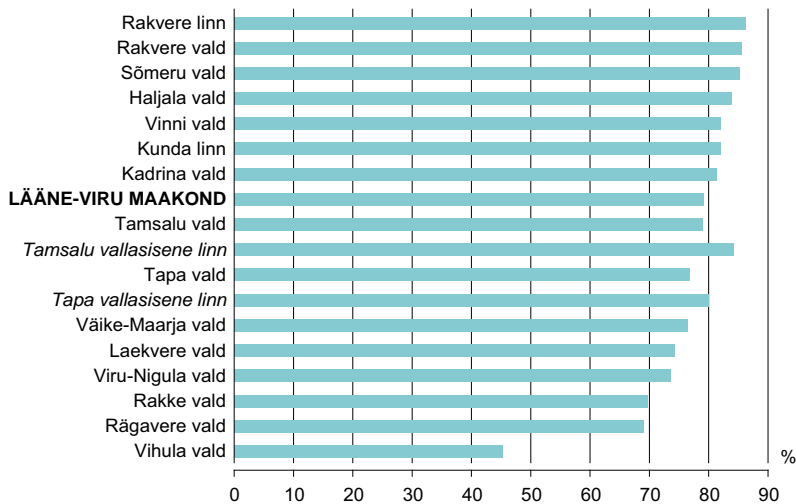
Pärast taasiseseisvumist on Lääne-Virumaal ehitatud 7% eluruumidest, mis on ligemale poole vähem Eesti keskmisest (14%). Kõige rohkem uusi eluruumi (20%) on ehitatud Sõmeru vallas (joonis VII-37).

Joonis VII-37. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

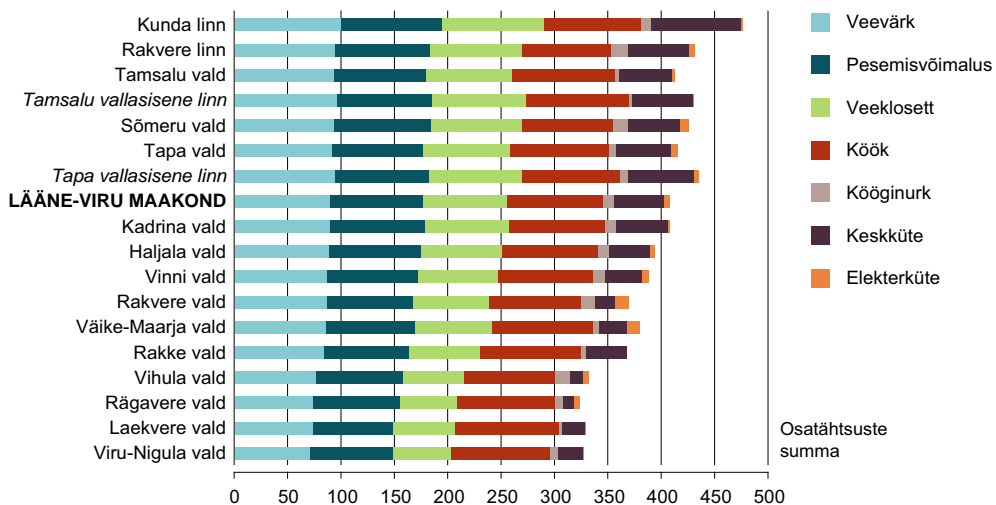
Asustatud on Lääne-Virumaa eluruumidest 79,2%, mis jääb alla Eesti keskmise taseme. Mõnevõrra võib siin olla hooajaliseks kasutuseks reserveeritud eluruumi (nt Vihula vallas), kuid osa eluruumi on ilmselt jäänud tühjaks pärast seniste elanike lahkumist (joonis VII-38).

Joonis VII-38. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnavarustuse taseme poolest on Lääne-Virumaa Eesti maakondade pingerea keskel, jäädes maha linnalikest maakondadest, kuid olles eespool Lõuna-Eestist. Veevärk on siin 90%-l, pesemisvõimalus 87%-l ja veeklosett 79%-l eluruumidest, kusjuures kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 93% ja 88%. Köök või kööginurk on pea igas Lääne-Virumaa eluruumis, keskküte aga ligi pooltes (46%).

Joonis VII-39. Lääne-Viru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnavarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Lääne-Virumaa on keskmisest suurem maakond Eesti põhjarannikul pealinliku Harjumaa ja tööstusliku Ida-Virumaa vahel. Lääne-Virumaa rahvastik koosneb 87% ulatuses eestlastest, sama suur on selles maakonnas põliselanike ja eesti keelt emakeeleks pidavate inimeste osatähtsus – need arvud erinevad oluliselt Lääne-Virumaa mõlema suurema naabermaakonna omadest.

Lääne-Virumaa inimesed oskavad küll üle Eesti keskmise taseme võõrkeeli, kuid murdekeelte oskuse poolest on tagasihoidlikud. Kohalikku rannikumurret mäletatakse vaid kahes vallas. Lääne-Virumaa domineeriv usk on luterlus, kuid üldiselt suhtutakse siin ususse võrdlemisi leigelt, usku tunnistab 18% elanikest. Ülejäänud valdadest erinevad Tapa ja Kunda linn, kus elab palju venelasi, kes tunnistavad õigeusku.

Elanikkonna soo- ja vanusjaotus on Lääne-Virumaal võrreldes enamiku teiste maakondadega üsna soodus: keskmine vanus on 41,6 aastat ja 100 mehe kohta elab maakonnas 113 naist (riigis keskmiselt 115). Pensionäre on 29%, s.o 3% jagu üle keskmise, kuid enamik tervisenäitajaid on Lääne-Virumaal riigi keskmisel tasemel. Ka toetussuhe, mis näitab toetuse saajate arvu 100 tulusaaja kohta, on vaid ühes Lääne-Virumaa vallas toetuse saajate kasuks. Lääne-Virumaa majanduses on oluline osa niihästi töötleva tööstusel kui ka põllumajandusel, see kajastub ka elanikkonna tegevus- ja ametialade struktuuris. Enamik hõivatud läänevirulasi on oskustöötajad – operaatorid, müüjad ja teenindajad. Kõrgharitud osatähtsuse poolest on maakond riigi keskmiste hulgas, kuid vähemalt 20-aastaste õppijate poolest jääb enamikust maakondadest maha.

Lääne-Virumaa perekonnaseisu- ja sündimusnäitajad on Eesti keskmise lähedal; üksikuid on keskmisest veidi vähem. Sünnituseast väljunud naiste viljakus on olnud Eesti kohta võrdlemisi kõrge, ületades napilt taastetaseme. Hoolimata sellest, et Lääne-Virumaal elab suurem osa inimesi maa-asulates, on 56% inimeste eluase korter. Vastavalt on üsna kõrge ka tehnovarustuse tase. Viieendik Lääne-Virumaa eluruumidest on asustamata.

VIII PÕLVAMAA

PÕLVAMAAST ÜLDISELT

Põlvamaa asub Kagu-Eestis. Maakond piirneb põhjas ja loodes Tartumaa, idas ja kagus Venemaa Pihkva oblasti, lõunas ja edelas Võrumaa ning läänes Valgamaaga. Maakonna kirdepiir Lämmi- ja Pihkva järves on ühtlasi riigipiir Venemaaga.

Põlvamaa ei ole traditsiooniliselt olnud iseseisev maakond. Põhiline osa praegusest Põlvamaast koosneb sõjajärgse Tartumaa ja Võrumaa territooriumist. Pärast Vabadussõda liideti Eestiga Setumaa, millest sai iseseisev Petseri maakond. Eesti okupeerimise järel 1944. aasta sügisel liideti põhiline osa Petserimaast Venemaaga, kuid mõned Setumaa vallad jäid Eesti riigi koosseisu. Praeguste maakondade (toona rajoonide) moodustamisel 1950. aastal jagati endise Petserimaa vallad Võru ja Põlva maakonna vahel. Kaks Setumaa valda – Värskat ja Mikitamäe – liideti Põlvamaaga.

Põlva maakond kuulub Peipsi-Pihkva järve vesikonda, siin asuvatel võrdlemise kiirevoolulistel Ahja ja Vöhandu jõgedel on olnud rohkesti vesiveskeid. Põlva maakonnas asub riigi üks tuntumaid looduslikke vaatamisväärsusi – Suur Taevaskoda, mis kujutab endast Ahja jõe tekitatud 24,5 m kõrgust liivakivipaljandit, samuti on tuntud Orava vallas asuv Piusa koobastik.

Praegu on Põlvamaa üsna väike maakond, selle pindala on 2165 km² ja rahvaarv 27 448 inimest. Seega on Põlvamaa niihästi pindala kui ka rahvaarvu järgi Eesti maakondade järjestuses tagantpoolt kolmas: väiksemad on Hiiumaa ja rahvaarvu poolest Lääne- ning pindala poolest Valgamaa. Põlvamaal elab 12,7 inimest km²-l, mis on maakondade võrdluses enam-vähem keskmine.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Põlvamaal kaks omavalitsuslikku linna ja 13 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga üks omavalitsuslik linn ja 13 valda (tabel VIII-1; kaart VIII-1). Põlvamaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, seitse alevikku ja 255 küla.

Põlvamaal on üks iseseisev linn, see on 5767 elanikuga maakonnakeskus Põlva. Põlva kirik on ehitatud juba 15. sajandil. Linna nimi on seotud legendiga kirikusse müüritud tüdrukust, kuid tõenäolisemaks peavad keeleteadlased selle seost põlve ehk käänukohaga jões. Põlvat läbib Tartu-Petseri (Pihkva) raudtee. Põlva sai aleviõigused 1945. aastal ja linnaõigused 1993. aastal.

Vallasisest Rāpina linna (kus praegu on 2455 elanikku) on külanäoline mainitud 16. sajandil ja tuntud on seda 18. sajandi alguses rajatud paberivabriku järgi. Praegu lisab Rāpinalle tuntuks ka aianduskool. Rāpina sai aleviõigused 1945. aastal ja linnaõigused 1993. aastal. 2002. aastal ühines linn Rāpina vallaga, jäädes vallasiseks linnaks.

Linnaelanike osatähtsus Põlvamaal on ainult Põlva linna arvestades 21%, koos vallasisese Rāpina linnaga aga 30%.

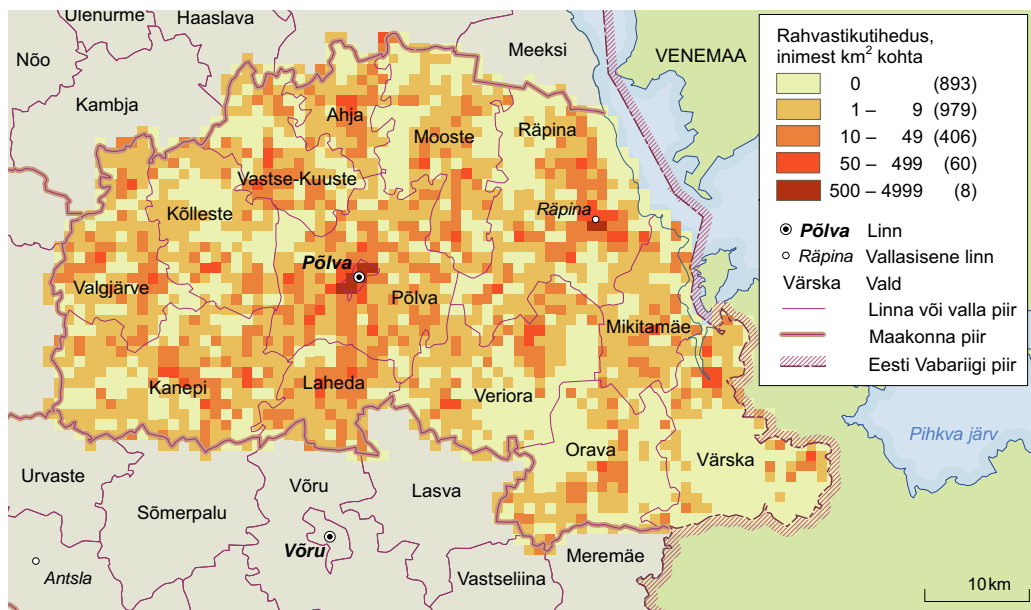
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

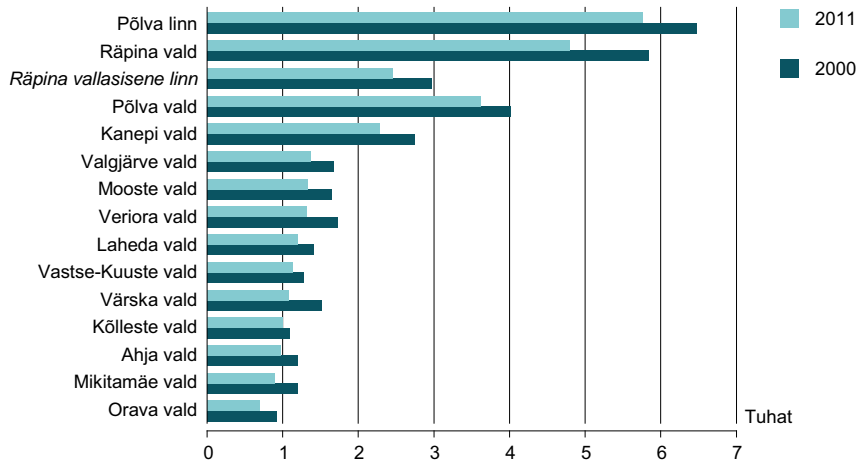
Viimase tosina aasta jooksul on Põlvamaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tagajärjel kaotanud 16% elanikkonnast (joonis VIII-1; kaart VIII-2). Selle näitaja poolest on Põlvamaa Eesti maakondade järjestuses enam-vähem keskel. Üle veerandi elanikest on kaotanud Värskat ja Mikitamäe vald, ka Orava ja Veriora on kaotanud üle viiendiku elanikest.

Tabel VIII-1. Põlva maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

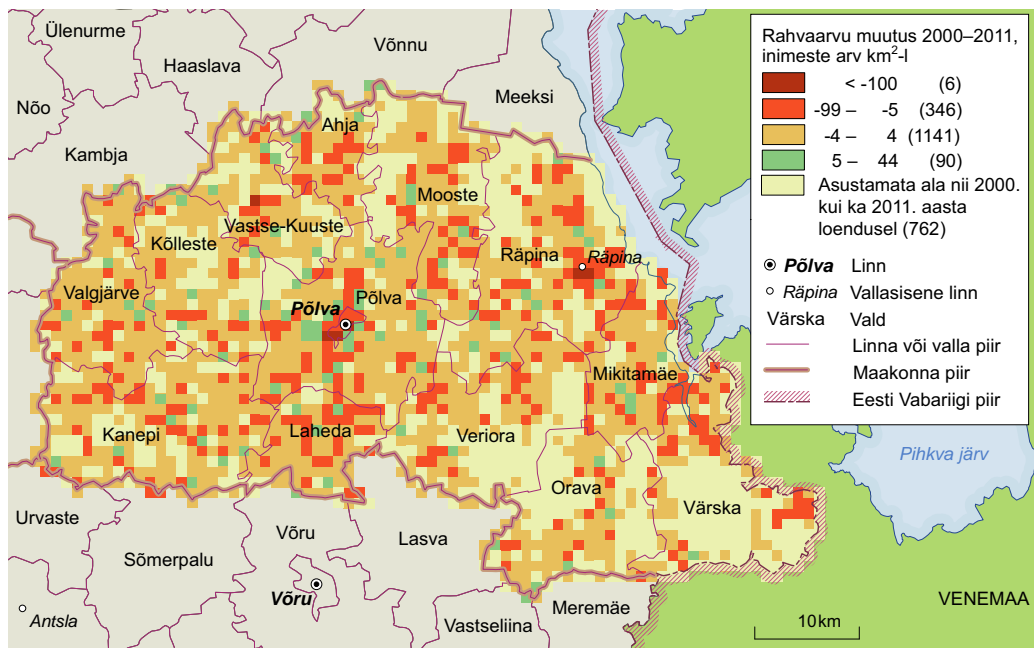
	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
PÕLVA MAAKOND	27 448	2 164,77	12,7
Põlva linn	5 767	5,47	1 054,3
Ahja vald	974	72,10	13,5
Kanepi vald	2 277	231,43	9,8
Kõlleste vald	1 004	150,42	6,7
Laheda vald	1 202	91,47	13,1
Mikitamäe vald	897	104,41	8,6
Mooste vald	1 323	185,12	7,1
Orava vald	689	175,52	3,9
Põlva vald	3 615	228,63	15,8
Räpina vald	4 796	265,93	18,0
<i>Räpina vallasisene linn</i>	2 455	3,81	644,4
Valgjärve vald	1 371	143,02	9,6
Vastse-Kuuste vald	1 135	123,01	9,2
Veriora vald	1 319	200,42	6,6
Värskä vald	1 079	187,82	5,7

Kaart VIII-1. Põlva maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis VIII-1. Põlva maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

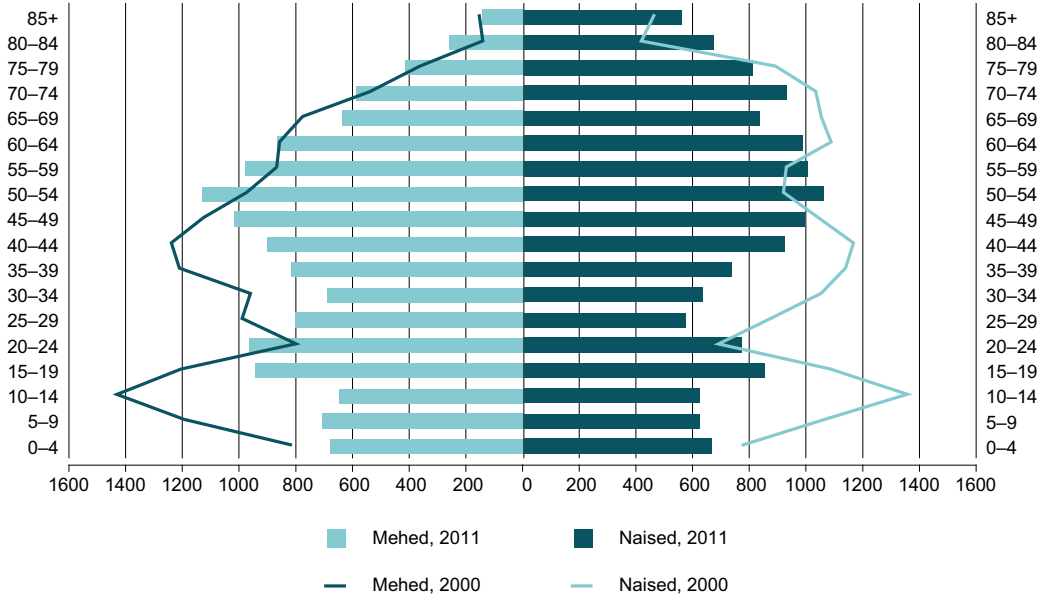
^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart VIII-2 Põlva maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

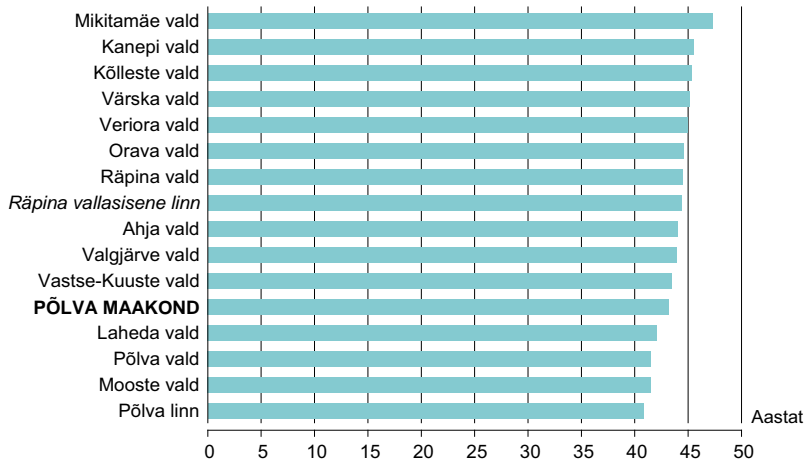
Põlvamaa elanike vanusjaotust iseloomustavas rahvastikupüramiidis on kõige arvukam 40–60-aastaste vanuserühm, mis on märksa suurem teisest, laulva revolutsiooni ajal sündinute ja praegu 20–30-aastaste lainest. Laste osatähtsus on ka teisest lainest väiksem, kusjuures erilist kasvu pole näha ka noorimate arvukuses (joonis VIII-2).

Joonis VIII-2. Põlva maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

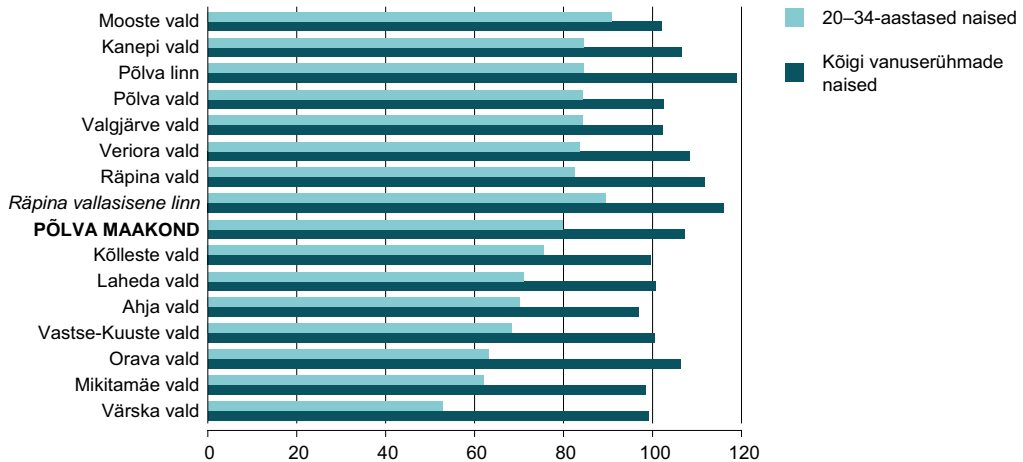
Põlvamaa elanikkonna keskmine vanus on 42,3 aastat, see on Eesti keskmisest 2,5 aasta võrra kõrgem. Mediaanvanus 45 aastat on riigi keskmisest kõrgem koguni viis aastat (joonis VIII-3). Sellega on Põlvamaa elanikkond Ida-Viru elanikkonna järel suhteliselt kõige vanem Eestis. Meeste ja naiste keskmine vanus erineb kuue aasta võrra, mediaanvanus aga on naistel 48 ja meestel 41 aastat. Kõige eakam on elanikkond Mikitamäe vallas, noorim Põlva linnas ja vallas.

Joonis VIII-3. Elanike keskmine vanus Põlva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

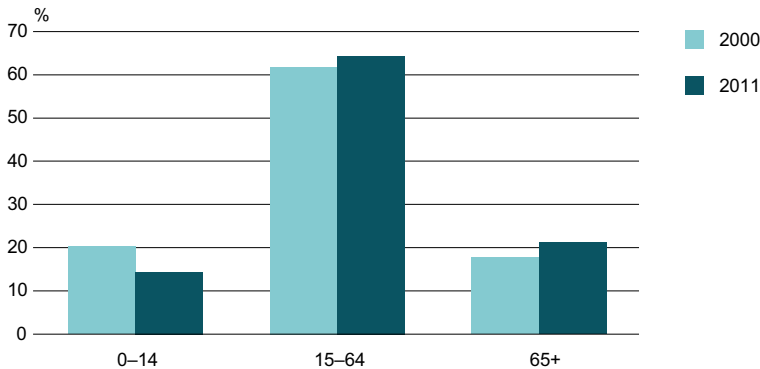
Naiste ja meeste arvuline vahekord on Põlvamaal rohkem tasakaalus kui enamikus Eesti maakondades: 100 mehe kohta elab siin 107 naist (joonis VIII-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on vaid 80 noort naist. Kõige probleemsem on olukord Väraska vallas, kus iga 100 noorepoolse mehe kohta on vaid 53 naist, samuti on vahekord ligikaudu 5 : 3 Orava ja Mikitamäe vallas.

Joonis VIII-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Põlva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Põlvamaal loenduste vahel muutunud nagu mujalgi Eestis: laulva revolutsiooni lapsed on saanud täiskasvanuks ja eakaid on lisandunud pikenenud eluea tõttu. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) 20% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) umbes 18%, siis 2011. aastal on need suhtarvud suuresti muutunud – lapsi on 14% ja eakaid 21%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 3% võrra rohkem, lapsi aga pisut vähem. Tööealisi (vanuses 15–64) on Põlvamaal 65% ehk umbes sama palju kui riigis keskmiselt (67%) (joonis VIII-5).

Joonis VIII-5. Põlva maakonna vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

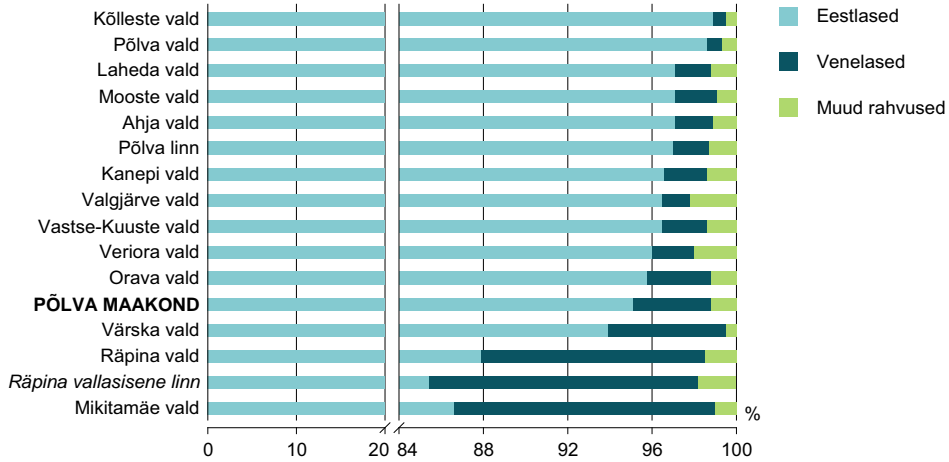
RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

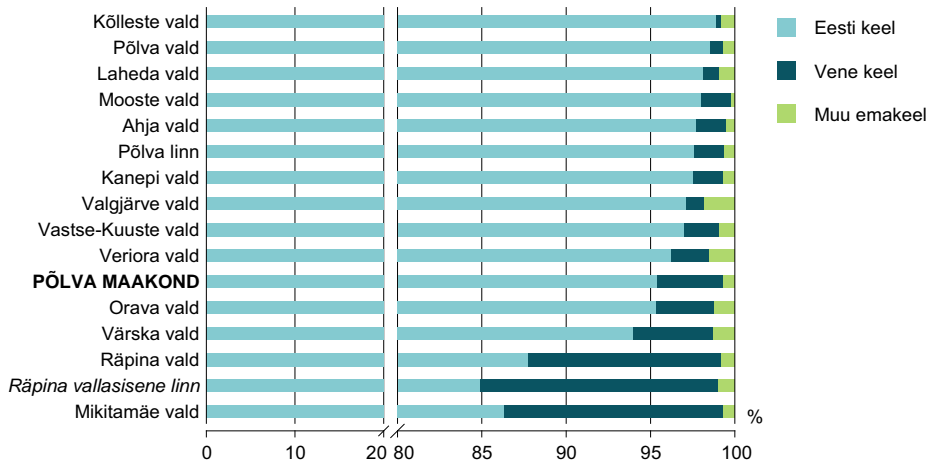
Põlva maakond, mis on küll piiriäärne, kuulub põlisrahvastikuga asustatud eestikeelsete maakondade hulka. Eestlaste osatähtsus on siin 95%, seega on Põlvamaa maakondade pingereas eestlaste osatähtsuse poolest viiendal kohal Hiiu, Saare, Viljandi ja Võru maakonna järel. Siin elab ligi 4% venelasi ja 1% muude rahvuste esindajaid. Eestlaste osatähtsus on kõige väiksem (85%) Räpina linnas (joonis VIII-6). Seevastu Põlva linna elanikest on eestlasi 97%.

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega: üle 95% Põlvamaa elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt, üksnes Rāpinas on selliseid inimesi vaid 85% (joonis VIII-7).

Joonis VIII-6. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

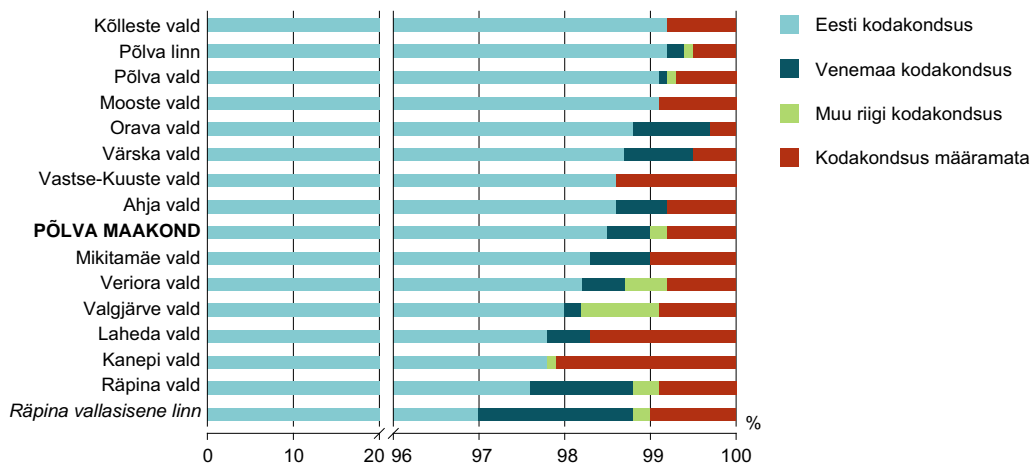

Joonis VIII-7. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

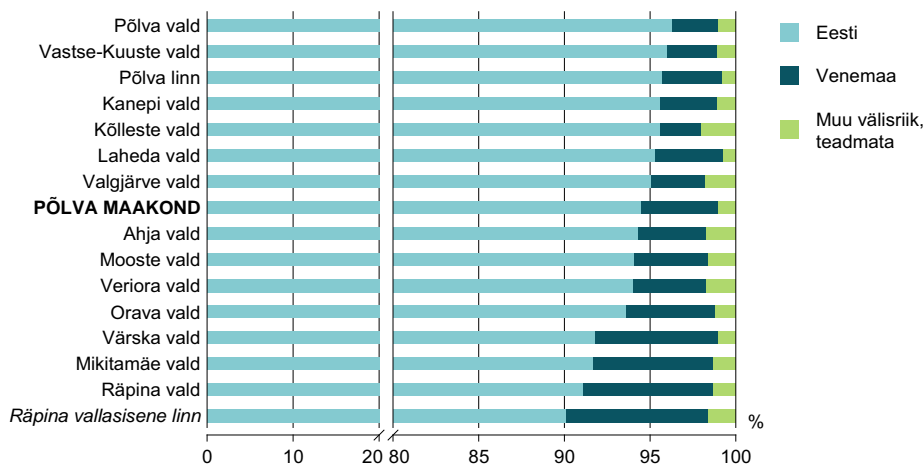
Kodakondsus ja sünnikoht

Põlvamaa elanikest on 98,5% Eesti kodanikud, ülejäänutest on peaaegu pooled Vene kodanikud ja pooled kodakondsuseta. Kodakondsuse, rahvuse ja emakeele poolest on kõige kirjum Rāpina vallasisene linn, kuid sealgi on ligi 97% elanikest Eesti kodanikud (joonis VIII-8).

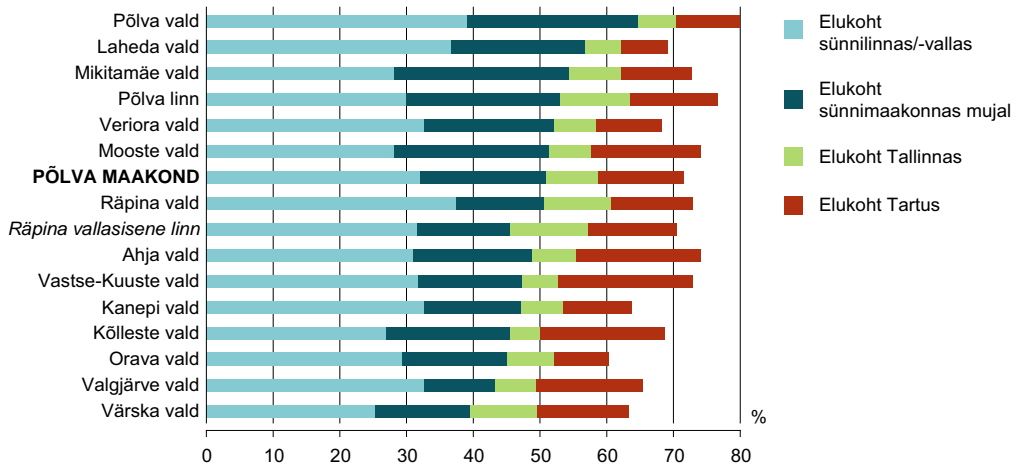
Joonis VIII-8. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Põlvamaa elanikest on vaid 94% Eestis sündinud, ligi 5% sünnikoht on Venemaal. Venemaal sündinuid elab kõige rohkem Räpina linnas ja vallas, kuid nähtavasti on ka Värskla ja Mikitamäe valla elanikest (setodest) arvestatav hulk sündinud Venemaal, tõenäoliselt endisel Petsjerimaal (joonis VIII-9).

Ligi kolmandik Põlvamaal sündinutest elab praegugi oma sünnilinnas või -vallas, sünnimaakonnas elab aga 51% – see on Eesti maakondade hulgas keskmine näitaja (joonis VIII-10).

Joonis VIII-9. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

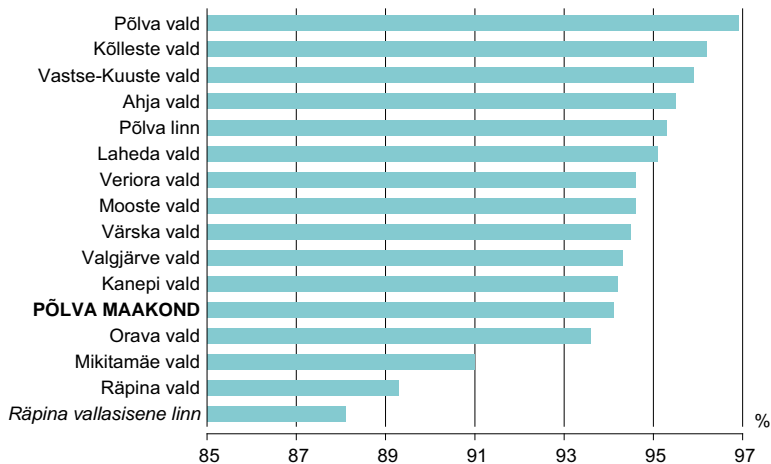
Joonis VIII-10. Põlva maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Ootuspäraselt kuuluvad Põlvamaa elanikud suuremas osas põlisrahvastiku hulka: nende vanemad ja vanavanemadki (vähemalt üks kummastki põlvkonnast) on sündinud Eestis. Põlisrahvastiku osatähtsuse (94%) poolest on Põlvamaa Eesti maakondade pingereas neljandal kohal Hiiumaa, Saare ja Võrumaa maakonna järel (joonis VIII-11).

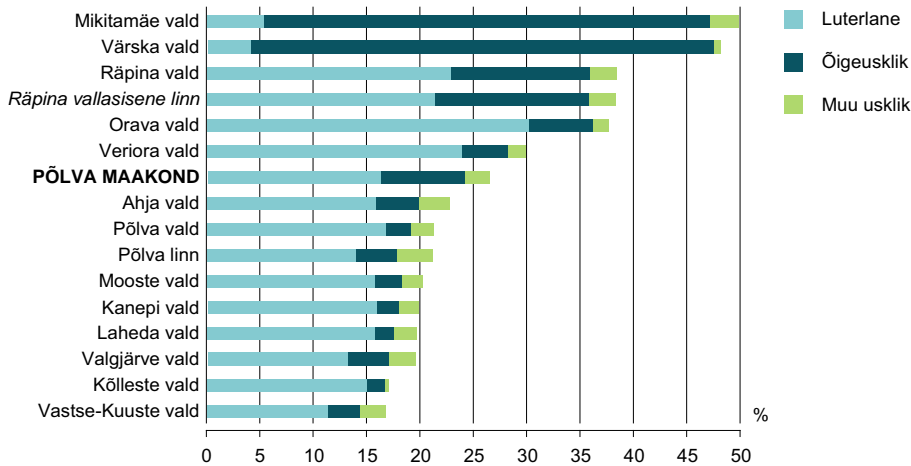
Joonis VIII-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Põlva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Põlvamaa elanikkond kuulub Eesti kõige usklikumate hulka (üldises järjestuses neljas koht Ida-Viru-, Harju- ja Võrumaa järel). Mõnd usku peab siin omaks 26,5% püsielanikest, kusjuures 16% neist on luterlased (teine koht Võrumaa järel). Õigeusku tunnustavad peamiselt Setumaa valdade elanikud (neist on usklikud peaaegu pooled), aga ka Räpina inimesed, kelle hulgas on eestlaste kõrval üsna palju venelasi (joonis VIII-12).

Joonis VIII-12. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

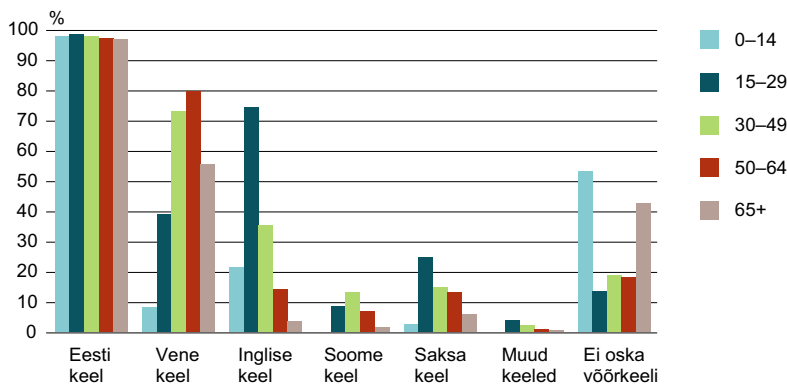

Võõrkeelte ja murrete oskus

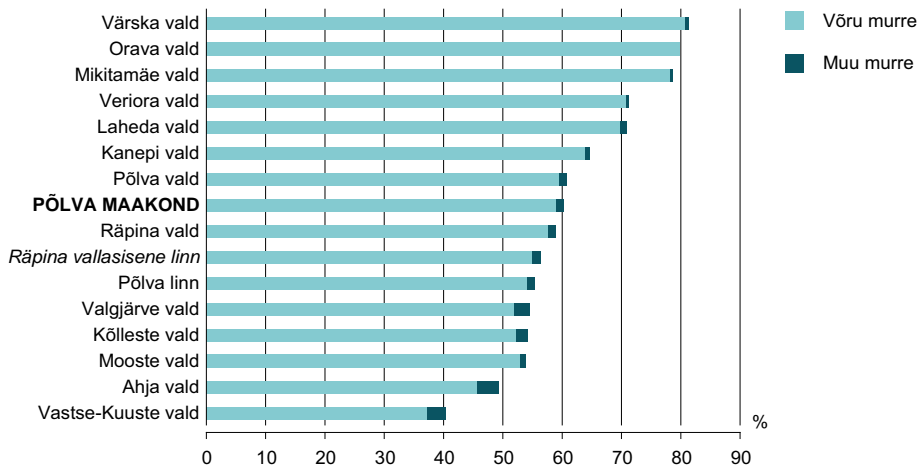
Keelteoskuse poolest on Põlvamaa maakondade järjestuses enam-vähem keskspaigas – nende inimeste osatähtsus, kes ühtegi võõrkeelt ei oska (enamasti kas lapsed või eakad), on 28,5%. Eesti keele oskajaid on kõigis vanuserühmades üle 97%, tööelistest üle kolmveerandi oskab vene keelt ja noorematest tööelistest kolmveerand oskab ka inglise keelt. Muudest võõrkeeltest osatakse Põlvamaal veel saksa keelt, veidi vähem ka soome keelt (joonis VIII-13).

Murdekeelt oskab 60% Põlvamaa elanikest, selle poolest on Põlvamaa teisel kohal Võrumaa järel. Valdavalt kõneldakse siin Võru murrakut, üksnes Setumaa valdades on põhiline keel Setu murrak. Tartu murde kõnelejad on ka endise Tartumaa valdades vähe, selle põhjus võib olla oskamatus Võru ja Tartu murret eristada (joonis VIII-14).

Joonis VIII-13. Põlva maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis VIII-14. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

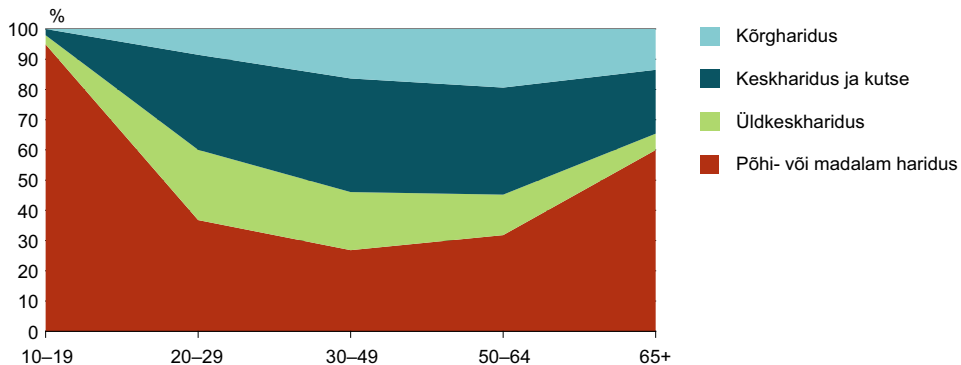

HARIDUS JA TERVIS

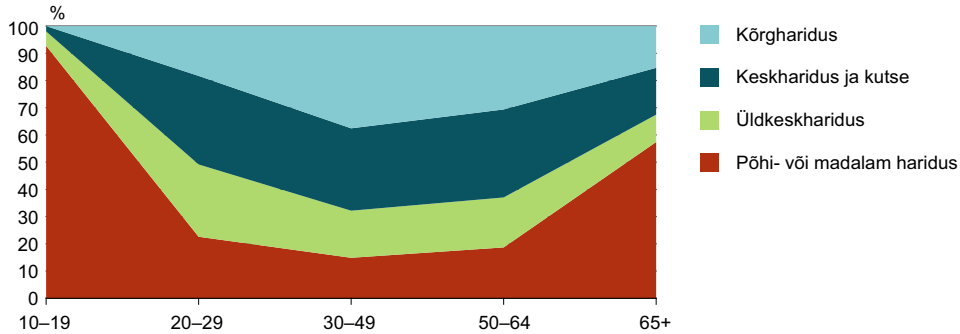
Omandatud haridustase

Erinevus meeste ja naiste hariduse vahel on Põlvamaal üsna suur, 30–49-aastastest naistest on kõrgharidusega 37%, samas eas meestest aga vaid 16% (joonis VIII-15; joonis VIII-16). Meeste hulgas on kõrgharitud kõige rohkem 50–64-aastaste seas (19%). Kuna 20–29-aastaste vanuserühmas on kõrgema haridusega mehi üle kahe korra vähem kui sama haridustasemega naisi (vastavalt 8% ja 18%), ei vähene erinevus ilmselt ka lähitulevikus.

Joonis VIII-15. Põlva maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

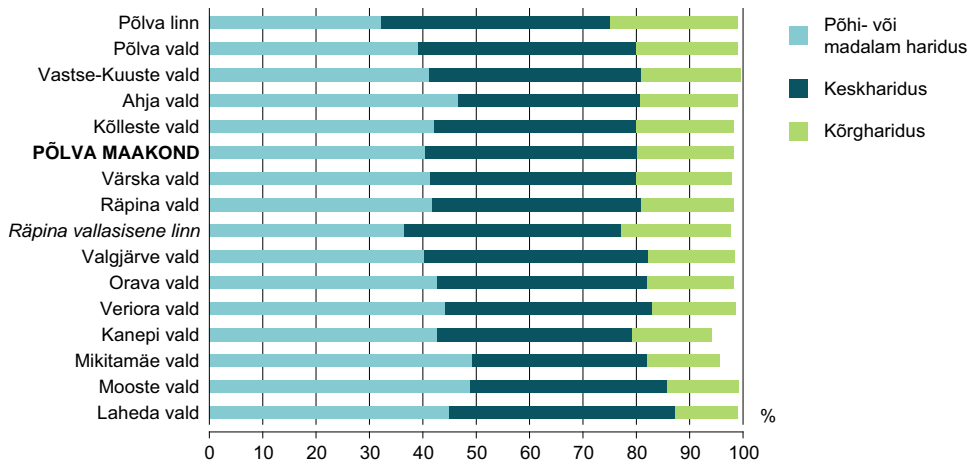

Joonis VIII-16. Põlva maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Põlvamaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) märksa vähem (18%). Keskkhariduse ja kutsega inimeste osatähtsus on ligikaudu riigi keskmine, põhi- või madalama haridusega inimesi on riigi keskmisest rohkem. Ootuspäraselt on kõrghariduse osatähtsuse poolest esirinnas Põlva ja Räpina linnad, samuti linnaga külgnev Põlva vald (joonis VIII-17). Siiski on igas Põlvamaa vallas kõrgharidusega vähemalt kümnendik elanikest.

Joonis VIII-17. Vähemalt kümneaastased Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

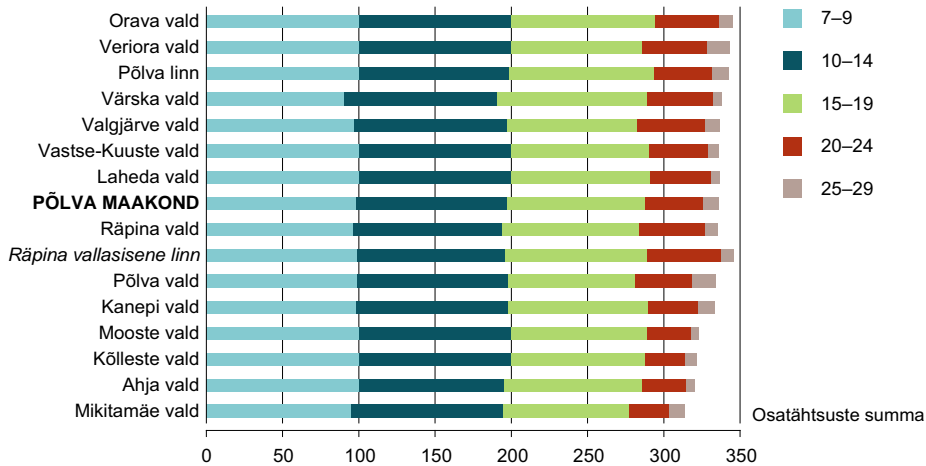

Õppimine ja õpiränne

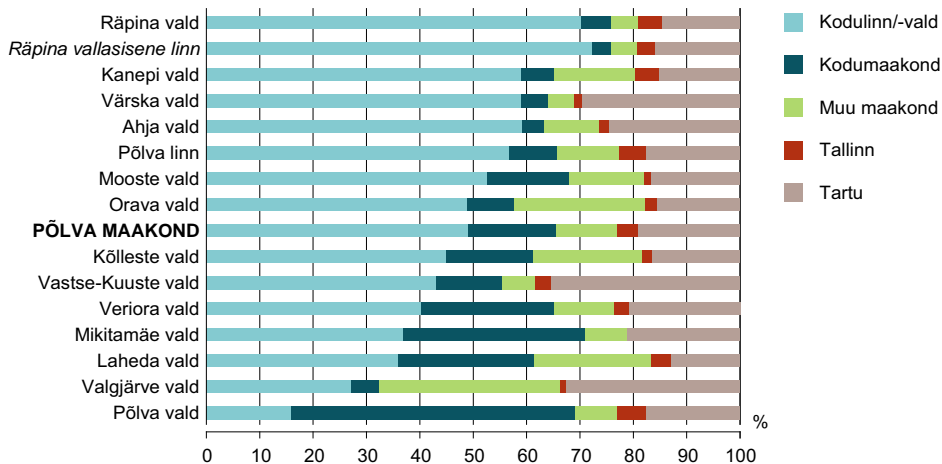
Õppimisaktiivsuse poolest on Põlvamaa üsna edukas, sest Harju-, Tartu- ja Hiiumaa järel riigis neljandal kohal. Siin õpib 90–99% kuni 19-aastaseid noori ja 38% tudengiealisi ehk 20–24-aastaseid, mis on riigis kolmas koht Tartu ja Tallinna järel. Maakonniti on õppijate, sh ka vähemalt 20-aastaste õppurite jaotus võrdlemisi ühtlane, mis on kahtlemata Põlvamaa tugev külg (joonis VIII-18).

Kodulinnas või -vallas õpib 49% ja kodumaakonnas 65% Põlvamaa noortest (joonis VIII-19). Seega on kodumaakonnas õppijate suhtarv Põlvamaal riigi väikseim, ka kodulinnas või -vallas õppijate osatähtsuse poolest on Põlvamaa maakondade järjestuses eelviimasel kohal. Üsna suur osa Valgjärve, Vastse-Kuuste ja Värskla valla noortest õpib Tartus, samuti õpib üle kümnendiku Valgjärve, Orava, Laheda ja Kõlleste valla noortest teises maakonnas (Tartu-, Võru- või ka Valgamaal).

Joonis VIII-18. Õppivate noorte osatähtsus Põlva maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VIII-19. Õppivate noorte osatähtsus Põlva maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

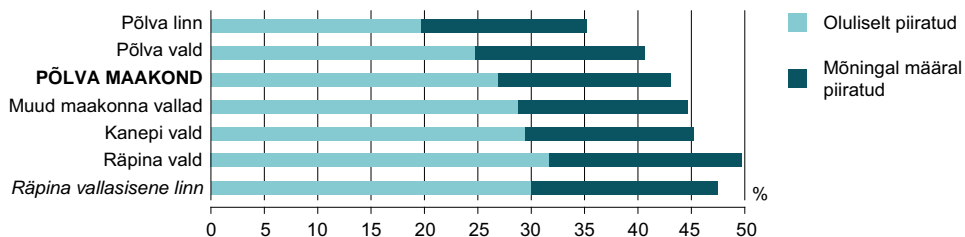
Põlvamaa elanikkond on keskmise vanuse poolest (43,2 aastat) Eesti maakondade hulgas üks vanemaid (Ida-Virumaa järel). Võib oletada, et see mõjutab ka maakonna elanike tervisenäitajaid. Pikaajaliste haiguste põdejate osatähtsus on Põlvamaal suurem kui kuskil mujal Eestis – neid on koguni 43% riigi keskmise 30% vastu (tabel VIII-2). Selle põhjus pole siiski üksnes elanike kõrgem vanus, sest põdejaid on Eesti keskmisest kuni poolteist korda rohkem igas vanuserühmas. Parima tervisega inimesed elavad Valgjärve vallas ja Põlva linnas, kuid siingi on pikaajaliste haiguste põdejaid Eesti keskmisest rohkem, ning enamikus valdades on terviseprobleemidega inimesi riigi keskmisest tasemest rohkem igas vanuserühmas. Kõige probleemsem on olukord Mikitamäel, kus haigete suhtarv (58%) ületab tervete oma.

Tabel VIII-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Põlva maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
PÖLVA MAAKOND	43,1	10,7	16,4	32,7	62,6	79,3
Põlva linn	36,3	9,0	15,2	26,8	53,3	78,1
Ahja vald	42,8	6,4	16,5	29,4	60,9	82,9
Kanepi vald	45,8	8,3	14,9	36,8	63,2	77,2
Kõlleste vald	41,2	10,6	16,1	30,3	52,9	73,8
Laheda vald	45,9	19,3	19,3	32,4	64,2	86,6
Mikitamäe vald	58,2	13,9	21,7	47,7	80,7	87,3
Mooste vald	43,1	18,1	23,3	32,6	62,0	74,4
Orava vald	47,0	9,9	16,7	36,4	69,0	83,2
Põlva vald	40,6	8,2	14,7	33,0	63,1	77,6
Räpina vald	48,5	14,7	16,8	37,7	70,0	82,6
<i>Räpina vallasine linn</i>	46,7	16,5	14,1	33,6	69,4	81,6
Valgjärve vald	35,4	6,5	11,1	23,4	54,8	67,2
Vastse-Kuuste vald	43,1	6,0	25,6	30,1	61,5	77,4
Veriora vald	49,1	12,2	18,5	36,8	72,5	80,8
Värskala vald	44,8	7,1	12,3	34,1	62,6	83,8

Pikaajalised terviseprobleemid põhjustavad ka piiranguid igapäevaelus. Põlvamaa elanikest on iga päev tervisest tingitud piiranguid 43%-l, mis ületab märgatavalt Eesti keskmist taset (28%) (joonis VIII-20). Selle näitaja poolest on Põlvamaa maakondade pingereas kõige nukramal positsioonil, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (27%) on Põlvamaal peaaegu kaks korda suurem riigi keskmisest (14%). Alloleval joonisel VIII-20 ei ole andmekaitselistel kaalutlustel kõigi Põlvamaa valdade ja linnade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis VIII-20. Põlva maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

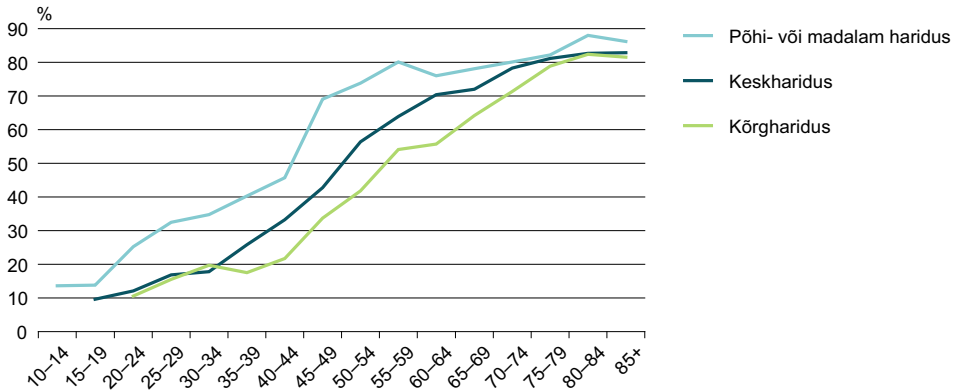

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitse eesmärgil.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Põlvamaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. Seos hariduse ja terviseprobleemide vahel on siin ilmsemgi kui mujal. Peaaegu kõigis vanuserühmades esineb kõrgharitudel üle kahe korra vähem terviseprobleeme kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel (joonis VIII-21). Keskharidusega inimestel on kõigis vanuserühmades üle 1,6 korra vähem terviseprobleeme kui neil, kel on vaid põhi- või madalam haridus. Oletatavasti tingib terviseprobleemide puudumise parema haridusega määratud elulaad, kuid eitada ei saa ka vastupidist mõju: kehvem tervis on takistanud hariduse omandamist.

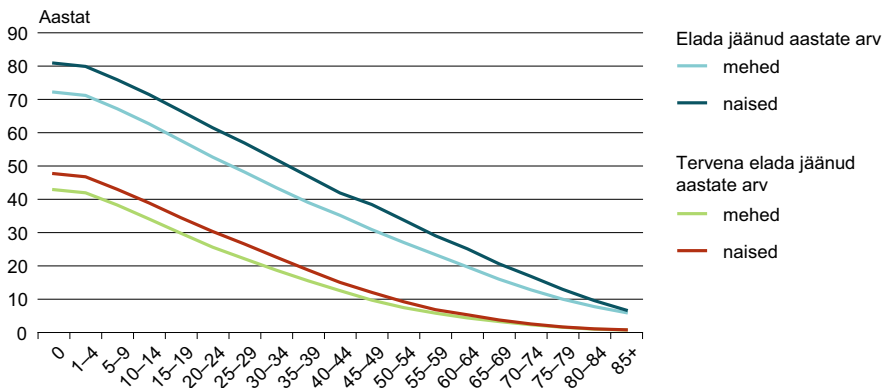
Joonis VIII-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Põlva maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Kuna Põlvamaa elanikel on palju terviseprobleeme, ongi nende haigusvaba eluiga Eesti lühim – naistel 48 ja meestel 43 aastat (joonis VIII-22). Oodatav eluiga sünnimomendil on Põlvamaal aga üllatavalt pikk ka Eesti keskmisega võrreldes: meestel on see praktiliselt keskmisel tasemel, 71 aastat, ja naistel keskmisest isegi aasta võrra pikem, 82 aastat.

Joonis VIII-22. Põlva maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

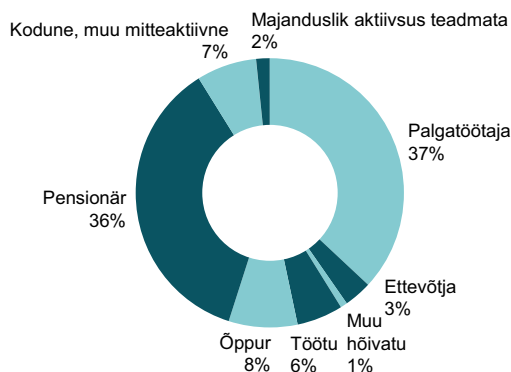
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Põlvamaa kuulub Ida- ja Lõuna-Eesti majanduspiirkonda, mis jääb üldiselt maha Põhja- ja Lääne-Eesti piirkonnast. Tööealiste elanike sotsiaalne koosseis erineb Põlvamaal märgatavalt Eesti keskmisest: siin on palgatöötajate osatähtsus Eesti madalaim, vaid 37% (joonis VIII-23). Peaaegu sama palju – 36% – on pensionäre. Võrreldes Eesti keskmisega on vahed suured: palgatöötajaid on 10% võrra vähem (Eesti keskmine on 47%) ja pensionäre 10% võrra rohkem (Eesti keskmine on 26%). Õppureid on Põlvamaal keskmisest pisut rohkem, töötuid pisut vähem, kuid need erinevused jäävad alla 1%.

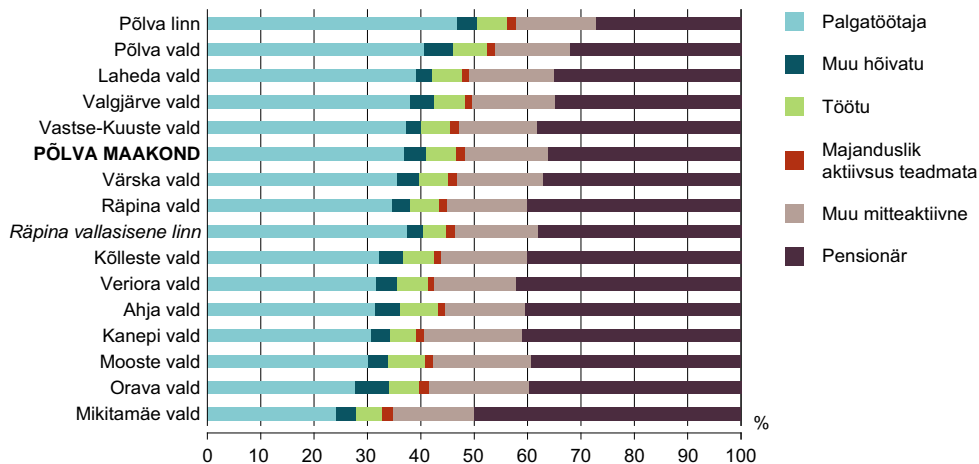
Maakonna keskmisest tasemest erineb kõige enam Mikitamäe vald (palgatöötajaid on 21%, pensionäre 45%) (joonis VIII-24). Suhteliselt parim on olukord Põlva linnas, kus niihästi palgasaajate kui ka pensionäride osatähtsus vastab riigi keskmisele tasemele.

Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Maakondade pingereas, mis on koostatud palgasaajate osatähtsuse järgi, on Põlvamaa viimasel kohal: kõigist Põlvamaa elanikest on palgasaajaid vaid 32% (riigi keskmine on 40%) (joonis VIII-25). Riigi suurim on Põlvamaal ka pensionist elatujate osatähtsus – see on 33% (riigi keskmine on 20%).

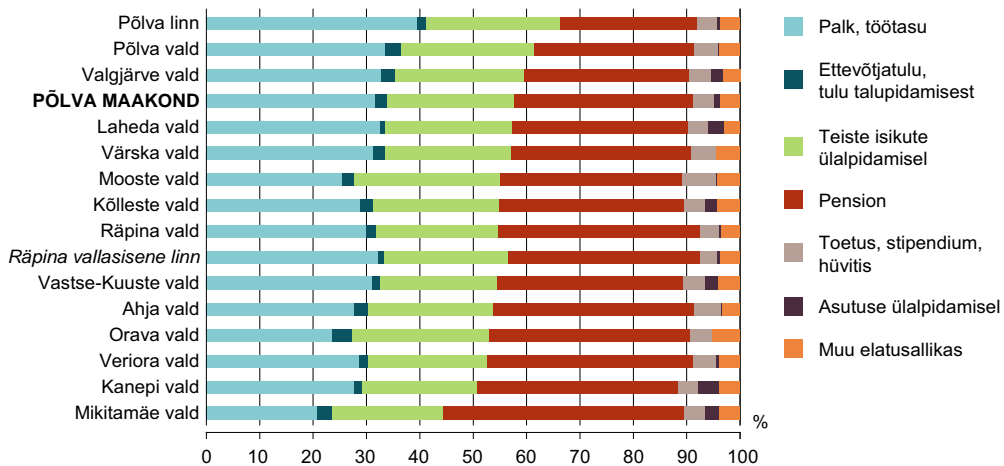
Joonis VIII-23. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis VIII-24. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

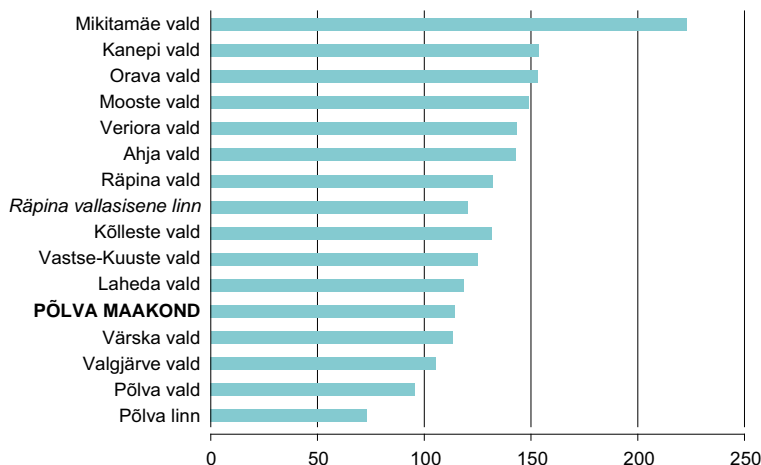

Joonis VIII-25. Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahekorda näitab toetussuhe. Põlvamaa on ka toetussuhte (114) järgi maakondade pingereas viimasel kohal Ida-Viru ja Valga maakonna järel (joonis VIII-26). Siin on kõigis valdades peale Põlva valla ja ka Põlva linna toetussuhe üle 100, see tähendab, et neis kõigis on riigilt toetuse saajaid rohkem kui tulutoojaid. Suurim – üle 220 – on toetussuhe Mikitamäe vallas, see on ka kogu riigi kõigi valdade järjestuses üsna lõpus Piirissaare, Peipsiääre ja Alajõe ees.

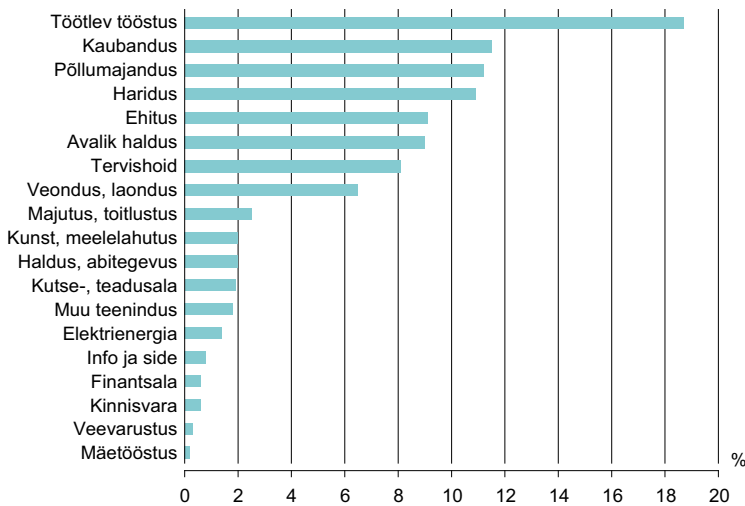
Joonis VIII-26. Toetussuhe Põlva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, suurim on selles hõivatute osatähtsus ka Põlvamaal, kuid jääb siin siiski alla viiendiku kõigist hõivatutest (joonis VIII-27). Teisel kohal on kaubandus, ka see on üsna traditsiooniline, kuid kolmandal kohal paiknev põllumajandus näitab selgelt, et tegu on olulisel määral põllumajandusele orienteeritud maakonnaga. Sellel tegevusalal hõivatute osatähtsus (11,5%) on riigis kolmandal kohal Jõgevamaa (15%) ja Järvamaa (11,5%) järel. Ülejäänud tegevusalade (haridus, ehitus, avalik haldus, tervishoid) järjestus vastab enam-vähem väiksemate maakondade tavajärjestusele. Tavalisest veidi tagapool (kaheksas koht, 6,5%) on veondus ja laondus. Nagu ka teistes Lõuna-Eesti maakondades, on Põlvemaal kunsti ja meelelahutuse vallas hõivatute osatähtsus üsna suur: kümnendal kohal erinevalt põhjapoolsetest maakondadest, kus see tegevusala on 13.–14. kohal. Keskmisest mõnevõrra väiksem on aga kutse- ja teadustegevuse ning info ja side alal hõivatute osatähtsus – nii on see enamikus väiksemates maakondades.

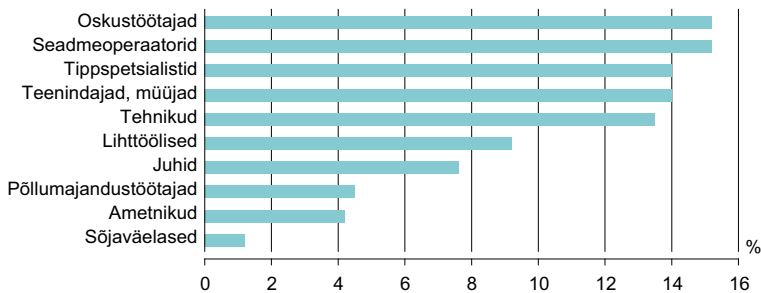
Joonis VIII-27. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotus Põlvemaal sarnaneb maakondade keskmisega, kuid nagu enamiku maakondade puhul, on siingi riigi keskmisest tasemest suurem oskustöötajate osatähtsus, sest riikliku pingerea ülemises otsas olevad tippspetsialistid ja kesktaseme spetsialistid on enamasti koondunud Harju- ja Tartumaale. Põlvemaal jagavad arvukuse poolest esikohta oskustöötajad ja seadmeoperaatorid (15%), neid on riigi keskmisest tasemest (14%) rohkem (joonis VIII-28). Järgnevad taas võrdse, 14% osatähtsusega tippspetsialistid (riigis esikohal, siin märksa väiksema esindatusega) ning teenindajad ja müüjad. Keskmisest tasemest paari protsendi võrra vähem on Põlvemaal tehnikuid ja juhte, rohkem aga lihttöölisi.

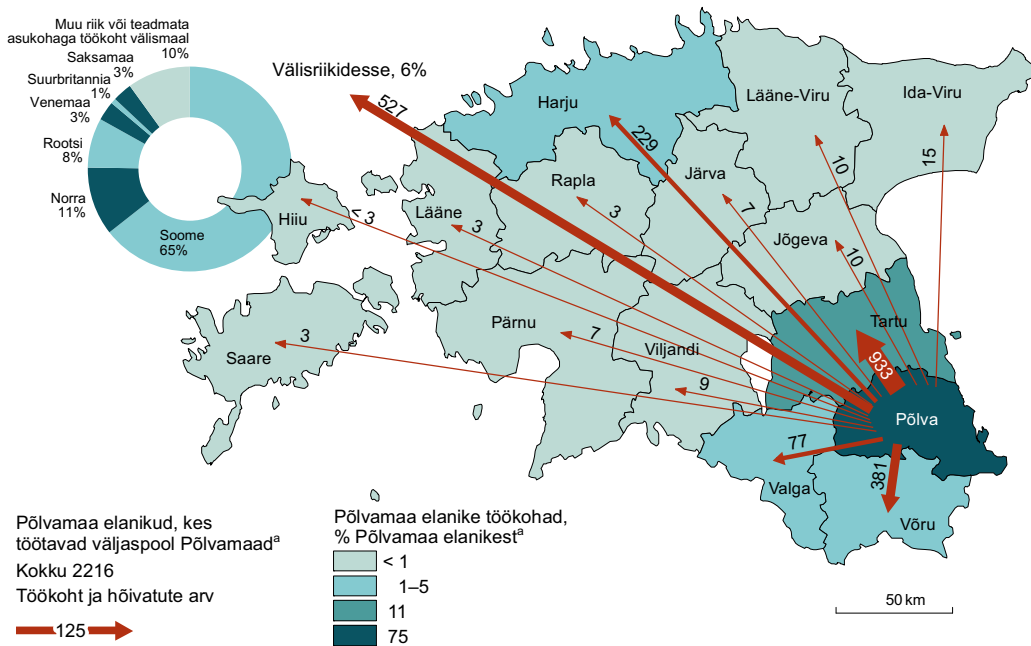
Joonis VIII-28. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

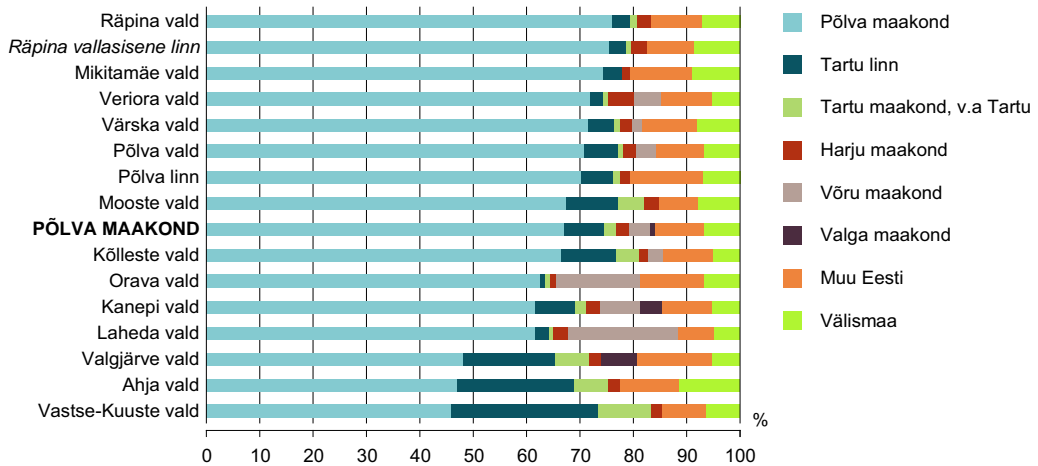
Tööränne

Põlvamaa hõivatutest töötab samas maakonnas 67%, mis jääb maakondade võrdluses alla keskmise taseme (joonis VIII-29). Kõige rohkem käiakse Põlvamaalt väljaspool tööil Tartus ja Tartumaal (kokku ligi 10% Põlvamaa hõivatutest) (kaart VIII-3). Laheda ja Orava vallast käiakse tööil Võrumaal, Valgjärve vallast – Valgamaal.

Kaart VIII-3. Vähemalt 15-aastaste Põlva maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

Joonis VIII-29. Põlva maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

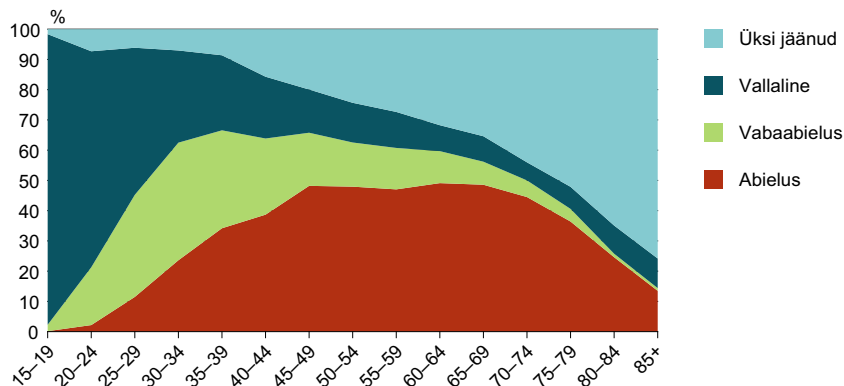

PEREKOND

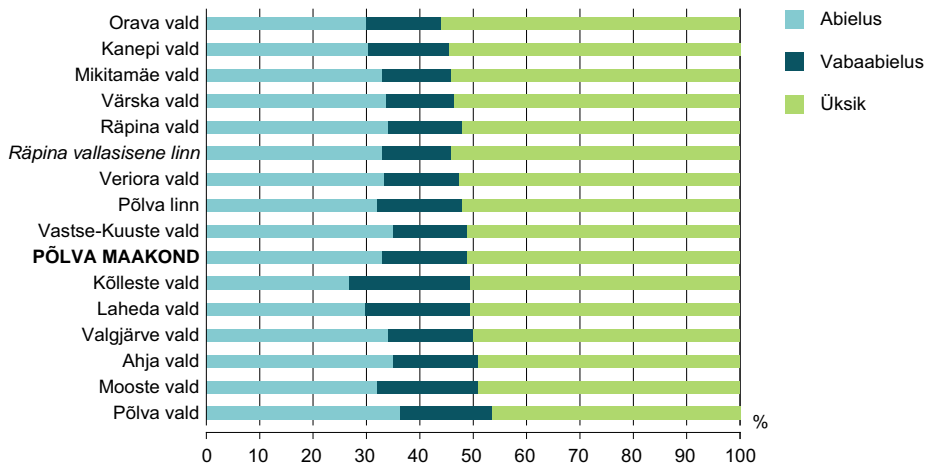
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Põlvamaa elanike perekonnasuhted on enam-vähem samasugused nagu Eesti ülejäänud maakondades (erand on vaid Ida-Virumaa). Ligi pooled (49%) vähemalt 15-aastastest Põlvamaa elanikest elavad koos abikaasa või partneriga, kusjuures ligi kolmandik neist – valdavalt nooremad – on vabaabiellus ja kaks kolmandikku, enamasti vanemad inimesed, on abielus (joonis VIII-30). Vabaabiellu on kõige levinum 30–34-aastaste, kooselu (abiellu ja vabaabiellu) 35–39-aastaste ja abielu 60–64-aastaste hulgas. Kõigist 30–59-aastastest inimestest elab koos abikaasa või partneriga üle 60%. Põlvamaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisu näitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (36%) Põlva linnas, vabaabiellus on enim Kõlleste elanikke (23%) ja üksikute hulk on suurim Orava vallas (56%) (joonis VIII-31).

Joonis VIII-30. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis VIII-31. Vähemalt 15-aastased Põlva maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

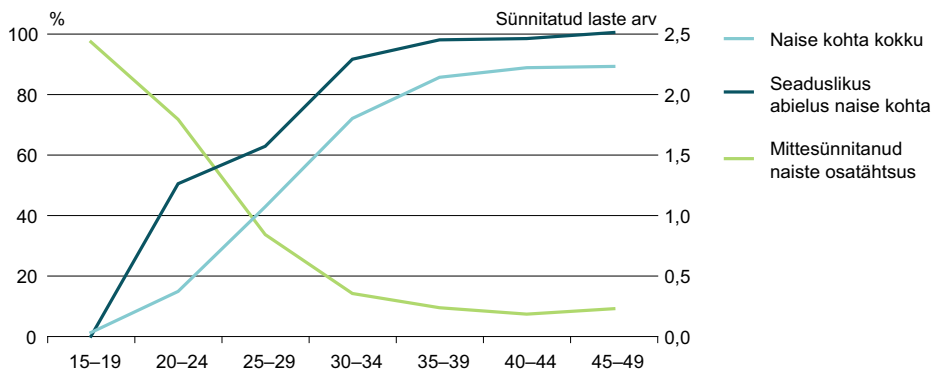

Sünnituskäitumine ja lapsed

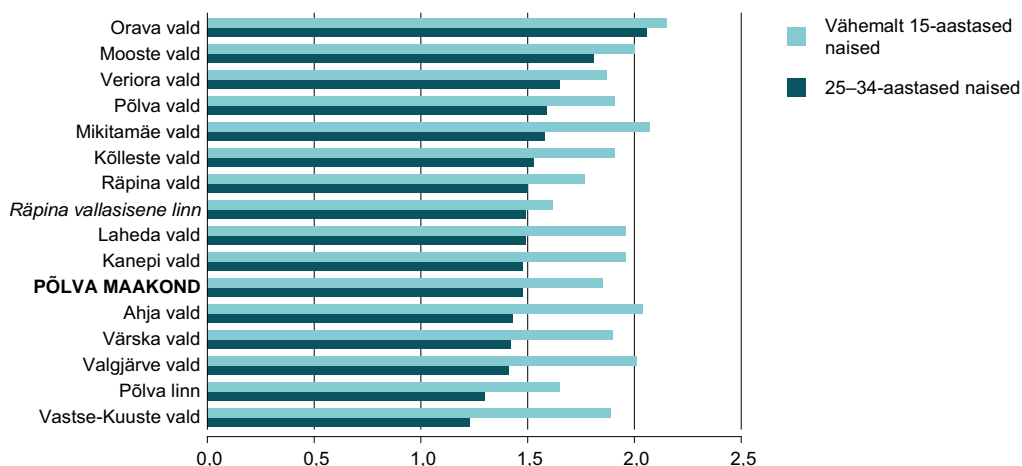
Põlvamaal on sündimuse näitajad Eesti keskmisest pisut paremad, kuna elanikud on peamiselt eestlased, kellest suurem osa elab maal.

Nii ongi juba 35–39-aastased Põlvamaa naised sünnitanud keskmiselt üle kahe lapse. Lõpetatud sündimuskordaja, mis arvutatakse naiste kohta, kes on sünnituseast väljunud või väljumas, ulatub Põlvamaal 2,2-ni (joonis VIII-32). 25–34-aastastel Põlvamaa naistel on keskmiselt 1,48 last, mis muudab võimalikuks, et ka järgmise põlvkonna puhul jõuab sünnitunud laste arv üle taastetaseme (ehk üle 2), mis näitaks Põlvamaa elanikkonna jätkusuutlikkust (joonis VIII-33).

Joonis VIII-32. Põlva maakonna naiste keskmine sünnitunud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

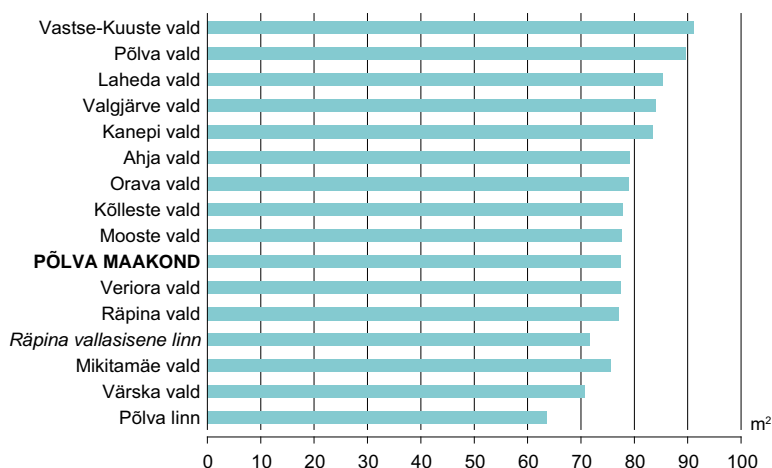
Joonis VIII-33. Põlva maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

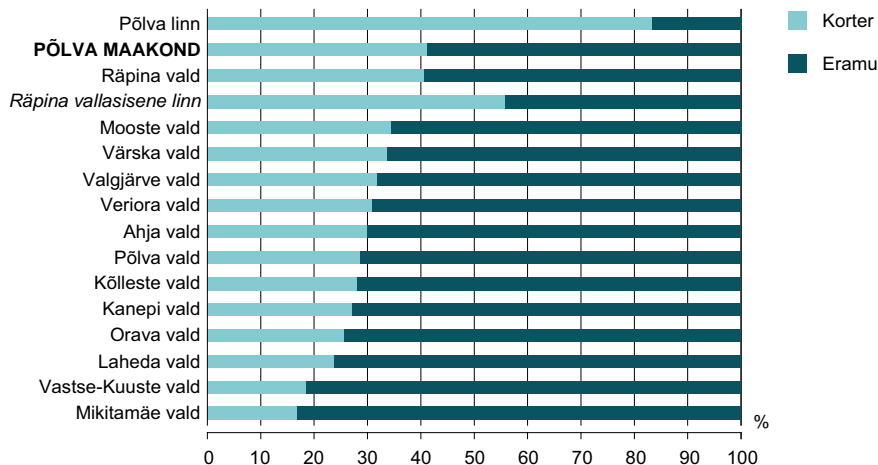
Põlvamaal asub 8619 eluhoonet ja neis on 14 131 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt alla kahe eluruumi. Põlvamaal asub 4,0% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,2% eluruumidest ning 2,4% kogu elamispinnast. Põlvamaal on eluruumid üsna avarad, keskmine eluruumi suurus on siin 77,5 m², mis on Eesti keskmisest 8 m² suurem (joonis VIII-34). Sellest suurem on keskmine eluruum vaid Rapla, Hiiu ja Saare maakonnas. Põlvamaa eluruumidest paikneb kortermajades vaid 41%, väiksem on korterite osatähtsus eluruumide hulgas vaid Hiiu- ja Saaremaal.

Joonis VIII-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Põlva maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Kortereid on kõige rohkem Põlva linnas – üle 80% eluruumidest, sellepärast on ka Põlva linna eluruumid kõige väiksemad, keskmiselt vaid 66 m². Suurimad (üle 90 m²) on eluruumid Vastse-Kuustel, kus vaid viiendik eluruumidest paikneb korterelamus (joonis VIII-35).

Joonis VIII-35. Põlva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

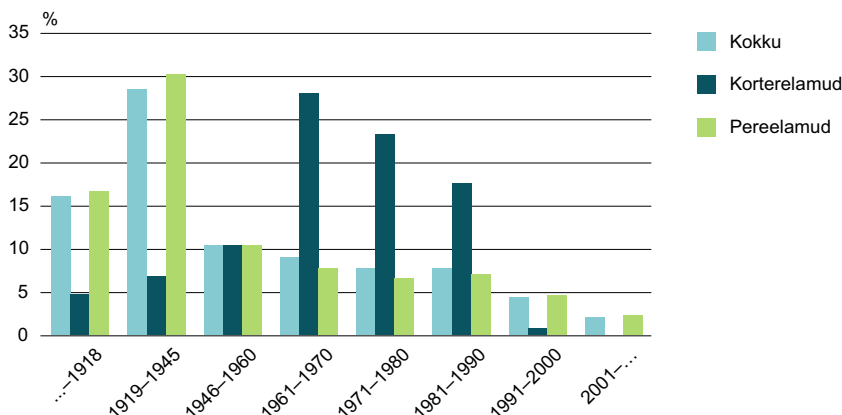

Eramuid ehitati Põlvamaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigi ajal (joonis VIII-36). Ehitusaktiivsus taastus möödunud sajandi 60. aastatel, kuid siis ehitati peamiselt kortermaju. Alates tipp-perioodist on elamuehitus Põlvamaal pidevalt kahanenud, kusjuures vähenenud on niihästi eramute kui ka kortermajade ehitus.

Seda, et elamud on Põlvamaal võrdlemisi vanad, näitab ka joonis VIII-37. Maal paiknevatest eluasemetest on ümmarguselt pooled ehitatud enne Teist maailmasõda. Nõukogude ajast pärineb rõhuv osa linnamajadest (eriti Põlvas). Rohkem ehitati maju Värskas ja Räpina valda, nii et neis pärineb suurem osa eluruumide sõjajärgsest perioodist. Taasiseseisvunud Eestis on Põlvamaal vähe ehitatud, uute eluruumide osatähtsus (6,5%) on poole väiksem Eesti keskmisest. Kõige rohkem on uusi eluruumide ehitatud Põlva ja Vastse-Kuuste valda.

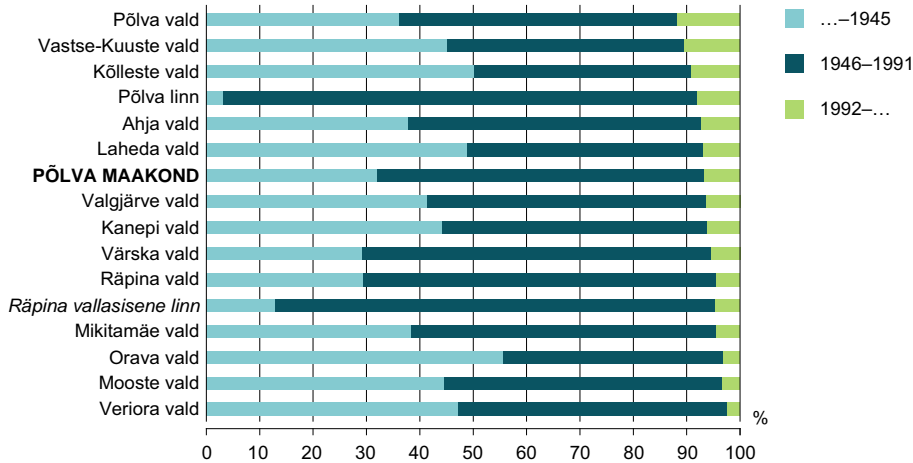
Asustatud on Põlvamaa eluruumidest 79,6%, mis on 5% võrra vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis VIII-38). Kuigi siin on teatud osa hooajati kasutatavaid eluruumide (nt Ahja vallas), leidub palju ka selliseid, mis on tühjaks jäänud pärast seniste elanike lahkumist.

Joonis VIII-36. Põlva maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

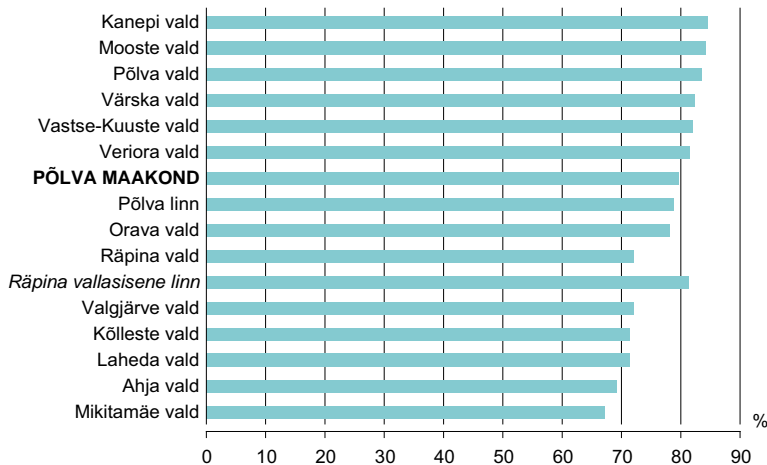

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Põlvamaa Eesti maakondade pingerea lõpus. Veevärgiga on siin 79% ja veeklosetiga 66% eluruumidest, kuid pesemisvõimalusega (arvestades ka sauna) 88% (joonis VIII-39). Kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 88% ja 93%. Kõök või kööginurk on pea kõigis Põlvamaa eluruumides, keskküte aga vaid 41%-l. Valdade vahel on erinevused võrdlemisi suured: veevärk puudub paljudes ja veeklosett enamikus Mikitamäe, Veriora ja Orava valla elamutes, kuid neis kasutatakse pesemisvõimalusena sauna. Seevastu Põlva ja Räpina linnas ning Valgjärve vallas on enamikus eluruumides kõik linnale omased mugavused olemas.

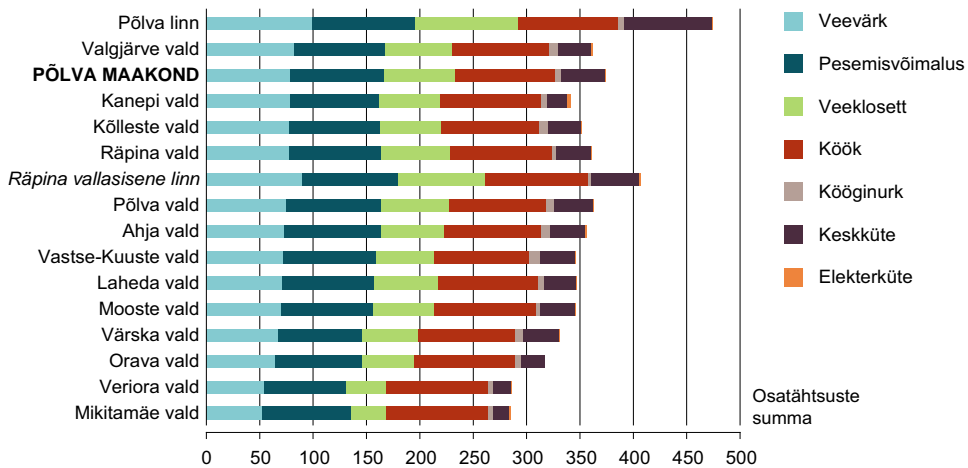
Joonis VIII-37. Põlva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumidega hooned ehitusaja järgi, 31.12.2011

Joonis VIII-38. Põlva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Joonis VIII-39. Põlva maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnoarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Põlvamaa on võrdlemisi väike maakond Kagu-Eestis. Kuigi Põlvamaa külgneb Venemaaga, koosneb siinne elanikkond suuresti eestlastest, kes kuuluvad põlisrahvastiku hulka. Pea 100% Põlvamaa elanikest oskab eesti keelt, kuid peale selle kõneleb üle poole elanikkonnast ka murdekeelt – enamasti Võru murret, kuid kahes Setumaa vallas – Mikitamäel ja Värskas – kõneldakse Setu murrakut. Põlvamaa inimesed oskavad võõrkeeli enam-vähem Eesti keskmisel tasemel, võõrkeeli ei oska kas alla 15-aastased lapsed või üle 65-aastased eakad.

Põlvamaa elanikkond ei paista silma eriti kõrge haridustaseme poolest, kuid üldiselt on siinsetel inimestel üsna agarad õppijad. Õppimiseks tuleb neil enamasti sõita teise valda ja tihti ka teise maakonda – kõige sagedamini Tartusse. Põlvamaa elanikud on üle keskmise usklikud, enamasti on tegu luterlastega, kuid Setumaa valdades tunnustatakse õigeusk.

Põlvamaa elanikud on Eesti mõttes võrdlemisi vanad, riigi keskmisest tasemest mitme aasta võrra vanemad. Naiste ja meeste suhtarv on üsna soodne – 100 mehe kohta on naisi 107, kuid probleemiks on noorte, 20–35-aastaste naiste nappus võrreldes samaealiste meestega. Põlvamaa elanike suurim mure on kehv tervis – tervisehädasid on siinsetel elanikel märksa rohkem kui teistes maakondades. Keskmisest kõrgema vanuse ja rohkemate terviseprobleemide tõttu on Põlvamaa elanike hulgas riigi keskmisest 10% võrra rohkem pensionäre ja 10% võrra vähem palgatöötajaid. See ilmneb ka toetussuhtes, mis on halvem kui üheski muus maakonnas – suuremas osas valdades on riigi toetatavaid inimesi rohkem kui tulusaajaid.

Tegevusvaldkondadest on Põlvamaal töötleva tööstuse kõrval olulisel kohal põllumajandus – põllumajanduses hõivatute poolest jagab Põlvamaa kolmandat kohta Jõgevamaa ja Järvamaa järel. Ametialadest on Põlvamaal nagu enamikus teisteski väiksemates maakondades arvilises ülekaalus oskustöötajad, operaatorid jt, väiksem on tippspetsialistide ja tehnikute osatähtsus. Põlvamaa inimesed töötavad peale kodumaakonna kõige sagedamini Tartumaal, kuid ka naabermaakondades Võru- ja Valgamaal.

Põlvamaa sündimuse näitajad on Eesti kohta võrdlemisi head: 35–39-aastaste naiste sündimuste arv on keskmiselt ületanud taastetaseme, sama kehtib vanemate põlvkondade kohta.

Põlvamaal elab suurem osa inimestest võrdlemisi avarates eramutes, kuid enamasti on need vanad, paljud pärinevad isegi sõjaeelsest ajast. Tehnoarustus on Põlvamaa eluruumides riigi keskmise tasemega võrreldes maha jäänud, kuid osalt kompenseerib seda elav saunakultuur. Viiendik Põlvamaa eluruumidest on asustamata.

IX PÄRNUMAA

PÄRNUMAAST ÜLDISELT

Pärnu maakond asub Edela-Eestis. Pärnumaa naabermaakonnad on loodes Lääne, põhjas Rapla ja kirdes Viljandi maakond. Läänest piirab Pärnumaad Pärnu laht, lõunas on Pärnumaal välispiir, seal piirneb maakond Läti Vabariigiga.

Pärnumaa oli maakond ka sõjaeelses Eestis. Eesti Vabariigis oli see praegusest suurem. Nõukogude ajal (1950) oli periood, kus Eestis tehti kolm oblastit, üks neist oli Pärnu oblast keskusega Pärnus, see aga likvideeriti vähem kui aasta pärast. Praegune Pärnu maakond loodi 1990. aastal piirides, mille Pärnu rajoon oli saanud nõukogude ajal.

Pärnu maakond paikneb põhiliselt Pärnu lahe rannikumadalikul, seda läbib võrdlemisi veerikas Pärnu jõgi. Maakonna lõunaosas laiuvad metsad. Maakonnas asub mitu kaitseala, neist omapäraseim on Soomaa – piirkond, kus esineb viis aastaaega, millest üks on ülejutuse aeg. Pärnumaa koosseisu kuulub rohkesti saari ja laide, neist suurim ja tuntuim on Kihnu, mis säilitab omanäolist kultuuripärandit.

Pärnumaa on pindala poolest Eesti suurim maakond, hõlmates 4807 km² (ja edestades 400 km²-ga Harjumaad), see on 11,1% Eestimaa pinnast. Pärnumaal elab 82 598 inimest (6,4% Eesti rahvastikust), rahvaarvu ja asustustiheduse poolest on Pärnumaa neljandal kohal Harju-, Tartu- ja Ida-Virumaa järel. Asustustihedus on Pärnumaal 17,2 inimest km²-l ehk umbes sama palju kui Eestis keskmiselt.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Pärnumaal kolm omavalitsuslikku linna ja 20 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kaks omavalitsuslikku linna ja 18 valda (tabel IX-1; kaart IX-1). Pärnumaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, üheksa alevikku ja 324 küla.

Pärnumaal on kaks iseseisvat linna, need on maakonnakeskus Pärnu ja väiksem Sindi. Pärnu asub Pärnu lahe kaldal Pärnu jõe suudmes. Ajalooliselt oli Pärnu kohal kaks linna: Vana-Pärnu (sai linnaõigused aastal 1251) ja Pärnu (sai linnaõigused aastal 1318). Praegu elab Pärnus 39 728 inimest, selle arvuga on Pärnu Eesti suuruselt neljas linn Tallinna, Tartu ja Narva järel. Ajalooline Pärnu on olnud arvestatav sadam ja kuulunud lühikest aega Hansalinnade võrku. Praegu on Pärnu Lääne-Eesti piirkonna oluline tööstus- ja kultuurikeskus. Lahe võrdlemisi soe vesi ja liivarand on Pärnust teinud kuurortlinna, mille jaoks turism on arvestatav majandusharu. Pärnu on Eesti suvepealinn.

Teine Pärnu maakonna linn on 4076 elanikuga Sindi. Linn tekkis töölisasulana 1833. aastal Zintenhofi mõisa alale rajatud kalevivabriku ümber. Aastal 1921 sai Sindi aleviõigused, seitse aastat hiljem rajati siia raudteejaam ja 1938. aastal anti Sindile linnaõigused.

Lisaks on Pärnu maakonnas vallasisene Kilingi-Nõmme linn (1763 elanikku), mis paikneb Pärnu maakonna lõunaosas Saarde vallas. See linn sai nime Schillingite mõisa ja Nõmme kõrtsi järgi. Alevi- ja linnaõigused sai Kilingi-Nõmme samuti kui Sindi vastavalt 1921. ja 1938. aastal. Kilingi-Nõmme nimi sai sõjaeelses Eestis tuntuks kurva sündmusega: 1937. aastal süttis siin kool kinoseansi ajal põlema ja hukkus 17 last.

Pärnu maakonnas on ka neli alevit – Lavassaare (460 elanikku), Pärnu-Jaagupi (1195 elanikku), Tootsi (744 elanikku) ja Väandra (2355 elanikku).

Linnaelanike osatähtsus Pärnumaal on (ainult iseseisvaid linnu arvestades) 53%, koos vallasisese Kilingi-Nõmme linnaga 55% ja koos alevitega 61%. Siinjuures võib meenutada, et traditsiooniliselt loetakse Eestis ka aleveid linnalisteks asulateks. Seega on Pärnu maakonnas linnaliste asulate elanike osatähtsus võrdlemisi suur.

RAHVASTIKU PAIKNEMINE

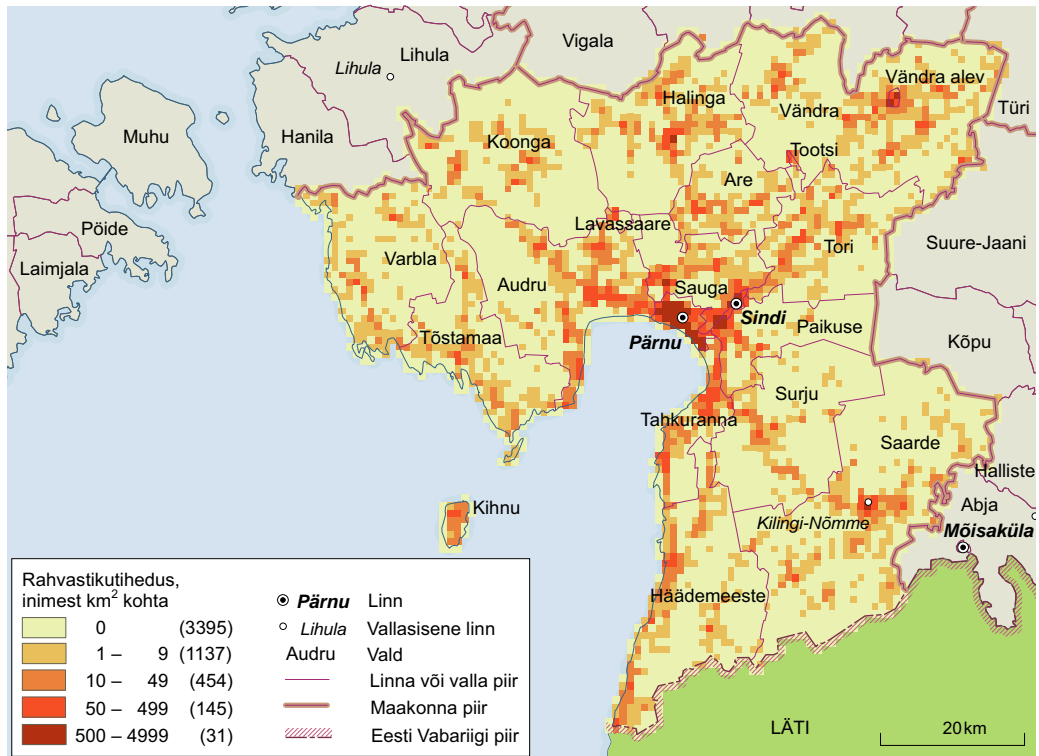
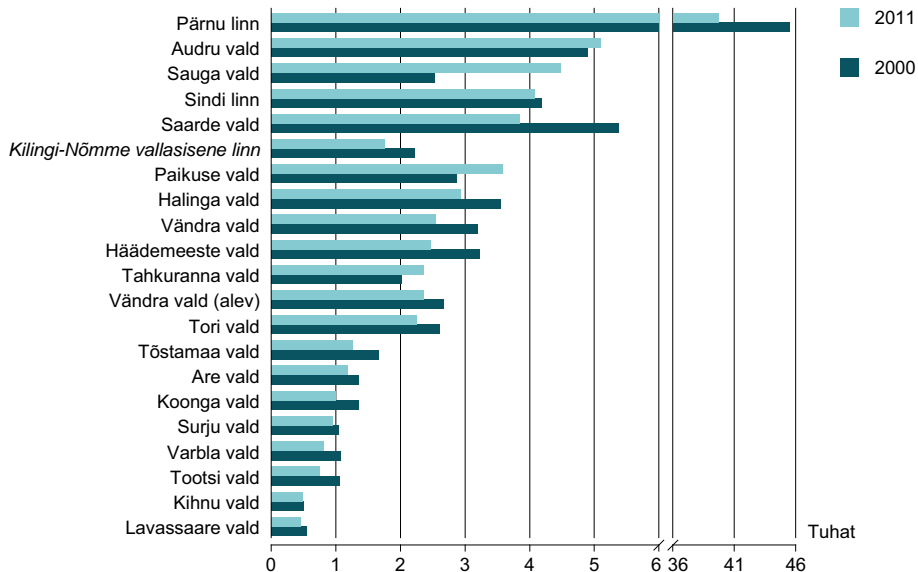
Viimase tosina aasta jooksul on Pärnumaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tõttu kaotanud 9,4% elanikkonnast (joonis IX-1; kaart IX-2). Selle näitaja poolest on Pärnumaa Eesti maakondade järjestuses pigem paremal positsioonil.

Selleks et hinnata linnade ja valdade elanikkonna dünaamikat, on tarvis arvestada ka maakonna administratiivseid muudatusi. Neid oli kaks: Saarde vald ühines Tali valla ja Kilingi-Nõmme linnaga, mille järel viimasest sai vallasisene linn, ja Kaisma vald ühines Vändra vallaga.

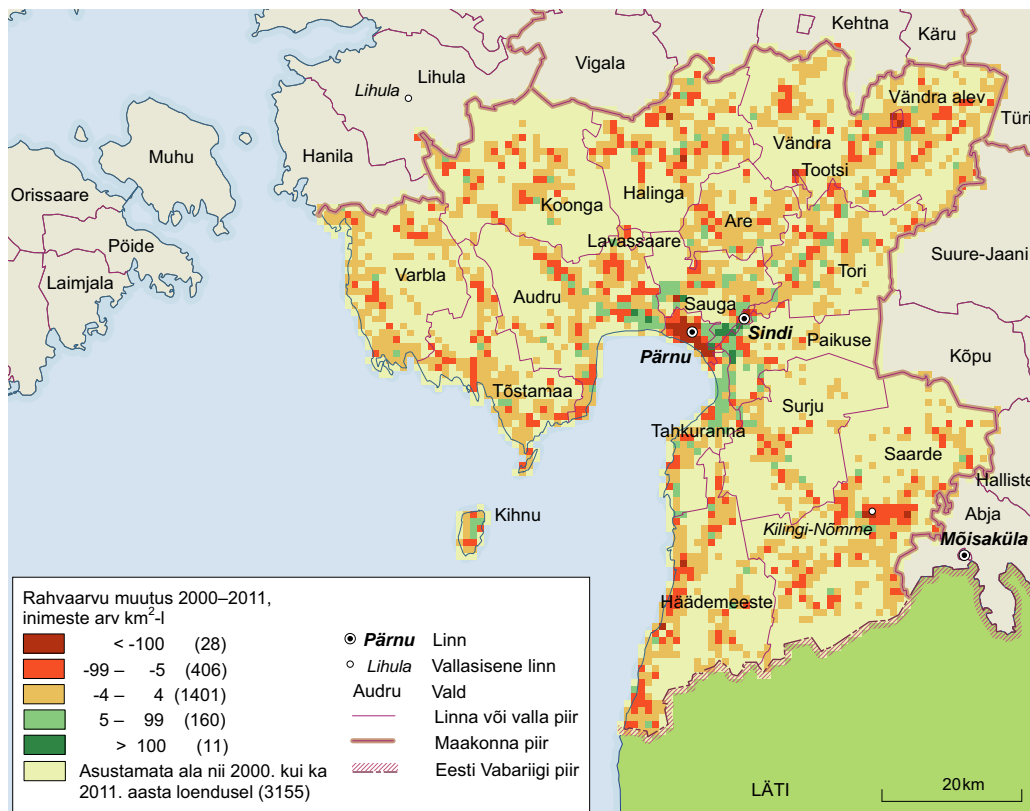
Tabel IX-1. Pärnu maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
PÄRNU MAAKOND	82 598	4 806,68	17,2
Pärnu linn	39 728	32,22	1 233,0
Sindi linn	4 076	5,01	813,6
Are vald	1 177	159,58	7,4
Audru vald	5 100	378,84	13,5
Halinga vald	2 935	365,45	8,0
Häädemeeste vald	2 473	390,34	6,3
Kihnu vald	487	16,88	28,9
Koonga vald	1 001	438,51	2,3
Lavassaare vald	460	8,00	57,5
Paikuse vald	3 579	175,17	20,4
Saarde vald	3 845	706,98	5,4
<i>Kilingi-Nõmme vallasisene linn</i>	1 763	4,31	409,0
Sauga vald	4 474	164,50	27,2
Surju vald	945	357,69	2,6
Tahkuranna vald	2 357	103,36	22,8
Tootsi vald	744	1,76	422,7
Tori vald	2 249	282,07	8,0
Tõstamaa vald	1 254	261,01	4,8
Varbla vald	815	313,81	2,6
Vändra vald	2 544	642,22	4,0
Vändra vald (alev)	2 355	3,28	718,0

Kaart IX-1. Pärnu maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis IX-1. Pärnu maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart IX-2. Pärnu maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

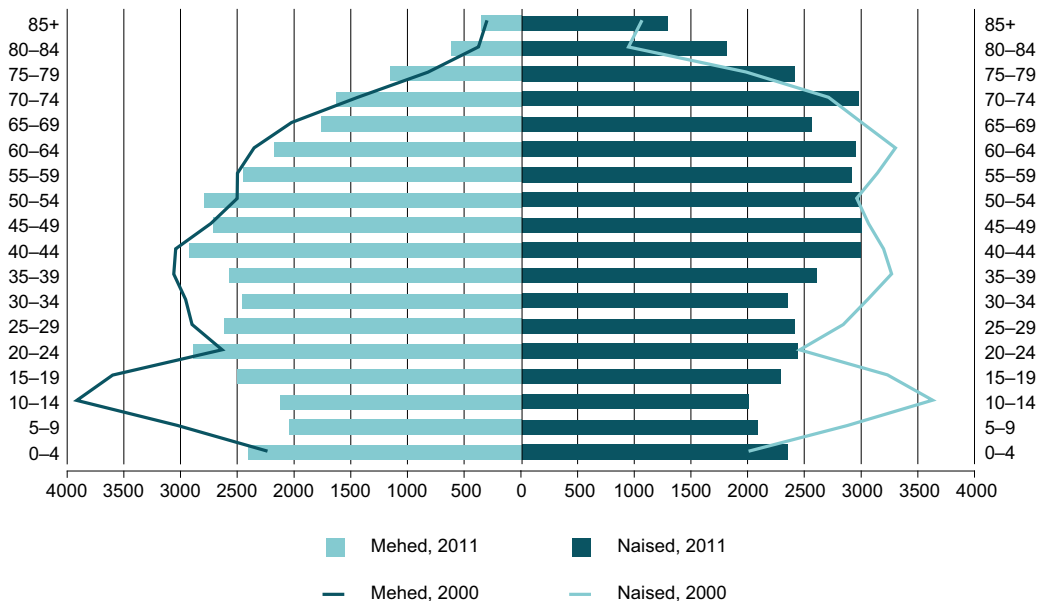
RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Pärnumaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on Eesti kohta üsna tavapärase kujuga (kuigi võrdlemisi erinev püramiidist) (joonis IX-2). Erinevus eakama (50–74-aastaste) ja noorema (20–44-aastaste) põlvkonna arvukuse vahel on üpris väike, noorim vanuserühm on kahest eelnevast märksa arvukam.

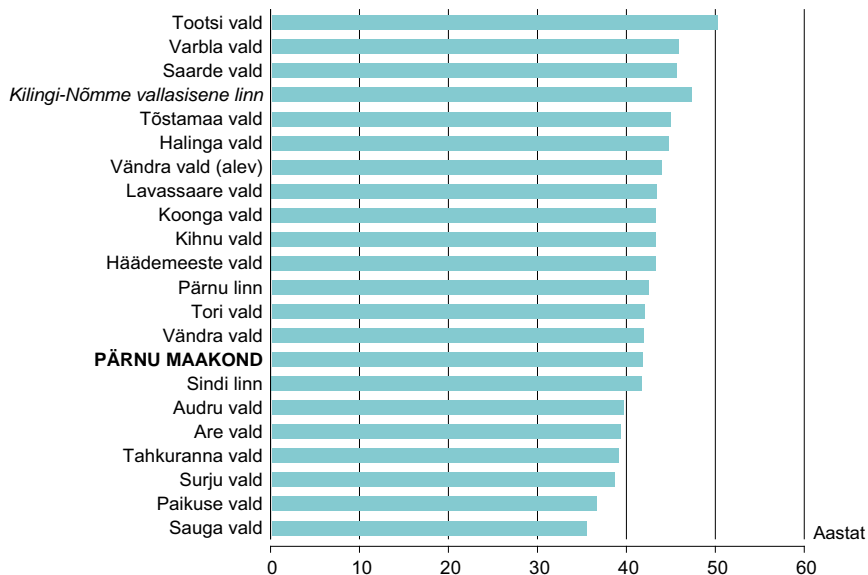
Pärnumaa elanike keskmine vanus on 41,7 aastat, see on Eesti keskmisest 0,8 aasta võrra kõrgem. Mediaanvanus 42 aastat on kaks aastat üle riigi keskmise (joonis IX-3). Seega on Pärnumaa elanikkond riigi nooremate hulgas Tartu, Harju, Rapla ja Lääne-Viru maakonna järel. Kõige eakam on elanikkond vananevas Tootsi alevis, noorim aga Pärnu lähikonnas paiknevates Sauga ja Paikuse vallas, kuhu on ilmselt elama asunud noored pered Pärnu linnast.

Naiste ja meeste arvu vahetõrge vastab Pärnumaal enam-vähem Eesti keskmisele, 100 mehe kohta elab siin 116 naist (joonis IX-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on Pärnumaal 90 noort naist, mis on keskmisest pisut parem. Valdade lõikes on aga olukord Pärnumaal üsna erinev. Kõige probleemsem on seis Varbla vallas, kus iga 100 noorepoolse mehe kohta on vaid 48 samaealist naist, samuti on suhe ligikaudu 5 : 3 Koonga vallas. Kõigi vanuserühmade peale kokku on naiste arvuline ülekaal aga suur nii Pärnu linnas kui ka Pärnu-Jaagupi alevis – neis on nelja mehe kohta üle viie naise.

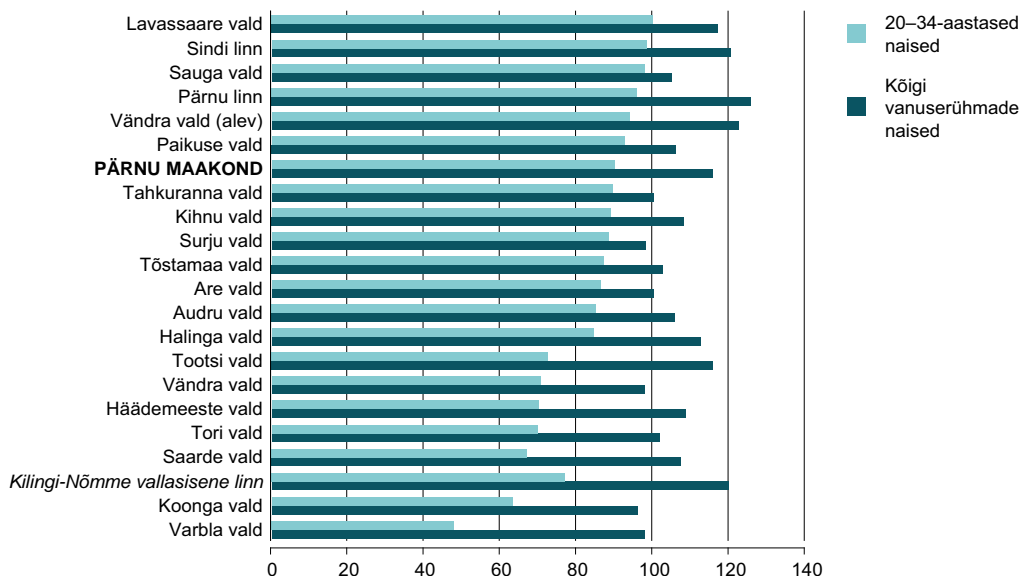
Joonis IX-2. Pärnu maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis IX-3. Elanike keskmine vanus Pärnu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

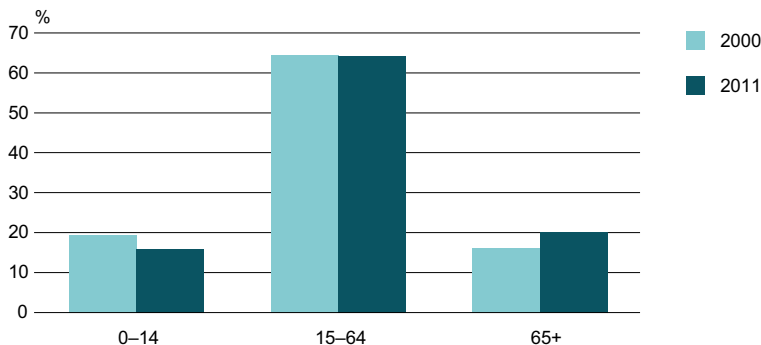

Joonis IX-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Pärnu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Pärnumaal loenduste vahel muutunud samas suunas nagu mujalgi Eestis: laulva revolutsiooni ajastu lapsed on saanud täiskasvanuks ja eakaid on lisandunud pikenenud eluea tõttu. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) üle 19% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) ligi 16%, siis 2011. aastal on nende suhe suuresti muutunud – lapsi on 16% ja eakaid 20%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 2% võrra rohkem, pisut rohkem on ka lapsi. Tööealisi (15–64-aastaseid) on Pärnumaal 64%, s.o veidi vähem riigi keskmisest (67%) (joonis IX-5).

Joonis IX-5. Pärnu maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

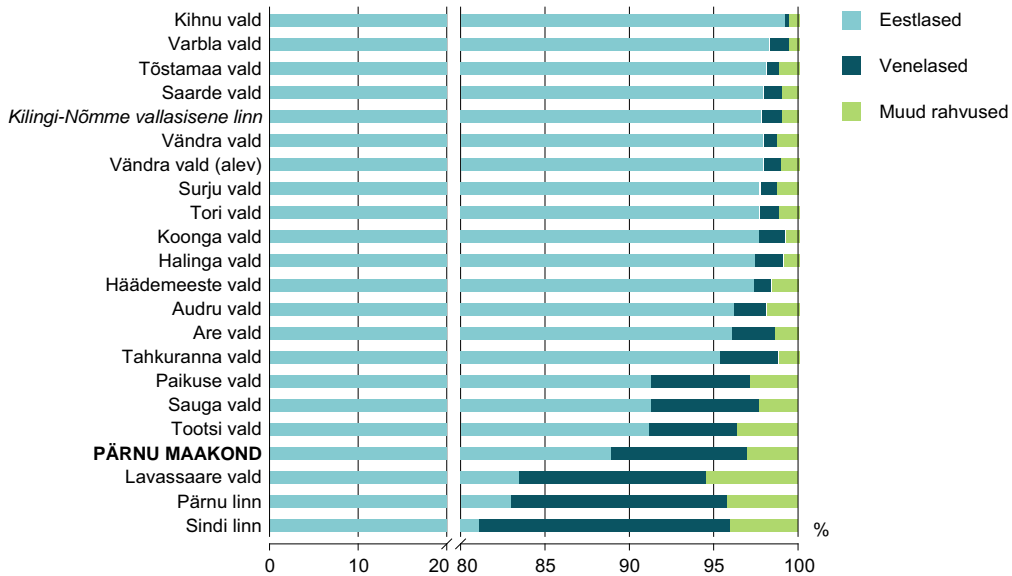
RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

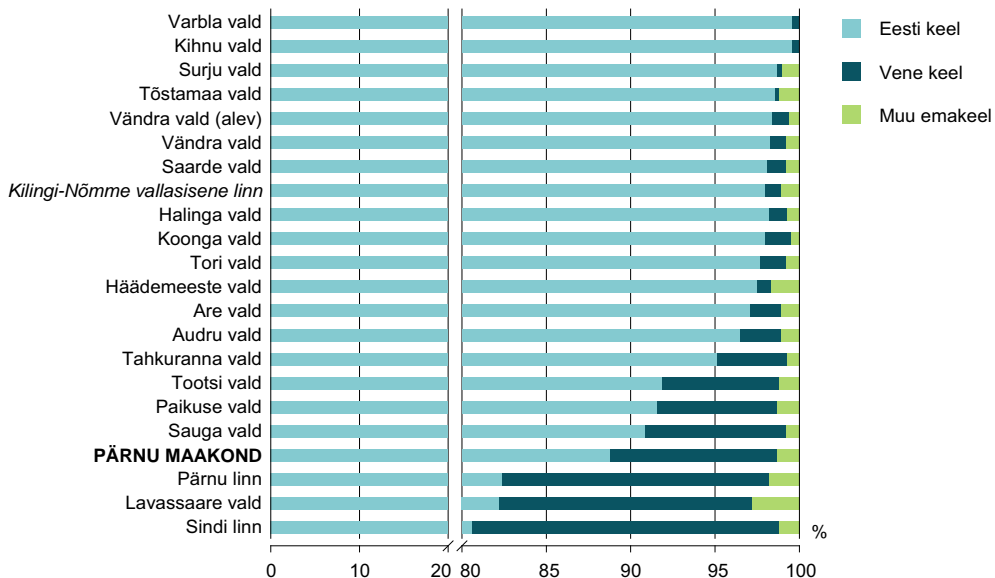
Pärnu maakond on rahvusliku koosseisu poolest maakondade pingereas võrdlemisi keskel, kuigi eestlaste ja eesti keelt emakeelena kõnelevate inimeste osatähtsus (89%) siin on märksa suurem riigi keskmisest tasemest. Eestlaste osatähtsus on kõige väiksem (81%) Sindi ja Pärnu linnas ning Lavassaare alevis (joonis IX-6). Seevastu Kihnus on eestlasi üle 99% elanikest.

Emakeele jaotuses on pilt väga sarnane rahvuse jaotusega: 89% Pärnumaa elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt, kõige vähem on neid ootuspäraselt Sindi ja Pärnu linnas ning Lavassaare vallas (joonis IX-7). Ainus oluline erinevus rahvuse ja emakeele jaotuses puudutab teiste rahvuste esindajaid ja nende keekekasutust – neid on Pärnumaa elanikkonnas 3% ja kaks kolmandikku neist peab oma emakeeleks vene keelt.

Joonis IX-6. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis IX-7. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

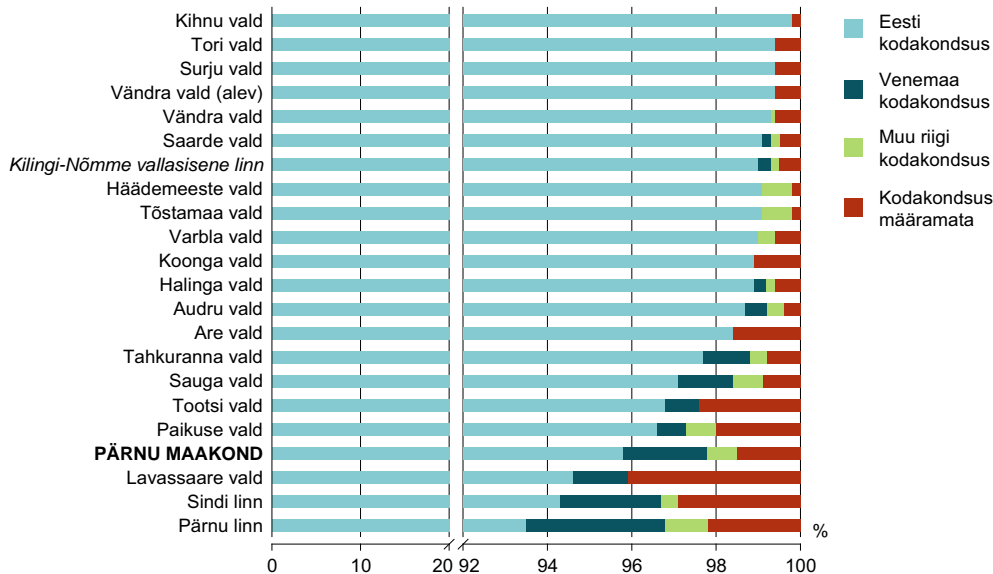

Kodakondsus ja sünnikoht

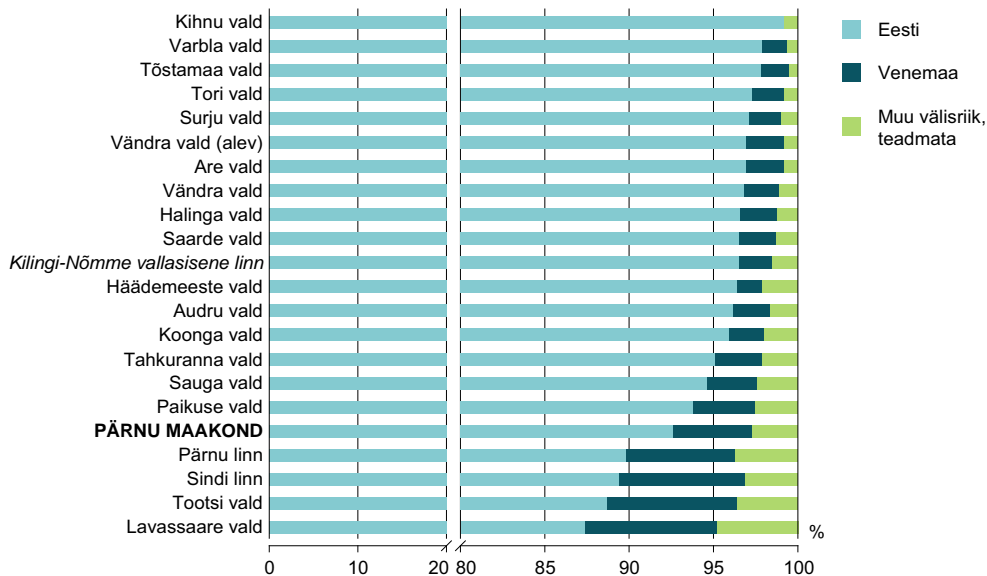
Pärnumaa elanikest on 96% Eesti kodanikud, 2% Vene kodanikud ja ligi 2% kodakondsuseta. Kodakondsuse poolest on samuti kui rahvuse ja emakeele poolestki kõige kirjumad Sindi ja Pärnu linn, kus siiski üle 90% elanikest on Eesti kodanikud (joonis IX-8).

Eestis on sündinud 93% Pärnumaa elanikest, kõige enam välismaal sündinuid – üle kümnendiku elanikest – elab Lavassaare ja Tootsi alevis ning Sindi linnas (joonis IX-9).

Joonis IX-8. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

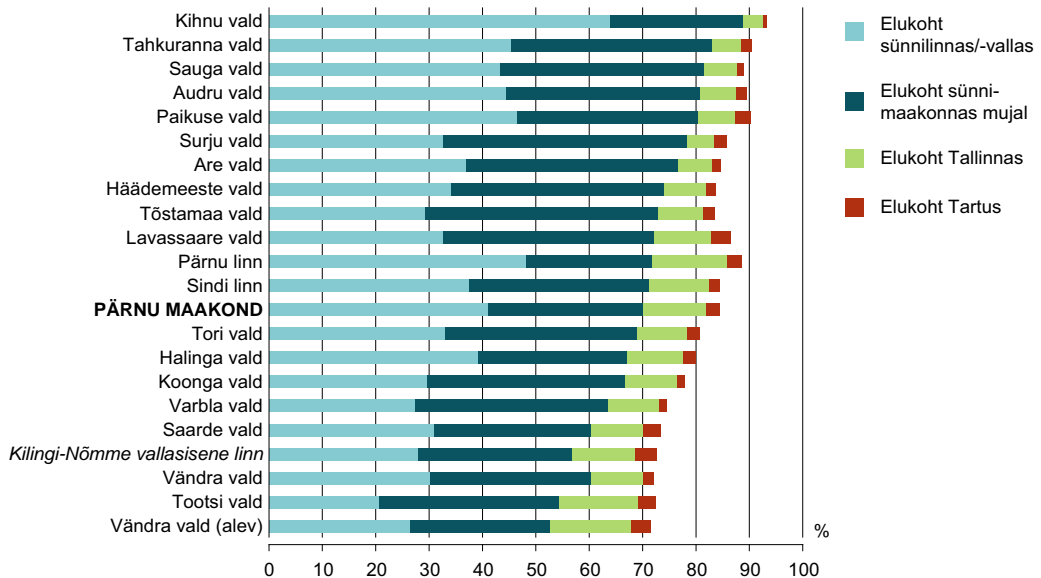

Joonis IX-9. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Pärnumaal sündinud inimestest elab praegugi Pärnumaal ligemale 70%, oma kodulinnas või -vallas aga 41% (joonis IX-10). Seega on sünnikohta jäänud Pärnumaa elanike osatähtsus Eesti keskmisega võrreldes üsna suur: suurem on sünnikohale truude inimeste osatähtsus vaid Harju- ja Ida-Virumaal. Kõige truumad oma koduvallale on kihnlased, kuid peaaegu sama suur on kodulinna jäänute osatähtsus ka Pärnu elanike puhul. Üle kümnendiku kõigist praegu Eestis elavatest Pärnus sündinud inimestest elab Tallinnas, mõne protsendi jagu on endisi pärnakaid ka Tartus.

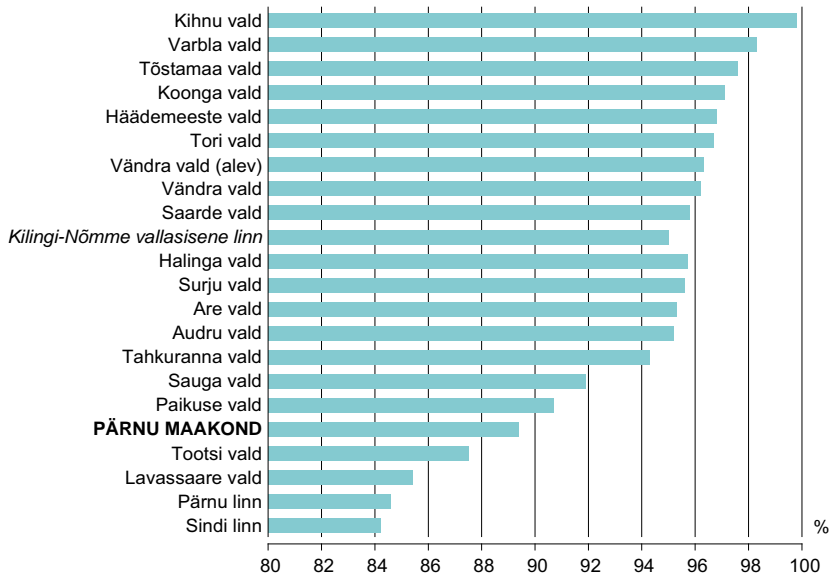
Joonis IX-10. Pärnu maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukohta järgi, 31.12.2011

Põlisus

Pärnumaa elanikest kuulub põlisrahvastiku hulka 89%, kõigil neil inimestel on vähemalt üks vanem ja üks vanavanem sündinud Eestis (joonis IX-11). Põlisrahvastiku osatähtsuse poolest on Pärnumaa Eesti maakondade järjestuses võrdlemisi keskmine. Alla 90% on põliselanikke vaid kahes Pärnumaa linnas ja kahes alevis, millel oli nõukogude ajal selgelt tööstuslik suunitlus.

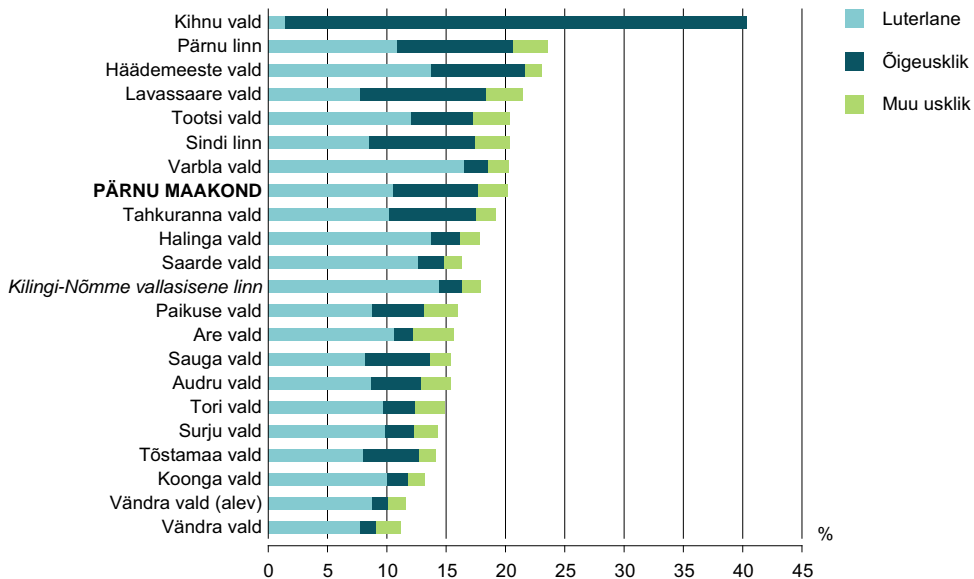
Joonis IX-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Pärnu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Pärnumaa elanikkond, kus viiendik rahvastikust tunnetab seotust mingi usuga, on Eestis usklikkuse seisukohast võrdlemisi keskmine. Kümnendik Pärnumaa elanikest peab ennast luterlasteks, 7% on õigeusklikud. Pärnumaal (nagu mõnel pool mujalgi Eestis) on ka õigeusklikke eestlasi, nii on suuremas osas õigeusklik Pärnumaa kõige usklikum piirkond – Kihnu vald, kus elavad üksnes eestlased (joonis IX-12).

Joonis IX-12. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

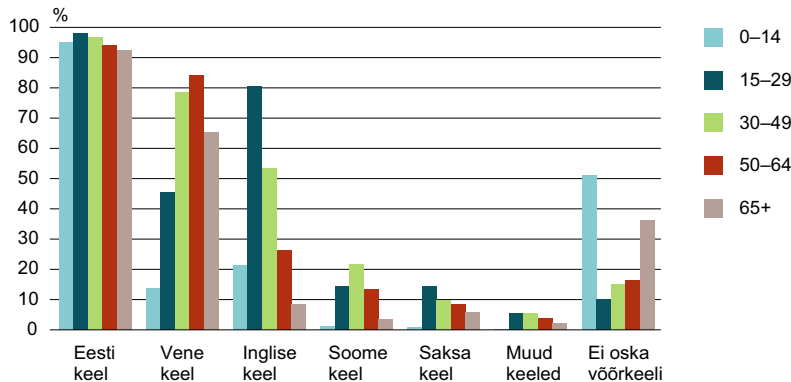

Võõrkeelte ja murrete oskus

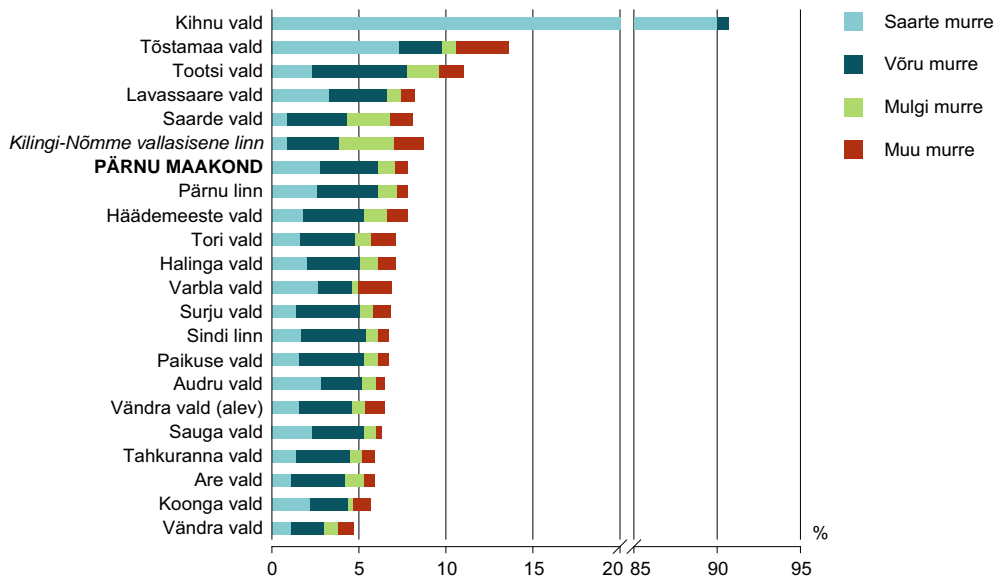
Keelteoskuse poolest on Pärnumaa maakondade järjestuses üsna tipus, kolmandal kohal Harju- ja Tartumaa järel. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on Pärnumaal alla veerandi. Eesti keelt oskab üle 90% elanikest igas vanuserühmas (joonis IX-13). Niihästi vene kui ka inglise keele oskajate hulk on tööealiste hulgas suur, vähem osatakse soome ja saksa keelt.

Murdekeelt oskab 8% Pärnumaa elanikest, selle poolest on maakond üsna keskmine. 3% Pärnumaa elanikest räägib saarte murret (täpsemalt enamasti Kihnu murrakut, mida tunneb 90% kihnlastest), 3% oskab Võru murret, mida tuntakse kõikjal Eestis, ja ligemale 1% tunneb Mulgi murret (joonis IX-14). Väljaspool Kihnut elavad Pärnumaa elanikud tunnevad murdeid vähe.

Joonis IX-13. Pärnu maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis IX-14. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

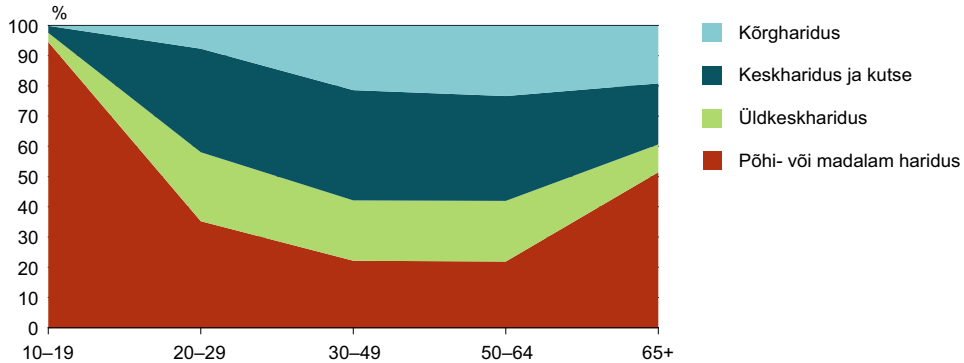
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

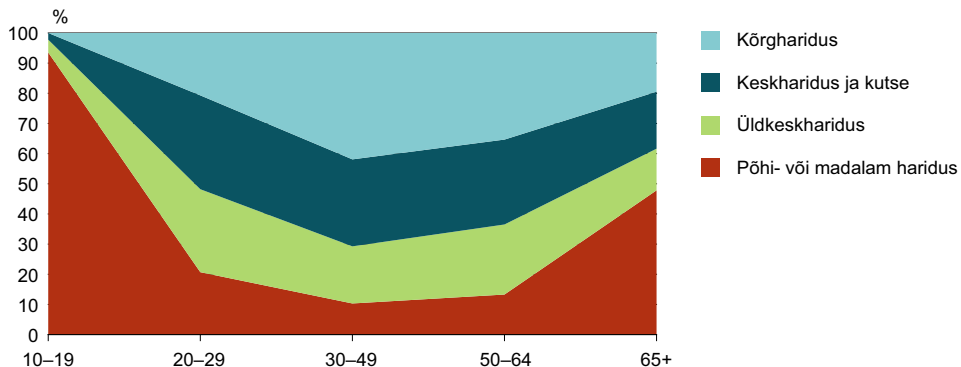
Meeste ja naiste haridustaseme erinevus on siingi üsna suur. 30–49-aastaste naiste hulgas on kõrgharitud üle 40%, samas eas meeste hulgas aga poole vähem (joonised IX-15 ja IX-16). Kõrgharitud mehi on kõige rohkem 50–64-aastaste hulgas (19%), kuid selleski vanuserühmas on kõrgharitud naised rohkem. Meeste hulgas on rohkem keskhariduse ja kutsega, kuid veelgi enam ainult põhi- või madalama haridusega inimesi.

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Pärnumaa elanikest on kõrgharidusega märksa vähem (22%) kui riigis keskmiselt (30%). Maakondade pingereas on Pärnumaa Tartu-, Harju- ja Ida-Virumaa järel siiski neljandal kohal. Keskhariiduse ja kutsega inimeste osatähtsus on Pärnumaal riigi keskmisest veidi suurem, keskmisega võrreldes on aga palju rohkem vaid põhi- või veel madalama haridusega piirdunud inimesi. Ootuspäraselt on kõrgharitud osatähtsuse poolest esirinnas Pärnu linna ja selle lähivaldade elanikud (joonis IX-17). Haridustase on üsna madal alevites, kuid ka Kihnus. Väga suuri maakonnasiseseid haridustaseme erinevusi Pärnumaal ei ole.

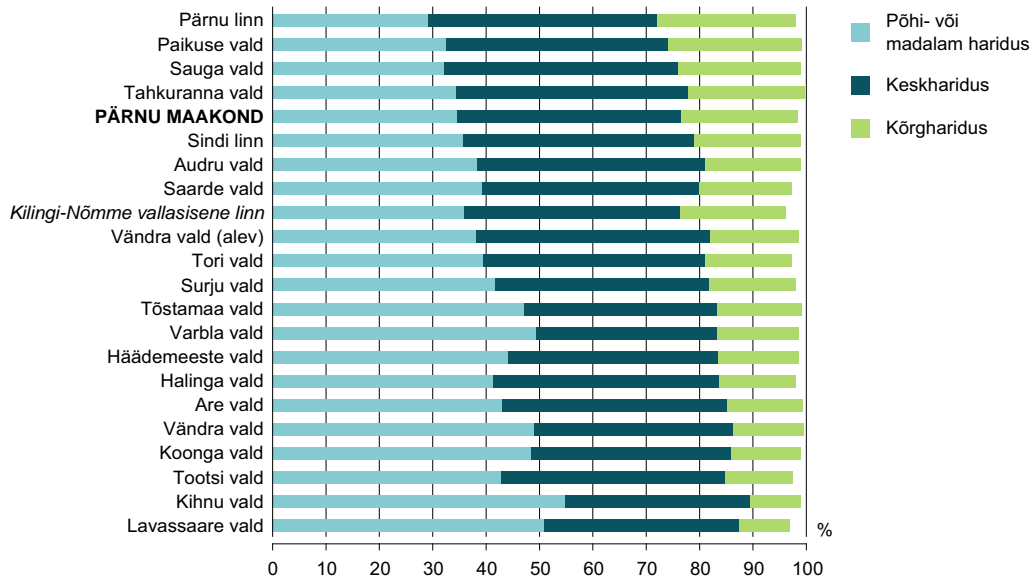
Joonis IX-15. Pärnu maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis IX-16. Pärnu maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

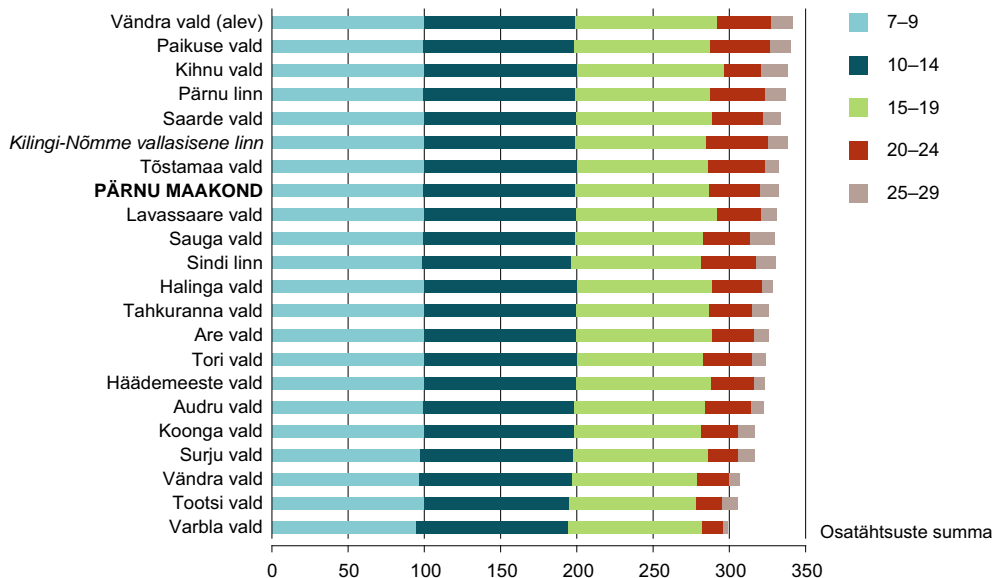
Joonis IX-17. Vähemalt kümneaastased Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

Inimeste õppimisaktiivsuse poolest on Pärnumaa üpris tagasihoidlik. Kuigi siin õpib enamik (90–99%) kuni 19-aastaseid noori, väheneb õpiaktiivsus 20–24-aastastel kolmandikuni ja 25–29-aastastel koguni kaheksandikuni vanuserühmast (joonis IX-18).

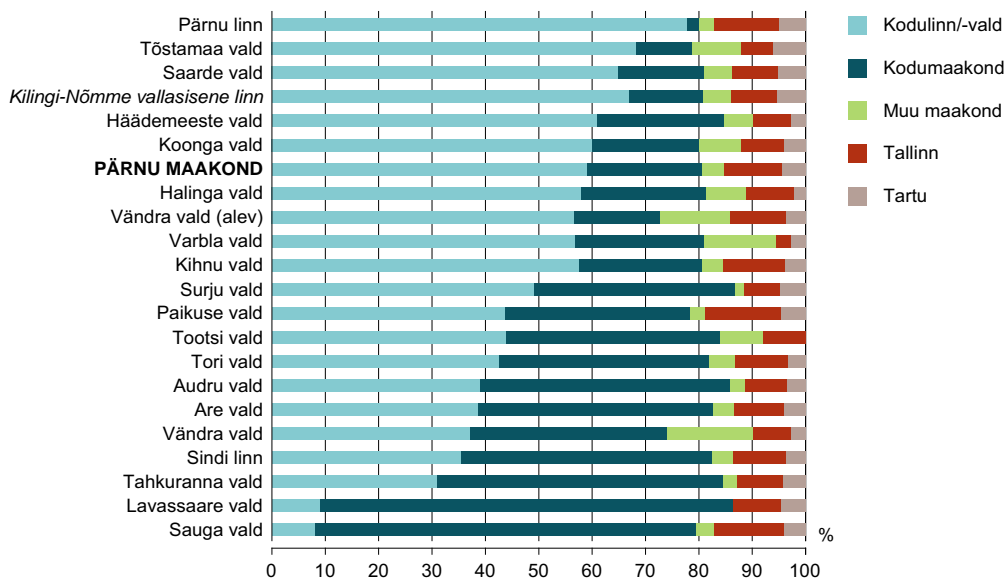
Joonis IX-18. Õppivate noorte osatähtsus Pärnu maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Kodulinnas või -vallas õpib 60% ja kodumaakonnas 80% Pärnumaa noortest. Seega on kodumaakonnas õppijaid Pärnumaal suhteliselt palju (joonis IX-19). Pisut üle 10% Pärnumaa noortest õpib Tallinnas, 4% Tartus ja sama hulk mujal Eestis.

Õpirände maht on valdade kaupa väga erinev. Sauga vallas käivad koolis vähesed – Pärnu kõigi oma võimalustega on lähedal. Ka Lavassaare pisivallast käiakse koolis mujal. Pärnu linn on aga piirkonna hariduskeskus, seal saab omandada ka kõrgemat haridust.

Joonis IX-19. Õppivate noorte osatähtsus Pärnu maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Kuna Pärnumaa elanikkond on vanusjaotuse poolest võrdlemisi sarnane koguelanikkonnaga, siis võiks oletada, et ühesugused on ka tervisenäitajad. Selgubki, et Pärnumaal on terviseprobleemidega 30% elanikest, see vastab riigi keskmisele tasemele (tabel IX-2). Maakonnas on pilt siiski ebaühtlane: Pärnu lähivaldades Saugas, Paikusel ja Audrus, kus inimesed on nooremad, jõukamad ja haritumad, on terviseprobleeme keskmiselt vaid napilt veerandil elanikest. Kõige rohkem elanikke – 45% – kannatab terviseprobleemide all Tootsi vallas, siin on neid parajasti kaks korda rohkem kui Saugas.

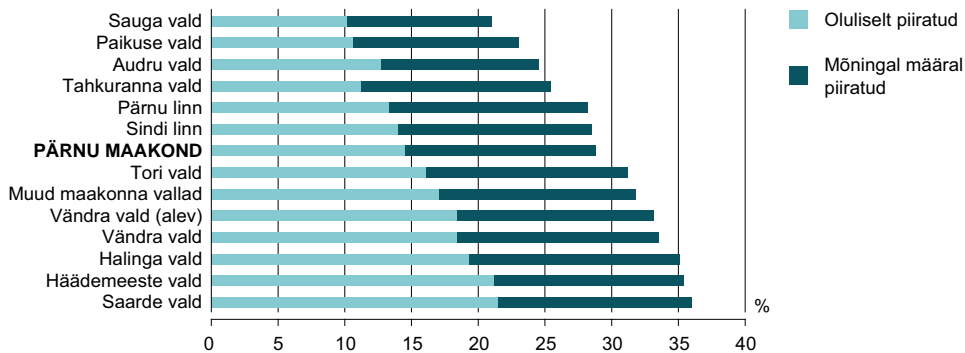
Tabel IX-20. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Pärnu maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
PÄRNU MAAKOND	30,5	6,3	12,2	21,0	43,4	65,9
Pärnu linn	30,1	6,2	12,3	20,3	41,3	64,7
Sindi linn	29,7	8,0	13,6	20,7	41,3	62,5
Are vald	29,6	9,9	11,9	21,8	46,7	64,3
Audru vald	26,2	5,2	11,0	19,8	40,7	60,5
Halinga vald	37,1	8,6	15,3	23,9	50,4	69,5
Häädemeeste vald	37,1	7,2	12,5	24,2	50,4	77,2
Kihnu vald	38,8	4,2	7,2	25,4	61,2	84,0
Koonga vald	33,3	7,4	9,6	26,4	43,8	65,6
Lavassaare vald	32,0	4,3	11,4	19,0	54,2	64,1
Paikuse vald	24,1	5,1	10,9	17,5	40,4	68,0
Saarde vald	37,8	6,2	12,7	25,9	51,0	69,8
<i>Kilingi-Nõmme vallasine linn</i>	36,9	5,5	12,1	22,6	45,2	68,2
Sauga vald	22,7	6,4	9,5	17,4	41,4	62,9
Surju vald	27,6	6,5	9,9	19,9	41,7	72,6
Tahkuranna vald	26,5	3,4	9,0	21,5	43,8	61,0
Tootsi vald	45,2	8,5	9,9	25,6	55,6	75,0
Tori vald	32,7	5,3	15,7	27,1	43,5	67,3
Tõstamaa vald	29,4	3,5	14,5	17,7	39,0	57,6
Varbla vald	35,7	2,8	12,0	19,5	52,2	67,3
Vändra vald	34,2	8,2	13,2	25,3	49,0	69,3
Vändra vald (alev)	34,6	8,5	13,0	24,7	43,2	71,7

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Pärnumaa elanikest on igapäevaelu piiratud 29%-l, mis ületab protsendi võrra Eesti keskmist taset (28%). Selle näitaja poolest on Pärnumaa maakondade pingereas võrdlemisi keskel, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (15%) on Pärnumaal sajandiku võrra riigi keskmisest suurem (14%). Alljärgneval joonisel IX-20 ei ole andmekaitsetel kaalutlustel kõigi Pärnumaa linnade ja valdade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Tervisest tingitud piirangute sagedus suureneb seda enam, mida kaugemale ääremaade poole vaadata, kusjuures parimas seisus on linnalähedased vallad, kuhu on enamasti elama asunud nooremad, jõukamad ja haritumad pered.

Joonis IX-20. Pärnu maakonna elanikud igapäevaeluiga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

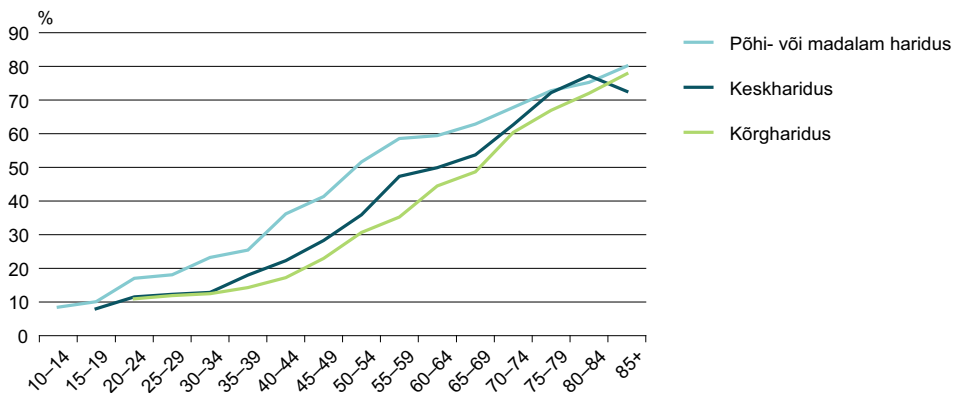

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Pärnumaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis vanuserühmades on kõrgharitudel vähemalt poolteist korda vähem tervisprobleeme kui põhi- või madalama haridusega piirdunudel, enim – üle kahe korra – erineb tervisprobleemide sagedus 30–44-aastaste inimeste puhul (joonis IX-21). Keskharidusega inimestel esineb tervisprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega piirdunudel. Oletatavasti põhjustab tervisprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid ilmselt on mõningatel inimestel kehvem tervis takistanud haridust omandada.

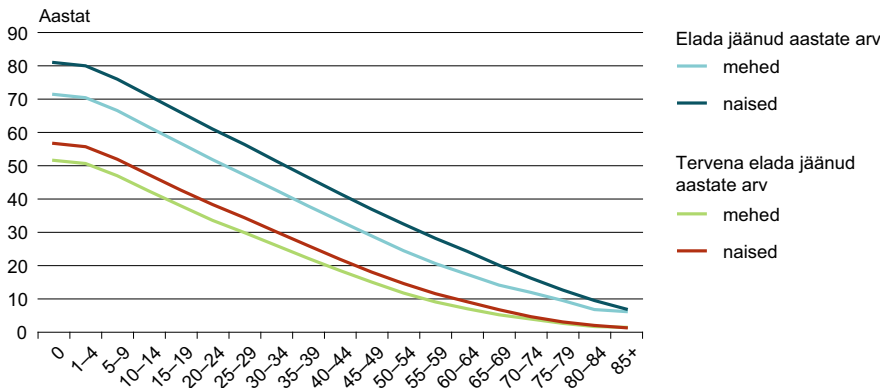
Joonis XII-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Pärnu maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Pärnumaal elavatel meestel ja naistel on niihästi haigusvaba eluiga (52 ja 57 aastat) kui ka oodatav eluiga sünnimomendil (71 ja 81 aastat) üsna täpselt võrdsed vastavate Eesti keskmiste näitajatega (joonis IX-22).

Joonis IX-22. Pärnu maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

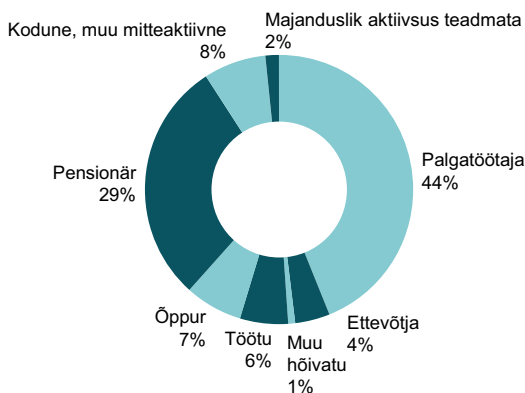
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Pärnumaa kuulub Lääne-Eesti majanduspiirkonda, mis on mõnevõrra edukam Kagu-Eestist. Ajalooliselt on Pärnumaa ja eriti Pärnu linn olnud Lääne-Eesti keskus, kuid viimasel ajal on Pärnu tähtsus veidi vähenenud ja Eesti on pigem kujunemas kahe keskusega – Tallinn ja Tartu – majandussüsteemiks.

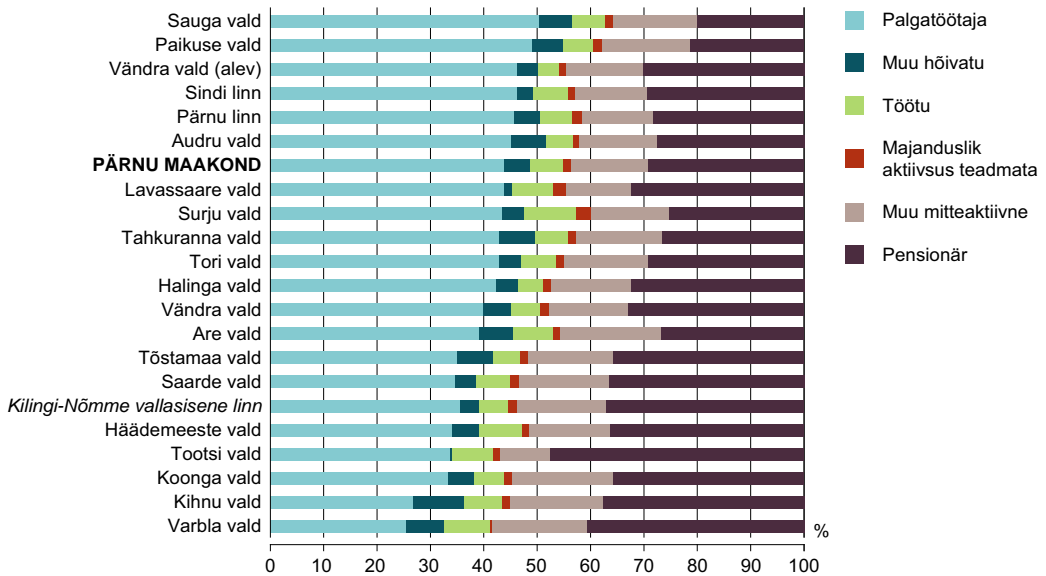
Tööealiste elanike sotsiaalne koosseis erineb Pärnumaal veidi Eesti keskmisest: siin on palgatöötajate osatähtsus 3% võrra väiksem ja pensionäride osatähtsus 3% võrra suurem kui riigis keskmiselt (joonis IX-23). Õppureid on Pärnumaal keskmisest pisut vähem, samuti on vähem töötuid, keskmisest natuke enam on ettevõtjaid (sh talunikke).

Elanikkonna sotsiaalne struktuur ei ole kogu Pärnumaal ühesugune. Keskuselähedastes Paikuse ja Sauga vallas on üle 40% elanikest palgasaajad, Varblas ja Kihnus jääb nende osatähtsus alla veerandi, kuid see-eest on keskmisest rohkem ettevõtjaid (joonis IX-24). Pensionäride osatähtsus on suurim Tootsi vallas – seal on neid 44%. Leibkonnaliikmete toetusest elab aga kõige rohkem inimesi neis valdades, kus on ka palgasaajaid enim – Saugal ja Paikusel. Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Maakondade pingereas, mis on koostatud palgasaajate osatähtsuse järgi, on Pärnumaa enam-vähem keskel (joonis IX-25).

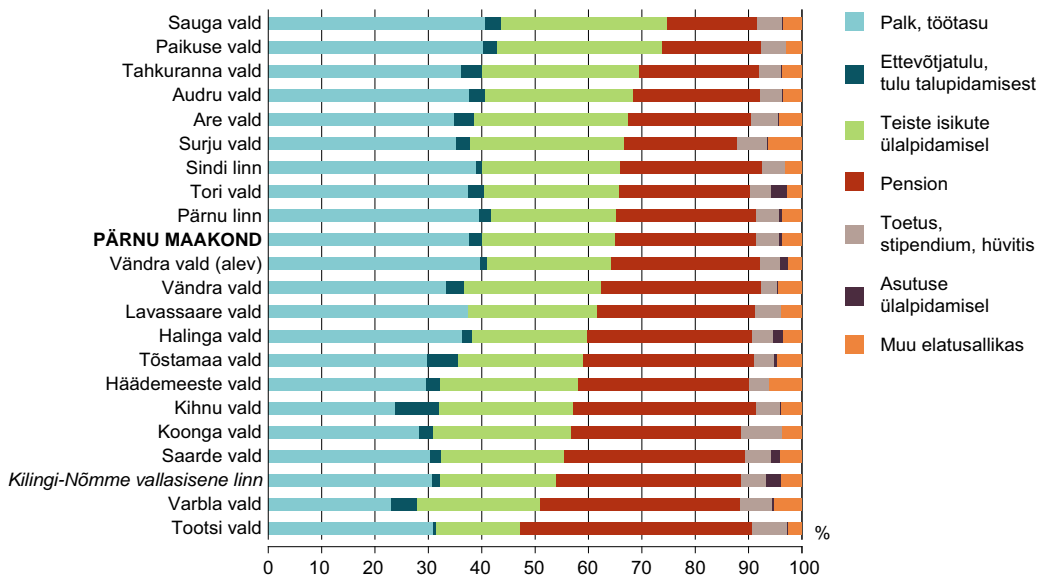
Joonis IX-23. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

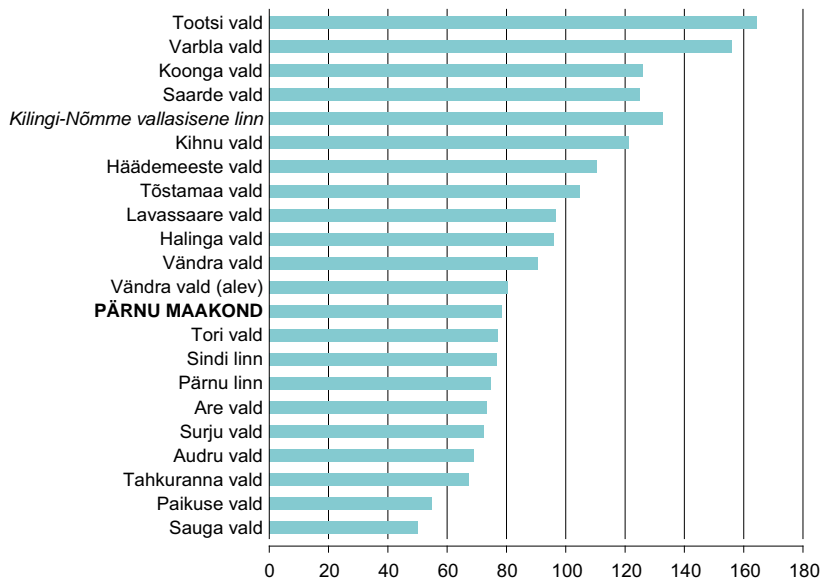
Joonis IX-24. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

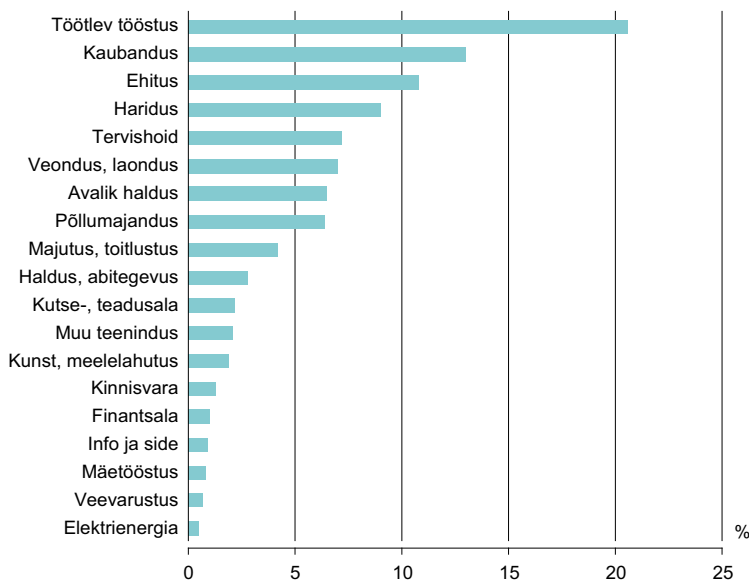
Joonis IX-25. Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vaherkorda iseloomustab toetussuhe. Pärnumaa on ka toetussuhte (78) järgi maakondade pingereas keskel, kuid valdade vahel on üsna suured erinevused. Sauga vallas on toetussuhe 50, mis tähendab tulusaajate kahekordset hulka võrreldes toetusesaajatega (joonis IX-26). Kilingi-Nõmme linnas ja seitsmes vallas on toetussuhe aga üle 100 ehk toetusesaajaid on tulusaajatest rohkem. Kõige probleemsem on olukord Tootsi ja Varbla vallas, kus toetussuhe on üle 150.

Joonis IX-26. Toetussuhe Pärnu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus ja suurim on selles hõivatute osatähtsus ka Pärnumaal. Tööstuses on siin hõivatud üle viiendiku töötajast (joonis IX-27). Teisel kohal on kaubandus, ka see on üsna traditsiooniline. Keskmisest tasemest veidi suurema hõivatute osatähtsusega on kolmandale kohale tõusnud ehitus. Viies kohale tõusnud ja keskmisest tasemest mõnevõrra suurema hõivatute osatähtsusega tervishoid iseloomustab Pärnut kui kuurortlinna.

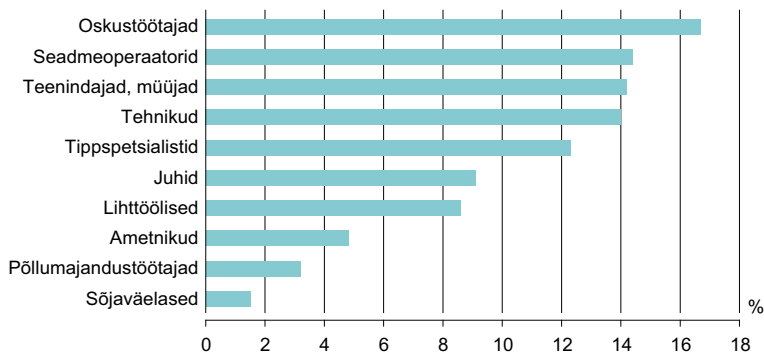
Joonis IX-27. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Põllumajanduses hõivatud on küll keskmisest tasemest suurema esindatusega, kuid see valdkond jääb tegevusalade hulgas siiski kaheksandaks. Majutus ja toitlustus on küll riigi keskmisest pisut eespool, aga mitte sedavõrd, kui suvepealinna staatus eeldaks.

Ametiala

Ametialade jaotus sarnaneb Pärnumaal maakondade keskmisega, kuid nagu enamiku maakondade puhul, on siingi riigi keskmisest tasemest suurem oskustöötajate ja seadmeoperaatorite osatähtsus, sest riigi pingerea ülemises otsas olevad tipp- ja kesktaseme spetsialistid on enamasti koondunud Harju- ja Tartumaale (joonis IX-28). Pärnumaal on arvukuse poolest esikohal oskustöötajad (17%) ja seadmeoperaatorid (14%). Järgnevad teenindajad ja müüjad (14%). Keskmisest tasemest vähem on Pärnumaal tippspetsialiste, tehnikuid ja juhte.

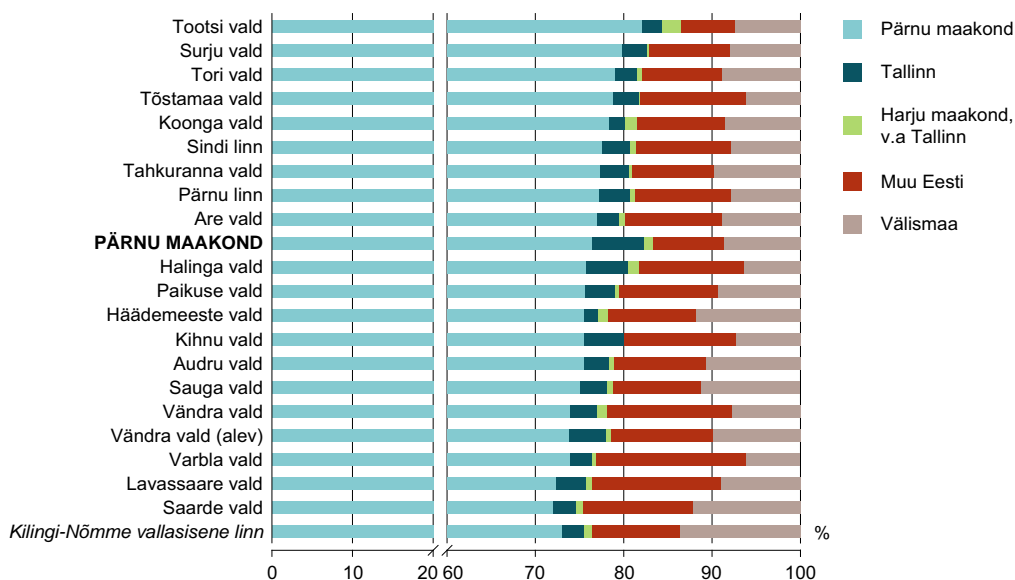
Joonis IX-28. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

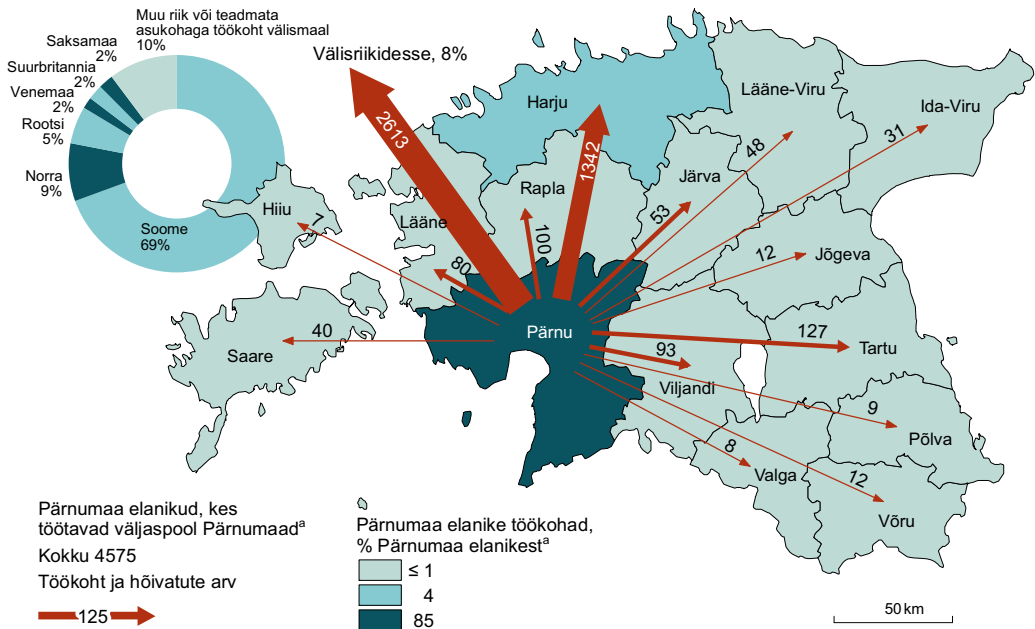
Tööränne

Pärnumaa hõivatutest töötab kodumaakonnas 77%, mis on maakondade võrdluses üle keskmise tulemus (joonis IX-29). Teistes Eesti piirkondades käiakse Pärnumaalt tööil võrdlemisi vähe, kuid välismaal töötajate osatähtsus on teiste maakondadega võrreldes suur (8%) (kaart IX-3).

Joonis IX-29. Pärnu maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart IX-3. Vähemalt 15-aastaste Pärnu maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

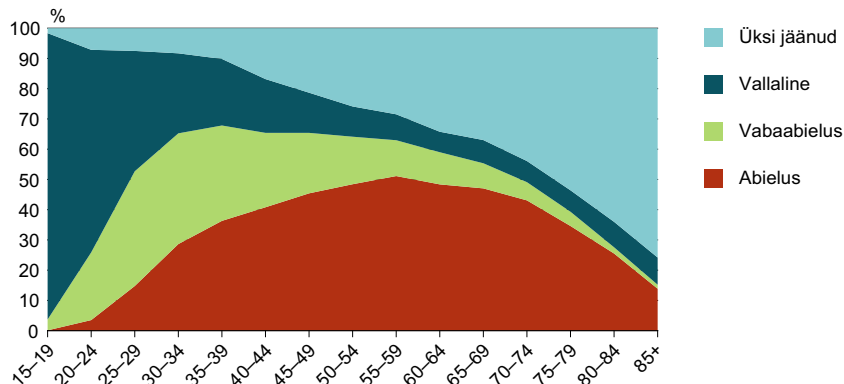

PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

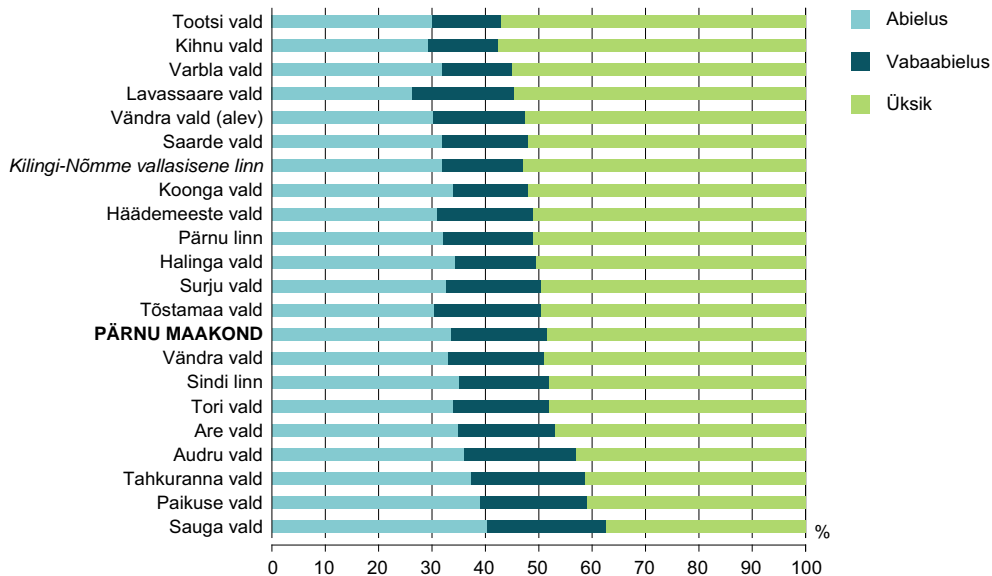
Pärnumaa elanike perekonnasuhted on üsna samasugused kui mujal Eestis. Üle poole (51%) vähemalt 15-aastastest Pärnumaa elanikest elab koos abikaasa või partneriga, kusjuures üle kolmandiku neist (18% kogu maakonna elanikest) – enamasti nooremad – on vabaabielus ja kaks kolmandikku (34% kogu maakonna elanikest) – enamasti vanemad – on abielus (joonis IX-30). Vabaabieliu on Pärnumaal levinuim suhteliselt noorte, 25–29-aastaste hulgas, neist elab 38% koos partneriga, kes ei ole abikaasa. Abielus inimesi on kõige rohkem (51%) 55–59-aastaste vanuserühmas. Kõigist 30–50-aastastest inimestest elab üle 65% koos abikaasa või partneriga.

Joonis IX-30. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Pärnumaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (40% ja 39%) Sauga ja Paikuse vallas, neis on ka vabaabielus inimesi võrdlemisi palju (üle 20%), üksikuid on enim Tootsi ja Kihnu vallas (57%) (joonis IX-31).

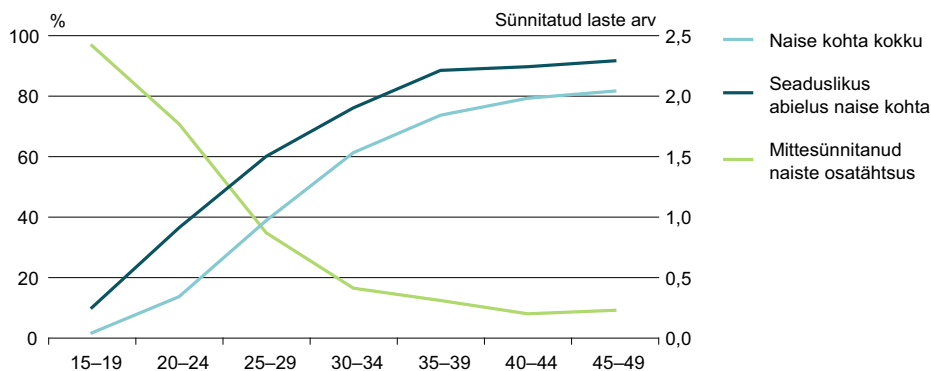
Joonis IX-31. Vähemalt 15-aastased Pärnu maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

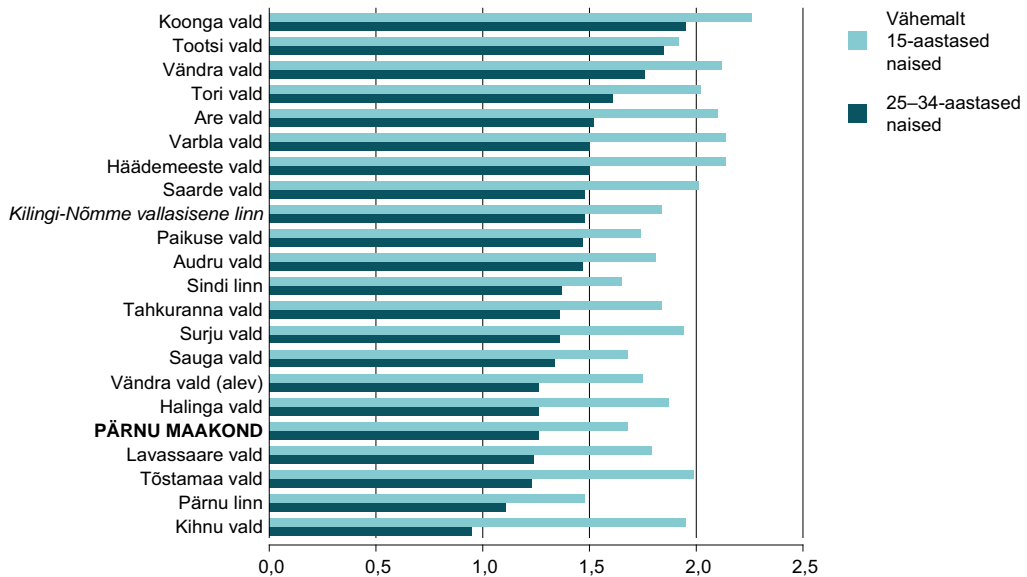
Sünnituskäitumine ja lapsed

Pärnumaal on sündimuse näitajad Eesti keskmisel tasemel. 25–34-aastastel Pärnumaa naistel on keskmiselt 1,26 last ja vähemalt 15-aastastel naistel 1,68 last (joonis IX-32). Keskmiselt veidi üle kahe lapse (2,04) on praegu vaid 45–49-aastastel naistel. Sünnitatud laste arv oleneb üsna palju elukohast: Pärnu ja Sindi linnas on naistel keskmiselt vaid 1,5 last, seevastu maalise iseloomuga ääremaadel paiknevates valdades (Koonga, Häädemeeste, Varbla) ületab sünnitatud laste arv naise kohta taastetaseme ja iga naise kohta on üle kahe lapse (joonis IX-33).

Joonis XII-32. Pärnu maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

JoonisIX-33. Pärnu maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünitatud laste arv, 31.12.2011

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

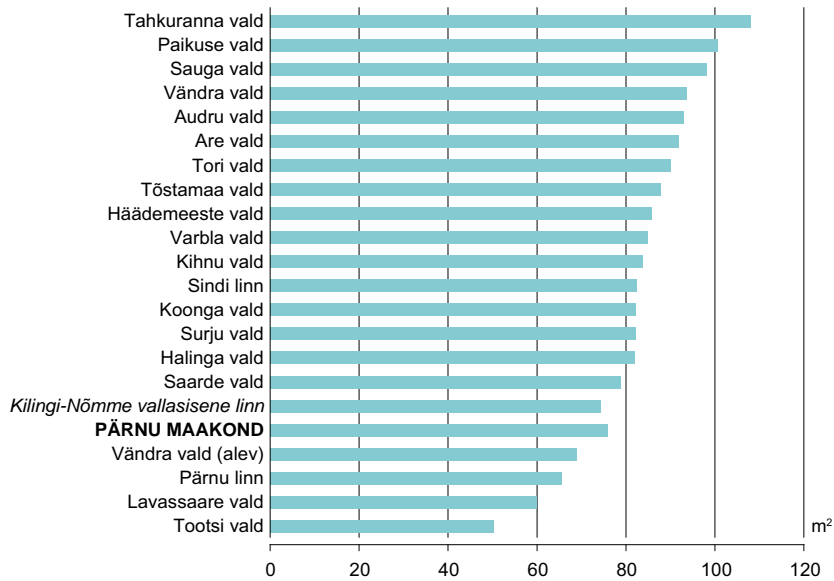
Pärnumaal asub 19 265 eluhoonet ja neis on 42 698 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt 2,2 eluruumi. Pärnumaal paikneb 8,9% kõigist Eesti eluhoonetest, 6,6% eluruumidest ja 7,2% kogu elamispinnast.

Pärnumaa eluruumid on keskmise suurusega, keskmine eluruumi suurus on siin 76 m², mis on Eesti keskmisest ligi 7 m² võrra suurem (joonis IX-34). Pärnumaa eluruumidest paikneb kortermajades 58%, selle poolest on Pärnumaa neljandal kohal Ida-Viru, Harju ja Tartu maakonna järel (joonis IX-35).

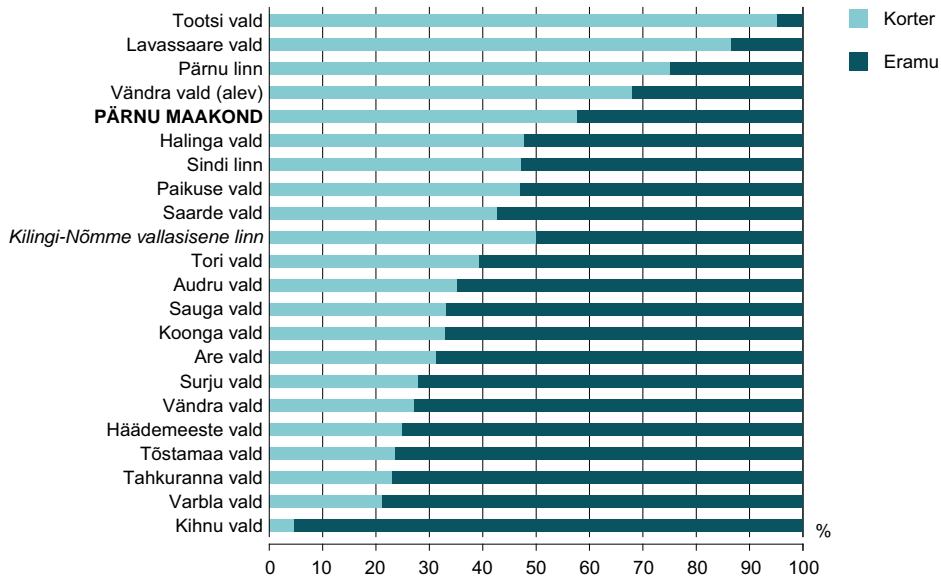
Kortereid on kõige rohkem Tootsi ja Lavassaare vallas; Pärnu linn, kus kolmveerand eluruumidest paikneb kortermajades, jääb maakonnas selle poolest kolmandale kohale. Neis paigus on eluruumide pindala kõige väiksem. Kõige väiksem on kortermajades paiknevate eluruumide suhtarv Kihnus, kuid ka Varblas, Tahkurannas, Tõstamaal ja Häädemeestes jääb korterite osatähtsus alla veerandi. Suurimad – ligemale 100 m² pindalaga – on eluruumid aga peale Tahkuranna veel Saugal ja Paikusel.

Eramuid ehitati Pärnumaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis (joonis IX-36). Kortermajade ehituse aktiivsus taastus möödunud sajandi 60. aastatel ja sellest ajast peale kahanes kuni sajandivahetuseni. Käimasoleval sajandil on ehitusaktiivsus märgatavalt tõusnud, kuid ei ole kortermajade puhul varasemale tasemele jõudnud. Eramuehituse intensiivsus on lähedal sõjajärgse aja tipptasemele.

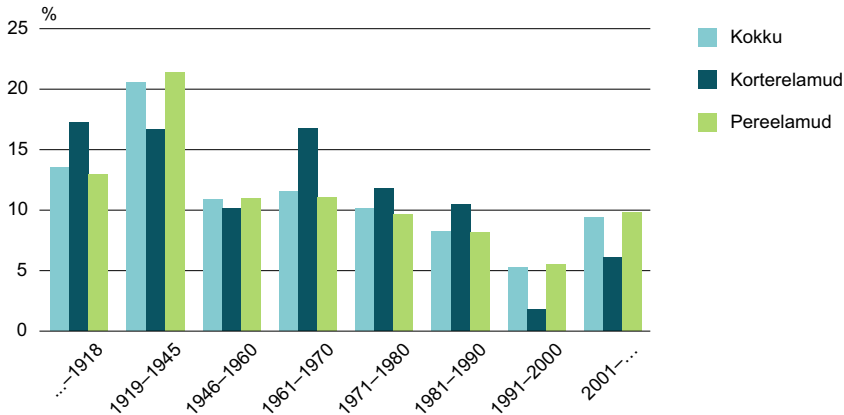
Joonis IX-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Pärnu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Joonis IX-35. Pärnu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

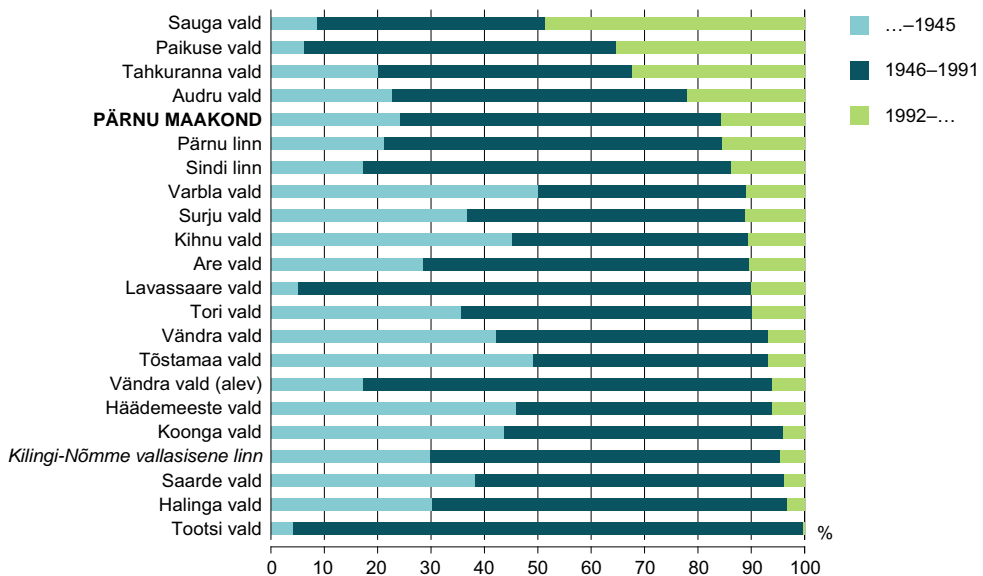

Joonis IX-36. Pärnu maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

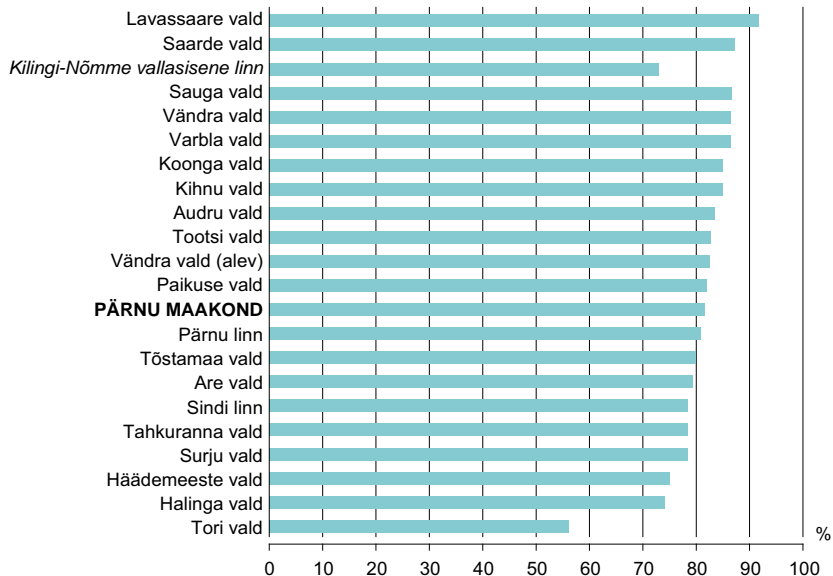
Pärast taasiseseisvumist on Pärnumaal ehitatud 15% kõigist eluruumidest ehk rohkem kui riigis keskmiselt (14%). Ligi veerand (24%) eluruumidest pärineb sõjaeelsest ajast (kogu riigis 18%) ja 60% on ehitatud nõukogude ajal (kogu riigis 67%). Ehitusaktiivsus on aga eri aegadel olnud kogu Pärnumaa ulatuses väga erinev. Viimasel ajal on kõige aktiivsemalt ehitatud Sauga vallas (48% eluruumidest on seal uued), järgneb Paikuse. Uusehitised puuduvad hoopiski Tootsi vallas, kus 94% eluruumidest ehitati nõukogude ajal, selle perioodi ehitusaktiivsuse poolest järgneb Lavassaare. Sõjaeelseid elurume on kõige rohkem alles Varbla vallas (50%), järgneb Tõstamaa (joonis IX-37).

Joonis IX-37. Pärnu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

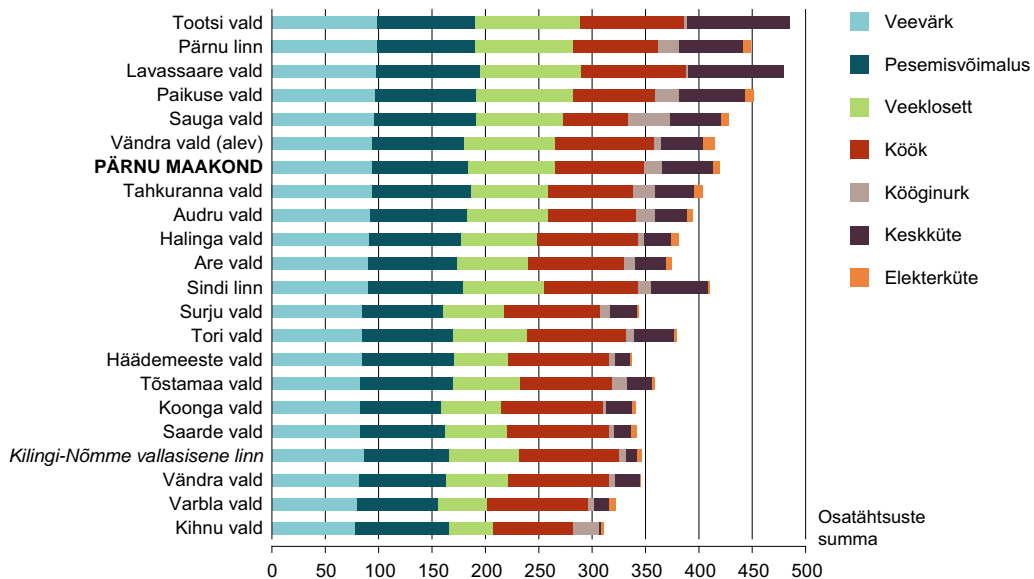
Asustatud on Pärnumaa eluruumidest 81,6%, mis on 4% võrra vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis IX-38). Siinsetes suvituspiirkondades on mõningaid hooajaliseks kasutamiseks reserveeritud elurume, kuid suur osa asustamata elurume on jäänud tühjaks pärast seniste elanike lahkumist.

Joonis IX-38. Pärnu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Pärnumaa Eesti maakondade pingereas neljandal kohal Ida-Viru, Harju ja Tartu maakonna järel. Siiski on kõik näitajad riigi keskmisest kehvemad. Veevärgiga on siin 94% ja veeklosetiga 83% eluruumidest, kuid pesemisvõimalusega (arvestades ka sauna) 90%. Kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 88% ja 93%. Köök või kööginurk on pea igas Pärnumaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates) ja keskküttega on 48% eluruumidest. Valdade vahel on küll märgatavad erinevused, kuid isegi kõige tagasihoidlikuma tehnovarustusega Kihnu vallas on veevärk ligi 80%-l eluruumidest ja veeklosetit ligi pooltes eluruumides. Veevärgi puudumisel tagab pesemisvõimalused saun (joonis IX-39).

Joonis IX-39. Pärnu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Pärnumaa on pindala poolest Eesti suurim maakond. Pärnumaa paikneb Edela-Eestis Pärnu jõe suudmealal ja on ajalooliselt olnud Lääne-Eesti keskus. Pärnumaa elanikkond koosneb 89% ulatuses eestlastest, kes kuuluvad põlisrahvastiku hulka ja kelle emakeel on eesti keel. 96% Pärnumaa elanikest on Eesti kodanikud ja 93% Eestis sündinud. Soo- ja vanusjaotuse poolest on Pärnumaa elanikkond Eesti keskmisele tasemele võrdlemisi lähedal. Siinsed elanikud on võrdlemisi truu oma kodukohale: 70% Pärnumaal sündinud Eesti elanikest elab samas maakonnas praegugi.

Elanike haridustaseme poolest (arvestades kõrgema haridusega inimeste osatähtsust – 22%) on Pärnumaa maakondade järjestuses paremate hulgas (neljas), kuigi kõrgharidusega inimesi on riigi keskmisest tasemest (30%) vähem. Meeste ja naiste haridustase erineb märgatavalt nagu enamikus maakondades – kõrgharidusega mehi on keskmiselt poole vähem kui sama haridustasemega naisi.

Pärnumaa elanike võõrkeelte oskus on hea (maakondade võrdluses kolmas), kuid murdekeeli tunneb siin vaid 8% eesti keelt kõnelevatest elanikest. Selles on esirinnas on kihnlased, kellest Kihnu murrakut valdab 90%. Mandri-Pärnumaal tuntakse murretest kõige enam Võru murret, sellele järgneb saarte murre. Kihnu saar eristub teiste valdade hulgas ka elanike usueelistuse poolest: üldiselt üsna usuleigel, ent pigem luterlusele orienteeritud Pärnumaal on Kihnus teistest valdadest märksa suurem usklike, sh just õigeusklike osatähtsus.

Kõik tervisenäitajad, samuti oodatav ja haigusvaba eluiga, on Pärnumaa elanikel väga sarnased riigi keskmiste näitajatega. Ka selles maakonnas ilmneb hariduse ja tervise tugev vastastikmõju, seda eriti tööealiste (30–59-aastaste) inimeste puhul.

Pärnumaa elanike hulgas on riigi keskmisest 3% võrra rohkem pensionäre ja 3% võrra vähem palgatöötajaid. See ilmneb ka toetussuhtes, mis on riigi keskmisest natuke halvem: 78 riigi keskmise 70 asemel, kuigi maakondade pingereas on Pärnumaa pigem keskmisest veidi paremal positsioonil.

Tegevusvaldkondadest on Pärnumaal esikohal töötlev tööstus, riigi keskmise järjestusega võrreldes on eespool ehitus ja tervishoid, samuti on eespool põllumajandus, kuid selle puhul on hõivatute osatähtsus märksa väiksem kui Jõgeva-, Järva- või Põlvamaal.

Ametialadest on Pärnumaal nagu enamikus teisteski maakondades (peale Harju- ja Tartumaa) arvulises ülekaalus oskustöötajad ja operaatorid, väiksem on tippspetsialistide ja tehnikute osatähtsus. Pärnumaa inimesed ei kipu eriti tööle Eesti teistesse maakondadesse, kuid ligi 9% hõivatutest käib tööl välismaal.

Pere- ja sündimusnäitajad on Pärnumaal taas Eesti keskmise lähedal, kusjuures sünnitusaktiivsus on maa- ja linnaelanike puhul väga erinev.

Pärnumaal elab üle poole inimestest korterites, mis on ehitatud nõukogude ajal. Maa-asulates on arvestatav hulk ka sõjaeelsest ajast pärinevaid talumaju, Pärnu lähivaldadesse on aga ehitatud märkimisväärne hulk uuselamuid. Tehnovarustuse tase on suures osas Pärnumaast küllalt hea. Veevärgiga on varustatud peaaegu 90% eluruumidest, sama suur on pesemisvõimalusega eluruumide osatähtsus. Asustamata on iga seitsmes Pärnumaa eluruum, kuid muist nende hulgast võivad olla ka vaid hooajalikseks kasutuseks reserveeritud.

X RAPLAMAA

RAPLAMAAST ÜLDISELT

Rapla maakond asub Põhja- ja Kesk-Eestis. Raplamaa ei kuulu Eesti põliismaakondade hulka, seda ei olnud ka sõjaeelses Eestis. Raplamaal ei ole ühtegi välispiiri ja see hõlmab varasema Harjumaa lõunaosa, Läänemaa idapoolsed vallad, Järvamaa Kärü piirkonna ning Pärnumaa põhjanurgast Lelle ümbruse. 1950. aastal moodustati Rapla rajoon, mis sai suuri alasid juurde 1959. aastal Vändra ja 1962. aastal Märjamaa rajoonist. 1990. aastal nimetati Rapla rajoon Rapla maakonnaks. Raplamaa naabrid on Läänemaa, Harjumaa, Järvamaa ja Pärnumaa.

Rapla maakond on üpris madal, siin leidub võrdlemisi palju soid (sellele viitab ka Märjamaa nimi) ja metsi. Esineb karstinähtusi.

Raplamaa on pindala poolest Eesti keskmise suurusega maakond, hõlmates 2980 km² ehk 6,9% Eestimaa pinnast. Raplamaal elab 34 914 elanikku (2,7% Eesti rahvastikust). Asustustihedus on Raplamaal 11,7 inimest km²-l, see on üks hõredamini asustatud maakondi (Hiiumaa, Läänemaa ja Saare maakonna ees).

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Raplamaal üks omavalitsuslik linn ja 13 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kümme valda (tabel X-1; kaart X-1). Raplamaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, 13 alevikku ja 267 küla.

Raplamaal ei ole ühtegi iseseisvat linna, selle maakonna keskus on Rapla vallasisene linn, mille olid linnaõigused aastail 1993–2002 kuni ühinemiseni seda ümbritseva vallaga. Vanimad kirjalikud andmed Rapla kohta pärinevad 1241. aasta Taani hindamisraamatust, kus nimetatakse Rapala küla. Raplasse ehitati juba 13. sajandil kirik, nii kujunes see paik kohalikuks keskuseks. Eelmise sajandi algul ehitati Raplasse uus, kahe torniga kirik. Raplast sai alev 1945. aastal. Rapla arengule aitas kaasa seda läbiv raudtee.

Peale Rapla vallasisese linna on Raplamaal veel kolm alevit. Järvakandis (esmamainimine 16. sajandil) asutati 19. sajandi lõpul klaasikoda, millest kujunes Eesti klaasitööstuse keskus. Klaasi toodetakse Järvakandis praegugi. Aleviks sai Järvakandi 1945. aastal.

Kohila küla mainiti esimest korda saksakeelsetes allikates 1241. aastal. 19. sajandi lõpuaastail rajati Kohilasse (tolleaegse nimetusega Kapa-Kohila) puupapivabrik, mis aastal 1907 muudeti paberivabrikuks. Ka Kohila arengut toetas raudtee ja aleviõigused sai Kohila samuti 1945. aastal. Kolmandana sai samal aastal aleviõigused Märjamaa.

Arvestades üksnes iseseisvaid linnu, polekski Raplamaal linnaelanikke, kui aga võtta arvesse vallasiseseid linnu, on linnaelanike osatähtsus 14,9%. Kui lugeda linnaliste asulate hulka ka alevid (nii on Eestis traditsiooniliselt tehtud), siis on linnaliste asulate elanike osatähtsus Raplamaal 36,2%.

RAHVASTIKU PAIKNEMINE

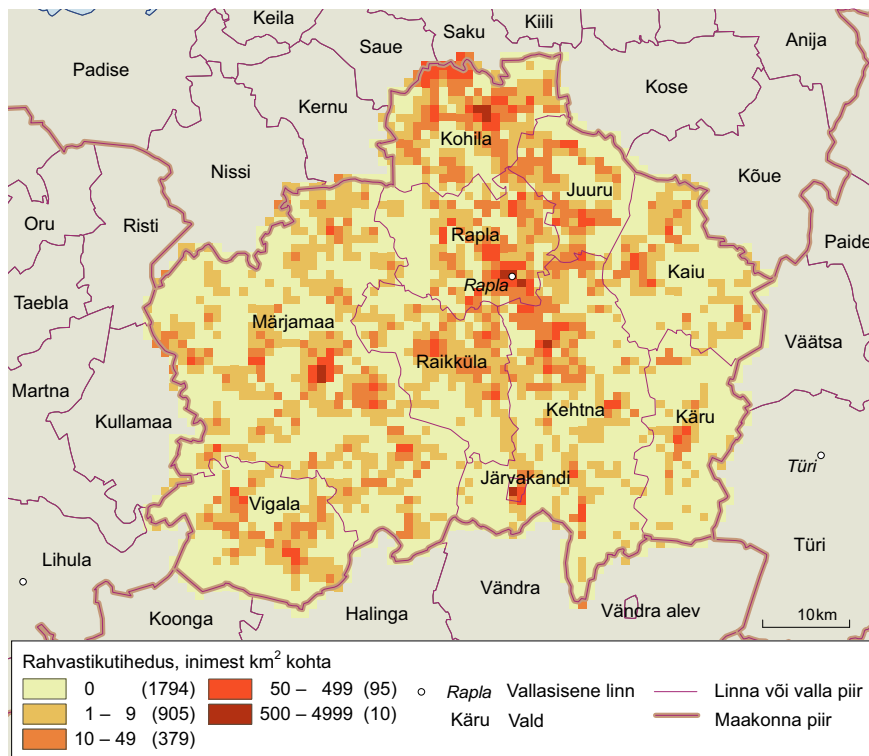
Viimase tosina aasta jooksul on Raplamaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tõttu kaotanud 7,1% elanikkonnast (joonis X-1, kaart X-2). Selle näitaja poolest on Raplamaa Eesti maakondade järjestuses paremuselt kolmandal kohal Harju- ja Tartumaa järel.

Et hinnata valdade ja linnade elanikkonna dünaamikat, on tarvis arvestada ka maakonna administratiivseid muudatusi. Rapla maakonnas ühinesid kahe viimase rahvaloenduse vahelisel perioodil esiteks Rapla linn ja vald, teiseks Märjamaa alev, Loodna vald ja Märjamaa vald ning kolmandaks Kohila alev ja vald.

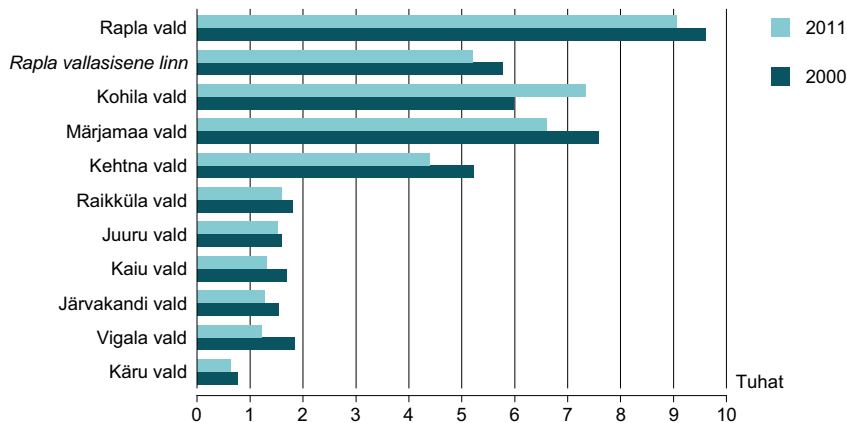
Tabel X-1. Rapla maakonna valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
RAPLA MAAKOND	34 914	2 979,71	11,7
Juuru vald	1 511	152,40	9,9
Järvakandi vald	1 273	4,83	263,6
Kaiu vald	1 307	261,06	5,0
Kehtna vald	4 394	507,30	8,7
Kohila vald	7 331	230,20	31,8
Käru vald	632	214,91	2,9
Märjamaa vald	6 603	871,62	7,6
Raikküla vald	1 588	224,20	7,1
Rapla vald	9 051	243,37	37,2
<i>Rapla vallasisene linn</i>	5 202	4,64	1 121,1
Vigala vald	1 224	269,81	4,5

Kaart X-1. Rapla maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

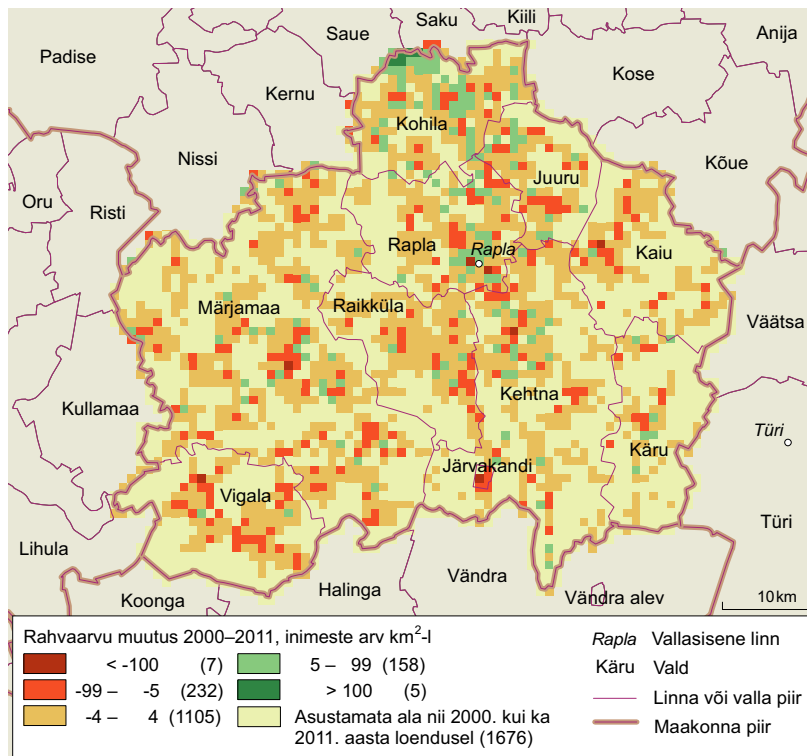

Joonis X-1. Rapla maakonna valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart X-2. Rapla maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

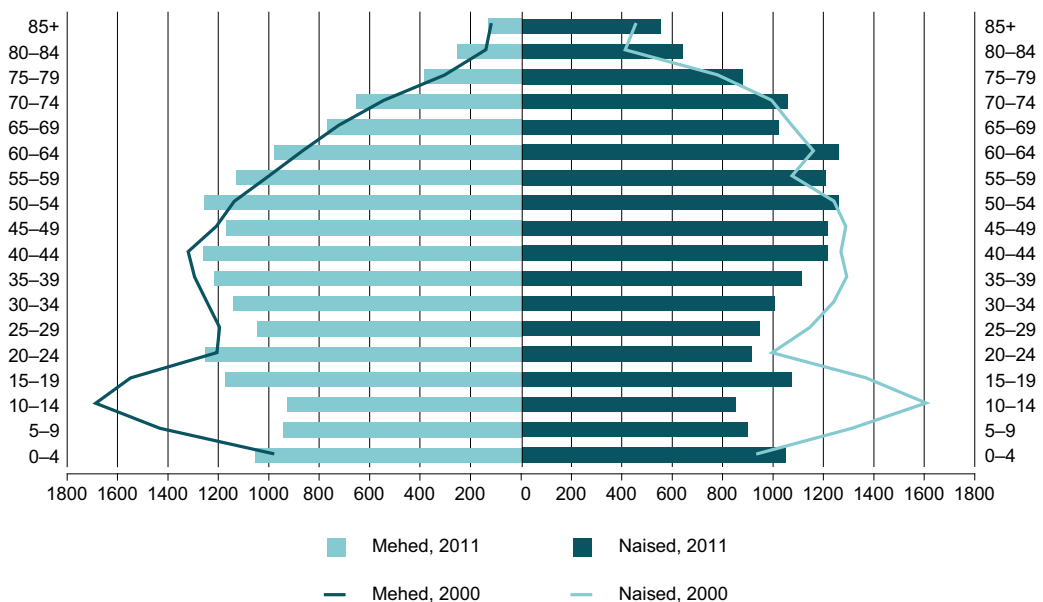
Raplamaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on küllaltki tavapärase kujuga (kuigi võrdlemisi erinev püramiidist). Erinevus eakama (50–74-aastaste) ja noorema (20–44-aastaste) põlvkonna arvukuse vahel on üsna väike, noorim vanuserühm on märksa arvukam kahest eelnevast, kuid ilmselge on noorte, 20–39-aastaste naiste puudujääk (joonis X-2).

Raplamaa elanikkonna keskmine vanus on 40,8 aastat, see on täpselt Eesti keskmine (joonis X-3). Mediaanivanus 41 aastat on aasta võrra riigi keskmisest kõrgem. Sellega on Raplamaa elanikkond riigi nooremate hulgas Tartu ja Harju maakonna järel. Kõige eakam on elanikkond vananevas Järvakandi vallas, noorim aga maakonna põhjatipus paiknevas Kohila vallas.

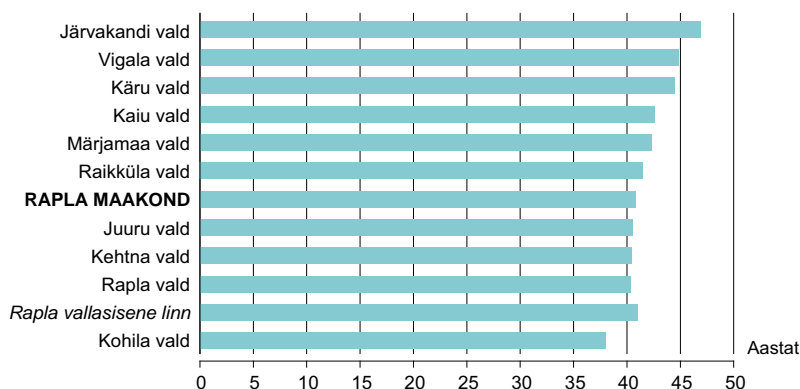
Naiste ja meeste arvilise vahekorra poolest on Raplamaa suhteliselt heas seisus (Hiiumaa ja Põlva maakonna järel), siin on 100 mehe kohta 108 naist, mis on märksa vähem riigi keskmisest suhtest (100 : 116) (joonis X-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on Raplomaal 85 noort naist, mis annab Raplomaale maakondade järjestuses keskmise koha.

Valdade võrdluses on olukord Raplomaal aga üsna erinev. Kõige probleemsem on see Kärü ja Vigala vallas, kus iga 100 noorepoolse mehe kohta on vaid 60–70 samaealist naist. Meeste ja naiste üldarv on tasakaalust väljas Järvakandis, kus iga nelja mehe kohta on keskmiselt viis naist, kuid naisi on rohkem just eakamates vanuserühmades.

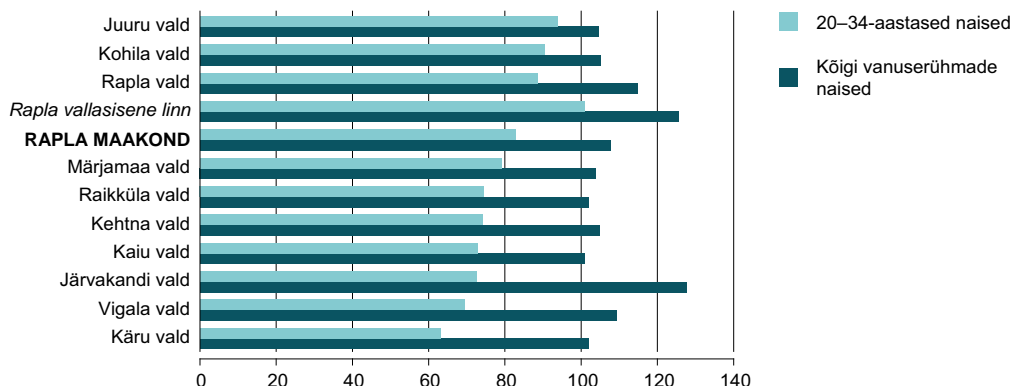
Joonis X-2. Rapla maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis X-3. Elanike keskmine vanus Rapla maakonna valdades, 31.12.2011

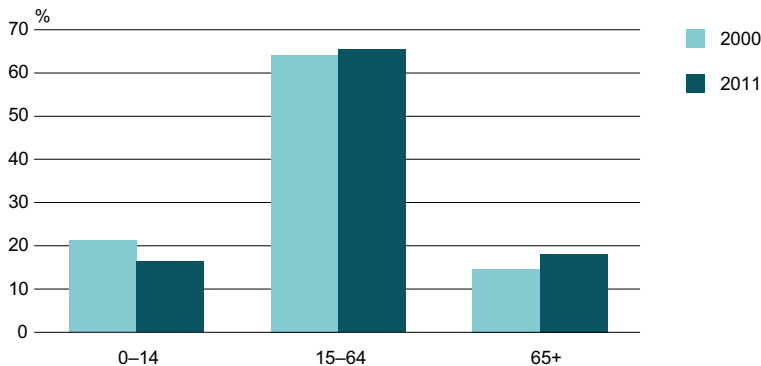

Joonis X-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Rapla maakonna valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Raplemaal loenduste vahel muutunud samamoodi nagu mujalgi Eestis: laulva revolutsiooni lapsed on saanud täiskasvanuks ja eakaid on lisandunud pikenenud eluea tõttu. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) 21% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) ligi 15%, siis 2011. aastal on vahekorrad suuresti muutunud – lapsi on 16% ja eakaid 18%. Seega on siin eakaid riigi keskmisel tasemel, lapsi aga protsendi võrra rohkem. Tööealiste osatähtsus on kasvanud 64%-st 65%-ni, mis on siiski pisut vähem riigi keskmisest tasemest (joonis X-5).

Joonis X-5. Rapla maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

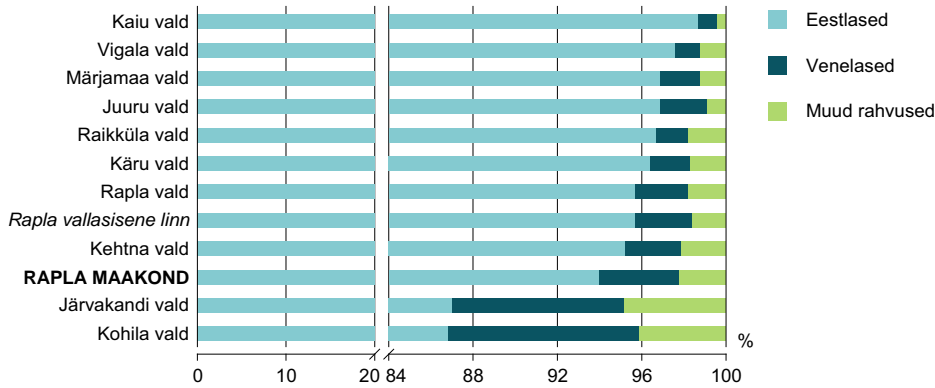
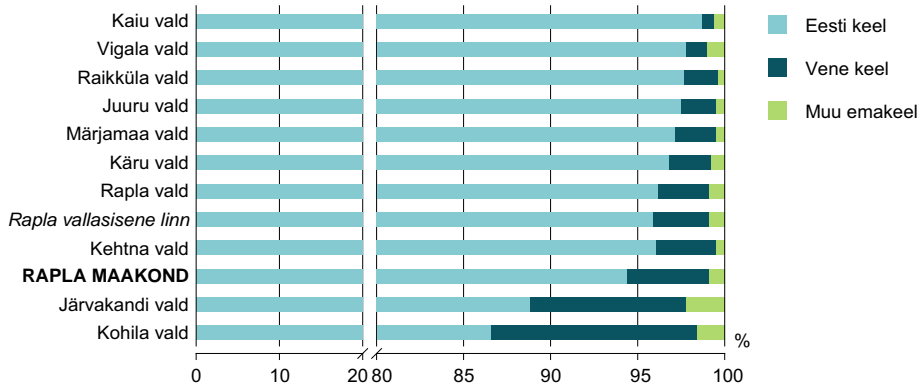

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

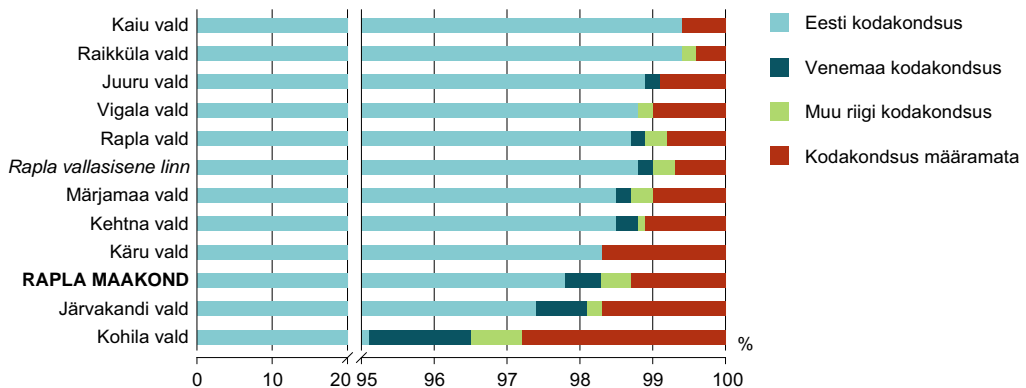
Rapla maakond on eestlaste osatähtsuse poolest maakondade järjestuses enam-vähem keskel. Eestlaste ja eesti keelt emakeelena kõnelevate inimeste osatähtsus (94%) on siin märksa suurem riigi keskmisest tasemest. Venelasi on 4% ja muude rahvuste esindajaid 2% (joonis X-6). Eestlaste osatähtsus on kõige väiksem Kohila ja Järvakandi vallas (87%).

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega: 94% Raplamaa elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt (joonis X-7). Ainus suurem erinevus rahvuse ja emakeele jaotuses puudutab teiste rahvuste esindajate keelekasutust – pooled muude rahvuste esindajad peavad oma emakeeleks vene keelt.

Joonis X-6. Rapla maakonna valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis X-7. Rapla maakonna valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

Kodakondsus ja sünnikoht

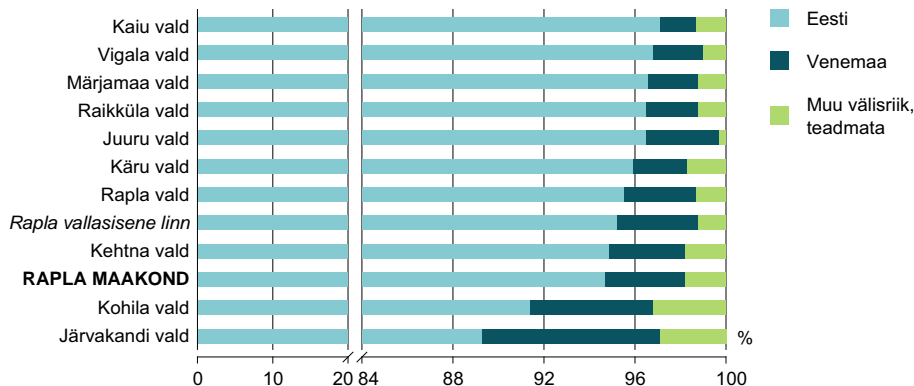
Raplamaa elanikest on 98% Eesti kodanikud, ülejäänutest enamik on kodakondsuseta. Niihästi Vene kui ka teiste riikide kodanikke elab Raplemaal kokku napilt pool protsenti rahvastikust. Nii kodakondsuse, rahvuse kui ka emakeele poolest on kõige kirjum Kohila vald, kus siiski üle 95% elanikest on Eesti kodanikud (joonis X-8).

Joonis X-8. Rapla maakonna valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

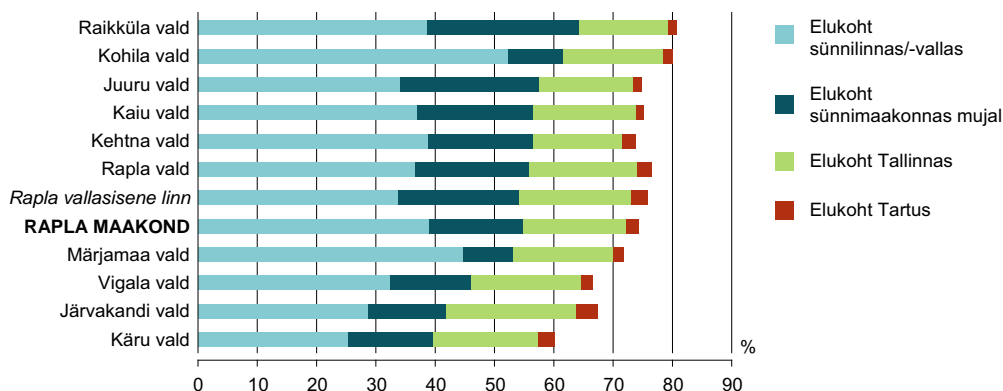
Eestis on sündinud 95% Raplamaa elanikest, kõige enam välismaal sündinuid – ligi kümnendik elanikest – elab Järvakandi vallas (joonis X-9).

Raplamaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi Raplamaal 55%, oma kodulinnas või -vallas aga 40% (joonis X-10). Selle näitaja poolest on Raplamaa Eesti maakondade järjestuses enam-vähem keskel. Kõige rohkem on Raplamaal sündinud inimesed rännanud Tallinna: seal elab praegu 17% Raplamaal sündinud eestimaalastest.

Joonis X-9. Rapla maakonna valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

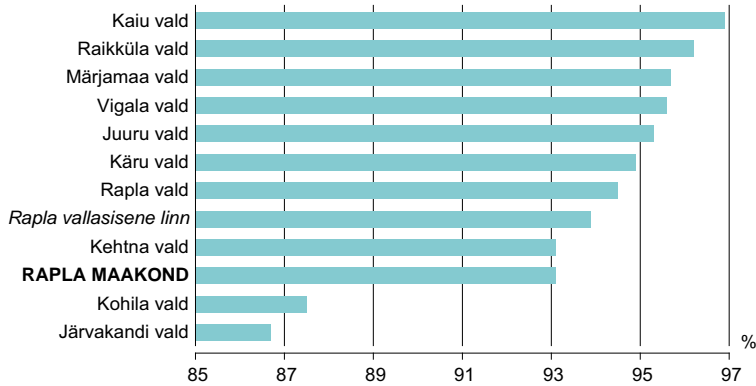
Joonis X-10. Rapla maakonna valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Raplamaa elanikest kuulub põlisrahvastiku hulka 93%, Eestis on sündinud vähemalt üks nende vanematest ja üks vanavanematest. Põlisrahvastiku osatähtsuse poolest on Raplamaa Eesti maakondade järjestuses üsna keskpaigas. Alla 90% on põliselanikke vaid kahes Raplamaa vallas, Kohilas ja Järvakandis. Neil paikadel oli nõukogude ajal selgelt tööstuslik suunitlus, mis põhjustas sisserännet väljastpoolt Eesti piire (joonis X-11).

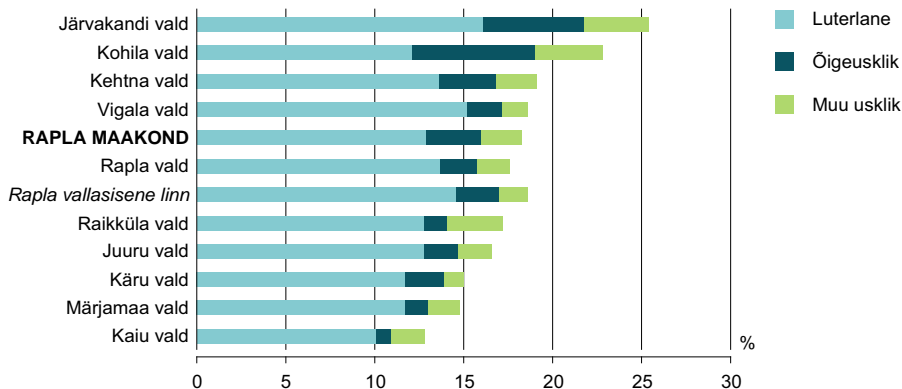
Joonis X-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Rapla maakonna valdades, 31.12.2011

Usk

Raplamaa elanikud, kellest alla viiendiku tunneb seotust mingi usuga, hoiavad Eesti maakondade järjestuses pigem usuleigemate poolele Viljandi-, Järva-, Hiiu- ja Lääne-Virumaa järel. Usklikke hulgas domineerivad luterlased, õigeusklikud elavad peamiselt Järvakandis ja Kohilas (joonis X-12).

Joonis X-12. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna valdade elanikud religioonieelistuse järgi, 31.12.2011

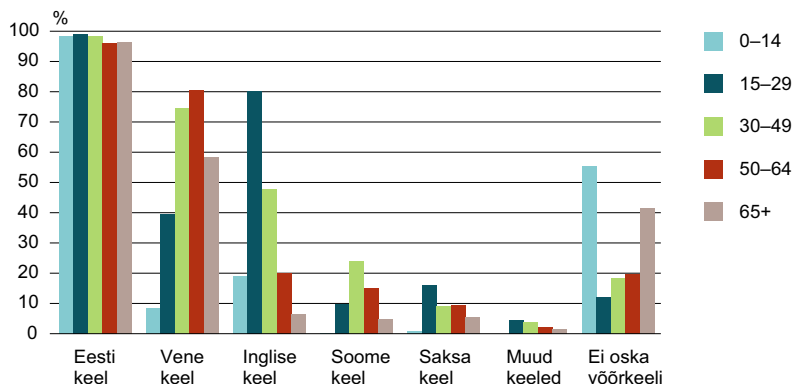

Võõrkeelte ja murrete oskus

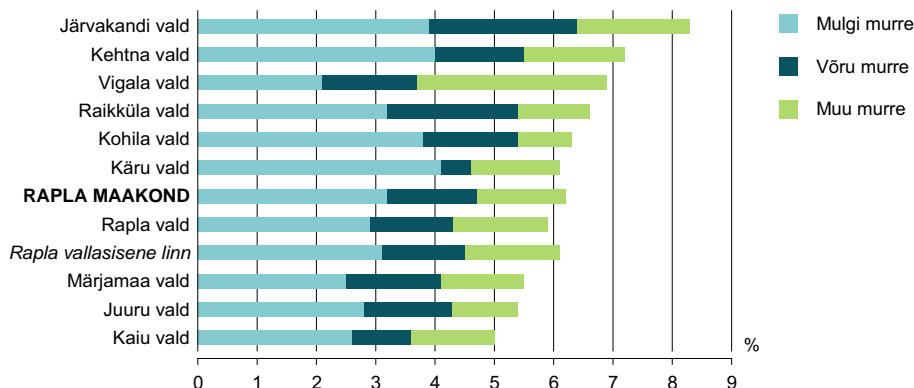
Keelteoskuse poolest on Raplamaa maakondade järjestuses üsna keskel. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on Raplemaal 28%, see on Eesti keskmise lähedane näitaja (joonis X-13). 15–64-aastaste hulgas on selliseid inimesi alla viiendiku. Eesti keelt oskab Raplemaal üle 96% igast vanuserühmast. Niihästi vene kui ka inglise keele oskuse tase on tööealiste hulgas võrdlemisi kõrge, küündides 80%-ni vanuserühmast – vene keelt mõistavad eakamad, inglise keelt nooremad inimesed. Mõneti vähem osatakse soome (Raplemaal kolmas võõrkeel) ja saksa keelt.

Murdekeelt oskab 6% Raplamaa eestikeelsetest elanikest, seega on Raplamaa elanike murdekeele oskus Eesti madalamaid (Lääne-Virumaa ees, kus murdekeele oskajaid on 5%) (joonis X-14). 3% Raplamaa elanikest räägib Võru murret, ülejäänud 3%-st pooled räägivad saarte ja pooled mõnd muud murret.

Joonis X-13. Rapla maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

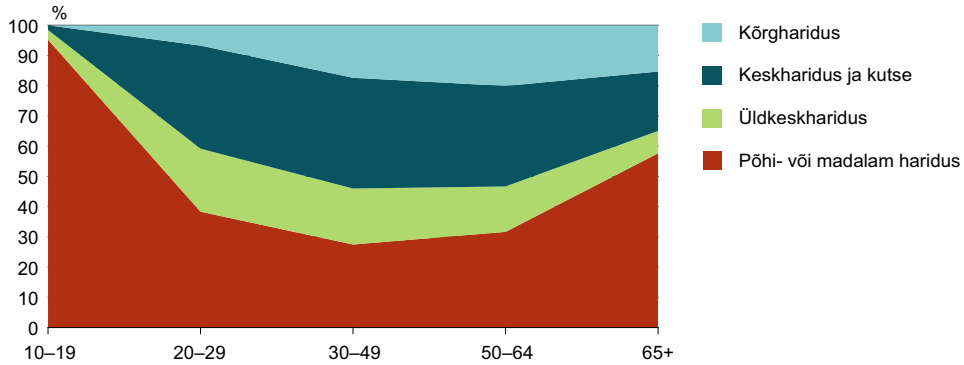
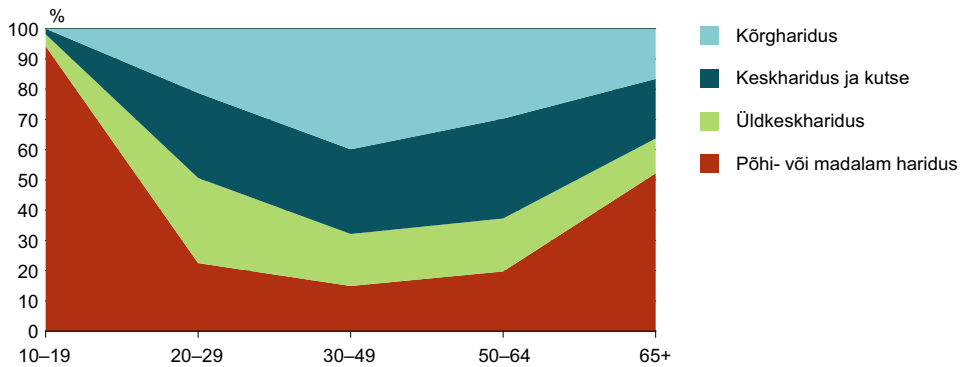
Joonis X-14. Rapla maakonna valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

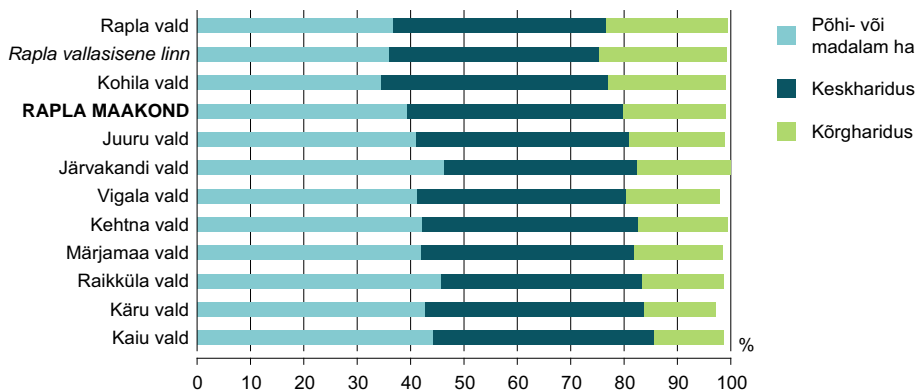
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

Meeste ja naiste haridus on Raplemaal üsna erinev. 30–49-aastaste naiste hulgas on kõrgharitud 40%, samas eas meeste hulgas aga üle poole vähem (joonised X-15 ja X-16). Meeste hulgas on kõrgharitud kõige rohkem 50–64-aastaste seas (20%), kuid selleski vanuserühmas on kõrgharitud naised poolteist korda rohkem. Tööelistest meestest on üle kolmandiku keskkhariduse ja kutsega, naised on sellise haridusega palju vähem. Mehi on naistest rohkem ka üksnes põhi- või madalama haridusega. Ootuspäraselt on kõrgharitud osatähtsuse poolest esirinnas Rapla vallasisese linna ja selle ümbruse elanikud, samuti Kohila valla rahvas.

Joonis X-15. Rapla maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis X-16. Rapla maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Eestis on haridustase üldiselt kõrge, kuid Raplamaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) märksa vähem (19%), sellega on Raplamaa maakondade pingereas täpselt keskel. Keskhariduse ja kutsega inimeste osatähtsus on Raplamaal riigi keskmisest 3% võrra suurem, keskmisega võrreldes on aga palju rohkem põhi- või madalama haridusega piirdunud inimesi (Raplamaal 40% kogu riigi 29% vastu) (joonis X-17).

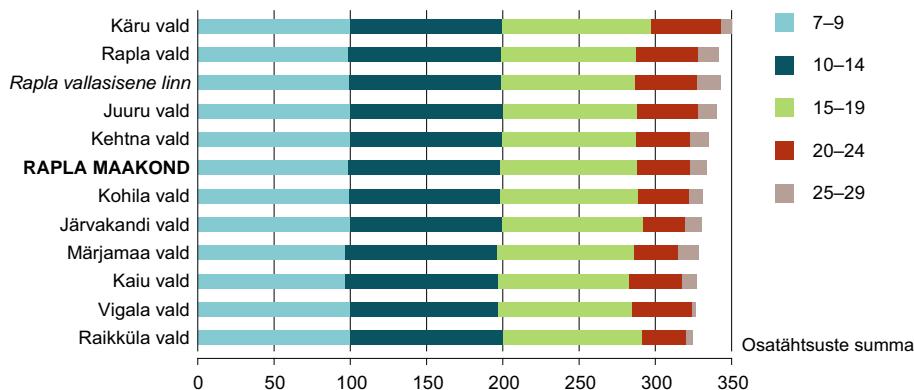
Joonis X-17. Vähemalt kümneaastased Rapla maakonna valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

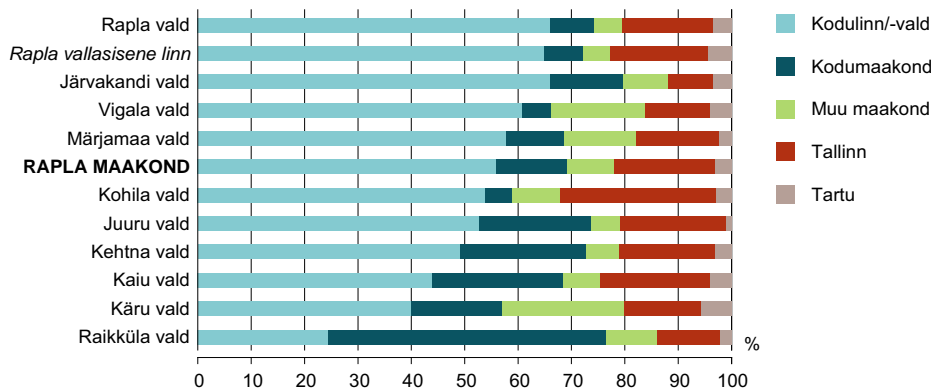
Õppimisaktiivsus on Raplemaal keskpärane. Kuigi siin õpib enamik (90–99%) kuni 19-aastaseid noori, kahaneb õppurite osatähtsus 20–24-aastaste puhul 35%-ni (joonis X-18) (riigi keskmine on 45%). Ka vanemates vanuserühmades jääb õppimisaktiivsus alla riigi keskmise taseme.

Kodulinnas või -vallas õpib 56% ja kodumaakonnas 69% Raplamaa noortest. Seega on kodumaakonnas õppijate hulk Raplemaal väike, koguni pea kõige väiksem Põlvamaa järel. Ligi viiendik – 19% – Raplamaa noortest õpib Tallinnas, seda soodustab valikuterohke pealinna lähedus ja hea transpordihendus. Õpirände maht on valdades väga erinev. Rapla ja Järvakandi vallas õpib koduvallas kaks kolmandikku õppureist, Raikkülas aga vaid veerand (joonis X-19).

Joonis X-18. Õppivate noorte osatähtsus Rapla maakonna valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis X-19. Õppivate noorte osatähtsus Rapla maakonna valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

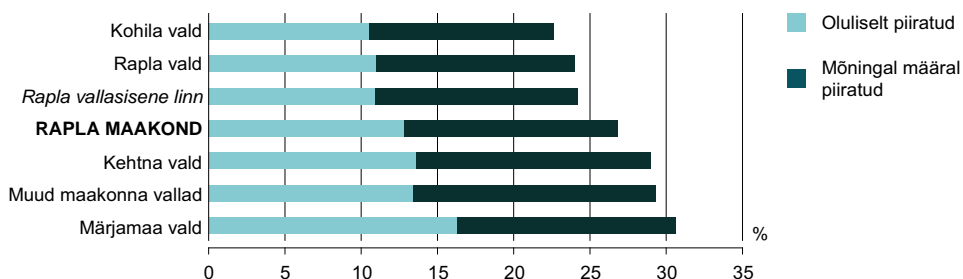
Kuna Raplamaa elanikkond on vanusjaotuse poolest võrdlemisi sarnane koguelanikkonnaga, siis võib oletada, et ühesugused on ka tervisenäitajad. Enam-vähem nii ongi, Raplamaa elanike tervis on riigi keskmisest tasemest isegi parem. Raplemaal on terviseprobleeme 29%-l elanikest, see on protsendi võrra riigi keskmisest parem näitaja. Maakondade hulgas on Raplamaa tervisenäitajate poolest teisel kohal Harjumaal järel. Valdades on pilt siiski ebaühtlane: Harjumaaga külgnevas Kohila vallas on terviseprobleeme vaid napilt veerandil inimestest. Kõige rohkem, 37%-l elanikest, on terviseprobleeme Käru vallas (tabel X-2).

Tabel X-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Rapla maakonna valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
RAPLA MAAKOND	29,2	6,7	12,2	20,6	42,4	64,7
Juuru vald	27,4	4,4	9,5	20,7	41,4	62,7
Järvakandi vald	34,6	8,5	12,1	22,5	41,3	62,2
Kaiu vald	29,6	5,0	15,4	21,5	36,2	63,8
Kehtna vald	30,6	6,6	12,0	23,6	46,7	66,7
Kohila vald	24,8	5,1	11,7	17,5	38,1	65,1
Käru vald	37,5	12,8	18,9	28,7	51,6	60,4
Märjamaa vald	32,5	9,0	12,6	21,9	46,4	66,2
Raikküla vald	30,4	7,8	11,8	25,7	46,1	58,3
Rapla vald	27,7	6,6	12,0	19,5	39,2	64,3
<i>Rapla vallasisene linn</i>	28,0	6,4	11,2	20,0	38,1	63,8
Vigala vald	35,5	11,5	11,2	23,7	46,9	67,5

Pikaajaliste terviseprobleemidega seostuvad ka piirangud igapäevaelus. Raplamaa elanikest on tervisest tingitud igapäevaelu piirangutega 27%, mis on protsendi võrra vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis X-20). Selle näitaja pooltest on Raplamaa maakondade järjestuses edukamate hulgas, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (13%) on Raplemaal sajandiku võrra väiksem riigi keskmisest (14%). Alloleval joonisel ei ole andmekaitselistel kaalutlustel kõigi Raplamaa valdade kohta andmeid esitatud, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis X-20. Rapla maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

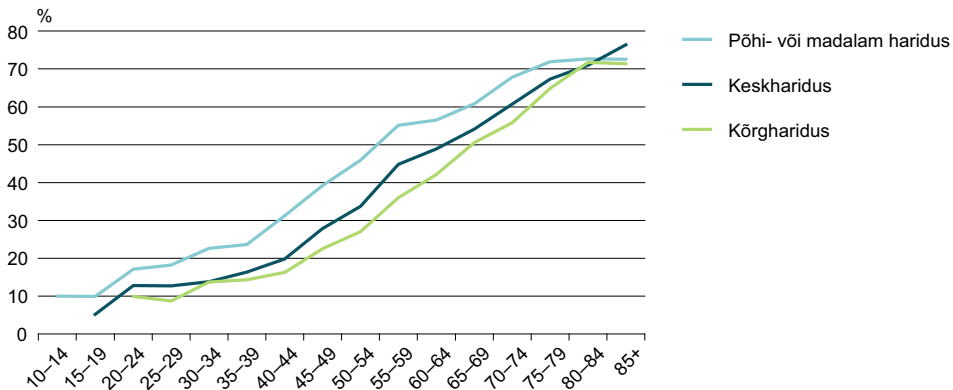

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Raplemaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. Olenemata vanusest on kõrgharitudel vähemalt poolteist korda vähem terviseprobleeme kui põhiharitudesga piirdunutel, enim – üle kahe korra – erineb terviseprobleemide sagedus 25–29-aastaste puhul (joonis X-21). Keskkaridusega inimestel on terviseprobleeme rohkem kui kõrgharitudel ja vähem kui põhiharitudesga inimestel. Oletatavasti on vähem terviseprobleeme neil, kelle elulaadi määrab parem haridus, kuid kindlasti on kehvem tervis mõnel juhul hoopis takistanud haridust omandada.

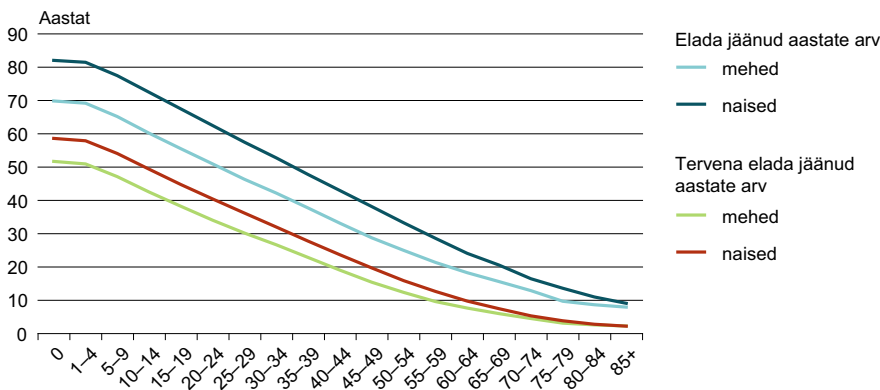
Joonis X-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Rapla maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Raplamaal elavatel meestel on oodatav eluiga sünnimomendil ühe aasta võrra lühem (70 aastat) ja naistel ühe aasta võrra pikem (82 aastat) kui riigis keskmiselt (joonis X-22). Tervena elada jäänud aastaid on Raplammaa meestel võrdset riigi keskmisega (52), kuid naistel keskmisest kahe aasta võrra rohkem (59).

Joonis X-22. Rapla maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

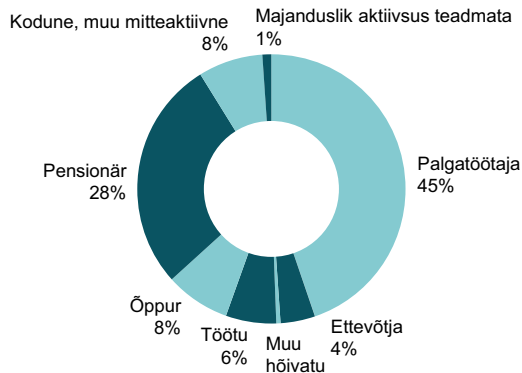
Raplamaa põhjaosa, eriti Kohila vald, on kujunenud Tallinna eeslinnaks tänu lähedusele ja heale transpordihendusele. Nii ongi Harjumaa ja eriti Tallinn suure osa Raplammaa elanike töö- ja õpingute koht, see aga vähendab Rapla kui iseseisva keskuse potentsiaali.

Tööeliste elanike sotsiaalne koosseis erineb Raplammaal pisut Eesti keskmisest: siin on palgatöötajate osatähtsus 2% võrra väiksem ja pensionäride osatähtsus 1% võrra suurem (joonis X-23). Õppureid on Raplammaal keskmisest pisut rohkem ja vähem on töötuid; keskmisest natuke suurem on ettevõtjate (sh talunike) osatähtsus. Maakonna valdades ei ole elanike sotsiaalne struktuur ühesugune: põhjapoolses Kohila vallas on 40% elanikest palgasaajad, Kärus ületab nende

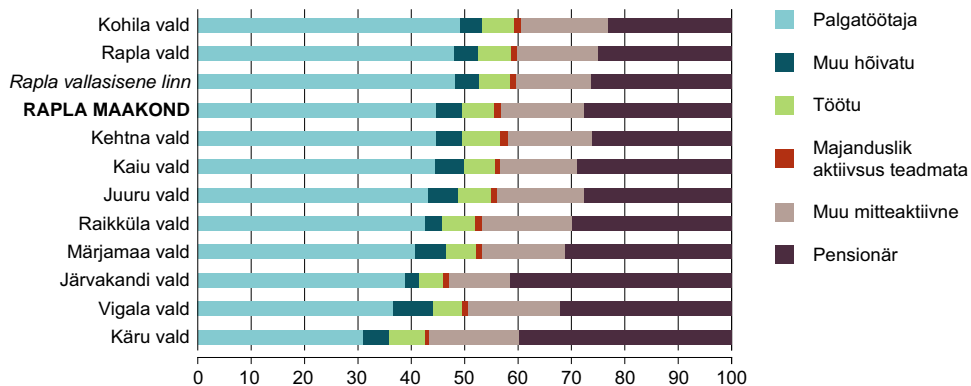
osatähtsus napilt veerandi. Seal on suurim pensionäride osatähtsus, 31%. Kõige vähem – 19% – on pensionäre Kohilas (joonis X-24).

Elanike sotsiaalne seisund määrab olulisel määral ka nende elatusallikad. Maakondade pingereas, mis põhineb palgasaajate osatähtsusel, on Raplamaa enam-vähem keskel – palgasaajaid on siin koguelanikkonnast 38%, s.o 2% võrra vähem riigi keskmisest (joonis X-25). Riigi keskmisest 1,5% võrra rohkem ehk 27% on teiste inimeste ülalpidamisel elavaid inimesi, teisisõnu noori ja õppureid. Leibkonnaliikmete ülalpidamisel olevate inimeste osatähtsuse poolest on Raplamaa teisel kohal Tartumaa järel.

Joonis X-23. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

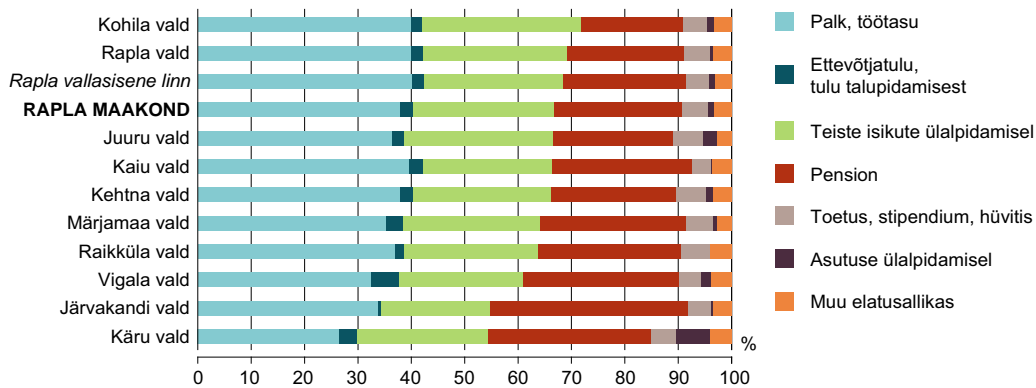

Joonis X-24. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

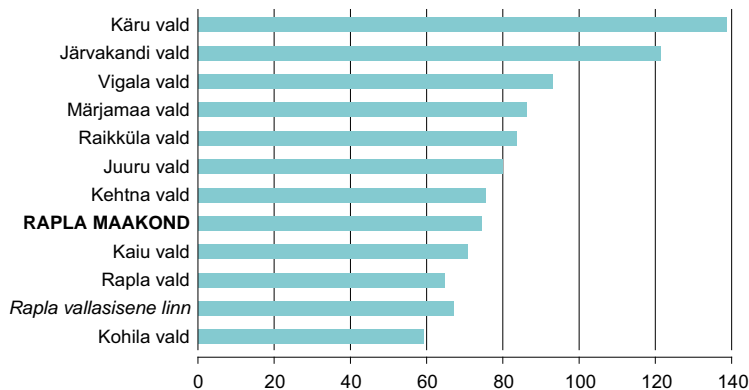

Toetustest elatujate ja töötajate vahel on iseloomustab toetussuhe. Raplamaa on toetussuhte (74, s.o 4 võrra suurem riigi keskmisest) järgi maakondade pingerea tipus, jäädes maha vaid Harju- ja Tartu maakonnast. Valdade vahel on aga üsna suured erinevused: Kohila vallas on toetussuhe alla 60, Järvakandis ja Kärus aga sellest üle kahe korra suurem (joonis X-26). Ülejäänud Raplamaa valdades on siiski tulusaajaid rohkem kui toetustest elavaid inimesi.

Joonis X-25. Rapla maakonna valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

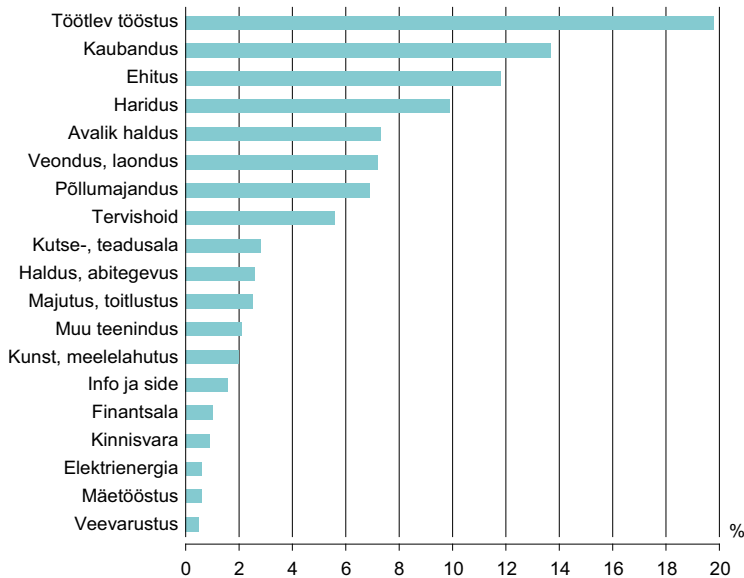

Joonis X-26. Toetussuhe Rapla maakonna valdades, 31.12.2011

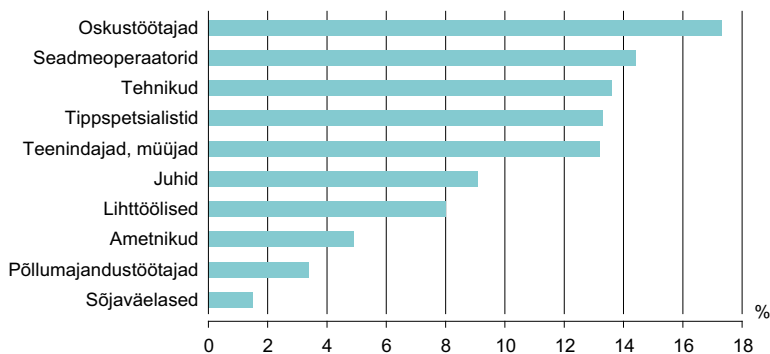
Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, suurim on selles hõivatute osatähtsus ka Raplemaal – ligi viiendik (joonis X-27). Teisel kohal on kaubandus, ka see on üsna traditsiooniline. Ehitus on tõusnud keskmisest tasemest veidi kõrgema osatähtsusega kolmandale kohale, viiendale kohale on tõusnud samuti keskmisest tasemest mõnevõrra suurema osatähtsusega avalik haldus. Põllumajanduses hõivatud on küll keskmisest tasemest suurema esindatusega, kuid see tegevusala jääb siiski seitsmendale kohale. Keskmisega võrreldes on veidi tahapoole nihkunud tervishoid ning majutus ja toitlustus.

Joonis X-27. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

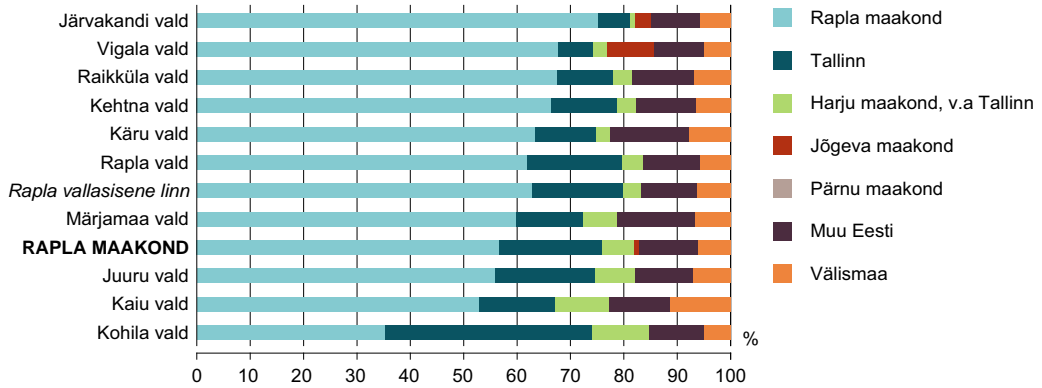
Ametialad jaotuvad Raplamaal maakondade keskmise sarnaselt, kuid nagu enamiku maakondade puhul, on riigi keskmisest tasemest suurem oskustöötajate osatähtsus, sest riigikeskse pingerea tipus olevad tippspetsialistid ja kesktaseme spetsialistid on suures osas koondunud Harju- ja Tartumaale (joonis X-28). Raplamaal on arvukuse poolest esikohal oskustöötajad (17%) ja seadmeoperaatorid (14%), neid on riigi keskmisest tasemest rohkem. Järgnevad tehnikud ja tippspetsialistid, keda on riigi keskmisest tasemest siiski märksa vähem. Teenindajad ja müüjad (13%) on järjestuses enamiku maakondadega võrreldes tagapool.

Joonis X-28. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

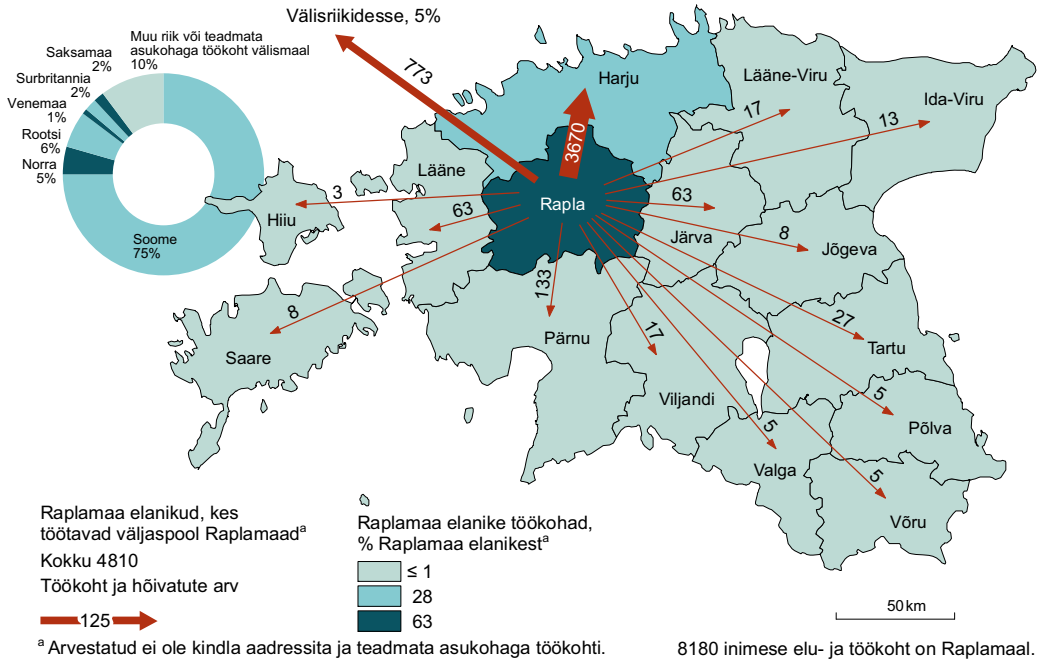
Tööränne

Raplamaal hõivatutest töötab samas maakonnas 57%, mis on maakondade võrdluses kõige väiksem suhtarv (joonis X-29). Peamiselt käiakse Raplamaalt väljaspool tööle Harjumaal ja eriti Tallinnas (viiesik kõigist Raplamaal hõivatutest). Välismaal käib tööle 5% Raplamaal hõivatutest (kaart X-3).

Joonis X-29. Rapla maakonna valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart X-3. Vähemalt 15-aastaste Rapla maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

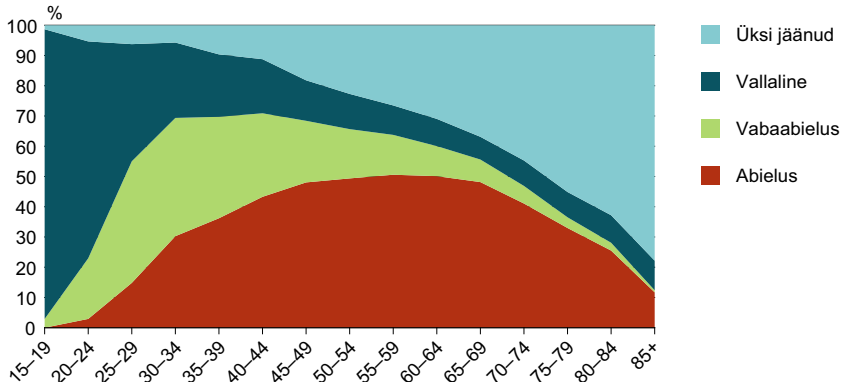
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

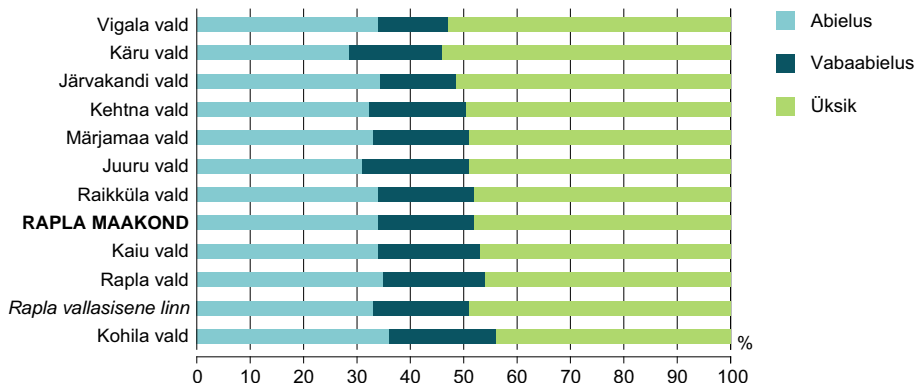
Raplamaa elanike perekonnasuhted on üsna samasugused kui Eesti ülejäänud maakondades. Üle poole (52%) vähemalt 15-aastasest Raplamaa elanikest elavad koos abikaasa või partneriga, kusjuures üle kolmandiku neist – valdavalt nooremad – on vabaabielus ja kaks kolmandikku, enamasti vanemad inimesed, on abielus (joonis X-30). Vabaabielu on Raplamaal levinuim noorte, 25–29-aastaste hulgas; neist elab 40% koos partneriga, kes ei ole abikaasa. Abielus inimesi on

kõige rohkem (51%) 55–59-aastaste hulgas. Kõigist 30–50-aastastest inimestest elab üle kahe kolmandiku koos abikaasa või partneriga. Raplamaa valdade vahel perekonnaseisus ja leibkonna koosseisus suuri erinevusi ei ole (joonis X-31).

Joonis X-30. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis X-31. Vähemalt 15-aastased Rapla maakonna valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

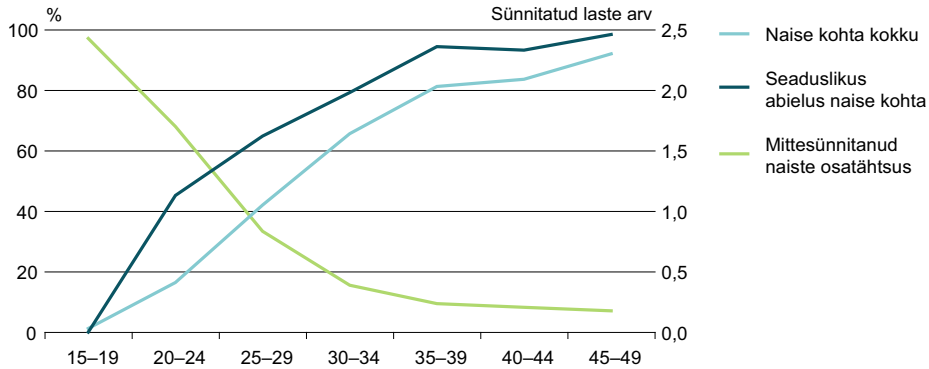

Sünnituskäitumine ja lapsed

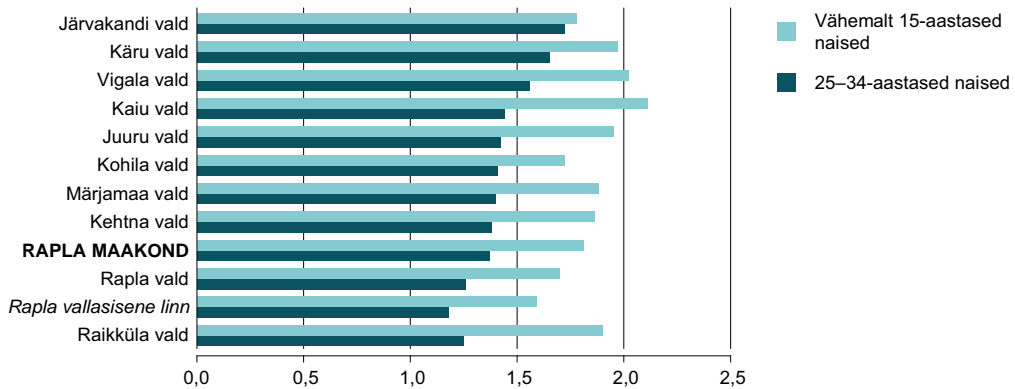
Raplamaal on sündimushäätajad Eesti keskmisest tasemest veidi paremad. 25–34-aastastel naistel on siin keskmiselt 1,37 last ja vähemalt 15-aastastel naistel 1,81 last (joonis X-32). Taastetasemeni on jõudnud nii praegune 35–39-aastaste, 40–44-aastaste kui ka 45–49-aastaste põlvkond.

Sünnitatud laste arv oleneb mõnevõrra elukohast: keskmiselt kõige vähem lapsi on Rapla elanikel, kõige rohkem aga Kaiu ja Vigala naistel. Siiski pole üheski Raplamaa vallas keskmine laste arv naise kohta alla 1,5 (joonis XV-33).

Joonis X-32. Rapla maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis X-33. Rapla maakonna valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

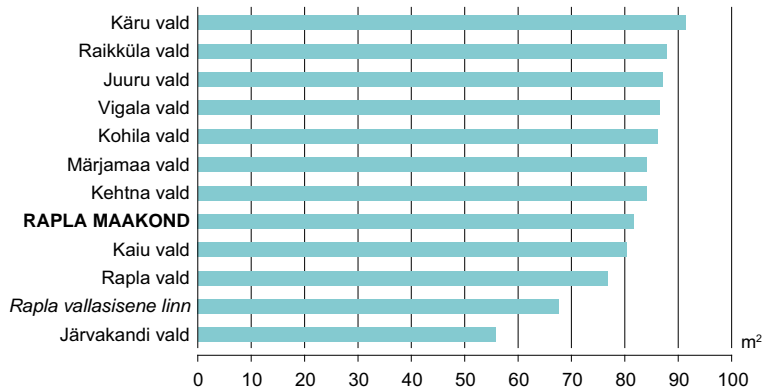
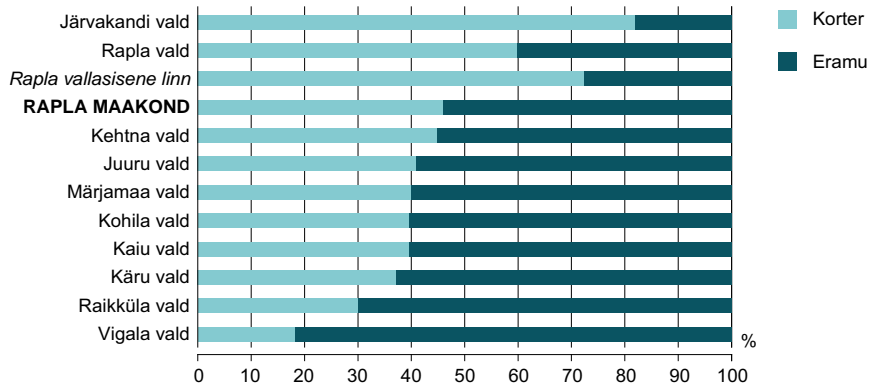

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Raplamaal asub 9709 eluhoonet ja neis on 17 119 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt 1,8 eluruumi. Raplamaal paikneb 4,5% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,6% eluruumidest ning 3,1% kogu elamispinnast.

Raplamaa eluruumid on Eesti suurimad, keskmine eluruumi suurus on siin 82 m², mis on Eesti keskmisest 12 m² võrra suurem (joonis X-34). Raplamaa eluruumidest paikneb kortermajades alla poole, 46%, seega kuulub Raplamaa elamufondi poolest Eesti vähem linnastunud maakondade hulka (joonis X-35). Kortereid on eluruumide hulgas kõige rohkem Järvakandi vallas (üle 80%) ja Rapla vallasiseses linnas (70%). Seal on eluruumid kõige väiksemad. Suhteliselt kõige vähem eluruumi paikneb kortermajades Vigalas – alla 20%. Kõige ruumikamad on eluruumid Kärus ja Raikkülas, kus on samuti palju eramuid.

Eramuid ehitati Raplamaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigi ajal, kortermaju valmis siis aga vähe. Korterte ehituse kõrgaeg oli eelmise sajandi 60. aastatel, alates 90. aastatest kahanes nende ehitus järsult. Eramuid ehitati enam-vähem ühepalju alates sõja lõpust kuni 90. aastateni, siis ehitus rauges. Sajandivahetusel stabiliseerus nii eramu- kui ka kortermajade ehitus varasemast madalamal tasemel.

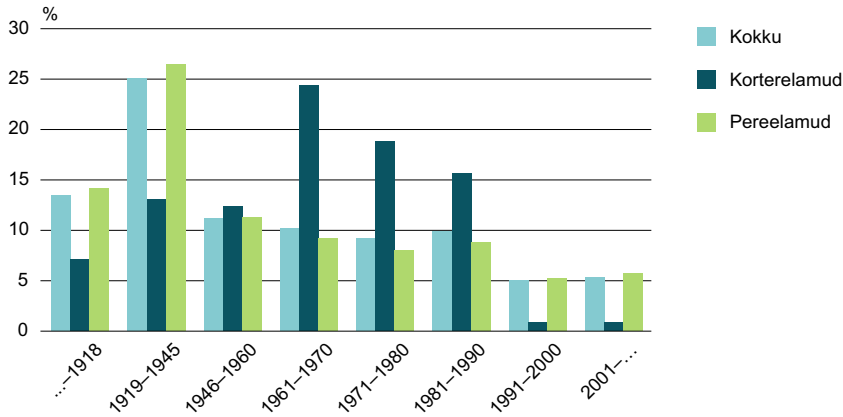
Joonis X-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Rapla maakonna valdades, 31.12.2011

Joonis X-35. Rapla maakonna valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

Pärast taasiseseisvumist on Raplemaal ehitatud 10% kõigist eluruumidest, see on alla riigi keskmise (14%) (joonis X-36). Üle veerandi (27%) eluruumidest pärineb sõjaeelsest ajast (kogu riigis 18%) ja 62% on ehitatud nõukogude ajal (kogu riigis 67%). Raplamaa valdades on ehitusaktiivsus eri aegadel palju kõikunud. Viimasel ajal on kõige aktiivsemalt ehitatud Kohila vallas (20% eluruumidest on uued) (joonis X-37). Väga vähe leidub uusehitisi Järvakandi ja Vigala vallas, Järvakandi tavaeluruumidest ongi 75% ehitatud nõukogude ajal.

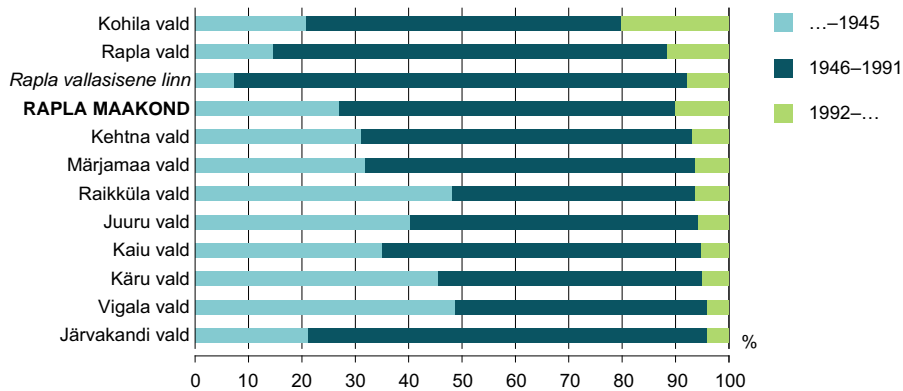
Asustatud on Raplamaa eluruumidest 77%, mis on 7% võrra vähem Eesti keskmisest tasemest (joonis X-38). Oluline osa eluruumide on jäänud tühjaks pärast seniste elanike lahkumist või on vana eluruum vahetatud uuema vastu (nt Kohila vallas).

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Raplamaa Eesti maakondade pingereas enam-vähem keskel (joonis X-39). Siin on kõik näitajad riigi keskmisest mõnevõrra kehvemad. Veevärk on siin 91%-l ja veeklosett 77%-l eluruumidest, pesemisvõimalus (arvestades ka sauna) on 87%-l. Kogu Eesti puhul on vastavad osatähtsused 95%, 88% ja 93%. Köök või kööginurk on pea igas Raplamaa eluruumis (uuemates domineerib kööginurk), keskküttega on 38% eluruumide. Valdade vahel on küll märgatavad erinevused, kuid isegi kõige tagasihoidlikuma tehnovarustusega Kärü vallas on veevärk 71%-l, pesemisvõimalus 73%-l ja veeklosett 56%-l eluruumidest. Kui veevärk puudub, tagab pesemisvõimalused saun.

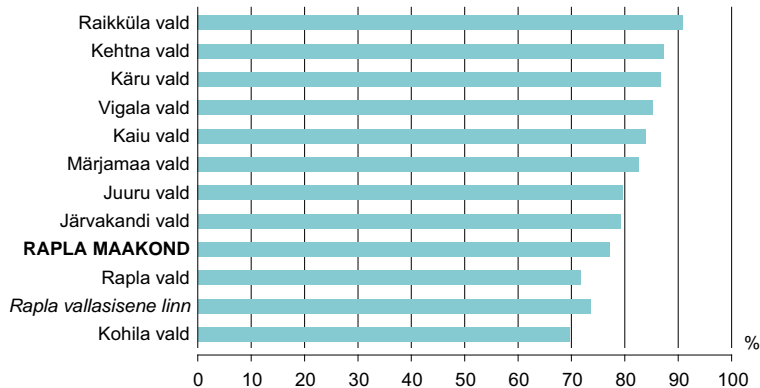
Joonis X-36. Rapla maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

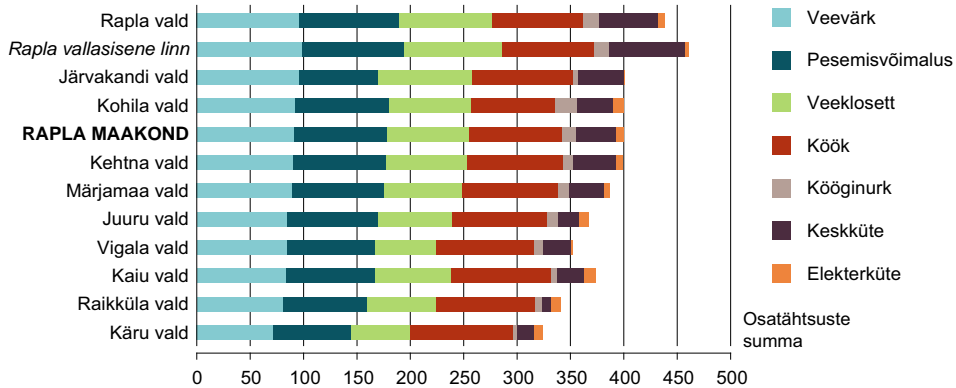
Joonis X-37. Rapla maakonna valdade tavaeluruumidega hooned ehitusaja järgi, 31.12.2011

Joonis X-38. Rapla maakonna valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Joonis X-39. Rapla maakonna valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Raplamaa on niihästi pindala kui ka rahvaarvu poolest keskmise suurusega maakond, kusjuures asustus on Raplamaal võrdlemisi hõre. Raplamaa on elanikke kaotanud vähem kui teised maakonnad, ilmselt aitab siinsel elanikkonnal eluga toime tulla Harjumaa lähedus ja hea transpordihendus Tallinnaga. Nii ongi Põhja-Raplamaa hakanud sarnanema Harjumaaga või isegi Tallinna tagamaaga: aktiivne on nii töö- kui ka õpiränne.

Demograafilises mõttes on Raplamaa elanikkond üsna heal järjel: siinsed inimesed on nooremad ja tervemad kui enamikus ülejäänud maakondades, ka sündinud laste arv naise kohta ulatub keskealiste põlvkonnas taastetasemeni.

Raplamaa elanikkonnast on 94% eestlased, 98% Eesti kodanikud ja 93% kuuluvad põlisrahva hulka (nende vanematest ja ka vanavanematest vähemalt üks on sündinud Eestis). Peaaegu kõik inimesed oskavad eesti keelt, kuid murdeid tuntakse vähe. Usu suhtes on Raplamaa elanikud pigem leiged.

Haridustaseme poolest (arvestades kõrgema haridusega isikute osatähtsust – 18% – on Raplamaa maakondade järjestuses keskel, kuid jääb kõvasti maha riigi keskmisest tasemest. Tööealiste naiste hulgas on meestega võrreldes üle kahe korra rohkem kõrgharitud (kuni 40%), seevastu meeste hulgas on rohkem keskhariduse ja kutsega inimesi. Raplamaa elanike võõrkeelte oskus on hea.

Raplamaa elanikkonnas on riigi keskmisest 2% võrra rohkem pensionäre ja 2% võrra vähem palgatöötajaid, üsna palju on aga leibkonnaliikmete ülalpidamisel olevaid inimesi – õppureid ja lapsi. Toetussuhe on Raplamaal riigi keskmisest küll natuke halvem, kuid maakondade pingereas on Raplamaa keskmisest paremal positsioonil.

Tegevusvaldkondadest on Raplamaal esikohal töötlev tööstus, riigi keskmise järjestusega võrreldes eespool on ehitus ja avalik haldus, samuti põllumajandus, kuid selles hoiatute osatähtsus on väiksem kui põllumajandusliku suunitlusega Jõgeva-, Järva- ja Põlvamaal.

Ametialadest on Raplamaal nagu enamikus teisteski maakondades (peale Harju- ja Tartumaa) arvulises ülekaalus oskustöötajad, operaatorid jt, väiksem on tippspetsialistide ja tehnikute osatähtsus. Raplamaad iseloomustab rohke tööränne põhiliselt Harjumaale, vaid 55% Raplamaa töötajatest leiab rakendust kodumaakonnas.

Eluruumid on Raplamaal riigi kõige avaramad, vahe keskmise tasemega on 12 m². Tehnovarustuse poolest on Raplamaa eluruumid keskmisel tasemel. Hoolimata sellest, et paljud eluruumid on võrdlemisi vanad, on üle 90% neist veevärgiga ja neis on ka pesemisvõimalus. Asustatud on Raplamaa eluruumidest 77%, see osatähtsus on võrreldes riigi keskmisega märksa väiksem.

XI SAAREMAA

SAAREMAAST ÜLDISELT

Saare maakond on Eesti läänepoolseim ja hõlmab Saaremaa, Muhu, Abruca, Ruhnu, Vilsandi ning rohkesti väiksemaid saari ja laidusid.

Saare maakond on Eesti ajalooline piirkond, mis toimis maakonnana juba 13. sajandil. Saarlased olid 10.–12. sajandil ettevõtlikud meremehed, kes tegutsesid Läänemerele viikingitena. Saaremaa oli iseseisev maakond ka sõjaeelses Eesti Vabariigis. Nõukogude ajal jaotati Saaremaa mõneks ajaks kaheks rajooniks: Orissaare ja Kuressaare. Kui Kuressaare linn 1952. aastal Kingissepaks nimetati, sai sama nime ka rajoon. Saare maakond taastati aastal 1990.

Saaremaa on võrdlemisi madala tasase pinnaga. Kliima on mereline ja pehme, seetõttu kasvab siin taimi, mida mujal Eestis ei kohta – näiteks jugapuu ja palju kápalisi. Merelindude läbirände paigana on tähelepanuväärne Vilsandi saar ja selle läheduses paiknevad Vaika saared; aastal 1910 loodi siin Eesti esimene ja ühtlasi Baltikumi vanim looduskaitseala, praegune Vilsandi rahvuspark.

Saaremaa suurim vaatamisväärsus on Kaali meteoriidikraater, mille tekitas üks väheseid maailma asustatud piirkondadesse langenud meteoriite. On oletatud, et seda sündmust ja selle folkloorseid tõlgendusi kirjeldavad meie vanimad regilaulud.

Saaremaa on Eesti suurim saar, Läänemere saarte hulgas on see pindala poolest neljas.

Saare maakonna pindala on 2922 km² ehk maakondade võrdluses keskmine. Elanikke on Saare maakonnas 31 317, mis annab maakondade järjestuses kümnenda koha. Saaremaa asustustihedus on 10,7 inimest km² kohta, sellest hõredam on asustus vaid Hiiumaal ja Läänemaal.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Saaremaal üks omavalitsuslik linn ja 15 valda (tabel XI-1; kaart XI-1). Saaremaa valdades oli 2011. aasta lõpus üheksa alevikku ja 491 küla.

Saaremaal on üks linn, see on maakonnakeskus Kuressaare (vanasti ka Kuresaar), mis asub saare lõunarannikul ja on Eesti kõige läänepoolsem linn. Kuressaare on ajalooline sadamakoht, kuhu 14. sajandil rajati piiskopilinnus. Linnuse ümber tekkis alev, mis sai 1563. aastal linnaõigused. Praegu on linnuses Saaremaa muuseum ja see on tähtis kultuurimälestis, kus peetakse igal aastal rahvusvaheliselt tuntud ooperipäevi.

Kui Kihelkonnal 19. sajandil ravimuda avastati, hakkas Saaremaa ja eriti Kuressaare arenema ravi- ja turismikeskusena. Turism on Saaremaal praegugi oluline majandusharu. Kuigi Kuressaare on Saaremaa ainus linn, on maakonnas 42% linnaelanikke, mis on teiste maakondadega võrreldes üsna suur osa.

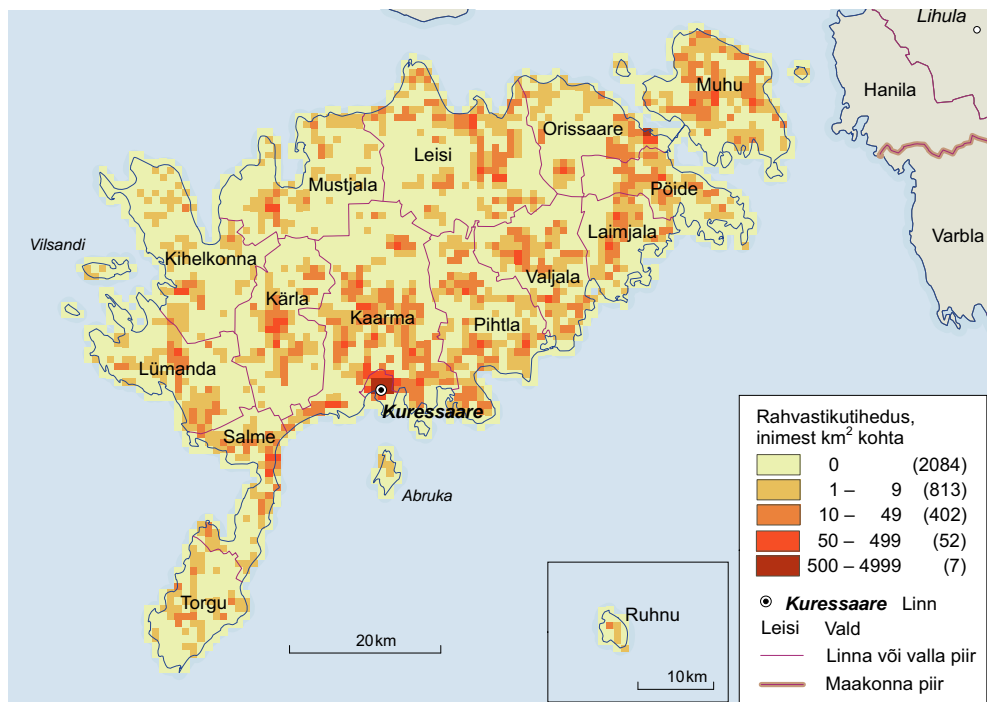
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Saaremaa negatiivse iibe ja väljarände (sh riigisisese rände) tõttu kaotanud 13% elanikkonnast (joonis XI-1, kaart XI-2). Selle näitaja poolest on Saaremaa Eesti maakondade järjestuses keskmisest paremal positsioonil.

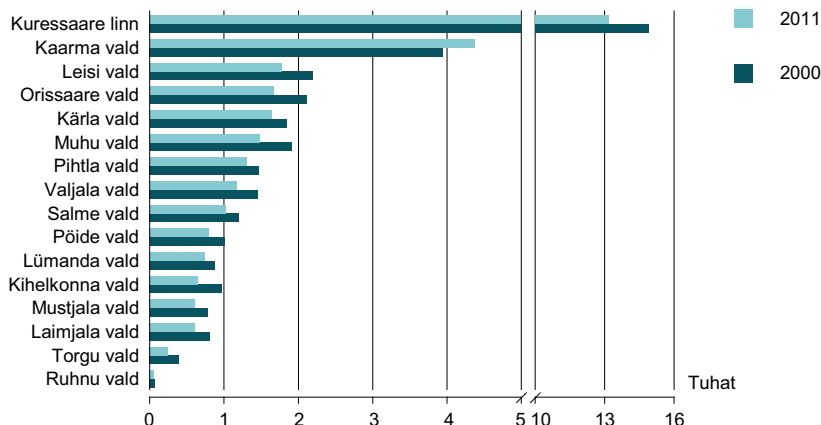
Tabel XI-1. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
SAARE MAAKOND	31 317	2 922,19	10,7
Kuressaare linn	13 166	14,95	880,7
Kaarma vald	4 368	391,47	11,2
Kihelkonna vald	647	245,94	2,6
Kärla vald	1 644	216,28	7,6
Laimjala vald	607	116,29	5,2
Leisi vald	1 782	348,40	5,1
Lümanda vald	744	199,49	3,7
Muhu vald	1 483	206,12	7,2
Mustjala vald	612	235,47	2,6
Orissaare vald	1 666	163,02	10,2
Pihtla vald	1 305	228,11	5,7
Pöide vald	794	123,58	6,4
Ruhnu vald	55	11,54	4,8
Salme vald	1 018	115,07	8,8
Torgu vald	250	126,44	2,0
Valjala vald	1 176	180,02	6,5

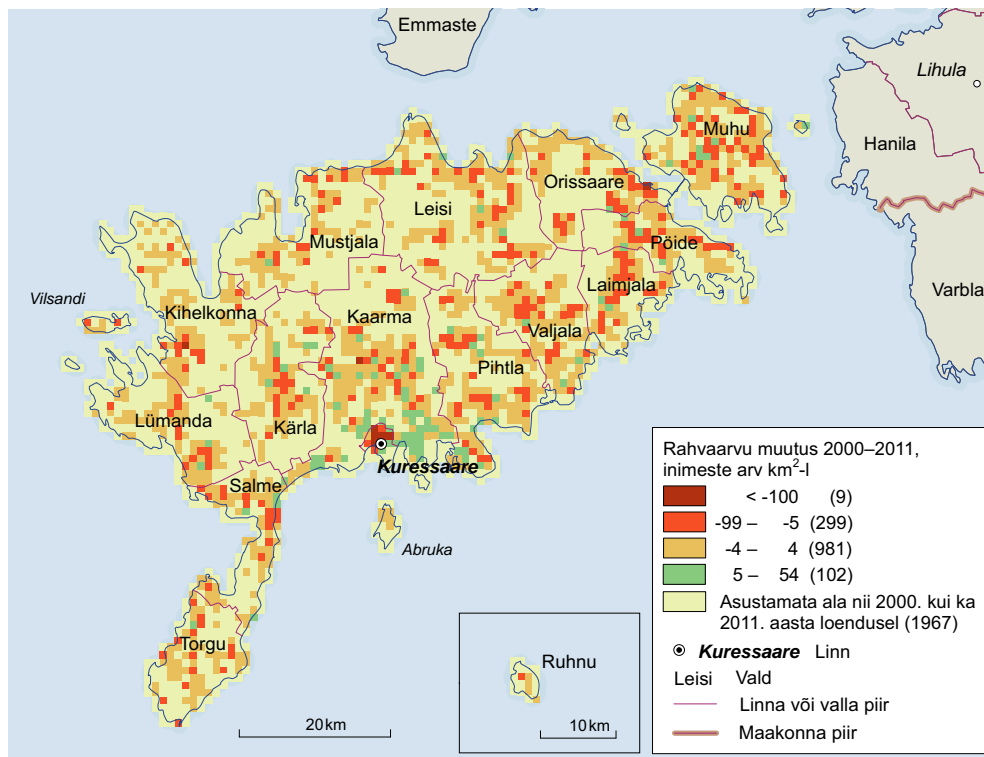
Kaart XI-1. Saare maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis XI-1. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart XI-2. Saare maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

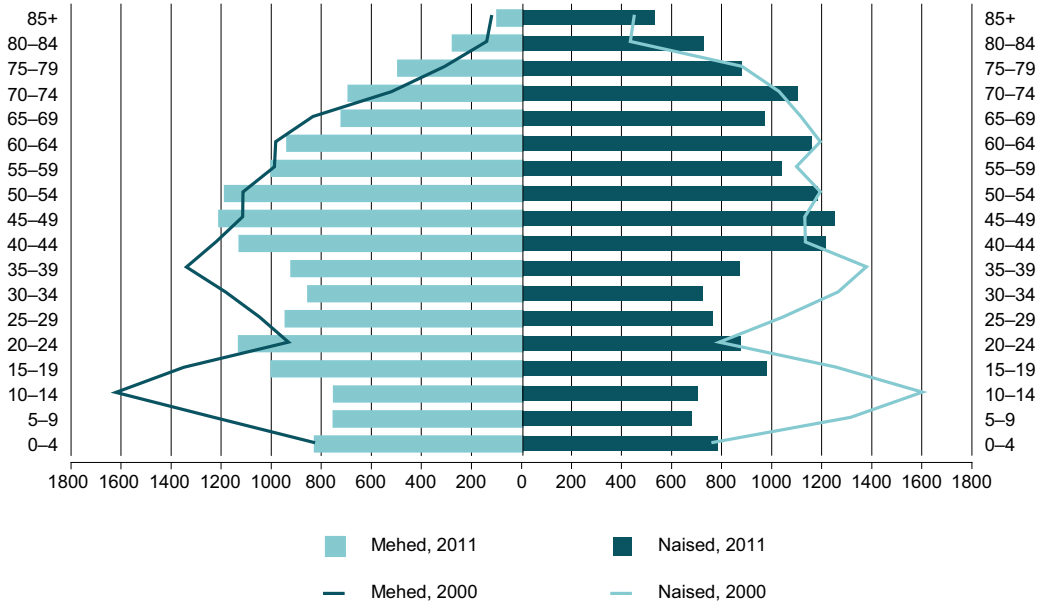

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

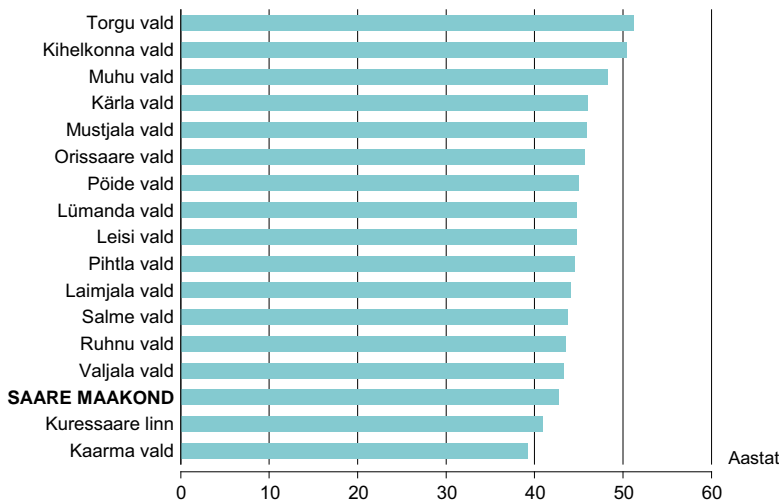
Saaremaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid peegeldab rahvastiku rändelaineid. Kõige arvukam on 40–55-aastaste põlvkond, nooremate põlvkondade esindajatest on üsna paljud kodusaairelt lahkunud (joonis XI-2). Arvukas on ka laulva revolutsiooni põlvkond, kuid see jääb eakamast lainest väiksemaks. Kolmas laine – kõige nooremad – on eelmistest veel väiksem.

Saaremaa elanikkonna keskmine vanus on 42,7 aastat, see on Eesti keskmisest ligi kahe aasta võrra kõrgem. Mediaanvanus 44 aastat on neli aastat üle riigi keskmise (joonis XI-3). Selle poolest on Saaremaa elanikkond riigisisises järjestuses maakondade keskmine. Kõige eakam on elanikkond Torgu vallas, noorim aga Kuressaare lähedal paiknevas Kaarma vallas, kuhu on ilmselt elama asunud noored pered Kuressaare linnast.

Joonis XI-2. Saare maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

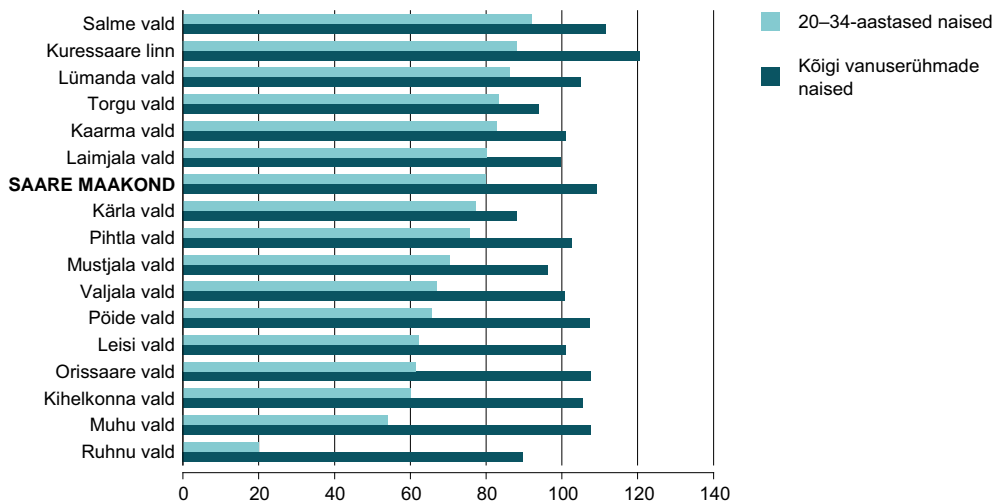

Joonis XI-3. Elanike keskmine vanus Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades, 31.12.2011

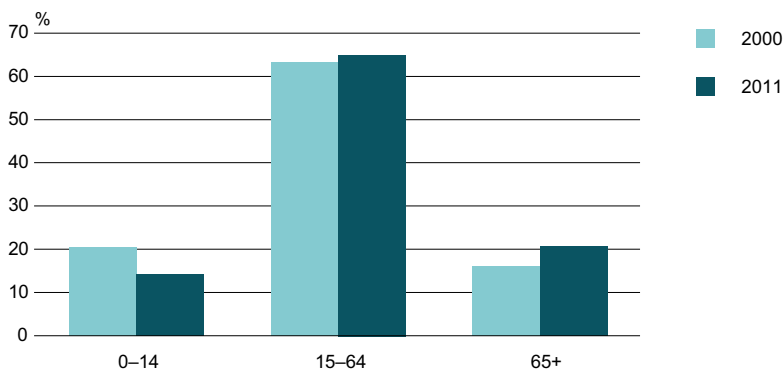
Naiste ja meeste arvu vahetegur on Saaremaal Eesti keskmisest soodsam, 100 mehe kohta elab siin 109 naist (joonis XI-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on puudus nagu mujalgi: 100 noore mehe kohta on Saaremaal 80 noort naist, mis on keskmisest pisut halvem suhe. Valdade kaupa on aga olukord Saaremaal üsna erinev. Kõige probleemsem on see Ruhnu vallas, kus iga 100 noorepoole mehe kohta on vaid 20 samaealist naist, samuti on vahetegur väga ebasoodne Muhus, kus 100 mehe kohta on noori naisi vaid 54. Ebasoodsa nooremate meeste ja naiste suhtega valdu on Saaremaal veelgi – Orissaare, Põide, Kihelkonna, Leisi ja Valjala.

Joonis XI-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahetegur on Saaremaal loenduste vahel muutunud samamoodi nagu mujalgi Eestis ja muutus on olnud suur. Laulva revolutsiooni lapsed on täiskasvanuks saanud ja kodukohast lahkunud, eakaid on aga lisandunud pikenenud eluea tõttu. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) üle 20% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) umbes 16%, siis 2011. aastal on vahetegur suuresti muutunud – lapsi on 14% ja eakaid 21%. Seega on siin eakaid riigi keskmisest 3% võrra rohkem, lapsi aga pisut vähem. Tööealisi (15–64-aastaseid) on Saaremaal 65%, s.o veidi vähem riigi keskmisest (67%), kuigi nende osatähtsus suurenes eelmisest loendusest saadik 1% võrra (joonis XI-5).

Joonis XI-5. Saare maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

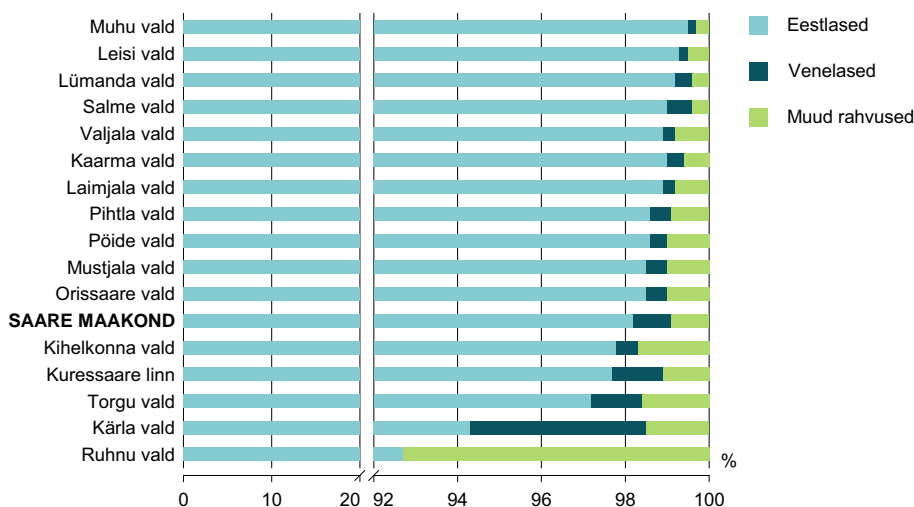
RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

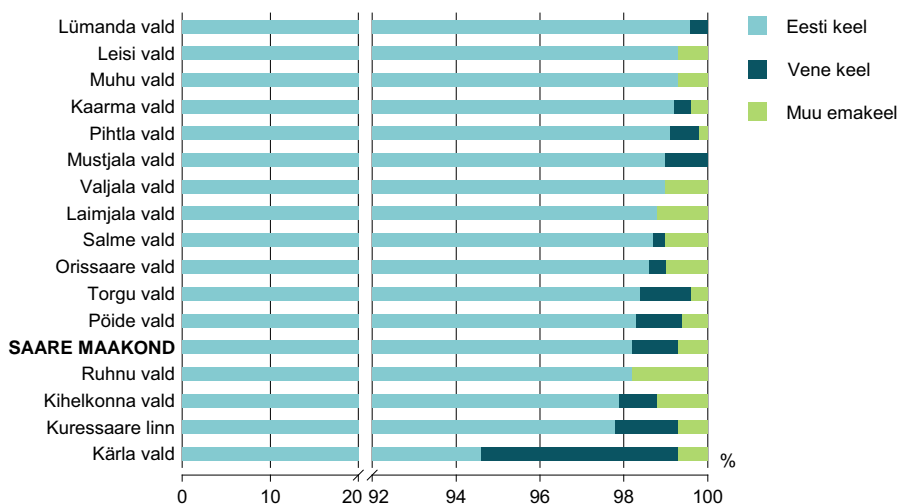
Saare maakond on rahvusliku koosseisu poolest Eesti maakondadest üks homogeensemaid: 98% siinsetest elanikest on eestlased, kusjuures ainult Hiiu maal on eestlaste osatähtsus veel poole protsendi võrra suurem (joonis XI-6). Ainus vald, kus eestlasi on alla 95% ja venelaste osatähtsus ulatub 4%-ni, on Kärla, mille sotsiaalsel koosseisu mõjutab seal paiknev Sõmera hooldekodu. Omapärane on see, et enamikus Saaremaa valdades elab venelastest rohkem muude rahvuste esindajaid, nt soomlasi ja Ruhnu rootslasi.

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega. 98% Saare maakonna elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt (joonis XI-7).

Joonis XI-6. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis XI-7. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

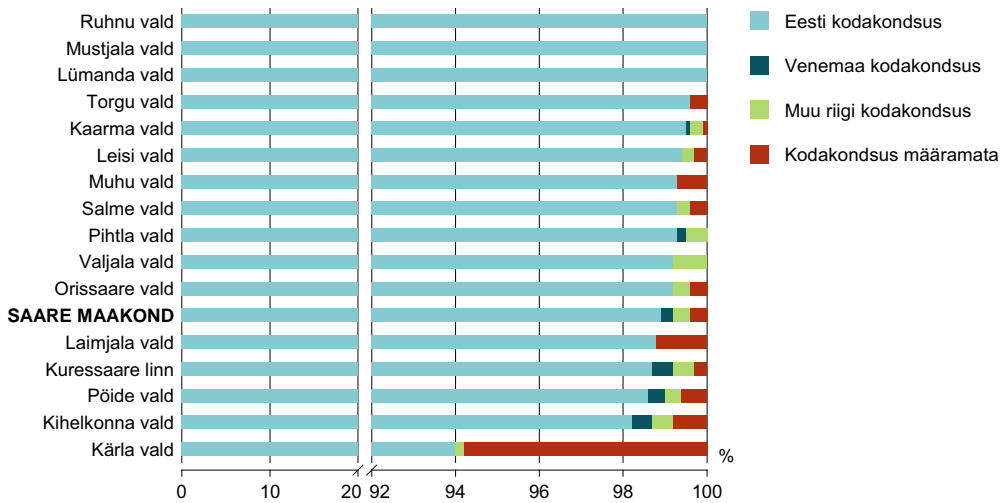
Kodakondsus ja sünnikoht

Saaremaa elanikest on 99% Eesti kodanikud, ülejäänud jagunevad enam-vähem võrdselt Venemaa ja muude riikide kodanikeks ning kodakondsuseta inimesteks. Viimased elavad enamasti Kärla vallas (joonis XI-8).

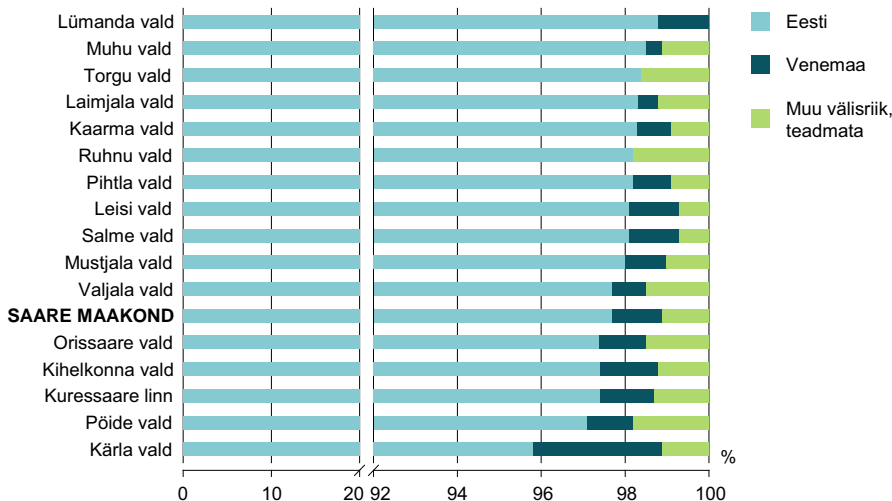
98% Saaremaa elanikest on sündinud Eestis, ülejäänutest on ligikaudu pooled sündinud Venemaal ja pooled mujal välismaal (joonis XI-9).

Saaremaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi kodumaakonnas ligemale 65%, kodulinnas või -vallas aga 38% (joonis XI-10). Seega on sünnikohta elama jäänud Saaremaa inimeste osatähtsus Eesti keskmisega võrreldes üsna suur: suurem on sünnikohale truude inimeste osatähtsus vaid Harju-, Ida-Viru-, Tartu- ja Pärnumaal. Kõige truumad oma koduvallale on Kaarma ja Orissaare valla elanikud. Ligi 15% kõigist praegu Eestis elavatest Saaremaal sündinud inimestest elab Tallinnas, mõne protsendi jagu on endisi saarlasi ka Tartus.

Joonis XI-8. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

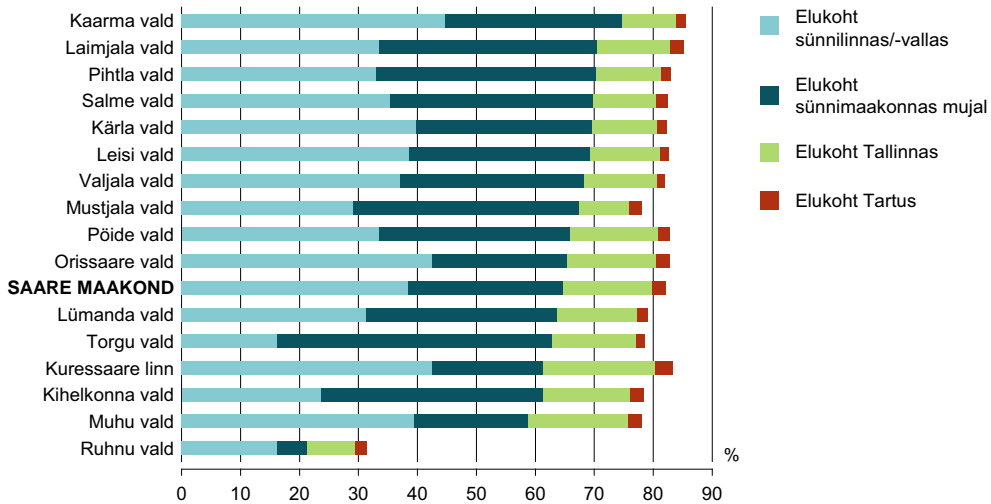

Joonis XI-9. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

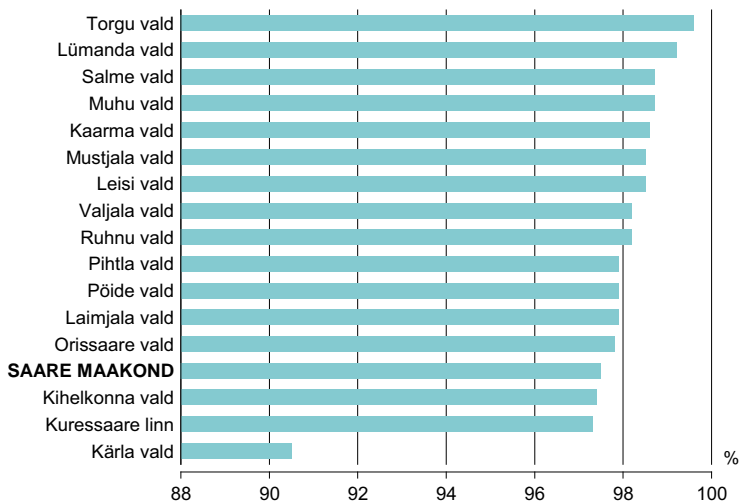
Joonis XI-10. Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Ootuspäraselt on Saaremaal ka põlisrahvastiku osatähtsus suur, see on peaaegu võrdne eestlaste osatähtsusega ehk üle 97% (joonis XI-11). Põlisrahvastiku hulka kuulujatel on Eestis sündinud vähemalt üks vanem ja üks vanavanem. Põlisrahvastiku osatähtsuse poolest on Saaremaa ja Hiiumaa Eesti maakondade järjestuse tipus.

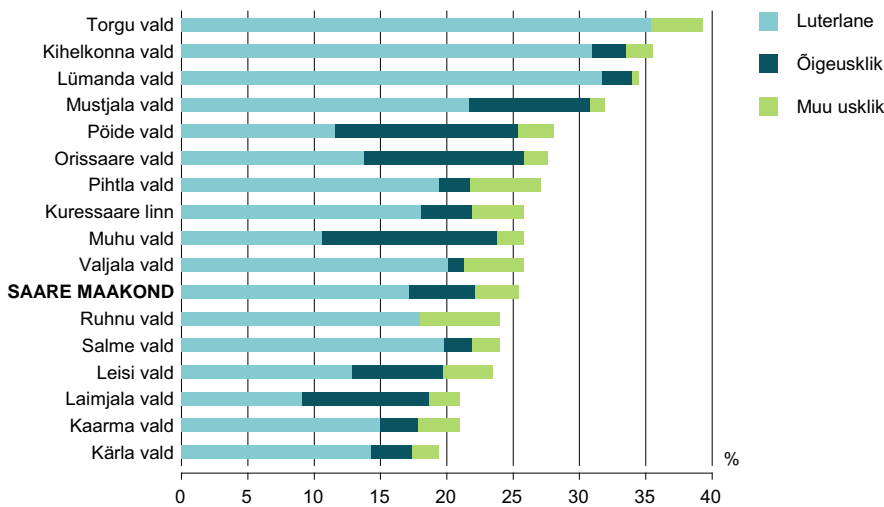
Joonis XI-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades, 31.12.2011

Usk

Saaremaal on usklikke veerand elanikkonnast, seega hoiab Saaremaa Eesti maakondade võrdluses pigem usulembeste kui usuleigete poole (joonis XI-12). Kuigi rahvastik koosneb enamikus eestlastest, on siin arvestatav hulk õigeusklikke – see usk on ülekaalus Muhu, Põide ja Laimjala vallas. Õigeusku läksid Saaremaa talumehed üle tsaariajal, lootes sel viisil osa saada mõningatest hüvedest, nagu näiteks õigeusku pöördunutele jagatav maa ja kooliõpetus.

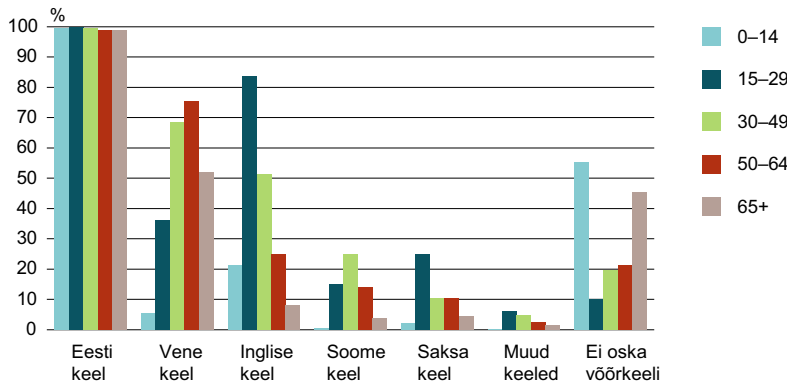
Joonis XI-12. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

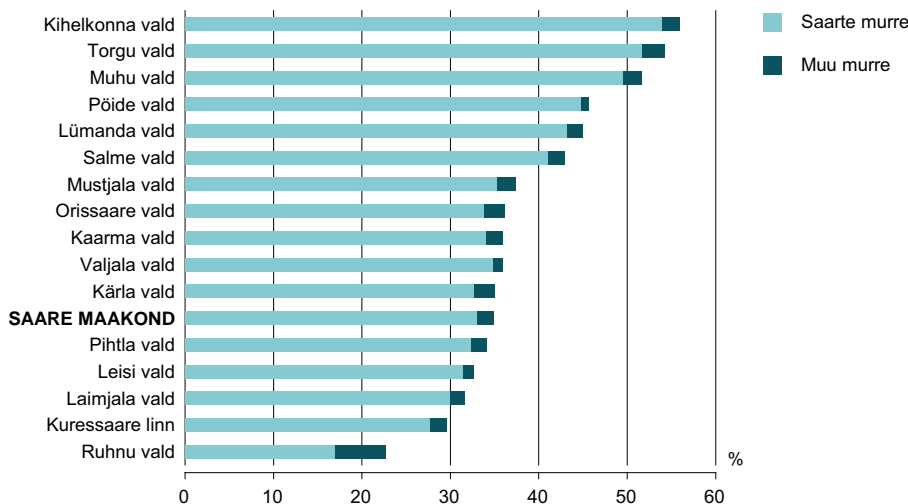
Üldise võõrkeeleoskuse poolest on Saaremaa maakondade järjestuses teises pooles, sest inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, elab Saaremaal üsna palju, 29% (joonis XI-13). Eesti keelt oskab kõigis vanuserühmades üle 99% saarlastest, üsna palju – ligi 85% – on nooremaid (15–29-aastaseid) inglise keele oskajaid, kuid ka soome ja saksa keelt oskab mõnest vanuserühmast tervelt veerand. Vene keelt oskab üle poole vähemalt 30-aastastest inimestest.

Joonis XI-13. Saare maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Murdekeelt oskab 35% Saaremaa elanikest, sellest rohkem oskavad murdekeelt vaid Võru- ja Põlvamaa elanikud (joonis XI-14). Enamasti räägitakse saarte murret, seda oskab 33% elanikest. Kihelkonna, Torgu ja Muhu vallas oskab saarte murret üle poole elanikest. Kõige vähem räägitakse murdekeelt, eriti saarte murret, Ruhnus.

Joonis XI-14. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

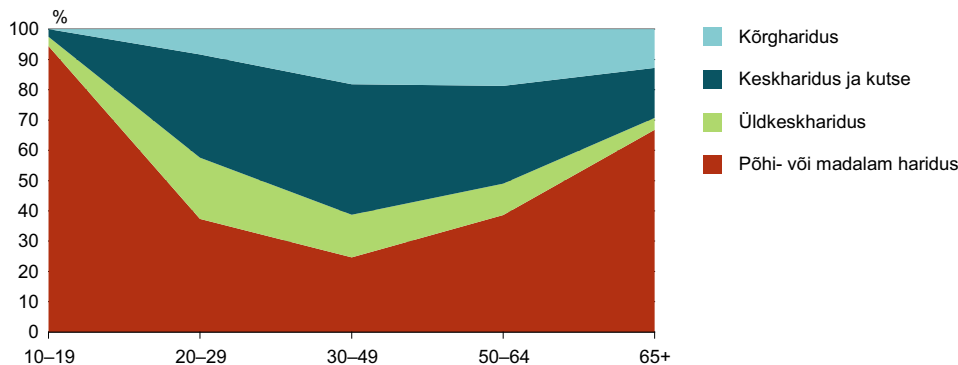
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

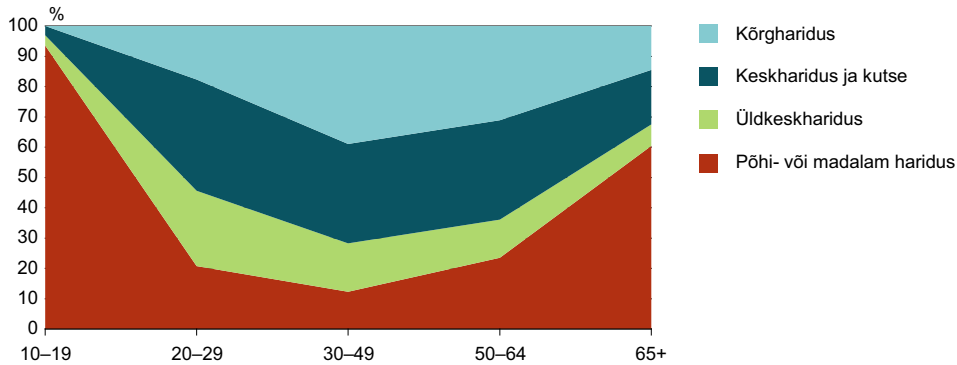
Lõhe meeste ja naiste hariduse vahel on Saaremaal üsna märkimisväärne, 30–49-aastastest naistest on kõrgharidusega 38%, samas vanuses meestest aga vaid 18% (joonis XI-15; joonis XI-16). Samane on olukord 20–29-aastaste hulgas ja ainult veidi parem eakamate puhul. Kõrgharitute osatähtsuse poolest on esirinnas pisike Ruhnu vald, järgnevad Kuressaare linn ja Muhu vald.

Haridustase Eesti riigis on üldiselt kõrge, kuid Saaremaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) märksa vähem (18%) ja maakondade pingereas on Saaremaa eespool vaid Põlva, Järva ja Jõgeva maakonnast. Saare maakonnas on üsna palju (üle 40%) inimesi, kelle haridus piirdub põhi- või algkooliga, ja enamik neist ei ole lapsed või noored (joonis XI-17).

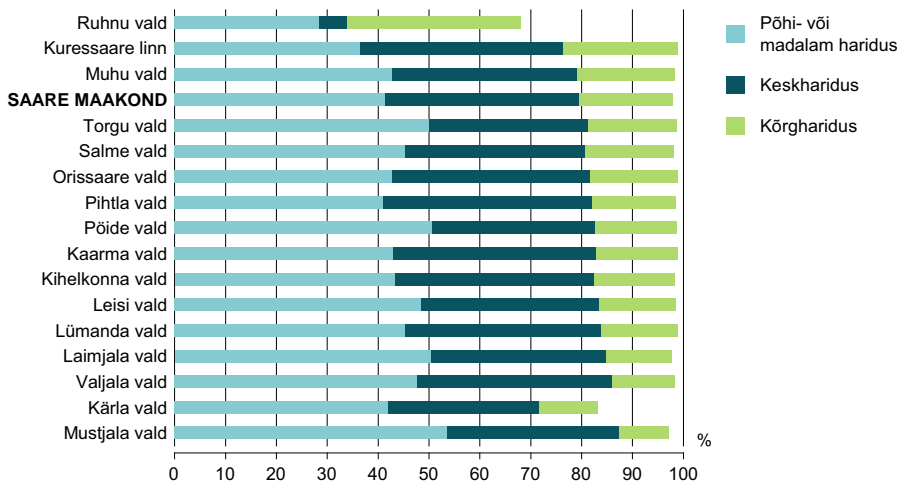
Joonis XI-15. Saare maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XI-16. Saare maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XI-17. Vähemalt kümneaastased Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

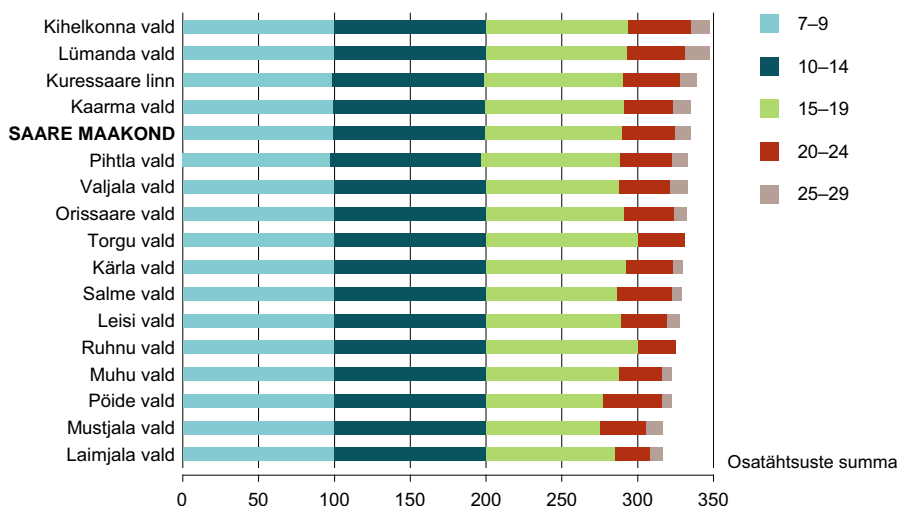
Õppimine ja õpiränne

Õppimisaktiivsuse poolest paistavad Saaremaa noored silma positiivselt: kuni 19-aastaste noorte õpiaktiivsuse võrdluses on Saaremaast eespool vaid Hiiumaa, mõlemas maakonnas õpib pea 100% alla 15-aastaseid ja 90% 15–19-aastaseid noori (joonis XI-18). Siiski kahaneb õpiaktiivsus 20–24-aastaste puhul kolmandikuni ja 25–29-aastaste puhul koguni kümnendikuni vanuserühmast.

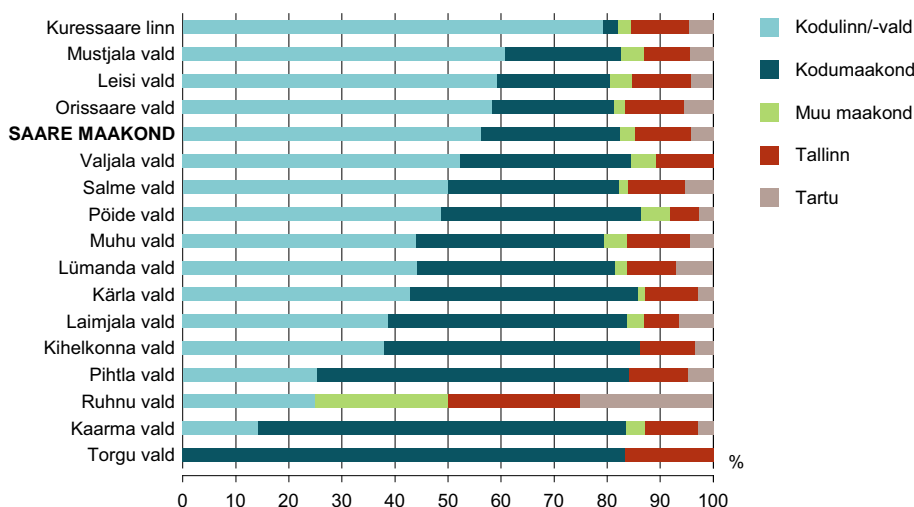
Kodulinna või -vallas õpib 56% ja kodumaakonnas 82% Saaremaa noortest (joonis XI-19). Seega on kodumaakonnas õppijate arv siin üsna suur, kuid koduvallas õppijate arv pigem tagasihoidlik. Pisut üle 10% Saaremaa noortest õpib Tallinnas ja 4% Tartus. Õpirände maht on valdades väga erinev. Näiteks Torgu valla kool on suletud, seega peavad sealsed lapsed koolis käima väljaspool koduvalda. Kuressaare õppureist õpib kodulinna 80%.

Joonis XI-18. Õppivate noorte osatähtsus Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XI-19. Õppivate noorte osatähtsus Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

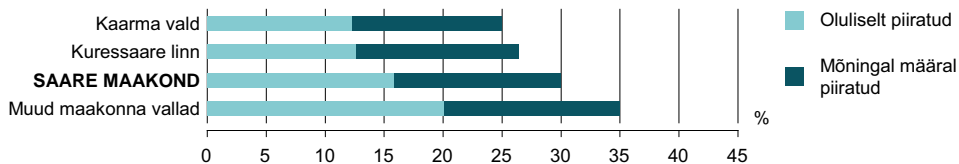
Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Saaremaa elanikkond kuulub Eesti maakondade võrdluses eakamate sekka, seetõttu on siin terviseprobleeme keskmisest sagedamini – Eesti keskmise 30% asemel 32%-l saarlastest, millega Saaremaa on maakondade pingerea keskel (tabel XI-2). Üheski vanuserühmas ei ole haigestumus silmapaistvalt suur, kuid Saaremaa elanikkonna kõige arvukam vanuserühm – 50–64-aastased – põeb pikaajalisi haigusi riigi keskmisest veidi rohkem. Maakonnas on pilt võrdlemisi ühtlane, üksnes Kärla vallas (kus paikneb Sõmeru hooldekodu), on põdejad Saaremaa keskmisest poolteist korda rohkem, Ruhnus aga on pikaajalise haigusega inimesi keskmisest vähem.

Tabel XI-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
SAARE MAAKOND	32,0	6,1	13,2	20,9	44,8	67,6
Kuressaare linn	28,8	5,9	13,8	18,4	41,0	67,2
Kaarma vald	26,6	6,7	10,6	18,7	41,7	63,8
Kihelkonna vald	43,1	5,4	11,5	22,3	43,6	81,0
Kärla vald	50,0	8,6	25,9	40,8	64,8	79,1
Laimjala vald	35,6	3,8	13,5	22,8	52,4	69,2
Leisi vald	35,5	6,1	14,2	26,7	47,6	65,1
Lümanda vald	33,5	6,0	10,6	20,8	42,6	70,7
Muhu vald	36,2	6,1	11,9	22,1	45,7	62,4
Mustjala vald	35,8	6,9	14,0	21,6	52,8	60,8
Orissaare vald	33,3	6,4	9,1	18,7	44,8	67,6
Pihitla vald	34,0	6,8	13,4	21,4	42,9	68,9
Pöide vald	37,4	4,9	12,8	26,8	52,0	68,0
Ruhnu vald	10,9	0,0	0,0	0,0	18,8	50,0
Salme vald	30,6	5,9	9,4	20,8	42,1	63,0
Torgu vald	39,6	0,0	9,7	25,9	43,5	69,2
Valjala vald	34,2	5,2	13,3	18,4	49,4	74,4

Pikaajalised terviseprobleemid põhjustavad piiranguid ka igapäevaelus. Saaremaa elanikest on tervisest tingitud igapäevaelu piiranguid 30%-l, mis ületab Eesti keskmist kahe protsendi võrra (joonis XI-20). Selle näitaja poolest on Saaremaa maakondade pingereas keskel, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (16%) on Saaremaal poolteise sajandiku võrra suurem riigi keskmisest (14%). Alljärgneval joonisel ei ole andmekaitseteliste kaalutlustel esitatud andmeid suurema osa Saaremaa valdade kohta, sest nende rahvaarv on liiga väike; see näitaja arutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta. Tervisest tingitud piirangute sagedus kasvab Saaremaal (nagu teisteski maakondades) keskusest ääremaade suunas, kusjuures parimas seisus on linnalähedased vallad (Saaremaal Kaarma), kuhu on enamasti elama asunud nooremad, jõukamad ja haritumad pered.

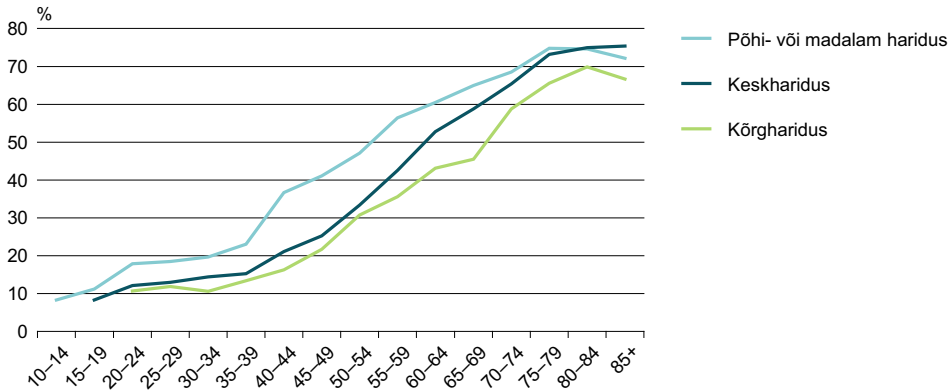
Joonis XI-20. Saare maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitserieglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Saaremaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis vanuserühmades on kõrgharitudel vähemalt poolteist korda vähem terviseprobleeme kui põhi- või madalama haridusega piirdunudel, enim – üle kahe korra – erineb terviseprobleemide sagedus 40–44-aastastel inimestel (joonis XI-21). Keskharidusega inimestel on terviseprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega inimestel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme just madalama haridusega määratud elulaad, kuid kehvem tervis võib teisalt olla ka madalama hariduse põhjus.

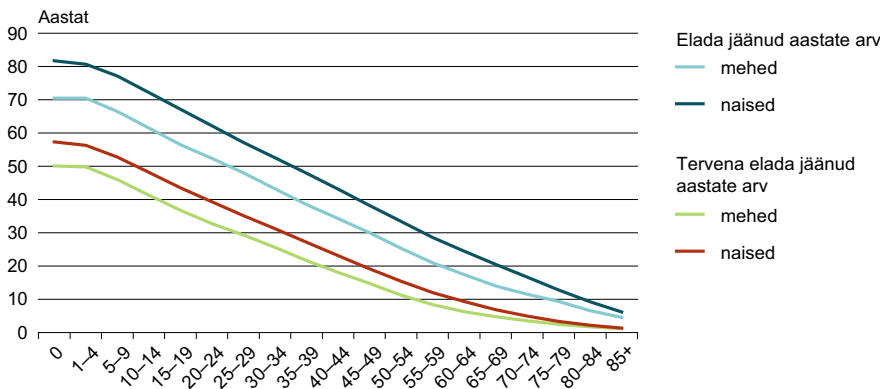
Joonis XI-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Saare maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Saare maakonnas elavatel meestel ja naistel on niihästi haigusvabad eluaastad (50 ja 57) kui ka oodatav eluiga sünnimomendil (71 ja 82 aastat) üsna lähedased vastavate näitajate Eesti keskmistele, samuti on Saaremaa maakondade järjestuses enam-vähem keskmine (joonis XI-22).

Joonis XI-22. Saare maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

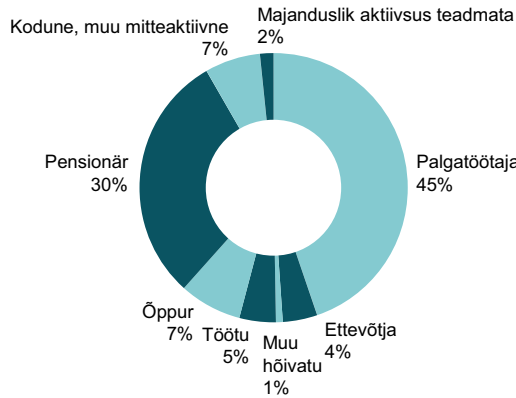
TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

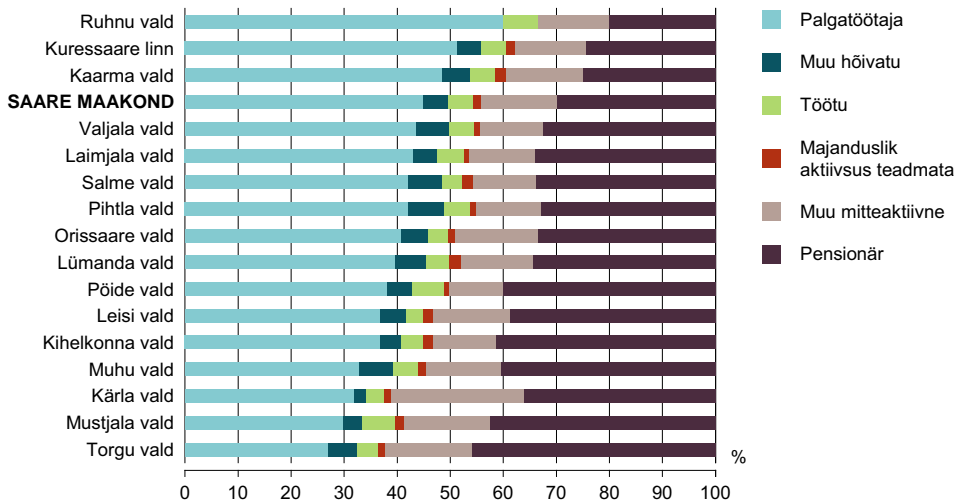
Saaremaa kuulub Lääne-Eesti majanduspiirkonda, mis on arengus mõnevõrra eespool Kagu-Eestist. Tööealiste elanike sotsiaalne koosseis erineb Saaremaal Eesti keskmisest: siin on palgatöötajate osatähtsus 2% võrra väiksem ja pensionäride osatähtsus 4% võrra suurem (joonis XI-23). Tähelepanuväärne on see, et töötuid on Saaremaal samuti 2% võrra riigi keskmisest vähem. Palgasaajate osatähtsuse järgi koguelanikkonnas (39%) asub Saaremaa maakondade pingereas siiski tipu lähedal Harju ja Tartu maakonna järel, jäädes riigi keskmisest maha vaid 1% võrra.

Maakonna valdades ei ole elanike sotsiaalne struktuur ühesugune: maakonnakeskuses ja selle lähedal asuvas Kaarma vallas, samuti tillukeses Ruhnu vallas, on palgatöötajaid üle 40% elanikkonnast, Mustjala vallas aga ainult veerand (joonis XI-24). Elanike sotsiaalne seisund määrab suurel määral ka nende elatusallikad. Leibkonnaliikmete toetusest elab kõige rohkem inimesi neis valdades, kus on rohkem palgasaajaid, Saaremaal on selline Kaarma vald (joonis XI-25).

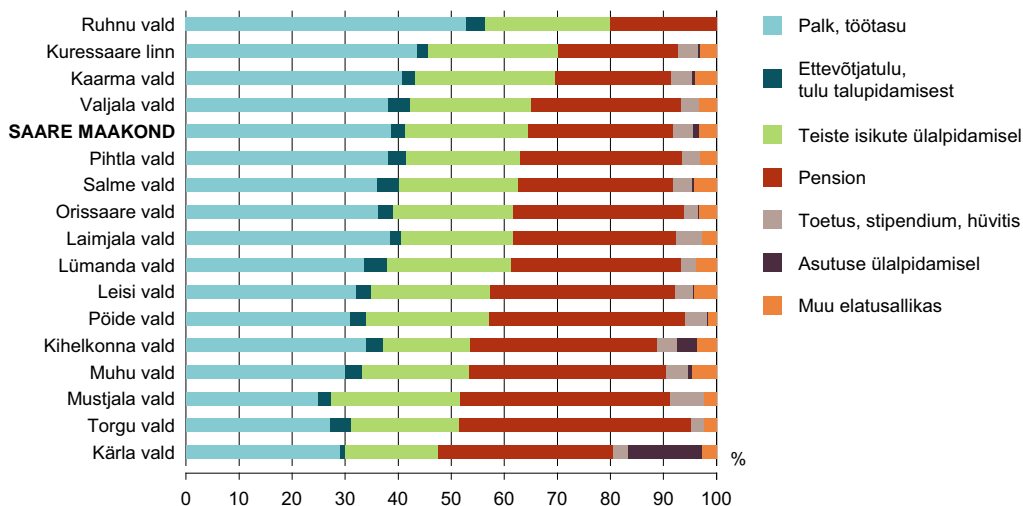
Joonis XI-23. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis XI-24. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

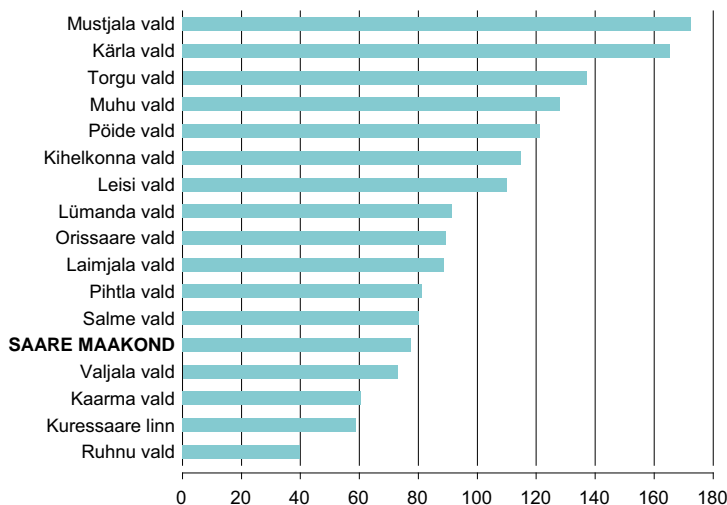

Joonis XI-25. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahelkorda iseloomustab toetussuhe. Saaremaa on ka toetussuhte (78) järgi maakondade pingerea tipus Harju, Tartu ja Rapla maakonna järel, kuid valdade vahel on üsna suured erinevused: pisikeses Ruhnu vallas on toetussuhe 40, Kuressaare linnas ja Kaarma vallas 60, mis tähendab tulusaajate suurt arvulist ülekaalu võrreldes toetusesaajatega (joonis XI-26). Saaremaal on aga ka seitse valda, kus toetussuhe on üle 100 ehk toetusesaajaid tulusaajatest rohkem. Kõige probleemsem on olukord Mustjala vallas, kus toetussuhe on üle 170.

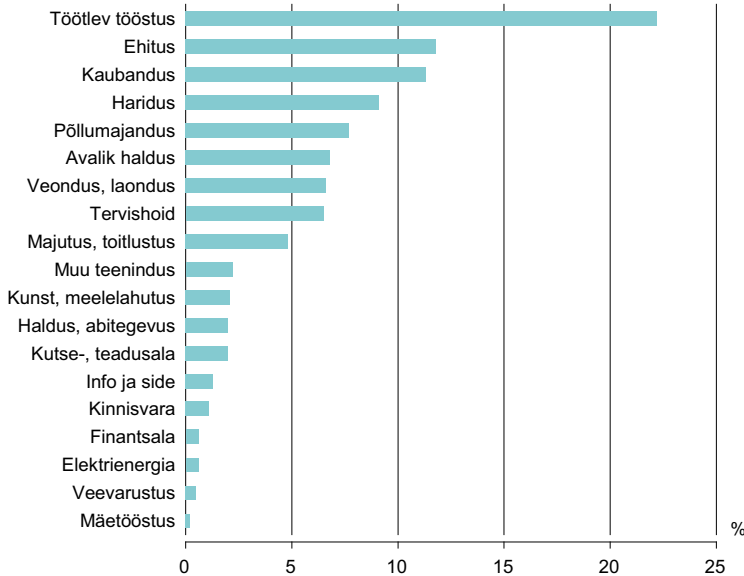
Joonis XI-26. Toetussuhe Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, suurim on selle osatähtsus ka Saaremaal, kus sellel alal on hõivatud 22% töötajast (riigi keskmine on 18%) (joonis XI-27). Teisel kohal on ehitus, sellel alal töötajaid on riigi keskmisega (8%) võrreldes võrdlemisi palju (12%). Keskmisega võrreldes märksa rohkem on hõivatuid ka põllumajanduses (8%) ning pisut rohkem ka majutuses ja toitlustuses (5%).

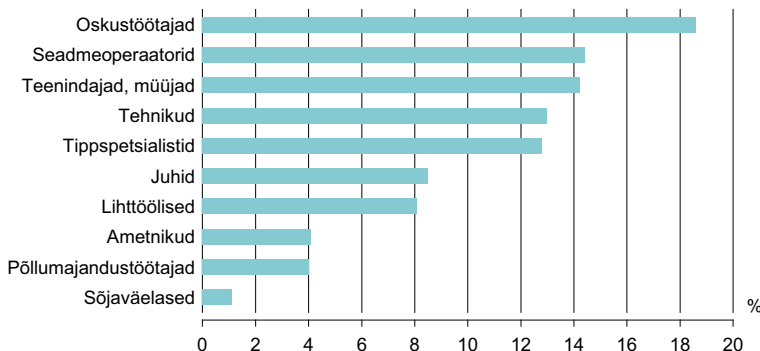
Joonis XI-27. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotus sarnaneb Saaremaal maakondade keskmisega, kuid nagu enamiku maakondade puhul, on riigi keskmisest tasemest suurem oskustöötajate (17%) ja seadmeoperaatorite (14%) osatähtsus, sest riigikeskse pingerea tipus olevad tipp- ja kesktaseme spetsialistid on enamasti koondunud Harju- ja Tartumaale. Oskustöötajaid ja seadmeoperaatoreid on siin riigi keskmisest rohkem. Järgnevad teenindajad ja müüjad (14%). Keskmisest vähem on Saaremaal tippspetsialiste, tehnikuid ja juhte. Juhte, ametnikke ning tipp- ja kesktaseme spetsialiste on Saaremaal kokku 38% (see on enam-vähem maakondade keskmine), riigi keskmine on aga 49% (joonis XI-28).

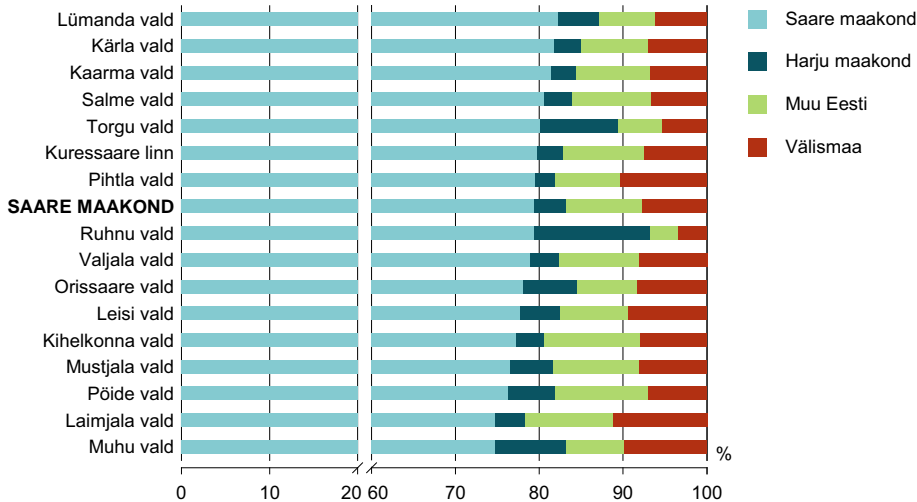
Joonis XI-28. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

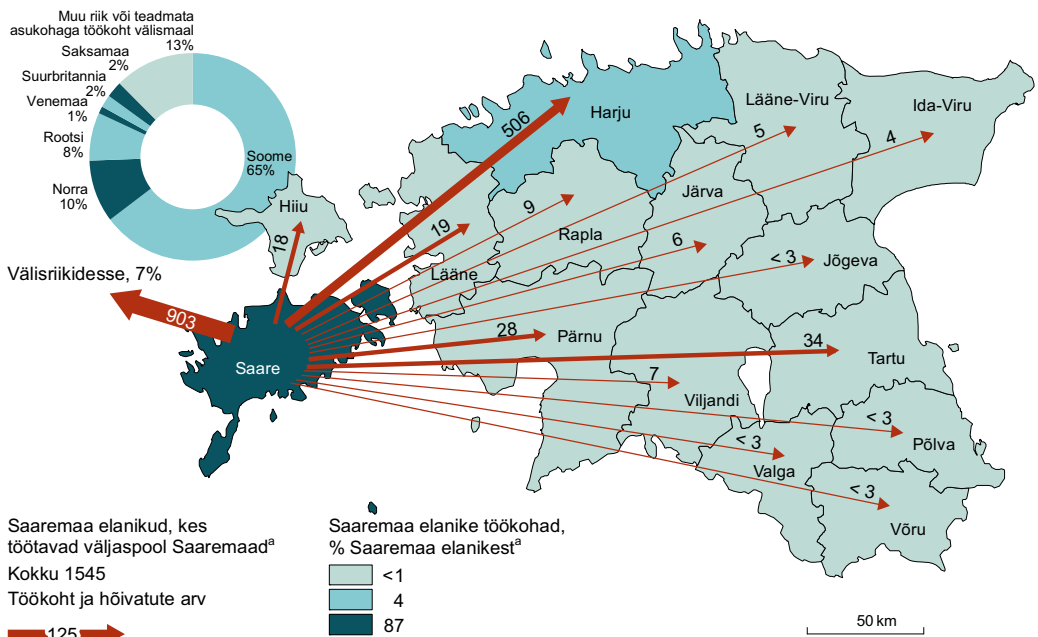
Tööränne

Saaremaa hõivatutest töötab kodumaakonnas 79%, mis on maakondade võrdluses tublisti üle keskmise (joonis XI-29). Teistes Eesti piirkondades käiakse Saaremaalt töö võrdlemisi vähe, siin on esikohal ootuspäraselt Harjumaa, kuid ka välismaal töötajate osatähtsus on maakondade võrdluses suur (7%) (kaart XI-3).

Joonis XI-29. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart XI-3. Vähemalt 15-aastaste Saare maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töökohti.

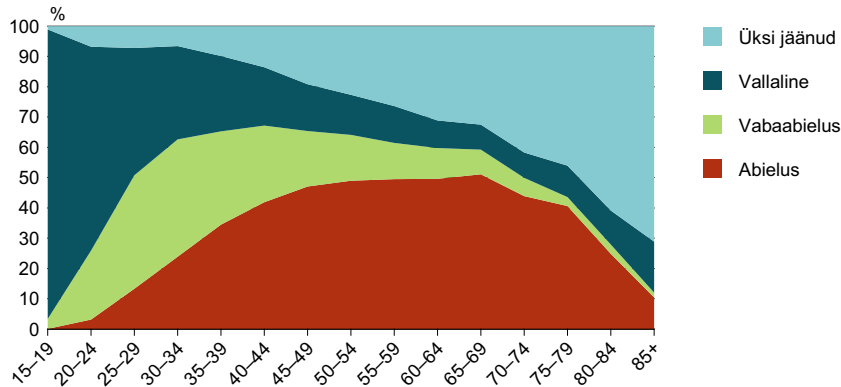
10 592 inimese elu- ja töökoht on Saaremaal.

PEREKOND

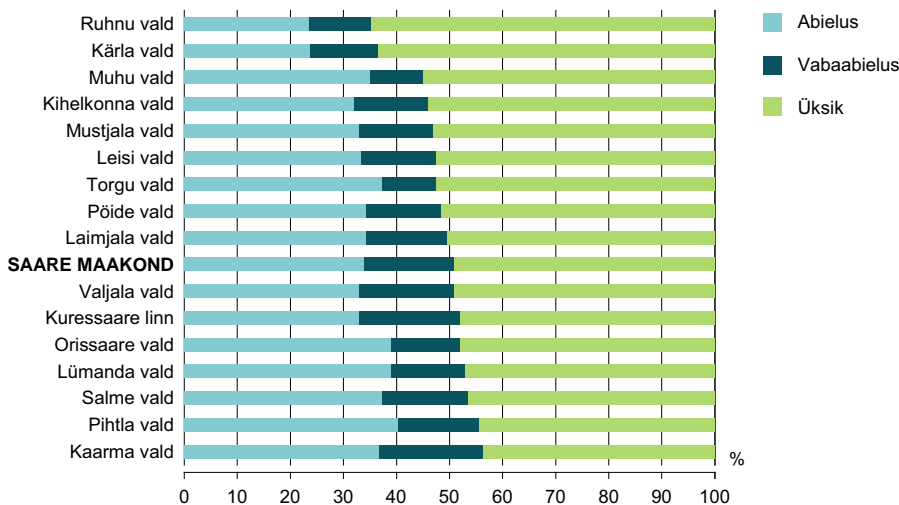
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Saaremaa elanike perekonnasuhted ei erine oluliselt perekonnasuhetest Eesti ülejäänud maakondades. Üle poole (51%) vähemalt 15-aastastest Saaremaa elanikest elab koos abikaasa või partneriga, kusjuures kolmandik neist (17% kogu maakonna rahvastikust) – valdavalt nooremad – on vabaabielus ja kaks kolmandikku (34%), enamasti vanemad inimesed, abielus (joonis XI-30). Vabaabieliu on Saaremaal levinuim 30–34-aastaste hulgas, neist elab 39% koos partneriga, kes ei ole abikaasa. Abielus inimesi on kõige rohkem (51%) 65–69-aastaste hulgas. Kõigist 35–49-aastastest inimestest elab koos abikaasa või partneriga üle 65%. Saaremaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (39–40%) Pihtla, Lümända ja Orissaare vallas ning vabaabielus inimesi (19–20%) Kuressaares ja Kaarma vallas. Enim üksikuid – üle 60% – on Ruhnu ja Kärla vallas (joonis XI-31).

Joonis XI-30. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XI-31. Vähemalt 15-aastased Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

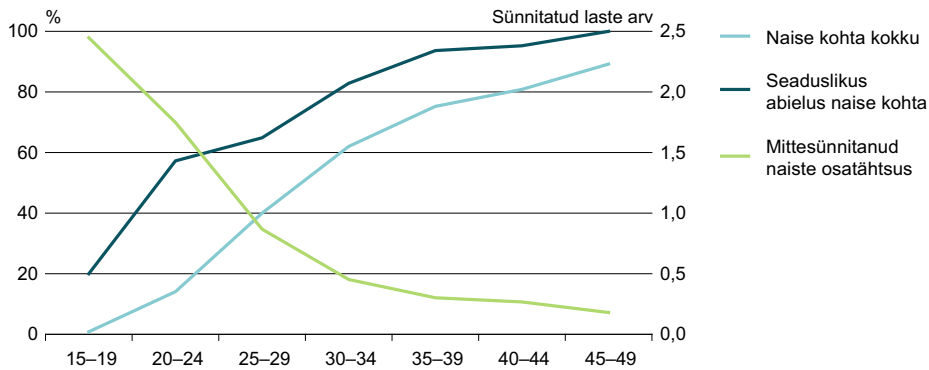

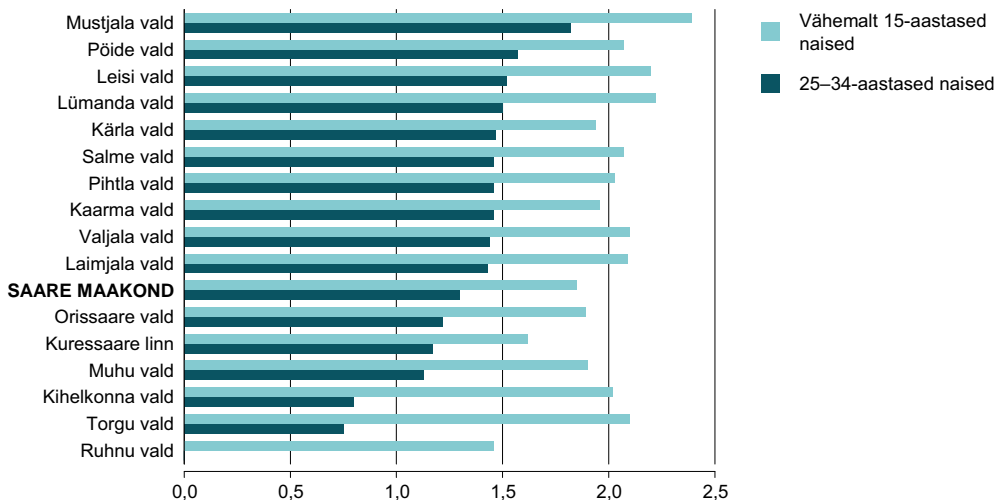
Sünnituskäitumine ja lapsed

Saaremaal on sündimuse näitajad üle Eesti keskmise taseme, kuigi 25–34-aastastel naistel on siin keskmiselt vaid 1,3 last. Siiski on vähemalt 15-aastastel Saaremaa naistel keskmiselt 1,85 last, mis on maakondade järjestuses viies tulemus Hiiu (1,91), Jõgeva, Järva ja Põlva maakonna järel (joonis XI-32). Praegu 40–44-aastaste põlvkonna naistel on keskmiselt 2,02 last, 45–49-aastaste põlvkonna naistel aga 2,23 last (üle taastetaseme). Sünnitatud laste arv oleneb üsna palju elukohast, suurem on see ääremaadel – Mustjalas, Torgus, Lümandas ja Leisis (joonis XI-33).

Joonis XI-32. Saare maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XI-33. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

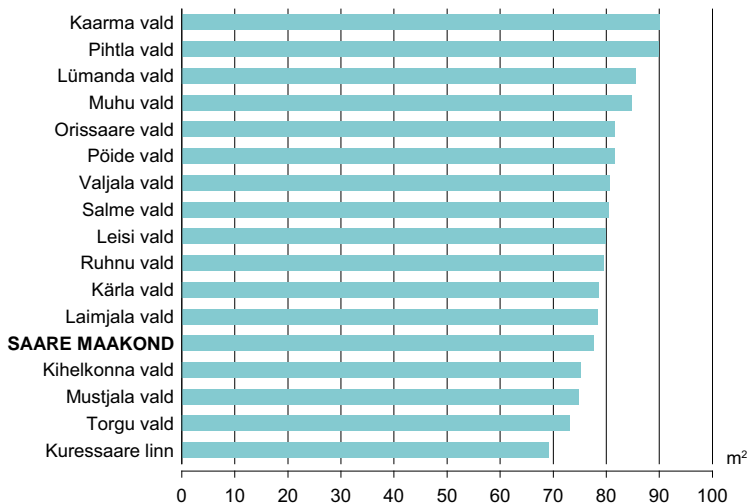

ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

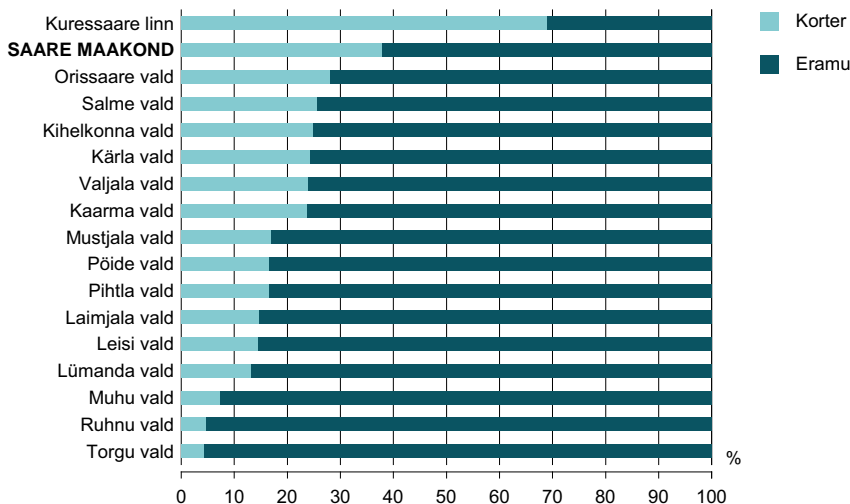
Saaremaal asub 10 997 eluhoonet ja neis on 17 200 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt 1,7 eluruumi. Saaremaal asub 5,1% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,6% eluruumidest ning 3,0% kogu elamispinnast.

Saaremaa eluruumid on avarad: keskmine eluruumi suurus on siin 78 m², mis on Eesti keskmisest 8 m² võrra rohkem (joonis XI-34). Suurema pindalaga on vaid Rapla ja Hiiu maakonna eluruumid. Saaremaa eluruumidest paikneb kortermajades 38%, eramute osatähtsuse poolest on Saaremaa teisel kohal Hiiu maakonna järel (joonis XI-35). Üle poole eluruumidest on korterid vaid Kuressaare linnas, kus korterite osatähtsus on 70%. Kõigis teistes valdades on kortereid alla 30% kõigist eluruumidest.

Joonis XI-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Saare maakonna Kuressaare linnas ja valdades, 31.12.2011

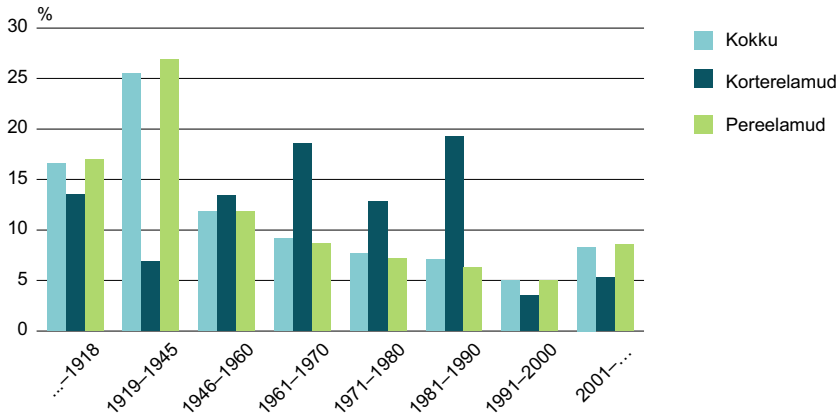
Joonis XI-35. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

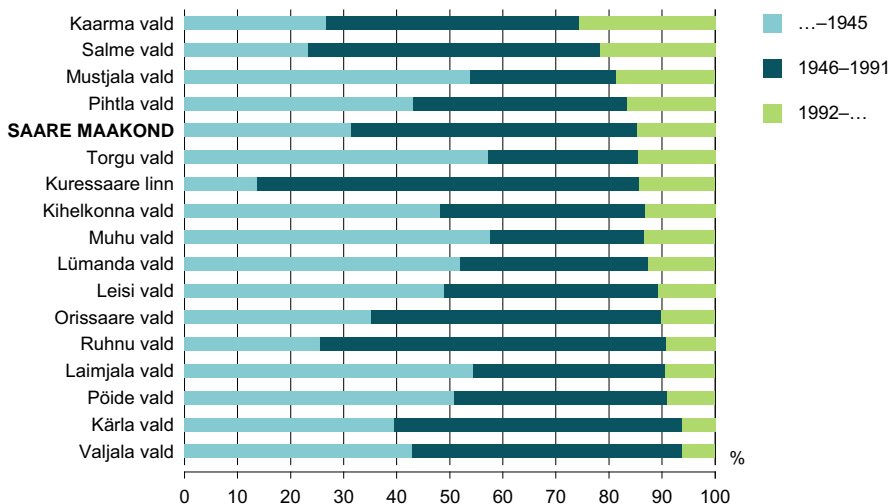
Eramuid ehitati Saaremaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis (joonis XI-36). Korterimaju hakati ehitama möödunud sajandi 60. aastatel, aktiivsem oli korterite ehitus 80. aastatel. Eramuehituse intensiivsus vähenes pikka aega, kuid hakkas suurenema 90. aastatel, siiski pole see veel sõjajärgsel tasemel.

Pärast taasiseseisvumist on Saaremaal ehitatud 15% kõigist eluruumidest, see on pisut rohkem kui riigis keskmiselt (14%). 31% eluruumidest pärineb sõjaeelsest ajast (kogu riigis 18%), nõukogude ajal on ehitatud pisut üle poole – 53% kõigist eluruumidest (kogu riigis 67%). Ehitusaktiivsus on aga Saaremaal eri aegadel olnud väga erinev. Viimasel ajal on kõige aktiivsemalt ehitatud Kaarma vallas (kus 25% eluruumidest on uued), järgneb Salme vald. Vähe on uusehitisi Valjala ja Kärla vallas (joonis XI-37).

Joonis XI-36. Saare maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

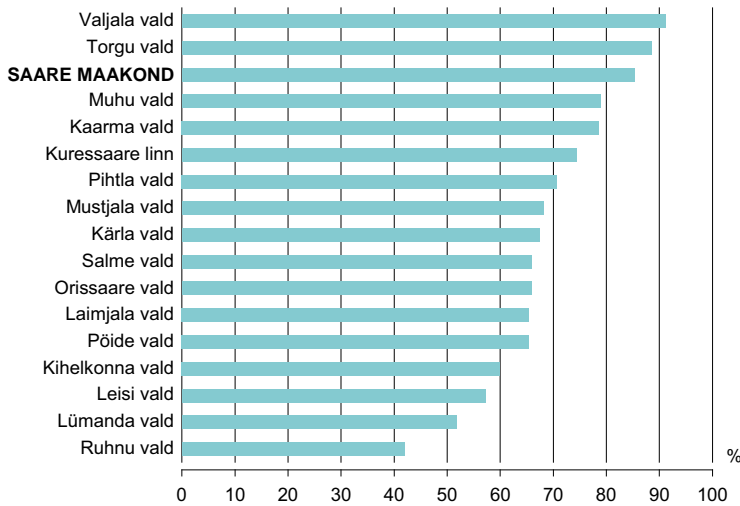
Joonis XI-37. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

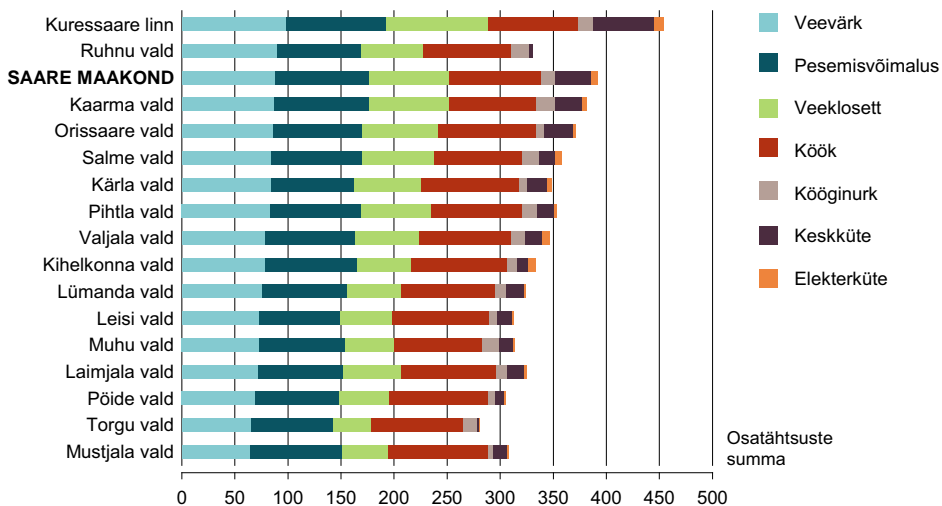
Asustatud on Saaremaa eluruumidest 74% ehk 12% võrra vähem Eesti keskmisest. Asustamata eluruumide osatähtsus on siin Eesti maakondadest kõrgeim. Mõnevõrra võib olla tegu hooajati kasutatavate eluruumidega suvituspiirkondades (näiteks Ruhnus), kuid suur osa eluruumi on jäänud tühjaks pärast seniste elanike lahkumist (joonis XI-38).

Eluruumide tehnavarustuse taseme poolest on Saaremaa Eesti maakondade pingereas pigem tagapool, nagu võibki eeldada, arvestades eluruumide vanust ja ehitusaega. Kõik näitajad on siin alla riigi keskmise: veevärgiga on 88% (kogu Eestis 95%) eluruumidest ja veeklosetiga 76% (kogu Eestis 88%). Pesemisvõimalus, arvestades ka sauna, on 88%-l eluruumidest (kogu Eestis 93%-l). Köök või kööginurk on pea igas Saaremaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates), keskküte on 38%-l. Valdade vahel ei ole kuigi suuri erinevusi, valdadest paremas seisus on Kuressaare linn (joonis XI-39).

Joonis XI-38. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Joonis XI-39. Saare maakonna Kuressaare linna ja valdade tavaeluruumid tehnavarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Saaremaa on (samuti kui Hiiumaagi) meretagune maakond. See tingib maakonna arengu omapära, mis tänu tihedale praamiühendusele pole siiski kuigi silmatorkav. Pindala ja rahvaarvu poolest on Saaremaa Eesti maakondade hulgas keskmine, kuid asustustihedus on siin üks väiksemaid. Üks Saaremaa eriomadusi on rahvuse ja emakeele poolest väga homogeenne rahvastik – siinsetest elanikest 98% on eestlased. 99% Saaremaa elanikest on Eesti kodanikud, 97% Eestis sündinud ja põliselanikud.

Viimase 12 aasta jooksul on Saaremaa negatiivse iibe ja väljarände tõttu kaotanud 13% elanikest, kusjuures arvestatakse nii välisrännet kui ka riigisisest rännet. Selle tagajärjel on paigast nihkunud tähtsad rahvastikunäitajad. Rahvastikupüramiidis on alaesindatud nooremad põlvkonnad, eriti nooremad naised; elanike keskmine vanus on kogu riigi rahvastiku keskmisest kahe aasta võrra kõrgem ja pensioniealiste osatähtsus on riigi keskmisega võrreldes 4% võrra suurem. Siiski on Saaremaa elanikkond oma kodukohale võrdlemisi truu: 65% Saaremaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi samas maakonnas.

Kõrghariduse osatähtsuse poolest on Saaremaa maakondade järjestuses tagasihoidlikumate hulgas, sest kõrgharidusega inimesi on riigi keskmisest tasemest (30%) palju vähem (18%). Riigi keskmisest rohkem (üle 40%) on üksnes põhi- või algharidusega piirdunud inimesi. Meeste ja naiste haridustasemete erinevus on suur nagu enamikus maakondades – kõrgharidusega mehi on keskmiselt poole vähem kui sama haridustasemega naisi. Õpitakse Saaremaal siiski aktiivselt, kuni 20-aastaste õpiaktiivsuse poolest on Saaremaa riigi parimate hulgas.

Saaremaa elanike võõrkeelte oskus on keskpärane – kuigi 29% saarlastest ei oska ühtegi võõrkeelt, oskab nooremas tööeas inimestest 85% inglise keelt ja vanemas tööeas inimestest kõneleb umbes 70% vene keelt ning arvestatav hulk ka soome ja saksa keelt. Eesti keelt oskavad pea kõik saarlased. Murdekeelt kõneleb Saaremaal 35% inimestest ja mõnd usku peab omaks veerand maakonna vähemalt 15-aastastest. Saaremaa ajaloo tingitud eripära on üsna suur õigeusklike arv mitmes puhteestlaste vallas, üldiselt domineerib siin siiski luterlus.

Kõigi tervisenäitajate, samuti oodatava eluea ja haigusvaba eluea poolest on Saaremaa elanikkond riigi keskmisest tasemest veidi halvemas seisus. Ka siin ilmneb hariduse ja tervise tugev vastastikune mõju, seda eriti tööealiste (30–50-aastaste) inimeste puhul.

Saaremaa elanike hulgas on riigi keskmisest 4% võrra rohkem pensionäre ja 2% võrra vähem palgatöötajaid. See ilmneb ka toetussuhtes, mis on riigi keskmisest natuke halvem: 78 riigi keskmise 70 asemel, kuigi maakondade pingereas on Saaremaa neljandal kohal Harju-, Tartu- ja Raplamaa järel.

Tegevusvaldkondadest on Saaremaal esikohal töötlev tööstus, riigi keskmisest järjestusest eespool on ehitus ja põllumajandus, samuti majutus ja toitlustus.

Ametialadest on Saaremaal nagu enamikus teisteski maakondades (peale Harju ja Tartu) arvulises ülekaalus oskustöötajad ja operaatorid. Riigi keskmisest palju vähem on Saaremaal tipp- ja kesktaseme spetsialiste, juhte ja ametnikke. Saaremaa inimesed ei kipu eriti tööle Eesti teistesse maakondadesse, 79% töötab kodumaakonnas, kuid ligi 8% hõivatutest käib tööl välismaal.

Perekonnaseisu- ja sündimusnäitajad on Saaremaal Eesti kohta võrdlemisi head: kuigi 25–34-aastastel naistel on veel võrdlemisi vähe lapsi (keskmiselt 1,29), on kõigi vähemalt 15-aastaste naiste keskmine sünnitatud laste arv üle 1,8. 45–49-aastaste naiste keskmine sünnitatud laste arv 2,23 ületab taastetaseme.

Saaremaa eluruumid on enamasti eramud, vaid 37% eluruumidest paikneb kortermajas. Seetõttu on eluruumid avarad – 12 m² võrra riigi keskmisest suuremad. Enamik eluruumi on aga võrdlemisi vanad ja veerand neist ehitatud enne II maailmasõda. Sellepärast on ka tehnovarustus kohati kasin: vaid 88% eluruumidest on varustatud veevärgiga, sama suur osa elamutest pakub pesemisvõimalusi.

Saaremaa eluruumidest on üle veerandi – 26% – pideva asustusega, see osatähtsus on riigi suurim. Ilmselt on vaid osa neist tegelikult tühjad, muist aga on reserveeritud hooajaliseks kasutuseks.

XII TARTUMAA

TARTUMAAST ÜLDISELT

Tartu maakond asub Eesti ida- ja kaguosas Võrtsjärve ja Peipsi vahelisel alal mõlemal pool Emajõe. See piirneb põhjas Jõgeva, läänes Viljandi ning lõunas Põlva ja Valga maakonnaga. Maakonna idapiir Peipsi järvel on ühtlasi riigipiir Venemaaga.

Tartu on ajalooline maakond, mis oli 16. sajandist 20. sajandi alguseni eksisteerinud Liivimaa kubermangu Eesti-poolse osa keskus. Sõjaeelses Eesti Vabariigis oli Tartu maakond praegusest märksa suurem, rajoonide moodustamisel (1950) eraldati Tartumaa põhjaosa Jõgeva rajoonile (hilisem Jõgeva maakond), kaguosa Põlva rajoonile (hilisem Põlva maakond) ja lõunaosa (Otepää ja selle ümbrus) liideti Valgamaaga. Tartumaa koosseisu kuulub ka Peipsis paiknev Piirissaare saar.

Enamik Tartu maakonna territooriumist on võrdlemisi tasane, kuid seda liigendavad ürgorud, neist suurim on Emajõe ürgorg. Põhjas ulatub Tartumaa Vooremaani, lõunas Otepää kõrgustikuni. Tartumaa suuremate jõgede langus on väike, kevadiste suurvete ajal tekivad neil ulatuslikud üleujutused. Emajõe alamjooksul laiub Emajõe Suursoo.

Tartu maakonna pindala on 2 993 m², sellega on ta maakondade järjestuses suuruselt kuues. Elanikke on Tartu maakonnas 150 528, seega on Tartumaa teisel kohal Harjumaa järel. Asustustihedus on siin 50,3 inimest km² kohta, sellest tihedam on asustus vaid Harjumaal. Linnaelanike osatähtsus on Tartu maakonnas 69%, selle näitaja poolest on Tartu maakond Ida-Viru ja Harju maakonna järel kolmandal kohal.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Tartumaal kolm omavalitsuslikku linna ja 19 valda (tabel XII-1; kaart XII-1). Tartumaa valdades oli 2011. aasta lõpus 24 alevikku ja 323 küla.

Tartumaal on kolm linna. Maakonnakeskus Tartu (97 600 elanikku, Eesti suuruselt teine linn) on üks Eesti vanimaid linnu, selle esmamainimise ajaks loetakse aastat 1030. Aegade jooksul on Tartu kandnud nimesid Tarbatu, Dorpat, Dorpt, Dörpt, Derpt ja Jurjev. Tartu tekkis kohas, kus põhjast lõunasse kulgevad teed ületasid Emajõe, mis oli toona tähtis veetee. 6.–8. sajandi paiku rajati Toomemäele linnus. Pärast Eestimaa vallutamist 13. sajandil püstitati sellele kohale kivist piiskopilinnus ja Tartust sai piiskopkonna keskus. 1280. aastal sai Tartust Hansa Liidu liige.

Tartu ajaloo tähtsaim sündmus oli Tartu Ülikooli rajamine 1632. aastal, rajaja oli Rootsi kuningas Gustav Adolf. Tartu Ülikool on üks Balti- ja Põhjamaade vanimaid ülikoole. Tartust kujunes Eesti vaimuelu tähtis keskus, siin tegutsesid Eesti Kirjameeste Selts, Eesti Üliõpilaste Selts, Õpetatud Eesti Selts ja teater Vanemuine. Tartus toimus Eesti esimene laulupidu. Praegu on Tartu Ülikool Eesti rahvusvaheliselt tuntum kõrgkool, siin tegutseb ka teisi kõrgemaid õppeasutusi (maaülikool), samuti mõningad riigiasutused (haridusministeerium, riigikohus).

Teine Tartumaa linn on suvituskohana tekkinud Elva väikelinn (5607 elanikku). Elva alal on inimesed elanud ammu ajast, kuid asula tekkis siia pärast Tartu-Riia raudtee rajamist 19. sajandi lõpul, kui avati Elva raudteejaam (1889). Aleviks nimetati Elva 1923. aastal ja linnaks 1938. aastal. Elva väärtused, mis puhkajaid ahvatlevad, on linna läbiv jõgi, mitu järve ja männimets.

Kolmas Tartumaa linn on Peipsi kaldal paiknev pisike Kallaste (852 elanikuga Eesti üks väiksemaid linnu), mille elanikkond koosneb suuremas jaos 17. sajandil tsaarivõimu eest Eestisse pagunud vanausuliste venelaste järeltulijatest.

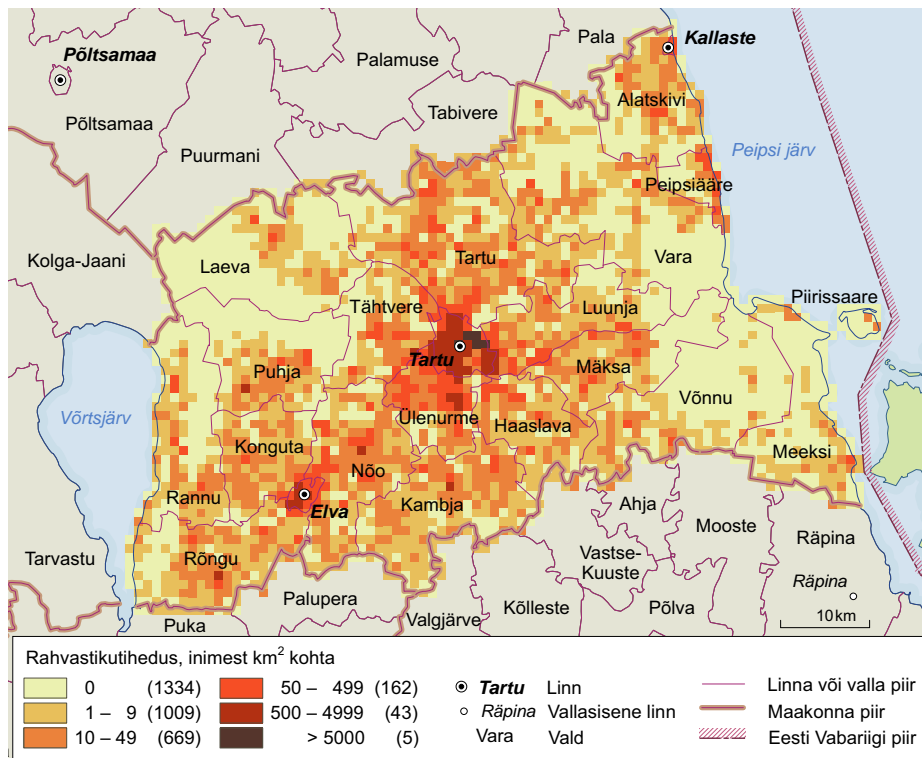
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Tartumaa elanikkond negatiivsest iibest ja väljarändest hoolimata suurenenud 0,6% (joonis XII-1; kaart XII-2). Selle näitaja poolest on Tartumaa Eesti maakondade järjestuses teisel kohal. Lisandunud elanikud on suures osas siiski Tartu tudengid, kes loendati küll linna püsielanikena, kuid kes ennast ametlikult Tartu elanikeks registreerinud ei ole.

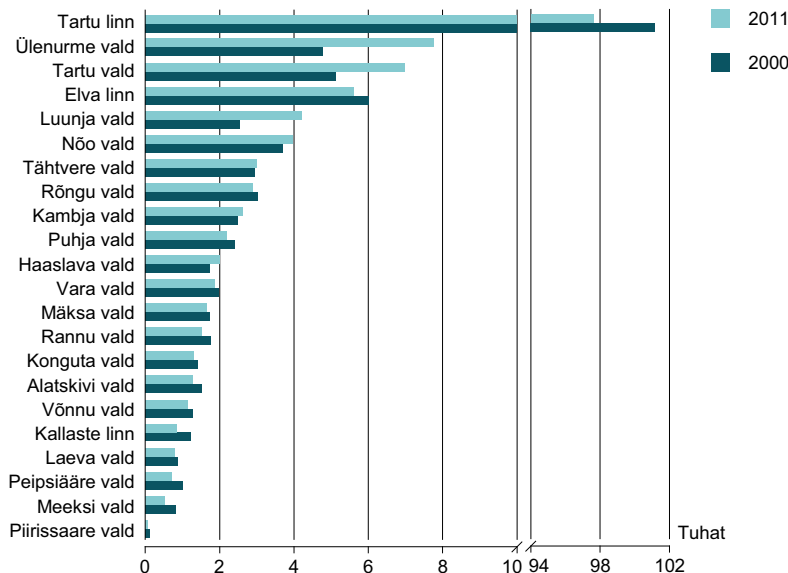
Tabel XII-1. Tartu maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
TARTU MAAKOND	150 528	2 992,74	50,3
Elva linn	5 607	9,93	564,7
Kallaste linn	852	1,93	441,5
Tartu linn	97 600	38,80	2 515,5
Alatskivi vald	1 274	128,38	9,9
Haaslava vald	2 013	110,02	18,3
Kambja vald	2 621	189,22	13,9
Konguta vald	1 314	107,60	12,2
Laeva vald	797	233,18	3,4
Luunja vald	4 207	131,54	32
Meeksi vald	526	143,48	3,7
Mäksa vald	1 656	133,47	12,4
Nõo vald	3 972	168,92	23,5
Peipsiääre vald	698	30,95	22,6
Piirissaare vald	53	7,76	6,8
Puhja vald	2 192	167,54	13,1
Rannu vald	1 505	158,01	9,5
Rõngu vald	2 885	164,18	17,6
Tartu vald	6 991	300,26	23,3
Tähtvere vald	3 005	114,79	26,2
Vara vald	1 868	333,81	5,6
Võnnu vald	1 141	232,63	4,9
Ülenurme vald	7 751	86,35	89,8

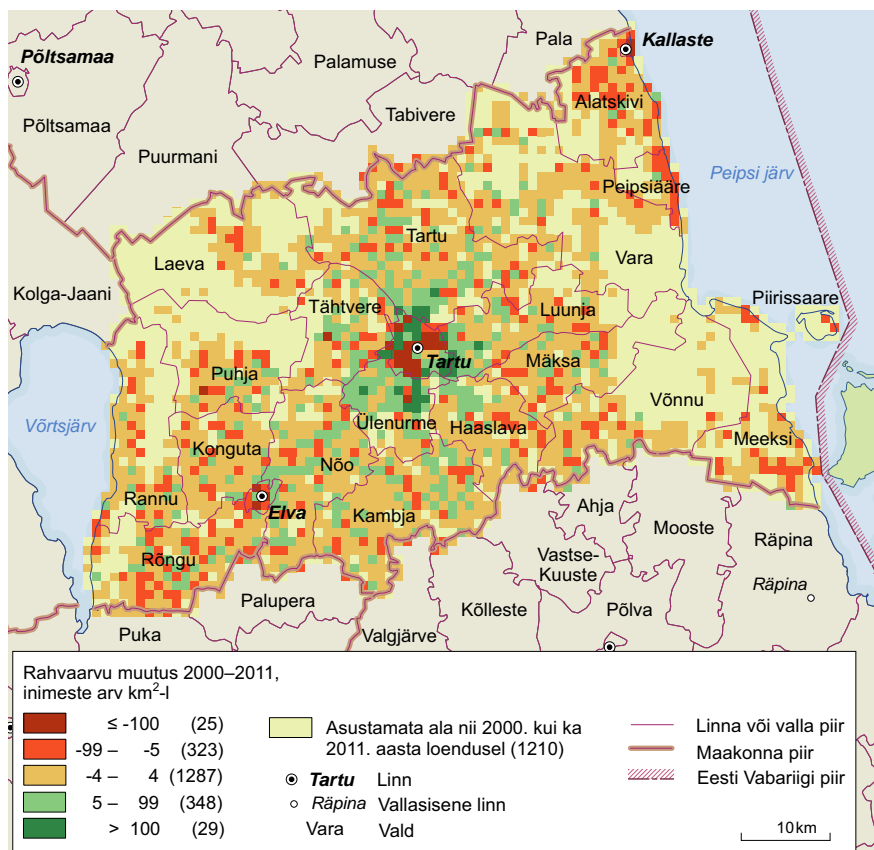
Kaart XII-1. Tartu maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis XII-1. Tartu maakonna linnade ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart XII-2. Tartu maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

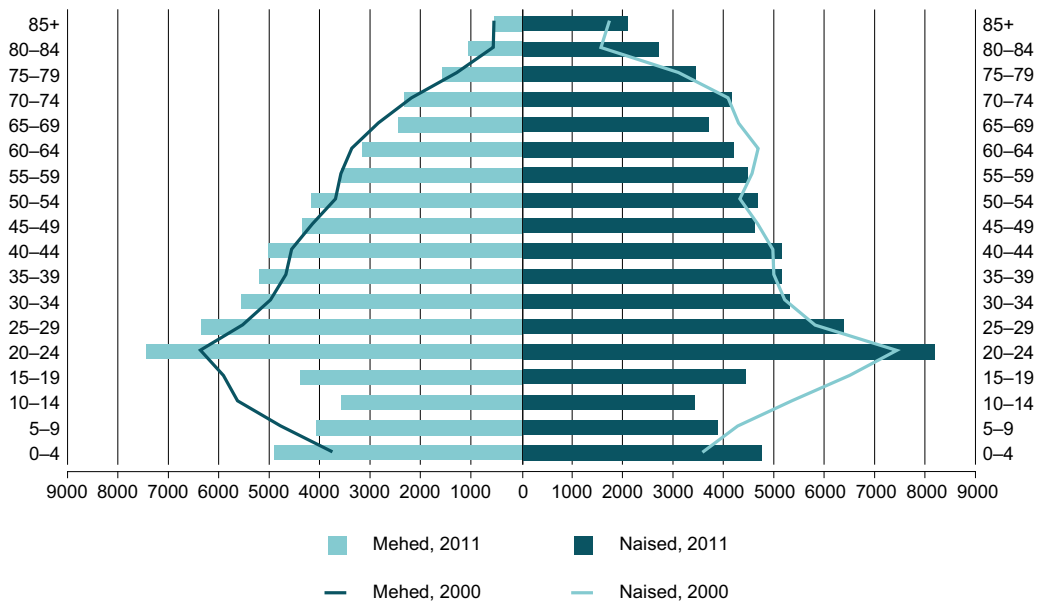
RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Tartumaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on üsna eripärase kujuga ja seda põhjustab siin ajutiselt elavate noorte üliõpilaste suur osatähtsus, eriti just 20–24-aastaste hulgas (joonis XII-2). Näha on sedagi, et tudengitest on suurem osa naised. Siiski, jättes kõrvale Tartumaal ajutiselt elavad noored, on rahvastikupüramiidilt näha ka tõsiasi, et Tartumaal on viimastel aastatel iive olnud positiivne – noorimad vanuserühmad on keskealistest arvukamad.

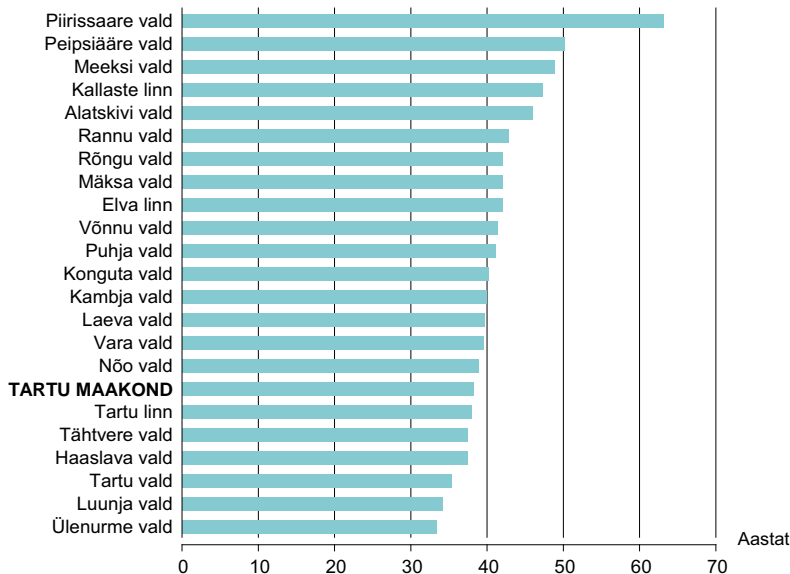
Tartumaa elanikkond on tänu siin õppivatele üliõpilastele noorim kogu riigis – keskmine vanus on 38 aastat ja mediaanvanus 36 aastat (joonis XII-3). Kõige eakam on elanikkond Piirissaare vallas, noorim aga Tartu lähikonnas paiknevates Ülenurme, Luunja ja Tartu vallas, kuhu on ilmselt elama asunud noored pered Tartu linnast.

Naiste ja meeste arvu vahekord on Tartumaal võrdlemisi lähedane Eesti keskmisele: 100 mehe kohta elab siin 115 naist (joonis XII-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest üldiselt puudust ei ole, sest siia on õppima tulnud neid mujaltki, eriti Lõuna-Eestist. Lisaks Tartu linnale on noori naisi rohkem kui noori mehi veel mitmes linnalähedases vallas. Keskmiselt on Tartumaal 100 noore mehe kohta 102 noort naist. Olukord pole siiski kõigis Tartumaa valdades ühesugune, maakonna äärealadel on noori naisi vähe ja Piirissaarel pole neid üldse.

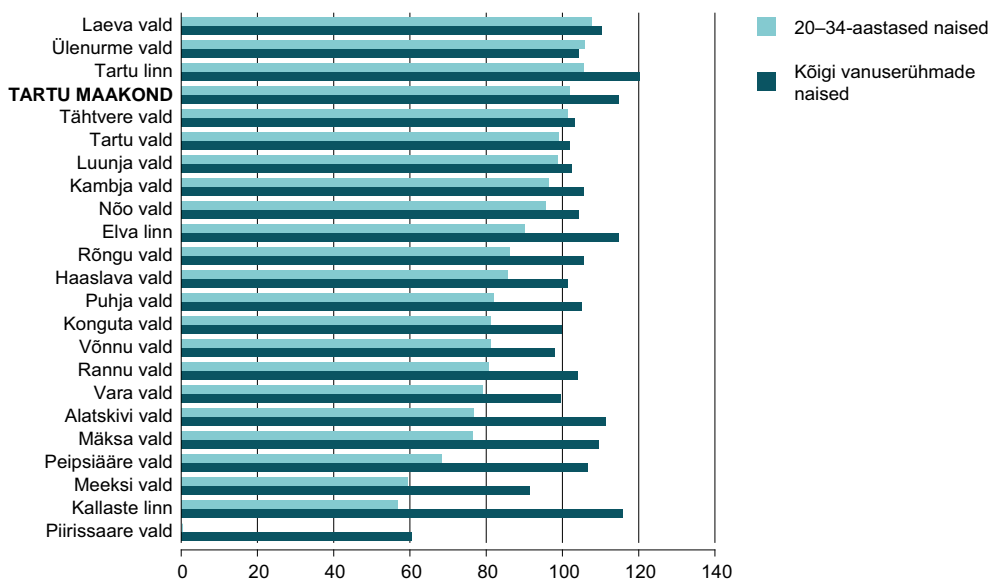
Joonis XII-2. Tartu maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis XII-3. Elanike keskmine vanus Tartu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

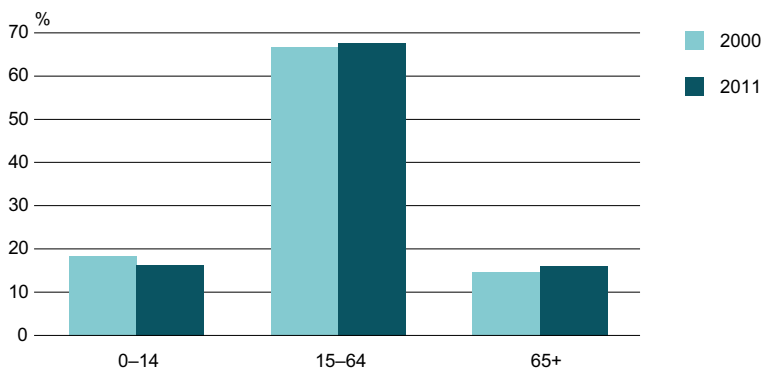

Joonis XII-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Tartu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekorrad on Tartumaal loenduste vahel muutunud samuti kui mujalgi Eestis, kuid muutus on olnud enamiku maakondadega võrreldes pigem väike. Kui eelmise loenduse ajal oli siin lapsi (0–14-aastaseid) 18% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) umbes 15%, siis 2011. aastal on niihästi lapsi kui ka eakaid 16%. Seega on Tartumaa üks väheseid maakondi (koos Hiiumaaga), kus eakaid ei ole rohkem kui lapsi (joonis XII-5).

Joonis XII-5. Tartu maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

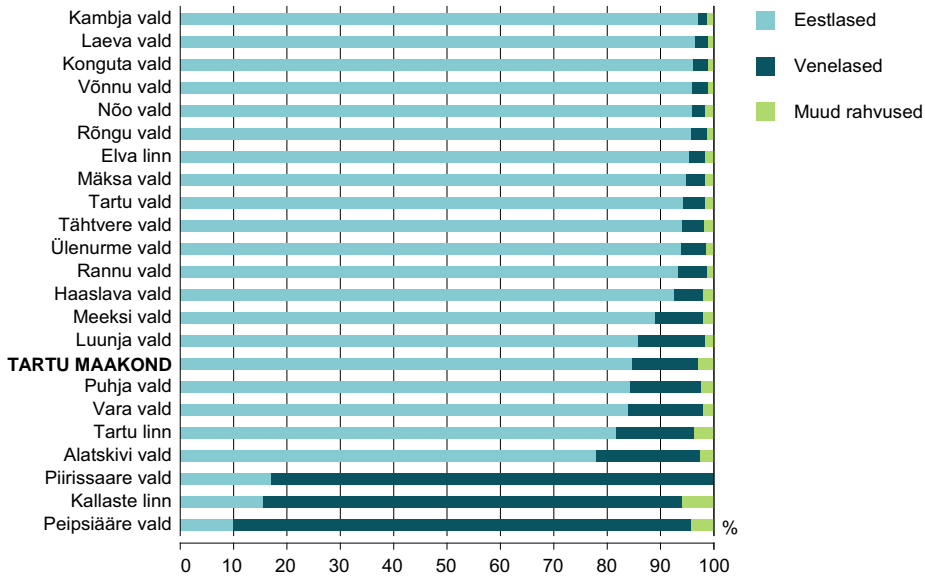
Rahvus ja emakeel

Etnilise mitmekesisuse poolest on Tartumaa neljandal kohal Ida-Viru, Harju ja Valga maakonna järel. Siinsest elanikkonnast on 85% eestlased, 12% venelased ja 3% muude rahvuste esindajad (joonis XII-6). Venelased elavad peamiselt Peipsi ääres, kus on juba mitme sajandi vältel asunud

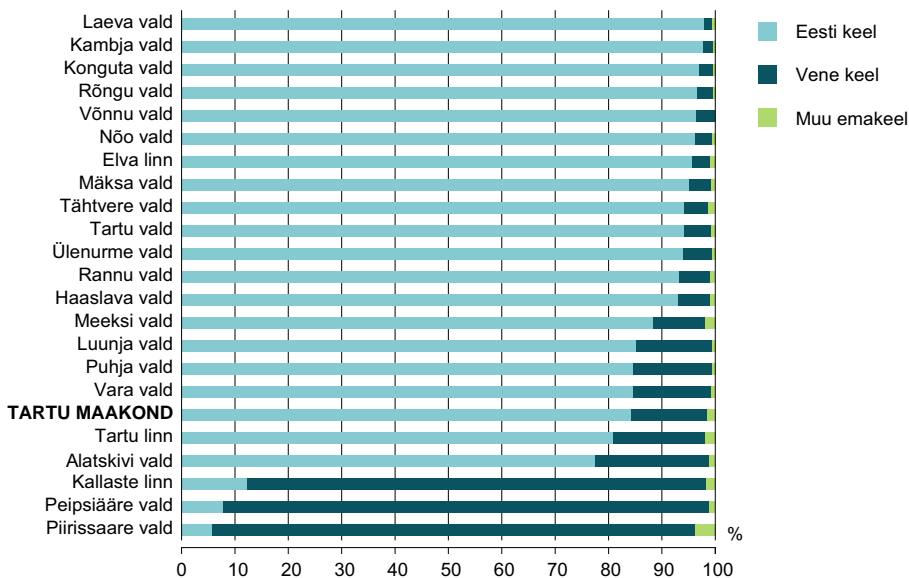
vanausuliste kogukond. Ka Tartu linnas, kus välistudengite ja -õppejõudude mõjul on rahvastikupilt kirjum, elab 15% venelasi ja 4% muude rahvuste esindajaid. Enamikus Tartumaa valdades elab eestlasi üle 90%.

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega. 84% Tartumaa elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt ja 14% vene keelt (joonis XII-7).

Joonis XII-6. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis XII-7. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

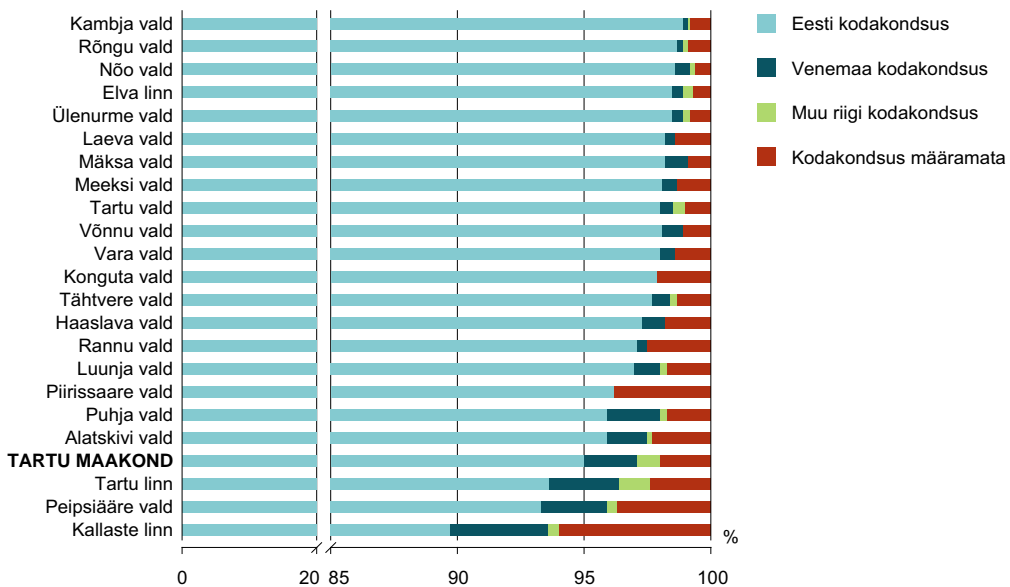
Kodakondsus ja sünnikoht

Tartumaa elanikest on 95% Eesti ja 2% Venemaa kodanikud. Kodakondsuseta isikuid on samuti ligi 2%. Selle suhte poolest on Tartumaa enam-vähem Eesti maakondade rivi keskel (joonis XII-8). Kõige rohkem on nii Vene kodanikke kui ka kodakondsuseta isikuid Kallaste linnas, kus venelasi on elanud juba sajandeid.

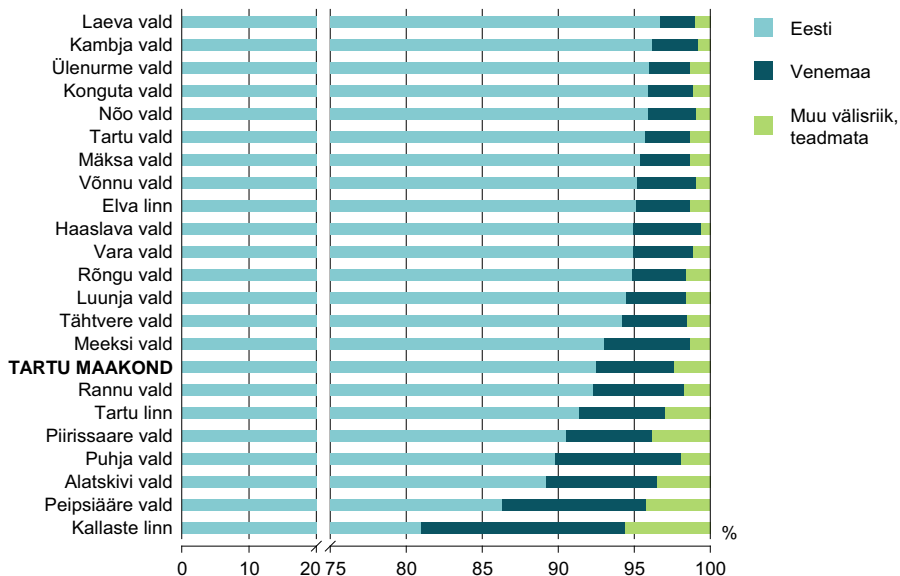
Eestis on Tartumaa elanikest sündinud 92%, Venemaal 5% ja muudes välisriikides 2%. Eestis sündinute osatähtsuse poolest on Tartumaa üks keskmisi maakondi. Ligikaudu samasugune pilt avaneb ka omavalitsusüksuste järjestamisel elanike sünnikoha järgi (joonis XII-9).

Tartumaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi kodumaakonnas 70%, oma kodulinnas või -vallas aga 47%. Seega on sünnikohta jäänute osatähtsus Tartumaa elanike hulgas võrreldes Eesti keskmisega üsna suur. Kümnendik kõigist Eestis elavatest Tartumaal sündinud inimestest elab praegu Tallinnas (joonis XII-10).

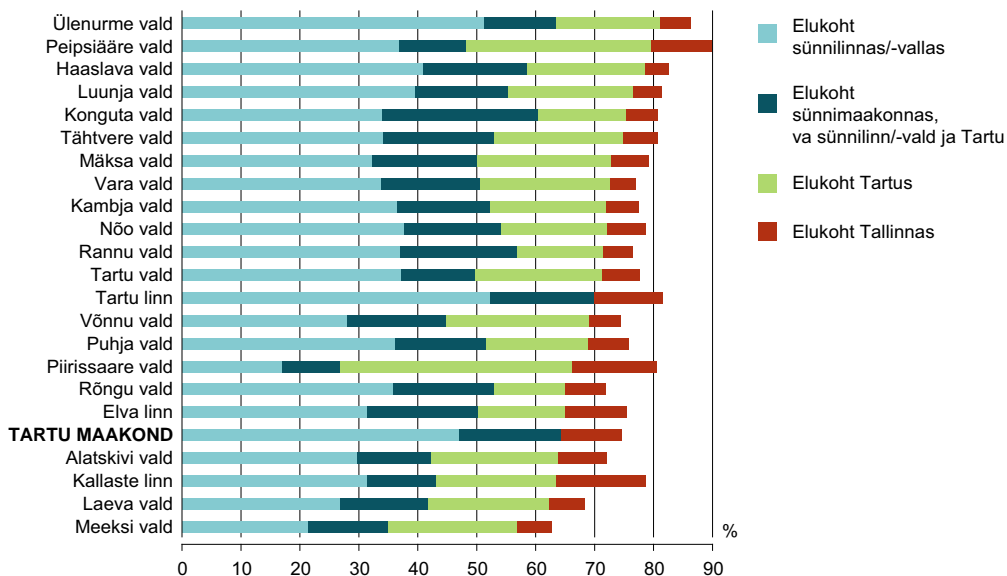
Joonis XII-8. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis XII-9. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

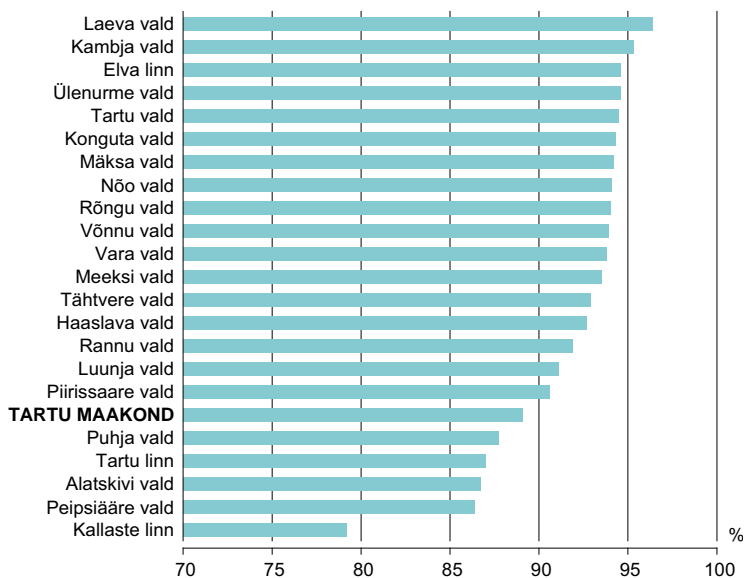

Joonis XII-10. Tartu maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

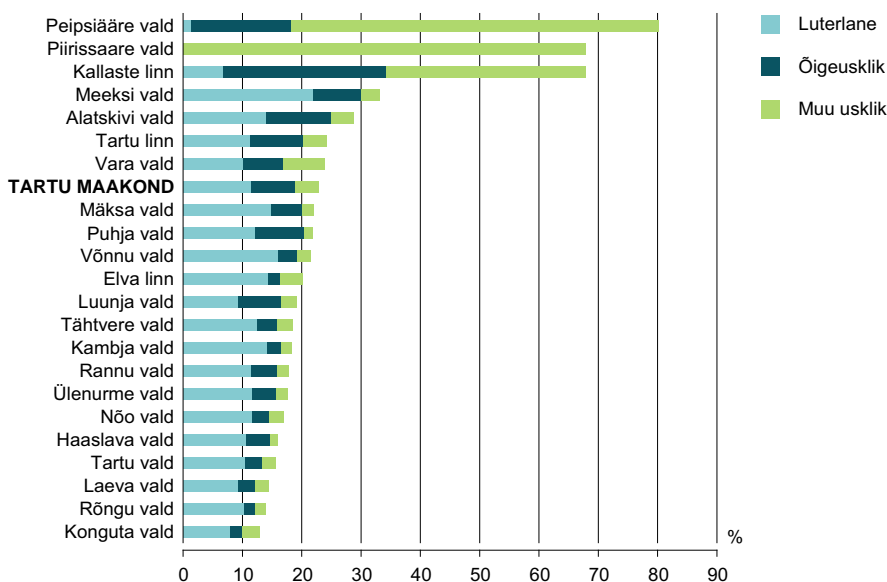
Põlisus

Tartumaal on põlisrahvastiku osatähtsus 89%, see on maakondade järjestuses keskmiste hulgas (joonis XII-11). Põlisrahvastiku hulka kuulujatel on Eestis sündinud vähemalt üks vanematest ja üks vanavanematest.

Joonis XII-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Tartu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

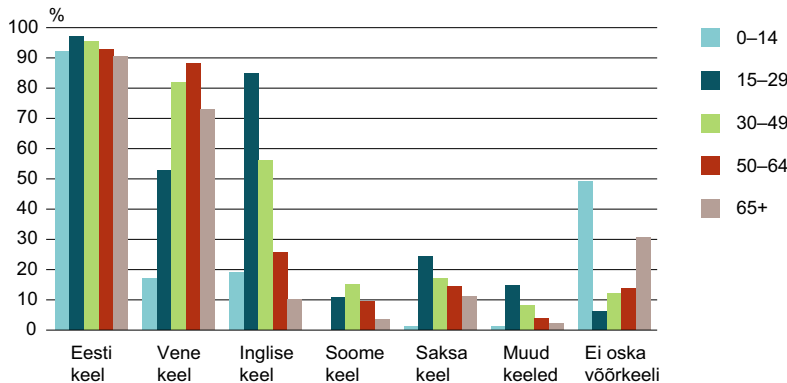
Tartumaa elanikest on usklikke 23%, selle näitaja poolest on Tartumaa maakondade hulgas enam-vähem keskspaigas (joonis XII-12). Pooled Tartumaa usklikest on luterlased, ülejäänud jagunevad õigeusklike (7%) ja vanausuliste (4%) vahel. Viimased elavad Peipsi lähikonnas, ka õigeusklikke on rohkem Peipsi ääres Kallastel ja Alatskivi vallas.

Joonis XII-12. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud religiooniaelistuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

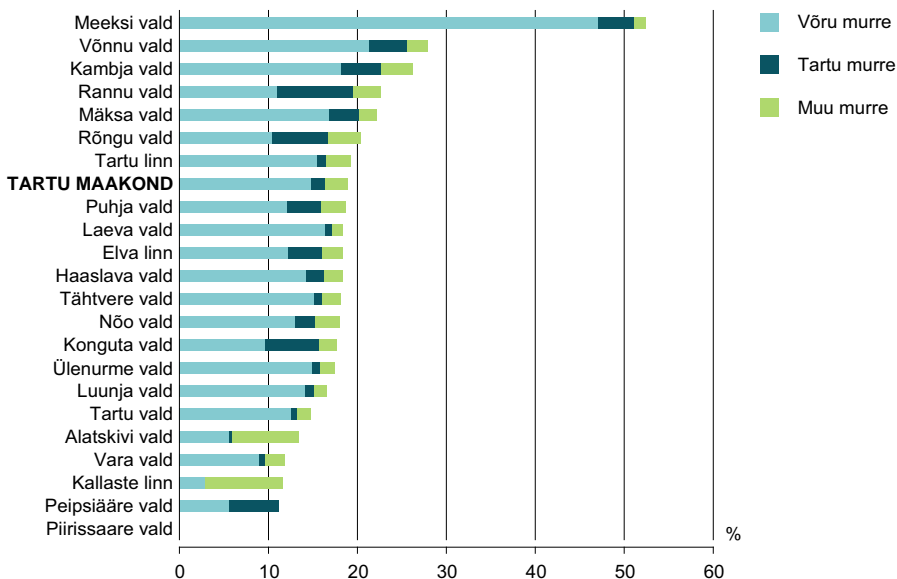
Üldise võõrkeelte oskuse poolest on Tartumaa maakondade järjestuse tipus. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on siin üsna vähe, vaid viiendik, nendegi hulgas peamiselt alla 15-aastased lapsed (joonis XII-13). Eesti keelt oskab kõigis vanuserühmades üle 90% tartumaalastest, üsna palju – ligi 85% – on nooremaid (15–29-aastaseid) inglise keele oskajaid, kuid ka saksa keelt oskab mõnest vanuserühmast tervelt veerand. Vene keelt oskab üle kolmveerandi vähemalt 30-aastastest inimestest. Soome keele oskus on aga pigem vähene võrreldes põhjapoolsemate maakondadega.

Joonis XII-13. Tartu maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Murdekeelt oskab 19% Tartumaa elanikest, selle osatähtsusega paikneb Tartumaa maakondade rivi keskel. Suurem osa murdeoskajaid ehk 15% Tartumaa elanikest oskab Võru murret, selle oskuse poolest paistab enim silma Meeksi vald (joonis XII-14). Kohati aga teatakse, et räägitav keel on Tartu murre. Venekeelsetel aladel elavad eesti emakeelega inimesed üldiselt murdeid eriti ei tunne.

Joonis XII-14. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

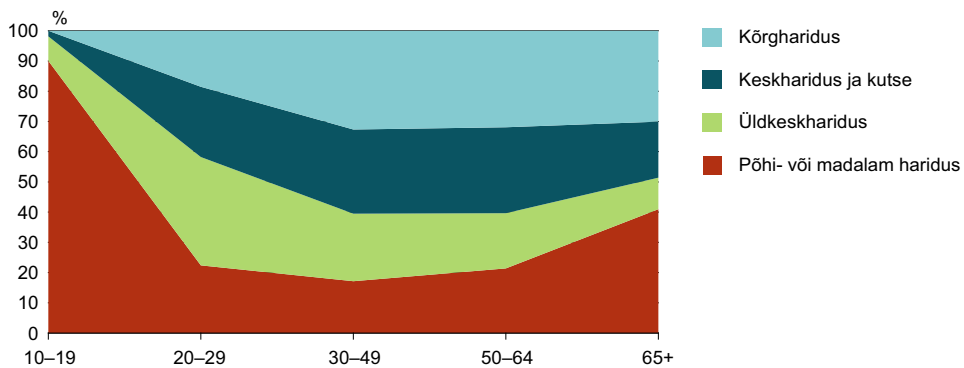
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

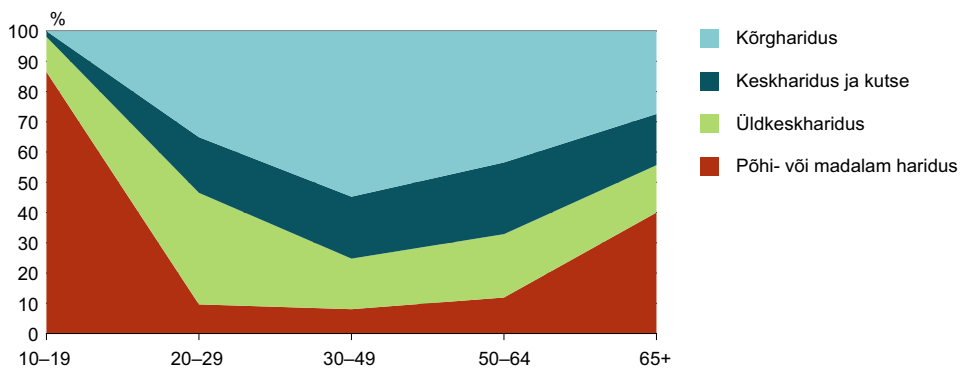
Tartu maakonnas on elanikkonna haridustase kõrge. Vähemalt 30-aastastest meestest on kõrgharidusega ligi kolmandik, 30–49-aastastest naistest aga on kõrgema haridusega koguni üle poole. Kõrgharitud naised domineerivad 20–29-aastaste hulgas, selles vanuserühmas on põhi- või madalama haridusega piirdunud mehi üle kahe korra rohkem (22%) kui põhi- või madalama haridusega naisi. Kõigis vanuserühmades on meeste puhul populaarseim keskharidus koos kutsega, naiste puhul aga üldkeskharidus (joonis XII-15; joonis XII-16).

Tartumaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) rohkem (31%) ja maakondade pingereas on kõrgharitud osatähtsuse poolest Tartumaast eespool vaid Harjumaa. Tartu maakonna eripära on väga suur hulk inimesi (21% keskmise 17% asemel), kel on vaid üldkeskharidus. Need on enamasti alles kõrgharitud omandavad üliõpilased. Seevastu keskhariduse ja kutsega inimesi on siin vaid 20%, see on madalaim suhtarv riigis. Võrdlemisi vähe (28%) on Tartumaal ka inimesi, kelle haridus piirdub põhikooliga või on sellest madalam. Niisuguse haridustasemega inimesi on vähem vaid Harju ja Ida-Viru maakonnas. Madala haridustasemega on Tartumaal eeskätt Peipsi-äärsete piirkondade elanikud (joonis XII-17).

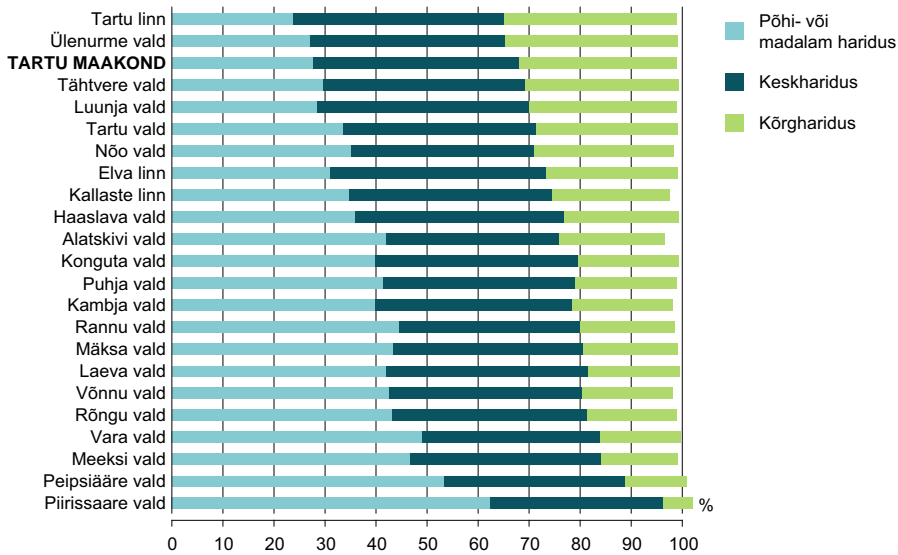
Joonis XII-15. Tartu maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XII-16. Tartu maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

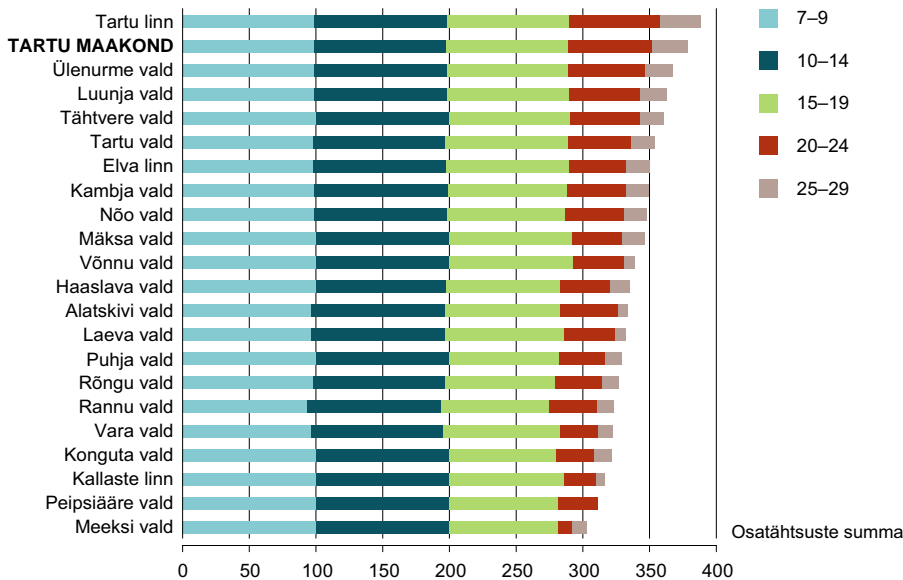
Joonis XII-17. Vähemalt kümneaastased Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Õppimine ja õpiränne

Tartumaa noorte õppimisaktiivsus on üldiselt kõrge, selle näitaja poolest on Tartumaa riigis esikohal. Kuni 15. eluaastani õpivad (samuti nagu enamikus teisteski maakondades) pea kõik noored ja 15–19-aastastest 90% (joonis XII-18). Silmapaistev erinevus võrreldes kõigi teiste maakondadega ilmneb 20–24-aastaste puhul – Tartu maakonnas õpib neist 63%, kogu riigis vaid 44%.

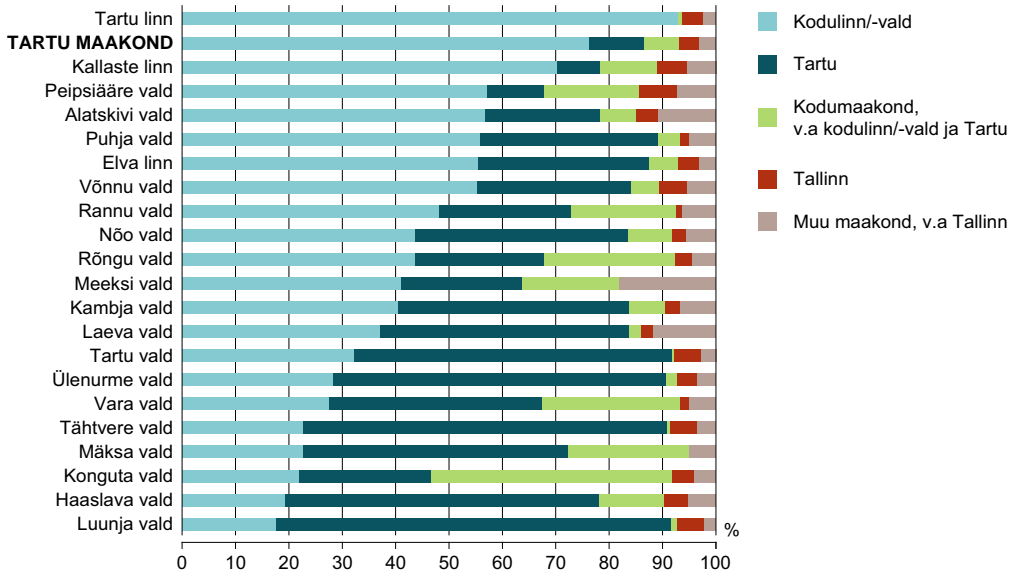
Joonis XII-18. Õppivate noorte osatähtsus Tartu maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Loomulikult on selle põhjus teistest maakondadest (eriti Lõuna-Eestist) Tartusse õppima tulnud noored. Kõrge püsib õpiaktiivsus ka järgmises vanuserühmas: 25–29-aastastest Tartumaa elanikest õpib 26%, kogu riigis vaid 17%.

Tartu maakonnas õpib 93% kõigist sama maakonna õppuritest, neist üle kolmveerandi kodulinnas või -vallas (joonis XII-19). Selle näitaja poolest on Tartumaa riigis teisel kohal, tihedalt kannul Harjumaal. Mitme Tartu lähivalla (Luunja, Haaslava ja Tähtvere) noored käivad koolis Tartus. Tallinnas õpib 4% Tartumaa noori, teistes maakondades 3%.

Joonis XII-19. Õppivate noorte osatähtsus Tartu maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

Tartumaa elanikud on Eesti maakondade hulgas noorimad, ka terviseprobleemide sageduse järgi on selles maakonnas olukord võrdlemisi hea. Pikaajalise haigusega inimesi on siin pisut rohkem kui riigis keskmiselt, 31% (tabel XII-2), riigi keskmisest protsendi või paari jagu rohkem on elanikel pikaajalisi haigusi ka igas vanuserühmas. Maakonna sees ilmneb teada-tuntud seaduspära: parim on tervis linnalähedaste valdade elanikel, järgnevad Tartu linna elanikud. Mida kaugemale keskusest, seda rohkem esineb elanikel terviseprobleeme; kõige keerukam on olukord Peipsi ääres.

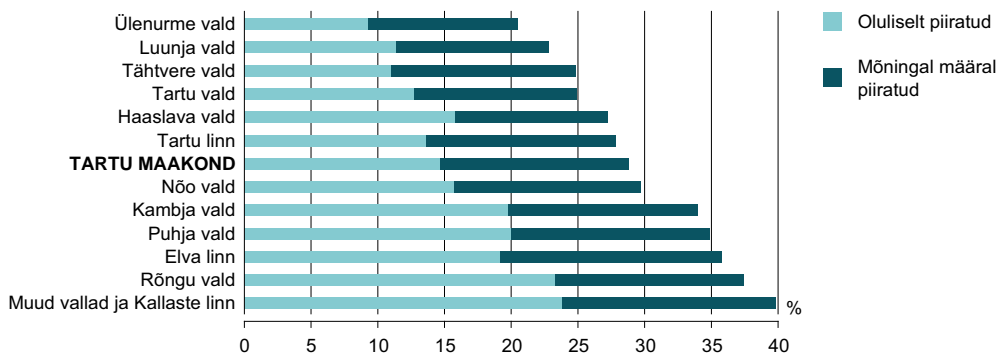
Tabel XII-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Tartu maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
TARTU MAAKOND	30,6	8,3	14,7	22,1	49,7	72,8
Elva linn	37,2	10,6	14,3	24,2	56,0	75,7
Kallaste linn	52,1	13,0	20,5	39,7	66,4	84,5
Tartu linn	29,9	8,3	15,1	21,9	47,6	72,1
Alatskivi vald	43,1	11,5	12,4	29,9	57,5	75,8
Haaslava vald	29,2	9,1	14,6	21,0	48,6	69,5
Kambja vald	34,3	9,0	11,4	26,0	52,1	77,4
Konguta vald	37,9	10,6	15,3	25,8	62,4	77,7
Laeva vald	32,4	8,0	12,3	21,9	47,6	75,5
Luunja vald	24,3	7,5	12,3	19,6	46,5	70,8
Meeksi vald	49,6	12,8	7,7	37,8	68,7	75,5
Mäksa vald	38,0	10,1	15,3	25,7	57,5	76,7
Nõo vald	30,9	7,5	14,0	22,9	51,0	68,3
Peipsiääre vald	61,5	16,4	25,0	41,6	81,2	88,5
Piirissaare vald	56,6	..	0,0	0,0	45,0	80,8
Puhja vald	37,4	14,0	15,1	25,3	55,0	75,5
Rannu vald	40,3	13,9	16,4	28,2	58,5	73,7
Rõngu vald	37,1	8,0	15,7	23,0	57,1	74,8
Tartu vald	26,7	6,8	13,8	20,8	50,0	70,9
Tähtvere vald	26,7	6,0	12,5	18,6	46,6	67,5
Vara vald	36,3	10,7	17,7	27,4	56,3	77,3
Võnnu vald	34,7	9,0	11,6	22,2	51,4	76,0
Ülenurme vald	22,3	5,9	13,2	17,4	45,1	69,5

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Tartumaa elanikest on tervisest tingitud igapäevapiiranguid 29%-l, mis ületab ühe protsendi võrra Eesti keskmist taset (28%) (joonis XII-20). Selle näitaja poolest on Tartumaa maakondade pingereas keskel, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (15%) on Tartumaal sajandiku võrra suurem riigi keskmisest (14%). Alljärgneval joonisel XII-20 ei ole andmekaitsetel kaalutlustel esitatud andmeid suurema osa Tartumaa valdade kohta, sest see näitaja arutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Tervisest tingitud piirangute sagedus kasvab Tartumaal (nagu teisteski maakondades) seda suuremaks, mida kaugemal keskusest asula paikneb, kusjuures parimas seisus on linnalähedased vallad (Ülenurme ja Luunja), kuhu on enamasti elama asunud nooremad, jõukamad ja haritumad pered.

Joonis XII-20. Tartu maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

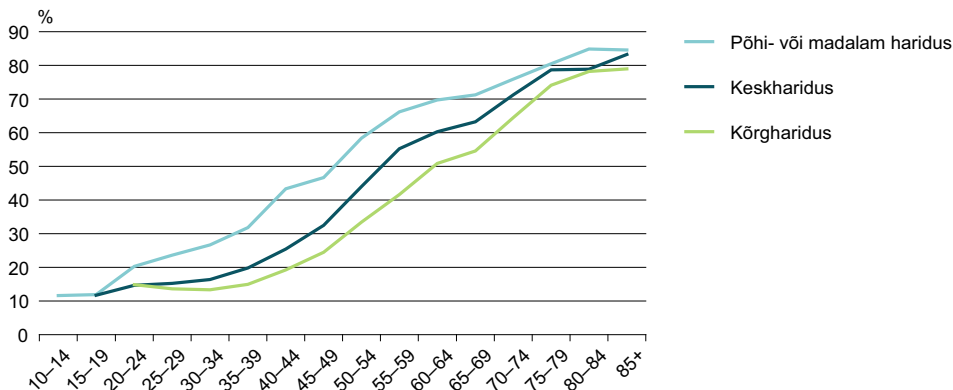

^a Andmeid väikeste omavalitsusüksuste kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Tartumaal samuti nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis vanuserühmades on kõrgharitudel vähemalt poolteist korda vähem terviseprobleeme kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel, enim – üle kahe korra – erineb terviseprobleemide sagedus 35–44-aastaste inimeste puhul (joonis XII-21). Keskhariidusega inimestel esineb terviseprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid kehvem tervis võib olla ka madalama hariduse põhjus.

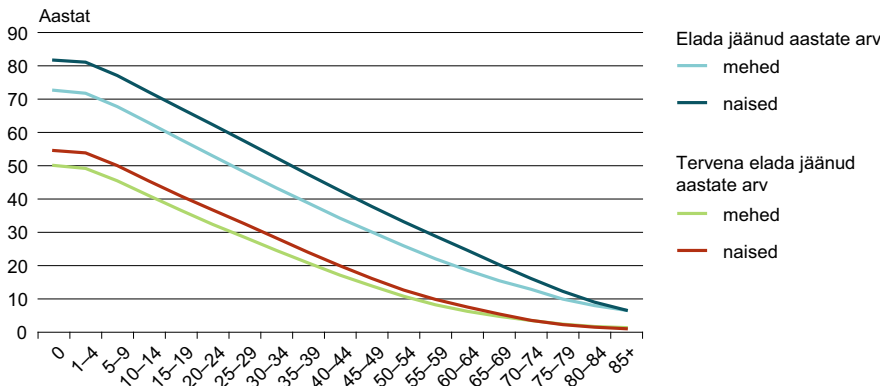
Joonis XII-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Tartu maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Tartumaal elavatel meestel ja naistel on haigusvaba eluiga (50 ja 54 aastat) riigi keskmisest mõne aasta võrra lühem (joonis XII-22). Samas on oodatav eluiga sünnimomendil Eesti keskmisest pikem – meestel 73 ja naistel 82 aastat, mis on Harjumaa kõrval Eesti parimaid näitajaid.

Joonis XII-22. Tartu maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

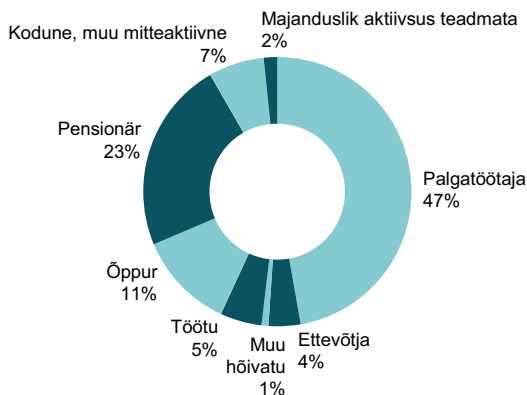
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Majanduse arengu mõttes on Tartumaa Eesti teine keskus Harjumaa järel, kuigi selle mõju on mitu korda väiksem kui Harjumaal. Siiski on Tartumaa peamine keskus Põlva, Jõgeva, Valga ja Võru maakonna jaoks.

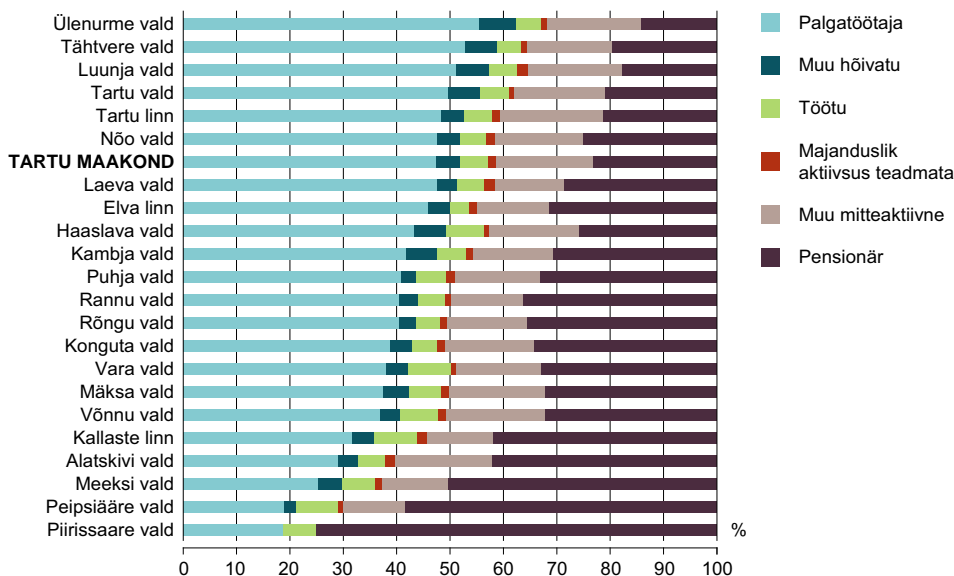
Tööeliste elanike sotsiaalne koosseis erineb Tartumaal mõnevõrra Eesti keskmisest: siin on õppurite osatähtsus märksa suurem – 11% keskmise 7% asemel (joonis XII-23). Vähem on pensionäre (23% keskmise 26% asemel) ja töötuid (5% keskmise 6% asemel). Maakondade pingereas palgasaajate osatähtsuse järgi koguelanikkonnas asub Tartumaa (47%) tipu lähedal Harju maakonna järel, ületades protsendi võrra riigi keskmist taset.

Maakonna sees on elanikkonna sotsiaalne struktuur väga varieeruv: Tartu linnas ja selle lähivaldades Ülenurmes, Luunjas, Tähtveres ja Tartu vallas on palgatöötajaid üle 40% elanikkonnast, Peipsi-äärsete Peipsiääre, Piirissaare, Meeksi ja Alatskivi vallas aga ei ületa veerandit elanikkonnast (joonis XII-24). Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Leibkonnaliikmete toetusest elatub kõige rohkem inimesi neis valdades, kus on rohkem palgasaajaid, nii on Ülenurme, Luunja ja Tartu vallas, kus leibkonnaliikmete toetusest elatub ligi kolmandik kõigist elanikest (joonis XII-25).

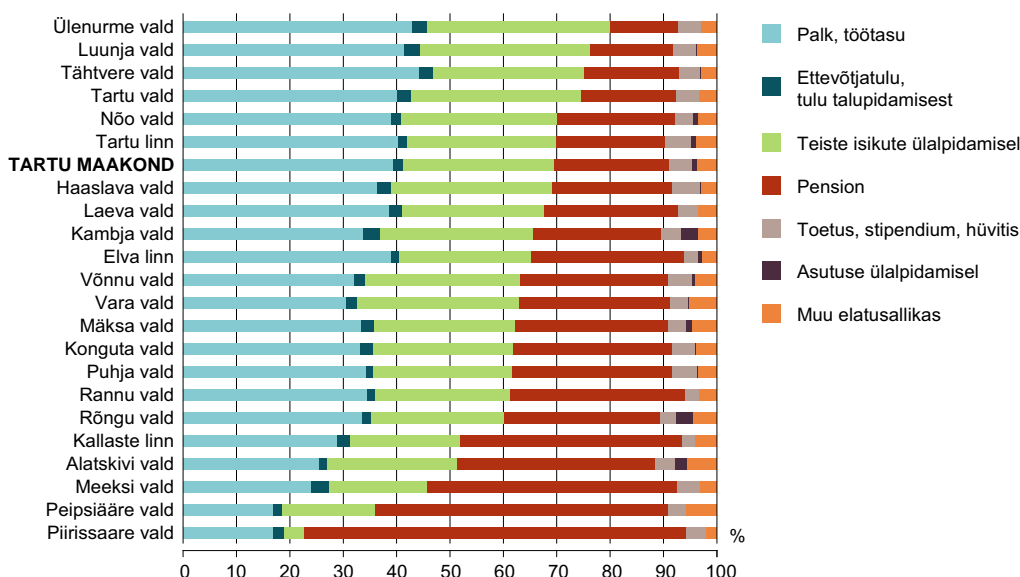
Joonis XII-23. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis XII-24. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

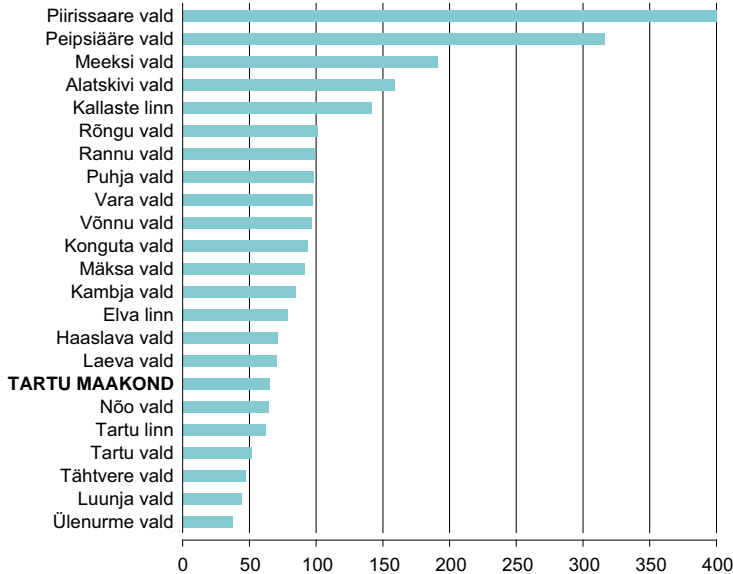

Joonis XII-25. Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahekorda iseloomustab toetussuhe. Tartumaa on toetussuhte järgi maakondade pingerea tipus Harjumaa järel: siin on toetussuhe 65, mis on riigi keskmisest parem tulemus. Valdade vahel on Tartumaal ülisuured erinevused: Tartu külje all paiknevas Ülenurme vallas on toetussuhe 37, mis on riigi parimaid tulemusi (joonis XII-26). Piirissaare vallas on see näitaja aga üle kümne korda suurem. Piirissaare ja Peipsiääre vallad ongi riigi kõige halvema toetussuhtega. Veel neljas Tartumaa omavalitsusüksuses – Meeksi, Alatskivi ja Rõngu vallas ning Kallaste linnas – on toetussuhe üle 100 ehk toetuse saajate arv ületab tuluteenijate arvu.

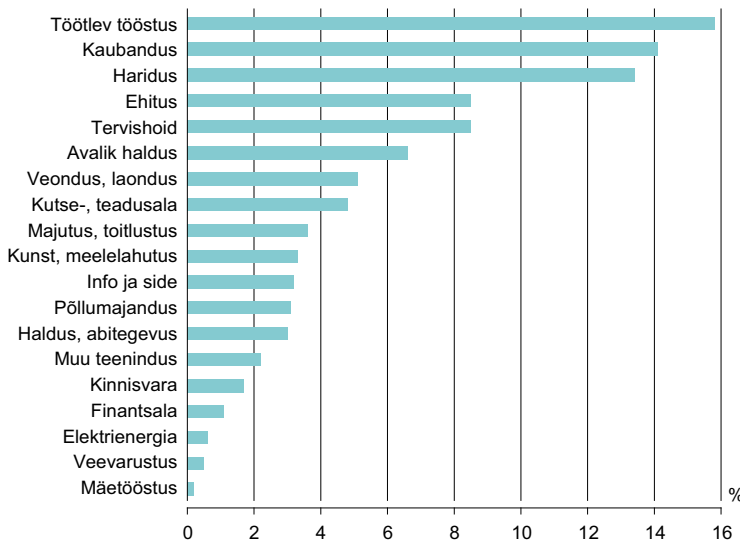
Joonis XII-26. Toetussuhe Tartu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus. Ka Tartumaal on selle tegevusala osatähtsus suurim (16%), kuid siiski riigi väiksemaid (sama tase Harjumaaga ja 2% allpool riigi keskmist taset) (joonis XII-27). Teisel kohal on traditsiooniliselt kaubandus, kus hõivatute arv vastab riigi keskmisele, kuid kolmandal kohal paiknev haridus ületab hõivatute osatähtsuse poolest riigi keskmist ligi poolteisekordselt (14% riigi keskmise 9% asemel). Ka tervishoiu vallas hõivatuid on Tartumaal (8%) riigi keskmisest (6%) märksa rohkem. Teisel kohal riigis on Tartumaa kutse- ja teadustegevuses hõivatute osatähtsuse poolest (Tartumaal 5%, Harjumaal 6%). Ülejäänud valdkondades hõivatute suhtarvud ei erine eriti teistest maakondadest ega ka riigi keskmisest näitajast.

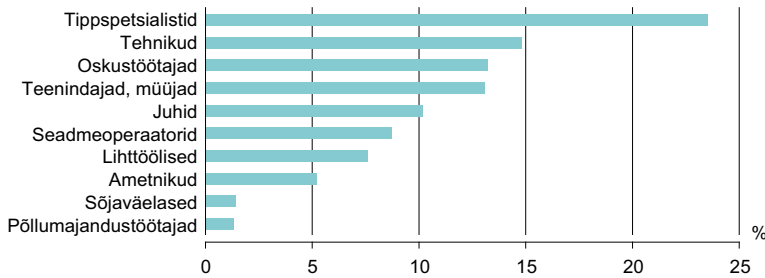
Joonis XII-27. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotuses paistab Tartumaa silma riigi suurima tippspetsialistide osatähtsusega (24%) (joonis XII-28). Kesktaseme spetsialistid ja tehnikud on 15% osatähtsusega tõrjunud tahapoole oskustöötajad (neid ongi vähem kui enamikus maakondades, vaid 13%) ning teenindajad ja müüjad, kelle osatähtsus (13%) vastab riigi keskmisele. Ka ülejäänud ametite esinemissagedus ei erine märgatavalt riigi keskmisest, vaid sõjaväelased ja põllumajandusspetsialistid on järjekorra vahetanud. Nende väikest arvu arvestades on see aga väheoluline.

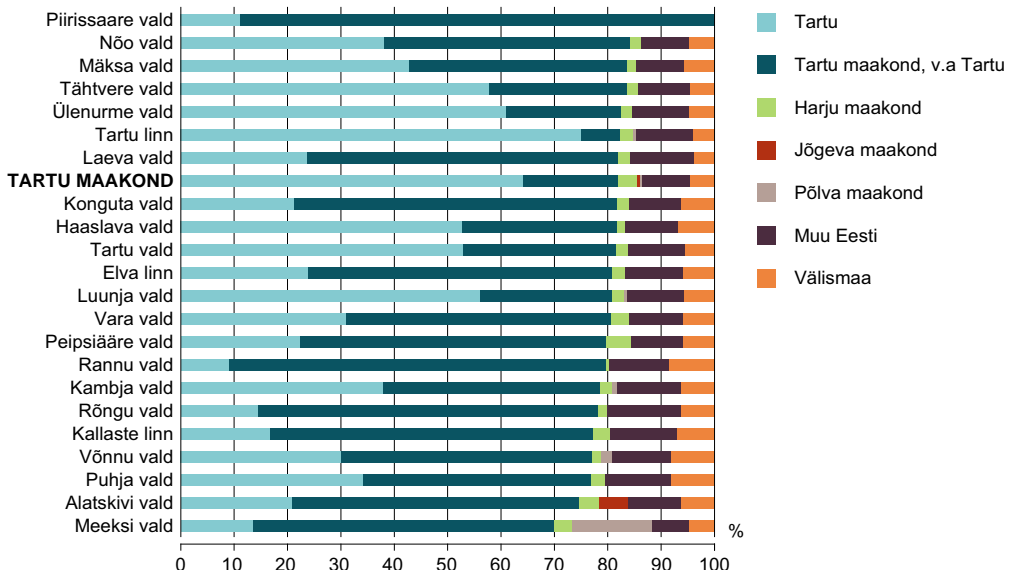
Joonis XII-28. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

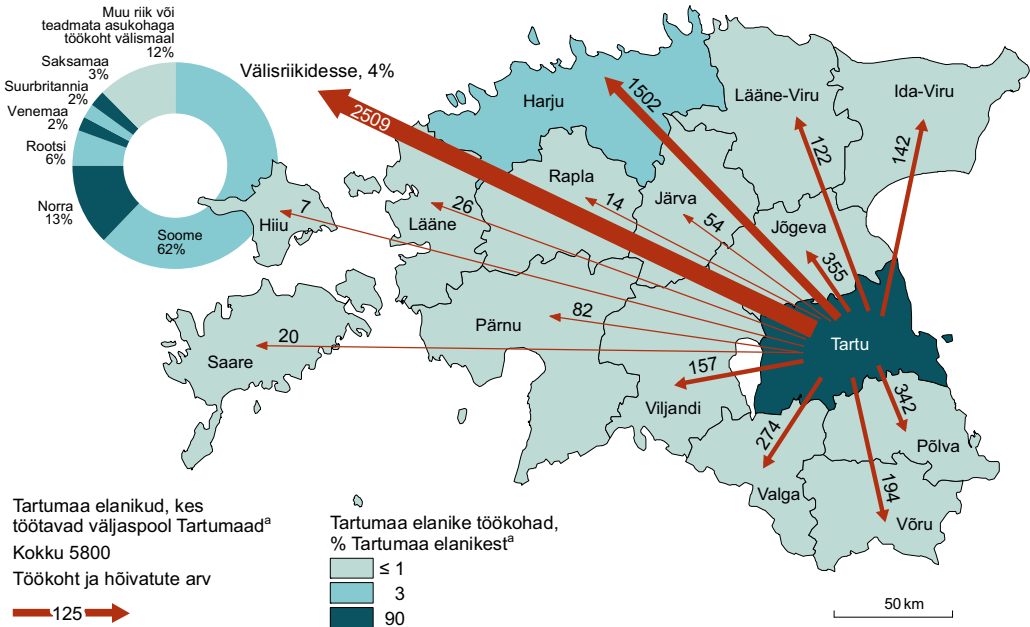
Tööränne

Tartumaa hõivatutest töötab samas maakonnas 82%, mis on maakondade võrdluses tublisti üle keskmise (joonis XII-29; kaart XII-3). Teistes Eesti piirkondades käiakse Tartumaalt tööle võrdlemisi vähe, siin on esikohal ootuspäraselt Harjumaa, ka välismaal töötajate osatähtsus ei ole maakondade võrdluses eriti suur (4%).

Joonis XII-29. Tartu maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart XII-3. Vähemalt 15-aastaste Tartu maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

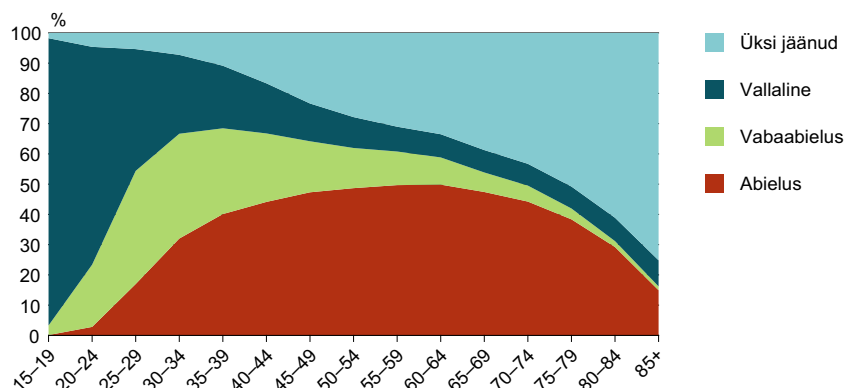
53 575 inimese elu- ja töökoht on Tartumaal.

PEREKOND

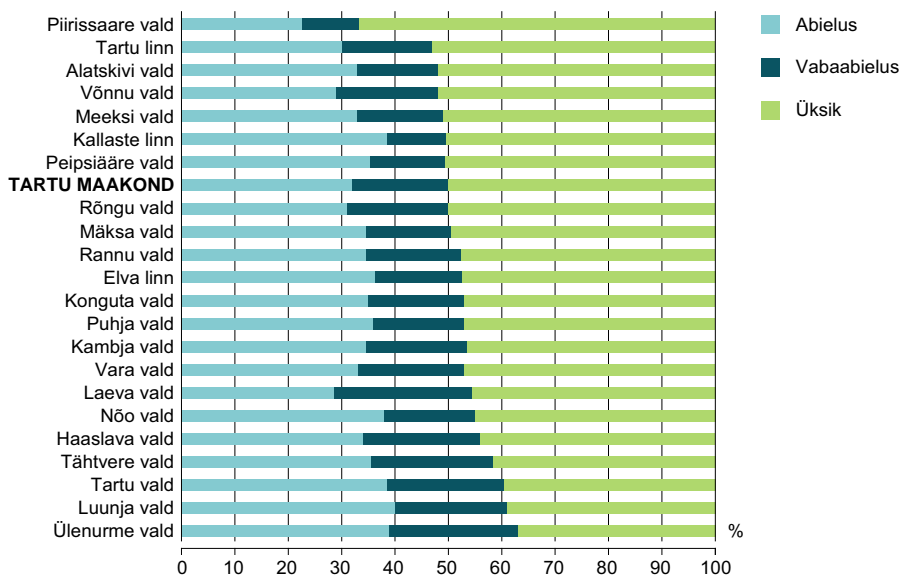
Perekonnaseis ja kooseluvormid

Tartumaa elanike perekonnasuhted on üsna samasugused kui Eesti ülejäänud maakondades. Pool (50%) vähemalt 15-aastastest Tartumaa elanikest elab koos abikaasa või partneriga, kusjuures üle kolmandiku neist (18% kogu maakonna rahvastikust), enamasti nooremad, on vabaabielus ja peaaegu kaks kolmandikku (32% maakonna rahvastikust), enamasti vanemad inimesed, on abielus (joonis XII-30). Vabaabielu on levinuim 25–29-aastaste hulgas; neist elab 37% koos partneriga, kes ei ole abikaasa. Abielus inimesi on kõige rohkem (50%) 55–64-aastaste hulgas. Kõigist 30–44-aastastest inimestest elab üle kahe kolmandiku koos abikaasa või partneriga. Tartumaa valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (40%) Luunja vallas, vabaabielus inimesi (26%) Laevas ja enim üksikuid – 68% – Piirissaares (joonis XII-31).

Joonis XII-30. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

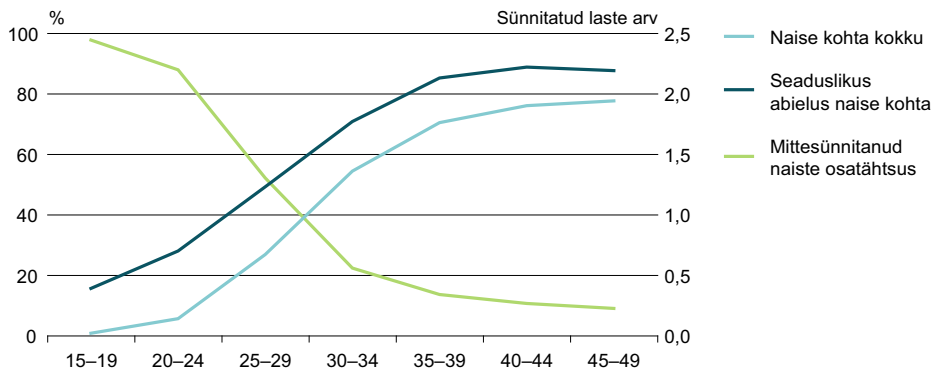
Joonis XII-31. Vähemalt 15-aastased Tartu maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

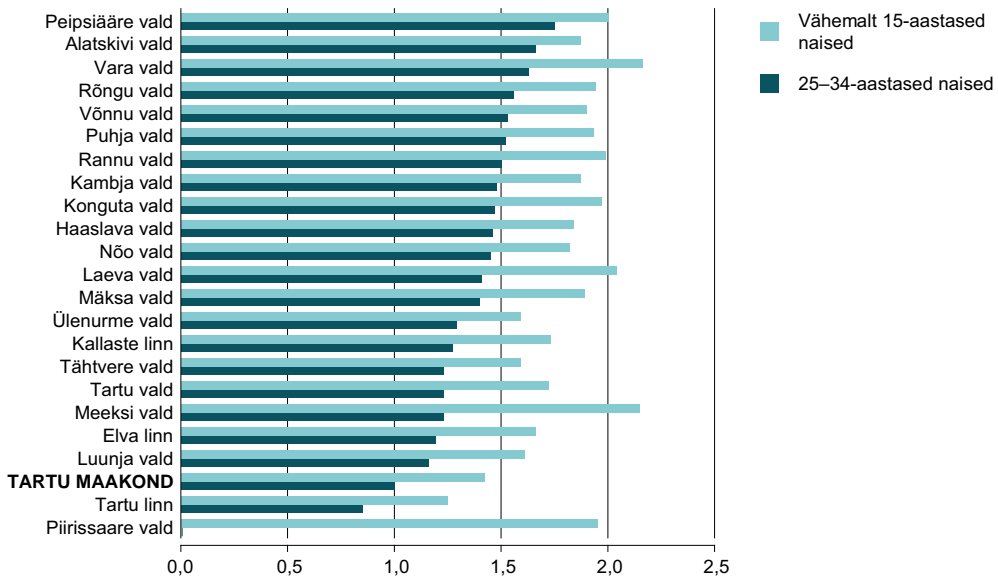
Sünnituskäitumine ja lapsed

Tartumaal on sündimushävitajad allpool Eesti keskmist taset, ületades vaid Harjumaa omi. Siin on 25–34-aastastel naistel keskmiselt napilt üks laps ja kõigil vähemalt 15-aastastel naistel 1,42 last. Ilmselt on siingi põhjuseks see, et Tartus elavad noored naised on orienteeritud õppimisele, kõrgharidusega naised aga sünnitavad keskmisest hiljem. Ka praegune 40–44-aastaste ja 45–49-aastaste põlvkond ei ole taastetasemeni jõudnud, nende keskmine laste arv on vastavalt 1,9 ja 1,94, mis on enamikust maakondadest väiksem (joonis XII-32). Sünnitatud laste arv oleneb üsna suurel määral elukohast, see ulatub kahe lapseni Meeksis, Varal ja Laevas (joonis XII-33).

Joonis XII-32. Tartu maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XII-33. Tartu maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

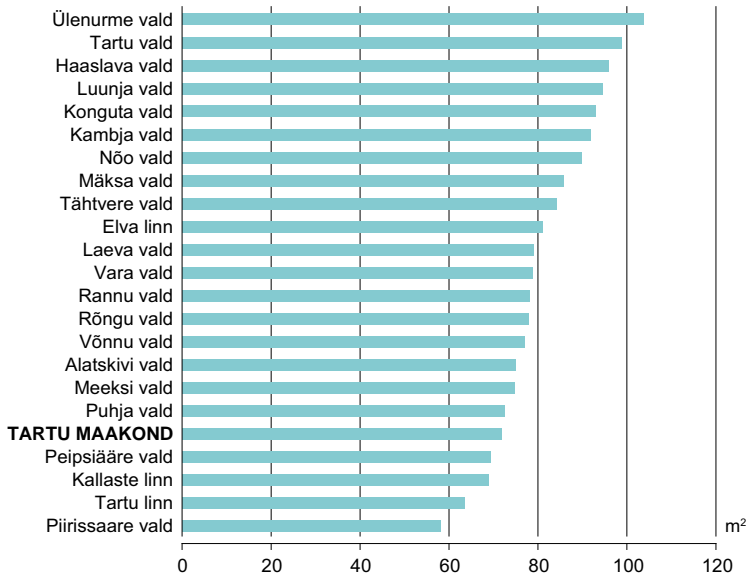
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Tartumaal asub 23 919 eluhoonet ja neis on 69 459 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt 2,9 eluruumi. Tartumaal asub 11,1% kõigist Eesti eluhoonetest, 10,7% eluruumidest ning 11,1% kogu elamispinnast. Tartumaa eluruumid on Eesti keskmisest tasemest 3 m² võrra avaramad, keskmine eluruumi suurus on siin 72 m² (joonis XII-34). Tartumaa eluruumidest paikneb kortermajades 69%, korterite osatähtsuse poolest on Tartumaa kolmandal kohal Ida-Viru ja Harju maakonna järel (joonis XII-35).

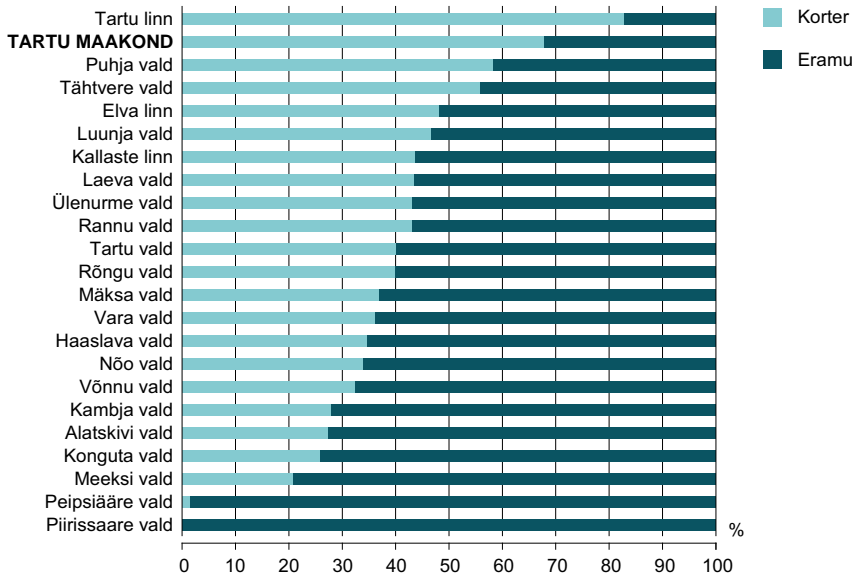
Eramuid ehitati Tartumaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis, kuid juba siis ületas kortermajade ehitamise maht eramuehituse mahu (joonis XII-36). Kortermajade ehitus kogus tasakesi hoogu kuni eelmise sajandi 1980. aastateni ja rauges siis järsult, samas kui eramuehituse miinimumseis oli märksa vähem radikaalne. Praeguseks on mõlema eluruumi tüübi ehitus kiiresti intensiivistunud.

Pärast taasiseseisvumist on Tartumaal ehitatud 16% kõigist eluruumidest, see on pisut rohkem kui riigis keskmiselt (14%). Kõige rohkem on viimasel kümnendil ehitatud Tartu lähivaldadesse (joonis XII-37). Sõjajärgsest ajast pärineb 21% eluruumidest (kogu riigis 18%), nõukogude ajal on ehitatud 62% eluruumidest (kogu riigis 67%).

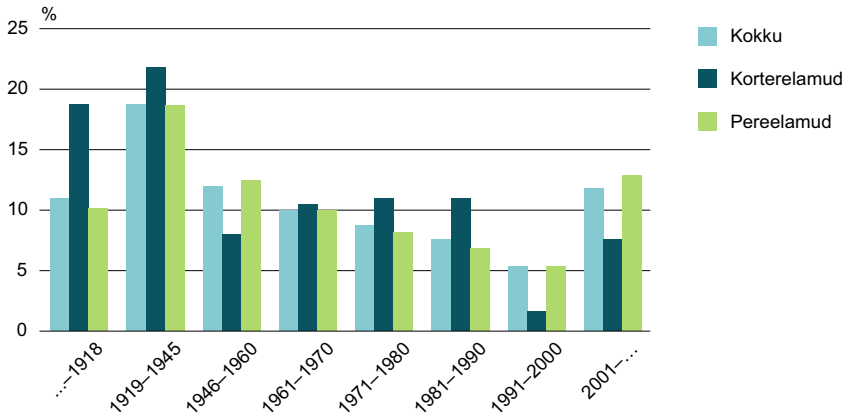
Joonis XII-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Tartu maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

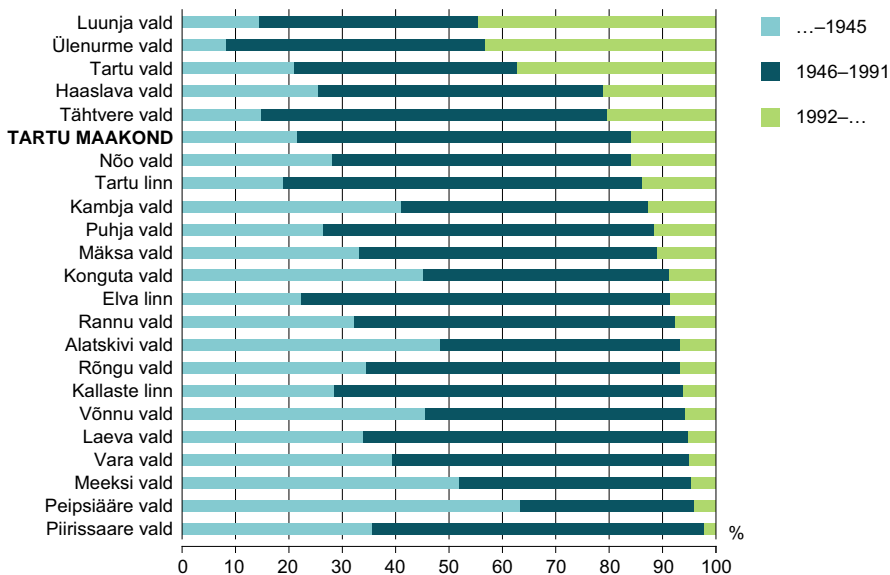
Joonis XII-35. Tartu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

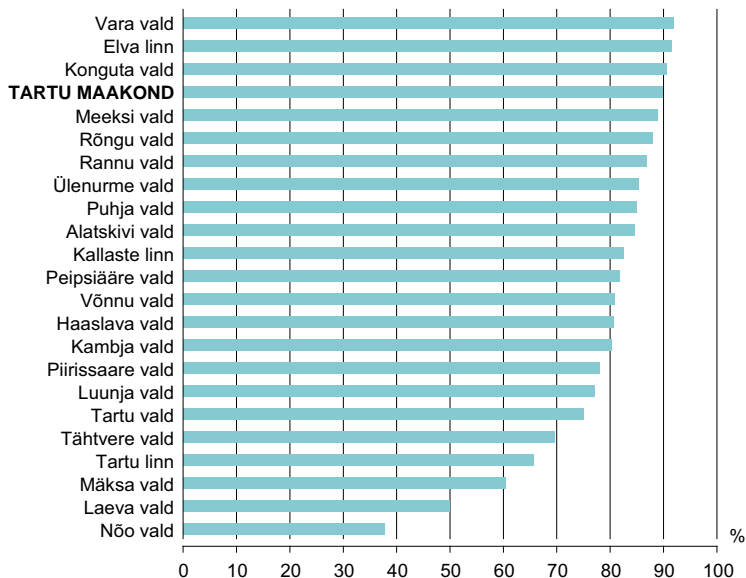
Joonis XII-36. Tartu maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

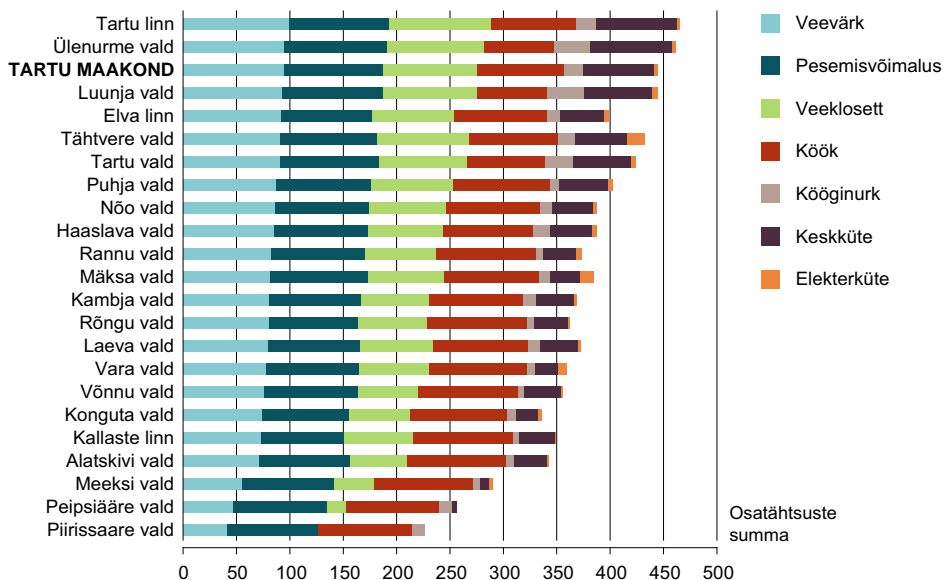
Joonis XII-37. Tartu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

Asustatud on Tartumaa eluruumidest 90% ehk märksa rohkem Eesti keskmisest tasemest ja selle poolest on Tartumaa Harjumaa järel teisel kohal (joonis XII-38). Asustamata eluruumide hulgas võib olla niihästi veel müümata uusi hooned kui ka vanu, millest elanikud on välja kolinud. Leidub ka eluruume, mida kasutatakse üksnes hooajati.

Joonis XII-38. Tartu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Tartumaa Eesti maakondade pingereas kolmandal kohal Harju- ja Ida-Virumaa järel. Kõik näitajad on siin pea riigi keskmised – veevarustusega on 95%, pesemisvõimalusega 93% ja veeklosetiga 88% eluruumidest. Köök või kööginurk on pea igas Tartumaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates) ja keskküttega on 66% eluruume. Valdade vahel on võrdlemisi suured erinevused: mida kaugemal Tartust, seda tagasihoidlikum on tehnovarustus (joonis XII-39).

Joonis XII-39. Tartu maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Tartumaa on Lõuna-Eesti olulisim maakond, mis paikneb ümber piirkonna keskuse Tartu. Arengutaseme poolest edestab Tartu maakond kõiki ülejäänud maakondi peale Harjumaa, ka pole sinne elanikkond erinevalt teistest maakondadest kahanenud.

Tartumaa on pindala poolest keskmise suurusega, kuid rahvaarvu poolest Harjumaa järel teine ning samuti on see suhteliselt tiheda asustusega. Tartumaa elanikkond on võrdlemisi noor, sest suur osa elanikest on tudengid. Suur osa Tartumaa valdu on rahvuse, emakeele ja põlisuse mõttes homogeensed, kuid muust elanikkonnast erinevad Peipsi ääres elavad vanausulised venelased, kes on siia 17. sajandil pagenute järeltulijad. 95% Tartumaa elanikest on Eesti kodanikud ja 93% Eestis sündinud, põliselanikke on 89%, sama palju on eestlasi ja eesti keelt emakeeleks pidavaid inimesi. Usklikke on Tartumaal 24% vähemalt 15-aastastest elanikest, soosituim usk on luterlus, kuid Peipsi ääres esineb nii õigeusu kui ka vanausu pooldajaid.

Murdekeelt oskab 19% Tartumaa elanikest, enamasti osatakse Võru murret. Vähemalt üht võõrkeelt valdab 80% Tartumaa elanikest, kuid tööelistest suur osa valdab mitut võõrkeelt, peale inglise ja vene keele ka saksa keelt. Tartumaa elanikkond on suhteliselt kõrge haridustasemega, jäädes maha vaid Harjumaast. Õppijaid on Tartumaal kõigis vanuserühmades palju, eriti 20–24-aastaste hulgas. Suur osa Tartumaa noortest õpib oma kodulinnas/-vallas või Tartus. Meeste ja naiste haridustaseme erinevus on suur, nagu enamikus maakondades – kõrgharidusega mehi on keskmiselt poole vähem kui sama haridustasemega naisi.

Tartlaste terviseprobleemid on enam-vähem riigi keskmisel tasemel, kuigi võiks oletada, et tänu tervishoiuasutuste olemasolule maakonnas ja suhteliselt noorele elanikkonnale on olukord keskmisest märksa parem. Nii meeste kui ka naiste oodatav eluiga on Tartumaal riigi keskmisest pikem, kuid haigusvaba eluiga lühem.

Tartumaa elanike hulgas on riigi keskmisest 4% võrra rohkem õppureid, 3% võrra vähem pensionäre ja 1% võrra vähem töötuid. See ilmneb ka toetussuhtes, mis on riigi keskmisest parem: 65 riigi keskmise 70 asemel. Valdades võib toetussuhe erineda lausa üle kümne korra: Tartumaal asub nii Eesti parimaid kui ka probleemsemaid valdu.

Tegevusvaldkondadest on Tartumaal keskmisest suurema hõivatute arvuga esindatud haridus ja tervishoid, kuigi esikohal on, nagu enamikus maakondades, töötlev tööstus. Ametialadest on Tartumaal esikohal tipp- ja kesktaseme spetsialistid. Tartumaa inimesed ei kipu eriti tööle Eesti teistesse maakondadesse, 81% töötab kodumaakonnas, kuid siin hõivatutest käib siiski ligi 5% tööl välismaal.

Rahvastikupüramiidis on üleesindatud nooremad põlvkonnad, eriti nooremad naised, keda on õige siiski Tartumaa ajutiste elanikena käsitleda. Muu hulgas on näha, et Tartumaa neiu ja noorikud ei tõtta esimest last sünnitada, vaid on selle sündmuse edasi lükanud. Sündimusnäitajad on Tartumaal tagasihoidlikud, taastetasemeni pole jõudnud ka sünnituseast väljuvad 40–49-aastased naised.

Tartumaa eluruumide hulgas on kortereid rohkem kui eramuid, seetõttu pole need ka nii ruumikad kui maakondades, kus domineerivad eramud. Tartumaa eluruumide tehovarustus vastab riigi keskmisele tasemele. Tartumaa eluruumidest on kümnendik pideva asustusega. Ilmselt on vaid osa neist tegelikult tühjad ja osa kasutatakse hooajati, muist aga on uued ja alles ootavad ostjaid.

XIII VALGAMAA

VALGAMAAST ÜLDISELT

Valga maakond asub Eesti lõunaosas. See piirneb põhjas Tartu, läänes Viljandi ning idas Võru ja Põlva maakonnaga. Maakonna lõunapiir on ühtlasi riigipiir Läti vabariigiga.

Ajalooline Valga maakond paiknes Lätis (praegune Valka maakonna ala). Pärast Vabadussõda, kui senine kakskeelne Valga/Valka linn poolitati ja kahe riigi vahel jagati, moodustati Valga maakond varasematest Tartu-, Võru- ja Viljandimaa valdadest. Praegu on Valga maakond mõnevõrra suurem kui sõjaeelses Eesti Vabariigis, sest sellega on liidetud ka Otepää piirkond, mis varem kuulus Tartumaa alla.

Valga maakonna pinnaehitus on väga mitmekesine. Maakonna lääneosa jääb Sakala kõrgustiku kaguossa, vahelduvaim ja kõrgeim piirkond on Otepää ümbruses, kus valitseb väga vahelduv moreenmaastik suurte kuppelmägede ja rohkete järvedega. Kauneim neist on Pühajärv. Kõrgeimad tipud on Kuutsemägi (217 m), Meegaste mägi (214 m) ja Harimägi (212 m). Peale looduslike vaatamisväärsuste pälvib Valgamaal tähelepanu ka Sangaste loss, mille ehitas Eesti rukkisortide aretajaid krahv Friedrich Georg Magnus von Berg.

Valga maakonna pindala on 2044 km² (4,7% Eesti territooriumist) ehk maakondadest üks väiksemaid (14. koht). Elanikke on Valga maakonnas 30 123 ehk 2,3% Eesti rahvastikust, ka selle näitaja poolest on Valgamaa üks väiksemaid (12. koht), edestades üksnes Hiiumaa, Lääne- ja Põlvamaad. Asustustihedus on Valgamaal 14,7 inimest km² kohta, selle poolest on Valgamaa enam-vähem keskmine. Linnaelanike osatähtsus on Valga maakonnas 50%, kui aga arvata linnade hulka ka Otepää vallasine linn, siis 56%. Selle näitaja poolest on Valga maakond Ida-Viru, Harju, Tartu ja Pärnu maakonna järel viiendal kohal.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Valgamaal kaks omavalitsuslikku linna ja 11 valda (tabel XIII-1; kaart XIII-1). Valgamaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasine linn, seitse alevikku ja 150 küla.

Valga maakonna keskus on Valga linn, kus elab üle 12 000 inimese, kuid koos Lätis asuva kaksikõega on Valga/Valka linnas ligikaudu 20 000 elanikku. Linnadel on ühine raudteejaam, mis asub Eesti poolel. Linna läbib Pedeli jõgi. Valgat on esimest korda mainitud 1266. aastal nimega Walk Liivimaa ordudokumentides seoses maapäevade korraldamisega. 1584. aasta 11. juunil andis Poola kuningas Stefan Batory Valgale asutamiskirja ja Riia õiguse. Seda peetakse Valga linna sünnipäevaks.

Tõrva linn paikneb Valga maakonna keskosas Õhne jõe ääres. Linn on tekkinud muinaslinnuse kohale, mis oli kunagi üks Lõuna Eesti keskuseid. Kroonikates märgitakse seda juba 14. sajandil, linnaõigused sai Tõrva aastal 1926.

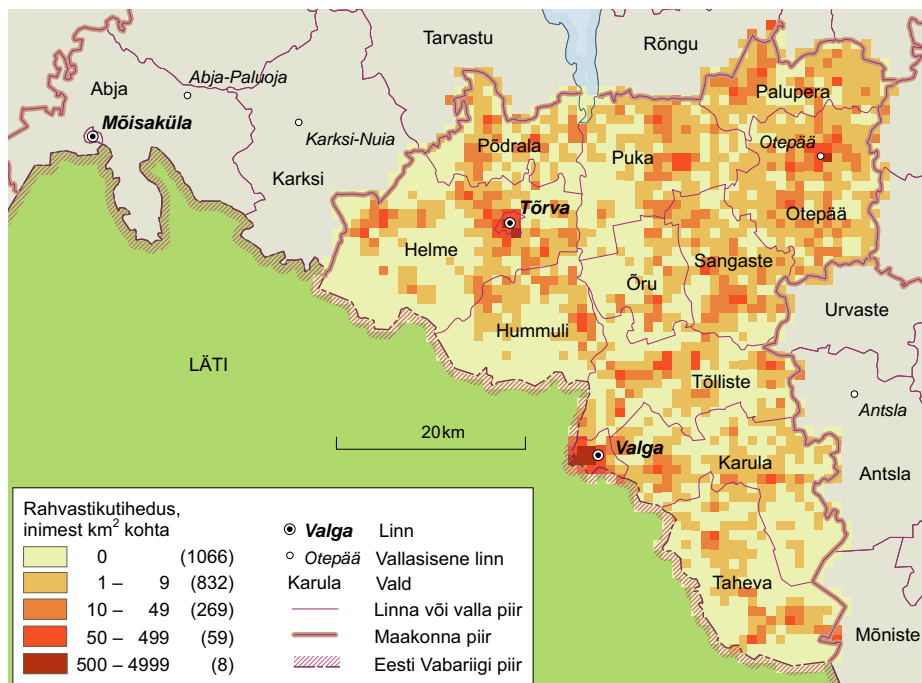
Peale Valga ja Tõrva paikneb Valgamaal ka vallasine linn Otepää, mis on rahvusvaheliselt tunnustatud talispordi- ja turismikeskus, siinsele vaheldusrikkale maastikule ehitatud moodsad spordirajatised võimaldavad korraldada rahvusvahelisi talispordivõistlusi. Otepää on Eesti talvepealinn.

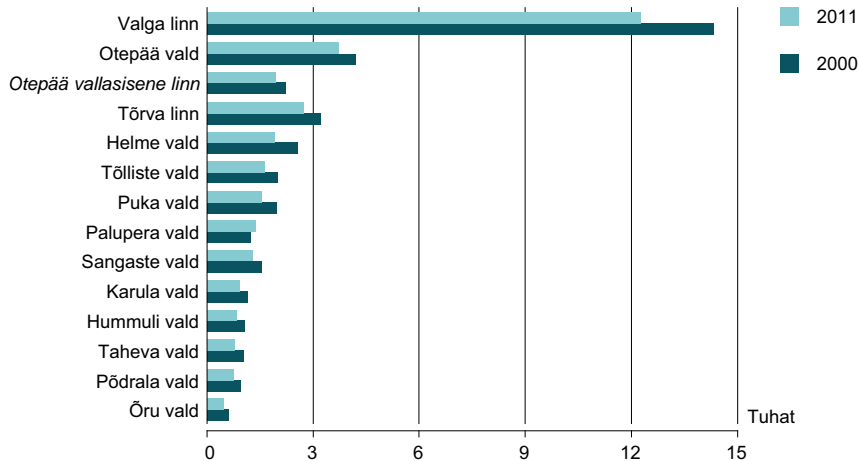
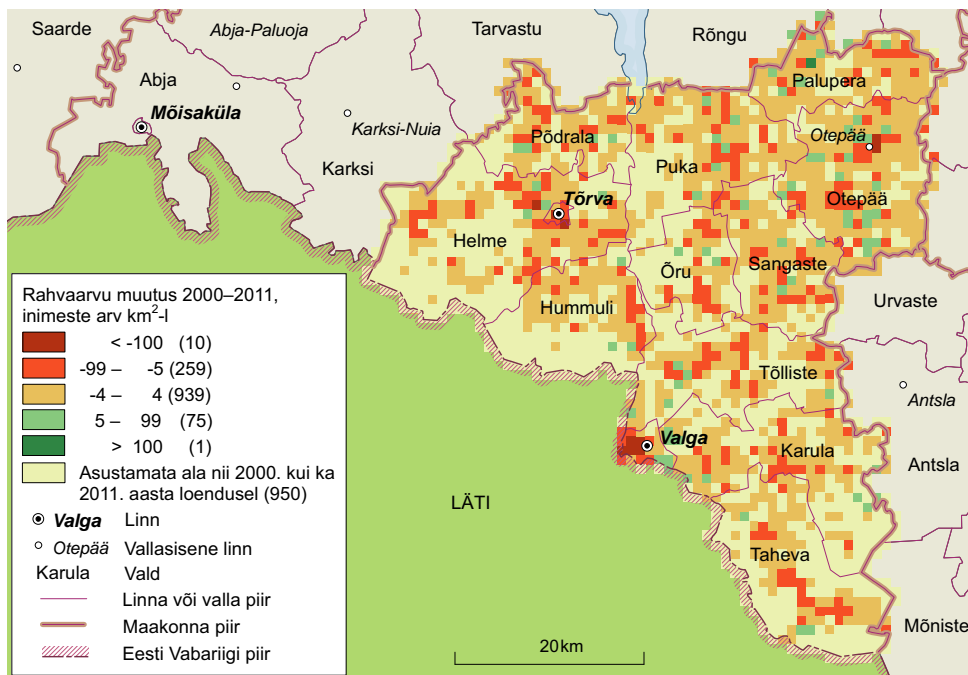
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Valgamaa elanikkond negatiivse iibe ja väljarände tõttu 16% kahanenud, seda on küll märksa rohkem riigi keskmisest, kuid maakondade pingereas on Valgamaa siiski keskmisel kohal. Veerandi võrra on vähenenud Helme, Öru ja Taheva valla elanikkond, samuti on 14% vähenenud Valga linna rahvaarv (joonis XIII-1; kaart XIII-2). Üheski vallas ei ole elanike arv suurenenud, kõige vähem (11%) on elanikke kaotanud Otepää vald.

Tabel XIII-1. Valga maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
VALGA MAAKOND	30 123	2 043,53	14,7
Tõrva linn	2 729	4,80	568,5
Valga linn	12 261	16,54	741,3
Helme vald	1 901	312,73	6,1
Hummuli vald	823	162,70	5,1
Karula vald	902	229,92	3,9
Otepää vald	3 727	217,36	17,1
<i>Otepää vallasisene linn</i>	1 953	4,46	437,9
Palupera vald	1 373	123,48	11,1
Puka vald	1 527	200,93	7,6
Põdrala vald	750	127,22	5,9
Sangaste vald	1 286	144,72	8,9
Taheva vald	771	204,70	3,8
Tõlliste vald	1 625	193,78	8,4
Õru vald	448	104,63	4,3

Kaart XIII-1. Valga maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

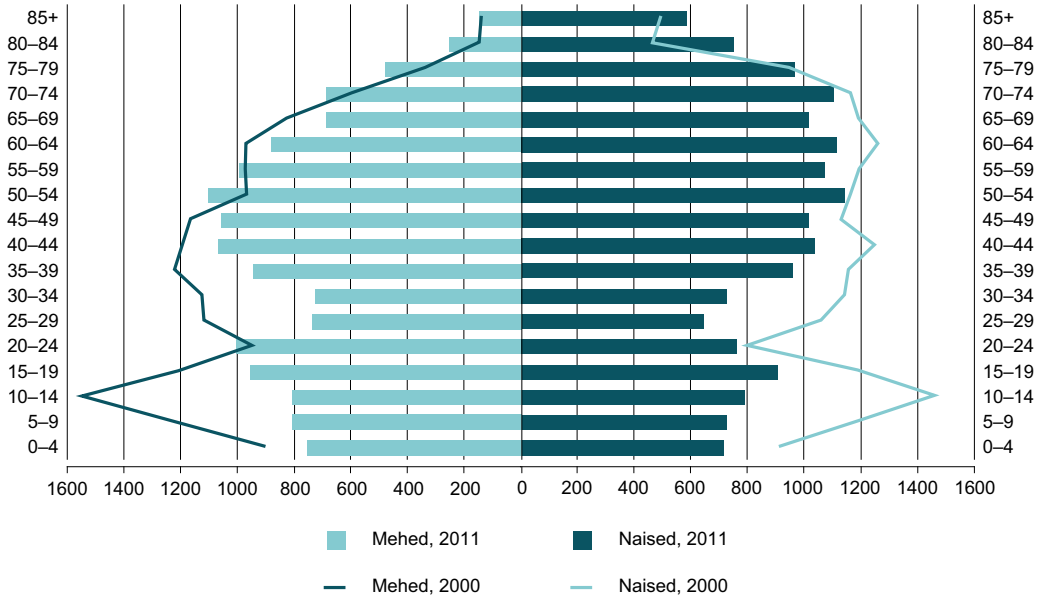
Joonis XIII-1. Valga maakonna linnade ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart XIII-2. Valga maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

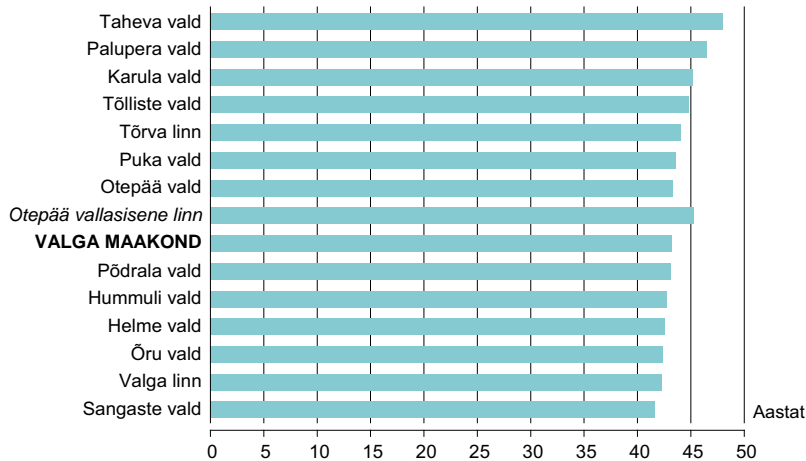
Valgamaa elanike vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on Eesti rahvastikule tüüpiliselt kahe lainega, kusjuures vanem – 40–60-aastaste laine on arvukam nooremast, 15–24-aastaste lainest (joonis XIII-2). Eesti keskmisest vähem on lapsi: erinevalt enamikust Eesti maakondadest kahanevad järjest ka kolm noorimat vanuserühma.

Valga maakonna elanikkond on suhteliselt eakas – keskmine vanus on 43 aastat ja mediaanvanus 44 aastat, seega on Valgamaa elanik keskmisest Eesti elanikust kaks aastat vanem, mediaanvanus on koguni nelja aasta võrra kõrgem (joonis XIII-3). Kõige eakam on elanikkond Karula, Taheva ja Palupera vallas, noorim aga Valgas.

Joonis XIII-2. Valga maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

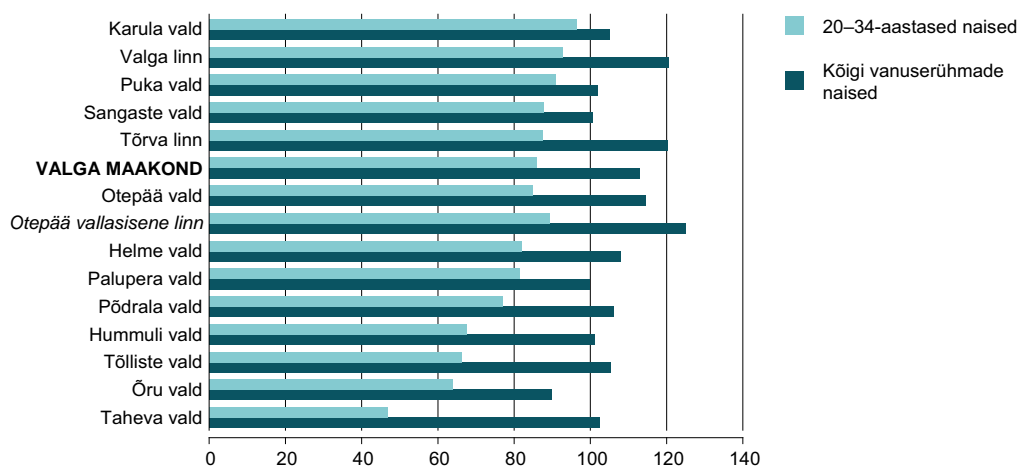

Joonis XIII-3. Elanike keskmine vanus Valga maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

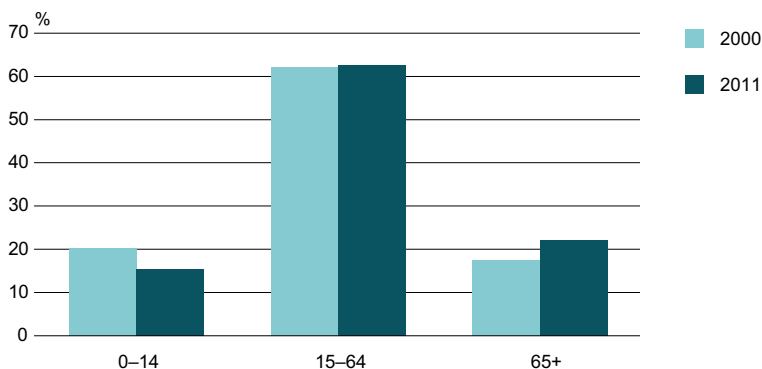
Naiste ja meeste vahekord on Valgamaal võrdlemisi sarnane Eesti keskmisega: 100 mehe kohta elab siin 113 naist (joonis XIII-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on ka siin puudus, neid elab maakonnas 100 mehe kohta 86. Need näitajad on lähedased Eesti maakondade keskmisele. Olukord pole siiski kogu Valgamaal ühesugune: Taheval on noori naisi poole vähem kui mehi; Õrus, Hummulis ja Tõllistes on 100 noore mehe kohta 62–67 noort naist.

Joonis XIII-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Valga maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Valgamaal loenduste vahel muutunud samamoodi nagu mujalgi Eestis, kusjuures muutus on olnud üsna tuntuks. Kui eelmise loenduse ajal oli siin laste (0–14-aastaste) osatähtsus 20% ja eakate (vähemalt 65-aastaste) osatähtsus ligi 18%, siis 2011. aastal on lapsed 15% ja eakaid 22%. Tööealiste arv muutus seega väga vähe, töustes 62%-st 63%-ni (joonis XIII-5).

Joonis XIII-5. Valga maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

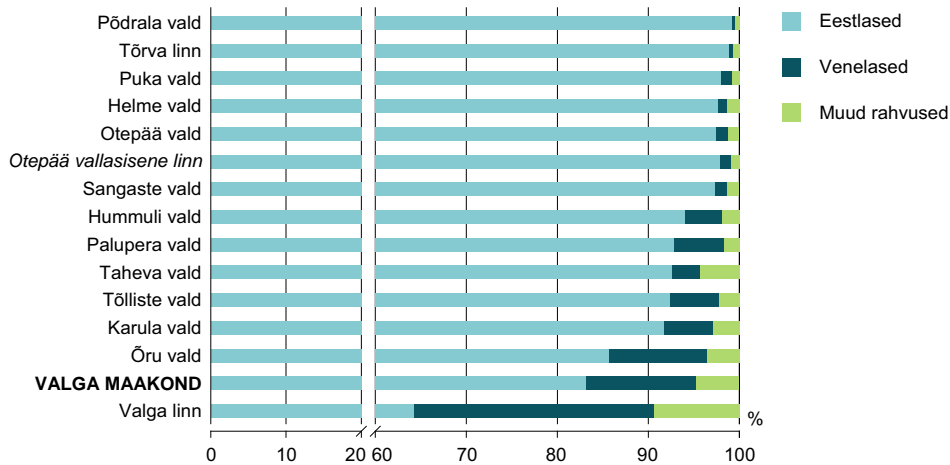
RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

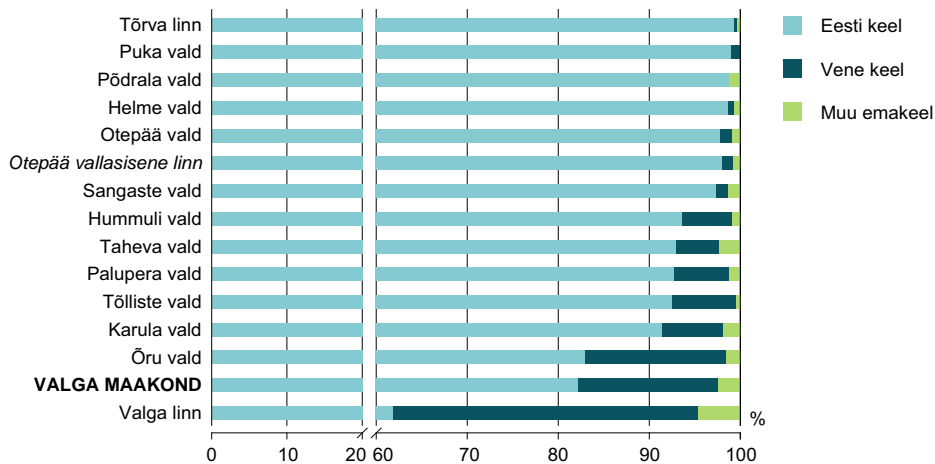
Valga maakond on etnilise mitmekesisuse poolest Eesti maakondade hulgas kolmandal kohal Ida-Viru ja Harju maakonna järel. Siinses elanikkonnast on 83% eestlased, 12% venelased ja 5% muude rahvuste esindajad (joonis XIII-6). Valga linna elanikest on vaid 64% eestlased, 26% valgalastest on venelased ja 9% muude rahvuste esindajad. Ka Õru vallas elab eestlasi 86% ja venelasi 10%, ülejäänud Valgamaa valdades on eestlasi üle 90%.

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega: 82% Valgamaa elanikest peab emakeeleks eesti keelt, 15% vene keelt ja 2% muid keeli. Valga linna elanikest peab eesti keelt emakeeleks vaid 62%, ka pisikeses Õru vallas elab 17% inimesi, kelle emakeel ei ole eesti keel (joonis XIII-7).

Joonis XIII-6. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-7. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

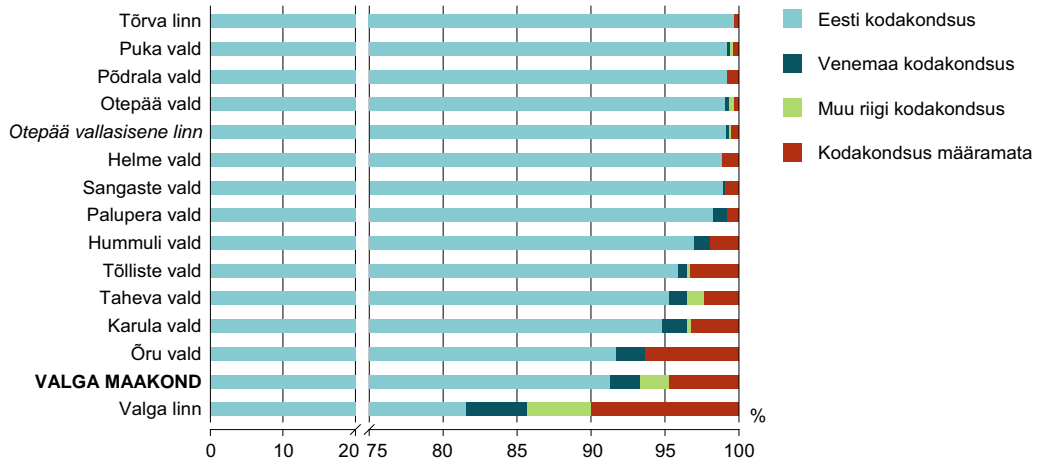
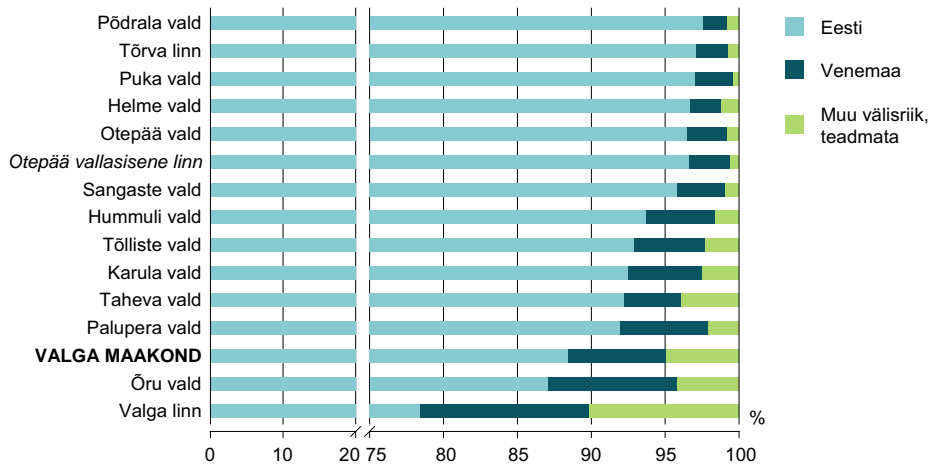
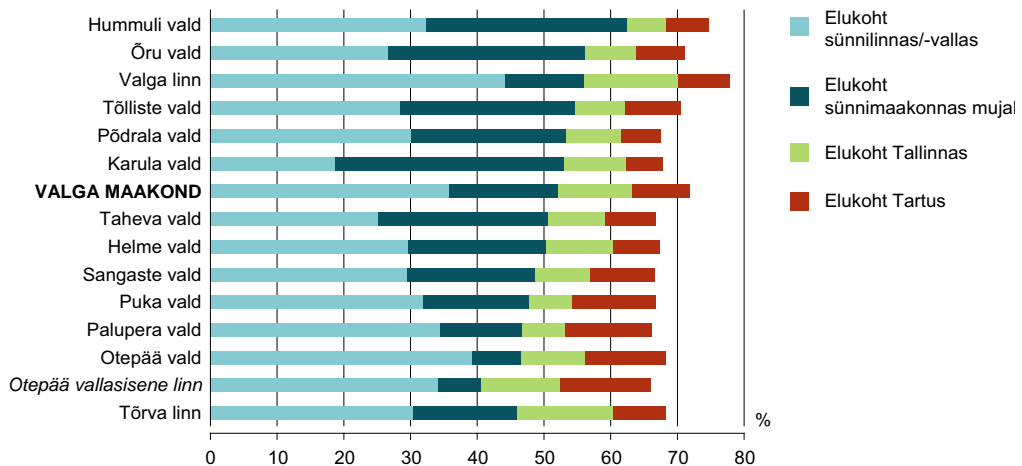

Kodakondsus ja sünnikoht

Valgamaa elanikest on 91% Eesti ja 2% Venemaa kodanikud, muude riikide, sh Läti kodanikke on 2%. Kodakondsuseta isikuid on ligi 5%. Elanike kodakondsuse mitmekesisuse poolest on Valgamaa riigis kolmandal kohal Ida-Virumaa ja Harjumaa järel. Kõige rohkem – ligi 18% – on Eesti kodakondsuseta inimesi Valga linnas, kusjuures 10%-l neist on kodakondsus määramata (joonis XIII-8).

Eestis on Valgamaa elanikest sündinud 88%, 7% on sündinud Venemaal ja 5% muudes välisriikides (joonis XIII-9). Eestis sündinute osatähtsuse poolest on Valgamaa maakondade võrdluses samuti tagantpoolt kolmandal kohal, eespool üksnes Harju ja Ida-Viru maakonnast.

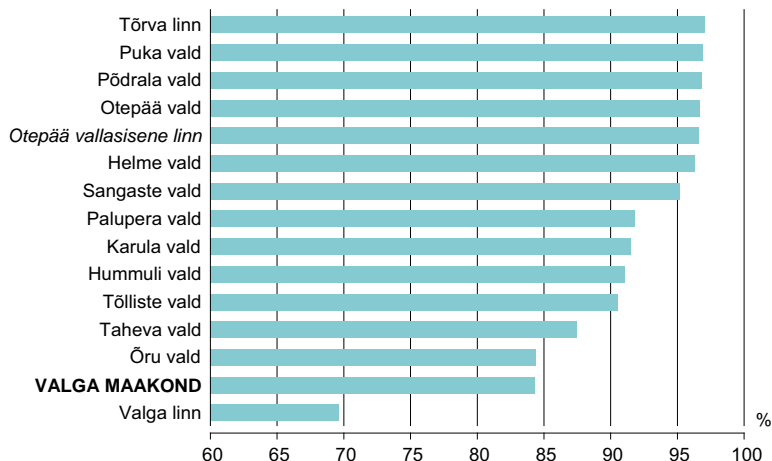
Valgamaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi samas maakonnas 52%, kodulinnas või -vallas aga 36%. Seega on Valgamaa elanikud võrreldes teiste maakondade elanikega pigem liikuvad – vähem on sünnimaakonda elama jäänud inimesi vaid Järva-, Jõgeva- ja Põlvamaal. Kõigist Eestis elavatest Valgamaal sündinud inimestest elab praegu 11% Tallinnas ja 9% Tartus (joonis XIII-10).

Joonis XIII-8. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-9. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-10. Valga maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Valgamaal on põlisrahvastiku osatähtsus 84%, seega on Valgamaa välispäritolu rahvastiku osatähtsuse poolest maakondade järjestuses kolmandal kohal Ida-Virumaa ja Harjumaa järel (joonis XIII-11). Põlisrahvastiku hulka kuuluvad need Eesti elanikud, kellel on Eestis sündinud vähemalt üks vanem ja üks vanavanem.

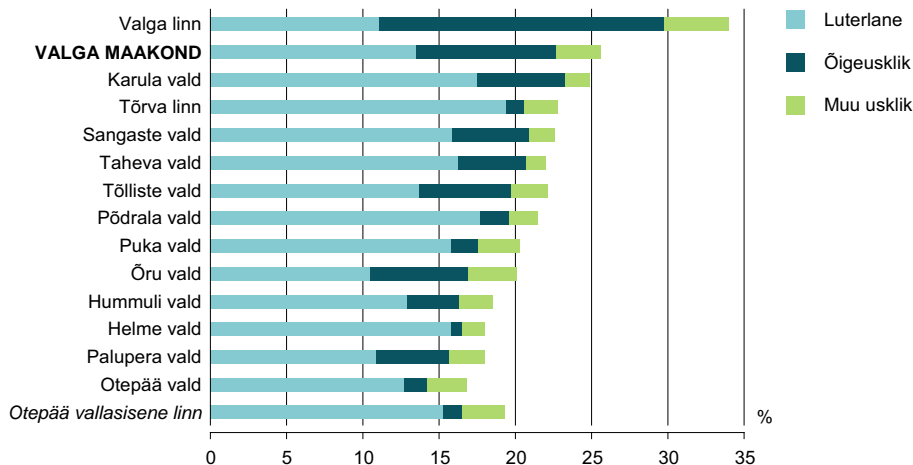
Joonis XIII-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Valga maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Valgamaa elanikest on usklikke 26%, mis annab maakondade võrdluses viienda koha Ida-Viru-, Harju-, Põlva- ja Võrumaa järel (joonis XIII-12). 14% Valgamaa usklikest on luterlased, ülejäänud jagunevad õigeusklike (9%) ja muude religioonide tunnistajate (3%) vahel. Kõige rohkem usklikke elab Valga linnas, seal domineerivad õigeusklikud.

Joonis XIII-12. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

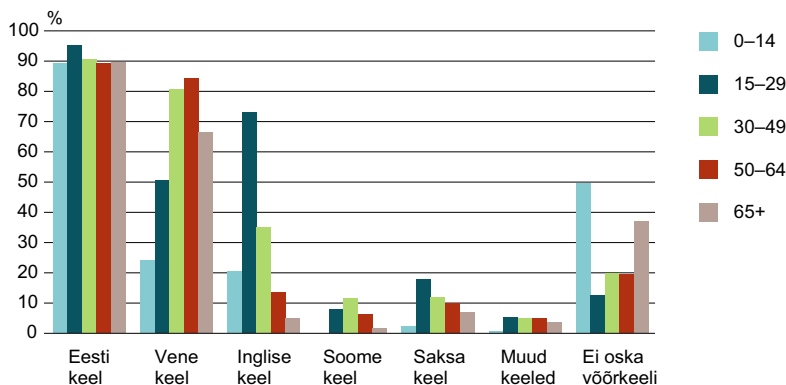

Võõrkeelte ja murrete oskus

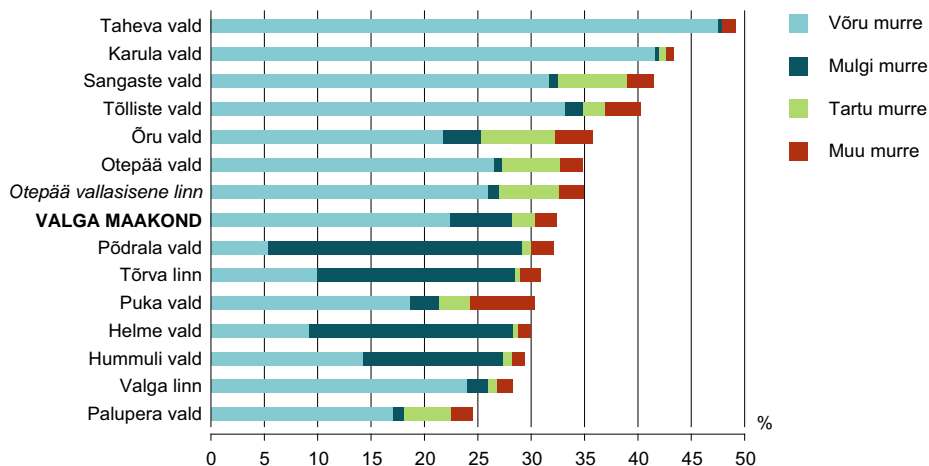
Üldise keeleoskuse poolest on Valgamaa maakondade järjestuses enam-vähem keskel. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on siin 27% (joonis XIII-13). Eesti keelt oskab kõigis vanuserühmades üle 90% valgamaalastest, 15–29-aastaste hulgas on eesti keele oskajate osatähtsus 95%. Üsna suur osa (üle 80%) vähemalt keskeas tööelisi oskab vene keelt; inglise keelt oskavad peamiselt nooremad tööelised. Saksa ja soome keelt osatakse võrdlemisi vähe.

Murdekeelt oskab 32% Valgamaa elanikest, selle näitaja järgi paikneb Valgamaa maakondade hulgas neljandal kohal Võru, Põlva ja Saare maakonna järel (joonis XIII-14). Levinuim on Võru murre, mida oskab 22% Valgamaa elanikest, selles osas on silmapaistvaimad Taheva ja Karula vald. Varem Viljandimaa koosseisu kuulunud Tõrva linnas ning Põdrala ja Helme vallas osatakse Mulgi murret, ülejäänud murrete oskus on vähene ja juhuslik.

Joonis XIII-13. Valga maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis XIII-14. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

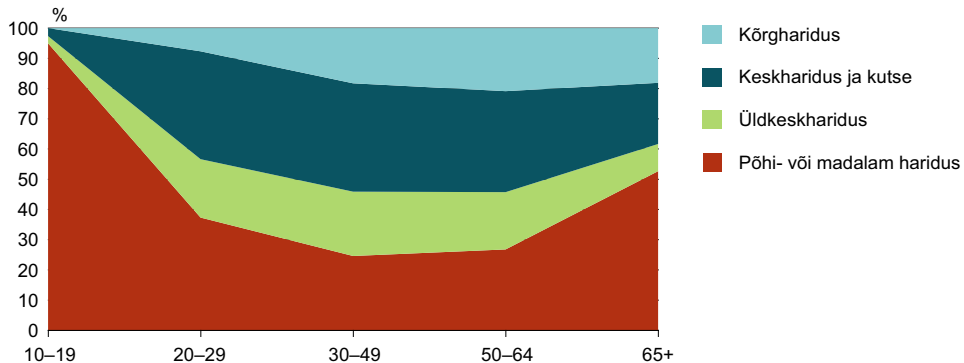
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

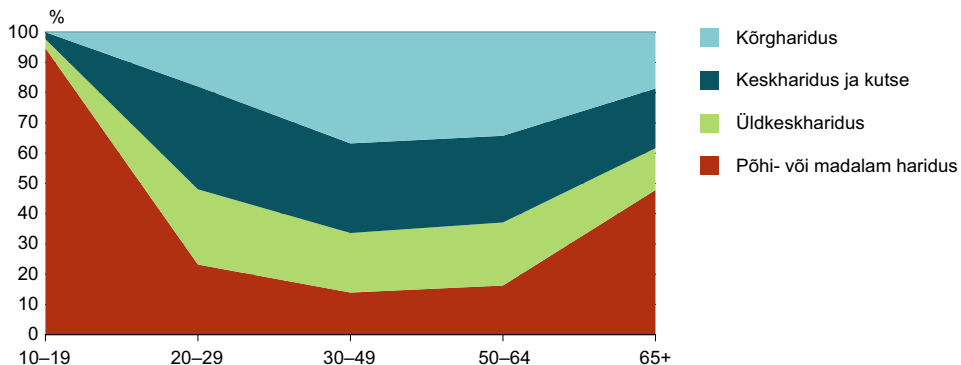
Valgamaal on naiste ja meeste haridustase väga erinev. Tööelistest vähemalt 20-aastastest naistest on kõrgharidusega ligemale pooled, meestest aga alla viiendiku. Meeste puhul on kõigis vanuserühmades kõige levinum haridustase keskharidus koos kutseharidusega – selle on saavutanud kolmandik vähemalt 20-aastastest tööelistest meestest. Kurvastavalt palju on Valgemaal aga mehi, kelle haridus piirdub põhikooliga või jääb sellestki napimaks. Niisuguseid mehi on üle kolmandiku 20–29-aastastest, veerand 30–64-aastastest ja üle poole pensioniealistest. Tööelisi Valgamaa naisi on nii madala haridustasemega mitu korda vähem (joonis XIII-15; joonis XIII-16).

Valgemaal on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) vähem (20%), kuid maakondade pingereas on Valgamaa kõrghariduse osatähtsuse poolest enam-vähem keskel. Ka kõigi muude haridustasemete esindatus on Valgemaal maakondade keskmisel tasemel. Kõige haritumad inimesed elavad Otepääl, näib, et see piirkond on omandanud teatava kultuurikeskuse rolli (joonis XIII-17).

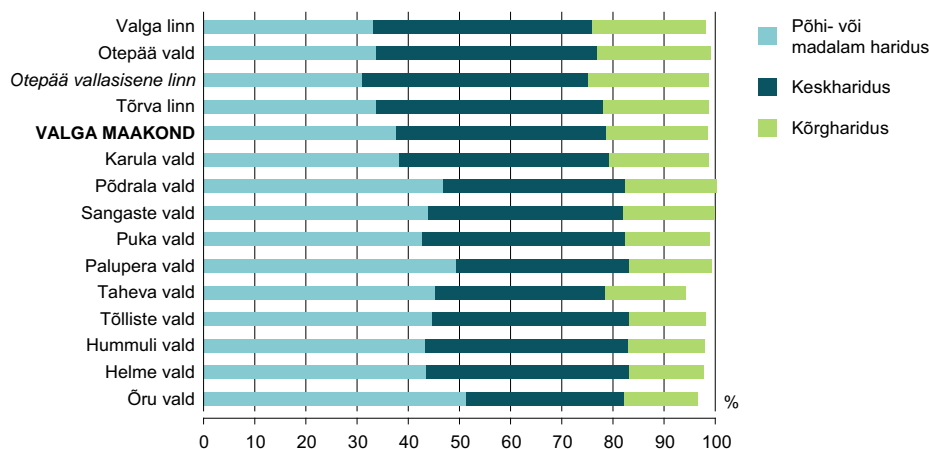
Joonis XIII-15. Valga maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-16. Valga maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-17. Vähemalt kümneaastased Valga maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

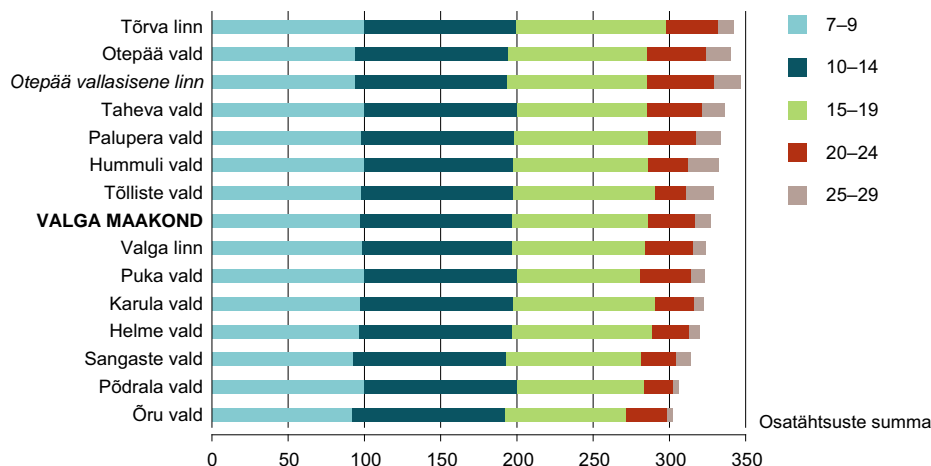

Õppimine ja õpiränne

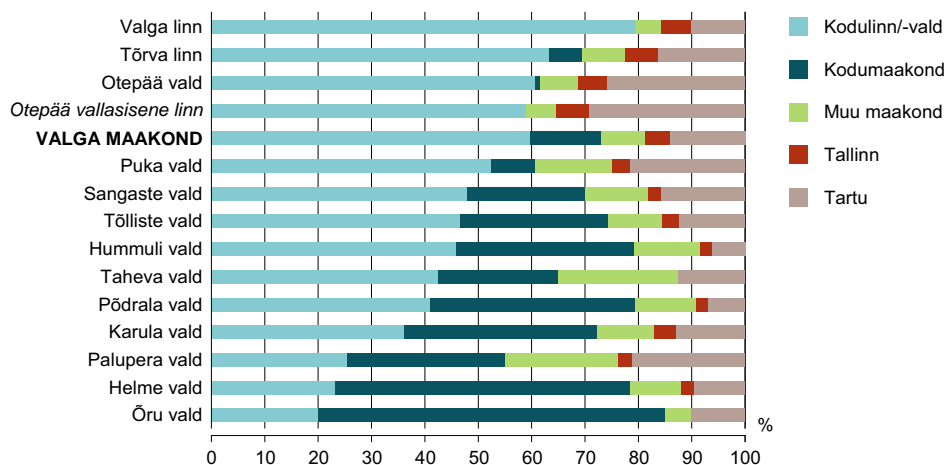
Valgamaa noorte õpiaktiivsus on üldiselt keskpärane, selle näitaja poolest on Valgamaa riigis võrdlemisi taga. Kuni 15. eluaastani õpivad (samuti nagu enamikus teisteski maakondades) pea kõik noored, sh 15–19-aastastest 89% (joonis XIII-18). Silmapaistev erinevus võrreldes kõigi teiste maakondadega ilmneb 20–24-aastaste puhul – Valga maakonnas õpib neist 31%, kogu riigis 44%. Ka järgmises vanuserühmas ehk 25–29-aastaste hulgas on õppijaid riigi keskmisega võrreldes vähem (vastavalt 10% ja 17%).

Valga maakonnas õpib 73% kõigist maakonna õppuritest, sh 60% neist kodulinnas või -vallas (joonis XIII-19). Selle näitaja poolest on Valgamaa maakondade hulgas tagantpoolt neljandal kohal, rohkem noori õpib väljaspool kodumaakonda vaid Põlva, Rapla ja Jõgeva maakonnas. Esimene õppekohaeelistus väljaspool Valga maakonda on ootuspäraselt Tartu (seal õpib 14% maakonna õppivatest noortest). Tallinnas õpib Valgamaa noortest õppuritest 5%. Oma vallas koolis käimise võimalusi napib ilmselt Õrus, Helmes ja Paluperas.

Joonis XIII-18. Õppivate noorte osatähtsus Valga maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-19. Õppivate noorte osatähtsus Valga maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

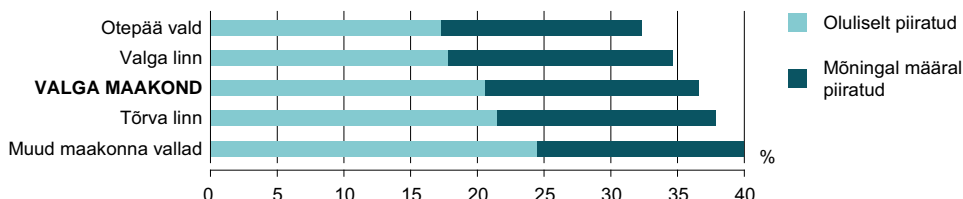
Valgamaa elanikud on Eesti maakondade elanike hulgas ühed vanimad, seepärast esineb selles maakonnas terviseprobleeme võrdlemisi sageli: pikaajalise haigusega inimesi on siin üle riigi keskmise taseme, 38% (tabel XIII-2). Alates 30. eluaastast on igas vanuserühmas terviseprobleeme 6–8% võrra riigi keskmisest rohkem. Pikaajalise haigusega inimesi on igas vanuserühmas siiski protsendi või paari jagu rohkem kui riigis keskmiselt.

Tabel XIII-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Valga maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
VALGA MAAKOND	37,7	9,6	13,2	26,8	52,0	74,1
Tõrva linn	38,4	13,3	16,2	27,6	47,7	72,4
Valga linn	35,5	10,3	12,7	24,7	49,6	73,0
Helme vald	38,7	8,3	10,7	28,9	58,1	75,9
Hummuli vald	38,3	4,7	13,4	25,0	55,7	78,9
Karula vald	40,6	11,4	12,2	30,8	51,8	72,4
Otepää vald	34,4	6,9	12,5	22,0	45,9	73,9
<i>Otepää vallasisene linn</i>	37,8	6,1	14,3	24,3	45,3	75,7
Palupera vald	48,9	7,8	18,2	36,8	67,6	81,0
Puka vald	37,3	9,8	13,1	29,8	51,5	69,5
Põdrala vald	39,2	4,8	13,3	28,5	56,9	76,9
Sangaste vald	35,0	4,2	6,3	24,5	59,3	74,7
Taheva vald	51,8	13,0	25,4	39,0	57,4	85,7
Tõlliste vald	42,8	14,9	14,5	34,1	59,2	70,8
Õru vald	36,8	8,0	11,4	30,9	46,4	75,0

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Valgamaa elanikest on igapäevaelu tervise tõttu piiratud 37%-l, mis ületab 9% võrra Eesti keskmist taset (28%) (XIII-20). Selle näitaja poolest on Valgamaa maakondade pingereas üsna lõpus, kusjuures ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (21%) on Valgamaal riigi keskmisest (14%) märksa kõrgem. Joonisel XIII-20 ei ole andmekaitselistel kaalutlustel esitatud andmeid suurema osa Valgamaa valdade kohta, sest see näitaja arvatati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate kohta.

Joonis XIII-20. Valga maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

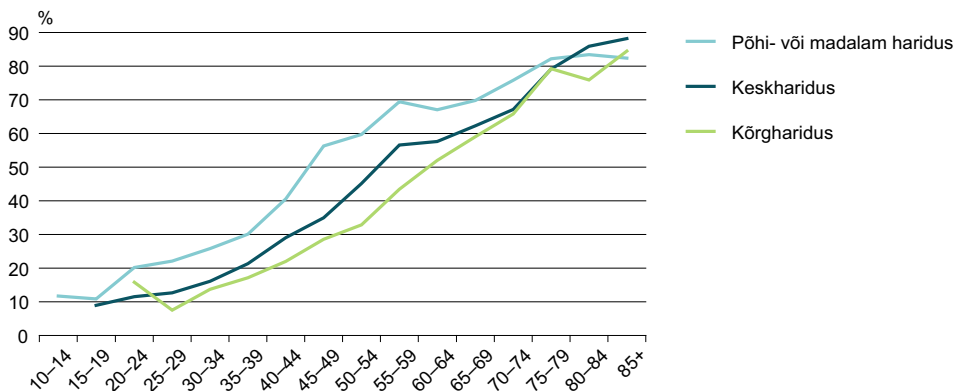

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Valgamaal samamoodi nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis tööealiste vanuserühmades on kõrgharitudel terviseprobleeme vähemalt poolteist korda vähem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel, enim – ligi kolm korda – erineb terviseprobleemide sagedus 25–29-aastaste inimeste puhul (joonis XIII-21). Keskhariidusega inimestel esineb terviseprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid kehvem tervis võib olla ka mada-lama hariduse põhjus.

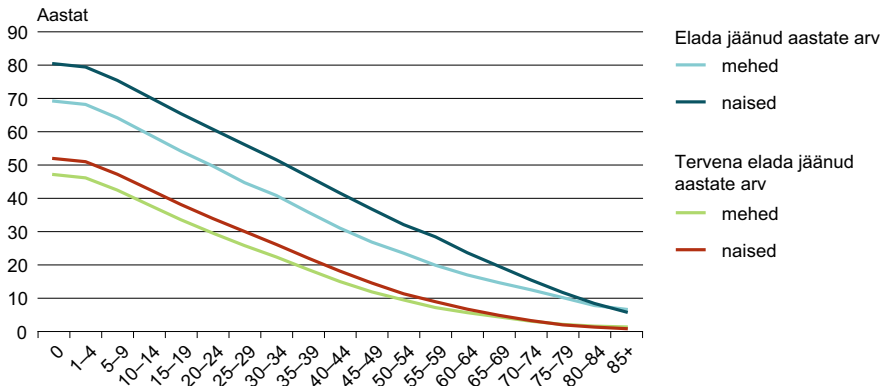
Joonis XIII-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Valga maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Valgamaal elavatel meestel ja naistel on niihästi haigusvaba eluiga (47 ja 52 aastat) kui ka oodatav eluiga sünnimomendil (69 ja 80 aastat) Eesti keskmisest mitme aasta võrra lühem (joonis XIII-22). Oodatava eluea poolest edestab Valgamaa üksnes Ida-Virumaa, sünnihetkel tervena elada jäänud aastate arv on peale selle suurem ka Põlva-, Võru- ja Jõgevamaa vastavatest näitajatest.

Joonis XIII-22. Valga maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

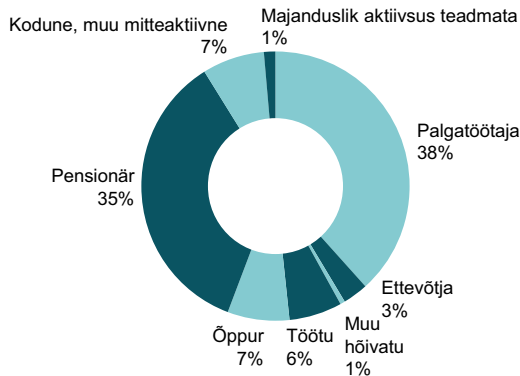
Valgamaa kuulub Kagu-Eesti majanduspiirkonda, kus majandusnäitajad on Põhja- ja Lääne-Eestist üldiselt tagasihoidlikumad.

See kajastub ka elanikkonna sotsiaalse seisundi jaotuses. Tööelistest elanikest on Valgamaal palgatöötajaid 38% (riigi keskmisest 8% võrra vähem) (joonis XIII-23). Peaaegu sama palju, 35%, on pensionäre, neid on riigi keskmisest tasemest 9% võrra rohkem. Vähem on ka ettevõtjaid – 3% riigi keskmise 4% asemel. Kõigist maakonna elanikest on palgatöötajaid kolmandik ja teiste inimeste ülalpidamisel olevate inimeste osatähtsus on 24% (pisut vähem riigi keskmisest). Toetusesaajaid, asutuse ülalpeetavaid ja muudest allikatest elatujaid on Valgamaal sama palju kui teisteski maakondades.

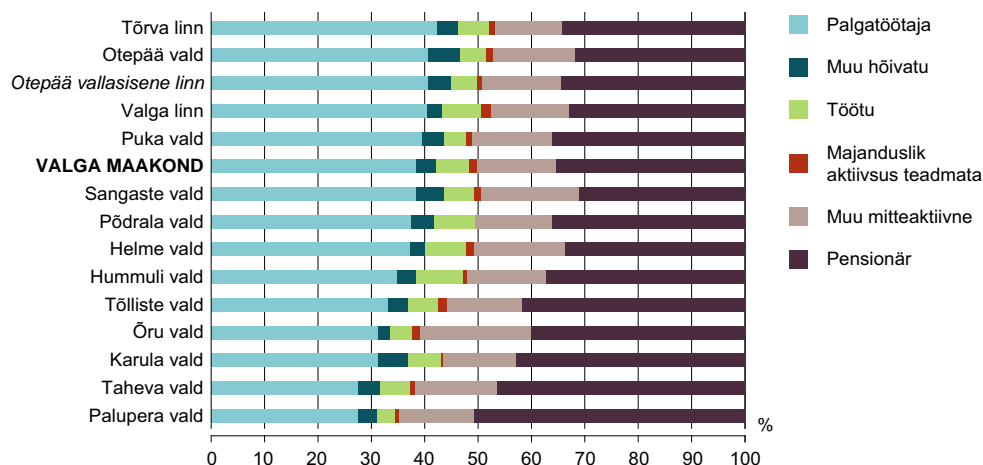
Valgamaa valdades on elanike sotsiaalne struktuur väga varieeruv, kuid ei vasta skeemile keskus-ääremaa. Mõne näitaja poolest (eriti just sotsiaalsete) on Otepää ja Tõrva, mis samuti paiknevad pigem maakonna äärealal, Valgale tõhusad konkurendid (joonis XIII-24).

Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Otepää ja Tõrva linnas on palgatöötajaid üle 35% elanikkonnast, Paluperi ja Taheva vallas aga ei ulatu isegi veerandini (joonis XIII-25).

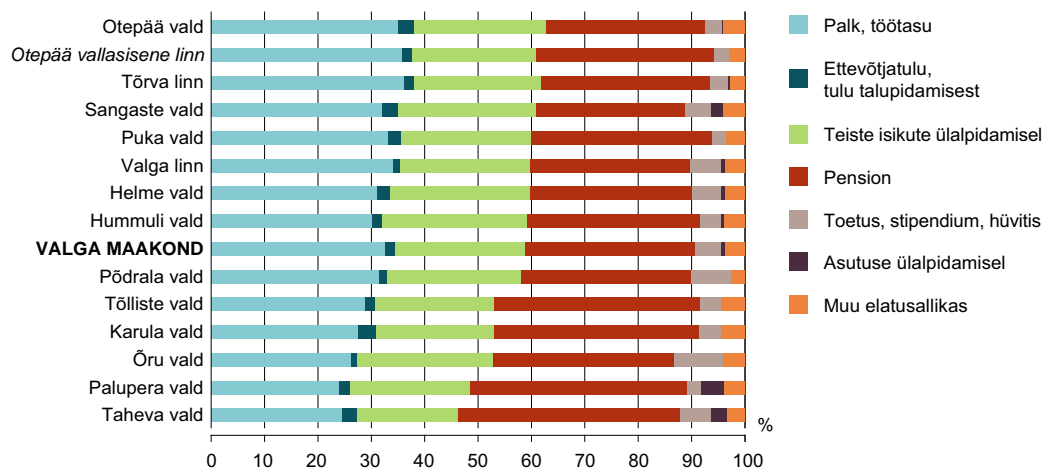
Joonis XIII-23. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-24. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

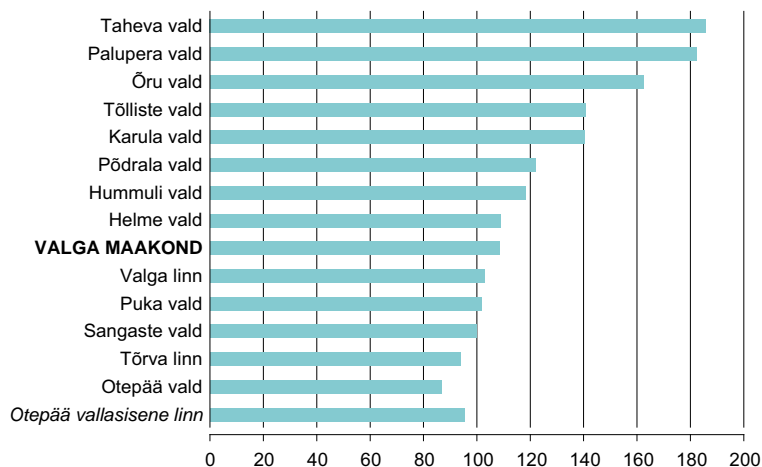

Joonis XIII-25. Valga maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahekorda iseloomustab toetussuhe. Valgamaa on toetussuhte (109) järgi maakondade pingerea lõpus, eespool vaid Põlvamaast. Valdade vahel on Valgamaal üsna suured erinevused: Otepää vallas ja linnas, samuti Tõrvas on toetussuhe 87–95, mis on vaid kolmandiku võrra kõrgem riigi keskmisest (70) (joonis XIII-26). Seevastu Tahevas ja Paluperas on toetussuhe üle kahe korra suurem.

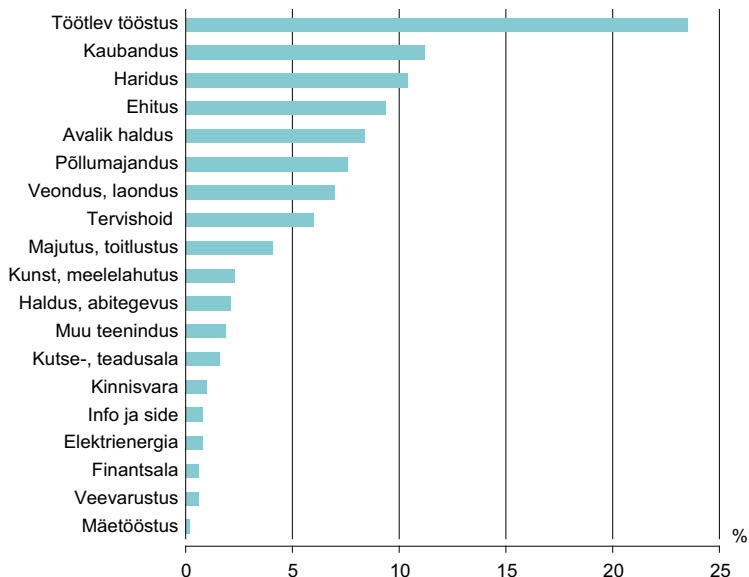
Joonis XIII-26. Toetussuhe Valga maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, nii on see ka Valgamaal, kus selle osatähtsus on 23% ehk riigi keskmisest suurem (joonis XIII-27). Teisel, kolmandal ja neljandal kohal on traditsiooniliselt kaubandus, haridus ja ehitus – kõigis töötajate osatähtsus riigi keskmisest pisut väiksem. Avalikus halduses ning majutuses ja toitlustuses hõivatuid on Valgamaal riigi keskmisest natuke rohkem, põllumajanduses aga tervenisti kaks korda rohkem. Ülejäänud valdkondades ei erine hõivatute suhtarvud eriti teistest maakondadest ega ka riigi keskmisest näitajast.

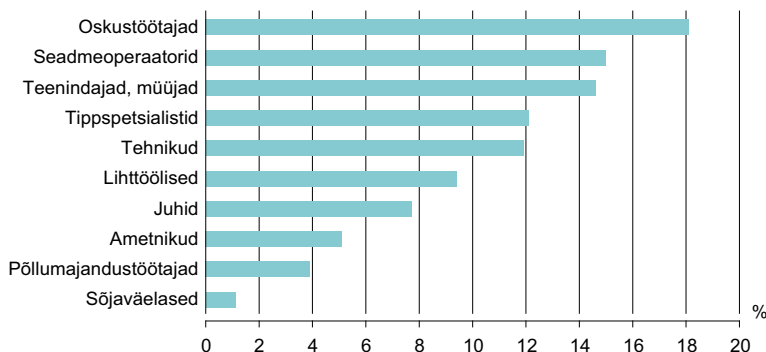
Joonis XIII-27. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotuses on Valgamaal esikohal oskustöötajad ja seadmeoperaatorid, mida võibki eeldada, arvestades töötleva tööstuse suurt osatähtsust maakonna majanduses (joonis XIII-28). Järgnevad müüjad ja teenindajad, tipp- ja kesktaseme spetsialiste on siin võrdlemisi vähe. Võrreldes teiste maakondadega ei ole Valgamaa elanike ametite jaotuses olulisi erinevusi.

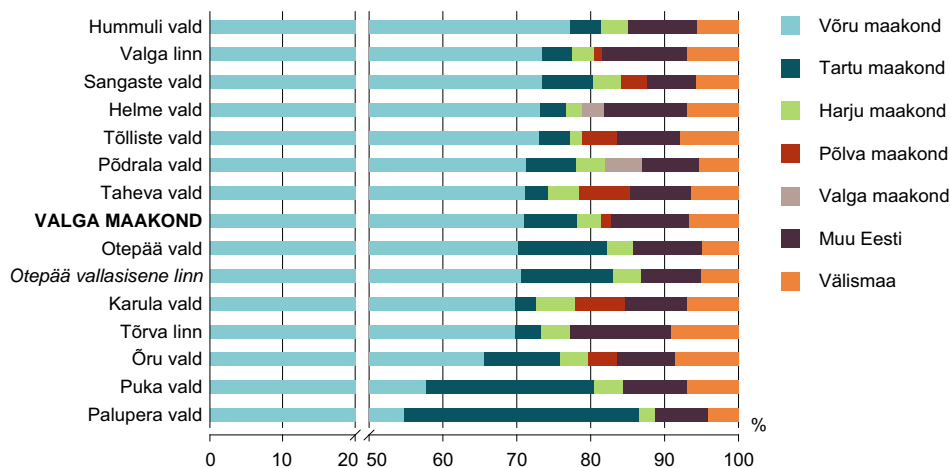
Joonis XIII-28. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

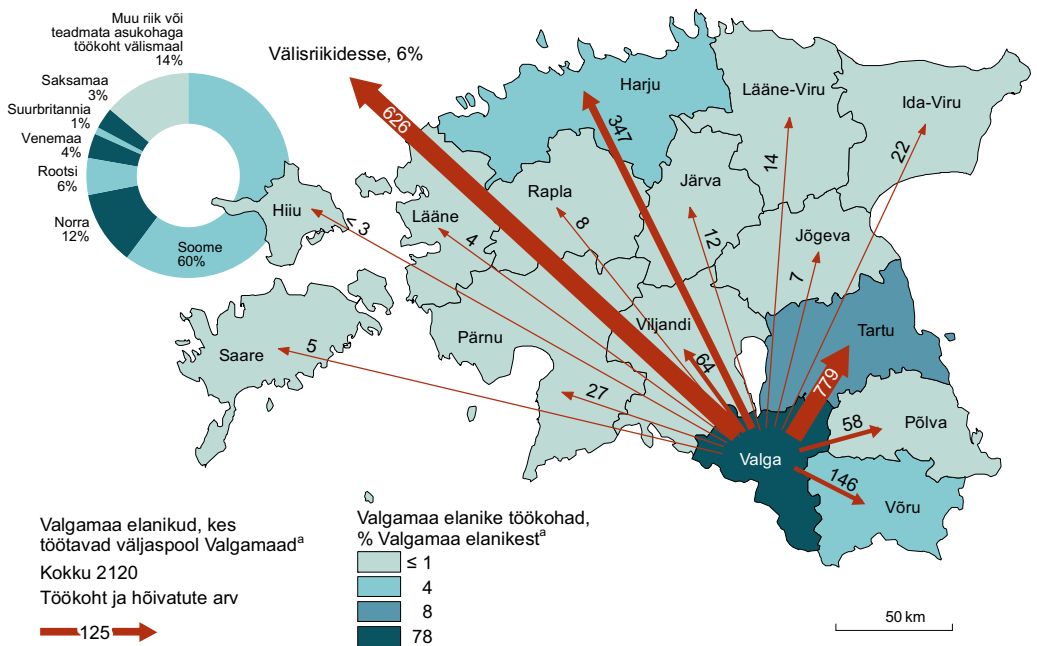
Tööränne

Valgamaa hõivatutest töötab kodumaakonnas 71%, mis on maakondade võrdluses keskpärane osatähtsus (joonis XIII-29; kaart XIII-3). Valgamaalt käiakse teistes Eesti maakondades tööl kõigepealt Tartumaal (7%) ja Harjumaal (3%). Välismaal töötab 6% Valga maakonna püsielanikke.

Joonis XIII-29. Valga maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart XIII-3. Vähemalt 15-aastaste Valga maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

7619 inimese elu- ja töökoht on Valgamaal.

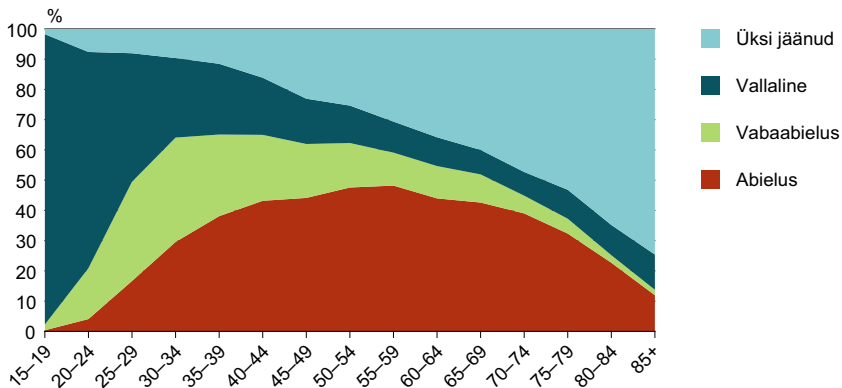
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

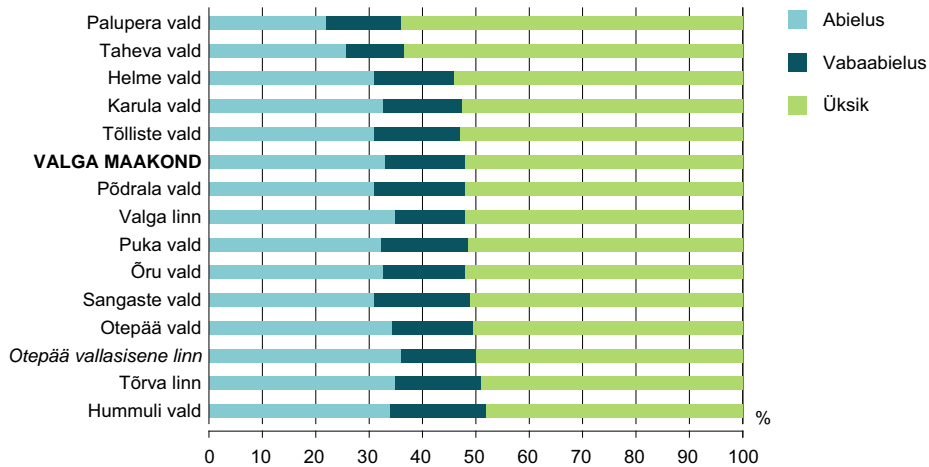
Valgamaa elanike perekonnasuhted ei erine oluliselt perekonnasuhetest Eesti ülejäänud maakondades, kuid pisut rohkem on siin üksikuid (üksikuks jäänuid).

Koos abikaasa või partneriga elab Valgamaal alla poole (48%) vähemalt 15-aastastest inimestest, kusjuures 33% maakonna rahvastikust on abielus ja 15% vabaabielus. Vabaabieliu on levinuim Valgamaa 30–34-aastaste hulgas, neist elab 35% koos partneriga, kes ei ole abikaasa (joonis XIII-30). Abielus inimesi on kõige rohkem (48%) 55–59-aastaste hulgas. Kõigist 30–54-aastastest inimestest elab 62–65% koos abikaasa või partneriga. Valgamaa valdades ja linnades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (35–36%) Otepää, Tõrva ja Valga linnas ning vabaabieliu inimesi on enim (18%) Hummulis ja Sangastes. Kõige rohkem üksikuid – 64% – on Paluperas ja Tahevas (joonis XIII-31).

Joonis XIII-30. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

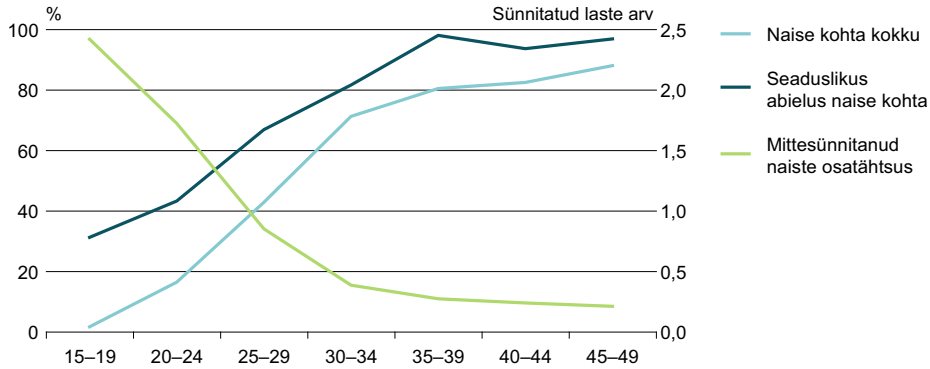
Joonis XIII-31. Vähemalt 15-aastased Valga maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

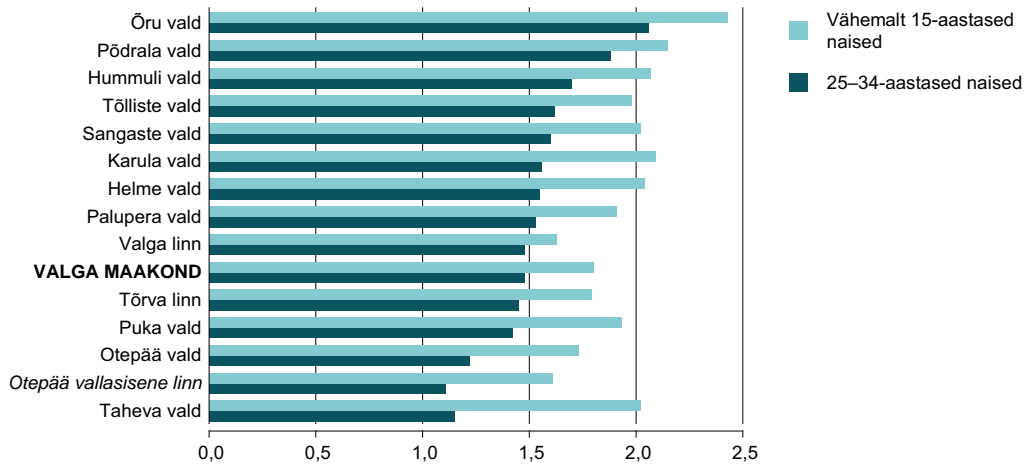
Sünnituskäitumine ja lapsed

Valgamaal on sündimuse näitajad pisut üle Eesti keskmise taseme. Siin on 25–34-aastastel naistel keskmiselt 1,48 last (üsna suur arv Jõgevamaa järel) ja kõigil vähemalt 15-aastastel naistel 1,8 last (maakondade keskmine) (joonis XIII-32). Praegu 40–44-aastaste ja 45–49-aastaste põlvkondade naised on napilt taastetasemeni jõudnud (keskmine sünnitatud laste arv on neil vastavalt 2,06 ja 2,22), mis on maakondade võrdluses üsna hea tulemus. Sünnitatud laste arv sõltub üpriski suurel määral elukohast, see ulatub 1,6-st Otepääl 2,4-ni Õrul (joonis XIII-33).

Joonis XIII-32. Valga maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittesünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIII-33. Valga maakonna linnade ja valdade 25-34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

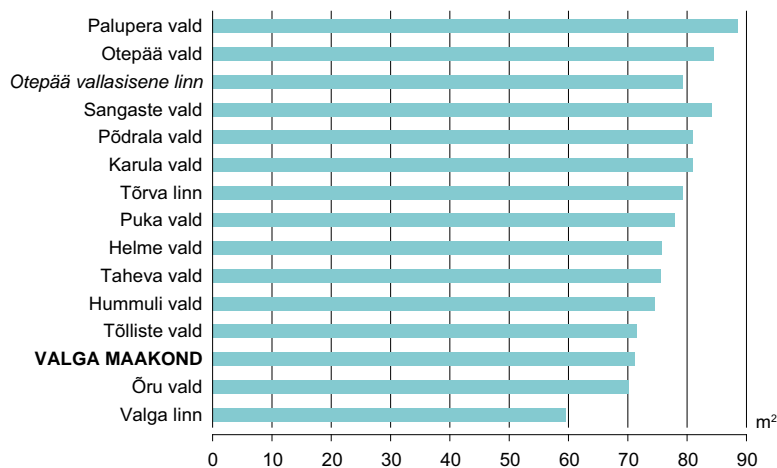
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Valgamaal asub 8115 eluhoonet ja neis on 16 086 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt ligi kaks eluruumi. Valgamaal asub 3,8% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,5% eluruumidest ning 2,5% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on Valgamaal 71 m², mis on Eesti keskmisest 2 m² võrra rohkem (joonis XIII-34). Valgamaa eluruumidest paikneb kortermajades 53%, korterite osatähtsuse poolest on Valgamaa maakondade hulgas enam-vähem keskmine (joonis XIII-35).

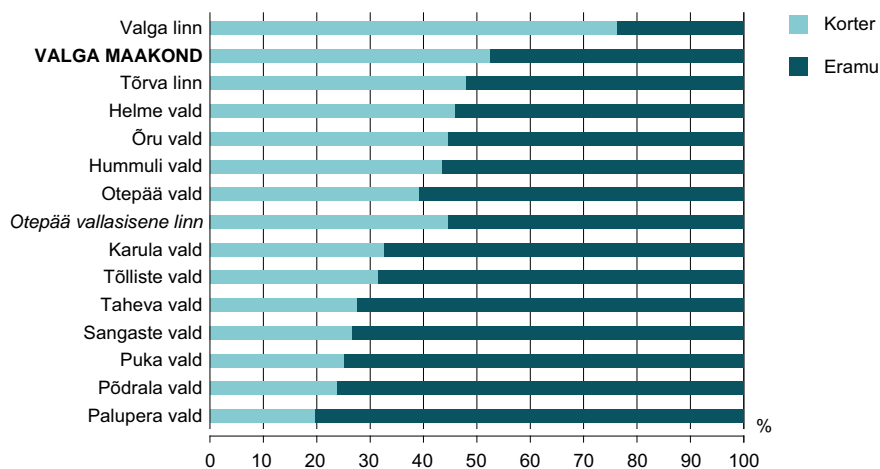
Eramuid ehitati Valgamaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis, kusjuures enamasti ehitatigi eramuid (joonis XIII-36). Kortermajade ehituse tippaeg oli eelmise sajandi 60. aastatel, sellest ajast peale on ehituse intensiivsus Valgamaal vähenenud.

Pärast taasiseseisvumist on Valgamaal ehitatud 7% kõigist eluruumidest, see on poole vähem kui riigis keskmiselt (14%). Kõige rohkem on viimasel kümnendil ehitatud Otepää vallas (15%) (joonis XIII-37). Sõjaeelsest ajast pärineb 28% eluruumidest (kogu riigis 18%) ja nõukogude ajal on ehitatud 62% eluruumidest (kogu riigis 67%).

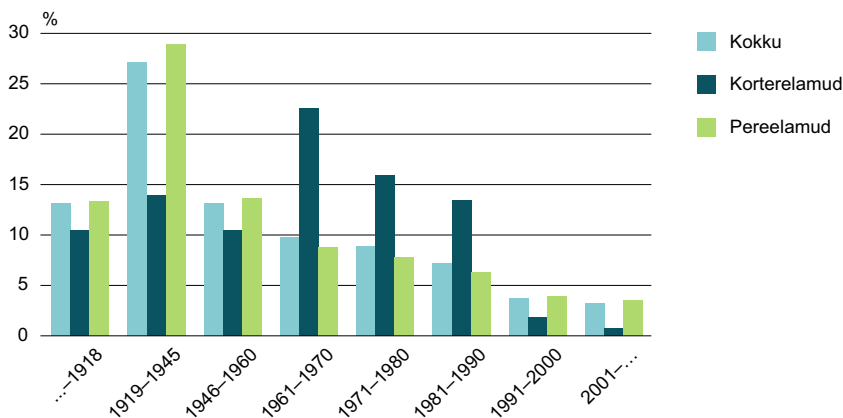
Joonis XIII-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Valga maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

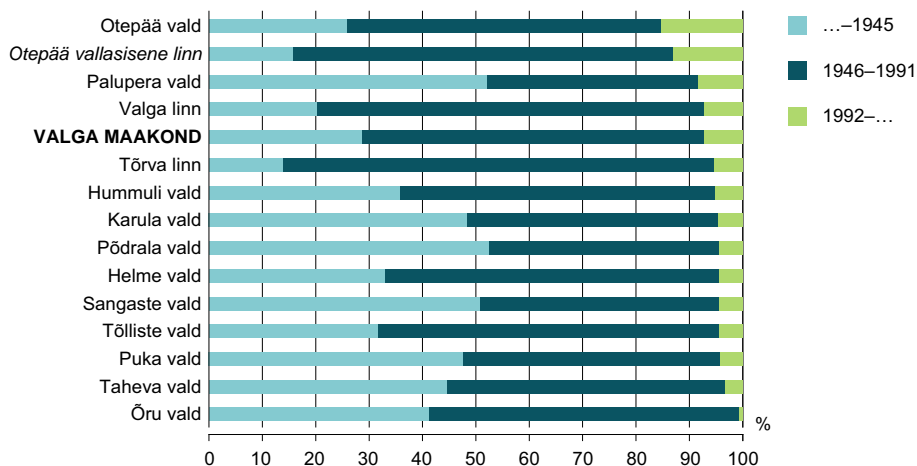
Joonis XIII-35. Valga maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

Joonis XIII-36. Valga maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

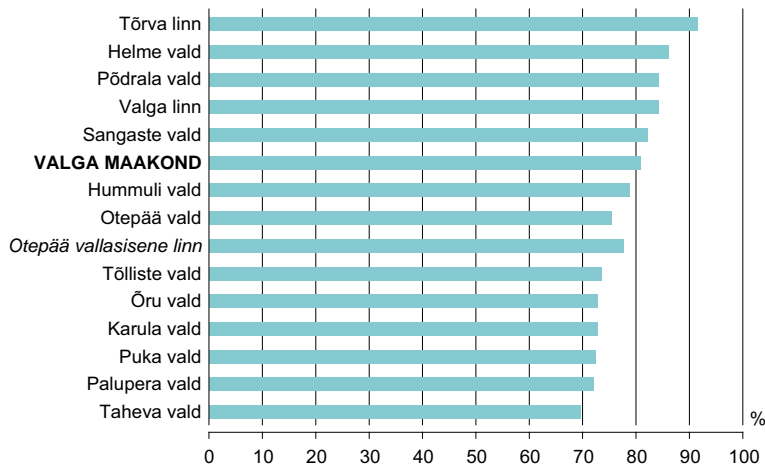

Joonis XIII-37. Valga maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

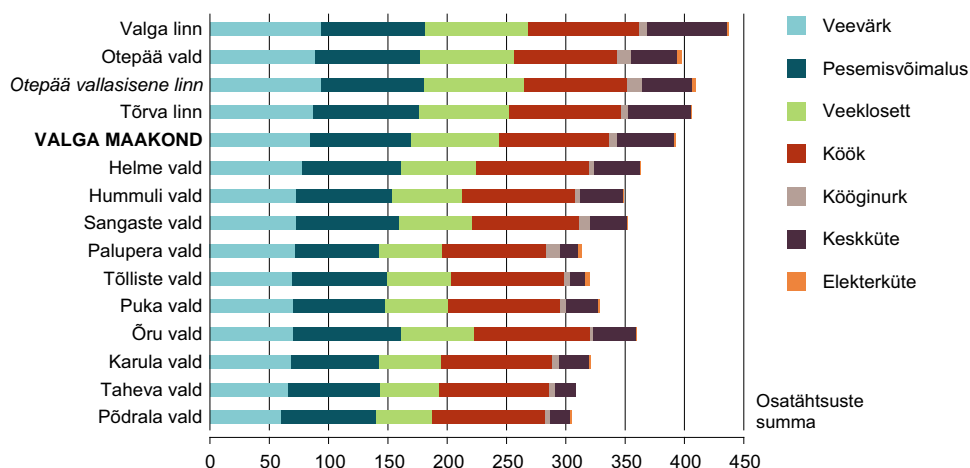
Asustatud on Valgamaa eluruumidest 81%, mis on küll 5% võrra vähem Eesti keskmisest, kuid siiski maakondade pingereas enam-vähem keskmine (joonis XIII-38). Asustamata eluruumide hulgas on hooajati kasutatavaid maakodusid ja veel müümata uusi hooneid, eriti Otepää ümbruses, kuid ka vanu elurume, millest elanikud on välja kolunud või surnud.

Joonis XIII-38. Valga maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Valgamaa Eesti maakondade pingereas tagantpoolt neljandal kohal, edestades üksnes Põlva, Jõgeva ja Võru maakonda. Kõik näitajad on siin alla riigi keskmise: veevarustusega on 85% eluruumidest, pesemisvõimalusega samuti 85% ja veeklosetiga 74%, riigi keskmised on vastavalt 95%, 93% ja 88%. Kõök või kööginurk on pea igas Valgamaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates), keskküte on 48%-l. Valdade vahel väga suuri erinevusi ei ole, kõigis valdades on vähemalt 60% eluruumidest veevärgiga (joonis XIII-39).

Joonis XIII-39. Valga maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Valgamaa on võrdlemisi väike Lõuna-Eesti maakond, mille lõunapiir on ühtlasi Eesti riigipiir. Vaheldusrikas künklik maastik ei soosi majandustegevust, kuid loob võimalused arendada sporti ja turismi, mis seni majandusharuna Valgamaad siiski eriti esile ei tõsta. Maakonna valdade võrdlusest nähtub aga, et mitme näitaja poolest on edukaim Otepää, mis on Eesti talvepealinn ja rahvusvaheliste võistluste korraldamise paik.

Rahvastiku arengu seisukohast on Valgamaal ühised mured teiste Kagu- ja Lõuna-Eesti maakondadega: arvestatav hulk rahvastikust on lahkunud välismaale või mujale Eestisse. Seetõttu on kahanenud nii rahvaarv kui ka rahvastiku kvaliteet, sest lahkunud on nooremad ja ettevõtlikumad, sageli haritumad inimesed. Eriti probleemne on noorte naiste lahkumine maapiirkondadest, sest selle tagajärjel on märgatavalt vähenenud sündimus neis paigus, kus see veel kaks kümnendit tagasi ületas taastetaseme. Valgamaa on viimase 12 aasta jooksul kaotanud 16% elanikkonnast, kahanenud on töötajate ja palgasaajate osatähtsus ning suurenenud pensionäride osa – muutus on võrdlemisi suur, haarates 8–9% elanikkonnast. Tõenäoliselt on sellega seotud ka elanikkonna üha halvem tervis: Valgamaal on keskmisest rohkem pikaajalise haiguse põdejaid ja nii oodatav eluiga kui ka haigusvaba eluiga on siin Eesti keskmisest lühem.

Kuna Valgamaa ajalooline keskus Valga on olnud rahvusvaheline (Eesti-Läti) linn, on ka Valgamaa rahvastikupilt kirjum kui teistes Lõuna- ja Kagu-Eesti maakondades: siinses rahvastikus on eestlaste kõrval 12% venelasi ja 5% muude rahvuste esindajaid. 15% valgamaalaste emakeel on vene keel ja 9% maakonna elanikest ei ole Eesti kodanikud. Ligi kolmandik Valgamaa eestikeelsest elanikkonnast tunneb murdekeeli, valdav on Võru murre, aga lääne pool tuntakse ka Mulgi murret. Valgamaa elanikkond on võrreldes muu Eestiga üsna jumalakartlik: ligi veerand tunnistab mõnd usku, levinuim usutunnistus on luterlus. Valgamaa perekondadele on iseloomulik üksikute mõnevõrra suurem osatähtsus teiste maakondadega võrreldes: siin on põhjus niihästi rahvastiku kõrgem iga kui ka halvem tervis.

Tegevusvaldkondadest on Valgamaal keskmisest suurema esindatusega tootmist puudutavad erialad – töötlev tööstus ja põllumajandus, seega on ka ametitest levinuimad oskustöötajad ja seadmeoperaatorid.

Valgamaa elanike elamistingimused erinevad Eesti keskmisest vähema tehovarustuse poolest. Kuigi siia ehitati nõukogude ajal võrdlemisi palju kortermaju, nii et nende osatähtsus maakonna elamufondis ületab 50%, on siiski veevärk olemas vaid 85%-l eluruumidest ja veeklosett 74%-l. Eluruumid on riigi keskmisest mõne ruutmeetri võrra avaramad. Asustatud eluruumidest 81%, seega on tühje eluruume Valgamaal keskmisest rohkem. Osa neist kasutatakse kindlasti hooajati suve- ja maakodudena.

XIV VILJANDIMAA

VILJANDIMAAST ÜLDISELT

Viljandi maakond asub Kesk- ja Lõuna-Eestis ning piirneb läänes Pärnu-, põhjas Järva-, kirdes Jõgeva-, idas Tartu- ja kagus Valgamaaga. Lõunas on Viljandimaa piir ühtlasi riigipiir Läti Vabariigiga. Idas eraldab Viljandimaad Kagu-Eestist Võrtsjärv, mis on kuulunud kui Euroopa suurim looduslik angerjakasvandus.

Viljandimaa on Eesti muistseid maakondi, mis on tuntud ka Sakala nime all. Viljandi maakond oli olemas ka sõjaeelses Eesti Vabariigis – siis hõlmas see osa praegusest Järvamaast, Jõgevamaast ja Pärnumaast, kuid toona ei kuulunud Viljandimaa koosseisu praegune maakonna lõunaosa (osa Mulgimaast).

Looduspiirkondadest hõlmab Viljandimaa enamiku Sakala kõrgustikust ja Soomaast, Võrtsjärve madaliku lääneosa ning Kesk-Eesti tasandiku edelaserva. Viljandimaal asuvad Eesti paremad põllumaad. Kaitsealadest on tähelepanuväärseim Soomaa, samuti asub Viljandimaal ajalooline Lõhavere linnamägi.

Viljandi maakonna pindala on 3422 km² (7,9% Eesti territooriumist), seega on tegu ühe suurema maakonnaga Pärnumaa, Lääne-Virumaa ja Harjumaa järel. Elanikke on Viljandi maakonnas 47 599 (3,7% Eesti rahvastikust), selle poolest on Viljandimaa kuues (Harju, Tartu, Ida-Viru, Pärnu ja Lääne-Viru maakonna järel). Asustustihedus on siin 13,9 inimest km² kohta ehk maakondade järjestuses täpselt keskmine. Linnaelanike osatähtsus on Viljandi maakonnas 41%, kui aga arvata linnade hulka ka vallasisesed linnad, siis 49%. Selle näitaja poolest on Viljandimaa maakondade hulgas enam-vähem keskel.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Viljandimaal neli omavalitsuslikku linna ja 14 valda, 2011. aasta loenduse ajal aga kolm omavalitsuslikku linna ja 12 valda (tabel XIV-1; kaart XIV-1). Viljandimaa valdades oli 2011. aasta lõpus kolm vallasisest linna, kaheksa alevikku ja 254 küla.

Viljandi maakonna keskus on Viljandi linn (17 473 elanikku). Linn asub Sakala kõrgustikul Viljandi järve kaldal. Viljandi muinaslinnus võeti kasutusele juba viikingiajal ja oletatavasti oli siin Sakala muinasmaakonna keskus. Pärast 1224. aastat hakati Viljandisse rajama kivilinnust, siis tekkis ka linnaasustus ja 1283. aastal saigi Viljandi linnaõigused. 14. sajandist kuulus Viljandi ka Hansa Liitu. 19. sajandil kasvas linn jõudsalt, seda soodustas 1895. aastal avatud raudtee. Viljandi on praegu oluline kultuurikeskus, siin paiknevad Ugala teater ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia ning korraldatakse iga-aastaseid folgifestivale.

Teine Viljandimaa iseseisev linn on Läti piiri ääres asuv tilluke Mõisaküla (825 elanikku). Linn tekkis Abja mõisa maadele aastal 1895. Tänu raudtee rajamisele sai Mõisaküla 1920. aastal aleviks ja 1938. aastal linnaks, olles toona väikelinnadest üks jõukamaid ja arenevamaid.

Kolmas Viljandimaa linn on maakonna põhjaosas asuv Võhma (1314 elanikku), mille areng sai samuti hoo raudtee rajamisest, kuigi asulat mainiti juba 16. sajandil. Siin oli Põhja-Viljandimaa kaubandus- ja tööstuskeskus ning asus eksporttapamaja, mille rajas 1928. aastal Eesti Lihaekspordi nimeline ühing. Linna staatuse sai Võhma alev 1993. aastal.

Lisaks paikneb Viljandimaal veel kolm vallasisest omanäolist väikelinna.

Suure-Jaani asulat (1039 elanikku) on esimest korda mainitud 1428. aastal, toona kandis see Valula nime, mis asendus Suure-Jaaniga 17. sajandil. Linnaõigused omandas Suure-Jaani 1938. aastal. Linnas tegutseb heliloojate Kappide majamuuseum ja siin korraldatakse Suure-Jaani muusikafestivale.

Abja-Paluoja (1084 elanikku) asulat on kirjalikes allikates esimest korda mainitud 16. sajandi alguses. Asula tekkis siia raudtee rajamise järel, linnaõigused sai asula 1993. aastal. Nime on linn saanud Abja mõisa ja Paluoja kõrtsi järgi. Abja-Paluoja nimetatakse ka mulkide pealinnaks.

Karksi-Nuia (1573 elanikku) nime on mainitud juba seoses muistse vabadusvõitlusega 1224. aastal, siin paikneb 13. sajandil rajatud Karksi ordulinnus. Karksi-Nuia sai linnaks 1993. aastal. Aastani 1987 kandis asula nime Nuia.

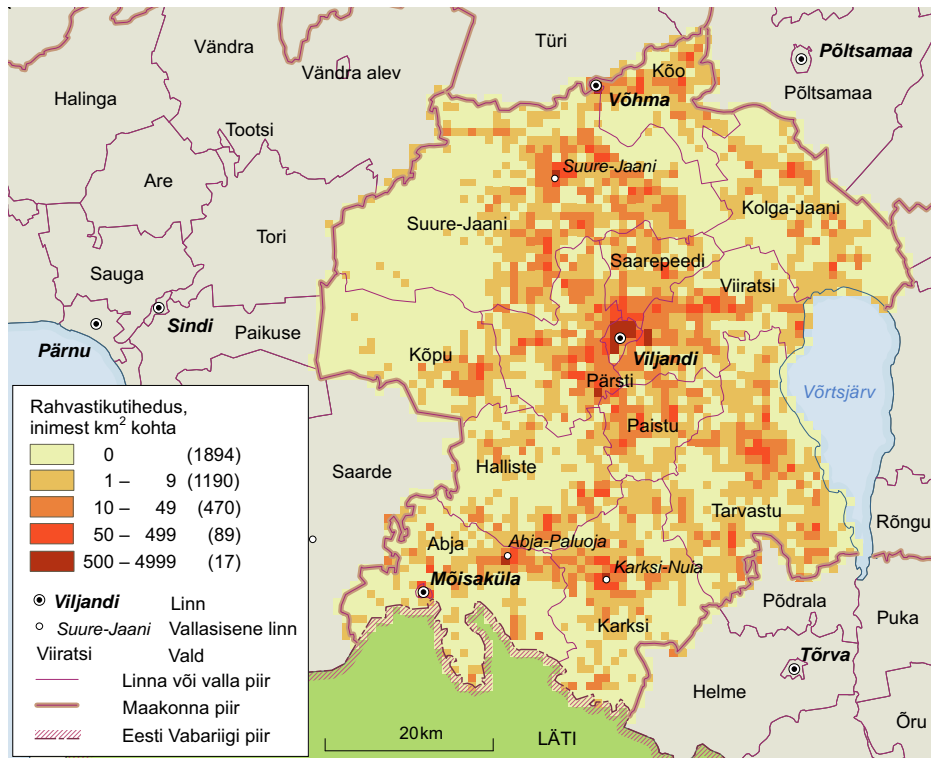
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Viljandimaa elanikkond negatiivse iibe ja väljarände tõttu 18% kahanenud, seda on riigi keskmisest märksa rohkem ja maakondade järjestuseski on Viljandimaa rahvastikukao poolest Hiiu ja Jõgeva maakonna järel kolmandal kohal. Enam kui veerandi võrra on vähenenud Mõisaküla linna ning Abja, Halliste ja Kolga-Jaani valla elanikkond (joonis XIV-1; kaart XIV-2). Kõige vähem on elanikkonda kaotanud Viljandi külje all paiknevad Saarepeedi (4%) ja Pärsti (8%) vald.

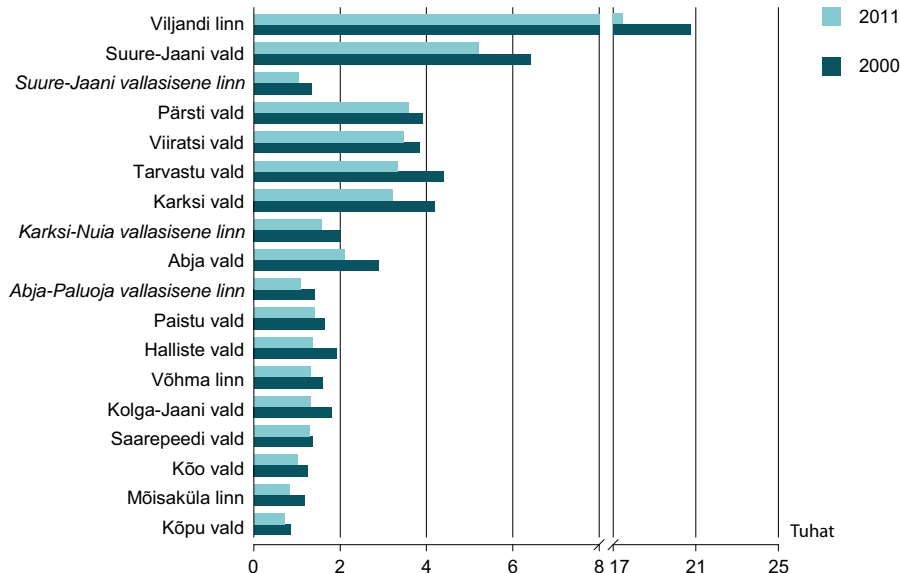
Tabel XIV-1. Viljandi maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
VILJANDI MAAKOND	47 599	3 422,49	13,9
Mõisaküla linn	825	2,20	375,0
Viljandi linn	17 473	14,62	1 195,1
Võhma linn	1 314	1,93	680,8
Abja vald	2 105	290,21	7,3
<i>Abja-Paluoja vallasisene linn</i>	1 084	4,49	241,4
Halliste vald	1 374	267,09	5,1
Karksi vald	3 212	321,45	10,0
<i>Karksi-Nuia vallasisene linn</i>	1 573	2,89	544,3
Kolga-Jaani vald	1 309	312,35	4,2
Kõo vald	1 014	149,46	6,8
Kõpu vald	704	258,78	2,7
Paistu vald	1 399	128,59	10,9
Pärsti vald	3 593	210,62	17,1
Saarepeedi vald	1 288	98,34	13,1
Suure-Jaani vald	5 202	742,83	7,0
<i>Suure-Jaani vallasisene linn</i>	1 039	2,23	465,9
Tarvastu vald	3 326	409,00	8,1
Viiratsi vald	3 461	215,02	16,1

Kaart XIV-1. Viljandi maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

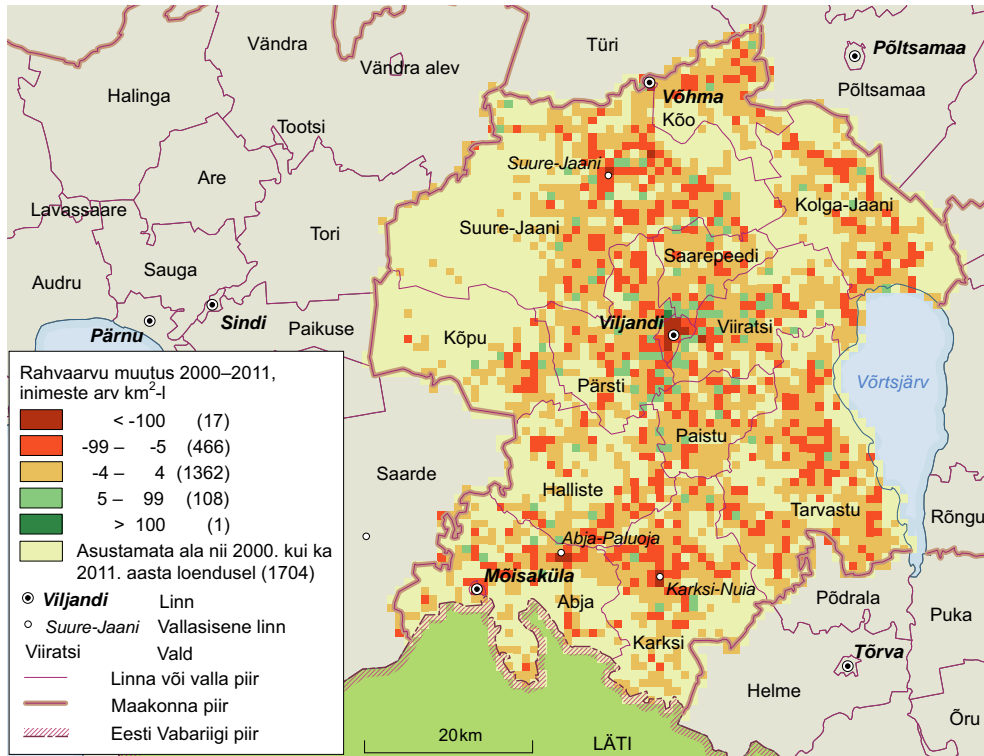

Joonis XIV-1. Viljandi maakonna linnade ja valdade rahvaarv^a, 31.03.2000, 31.12.2011

^a 2011. aasta halduspiirides.

Kaart XIV-2. Viljandi maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

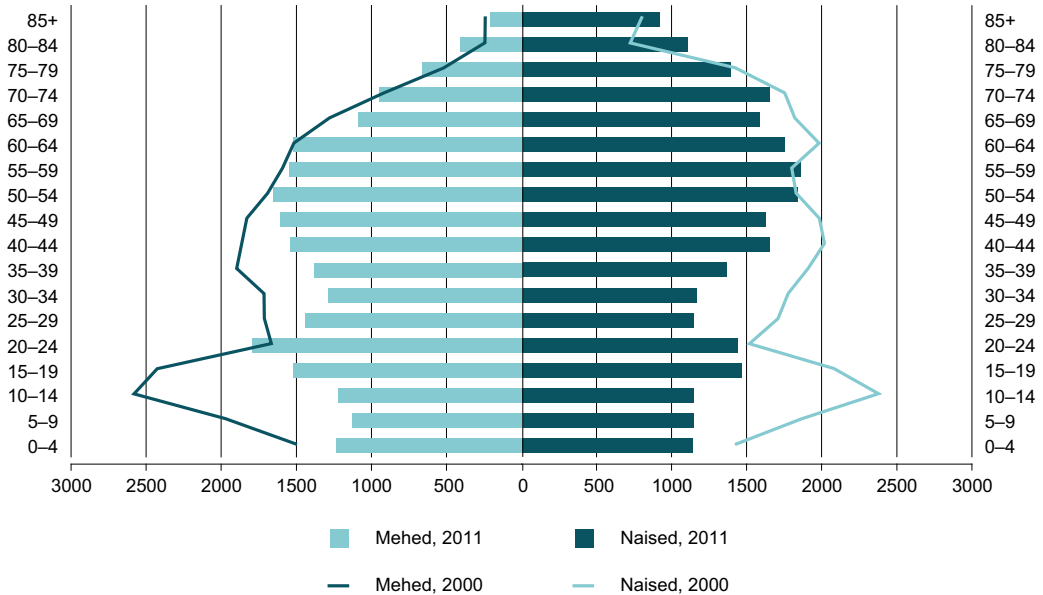

RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

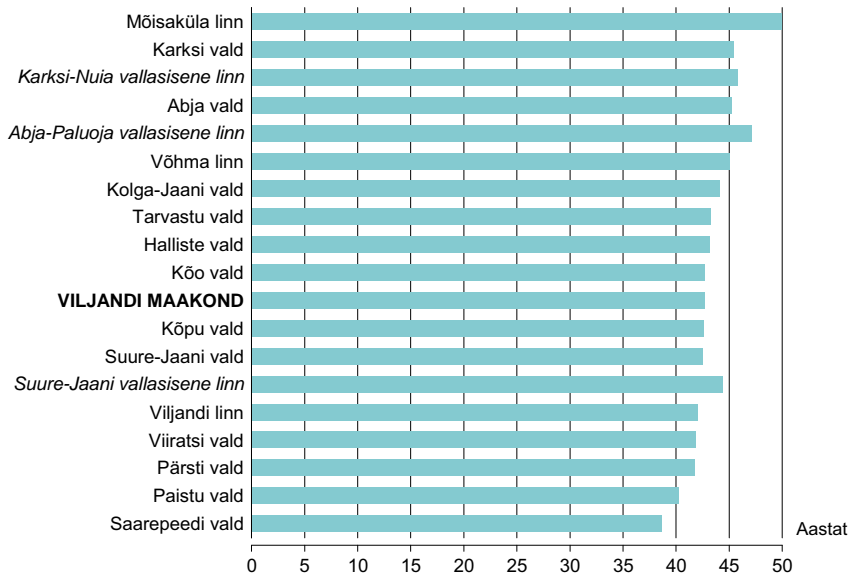
Viljandimaa rahvastiku vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on Eesti rahvastikule tüüpiliselt kahe lainega, kusjuures vanem – 40–60-aastaste laine on suurem nooremast, 15–24-aastaste lainest (joonis XIV-2). Tüüpiline on ka see, et eakamate hulgas on suur naiste, nooremate hulgas aga meeste arvuline ülekaal. Väikseimad on laste ja noorukite vanuserühmad, kuid positiivne on noorima rühma suurem arvukus järgmistega võrreldes.

Viljandimaa elanikkond on suhteliselt eakas – keskmine vanus on 43 aastat ja mediaanvanus 44 aastat, seega on Viljandimaa elanik keskmisest Eesti elanikust kaks aastat vanem ja mediaanvanus on koguni nelja aasta võrra kõrgem. Kõige eakam on elanikkond Mõisaküla ja Abja-Paluoja linnas, noorim aga Saarepeedi vallas (joonis XIV-3).

Joonis XIV-2. Viljandi maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

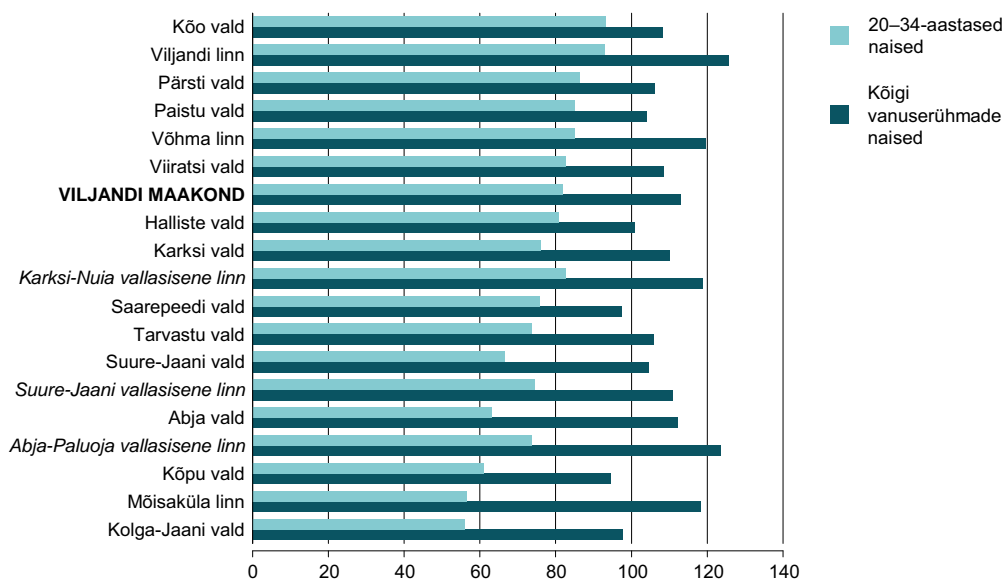

Joonis XIV-3. Elanike keskmine vanus Viljandi maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

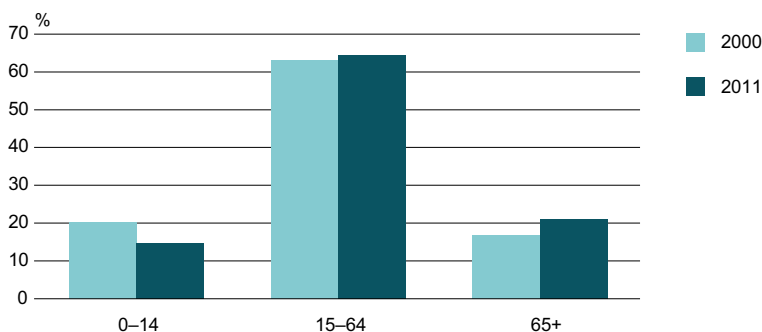
Naiste ja meeste vahekord on Viljandimaal võrdlemisi sarnane Eesti keskmisega: 100 mehe kohta elab siin 113 naist (joonis XIV-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on siin aga suur puudus, neid elab maakonnas 100 mehe kohta vaid 82. See on Eesti keskmisest (96) märksa halvem näitaja, kuid lähedane Eesti maakondade keskmisele. Olukord pole siiski kogu Viljandimaal ühesugune, suurim puudus noortest naistest on Mõisakülas ja Kolga-Jaanis, kus 100 noore mehe kohta on alla 60 noore naise.

Joonis XIV-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Viljandi maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade vahekord on Viljandimaal kahe loenduse vahel muutunud samamoodi nagu mujalgi Eestis, kusjuures muutus on olnud üpriski tuntav. Kui eelmise loenduse ajal oli siin laste (0–14-aastaste) osatähtsus 20% ja eakaid (vähemalt 65-aastaseid) oli 17%, siis 2011. aastal on lapsi 15% ja eakaid 21%. Seega on tööealiste osatähtsus väga vähe muutunud, olles tõusnud 63%-st 64%-ni (joonis XIV-5).

Joonis XIV-5. Viljandi maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

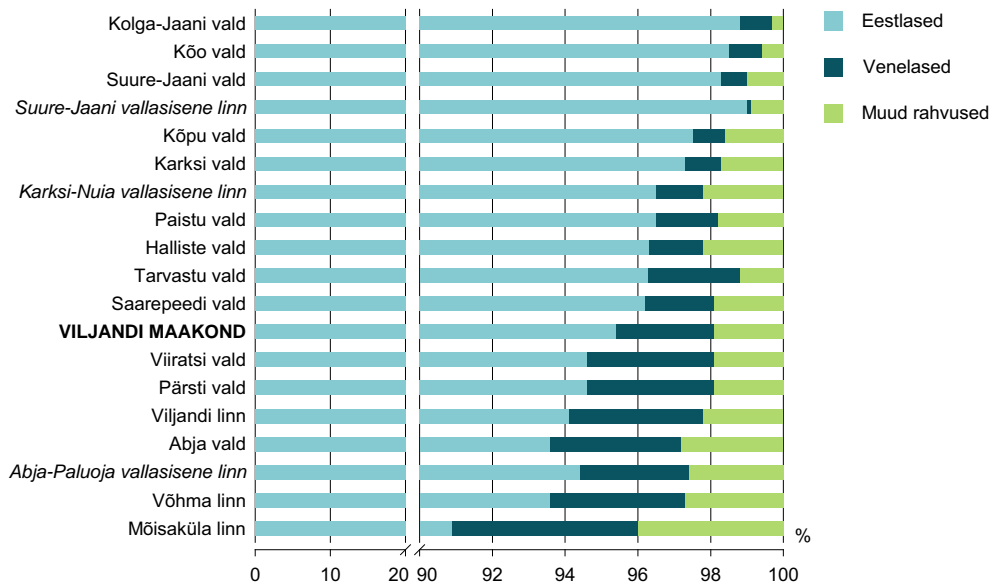
RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

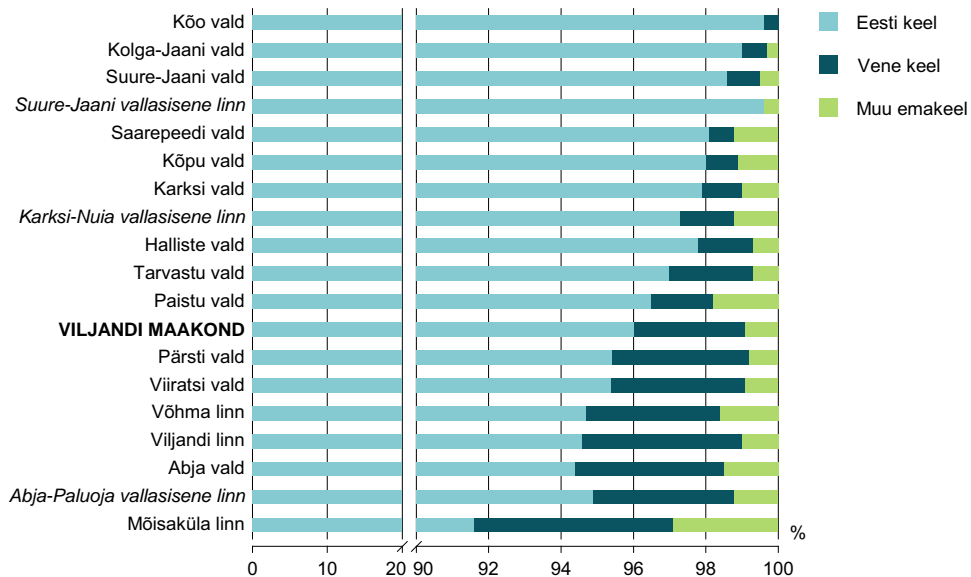
Viljandi maakond on rahvusliku ja keelelise koosseisu poolest Eesti maakondadest üks homogeensemaid (Saare- ja Hiiumaa järel). Siinsest elanikkonnast on 95% eestlased, 3% venelased ja 2% muude rahvuste esindajad (joonis XIV-6). Viljandi linnas elab eestlasi 94%. Kõige väiksem on eestlaste osa Mõisaküla linnas – 91%.

Emakeele jaotus on väga sarnane rahvuse jaotusega: 96% Viljandimaa elanikest peab emakeeleks eesti keelt, 3% vene keelt ja 1% muid keeli (joonis XIV-7).

Joonis XIV-6. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-7. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

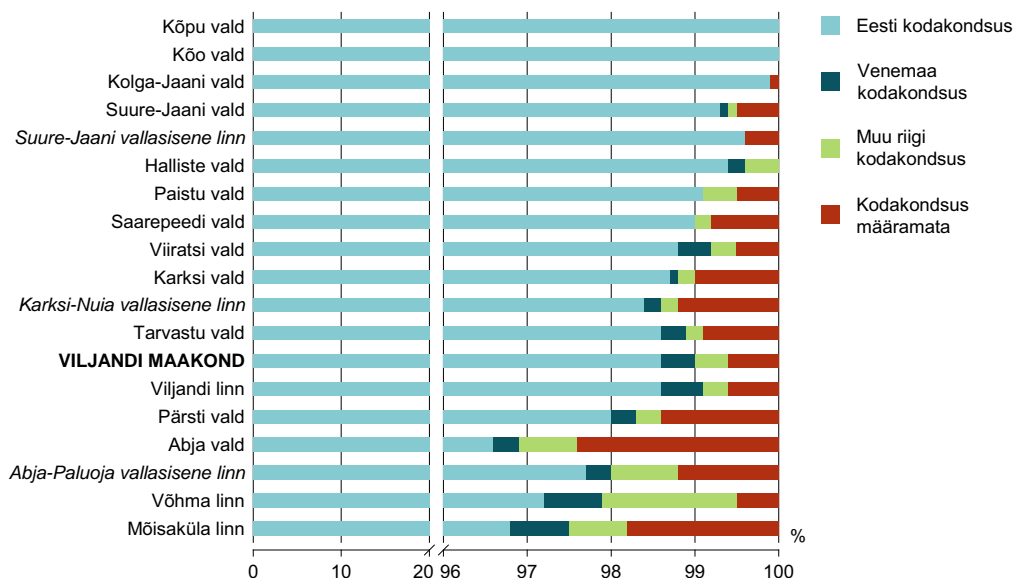
Kodakondsus ja sünnikoht

Viljandimaa elanikest on ligi 99% Eesti kodanikud, niihästi Venemaa kui ka teiste riikide kodanikke on kokku alla poole protsendi, pool protsenti on ka kodakondsuseta inimesi. Elanikkonna kodakondsuse homogeensuse poolest on Viljandi riigis kolmandal kohal Hiiumaa ja Saaremaa järel (joonis XIV-8).

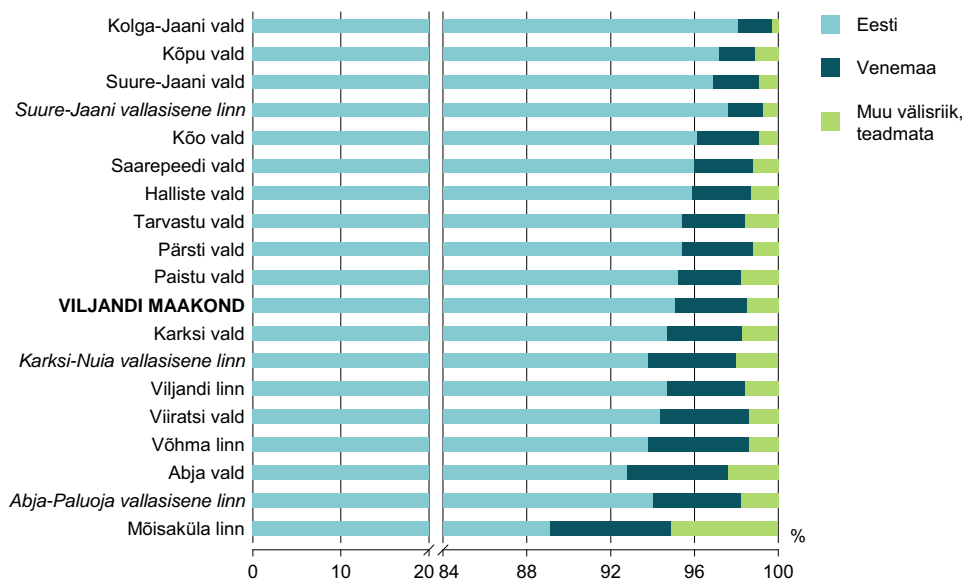
Eestis on sündinud 95% Viljandimaa elanikest, Venemaal sündinuid on 3% ja muudes välisriikides sündinuid 1%. Eestis sündinute osatähtsuse poolest on Viljandimaa maakondade pingereas samuti kolmandal kohal (joonis XIV-9).

Viljandimaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi samas maakonnas 55%, kodulinnas või -vallas aga 32%. Kõigist Eestis elavatest Viljandimaal sündinud inimestest elab 13% praegu Tallinnas ja 5% Tartus (joonis XIV-10).

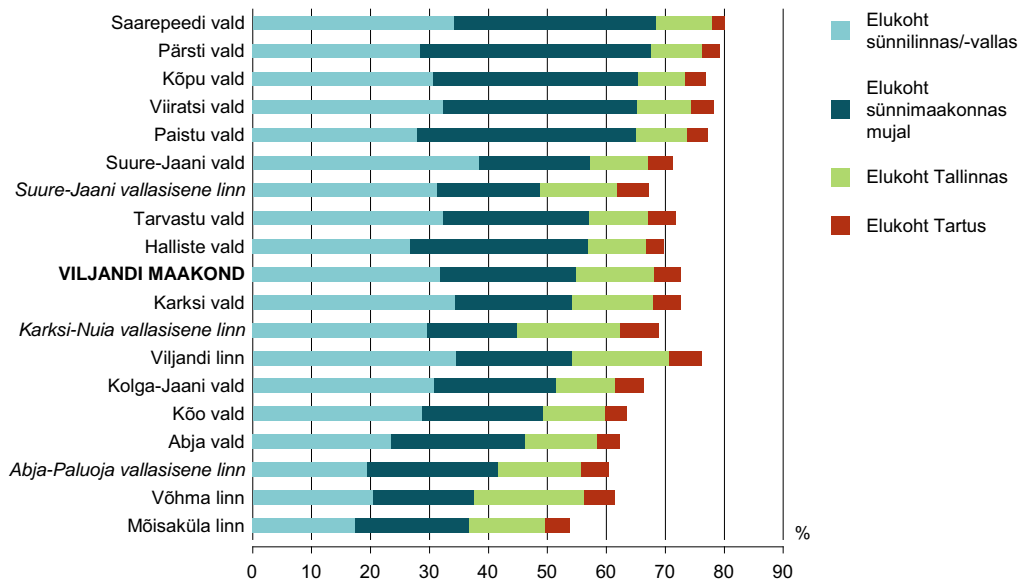
Joonis XIV-8. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-9. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

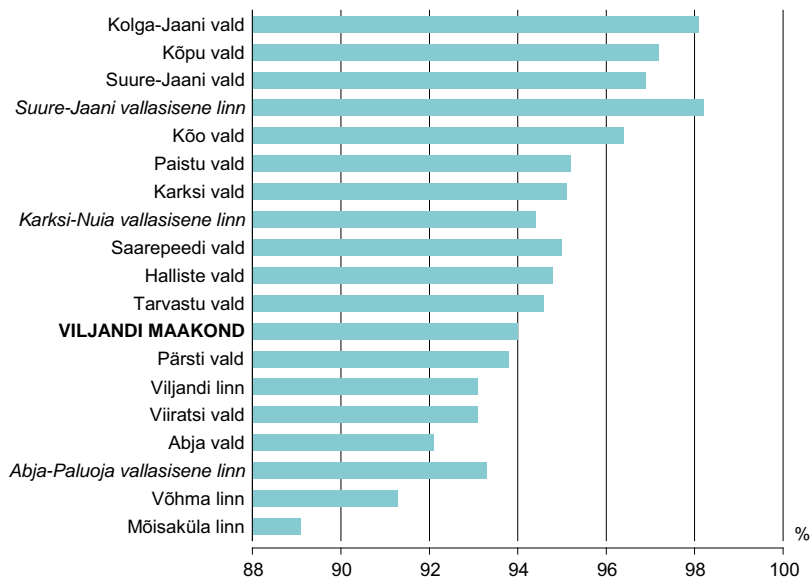
Joonis XIV-10. Viljandi maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Viljandimaal on põlisrahvastiku osatähtsus 94%, selle poolest on Viljandimaa maakondade järjestuses viiendal kohal Hiiu, Saare, Põlva ja Võru maakonna järel (joonis XIV-11). Põlisrahvastiku hulka kuuluvad need Eesti elanikud, kellel on Eestis on sündinud vähemalt üks vanem ja üks vanavanem.

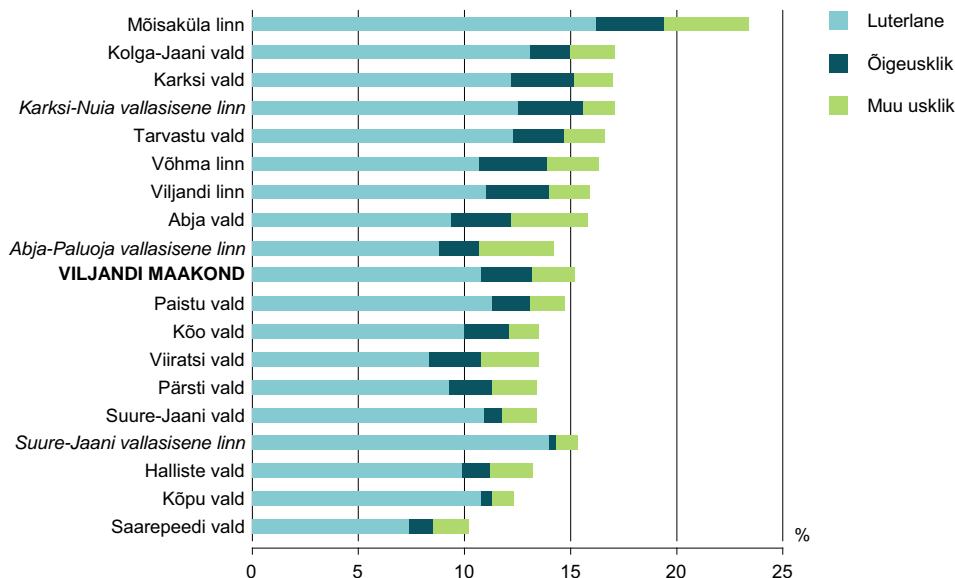
Joonis XIV-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Viljandi maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Viljandimaal on Eesti kõige usuleigem elanikkond: siin peab mõnd usku omaks 15% elanikest. 11% Viljandimaa usklikest on luterlased, ülejäänud jagunevad õigeusklike (2%) ja muude religioonide tunnistajate (2%) vahel. Kõige rohkem usklikke elab Mõisaküla linnas (joonis XIV-12).

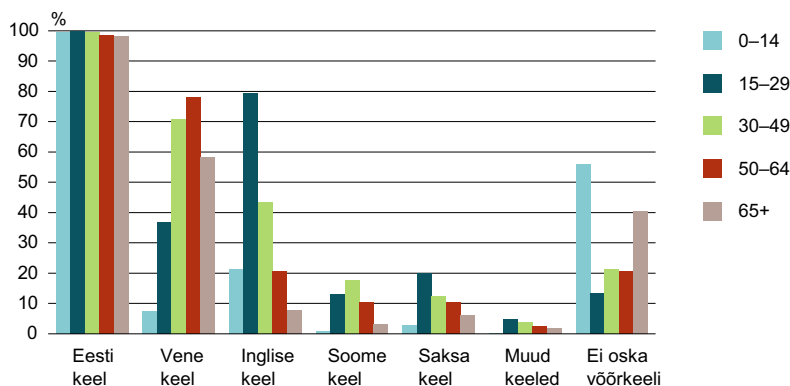
Joonis XIV-12. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelstuse järgi, 31.12.2011

Võõrkeelte ja murrete oskus

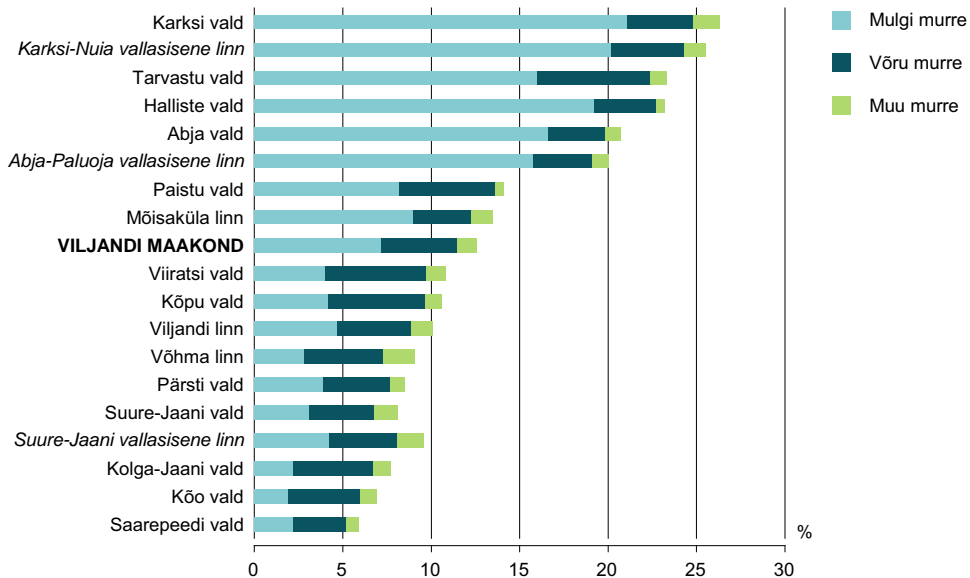
Üldise keeleoskuse poolest on Viljandimaa maakondade järjestuses pigem tagapool. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on siin 29% (joonis XIV-13). Eesti keelt oskab kõigis vanuserühmades üle 98% viljandimaaalastest. Üsna suur osa (70–80%) vähemalt keskeas tööealisi oskab vene keelt; inglise keelt oskab ligi 80% noorematest tööealistest ja 20% neist oskab ka saksa keelt. Soome keelt oskab 10–17% inimesi igast vanuserühmast.

Joonis XIV-13. Viljandi maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Murdekeelt oskab 13% Viljandimaa elanikest, selle järgi paikneb Viljandimaa maakondade võrdluses enam-vähem keskel (joonis XIV-14). Levinuim on Mulgi murre, mida oskab 7% Viljandimaa elanikest. Selle oskuse poolest on silmapaistvaimad ajaloolise Mulgimaa elanikud Abja, Karksi, Tarvastu ja Halliste vallast. 4% maakonna elanikest oskab Võru murret, siin on jaotus valdade vahel üpris ühtlane.

Joonis XIV-14. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

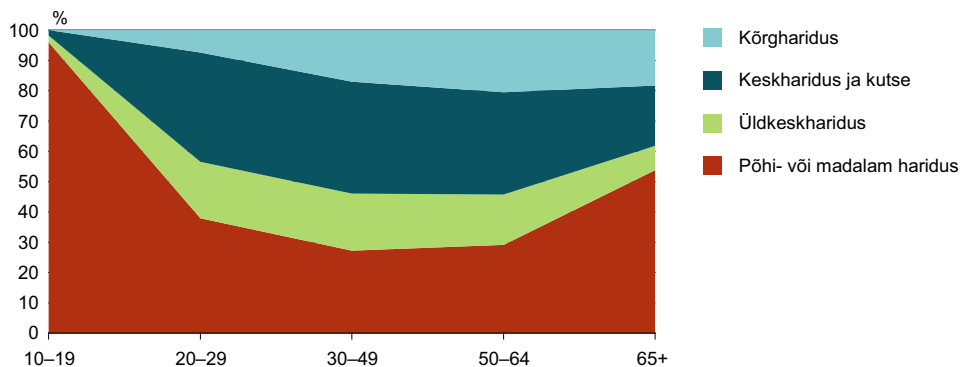
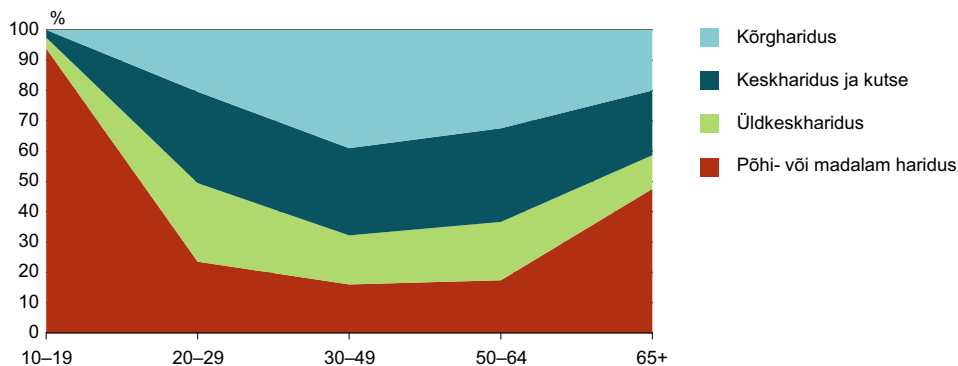
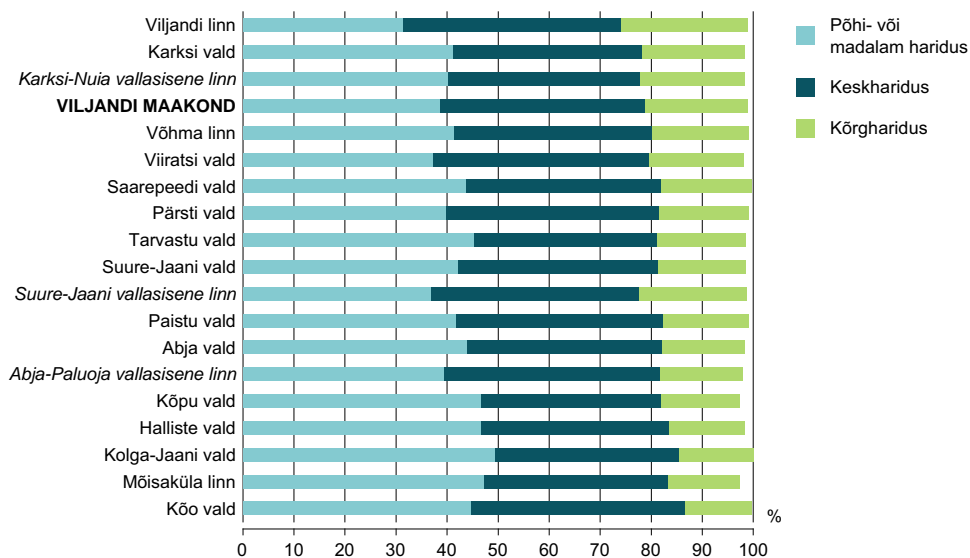

HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

Naiste ja meeste hariduse erinevus, eriti kõrghariduse puhul, on Viljandimaal märkimisväärne: 30–49-aastastest naistest on kõrgharidusega 39%, samas eas meestest aga vaid 17% (joonis XIV-15; joonis XIV-16). Veel suurem on erinevus 20–29-aastaste hulgas – selles vanuses naistest on kõrghariduse omandanud juba 20%, meestest aga vaid 7%. Vahe väheneb küll vanemates vanuserühmades, kuid naiste arvuline ülekaal kõrghariduse hulgas püsib. Seevastu on kõigis vanuserühmades naistest rohkem keskhariduse ja kutsega mehi.

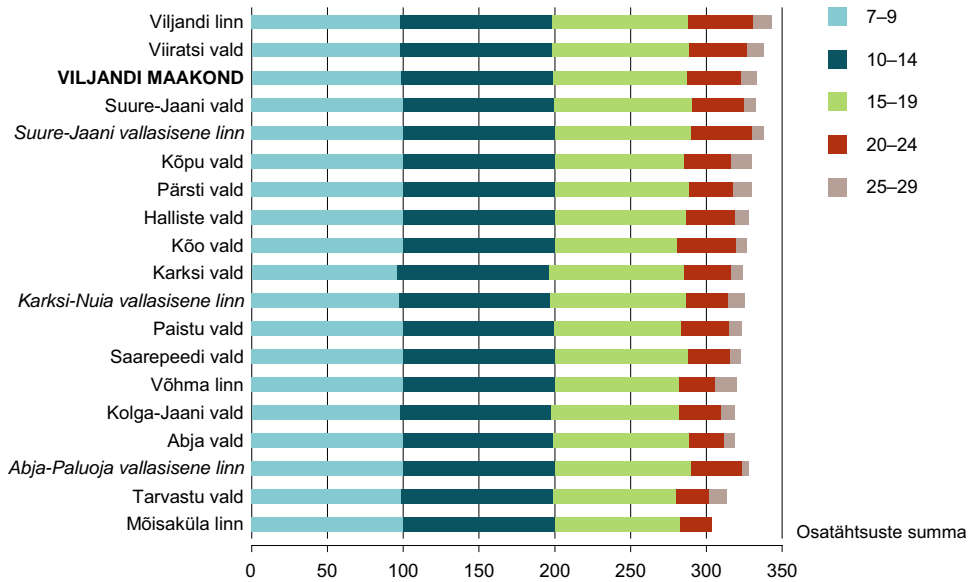
Viljandimaa elanike hulgas on kõrgharidusega inimesi riigi keskmisest (30%) vähem (20%), kuid maakondade pingereas on Viljandimaa kõrghariduse osatähtsuse poolest enam-vähem keskel. Ka kõigi muude haridustasemetete esindatus on Viljandimaal maakondade keskmisel tasemel: keskhariduse ja kutsega inimesi on 26%, ainult keskharidusega 15% ja põhi- või madalama haridusega 39%. Kõige rohkem on kõrgharidusega inimesi Viljandi linnas (joonis XIV-17).

Joonis XIV-15. Viljandi maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-16. Viljandi maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-17. Vähemalt kümneaastased Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

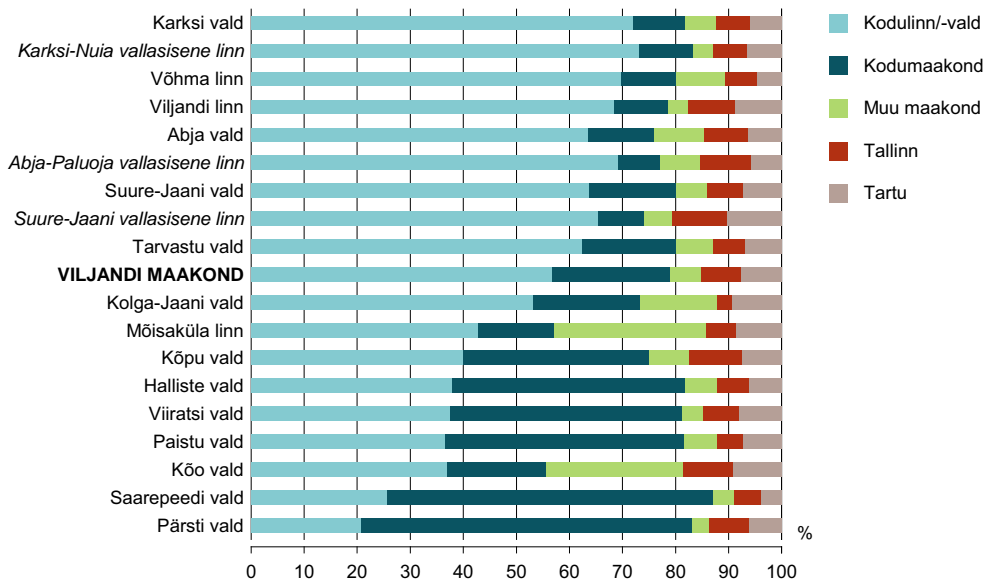
Õppimine ja õpiränne

Viljandimaa noorte õpiaktiivsus on üldiselt keskmine. Kuni 15. aastani õpivad (samuti nagu enamikus teisteski maakondades) peaaegu kõik noored, sh 15–19-aastastest 88% (joonis XIV-18). Nagu enamikus teisteski maakondades, kus kõrgkool puudub või erialade valik on väike, õpib Viljandimaal üle 20-aastaseid inimesi riigi keskmisest tasemest (45%) vähem. 20–24-aastastest õpib siiski üle kolmandiku, 35%, ja 25–29-aastastest kümnendik.

Joonis XIV-18. Õppivate noorte osatähtsus Viljandi maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-19. Õppivate noorte osatähtsus Viljandi maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Kodumaakonnas õpib 79% kõigist Viljandimaa õppuritest, sealhulgas 57% neist kodulinnas või -vallas (joonis XIV-19). Selle näitaja poolest on Viljandimaa maakondade võrdluses keskmine. Maakonnavälisest õppekohtadest eelistavad Viljandimaa noored võrdsest Tallinna ja Tartu – mõlemas linnas käib koolis ligi 8% noortest Viljandimaa õppuritest. Pärstilt ja Saarepeedilt käivad ilmselt paljud noored koolis Viljandis, aga oma vallas koolis käimise võimalusi napib Kõo, Paistu, Viiratsi, Halliste ja Kõpu vallas.

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

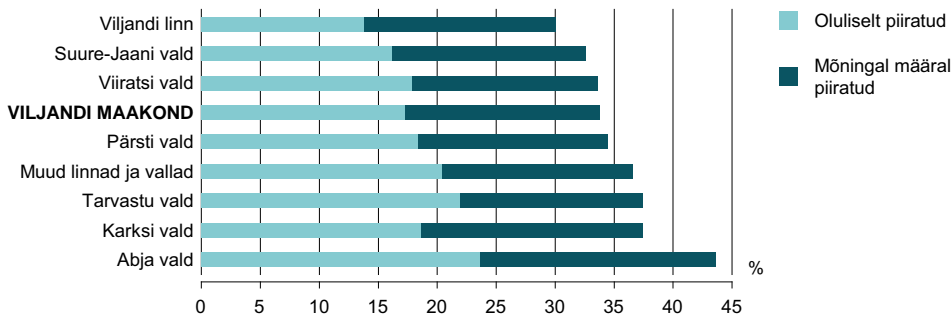
Viljandimaa elanike keskmine vanus ületab märgatavalt Eesti keskmist vanust, sellepärast esineb selles maakonnas terviseprobleeme võrdlemisi sageli: pikaajalisi haigusi on siin üle riigi keskmise taseme, 36%-l elanikest (tabel XIV-2). See pole siiski tingitud üksnes elanikkonna vanusest: 30–64-aastastel Viljandimaa inimestel on pikaajalisi haigusi 5–6% võrra riigi keskmisest sagedamini. Suhteliselt parem tervis on Viljandi linna ja Saarepeedi valla inimestel, kehvem aga Mõisaküla ja Abja-Paluoja elanikel.

Tabel XIV-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Viljandi maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
VILJANDI MAAKOND	35,7	9,6	14,6	25,8	50,3	69,4
Mõisaküla linn	47,6	21,4	5,7	35,7	62,0	70,6
Viljandi linn	32,9	9,6	13,9	23,3	45,3	67,7
Võhma linn	38,4	8,0	19,0	28,9	51,4	64,4
Abja vald	45,3	9,5	16,0	33,5	64,4	77,6
<i>Abja-Paluoja vallasisene linn</i>	48,2	6,9	17,3	32,1	64,5	80,7
Halliste vald	43,2	15,3	15,1	30,0	67,3	74,7
Karksi vald	38,2	6,9	12,4	24,4	52,7	69,5
<i>Karksi-Nuia vallasisene linn</i>	38,1	7,3	12,5	24,5	51,2	68,0
Kolga-Jaani vald	38,5	6,3	12,7	29,6	56,3	70,8
Kõo vald	36,4	10,1	13,5	28,3	54,2	65,9
Kõpu vald	34,1	14,6	8,9	21,9	51,3	64,0
Paistu vald	35,0	9,2	14,6	27,6	56,5	66,4
Pärsti vald	36,0	8,9	18,9	28,8	47,3	71,6
Saarepeedi vald	30,7	12,7	25,4	22,1	44,9	59,7
Suure-Jaani vald	34,3	7,7	12,8	25,4	47,6	69,4
<i>Suure-Jaani vallasisene linn</i>	33,5	6,5	9,8	23,4	40,5	68,6
Tarvastu vald	39,1	10,7	15,1	29,7	53,8	73,4
Viiratsi vald	34,7	9,4	12,9	23,8	51,6	71,3

Pikaajaliste terviseprobleemidega kaasnevad ka piirangud igapäevaelus. Viljandimaa elanikest on igapäevaelu tervise tõttu piiratud 34%-l, mis ületab 6% võrra Eesti keskmist taset (joonis XIV-20). Selle näitaja poolest on Viljandimaa maakondade võrdluses keskmisest pisut halvemas seisus, ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (16%) on Viljandimaal riigi keskmisest (14%) suurem. Joonisel XIV-20 ei ole andmekaitselistel kaalutlustel esitatud andmeid enamiku Viljandimaa valdade kohta, sest see näitaja arvutati vaid vähemalt 2000 elanikuga asulate puhul.

Joonis XIV-20. Viljandi maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

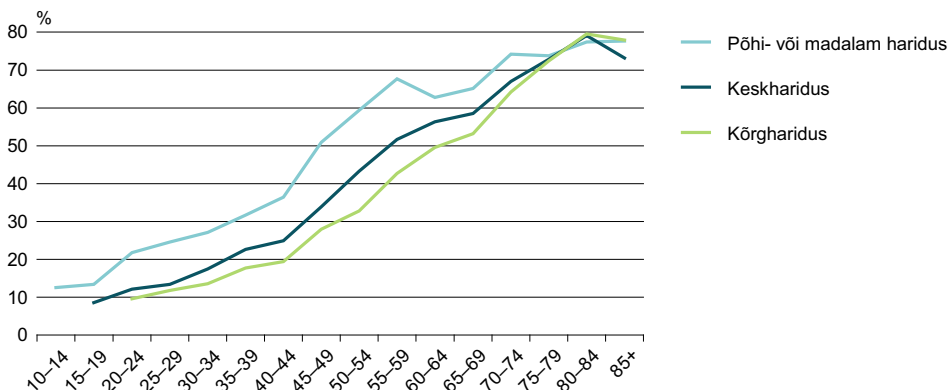

^a Andmeid väikeste omavalitsusüksuste kohta ei luba avaldada andmekaitserieglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Viljandimaal samamoodi nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis tööealiste vanuserühmades on kõrgharitudel terviseprobleeme vähemalt poolteist korda vähem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel, enim – ligi kaks korda – erineb terviseprobleemide sagedus 25–34-aastaste puhul (joonis XIV-21). Keskharidusega inimestel esineb terviseprobleeme sagedamini kui kõrgharitudel ja harvem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid kehvem tervis võib olla ka madalama hariduse põhjus.

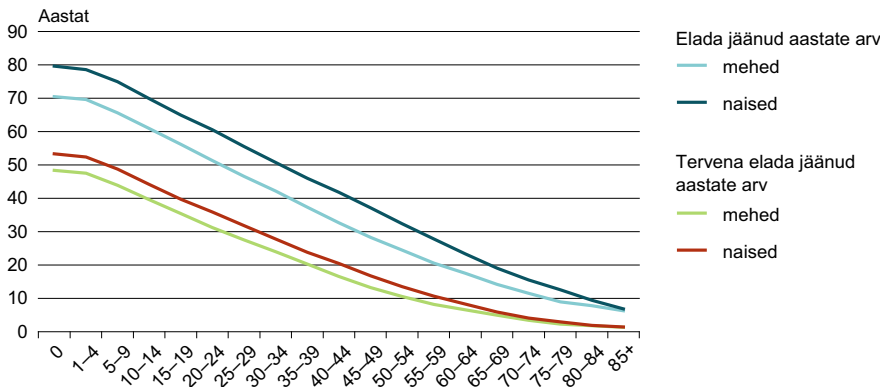
Joonis XIV-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Viljandi maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Viljandimaal elavatel meestel ja naistel on niihästi sünnihetkel tervena elada jäänud aastaid (vastavalt 48 ja 53) kui ka oodatavaid eluaastaid (70 ja 80 aastat) Eesti keskmisest mõnevõrra vähem (joonis XIV-22). Oodatava eluea poolest edestab Viljandimaa nelja, haigusvabade aastate arvu poolest viit maakonda.

Joonis XIV-22. Viljandi maakonna meeste ja naiste oodatav eluiga ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

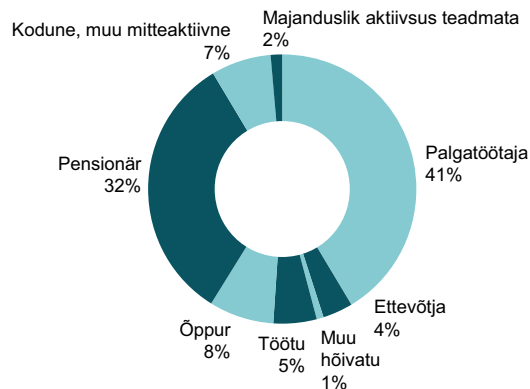
Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

Viljandimaa kuulub Kagu-Eesti majanduspiirkonda, kus majandusnäitajad on Põhja- ja Lääne-Eestist üldiselt tagasihoidlikumad. Kui 19. sajandi lõpul ja eelmise sajandi algupoolel oli Viljandimaa tugeva põllumajanduse ja ettevõtlike inimeste toel Eesti jõukamaid maakondi, siis praegu kuulub see pigem vaesemate hulka. Viljandimaa langust seostatakse nõukogude aja algusega – nimelt olevat repressioonid siin olnud muu Eestiga võrreldes rängemad. Tõenäoliselt on põhjuseks pigem põllumajanduse mõjukuse vähenemine ja puudujäägid majanduse ümberorienteerimisel.

Viljandimaa majanduse nõrkusest tingitud rahvastikukadu kajastub ka elanikkonna sotsiaalse seisundi jaotuses. Tööelistest elanikest on Viljandimaal palgatöötajaid 41% – riigi keskmisest 5% võrra vähem (joonis XIV-23). Keskmisest tasemest sedajagu rohkem on pensionäre – 32%. 1% protsendi võrra on vähem ka töötuid.

Viljandimaa valdades on elanike sotsiaalne struktuur üsna erinev. Parem on sotsiaalne struktuur Viljandis ja selle lähivaldades (joonis XIV-24). Väikelinnade seisund aga varieerub, näiteks Mõisaküla kipub olema pigem pingeridade lõpus, Suure-Jaani on aga võrdlemisi edukas.

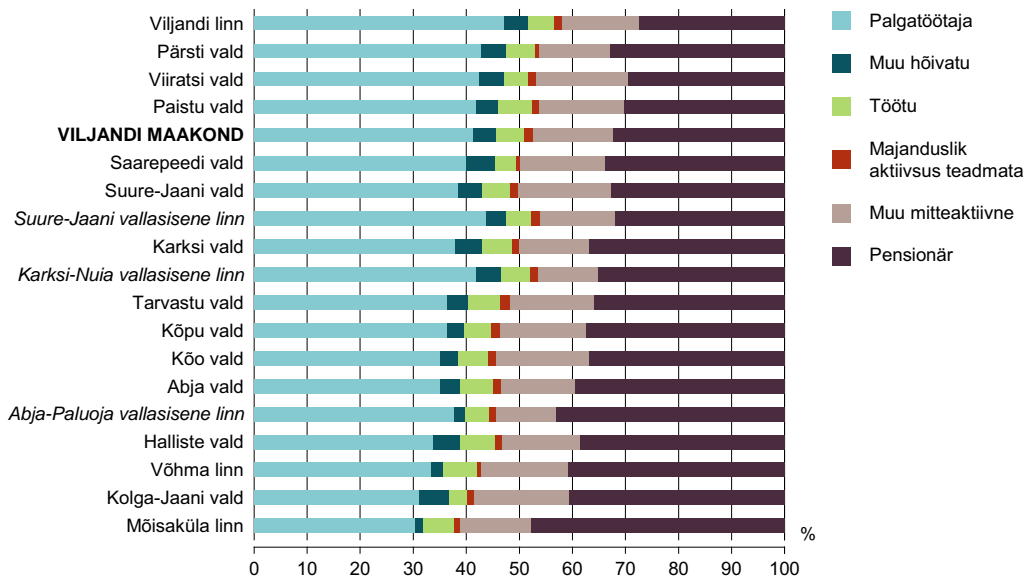
Joonis XIV-23. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

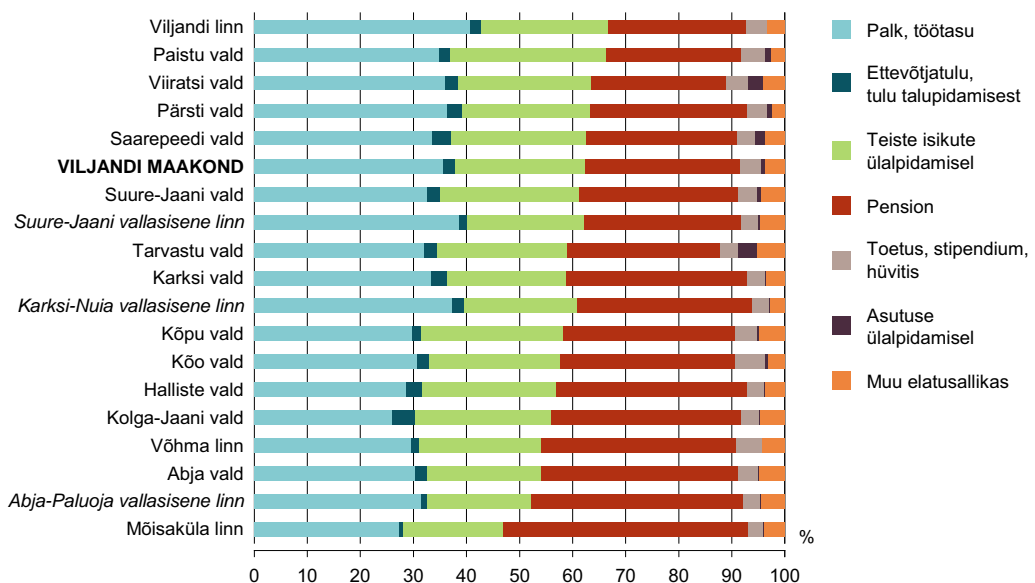
Kõigist maakonna elanikest on palgatöötajaid 36%, teiste inimeste ülalpidamisel olevate inimeste osatähtsus on 24% (pisut madalam riigi keskmisest) ja pensionäre on 29%. Toetusesaajaid, asutuse ülalpeetavaid ja muudest allikatest elatujaid on Viljandimaal suhteliselt sama palju kui teisteski maakondades.

Elanike sotsiaalne seisund määrab suuresti ka nende elatusallikad. Edukamates linnades ja valdades on palgatöötajaid 33–40%, kehvemates aga 26–32% vahel (joonis XIV-25).

Joonis XIV-24. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

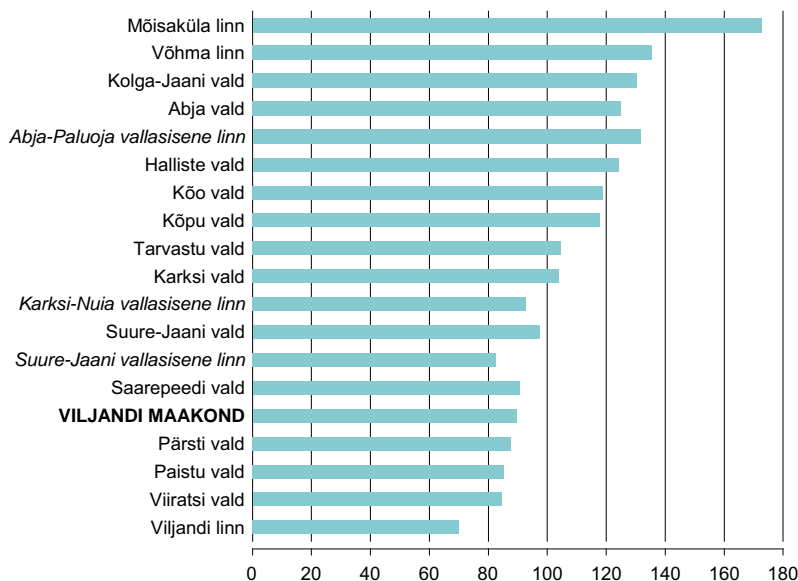

Joonis XIV-25. Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

Toetustest elatujate ja töötajate vahel on iseloomustab toetussuhe. Viljandimaa on toetussuhte järgi (90) maakondade pingerea teises pooles, eespool vaid Põlva-, Jõgeva-, Ida-Viru-, Valga- ja Võrumaast. Valdade vahel on Viljandimaal üsna suured erinevused, Viljandi linnas on toetussuhe täpselt riigi keskmisel tasemel (70) (joonis XIV-26). Suhteliselt rahuldav on see veel Suure-Jaanis ja Viljandi lähivaldades, kuid üheksas omavalitsüksuses on toetussuhe üle 100, mis tähendab, et toetuse saajaid on rohkem kui tulutoojaid. Kõige keerulisem on olukord Mõisaküla linnas, kus toetussuhe on üle 170.

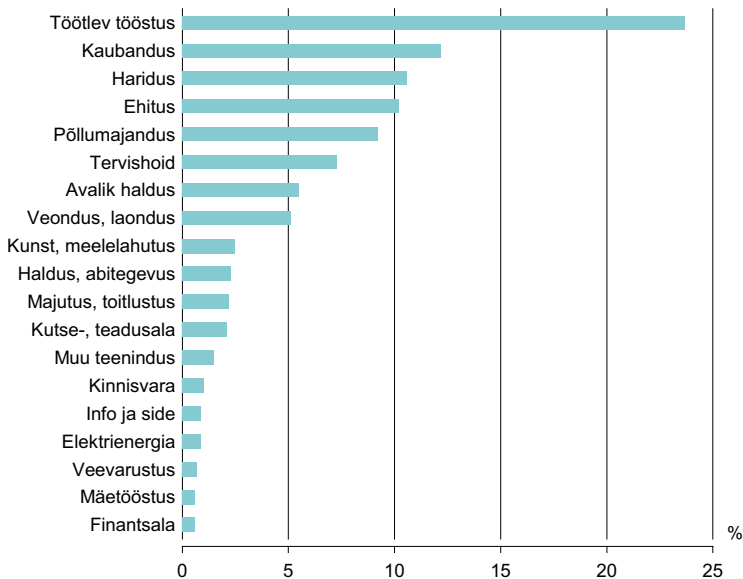
Joonis XIV-26. Toetussuhe Viljandi maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, nii on see ka Viljandimaal, kus selle osatähtsus on 24% ehk riigi keskmisest suurem (joonis XIV-27). Töötleva tööstuse osatähtsus on siin maakondade võrdluses Lääne-Virumaa järel teisel kohal. Teisel, kolmandal ja neljandal kohal on Viljandimaal traditsiooniliselt kaubandus, haridus ja ehitus – kõigis töötajate osatähtsus riigi keskmisest pisut väiksem. Teine valdkond, kus Viljandimaal töötab inimesi riigi keskmisest (ligi kolm korda) rohkem, on põllumajandus. Selle poolest jääb Viljandimaa maakondade võrdluses aga Jõgeva, Järva, Hiiu ja Põlva maakonna järel viiendale kohale. Ülejäänud valdkondades ei erine hõivatute suhtarvud eriti teistest maakondadest ega ka riigi keskmisest näitajast.

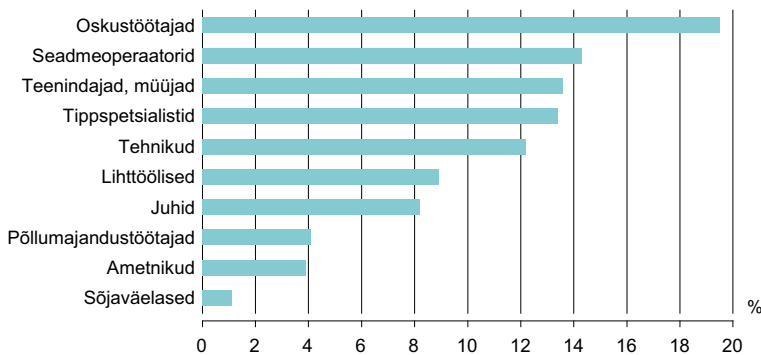
Joonis XIV-27. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotuses on Viljandimaal esikohal oskustöötajad ja seadmeoperaatorid, mida võib ka eeldada, arvestades töötleva tööstuse suurt osatähtsust maakonna majanduses (joonis XIV-28). Järgnevad müüjad ja teenindajad, tipp- ja kesktaseme spetsialiste on siin võrdlemisi vähe. Võrreldes teiste maakondadega ei ole Viljandimaa elanike ametite jaotuses olulisi erinevusi, kuid spetsialistide, ametnike ja juhtide vahekorra poolest ülejäänud ametialadega jääb Viljandimaa maakondade pingerea teise poolde, edestades siiski Jõgeva, Järva, Valga, Lääne-Viru ja Võru maakonda.

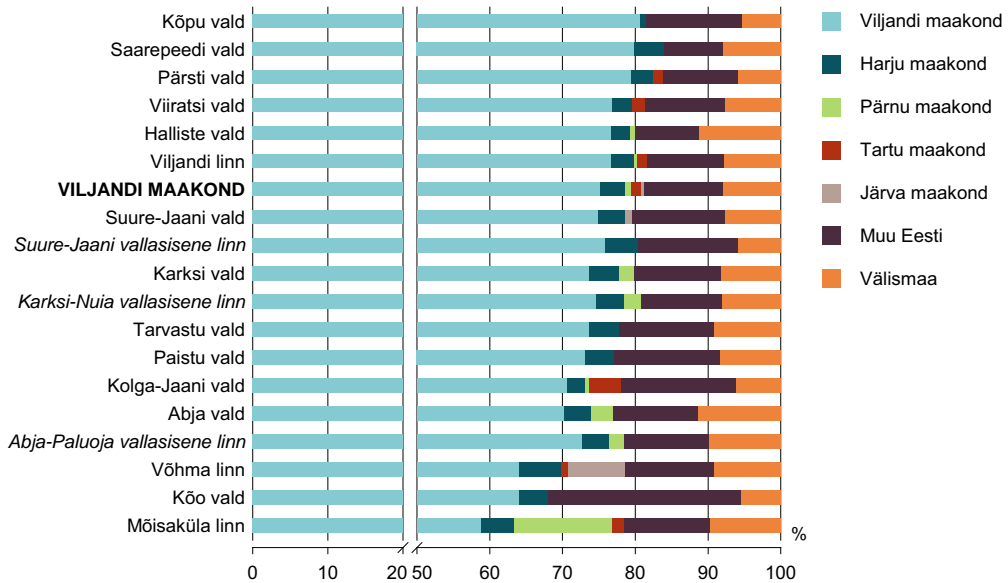
Joonis XIV-28. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

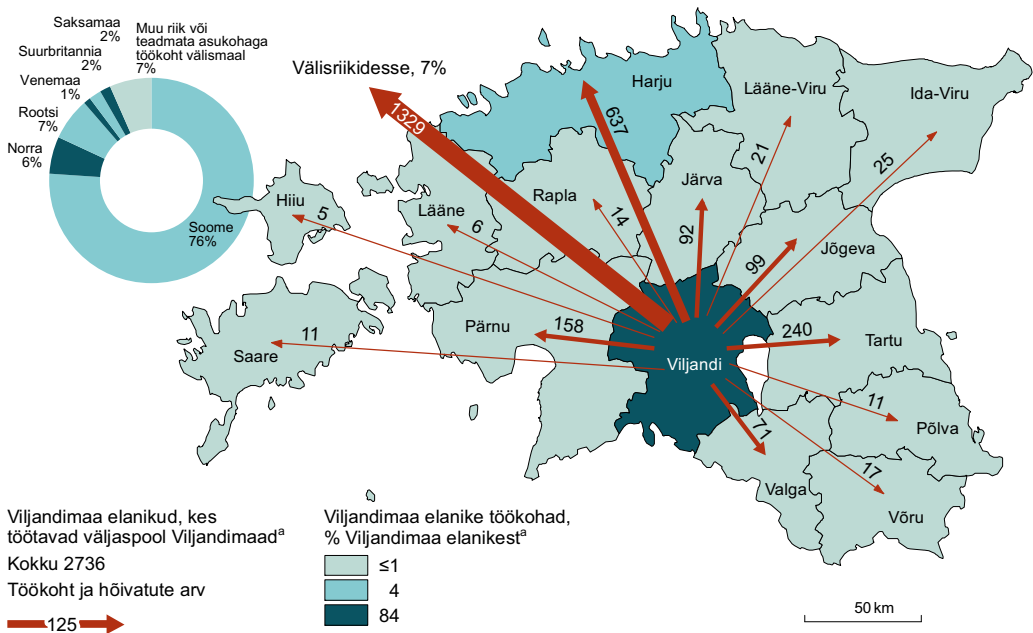
Tööränne

Viljandimaa hõivatutest töötab kodumaakonnas 75%, mis on maakondade võrdluses keskmisest rohkem (joonis XIV-29). Viljandimaalt käiakse teistes Eesti maakondades tööle kõigepealt Harjumaal (3%), aga ka Tartu- ja Pärnumaal (kummaski töötab 1% hõivatutest). Välismaal töötab 7% Viljandi maakonna hõivatud püsielanikest (kaart XIV-3).

Joonis XIV-29. Viljandi maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart XIV-3. Viljandi maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

^a Arvestatud ei ole kindla aadressita ja teadmata asukohaga töökohti.

13 975 inimese elu- ja töökoht on Viljandimaal.

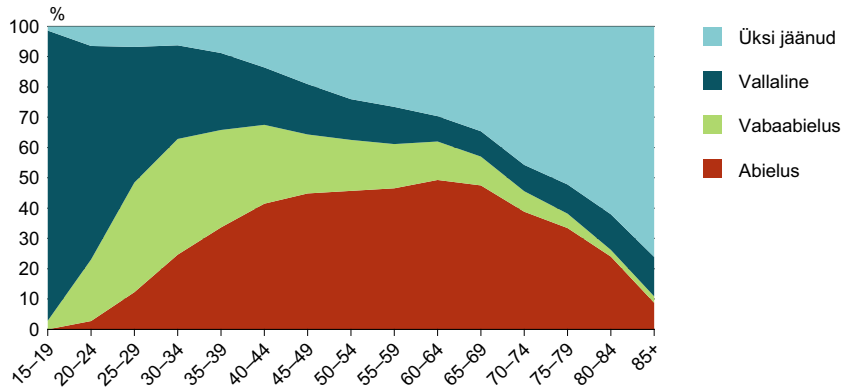
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

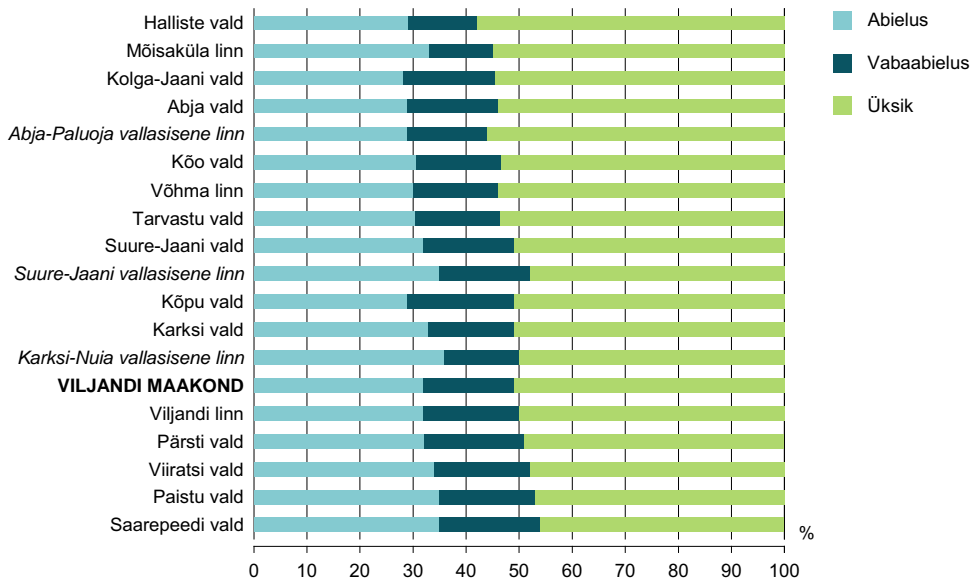
Viljandimaa elanike perekonnasuhted ei erine oluliselt perekonnasuhetest Eesti ülejäänud maakondades, kuid keskmisest pisut rohkem (51%) on siin üksikuid (üksikuks jäänuid).

Koos abikaasa või partneriga elab Viljandimaal alla poole (49%) vähemalt 15-aastastest inimestest, kusjuures maakonna rahvastikust 32% on abielus ja 17% vabaabielus. Vabaabieliu on levinuim 30–34-aastaste hulgas, neist elab 38% koos partneriga, kes ei ole abikaasa (joonis XIV-30). Abielus inimesi on kõige rohkem (49%) 60–64-aastaste hulgas. Kõigist 35–44-aastastest inimestest elab vähemalt 65% koos abikaasa või partneriga. Viljandimaa linnades ja valdades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (35%) Saarepeedi ja Paistu vallas ja vabaabieliu inimesi (20%) Kõpus, enim üksikuid – 58% – on Hallistes (joonis XIV-31).

Joonis XIV-30. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XIV-31. Vähemalt 15-aastased Viljandi maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

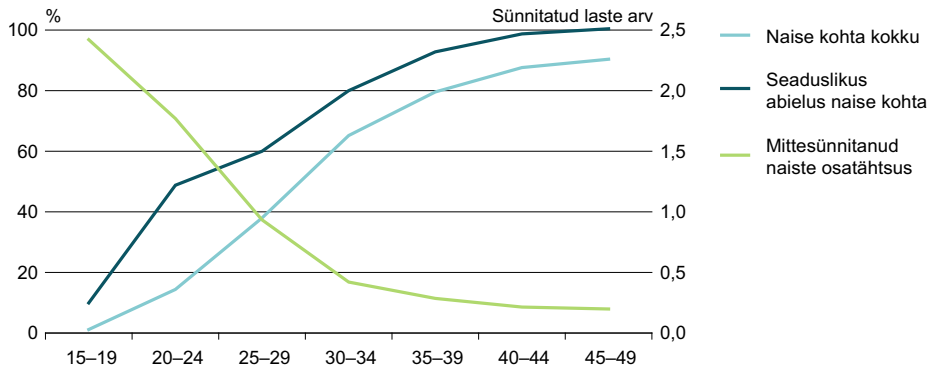
Sünnituskäitumine ja lapsed

Viljandimaal on seni sündimusnäitajad olnud üle Eesti keskmise taseme. Praegu 40–44-aastaste ja 45–49-aastaste põlvkondade naised on taastetaseme ületanud (keskmine sünnitatud laste arv on neil vastavalt 2,19 ja 2,26), mis on maakondade võrdluses hea tulemus (joonis XIV-32).

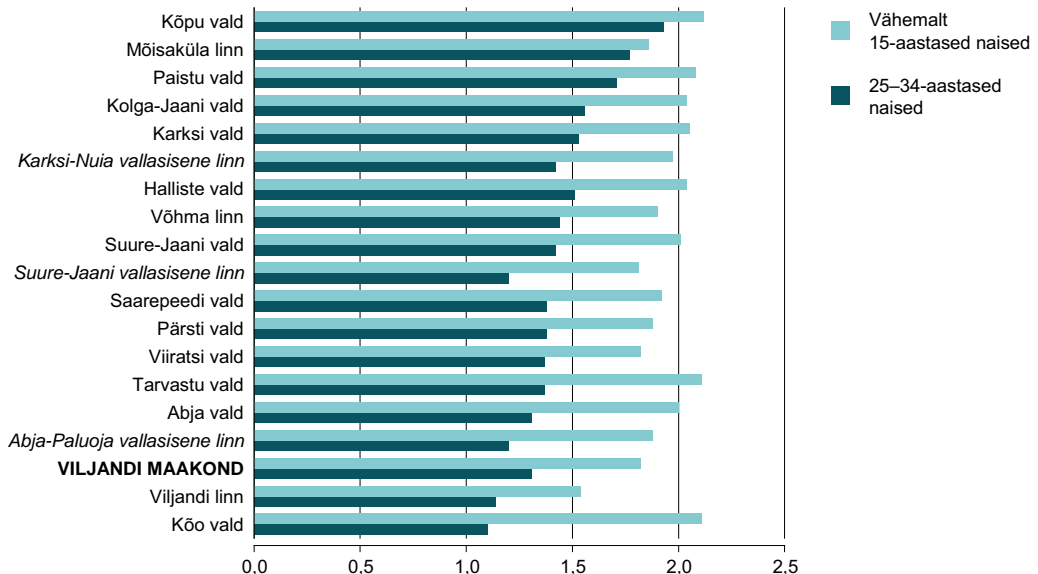
Nooremate naiste keskmine laste arv on aga riigi keskmisega võrreldes tagasihoidlikum: 25–34-aastastel naistel on keskmiselt 1,3 last ja kõigil vähemalt 15-aastastel naistel 1,8 last, need on praegu Eesti maakondade võrdluses keskmised tulemused.

Sünnitatud laste arv oleneb üsna suurel määral elukohast, see ulatub 1,5-st Viljandis 2,1-ni Tarvastus, Kõos, Kõpus ja Paistus (joonis XIV-33).

Joonis XIV-32. Viljandi maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

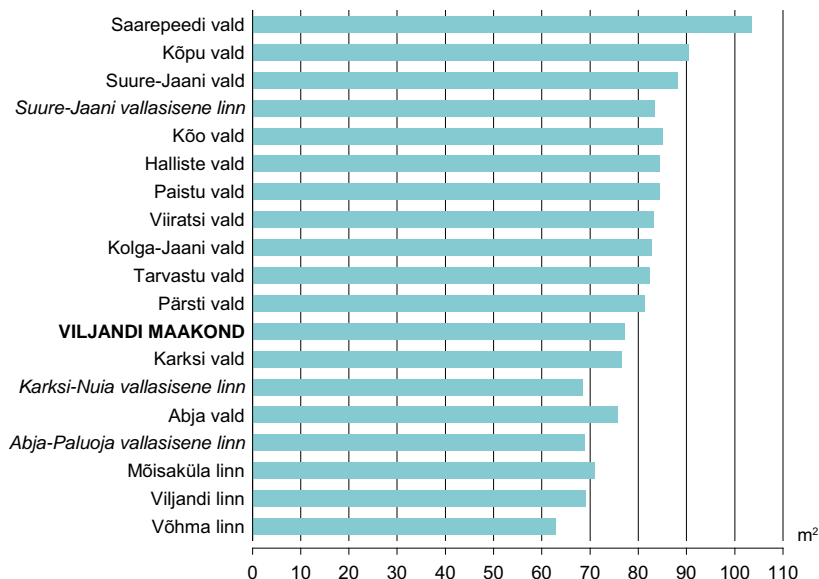
Joonis XIV-33. Viljandi maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi vähemalt 15-aastaste naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

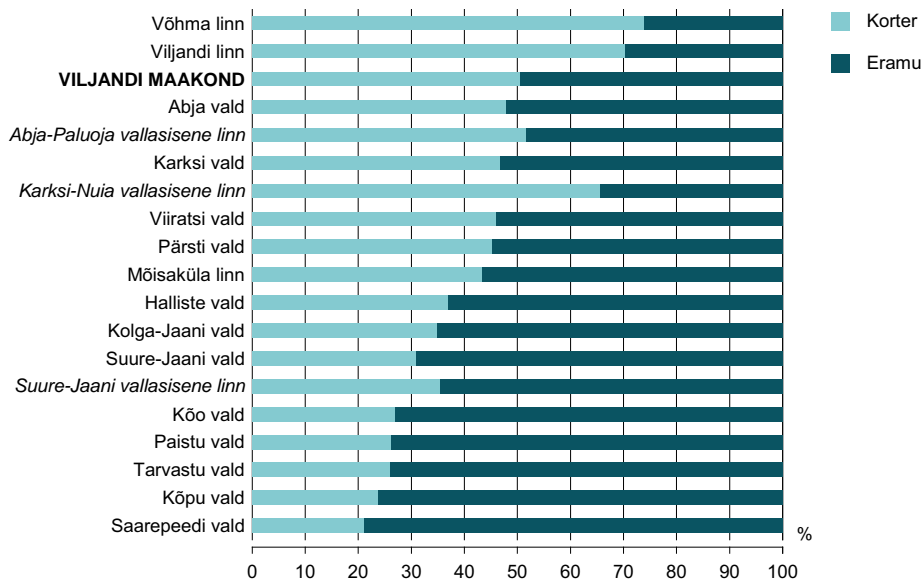
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Viljandimaal asub 12 867 eluhoonet ja neis on 24 374 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt ligi kaks eluruumi. Viljandimaal asub 6% kõigist Eesti eluhoonetest, 3,8% eluruumidest ning 4,2% kogu elamispinnast. Keskmine eluruumi suurus on Viljandimaal 77 m², mis on Eesti keskmisest 8 m² rohkem (joonis XIV-34). Viljandimaa eluruumidest paikneb kortermajades 51%, korterite osatähtsuse poolest on Viljandimaa maakondade hulgas enam-vähem keskmine (joonis XIV-35).

Joonis XIV-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Viljandi maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

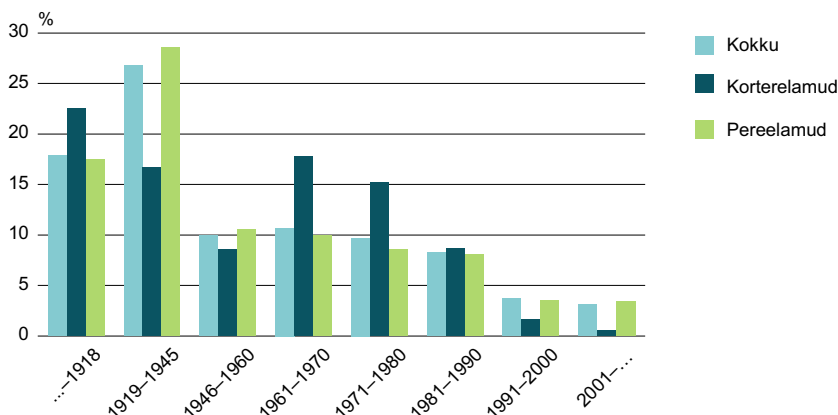
Joonis XIV-35. Viljandi maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

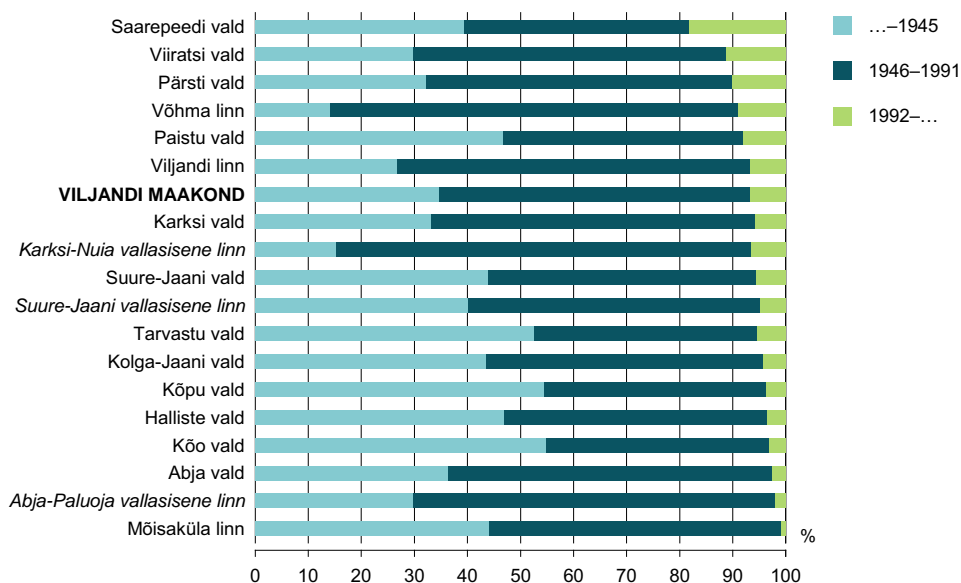
Eramuid ehitati Viljandimaal kõige intensiivsemalt enne sõda Eesti Vabariigis, kusjuures enamasti ehitatigi eramuid (joonis XIV-36). Kortermajade ehituse tippaeg oli eelmise sajandi 60. aastatel, sellest ajast peale on ehituse intensiivsus Viljandimaal vähenenud.

Pärast taasiseseisvumist on Viljandimaal ehitatud 7% kõigist eluruumidest, see on poole vähem kui riigis keskmiselt (14%). Kõige rohkem on viimasel kümnendil ehitatud Saarepeedi vallas (15%) (joonis XIV-37). Sõjajärgsest ajast pärineb 34% Viljandimaa eluruumidest (kogu riigis 18%) ja nõukogude ajal on ehitatud 58% eluruumidest (kogu riigis 67%).

Joonis XIV-36. Viljandi maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

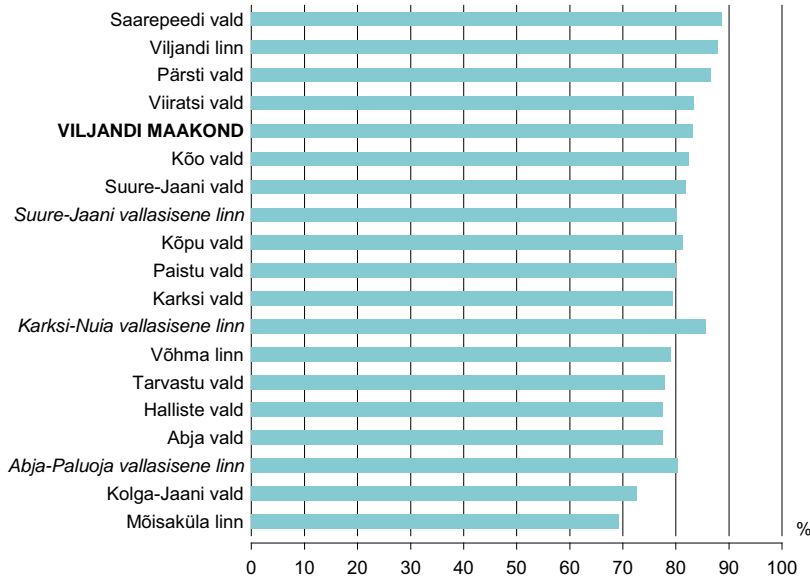

Joonis XIV-37. Viljandi maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

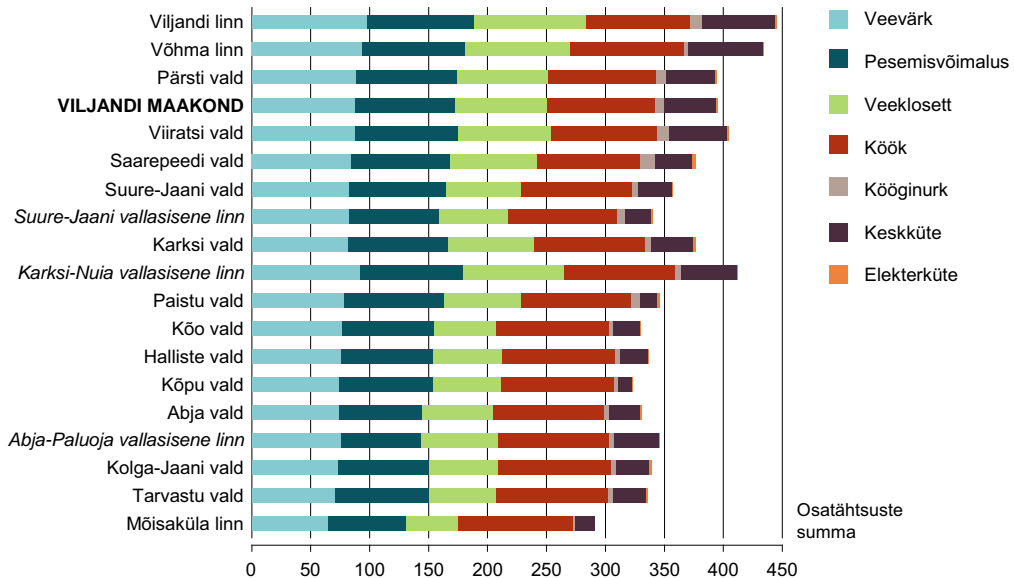
Asustatud on Viljandimaa eluruumidest 83%, mis on küll 2% võrra vähem Eesti keskmisest, kuid siiski maakondade pingereas enam-vähem keskmine (joonis XIV-38). Asustamata eluruumide hulgas on hooajati kasutatavaid maakodusid ja veel müümata uusi hooned, kuid enamuses on vanad eluruumid, millest elanikud on välja kolunud.

Joonis XIV-38. Viljandi maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Viljandimaa Eesti maakondade pingereas tagantpoolt viiendal kohal, edestades üksnes Valga, Põlva, Jõgeva ja Võru maakonda. Kõik näitajad on siin alla riigi keskmise: veevarustusega on 88% eluruumidest, pesemisvõimalusega 85% ja veeklosetiga 78%; riigi keskmised on vastavalt 95%, 93% ja 88%. Köök või kööginurk on pea igas Viljandimaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates), keskküte on 44%-l. Valdade vahel väga suuri erinevusi ei ole, kõigis valdades on vähemalt 70% eluruumidest veevärgiga, kõige kehvem on olukord Mõisaküla linnas, kus veevärk on vaid 65%-l eluruumidest (joonis XIV-39).

Joonis XIV-39. Viljandi maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Viljandimaa on keskmisest suurem maakond Kesk- ja Lõuna-Eestis. Maakonnal on olnud tähtis roll kogu Eesti ajaloos, siin on elanud üsna jõukas ja edumeelne rahvas. Viimastel aastakümnetel on Viljandimaa elanikkond kahanenud, selle sajandi jooksul on rahvastik vähenenud negatiivse iibe ning ka negatiivse saldoga sisse- ja väljarände tõttu 18%.

Kuigi Viljandimaa paikneb Kagu-Eesti maakondade suhtes läänes, on sel rahvastiku arengu seisukohast ühised mured teiste Kagu- ja Lõuna-Eesti maakondadega (Valga-, Põlva-, Võru- ja Jõgevamaa), mille hulgast on erandina välja arvatud Tartumaa. Kuna arvestatav hulk elanikest on lahkunud välismaale või mujale Eestisse, on muutunud ka rahvastikku iseloomustavad näitajad. Lahkunud on üldiselt nooremad ja ettevõtlikumad, sageli haritumad inimesed. Eriti probleemne on noorte naiste lahkumine maapiirkondadest. Seetõttu on sündimus neis paigus, kus veel kaks kümnendit tagasi ületati taastetase, märkimisväärselt vähenenud. Maakonna rahvastikus on kahanenud töötajate ja palgasaajate osatähtsus ning suurenenud pensionäride osatähtsus, see muutus haarab umbes 5% elanikkonnast. Tõenäoliselt on selle tõttu halvenenud ka elanikkonna tervis. Viljandimaal on riigi keskmisest rohkem pikaajalise haiguse põdejaid ja nii oodatav eluiga kui ka haigusvaba eluiga on siin Eesti keskmisest lühem.

Viljandimaa rahvastik on väga homogeenne, eestlasi on 95% ja nii venelasi kui ka muude rahvuste esindajaid kumbagi ligi 2%. 96% Viljandimaa elanike emakeel on eesti keel, kuid eesti keelt oskab üle 99% elanikest, enamik neistki 3%-st, kelle emakeel on vene keel. Eesti kodakondsus on 99%-l Viljandimaa elanikest, Eestis on neist sündinud 95% ja Eesti põliselanikke on Viljandi inimestest 94%. Viljandimaa eestikeelsest elanikkonnast tunneb murdekeeli 13%, valdav on Mulgi murre, kuid selle kõrval on levinud ka Võru murre. Viljandimaa elanikkond on kõige usuleigem kogu riigis. Mõnd usku tunnistab siin vaid 15% vähemalt 15-aastastest elanikest, levinuim usutunnistus on luterlus.

Viljandimaa elanike perekonnasuhetele on iseloomulik üksikute mõnevõrra suurem osatähtsus teiste maakondadega võrreldes: siin on süüdi niihästi rahvastiku kõrgem iga kui ka halvem tervis. Kuigi seni on Viljandimaa olnud üsna heade sündimusnäitajatega piirkond, kalduvad noored naised viimasel ajal sünnitusi edasi lükkama.

Tegevusvaldkondadest on Viljandimaal keskmisest suurema esindatusega tootmisega seonduvad erialad – töötlev tööstus ja põllumajandus, seega on ka ametitest levinumad oskustöötajad ja seadmeoperaatorid, kuigi elanike haridustase on üsna kõrge.

Viljandimaa elanike elamistingimused erinevad Eesti keskmisest tagasihoidlikuma tehnovarustuse, kuid samas avaramate eluruumide poolest. Kuigi kortermajade osatähtsus maakonna elamufondis ületab napilt 50%, on veevärgiga vaid 85% eluruumidest ja veeklosetiga 78%, kusjuures kõige halvem on tehnovarustus Mõisaküla linnas. Asustatud on eluruumidest 83%, seega on tühje eluruumid Viljandimaal keskmisest rohkem. Osa neist kasutatakse ilmselt hooajati suve- ja maakodudena.

XV VÕRUMAA

VÕRUMAAST ÜLDISELT

Võru maakond asub Eesti kaguosas. Maakonnal on ühine riigipiir mõlema Eesti maismaa naaberriigiga: idas Venemaa ja lõunas Lätiga. Eesti maakondadest piirneb Võrumaa läänes Valga- ja põhjas Põlvamaaga.

Võru maakond oli olemas ka sõjajärgses Eesti Vabariigis, kuid praegusest veidi teistsugustes piirides. Pärast põhiosa Petsjerimaa ühendamist Venemaaga 1944. aastal liideti järelejäänud osa sellest Võru ja Põlva maakonnaga, Võrumaale lisandus Meremäe vald. Rajoonide moodustamisel ühendati Võrumaa põhjapoolsemad vallad Põlvamaaga.

Võrumaa loodus on vahelduv. Suurema osa maakonna lõunaosast hõlmab Eesti kõrgeim, järverohke Haanja kõrgustik, mille tipp Suur Munamägi (318 m merepinnast) on Baltimaade kõrgeim. Siia juba enne Teist maailmasõda ehitatud ligi 30 meetri kõrgusest tornist avaneb umbes 50 km raadiuses vaade ümbritsevale kuppelmaastikule. Suurem osa Võrumaast on künklik moreenimaastik. Devoni liivakivist aluspõhi paljandub kõrgustiku äärealal jõeorgudes. Võrumaal paiknevad Võhandu ja Piusa jõgi, riigipiiril lõunas on lõik Koiva jõest. Võrumaa on ka Eesti järverikkaimaid piirkondi.

Võru maakonna pindala on 2305 km² (5,3% Eesti territooriumist) – üks väiksemaid Eestis, olles ees vaid Hiiumaa, Valga ja Põlva maakonnast. Elanikke on Võru maakonnas 33 452 (2,6% rahvastikust, selle poolest on Võrumaa kaheksandal kohal, täpselt maakondade pingerea keskel). Asustustihedus on Võrumaal 14,5 inimest km² kohta, sellega on Võrumaa maakondade järjestuses enam-vähem keskel. Linnaelanike osatähtsus on maakonnas 38%, kui aga arvata linnade hulka ka vallasisene linn Antsla, siis 42%. Ka selle näitaja poolest on Võrumaa üks keskmisi maakondi.

Nii 2000. kui ka 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse ajal oli Võrumaal üks omavalitsuslik linn ja 12 valda (tabel XV-1; kaart XV-1). Võrumaa valdades oli 2011. aasta lõpus üks vallasisene linn, kümme alevikku ja 567 küla.

Võru maakonna keskus on 1784. aastal loodud Võru linn. Linn asub ürgoru lammil Tamula järve kaldal ja põhjast piirneb see Võhandu jõega. Linna kasvu soodustas seda läbiva Riia-Pihkva raudtee Valga-Petsjeri lõik. Võrus paikneb Võru Instituut, mis uurib ja hoiab Lõuna-Eesti murdeid ja kultuuri. Siin korraldatakse mitmesuguseid festivale ja kultuuriüritusi. Kuna Võru on rajatud spetsiaalselt maakonnalinnaks, on sinne tänavavõrk erinevalt ülejäänud Eesti vanadest linnadest korrapärane ruudustik.

Võrumaa teine linn Antsla on vallasisene väikelinn maakonna lääneosas. Antsla nime on mainitud juba 14. sajandil, mil linna ehitati vasallilinnus. Antsla arengut soodustas raudtee ehitus. Asula sai 1920. aastal aleviks ja 1938. aastal linnaks. Aastal 1999, pärast liitumist samanimelise vallaga, muutus Antsla linn vallasiseseks linnaks. Antslas peetakse igal aastal Eesti üht tuntumat laata – Hauka laata.

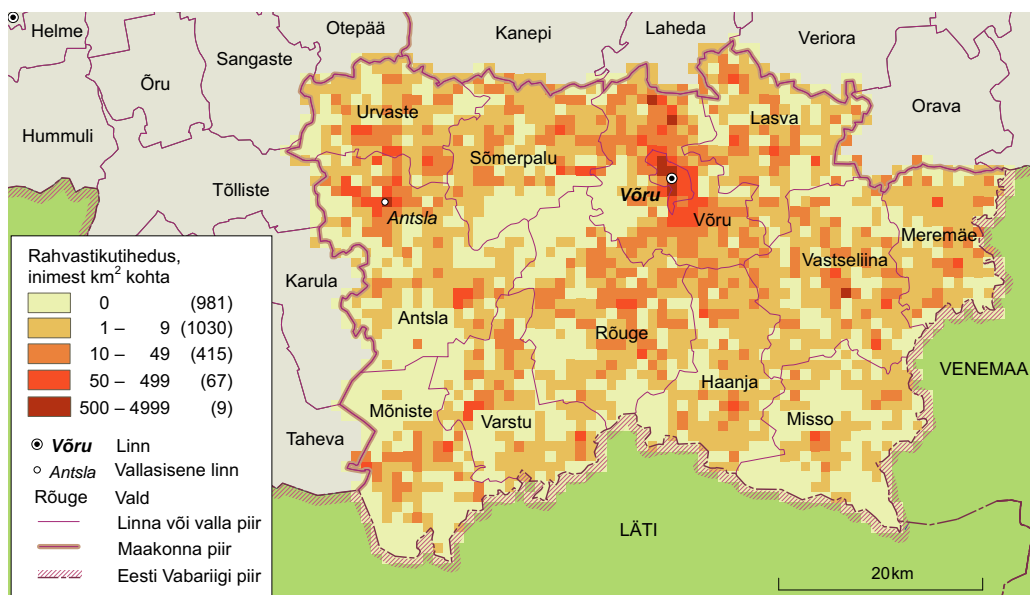
RAHVASTIKU PAIKNEMINE

Viimase tosina aasta jooksul on Võrumaa elanikkond negatiivse iibe ja väljarände tõttu kaotanud 16% elanikest, see on märksa rohkem riigi keskmisest rahvastikukaost. Maakondade järjestuses on Võrumaa rahvastikukao poolest Hiiumaa, Jõgeva, Viljandi, Ida-Viru ja Järva maakonna järel kuuendal kohal. Ligi kolmandiku võrra on kahanenud piiriäärsete Meremäe ja Misso valla ning veerandi jagu Vastseliina ja Antsla valla elanikkond (joonis XV-1; kaart XV-2). Kõige paremas seisus on Võru külje all paiknev Võru vald, mille elanikkond on isegi pisut kasvanud.

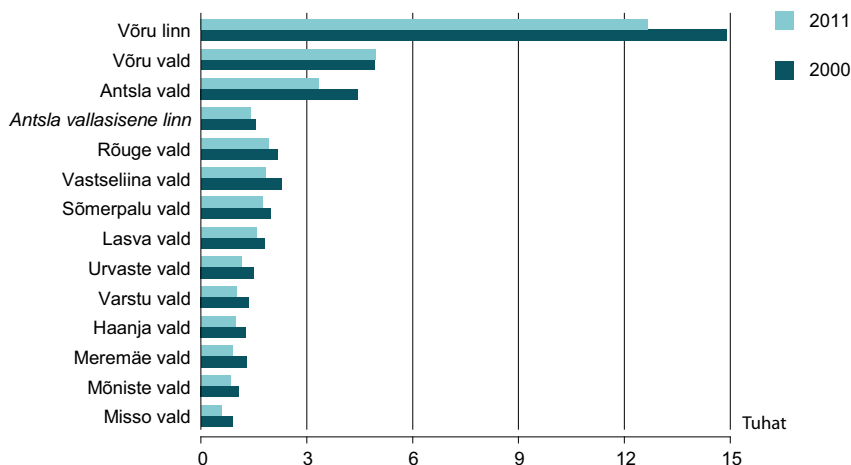
Tabel XV-1. Võru maakonna linnade ja valdade rahvaarv, pindala ja rahvastikutihedus, 31.12.2011

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Rahvastikutihedus, inimest/km ²
VÕRU MAAKOND	33 452	2 305,44	14,5
Võru linn	12 667	14,07	900,3
Antsla vald	3 330	270,79	12,3
<i>Antsla vallasisene linn</i>	1 402	2,86	490,2
Haanja vald	982	170,47	5,8
Lasva vald	1 567	172,18	9,1
Meremäe vald	888	131,97	6,7
Misso vald	576	189,35	3,0
Mõniste vald	838	176,53	4,7
Rõuge vald	1 913	263,72	7,3
Sõmerpalu vald	1 753	181,93	9,6
Urvaste vald	1 161	139,62	8,3
Varstu vald	1 008	170,63	5,9
Vastseliina vald	1 828	222,78	8,2
Võru vald	4 941	201,40	24,5

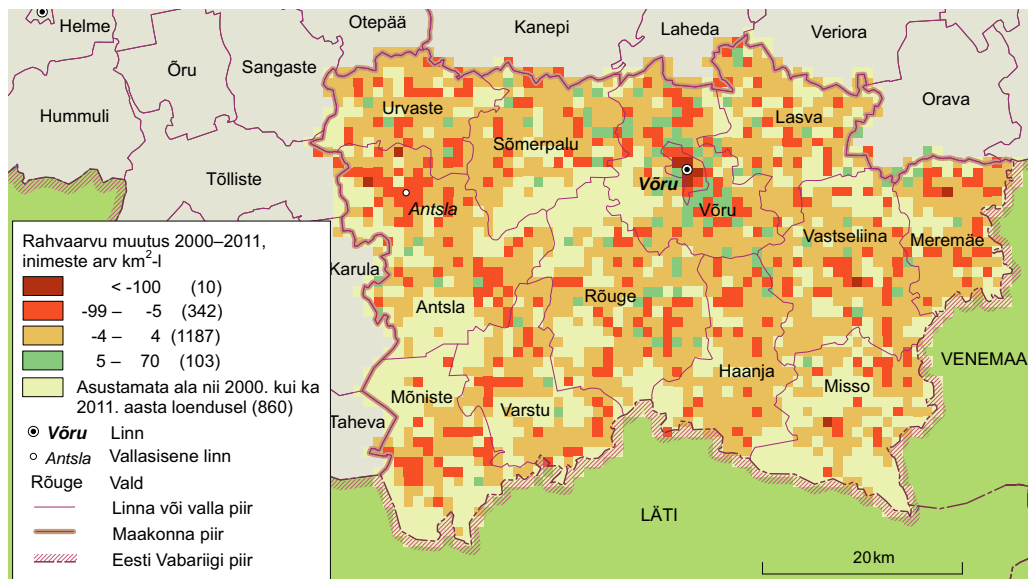
Kaart XV-1. Võru maakonna rahvastiku paiknemine, 31.12.2011

Joonis XV-1. Võru maakonna linnade ja valdade rahvaarv, 31.03.2000, 31.12.2011

Kaart XV-2. Võru maakonna rahvaarvu muutus, 31.03.2000–31.12.2011

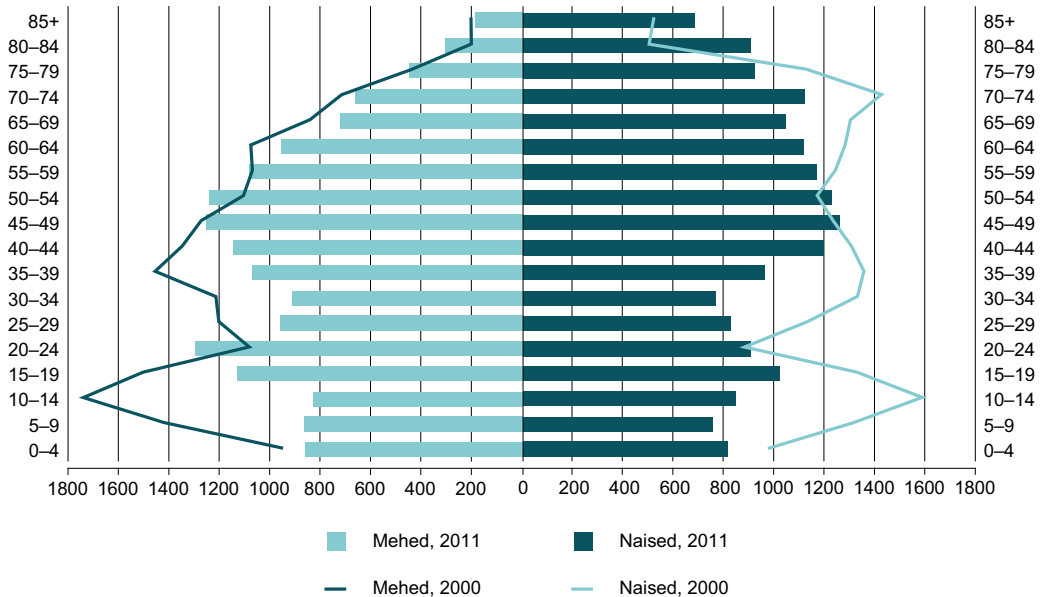
RAHVASTIKU SOO- JA VANUSKOOSSEIS

Võrumaa rahva vanusjaotust iseloomustav rahvastikupüramiid on Eestile tüüpiliselt kahe lainega, kusjuures vanem, 40–60-aastaste laine, on suurem nooremast, 15–24-aastaste lainest (joonis XV-2). Tüüpiline on ka see, et eakamas osas on suur naiste, nooremas aga meeste osatähtsus. Väikseimad on laste ja noorukite vanuserühmad, kuid positiivne on noorimate inimeste üsna napilt suurem arv võrreldes järgmise rühmaga.

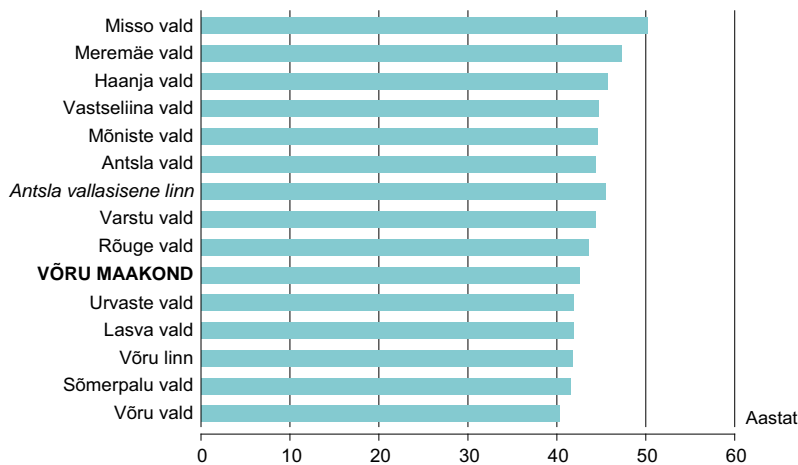
Võrumaa rahvas on suhteliselt eakas – keskmine vanus on 43 aastat ja mediaanvanus 44 aastat, seega on maakonna elanik keskmisest Eesti elanikust kaks aastat vanem, mediaanvanus on koguni nelja aasta võrra kõrgem (joonis XV-3). Maakondade pingereas on Võrumaa selle näitajaga aga enam-vähem keskel. Kõige vanemad on Misso valla elanikud – mehed keskmiselt 47-, naised 53-aastased.

Naiste ja meeste vaherkord on Võrumaal keskmisest pisut meestekesksem: 100 mehe kohta elab siin 110 naist (joonis XV-4). Noortest (20–34-aastastest) naistest on aga suur puudus, neid elab maakonnas 100 mehe kohta vaid 79, see on märksa halvem Eesti keskmisest (96) ja mõnevõrra halvem ka maakondade keskmisest. Siiski pole kogu Võrumaa olukord ühesugune – noorte naiste puudus on suurim Varstu, Haanja ja Meremäe vallas, kus 100 noore mehe kohta elab keskmiselt vaid 57–64 samas eas naist.

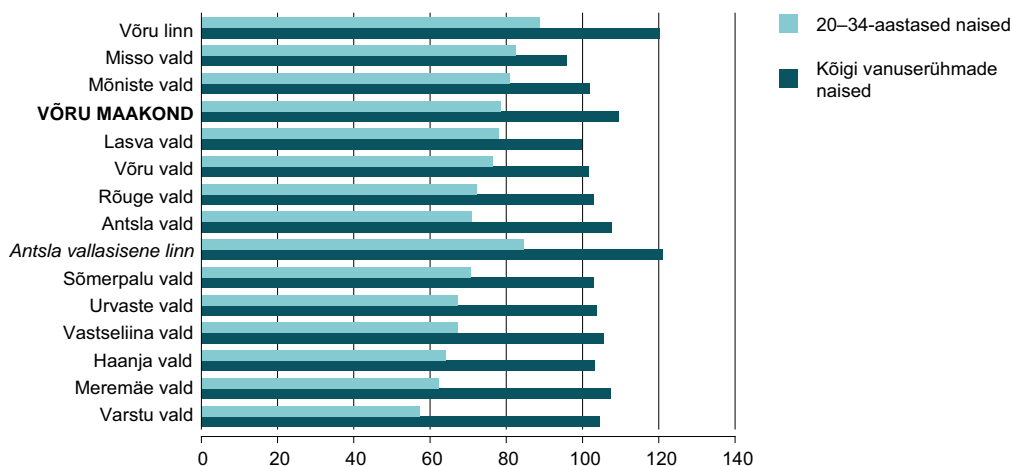
Joonis XV-2. Võru maakonna rahvastiku vanuspüramiid, 31.03.2000, 31.12.2011

Joonis XV-3. Elanike keskmine vanus Võru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

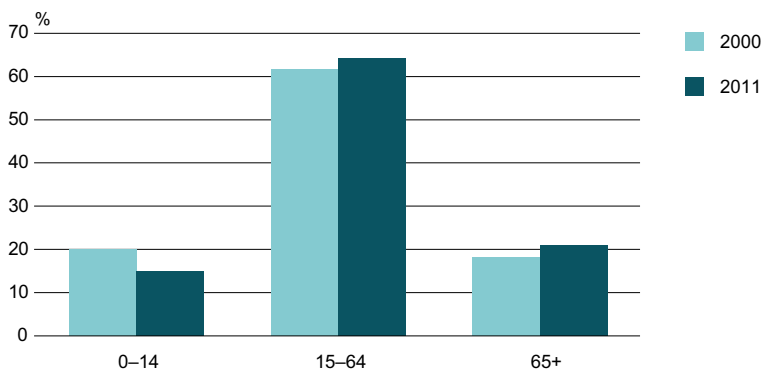

Joonis XV-4. Naiste arv 100 mehe kohta ja 20–34-aastaste naiste arv 100 samas eas mehe kohta Võru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Vanuserühmade suhe on Võrumaal loenduste vahel muutunud samas suunas nagu mujalgi Eestis, kusjuures muutus on olnud üsna tuntuks. Kui eelmise loenduse ajal oli lapsi (0–14-aastaseid) 20% ja eakaid (65-aastaseid ja vanemaid) 18%, siis 2011. aastal on lapsi 15% ja eakaid 21%. Seega on tööealiste osatähtsus väga vähe muutunud, olles tõusnud 62%-st 64%-ni (joonis XV-5).

Joonis XV-5. Võru maakonna elanike vanuserühmade võrdlus, 31.03.2000, 31.12.2011

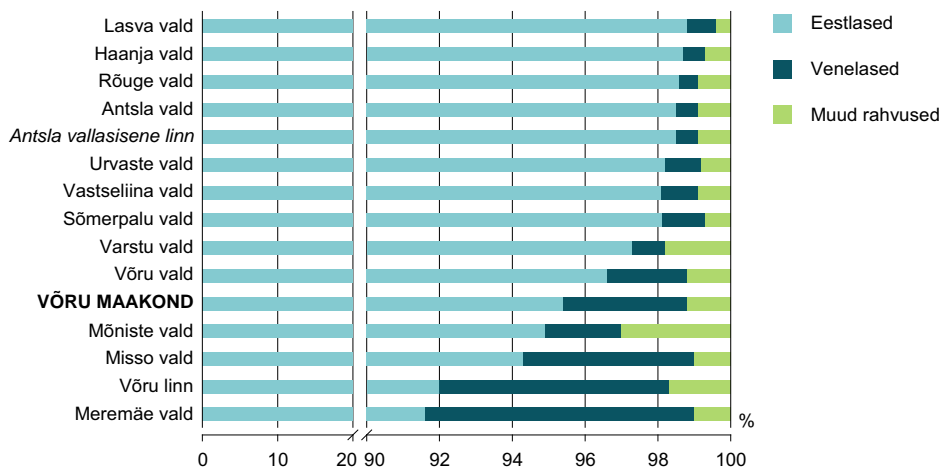

RAHVUS JA TEISED IDENTITEEDITUNNUSED

Rahvus ja emakeel

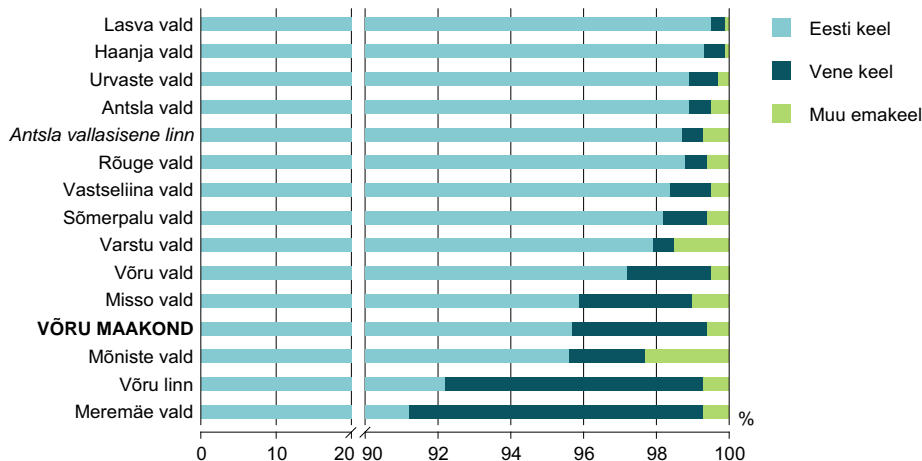
Võru maakond on rahvusliku ja keelelise koosseisu poolest Eesti maakondadest üks homogeensemaid (Viljandi-, Saare- ja Hiiumaa järel). Siinses elanikkonnas on 95% eestlased, 3% venelased ja 1% muude rahvuste esindajad (joonis XV-6). Võru linna elanikest on 92% eestlased. Kõige väiksem ongi eestlaste suhtarv piiriäärses Meremäe vallas, kus 7% elanikest on venelased.

Joonis XV-6. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud rahvuse järgi, 31.12.2011

Emakeele jaotuses sarnaneb pilt rahvuse jaotusega: 96% Võrumaa elanikest peab oma emakeeleks eesti keelt ja 4% vene keelt (joonis XV-7).

Joonis XV-7. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud emakeele järgi, 31.12.2011

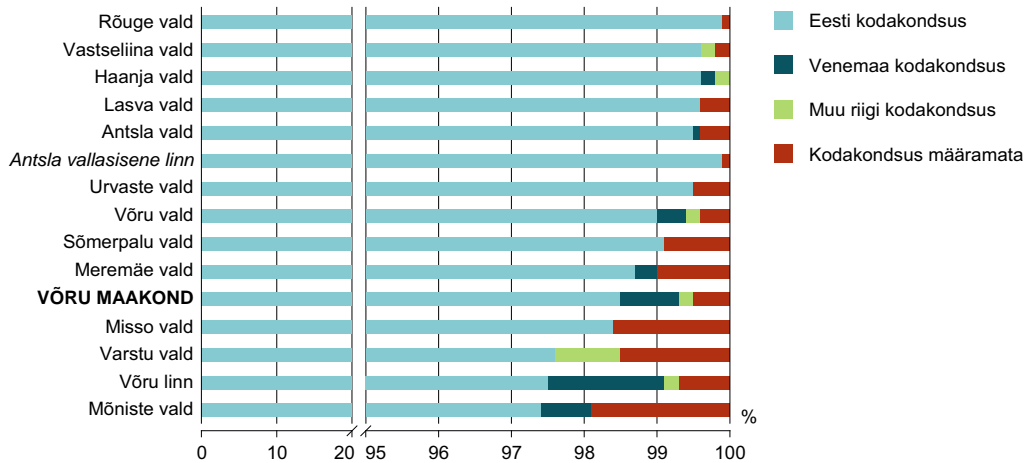
Kodakondsus ja sünnikoht

Võrumaa elanikest on 98,6% Eesti kodanikud, Venemaa või teiste riikide kodanikke on kõiki alla protsendi. Elanikkonna kodakondsuse homogeensuse poolest on Võru maakond riigis neljandal kohal Viljandimaa, Hiiu- ja Saaremaa järel (joonis XV-8).

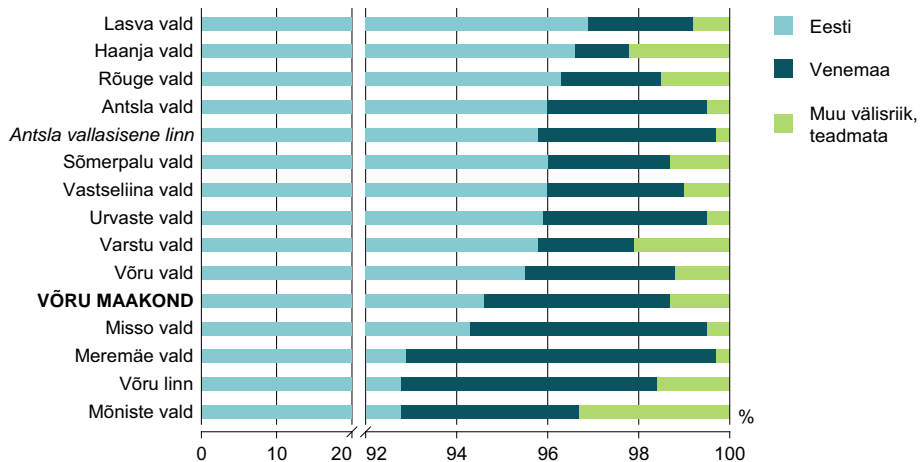
95% Võrumaa elanikest on sündinud Eestis; Venemaal ja muudes välisriikides sündinuid on vastavalt 4% ja 1%. Eestis sündinute osatähtsuse poolest on Võrumaa maakondade järjestuses viiendal kohal (joonis XV-9).

Võrumaal sündinud Eesti elanikest elab praegugi Võrumaal 56% ja oma sünnilinnas või -vallas 34%. Seega on Võrumaa elanikud oma kodupaigale pigem keskmisest pisut lojaalsemad kui teiste maakondade elanikud. Võrumaal sündinud ja loenduse ajal Eestis elanud inimestest elab Tallinnas 9,8% ja Tartus 8,2% (joonis XV-10).

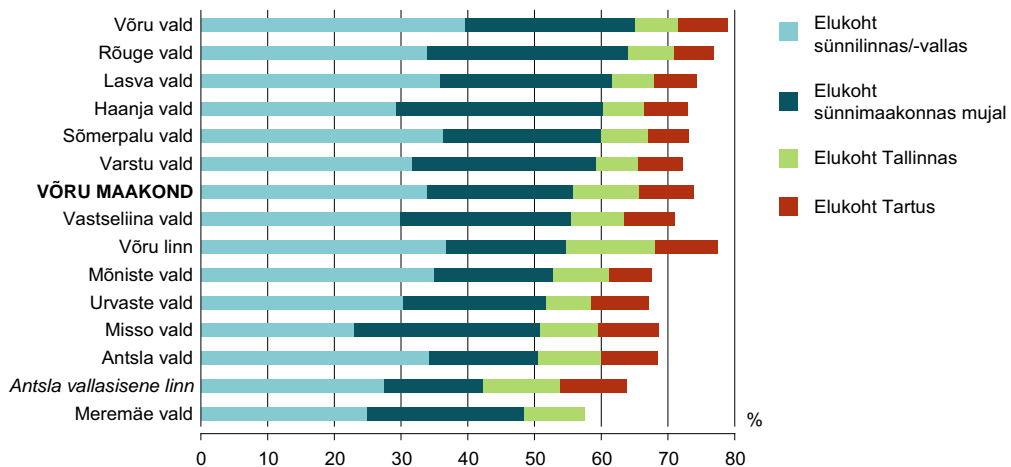
Joonis XV-8. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud kodakondsuse järgi, 31.12.2011

Joonis XV-9. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud sünniriigi järgi, 31.12.2011

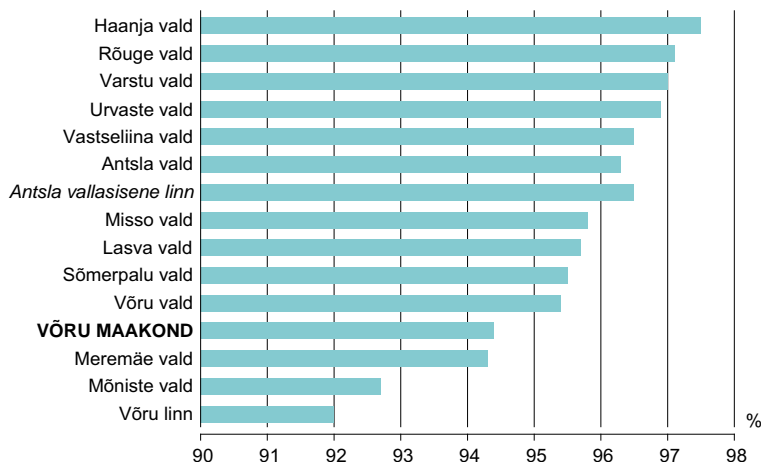
Joonis XV-10. Võru maakonna linnades ja valdades sündinud Eesti elanikud praeguse elukoha järgi, 31.12.2011

Põlisus

Võrumaal on põlisrahvastiku osatähtsus 94%, seega on Võrumaa maakondade järjestuses põlisrahvastiku osatähtsuse poolest kolmandal kohal Hiiu ja Saare maakonna järel (joonis XV-11). Põlisrahvastiku hulka kuuluvad need Eesti elanikud, kel on Eestis sündinud vähemalt üks vanem ja vanavanem.

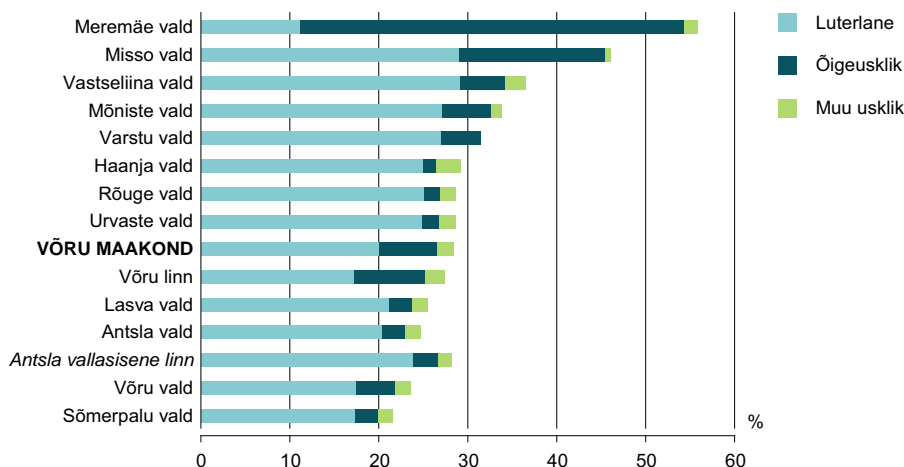
Joonis XV-11. Põlisrahvastiku osatähtsus Võru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Usk

Võrumaa elanikest on usklikke 29%. Elanike usulembuse poolest on Võrumaa Eesti maakondade hulgas kolmandal kohal Ida-Virumaa ja Harjumaa järel (joonis XV-12). 20% Võrumaa usklikest on luterlased, ülejäänud põhiliselt õigeusklikud (6%). Suhteliselt kõige rohkem usklike elab Meremäe vallas, kus valitseb (nagu kõikjal setude aladel) õigeusk.

Joonis XV-12. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna linnade ja valdade elanikud religiooneelistuse järgi, 31.12.2011

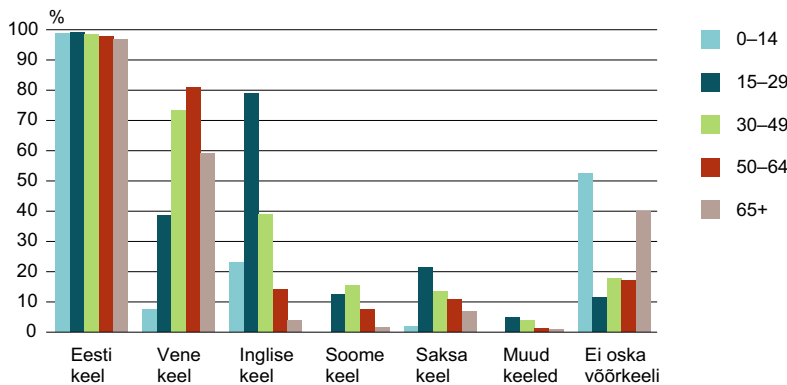

Võõrkeelte ja murrete oskus

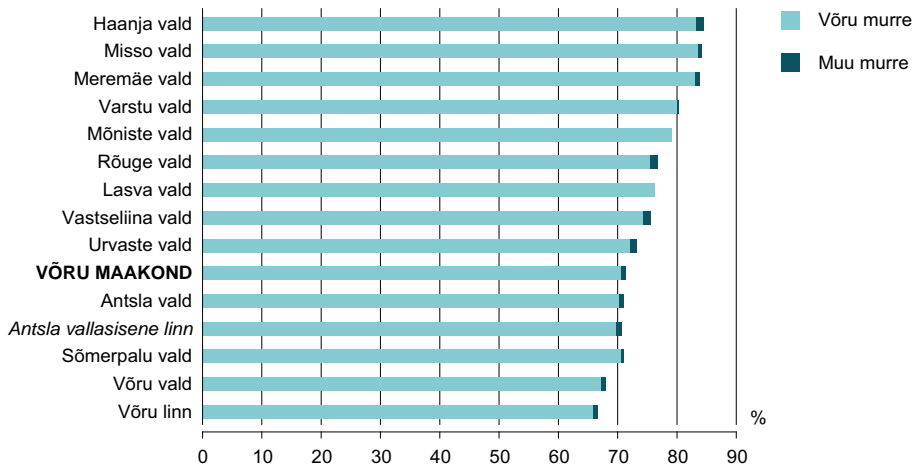
Võõrkeeleoskuse poolest on Võrumaa maakondade järjestuses pigem keskmisest eespool. Inimesi, kes ühtegi võõrkeelt ei oska, on Võrumaal 27% (joonis XV-13). Eesti keelt oskab kõigis vanuserühmades üle 98% võrumaalastest (erand on vaid vanim rühm, kus eesti keelt oskab 97%). Üsna palju eakamaid tööelisi – 70–80% – oskab vene keelt, ligi 80% noorematest tööelistest oskab inglise keelt ja üle 20% neist oskab ka saksa keelt. Soome keelt oskab kõige enam 15% igast vanuserühmast.

Murdekeelt oskab 71% Võrumaa elanikest, sellega on Võrumaa Eesti maakondade võrdluses esikohal (joonis XV-14). Osatav keel on peaaegu eranditult Võru murde, kuid mõnes piirkonnas veelgi täpsemalt Setu murrak. Setu keelt räägib 61% Meremäe, 13% Misso ja 3% Vastseliina valla elanikest. Setu keelt oskab kokku 3,8% Võrumaa elanikest.

Joonis XV-13. Võru maakonna elanikud vanuserühma ja keeleoskuse järgi (arvestatud on nii ema- kui ka võõrkeele oskust), 31.12.2011

Joonis XV-14. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud murdekeele oskuse järgi, 31.12.2011

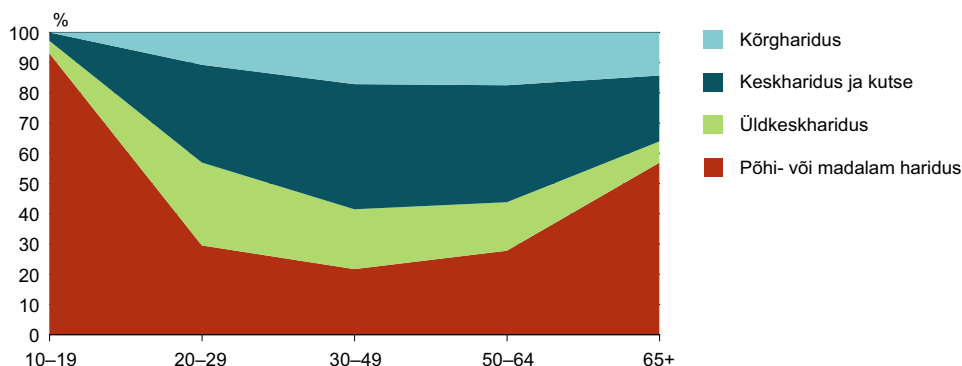
HARIDUS JA TERVIS

Omandatud haridustase

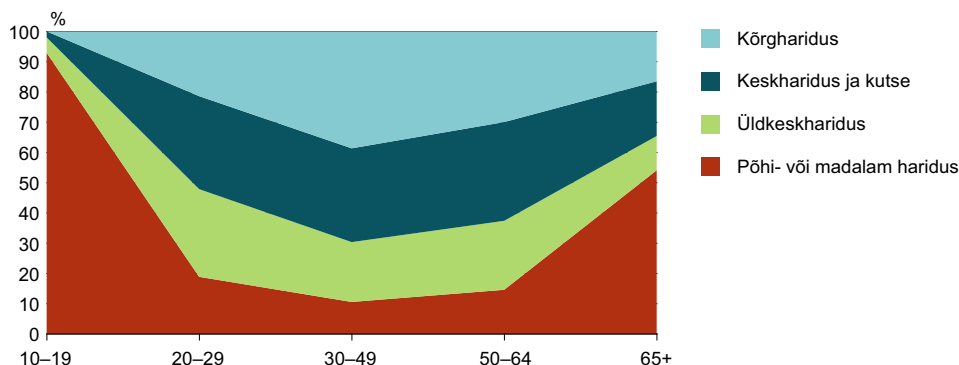
Naiste ja meeste hariduse erinevus, eriti kõrghariduse olemasolu poolest, on Võrumaal märkimisväärne: 20–64-aastaste naiste hulgas on kõrgharitud kaks korda rohkem kui samaealiste meeste hulgas (joonis XV-15; joonis XV-16). 30–49-aastaste hulgas on naistest märksa rohkem mehi keskhariduse ja kutsega (mehi 40%, naised 30%). 30–64-aastaste meeste hulgas on aga üksnes põhi- või algharidusega piirdunudid kaks korda rohkem kui samas eas naiste hulgas.

Võrumaa elanikest on kõrgharidusega riigi keskmisest (30%) vähem (19%), nii on Võrumaa kõrgharitudute osatähtsuse poolest maakondade pingereas alumises kolmandikus. Seevastu keskharidusega inimeste osatähtsus on Võrumaal suurim, 43%, mis tähendab, et põhi- ja madalama haridusega inimesi on maakondade keskmisest vähem (37%). Kõige rohkem on kõrgharitudid Võru linnas (joonis XV-17).

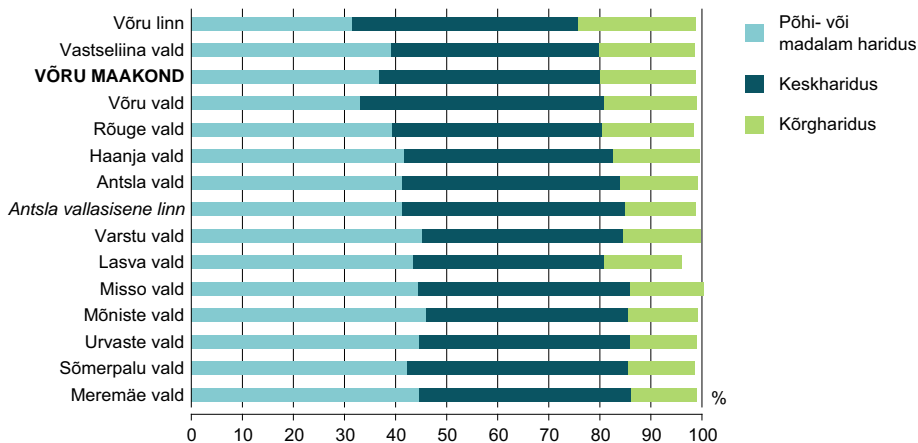
Joonis XV-15. Võru maakonna meeste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XV-16. Võru maakonna naiste haridustase vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XV-17. Vähemalt kümneaastased Võru maakonna linnade ja valdade elanikud omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

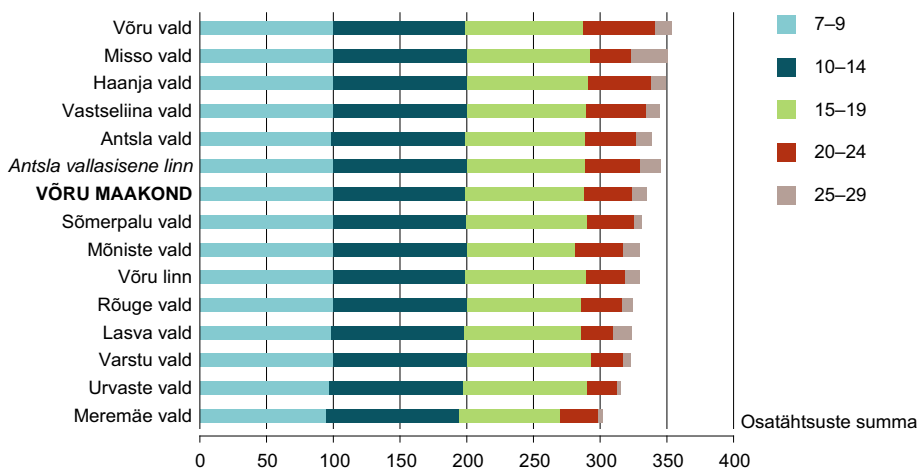

Õppimine ja õpiränne

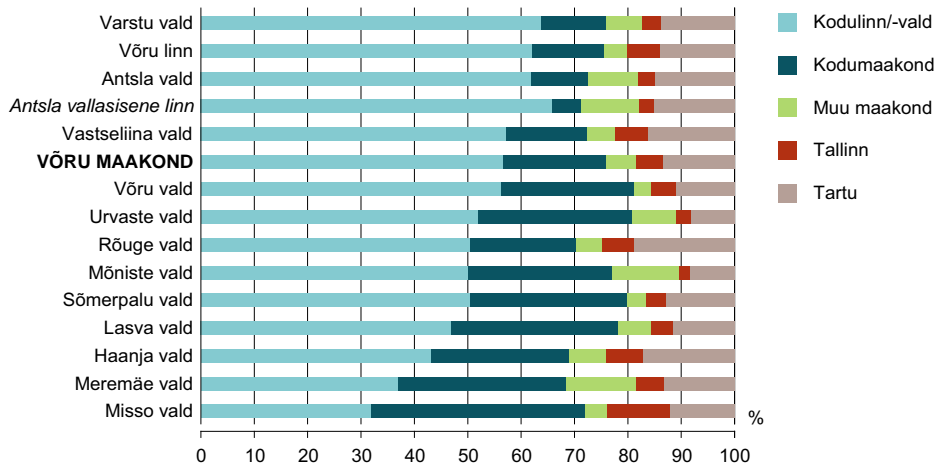
Võrumaa noorte õppimisaktiivsus on üldiselt keskmine. Kuni 15. eluaastani õpivad (nagu ka enamikus teistes maakondades) pea kõik, sh 15–19-aastastest 89% (joonis XV-18). Nagu enamikus teisteski maakondades, kus kõrgkool puudub või erialade valik on väike, õpib Võrumaa üle 20-aastastest inimestest väiksem osa kui riigis keskmiselt (45%). 20–24-aastastest õpib siiski üle kolmandiku, 35%, ja 25–29-aastastest üle kümnendiku.

Võrumaal õpib 76% kõigist maakonna õppuritest, sealhulgas 57% kodulinnas või -vallas (joonis XV-19). Selle näitaja poolest on Võrumaa maakondade järjestuses keskmine. Maakonnavälistest õppimiskohtadest on esikohal Tartu, järgneb Tallinn (neis linnades õpib vastavalt 13% ja 5% õppuritest). Oma vallas koolis käimise võimalusi napib ilmselt Misso, Meremäe ja Haanja vallas.

Joonis XV-18. Õppivate noorte osatähtsus Võru maakonna linnades ja valdades vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XV-19. Õppivate noorte osatähtsus Võru maakonna linnades ja valdades õppimiskoha järgi, 31.12.2011

Tervis ja tervisest tingitud piirangud igapäevaelus

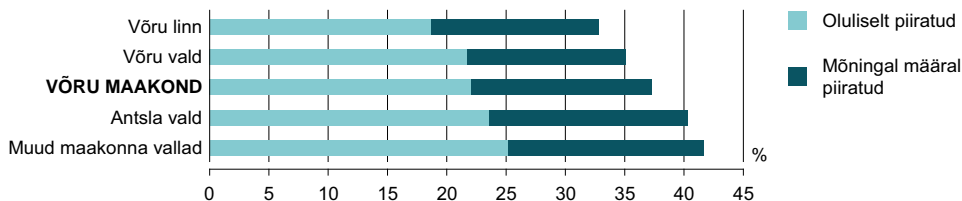
Võrumaa elanike keskmine vanus ületab märgatavalt kogu Eesti elanikkonna keskmist vanust, sellepärast esineb selles maakonnas terviseprobleeme võrdlemisi sageli: pikaajalisi haigusi on üle riigi keskmise taseme, 37%-l elanikest (tabel XV-2). Selle näitaja poolest on Võrumaa maakondade järjestuses tagumises osas, edestades vaid Põlva, Jõgeva, Ida-Viru ja Valga maakonda. See pole aga seotud üksnes elanikkonna vanusega: kuigi noored Võrumaa elanikud ei erine tervise poolest eriti oma eakaaslastest mujal Eestis, on 50–64-aastastel Võrumaa inimestel pikaajalisi haigusi riigi keskmisest 11% võrra rohkem. Suhteliselt parem tervis on Võru linna ja Vastseliina valla inimestel, kehvem aga Meremäe ja Mõniste elanikel.

Tabel XV-2. Pikaajalise haiguse või terviseprobleemiga Võru maakonna linnade ja valdade elanike osatähtsus vanuserühmas, 31.12.2011

	Osatähtsus vanuserühmas					
	Kokku	0–14	15–29	30–49	50–64	65+
VÕRU MAAKOND	37,1	7,2	13,3	25,9	54,5	75,7
Võru linn	33,1	6,6	12,4	21,2	50,0	72,8
Antsla vald	40,9	6,3	16,8	30,7	55,4	76,0
<i>Antsla vallasisene linn</i>	41,9	8,5	15,3	27,1	55,9	79,0
Haanja vald	41,9	6,9	17,8	33,5	55,8	71,0
Lasva vald	41,2	11,2	16,8	29,6	63,9	78,4
Meremäe vald	50,3	11,0	17,2	37,7	64,0	82,6
Misso vald	47,4	6,1	10,8	37,2	56,8	77,1
Mõniste vald	50,1	16,2	15,6	43,7	65,8	89,8
Rõuge vald	38,1	5,2	11,5	25,6	56,2	77,0
Sõmerpalu vald	36,5	5,3	10,1	24,9	60,0	79,2
Urvaste vald	38,0	7,5	16,2	29,1	57,0	73,8
Varstu vald	46,4	9,2	18,6	32,1	61,4	92,8
Vastseliina vald	35,0	6,3	8,6	23,5	47,5	71,0
Võru vald	35,0	7,4	13,3	26,5	55,2	75,3

Pikaajaliste terviseprobleemidega seostuvad ka igapäevaelu piirangud. Võrumaa elanikest on tervisest tingitud piiranguid 37%-l, mis ületab 9% võrra Eesti keskmist taset (28%) (joonis XV-20). Selle näitaja poolest on Võrumaa maakondade järjestuses tagantpoolt kolmas, olukord on parem vaid Põlva- ja Jõgevamaa omast. Ka oluliste piirangutega inimeste osatähtsus (22%) on Võrumaal märksa suurem riigi keskmisest (14%). Alljärgneval joonisel ei ole andmekaitselistel kaalutlustel esitatud andmeid suurema osa Võrumaa valdade kohta, sest nende rahvaarv on liiga väike; see näitaja arvatati vaid asulate kohta, kus elab vähemalt 2000 inimest.

Joonis XV-20. Võru maakonna elanikud igapäevaeluga toimetuleku järgi^a, 31.12.2011

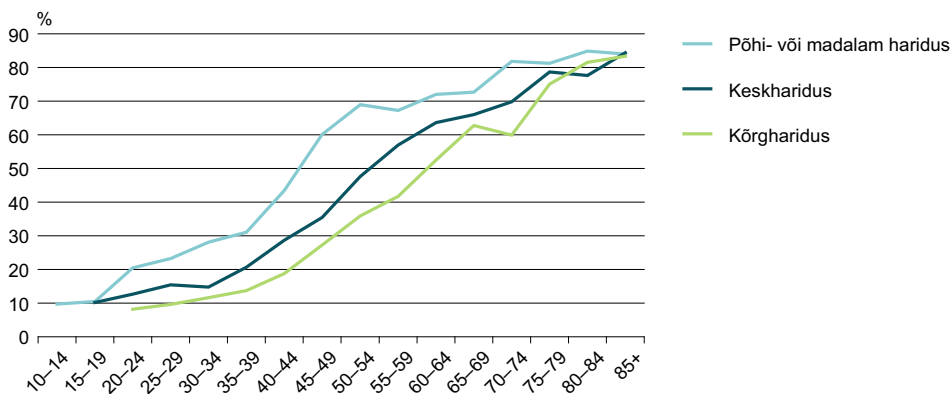

^a Andmeid väikeste valdade kohta ei luba avaldada andmekaitsereeglid.

Hariduse seotus tervisega

Haridus mõjutab tervist (ja vastupidi) Võrumaal nii, nagu enamikus teisteski maakondades. Kõigis tööealiste vanuserühmades on Võrumaa kõrgharitudel terviseprobleeme üle kahe korra vähem kui põhi- või madalama haridusega piirdunutel, väga suured erinevused on juba alates 25. eluaastast (joonis XV-21). Keskkharidusega inimesed jäävad terviseprobleemide sageduse poolest nende kahe rühma vahele. Oletatavasti põhjustab terviseprobleeme madalama haridusega määratud elulaad, kuid teisalt võib kehvem tervis olla ka madalama hariduse põhjus.

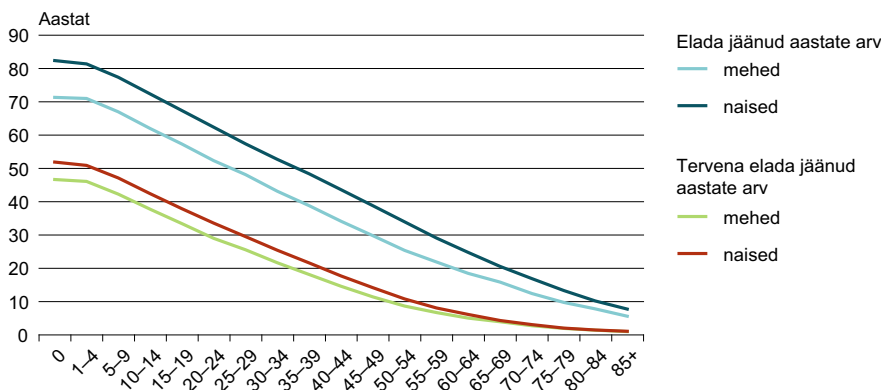
Joonis XV-21. Tervisest tingitud igapäevapiirangutega vähemalt kümneaastased Võru maakonna elanikud vanuserühma ja omandatud haridustaseme järgi, 31.12.2011

Oodatav eluiga ja haigusvabad eluaastad

Võrumaa elanike haigusvaba eluiga (meestel keskmiselt 47 ja naistel 52 aastat) on Eesti keskmisest märgatavalt lühem (joonis XV-22). Seevastu oodatav eluiga sünnimomendil – meestel 71 ja naistel 82 aastat – on Eesti keskmisest natuke pikem. See näitab, et võrreldes Eesti keskmise tasemega on Võrumaa elanikel pikem osa elukaarest seotud terviseprobleemidega.

Joonis XV-22. Võru maakonna meeste ja naiste elada jäänud ja tervena elada jäänud aastad vanuserühma järgi, 31.12.2011

TÖÖELU

Sotsiaal-majanduslik seisund ja peamine elatusallikas

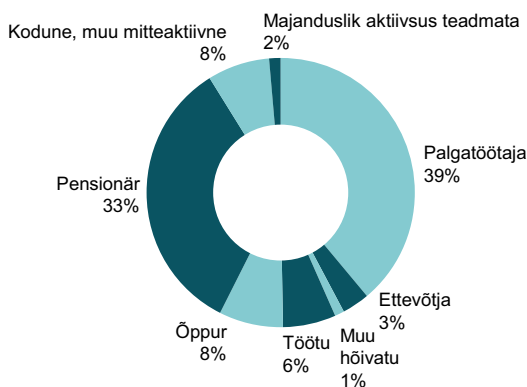
Kagu-Eesti piirkonna, milles mingil määral kesket rolli etendab Võrumaa, sotsiaal-majanduslikud näitajad on Põhja- ja Lääne-Eestist üldiselt tagasihoidlikumad.

Võrumaa majanduse nõrkusest tingitud rahvastikukadu kajastub ka elanikkonna sotsiaalse seisundi jaotuses. Ilmselt mõjutavad need protsessid teineteist vastastikku. Tööelistest elanikest on Võrumaal palgatöötajaid 39% (riigi keskmisest tasemest 8% võrra vähem) (joonis XV-23). Pensionäre on 33% (ehk 7% võrra rohkem kui riigis keskmiselt). Muude sotsiaalsete rühmade osatähtsus vastab riigi keskmisele.

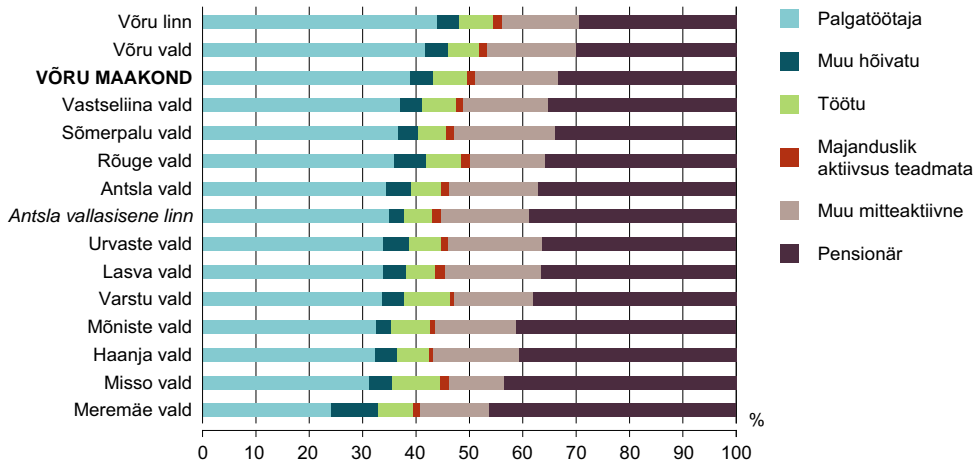
Võrumaa elanikkonna sotsiaalne struktuur on võrdlemisi varieeruv. Parem on see Võrus ja Võru lähivallas (joonis XV-24). Pingerea lõpus on aga maakonna äärepiirkonnad Meremäe ja Misso.

Kui vaadata kõiki maakonna elanikke, selgub, et palgatöötajaid on nende hulgas 33%, teiste isikute ülalpidamisel 25% (riigi keskmine tase) ja pensionäre 30%. Toetusesaajaid, asutuse ülalpeetavaid ja muudest allikatest elatujaid on Võrumaal enam-vähem sama palju kui teisteski maakondades (joonis XV-25).

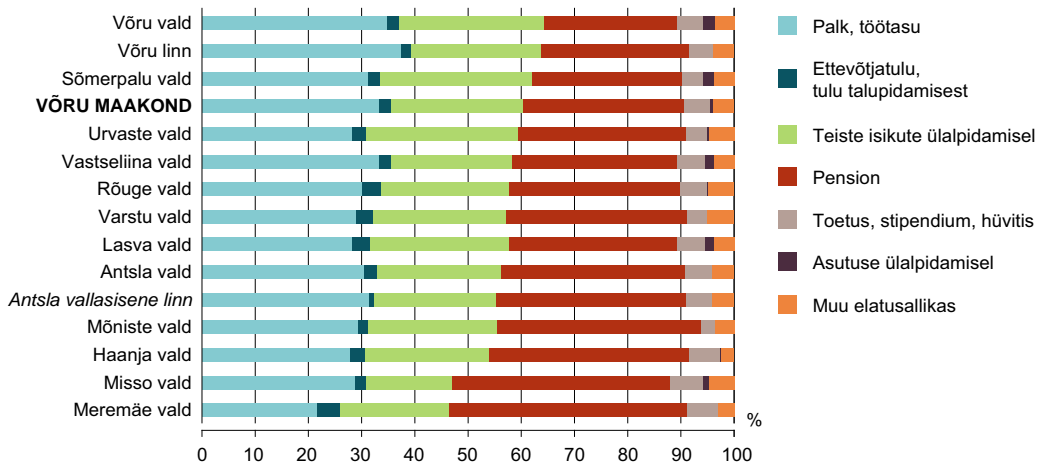
Joonis XV-23. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

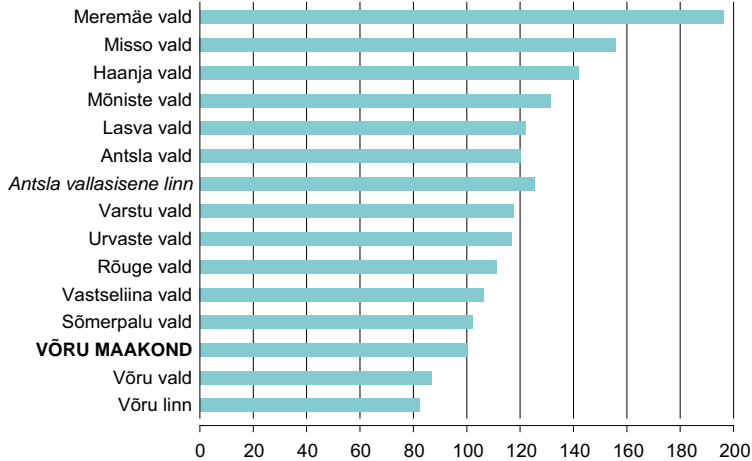
Joonis XV-24. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna linnade ja valdade elanikud sotsiaal-majandusliku seisundi järgi, 31.12.2011

Joonis XV-25. Võru maakonna linnade ja valdade elanikud peamise elatusallika järgi, 31.12.2011

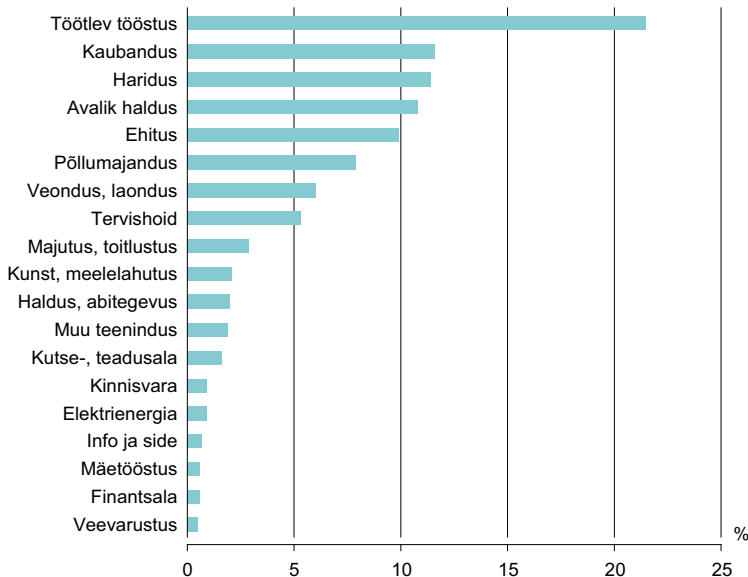

Toetustest elatujate ja töötajate vahetõrje väljendab toetussuhe. Võrumaa on toetussuhte järgi (100) maakondade pingerea teises pooles, ebasoodsam on olukord vaid Põlva-, Jõgeva-, Ida-Viru- ja Valgemaal. Toetussuhte väärtus näitab, et Võrumaal on tulutoojate ja toetusesaajate arv võrdne, mis on sotsiaalses mõttes ebasoodne (joonis XV-26). Valdade vahel on Võrumaal üsna suured erinevused, kuid igas omavalitsusüksuses on toetussuhe märksa halvem riigi keskmisest (70). Kõige keerulisem on seis Meremäel, kus toetussuhe on ligi 200, see tähendab, et iga tulutooja kohta on kaks toetusesaajat.

Joonis XV-26. Toetussuhe Võru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

Tegevusala

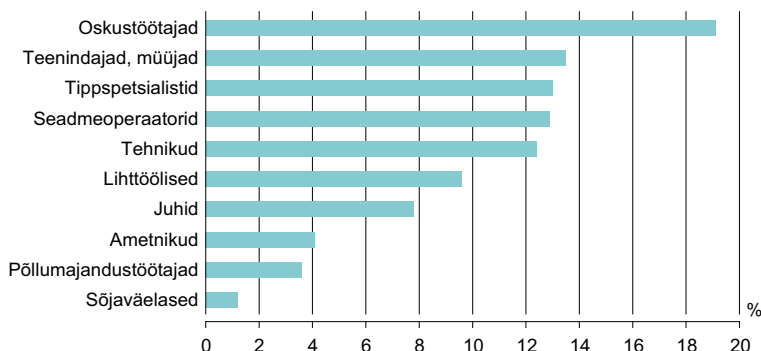
Tegevusaladest domineerib enamikus Eesti maakondades töötlev tööstus, nii on see ka Võrumaal, kus selle osatähtsus on 21,5% ehk riigi keskmisest tasemest 3% võrra suurem (joonis XV-27). Teisel ja kolmandal kohal on traditsiooniliselt kaubandus ja haridus, kusjuures hariduse osatähtsus on Võrumaal riigi suuremaid – 11% riigi keskmise 9% asemel. Keskmisest märgatavalt suurem – koguni suurim riigis – on Võrumaal avalikus halduses hõivatute osatähtsus (11%, riigis 7%). Ilmselt on selle põhjus omavalitsusüksuste väiksus, sama tegur kehtib nähtavasti ka haridusalal hõivatute puhul. Üle kahe korra riigi keskmisest suurem (8%) on põllumajanduses hõivatute osatähtsus. Ülejäänud valdkondades on hõivatute määr riigi keskmisest väiksem või ei erine eriti teistest maakondadest ega ka riigi keskmisest.

Joonis XV-27. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna töötajad tegevusala järgi, 31.12.2011

Ametiala

Ametialade jaotuse puhul on Võrumaal esikohal oskustöölised, mis on ootuspärane, kui arvestada töötleva tööstuse osatähtsust Võrumaa majanduses (joonis XV-28). Järgnevad müüjad ja teenindajad. Kuna maakonnas on palju hariduse ja halduse valdkonnas töötajaid, on siin tarvis ka tippspetsialiste. Siiski jääb Võrumaa spetsialistide, ametnike ja juhtide ning oskustöötajate suhtarvu poolest maakondade pingerea teise poolde, edestades vaid Jõgeva, Järva, Valga ja Lääne-Viru maakonda.

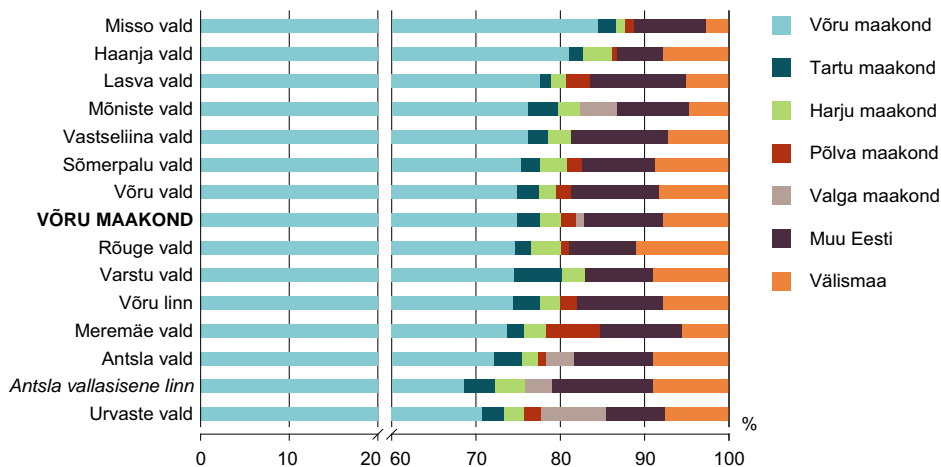
Joonis XV-28. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna töötajad ametiala järgi, 31.12.2011

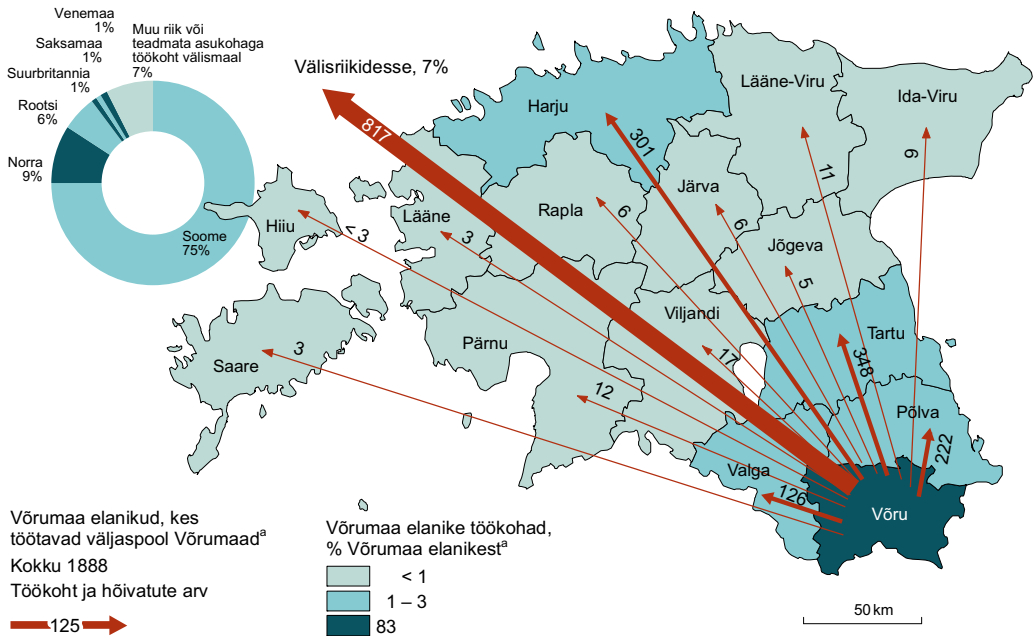
Tööränne

Võrumaa hõivatutest töötab samas maakonnas 75%, mis on maakondade hulgas üle keskpärase tulemus (joonis XV-29; kaart XV-3). Võrumaalt käiakse teistes Eesti maakondades tööle kõige enam Tartumaal (3%), Harjumaal (2%) ning naabruses Põlva- ja Valgamaal (vastavalt 2% ja 1%). Välismaal töötab 7% Võru maakonna hõivatud püsielanikest.

Joonis XV-29. Võru maakonna linnade ja valdade vähemalt 15-aastaste elanike tööränne, 31.12.2011

Kaart XV-3. Vähemalt 15-aastaste Võru maakonna elanike tööränne Eesti maakondadesse ja välismaale, 31.12.2011

9233 inimese elu- ja töökoht on Võrumaal.

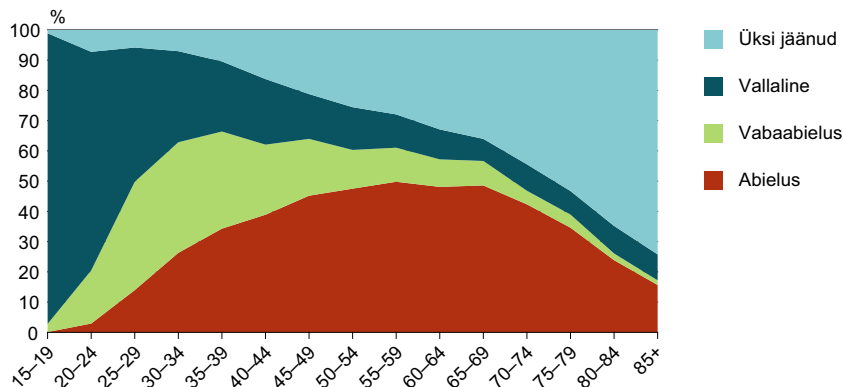
PEREKOND

Perekonnaseis ja kooseluvormid

Võrumaa elanike perekonnasuhted ei erine oluliselt perekonnasuhetest Eesti ülejäänud maakondades, kuid keskmisest pisut rohkem (52%) on siin üksikuid (üksikuks jäänud).

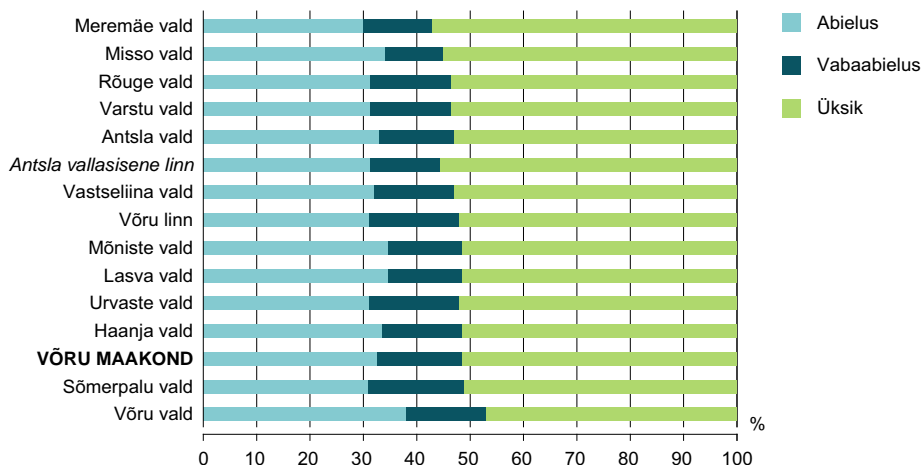
Koos abikaasa või partneriga elab Võrumaal alla poole (48%) vähemalt 15-aastastest inimestest, kusjuures maakonna rahvastikust 33% on abielus ja 16% vabaabielus. Vabaabielude maksimum on Võrumaal 30–34-aastaste hulgas; sellealistest elab 37% koos partneriga, kes ei ole abikaasa (joonis XV-30). Abielus inimesi on kõige rohkem (50%) 55–59-aastaste hulgas. Kõigist 30–49-aastastest inimestest elab vähemalt 62–66% koos abikaasa või partneriga.

Joonis XV-30. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna elanikud perekonnaseisu ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Võrumaa valdades ja linnades on kooselu- ja perekonnaseisunäitajad üsna erinevad, abieluinimesi on kõige rohkem (38%) Võru vallas, vabaabielus inimesi on enim (18%) Sõmerpalus, kõige enam üksikuid – 57% – on Meremäel (joonis XV-31).

Joonis XV-31. Vähemalt 15-aastased Võru maakonna linnade ja valdade elanikud perekonnaseisu järgi, 31.12.2011

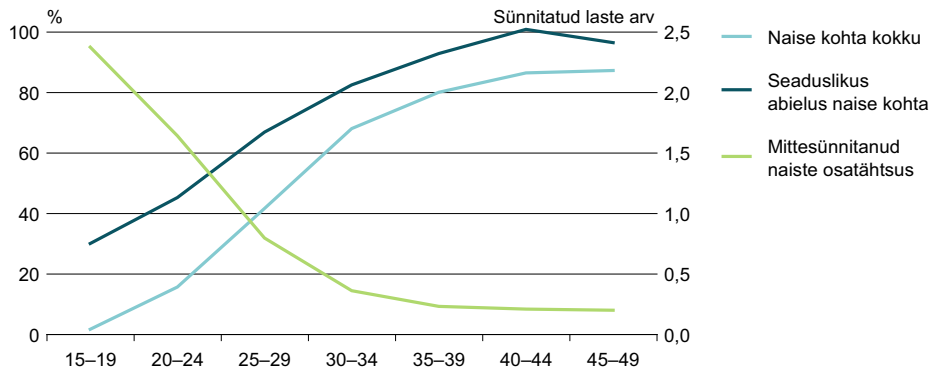
Sünnituskäitumine ja lapsed

Võrumaal on seni sündimusnäitajad olnud üle Eesti keskmise taseme. Praegu 40–44-aastaste ja 45–49-aastaste põlvkondade naised on taastetaseme ületanud (nende keskmine laste arv on vastavalt 2,16 ja 2,18), mis on maakondade võrdluses hea tulemus (joonis XV-32).

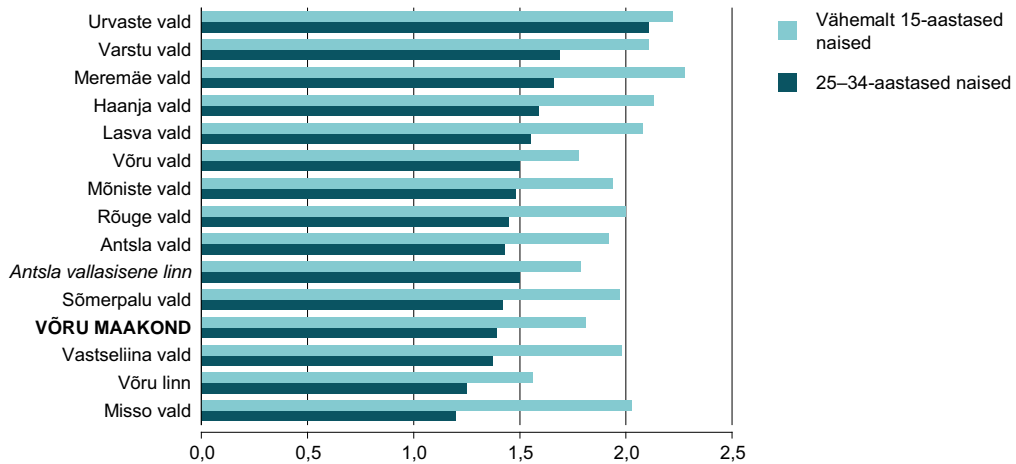
Nooremate naiste tulemused on aga keskmisega võrreldes tagasihoidlikumad: 25–34-aastastel naistel on keskmiselt 1,39 last (suhteliselt kõrge näitaja Jõgevamaa järel) ja kõigil vähemalt 15-aastastel naistel 1,81 last, see on praegu Eesti maakondade võrdluses keskmine tulemus.

Sünnitatud laste arv oleneb üsna palju elukohast, ulatudes 1,56 lapsest Võrus 2,28 lapseni Meremäel (joonis XV-33).

Joonis XV-32. Võru maakonna naiste keskmine sünnitatud laste arv ja mittedünnitanud naiste osatähtsus vanuserühma järgi, 31.12.2011

Joonis XV-33. Võru maakonna linnade ja valdade 25–34-aastaste naiste ja kõigi naiste keskmine sünnitatud laste arv, 31.12.2011

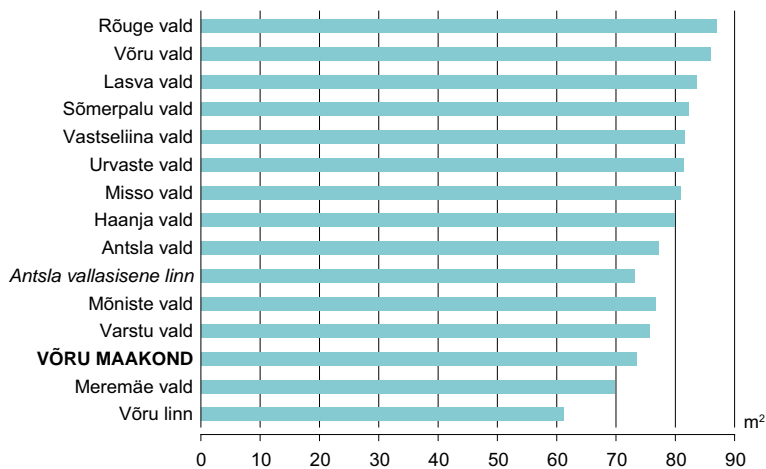
ELURUUM JA ELAMISTINGIMUSED

Võrumaal asub 9669 eluhoonet ja neis on 17 642 eluruumi, seega on igas eluhoones keskmiselt ligi 2 (1,8) eluruumi. Võrumaal asub 4,5% kõigist Eesti eluhoonetest, 2,7% eluruumidest ning 2,9% kogu elamispinnast. Võrumaa eluruumid on Eesti keskmisest natuke avaramad: eluruumid on siin keskmiselt 73 m² suurused, mis on Eesti keskmisest 4 m² võrra enam (joonis XV-34). Võrumaa eluruumidest paikneb kortermajades 48%, korterite osatähtsuse poolest on Võrumaa maakondade hulgas enam-vähem keskmine (joonis XV-35).

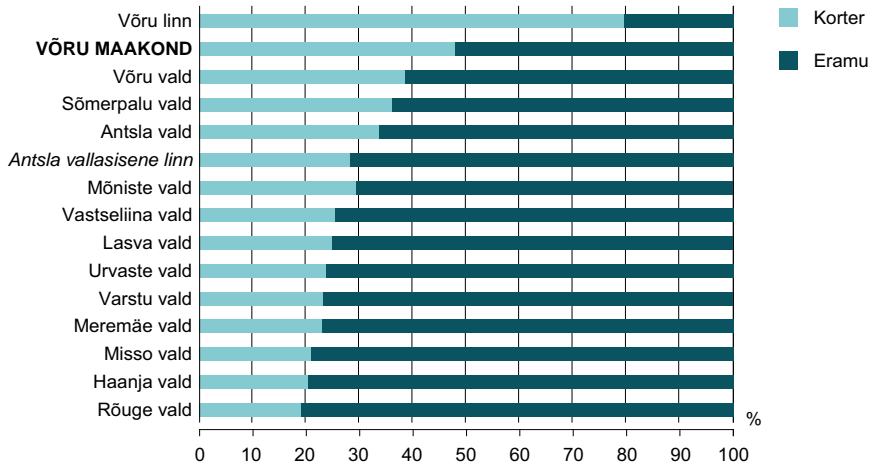
Eramuid ehitati Võrumaal kõige intensiivsemalt enne sõda (joonis XV-36). Kortermajade ehitamise tippaeg oli eelmise sajandi 60. aastatel, väike tõus oli ka 80. aastatel. Sellest ajast peale on ehituse intensiivsus Võrumaal langenud.

Pärast taasiseseisvumist on Võrumaal ehitatud 6% kõigist maakonna eluruumidest, see on üle kahe korra vähem kui riigis keskmiselt (14%). Kõige rohkem on viimasel kümnendil ehitatud Võru vallas (15%) (joonis XV-37). Sõjaeelsest ajast pärineb 30% Võrumaa eluruumidest (kogu riigis 18%), nõukogude ajal on ehitatud 62% kõigist praegu Võrumaal olevatest eluruumidest (kogu riigis 67%).

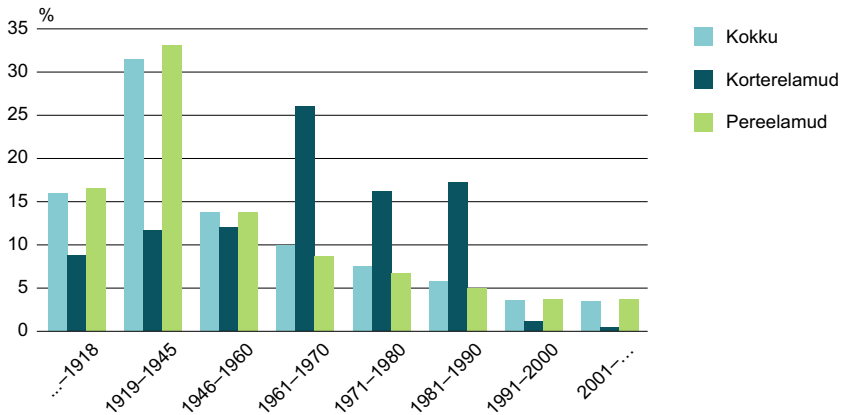
Joonis XV-34. Tavaeluruumide keskmine suurus Võru maakonna linnades ja valdades, 31.12.2011

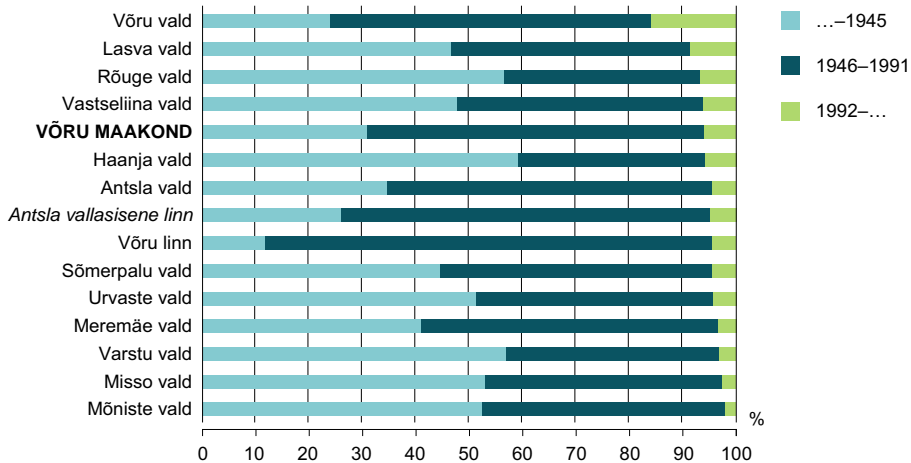
Joonis XV-35. Võru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide struktuur, 31.12.2011

Joonis XV-36. Võru maakonna tavaeluruumidega hooned ehitusaja ja hoone tüübi järgi (osatähtsus sama tüüpi hoonete hulgas), 31.12.2011

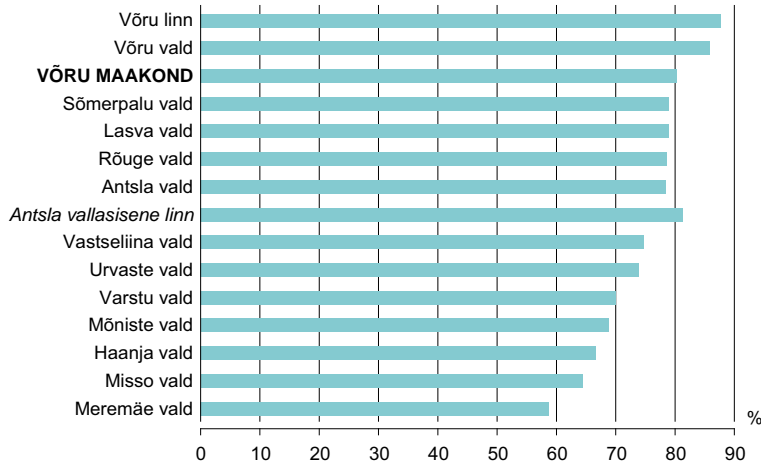

Joonis XV-37. Võru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011

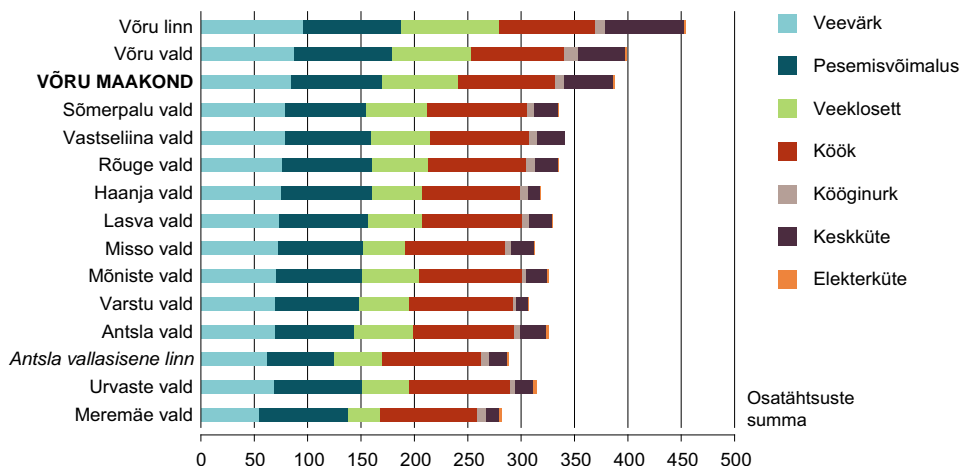
Asustatud on Võrumaa eluruumidest 80%, mis on küll 4% võrra vähem Eesti keskmisest, kuid siiski maakondade pingereas enam-vähem keskmine tulemus (joonis XV-38). Asustamata eluruumide hulgas on hooajati kasutatavaid maakodusid, kuid valdavad vanad eluruumid, mille elanikud on välja kolinud või siit ilmast lahkunud.

Joonis XV-38. Võru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumide asustatus, 31.12.2011

Eluruumide tehnovarustuse taseme poolest on Võrumaa Eesti maakondade paremusjärjestuses tagantpoolt kolmandal kohal, edestades üksnes Põlva ja Jõgeva maakonda. Kõik näitajad on siin riigi keskmisest madalamad: veevarustusega on 84% eluruumidest, pesemisvõimalusega 86% ja veeklosetiga 71%, riigi keskmised on vastavalt 95%, 93% ja 88%. Köök või kööginurk on pea igas Võrumaa eluruumis (kööginurk domineerib uuemates), keskküte on 46%-l eluruumidest. Valdade vahel väga suuri erinevusi ei ole, kõigis valdades (peale Meremäe) on vähemalt 69%-l eluruumidest veevärk, kõige kehvem on selles mõttes olukord Meremäe vallas ja Antsla linnas, kus veevärgiga on varustatud vastavalt 55% ja 62% eluruumidest (joonis XV-39).

Joonis XV-39. Võru maakonna linnade ja valdade tavaeluruumid tehnovarustuse järgi, 31.12.2011

KOKKUVÕTE

Võrumaa on Eesti kagunurgas paiknev keskmise suurusega maakond, millele on omased kõik Kagu-Eesti maakondade rahvastikuprobleemid: vananemine (keskmine vanus 42 aastat, s.o kaks aastat üle riigi keskmise), väljaränne (viimase 12 aasta rahvastikukadu 16%), nihkes soojaotus (100 mehe kohta 110 naist, 25–34-aastaste hulgas aga 100 mehe kohta 81 naist, see tähendab, et vanemas eas domineerivad naised, nooremas eas – mehed), samuti sellest tulenev ebasoodus sotsiaalne koosseis – palgatöötajate nappus ja pensionäride rohkus, millele lisanduvad elanike üsna sagedased terviseprobleemid.

Võrreldes teiste Kagu-Eesti maakondadega tuleb aga nentida Võrumaa rahvastiku tugevat kohalikku identiteedi- ja iseolemise tunnet: arendatakse kohalikku murret ja propageeritakse kohalikku maalähedast eluviisi. Meremäe ja osalt ka Misso vald kuulusid setude asualale, sealne rahvakild eristub ülejäänud Võrumaa elanikest mõnevõrra erineva murraku ja traditsioonidega, mis on arvestatavate õigeusumõjutustega, kuid püsinud põlistena.

Võrumaa elanikkond on võrdlemisi homogeenne, elanikest 95% on eestlased; kõneldakse eesti keelt, kuid enamik (üle 70%) oskab ka Võru murret, murdeoskuse poolest on Võru maakond riigis esirinnas. Võrumaa elanikest on 95% Eesti kodanikud, 94% Eestis sündinud ja 94% kuulub põlisrahvastiku hulka. Võrreldes muu Eestiga on Võrumaa elanikud usklikumad, usku (enamasti luterlust) tunnistab 29%.

Hariduse ja keelteoskuse tase on Võrumaal võrdlemisi sarnane muu Eestiga. Tegevusvaldkondadest domineerivad töötlev tööstus ja põllumajandus, ametite järjestus sarnaneb üldiselt muude Eesti maalise iseloomuga maakondadega, kuid (nähtavasti väikeste omavalitsusüksuste ja koolide tõttu) on suhteliselt suurem osatähtsus haridussüsteemis ja haldusaparaadis leiba teenivatel isikutel. Toetussuhe näitab, et Võrumaal on tulutoojate ja toetusest elavate inimeste arv praktiliselt võrdne, mis on üsna ebasoodus seis. Seda põhjustavad maakonna elanike probleemne soo- ja vanusjaotus ning sotsiaalne koosseis.

Võrumaa leibkondade puhul on iseloomulik üksikute mõnevõrra suurem osatähtsus teiste maakondadega võrreldes: selle põhjus on niihästi rahvastiku kõrgem iga kui ka halvem tervis. Kuigi seni on Võrumaa olnud üsna kõrgete sündimusnäitajatega piirkond, kalduvad noored naised viimasel ajal sünnitusi edasi lükkama.

Võrumaa eluruumid on võrdlemisi vanad, viimasel ajal on siia ehitatud üle kahe korra vähem riigi keskmisest – uusi elamuid on vaid 6% kõigist hoonetest. Võrumaa elanike elamistingimused erinevad Eesti keskmisest vähema tehovarustuse, kuid keskmisest veidi avaramate eluruumide poolest. Kuigi kortermajade osatähtsus maakonna elamufondis on 52%, mis näitab, et nõukogude ajal ehitati Võrumaale üsna palju, on kõik tehovarustuse näitajad siin riigi keskmisest madalamad: veevarustusega on 84% eluruumidest, pesemisvõimalusega 86% ja veeklosetiga 71%, riigi keskmised on vastavalt 95%, 93% ja 88%. Asustatud on eluruumidest 80%, seega on tühje eluruumid Võrumaal keskmisest rohkem. Osa neist on ilmselt hooajati kasutatavad suve- ja maakodud, kuna Võrumaal on mitmekesine ja kaunis loodus.